

तैत्तिरीय
ब्राह्मणम्

Colophon

This document was typeset using Xe_{La}TeX, and uses the Sidhanta font extensively. It also uses several LaTeX macros designed by H. L. Prasād. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (<http://www.aupasana.com/>).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from <http://sanskritdocuments.org/> and <https://sa.wikisource.org/>. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (<http://sanskritweb.de/>) for hosting a wonderful resource for Yajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma. See also <http://stotrasamhita.github.io/about/>

FOR PERSONAL USE ONLY
NOT FOR COMMERCIAL PRINTING/DISTRIBUTION

अनुक्रमणिका

तैत्तिरीय ब्राह्मणम्	1
अष्टकम् १	1
प्रथमः प्रश्नः	1
द्वितीयः प्रश्नः	21
तृतीयः प्रश्नः	35
चतुर्थः प्रश्नः	51
पञ्चमः प्रश्नः	69
षष्ठमः प्रश्नः	86
सप्तमः प्रश्नः	105
अष्टमः प्रश्नः	123
अष्टकम् २	133
प्रथमः प्रश्नः	133
द्वितीयः प्रश्नः	148
तृतीयः प्रश्नः	167
चतुर्थः प्रश्नः	181
पञ्चमः प्रश्नः	202
षष्ठमः प्रश्नः	215
सप्तमः प्रश्नः	243
अष्टमः प्रश्नः	261

अष्टकम् ३	285
प्रथमः प्रश्नः	285
द्वितीयः प्रश्नः	303
तृतीयः प्रश्नः	326
चतुर्थः प्रश्नः	347
पञ्चमः प्रश्नः	351
षष्ठमः प्रश्नः	360
सप्तमः प्रश्नः	373
अष्टमः प्रश्नः	408
नवमः प्रश्नः	435

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। क्षत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
इषं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। ऊर्जं सन्धत्तं तां मे
जिन्वतम्। रयिं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पुष्टिं सन्धत्तं तां
मे जिन्वतम्। प्रजां सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पशून्सन्धत्तं
तान्मे जिन्वतम्। स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा शुक्रपाः
प्रणयन्तु॥१॥

सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। शुक्रश्शुक्रशोचिषा।
स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु। सुप्रजाः
प्रजाः प्रजनयन्परीहि। मन्थी मन्थिशोचिषा। संजग्मानौ
दिव आपृथिव्यायुः। सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। प्राणं सन्धत्तं
तं मे जिन्वतम्। अपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्॥२॥

व्यानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। चक्षुस्सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
श्रोत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। मनस्सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
वाचं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। आयुस्स्थ आयुर्मे धत्तम्।
आयुर्यज्ञाय धत्तम्। आयुर्यज्ञपतये धत्तम्। प्राणस्थः प्राणं
मे धत्तम्। प्राणं यज्ञाय धत्तम्॥३॥

प्राणं यज्ञपतये धत्तम्। चक्षुस्स्थश्चक्षुर्मे धत्तम्। चक्षुर्यज्ञाय

धत्तम्। चक्षुर्यज्ञपतये धत्तम्। श्रोत्रं स्थश्श्रोत्रं मे धत्तम्। श्रोत्रं
यज्ञाय धत्तम्। श्रोत्रं यज्ञपतये धत्तम्। तौ देवौ शुक्रामन्थिनौ।
कल्पयन्तं दैवीर्विशः। कल्पयन्तं मानुषीः॥४॥

इषमूर्जमस्मासु धत्तम्। प्राणान्पशुषु। प्रजां मयि च यजमाने
च। निरस्तश्शण्डः। निरस्तो मर्कः। अपनुत्तौ शण्डामर्कौ
सहामुना। शुक्रस्य समिदसि। मन्थिनस्समिदसि। स
प्रथमस्संकृतिर्विश्वकर्मा। स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः।
स प्रथमो बृहस्पतिश्चिकित्वान्। तस्मा इन्द्राय सुतमा
जुहोमि॥५॥

नयन्त्वपानं सन्धत्तं तं मे जिवन्तं प्राणं यज्ञाय धत्तं मानुषीरग्निद्वे च॥ (ब्रह्मं क्षत्रं तदिषमूर्जं
रयि पुष्टिं प्रजां तां पशून्तान्सन्धत्तं तत्प्राणमपानं व्यानं तं चक्षुश्श्रोत्रं मनस्तद्वाचं ताम्। इषादिपञ्चके
वाचं तां मे पशून्सन्धत्तं तान्मे प्राणादित्रितये तं मेऽन्यत्र तन्मे)॥१॥ [१]

कृत्तिकास्वग्निमादधीत। एतद्वा अग्नेर्नक्षत्रम्। यत्कृत्तिकाः।
स्वायामैवेन देवतायामाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा
एतन्नक्षत्राणाम्। यत्कृत्तिकाः। यः कृत्तिकास्वग्निमाधत्ते।
मुख्यं एव भवति। अथो खलु॥६॥

अग्निनक्षत्रमित्यपंचायन्ति। गृहान् ह दाहुको भवति।
प्रजापती रोहिण्यामग्निमसृजत। तं देवा रोहिण्यामादधत।
ततो वै ते सर्वान्रोहानरोहन्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्। यो
रोहिण्यामग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। सर्वान्रोहान्रोहति। देवा वै

भद्रास्सन्तोऽग्निमाधि॑त्सन्त॥ ७ ॥

तेषा॑मना॑हितोऽग्निरासी॑त्। अथै॑भ्यो वा॒मं वस्वपा॑क्रामत्।
ते पुन॑र्वस्वो॒राद॑धत्। ततो॒ वै तान् वा॒मं वसू॑पावर्तत्। यः
पुरा॑ऽभ॒द्रस्सन्पापी॑यान्त्स्यात्। स पुन॑र्वस्वो॒रग्निमा॑दधीत्।
पुन॑रे॒वैनं॑ वा॒मं वसू॑पावर्तते। भ॒द्रो भ॑वति। यः
का॒मये॑त् दानका॑मा मे प्र॒जास्स्यु॑रिति। स पूर्॒वयोः
फल्गु॑न्यो॒रग्निमा॑दधीत्॥ ८ ॥

अ॒र्य॒म्णो वा ए॒तन्नक्ष॑त्रम्। यत्पूर्॒वे फल्गु॑नी। अ॒र्यमे॒ति तमा॑हुर्यो
ददा॑ति। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। यः का॒मये॑त् भ॒गी
स्या॒मिति॑। स उत्त॑रयोः फल्गु॑न्यो॒रग्निमा॑दधीत्। भग॑स्य वा
ए॒तन्नक्ष॑त्रम्। यदुत्त॑रे॒ फल्गु॑नी। भ॒ग्यैव॑ भ॑वति। का॒ल॒क॒ञ्जा वै
नामा॑सुरा आसन्॥ ९ ॥

ते सु॒वर्गा॑य लो॒काया॑ग्निम॑चिन्वत्। पुरु॑ष इष्ट॑का॒मुपा॑दधात्पुरु॑ष
इष्ट॑काम्। स इन्द्रो॑ ब्राह्म॒णो ब्रुवा॑ण इष्ट॑का॒मुपा॑धत्। ए॒षा
मे॒ चि॒त्रा ना॑मेति। ते सु॒वर्गं लो॒कमा॑ प्रा॒रोह॑न्। स
इन्द्र॑ इष्ट॑का॒मावृ॑हत्। तेऽवा॑कीर्यन्त। ये॑ऽवाकी॑र्यन्त। त
ऊर्णा॑वभयोऽभवन्। द्वावु॑दप॒तता॑म्॥ १० ॥

तौ दि॒व्यौ श्वा॑ना॒वभ॑वताम्। यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्। स
चि॒त्राया॑म॒ग्निमा॑दधीत्। अ॒व॒की॒र्यैव॑ भ्रातृ॑व्यान्। ओजो॑
बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मा॒त्मन्ध॑त्ते। व॒सन्ता॑ ब्राह्म॒णोऽग्निमा॑दधीत्।

वसन्तो वै ब्राह्मणस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। ब्रह्मवर्चसी
भवति। मुखं वा एतदृतूनाम्॥११॥

यद्वसन्तः। यो वसन्ताऽग्निमाधत्ते। मुख्यं एव भवति। अथो
योनिमन्तमेवैनं प्रजातमाधत्ते। ग्रीष्मे राजन्यं आदधीत।
ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। इन्द्रियावी
भवति। शरदि वैश्यं आदधीत। शरद्वै वैश्यस्यर्तुः॥१२॥

स्व एवैनमृतावाधाय। पशुमान्भवति। न पूर्वयोः
फल्गुन्योरग्निमादधीत। एषा वै जघन्या रात्रिस्संवत्सरस्य।
यत्पूर्वं फल्गुनी। पृष्टित एव संवत्सरस्याग्निमाधाय।
पापीयान्भवति। उत्तरयोरा दधीत। एषा वै प्रथमा
रात्रिस्संवत्सरस्य। यदुत्तरे फल्गुनी। मुखत एव
संवत्सरस्याग्निमाधाय। वसीयान्भवति। अथो खलु। यदैवैनं
यज्ञ उपनमेत्। अथादधीत। सैवास्यर्द्धिः॥१३॥

खल्वधिथ्सन्तु फल्गुन्योरग्निमादधीतासन्नपततामृतूनां वैश्यस्यर्तुरुत्तरे फल्गुनी षट्॥२॥ [२]

उद्धन्ति। यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। अपोऽवोक्षति
शान्त्यै। सिकता निवपति। एतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपम्।
रूपेणैव वैश्वानरमवरुन्धे। ऊषान्निवपति। पुष्टिर्वा एषा
प्रजननम्। यदूषाः॥१४॥

पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निमाधत्ते। अथो संज्ञानं एव। संज्ञानं
ह्येतत्पशूनाम्। यदूषाः। द्यावापृथिवी सहास्ताम्। ते वियती

अब्रूताम्। अस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति। यदमुष्या
यज्ञियमासीत्। तदस्यामदधात्। त ऊषा अभवन्॥१५॥

यदस्या यज्ञियमासीत्। तदमुष्यामदधात्। तददश्चन्द्रमसि
कृष्णम्। ऊषान्निवपन्नदो ध्यायेत्। द्यावापृथिव्योरेव
यज्ञियेऽग्निमाधत्ते। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। आखू रूपं
कृत्वा। स पृथिवीं प्राविशत्। स ऊतीः कुर्वाणः पृथिवीमनु
समचरत्। तदाखुकरीषमभवत्॥१६॥

यदाखुकरीषः संभारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्।
तदेवावरुन्धे। ऊर्जं वा एतः रसं पृथिव्या उपदीका
उद्दिहन्ति। यद्वल्मीकम्। यद्वल्मीकवृषा संभारो भवति।
ऊर्जमेव रसं पृथिव्या अवरुन्धे। अथो श्रोत्रमेव। श्रोत्रं
ह्येतत्पृथिव्याः। यद्वल्मीकः॥१७॥

अबधिरो भवति। य एवं वेद। प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तासामन्नमुपाक्षीयत। ताभ्यस्सूदमुपप्राभिनत्। ततो वै
तासामन्नं नाक्षीयत। यस्य सूदस्संभारो भवति। नास्य
गृहेऽन्नं क्षीयते। आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्। तेन
प्रजापतिरश्राम्यत्॥१८॥

कथमिदं स्यादिति। सोऽपश्यत्पुष्करपूर्णं तिष्ठत्।
सोऽमन्यत। अस्ति वै तत्। यस्मिन्निदमधि तिष्ठतीति। स
वराहो रूपं कृत्वोप न्यमञ्जत्। स पृथिवीमध आर्च्छत्। तस्या

उपहृत्योदमञ्जत्। तत्पुष्करपर्णेऽप्रथयत्। यदप्रथयत्॥१९॥

तत्पृथिव्यै पृथिवित्वम्। अभूद्वा इदमिति। तद्भूम्यै भूमित्वम्।
तां दिशोऽनु वातस्समवहत्। तां शर्कराभिरदृहत्। शं
वै नोऽभूदिति। तच्छर्कराणां शर्करत्वम्। यद्वराहविहतं
संभारो भवति। अस्यामेवाच्छम्बद्वारमग्निमाधत्ते। शर्करा
भवन्ति धृत्यै॥२०॥

अथो शंत्वाय। सरेता अग्निराधेय इत्याहुः। आपो वरुणस्य
पत्न्य आसन्। ता अग्निरभ्यध्यायत्। तास्समभवत्। तस्य
रेतः पराऽपतत्। तद्विरण्यमभवत्। यद्विरण्यमुपास्यति।
सरेतसमेवाग्निमाधत्ते। पुरुष इन्ध्रै स्वाद्रेतसो बीभत्सत
इत्याहुः॥२१॥

उत्तरत उपास्यत्यबीभत्सायै। अति प्रयच्छति। आर्तिमेवाति
प्रयच्छति। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा।
सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थस्संभारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्।
तदेवावरुन्धे॥२२॥

देवा वा ऊर्जं व्यभजन्त। तत उदुम्बर उदतिष्ठत्। ऊर्वा
उदुम्बरः। यदौदुम्बरस्संभारो भवति। ऊर्जमेवावरुन्धे।
तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तं गायत्र्याऽहरत्। तस्य

पुर्णमच्छिद्यत। तत्पुर्णोऽभवत्। तत्पुर्णस्य पर्णत्वम्॥२३॥

यस्य पर्णमयस्सम्भारो भवति। सोमपीथमेवावरुन्धे। देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त। तत्पुर्ण उपाशृणोत्। सुश्रवा वै नाम। यत्पर्णमयस्सम्भारो भवति। ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे। प्रजापतिरग्निमसृजत। सोऽबिभेत्प्र मा धक्ष्यतीति। तश्शम्याऽशमयत्॥२४॥

तच्छुम्यै शमित्वम्। यच्छमीमयस्सम्भारो भवति। शान्त्या अप्रदाहाय। अग्नेस्सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं भा और्च्छत्। यद्वैकङ्कतस्सम्भारो भवति। भा एवावरुन्धे। सहृदयोऽग्निराधेय इत्याहुः। मरुतोऽद्विरग्निमतमयन्। तस्य तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दन्। साऽशनिर्भवत्। यदशनिहतस्य वृक्षस्य सम्भारो भवति। सहृदयमेवाग्निमा धत्ते॥२५॥

ऊषा अभवन्नभवद्वल्मीकौऽश्राम्युदप्रथयद्वत्यै बीभत्सत् इत्याह रुन्धे पर्णत्वमशमयदच्छिन्दु स्त्रीणि

च॥३॥ [३]

द्वादशसु विक्रामेष्वग्निमा दधीत। द्वादश मासास्संवत्सरः। संवत्सरादेवैनमवरुद्धा धत्ते। यद्द्वादशसु विक्रामेष्वग्निमा दधीत। परिमितमव रुन्धीत। चक्षुर्निमित आदधीत। इयद्द्वादश विक्रामा (३) इति। परिमितं चैवापरिमितं चावरुन्धे। अनृतं वै वाचा वदति। अनृतं मनसा ध्यायति॥२६॥

चक्षुर्वै सत्यम्। अद्रा(३)गित्याह। अदश्शमिति। तथ्सत्यम्। यश्चक्षुर्निमितेऽग्निमाधत्ते। सत्य एवैनमा धत्ते।

तस्मादाहिताग्निर्नानृतं वदेत्। नास्य ब्राह्मणोऽनाश्वान्गृहे
वसेत्। सत्ये ह्यस्याग्निराहितः। आग्नेयी वै रात्रिः॥२७॥

आग्नेयाः पशवः। ऐन्द्रमहः। नक्तं गा॒र्हपत्य॑मा दधाति।
प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे। दिवा॑ऽऽहव॒नीय॑म्। इन्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे।
अ॒र्धोदि॑ते सूर्य आहव॒नीय॑मा दधाति। ए॒तस्मि॒न्वै लो॒के
प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। प्र॒जा ए॒व तद्य॑जमानस्सृजते।
अथो॑ भूतं चै॒व भवि॑ष्यच्चाव॑ रुन्धे॥२८॥

इडा॒ वै मा॑न॒वी य॑ज्ञानू॒काशि॒न्यासी॑त्। साऽशृ॑णोत्। अ॒सुरा
अ॒ग्निमा॑दधत् इति। तद॑गच्छत्। त आ॑हव॒नीय॑मग्र आदधत।
अथ॒ गा॒र्हपत्य॑म्। अथा॑न्वाहार्यपच॑नम्। साऽब्र॑वीत्।
प्र॒तीच्ये॑षा॒ऽश्रीर॑गात्। भ॒द्रा भू॒त्वा परा॑ भविष्य॒न्तीति॑॥२९॥

यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। प्र॒तीच्य॑स्य॒ श्रीरे॑ति। भ॒द्रो भू॒त्वा
परा॑भवति। साऽशृ॑णोत्। दे॒वा अ॒ग्निमा॑दधत् इति।
तद॑गच्छत्। ते॑ऽन्वाहार्यपच॑नमग्र आदधत। अथ॒ गा॒र्हपत्य॑म्।
अथा॑हव॒नीय॑म्। साऽब्र॑वीत्॥३०॥

प्राच्ये॑षा॒ऽश्रीर॑गात्। भ॒द्रा भू॒त्वा सु॑व॒र्गलो॒कमे॑ष्यन्ति।
प्र॒जां तु न वै॑त्स्यन्त इति। यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। प्राच्य॑स्य॒
श्रीरे॑ति। भ॒द्रो भू॒त्वा सु॑व॒र्गं लो॒कमे॑ति। प्र॒जां तु न वि॑न्दते।
साऽब्र॑वीदिडा॒ मनु॑म्। तथा॒ वा अ॒हं तवा॑ग्निमाधा॑स्यामि।
यथा॒ प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जनिष्यसे॑॥३१॥

प्रत्यस्मिँल्लोके स्थास्यसि। अ॒भि सु॒व॒र्गं लो॒कं जे॒ष्यसी॑ति।
गा॒र्हप॒त्य॒म॒ग्र आ॑द॒धात्। गा॒र्हप॒त्यं वा अ॒नु प्र॒जाः
प॒शवः॑ प्र॒जाय॑न्ते। गा॒र्हप॒त्येनै॒वास्मै॑ प्र॒जां प॒शून्प्रा॑ज॒नय॑त्।
अथा॑न्वा॒हार्य॑प॒च॒नम्। ति॒र्यङ्मि॒व वा अ॒यं लो॒कः। अ॒स्मिन्ने॒व
तेन॑ लो॒के प्र॒त्य॑तिष्ठत्। अथा॑हव॒नीय॑म्। तेनै॒व सु॒व॒र्गं
लो॒कम॒भ्य॑जयत्॥ ३२॥

यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मि॒थुनै॑र्जा॒यते।
प्रत्यस्मिँल्लोके तिष्ठति। अ॒भि सु॒व॒र्गं लो॒कं ज॑यति।
यस्य॑ वा अ॒यथा॑दे॒वतम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। आ दे॒वता॑भ्यो
वृ॒क्ष्यते। पापी॑यान्भवति। यस्य॑ यथा॑दे॒वतम्। न दे॒वता॑भ्य
आवृ॒क्ष्यते। वसी॑यान्भवति॥ ३३॥ भृ॒गूणां॑ त्वाऽङ्गि॒रसां॑
व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒ भृ॒ग्वङ्गि॒रसामा॑द॒ध्यात्। आ॒दि॒त्यानां॑
त्वा दे॒वानां॑ व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑त्य॒न्यासां॑ ब्रा॒ह्म॒णीनां॑
प्र॒जाना॑म्। वरु॑णस्य त्वा॒ राज्ञो॑ व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒
राज्ञः॑। इन्द्र॑स्य त्वेन्द्रि॒येण॑ व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒
राज॒न्य॑स्य। मनो॑स्त्वा ग्रा॒म॒ण्यो व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामि॑ति॒
वैश्य॑स्य। ऋ॒भूणां॑ त्वा दे॒वानां॑ व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒
रथका॑रस्य। यथा॑दे॒वतम॒ग्निरा॑धी॒यते। न दे॒वता॑भ्य आवृ॒क्ष्यते।
वसी॑यान्भवति॥ ३४॥

ध्यायति वै रात्रिश्चावरुन्धे भविष्यन्तीत्यब्रवीज्जनिष्यसेऽजयद्वसीयान्भवति नव च॥ ४॥ [४]

प्र॒जाप॑तिर्वा॒चस्स॒त्यम॑पश्यत्। तेना॒ग्निमा॑धत्त। तेन॒ वै स

आ॑र्ध्रो॒त्। भूर्भुव॑स्सुव॒रित्या॑ह। ए॒तद्वै वा॒चस्स॒त्यम्। य
ए॒तेना॒ग्निमा॑धत्ते। ऋ॒ध्नोत्ये॒व। अथो॑ स॒त्यप्रा॑शूरे॒व भ॑वति।
अथो॒ य ए॒वं वि॒द्वान॑भि॒चर॑ति। स्तृ॒णुत॑ ए॒वैन॑म्॥ ३५॥

भूरि॑त्या॒ह। प्र॒जा ए॒व तद्य॑ज॒मान॑स्सृजते। भुव॑ इत्या॒ह।
अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। सुव॒रित्या॑ह। सु॒वर्ग॑ ए॒व
लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। त्रि॒भिर्क्ष॑रैर्गा॒हप॑त्य॒मा द॑धाति। त्रयं
इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेवैनं॑ लो॒केषु॑ प्र॑ति॒ष्ठित॑माधत्ते। सर्वैः
प॒ञ्चभि॑राहव॒नीय॑म्॥ ३६॥

सु॒वर्गाय॑ वा ए॒ष लो॒काया॑धी॒यते। यदा॑हव॒नीयः॑। सु॒वर्ग॑
ए॒वास्मै॑ लो॒के वा॒चस्स॒त्यः॑ सर्व॑माप्रोति। त्रि॒भिर्गा॑ह॒पत्य॑मा
द॑धाति। प॒ञ्चभि॑राहव॒नीय॑म्। अ॒ष्टौ संप॑द्यन्ते। अ॒ष्टाक्ष॑रा
गाय॒त्री। गा॒य॒त्रौऽग्निः॑। यावा॑ने॒वाग्निः॑। तमा॑धत्ते॥ ३७॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
ताभ्यो॒ ज्योति॑रुद॒गृह्णा॑त्। तं ज्योतिः पश्य॑न्तीः प्र॒जा अ॒भि
स॒माव॑र्तन्त। उ॒परी॑वा॒ग्निमुद्गृ॑हीयादुद्धरन्। ज्योति॑रे॒व पश्य॑न्तीः
प्र॒जा यज॑मानम॒भि स॒माव॑र्तन्ते। प्र॒जाप॑तेरक्ष्य॑श्वयत्।
तत्परा॑ऽपतत्। तदश्वो॑ऽभवत्। तदश्व॑स्याश्व॒त्वम्॥ ३८॥

ए॒ष वै प्र॒जाप॑तिः। यद॒ग्निः। प्रा॒जाप॑त्योऽश्वः॑। यदश्वं
पु॒रस्ता॑न्नयति। स्वमे॒व चक्षुः॑ पश्य॑न्प्र॒जाप॑तिरनू॒देति॑।
व॒ज्री वा ए॒षः। यदश्वः॑। यदश्वं पु॒रस्ता॑न्नयति। जा॒ताने॒व

भ्रातृव्यान्प्रणुदते। पुनरा वर्तयति॥३९॥

जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। न्याहवनीयो गाहपत्यमकामयत्।
निगाहपत्य आहवनीयम्। तौ विभाजं नाशक्रोत्। सोऽश्वः
पूर्ववाङ्मुत्वा। प्राश्चं पूर्वमुदवहत्। तत्पूर्ववाहः पूर्ववाङ्मुत्वा। यदश्वं
पुरस्तान्नयति। विभक्तिरेवैनयोस्सा। अथो नानावीर्यावेवैनौ
कुरुते॥४०॥

यदुपर्युपरि शिरो हरेत्। प्राणान्विच्छिन्द्यात्। अधोऽधश्शिरो
हरति। प्राणानां गोपीथाय। इयत्यग्रे हरति। अथेयत्यथेयति।
त्रयं इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतिष्ठितमाधत्ते।
प्रजापतिरग्निमसृजत्। सोऽबिभेत्प्र मां धक्ष्यतीति॥४१॥

तस्य त्रेधा महिमानव्यौहत्। शान्त्या अप्रदाहाय।
यत्रेधाऽग्निराधीयते। महिमानमेवास्य तद्व्यूहति। शान्त्या
अप्रदाहाय। पुनरा वर्तयति। महिमानमेवास्य संदधाति।
पशुर्वा एषः। यदश्वः। एष रुद्रः॥४२॥

यदग्निः। यदश्वस्य पदेऽग्निमादध्यात्। रुद्राय पशूनपिदध्यात्।
अपशुर्यजमानस्स्यात्। यन्नाक्रमयेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवस्स्युः। पार्श्वत आक्रमयेत्। यथाऽऽहितस्याग्नेरङ्गारा
अभ्यववर्तेरन्। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न
रुद्रायपिदधाति॥४३॥

त्रीणि हवींषि निर्वपति। विराजं एव विक्रान्तं यजमानोऽनु

विक्रमते। अ॒ग्नये॒ पव॑मानाय। अ॒ग्नये॑ पाव॒काय॑। अ॒ग्नये॒ शुच॑ये। यद॒ग्नये॒ पव॑मानाय निर्वप॑ति। पु॒नात्ये॒वैन॑म्। यद॒ग्नये॒ पाव॑काय॑। पू॒त ए॒वास्मि॑न्त्र॒न्नाद्यं॑ दधाति। यद॒ग्नये॒ शुच॑ये। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्मि॑न्नुपरि॑ष्टाद॒धाति॥४४॥

ए॒न॒मा॒ह॒व॒नीयं॑ धत्तेऽश्व॒त्वं वर्त॑यति कुरु॒त इति॑ रु॒द्रो द॑धाति॒ यद॒ग्नये॒ शुच॑य॒ एकं॑ च॥५॥—[५]

दे॒वा॒सु॒रास्सं॑य॒न्ता आ॑सन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑। अ॒ग्नौ वा॒मं व॑सु॒ सं न्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो भवि॑ष्यति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति। तद॒ग्नि॑र्नो॒त्सह॑मश॒क्रोत्। तत् त्रे॒धा वि॒न्य॑दधात्। प॒शुषु॒ तृती॑यम्। अ॒प्सु तृती॑यम्। आ॒दि॒त्ये तृती॑यम्॥४५॥

तद्दे॒वा वि॒जित्य॑। पु॒नर॑वा॒रुरु॑त्सन्त। ते॒ऽग्नये॒ पव॑मानाय पु॒रोडा॑श॒म॒ष्टाकं॑ पा॒लं नि॑र॒वप॑न्। प॒शवो॒ वा अ॒ग्निः पव॑मानः। यदे॒व प॒शुष्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत। ते॒ऽग्नये॑ पाव॒काय॑। आपो॒ वा अ॒ग्निः पा॑व॒कः। यदे॒वाप्स्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत॥४६॥

ते॒ऽग्नये॒ शुच॑ये। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो॒ऽग्निश्शुचिः॑। यदे॒वादि॒त्य आसी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत। ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ति। त॒नुवो॒ वावै॑ता अ॒ग्न्या॒धेय॑स्य। आ॒ग्ने॒यो वा अ॒ष्टाकं॑ पा॒लोऽग्न्या॒धेय॑मिति। यत्तन्निर्व॑पेत्। नैता॒नि। यथा॒ऽऽत्मा॒ स्यात्॥४७॥

नाङ्गा॑नि। ता॒दृगे॒व तत्। यदे॒तानि॑ निर्व॑पेत्। न तम्। यथा॒ऽङ्गा॑नि॒ स्युः। ना॒त्मा। ता॒दृगे॒व तत्। उ॒भया॑नि स॒ह नि॒रुप्या॑णि। य॒ज्ञस्य॑ सा॒त्मात्वाय॑। उ॒भयं॑ वा ए॒तस्ये॑न्द्रि॒यं वी॒र्य॑माप्यते॥४८॥

योऽग्निमाधत्ते। ऐन्द्राग्रमेकादशकपालमनु निर्वपेत्। आदित्यं चरुम्। इन्द्राग्नी वै देवानामयातमायामानौ। ये एव देवते अयातयाम्नी। ताभ्यामेवास्मा इन्द्रियं वीर्यमव रुन्धे। आदित्यो भवति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेन्वै वा एतद्रेतः॥४९॥

यदाज्यम्। अनुडुहस्तण्डुलाः। मिथुनमेवावरुन्धे। घृते भवति। यज्ञस्यालूक्षान्तत्वाय। चत्वारं आग्नेयाः प्राश्नन्ति। दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। पशवो वा एतानि हवींषि। एष रुद्रः। यदग्निः॥५०॥

यत्सद्य एतानि हवींषि निर्वपेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानस्स्यात्। यन्नानुनिर्वपेत्। अनवरुद्धा अस्य पशवस्स्युः। द्वादशसु रात्रीष्वनु निर्वपेत्। संवत्सरप्रतिमा वै द्वादश रात्रयः। संवत्सरेणैवास्मै रुद्रं शमयित्वा। पशूनवरुन्धे। यदेकमेकमेतानि हवींषि निर्वपेत्॥५१॥

यथा त्रीण्यावपनानि पूरयेत्। तादृक्तत्। न प्रजननमुच्छिंषेत्। एकं निरुप्य। उत्तरे समस्येत्। तृतीयमेवास्मै लोकमुच्छिंषति प्रजननाय। तं प्रजया पशुभिरनु प्रजायते। अथो यज्ञस्यैवैषाऽभिक्रान्तिः। रथचक्रं प्रवर्तयति। मनुष्यरथेनैव देवरथं प्रत्यवरोहति॥५२॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्रां (३)न होतव्या (३)

मिति। यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्वमाहुती जुहुयात्।
यत्र जुहुयात्। अग्निः परा भवेत्। तूष्णीमेव होतव्यम्।
यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्नीधे
ददाति॥५३॥

अग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामवरुद्धौ।
अश्वं ब्रह्मणे। इन्द्रियमेवावरुन्धे। धेनुं होत्रे। आशिषं
एवावरुन्धे। अनङ्गाहमध्वर्यवे। वह्निर्वा अनङ्गान्।
वह्निरध्वर्युः॥५४॥

वह्निर्नैव वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। मिथुनौ गावौ ददाति।
मिथुनस्यावरुद्धौ। वासो ददाति। सर्वदेवत्यं वै वासः।
सर्वा एव देवताः प्रीणाति। आ द्वादशभ्यो ददाति। द्वादश
मासास्संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति। काममूर्ध्वं
देयम्। अपरिमितस्यावरुद्धौ॥५५॥

आदित्ये तृतीयमपस्वासीत्तत्तेनावारुन्धत् स्यादाप्यते रेतोऽग्निरेकमेकमेतानि हवींषि निर्वपेत्प्रत्यवरोहति
ददात्यध्वर्युर्देयमेकं च॥६॥

[६]

घर्मशिशिरस्तदयमग्निः। संप्रियः पशुभिर्भुवत्। छुर्दिस्तोकाय
तनयाय यच्छ। वातः प्राणस्तदयमग्निः। संप्रियः पशुभिर्भुवत्।
स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पंच। प्राचीमनुं प्रदिशं प्रेहि
विद्वान्। अग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा दीद्यानो
विभाहि। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे॥५६॥

अ॒र्कश्चक्षु॑स्तद॒सौ सूर्य॑स्तद॒यम॒ग्निः। संप्रि॑यः प॒शुभिर्भु॑वत्। यत्ते
शुक्र॑ शु॒क्रं वर्च॑श्शु॒क्रा त॒नूः। शु॒क्रं ज्योति॑रज॒स्रम्। तेन॑ मे
दीदि॑हि तेन॒ त्वाऽऽद॑धे। अ॒ग्निना॑ऽग्ने ब्रह्म॑णा। आ॒न॒शे व्या॑न॒शे
सर्व॑मायुर्व्या॑न॒शे। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒राद्व॑ स्व॒राद्व॑।
ते मावि॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्॥५७॥

ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। सं॒राद्व॑भि॒भूश्च॑। ते मावि॑शतां॒ ते मा॑
जिन्वताम्। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। वि॒भूश्च॑ परि॒भूश्च॑। ते मा
वि॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्। ये ते॑ अ॒ग्ने शि॒वे त॒नुवौ॑। प्र॒भ्वी
च॒ प्रभू॑तिश्च। ते मा वि॑शतां॒ ते मा॑ जिन्वताम्। यास्ते॑ अ॒ग्ने
शि॒वास्त॒नुवः॑। ताभि॑स्त्वाऽऽद॑धे। यास्ते॑ अ॒ग्ने घो॒रास्त॒नुवः॑।
ताभि॑र॒मुं गच्छ॑॥५८॥

चतु॑ष्पदे जिन्वतां त॒नुव॒स्त्रीणि॑ च॥७॥ [७]

इ॒मे वा ए॒ते लो॒का अ॒ग्नयः॑। ते यदव्या॑वृत्ता आ॒धीये॑रन्।
शोच॑ये॒युर्यज॑मानम्। घ॒र्म॒शिशि॑र॒ इति॑ गा॒ह्यप॑त्य॒मा द॑धाति।
वा॒तः प्रा॒ण इत्य॑न्वाहा॒र्यप॑च॒नम्। अ॒र्कश्चक्षु॑रित्या॒हव॑नीयम्।
तेनै॒वैना॒न्याव॑र्तयति। तथा॒ न शो॑चयन्ति॒ यज॑मानम्।
र॒थन्त॑रम॒भिगा॑यते गा॒ह्यप॑त्य आ॒धीय॑माने। रा॒थन्त॑रो वा
अ॒यं लो॒कः॥५९॥

अ॒स्मिन्ने॒वैनं॑ लो॒के प्र॑ति॒ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते। वा॒म॒दे॒व्यम॒भिगा॑यत
उ॒द्ध्रिय॑माणे। अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै वा॑म॒दे॒व्यम्। अ॒न्तरि॑क्ष
ए॒वैनं॑ प्र॑ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते। अथो॒ शान्ति॑र्वै वा॑म॒दे॒व्यम्।

शान्तमेवैनं पशव्यमुद्धरते। बृहदभिगायत आहवनीयं
आधीयमाने। बाह्वतो वा असौ लोकः। अमुष्मिन्नेवैनं लोके
प्रतिष्ठितमाधत्ते। प्रजापतिरग्निमसृजत॥६०॥

सोऽश्वोऽवारो भूत्वा पराङ्गैः। तं वारवन्तीयेनावारयत।
तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। श्यैतेन श्येती अंकुरुत।
तच्छ्यैतस्य श्यैतत्वम्। यद्वारवन्तीयमभि गायते।
वारयित्वैवैनं प्रतिष्ठितमा धत्ते। श्यैतेन श्येती कुरुते।
घर्मश्शिर इति गाह्वपत्यमादधाति। सर्षाणाणमेवैनमा
धत्ते॥६१॥

उपैनमुत्तरो यज्ञो नमति। रुद्रो वा एषः। यदग्निः। स
आधीयमान ईश्वरो यजमानस्य पशून् हिंसितोः।
संप्रियः पशुभिर्भुवदित्याह। पशुभिरेवैनं संप्रियं
करोति। पशूनामहिंसायै। छुर्दिस्तोकाय तनयाय
यच्छेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। वातः प्राण
इत्यन्वाहार्यपचनम्॥६२॥

सप्राणमेवैनमा धत्ते। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पचेत्याह।
अन्नमेवास्मै स्वदयति। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानित्याह।
विभक्तिरेवैनयोस्सा। अथो नानावीर्याविवैनौ कुरुते। ऊर्जं
नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे इत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्। अर्को वै देवानामन्नम्॥६३॥

अन्नमेवाव रुन्धे। तेन मे दीदिहीत्याह। समिन्ध एवैनम्।

आ॒न॒शे व्या॒न॒श॒ इति॒ त्रिरु॒दिङ्ग॒यति॑ । त्रयं॒ इ॒मे लो॒काः ।
 ए॒ष्वे॒वैनं॑ लो॒केषु॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते । तत्तथा॒ न का॒र्यम् ।
 वी॒ङ्गि॒त॒मप्र॑ति॒ष्ठि॒त॒मा द॑धीत । उ॒द्धृत्यै॒वाधा॒याभि॑म॒न्त्रियः॑ ।
 अ॒र्वी॒ङ्गि॒त॒मे॒वैनं॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते । वि॒रा॒द्वा स्व॒रा॒द्वा या॒स्ते
 अ॒ग्रे शि॒वास्त॑नु॒वस्ता॒भिस्त्वाऽऽद॑ध॒ इत्या॑ह । ए॒ता वा
 अ॒ग्रे॒शि॒वास्त॑नु॒वः । ताभि॑रे॒वैन॑ꣳ स॒म॒र्ध॒यति॑ । या॒स्ते अ॒ग्रे
 घो॒रास्त॑नु॒वस्ता॒भिर्मुं ग॒च्छे॒ति ब्रू॒याद्यं॑ द्वि॒ष्यात् । ताभि॑रे॒वैनं॑
 परा॑भावयति ॥ ६४ ॥

लो॒कोऽसृ॒जतै॒नमा॑ध॒त्तेऽन्वा॒हार्य॑प॒चनं॑ दे॒वाना॑म॒न्नमे॒नं प्र॑ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते पञ्चं च ॥ ८ ॥ [८]

श॒मी॒ग॒र्भाद॑ग्निं म॒न्थ॒ति । ए॒षा वा अ॒ग्रेर्य॑ज्ञि॒या त॒नूः ।
 ता॒मे॒वास्मै॑ ज॒नय॑ति । अ॒दि॒तिः पु॒त्रका॑मा । सा॒ध्येभ्यो॑ दे॒वेभ्यो॑
 ब्र॒ह्मो॒दन॑म॒पच॑त् । तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः । तत्प्रा॒श्नात् ।
 सा रे॒तोऽध॑त्त । तस्यै॑ धा॒ता चा॑र्य॒मा चा॑जायेताम् । सा
 द्वि॒तीय॑म॒पच॑त् ॥ ६५ ॥

तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः । तत्प्रा॒श्नात् । सा रे॒तोऽध॑त्त । तस्यै॑
 मि॒त्रश्च॑ वरु॒णश्चा॑जायेताम् । सा तृ॒तीय॑म॒पच॑त् । तस्या॑
 उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः । तत्प्रा॒श्नात् । सा रे॒तोऽध॑त्त । तस्या॑ अ॒शंश्च॑
 भग॑श्चाजायेताम् । सा च॑तु॒र्थम॑पचत् ॥ ६६ ॥

तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः । तत्प्रा॒श्नात् । सा रे॒तोऽध॑त्त । तस्या॑
 इन्द्र॑श्च वि॒वस्वाꣳश्चा॑जायेताम् । ब्र॒ह्मो॒दनं॑ प॒चति॑ । रे॒त ए॒व
 तद॑धाति । प्रा॒श्न॑न्ति ब्रा॒ह्म॒णा ओ॒दन॑म् । यदा॒ज्यं मु॒च्छि॒ष्य॑ते ।

तेन॑ स॒मिधो॒ऽभ्यज्या॑ द॒धाति॑। उ॒च्छे॒ष॒णा॒द्वा अदि॑ती
रेतो॑ऽधत्त॥६७॥

उ॒च्छे॒ष॒णादे॒व तद्रेतो॑ धत्ते। अ॒स्थि॒ वा ए॒तत्। य॒त्स॒मिधः॑।
ए॒तद्रेतः॑। यदाज्य॑म्। यदाज्ये॑न स॒मिधो॒ऽभ्यज्या॑द॒धाति॑।
अ॒स्थ्ये॒व तद्रेत॑सि द॒धाति॑। ति॒स्र आ॑द॒धाति॑ मि॒थुन॒त्वाय॑।
इ॒य॒ती॒र्भव॑न्ति। प्र॒जाप॑तिना यज्ञ॒मुखे॒न संमि॑ताः॥६८॥

इ॒य॒ती॒र्भव॑न्ति। य॒ज्ञ॒प॒रुषा॑ संमि॑ताः। इ॒य॒ती॒र्भव॑न्ति। ए॒ताव॑द्वै
पु॒रुषे॑ वी॒र्य॑म्। वी॒र्य॑संमि॑ताः। आ॒र्द्रा भ॑वन्ति। आ॒र्द्रमि॑व हि
रेत॑स्मि॒च्यते॑। चि॒त्रि॒य॒स्याश्व॒त्थ॒स्याद॑धाति। चि॒त्रमे॒व भ॑वति।
घृ॒तव॑तीभि॒रा द॑धाति॥६९॥

ए॒तद्वा अ॒ग्नेः प्रि॒यं धाम॑। यद्धृ॒तम्। प्रि॒येणै॒वैनं॑ धाम्ना॒
सम॑र्धयति। अथो तेज॑सा। गा॒य॒त्रीभिर्ब्रा॑ह्म॒णस्या॑द॒ध्यात्।
गा॒य॒त्रछ॑न्दा॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः। स्व॒स्य छ॑न्द॒सः प्र॒त्यय॑न॒स्त्वाय॑।
त्रि॒ष्टु॒ग्भी॑ रा॒ज॒न्य॑स्य। त्रि॒ष्टु॒च्छ॑न्दा॒ वै रा॑ज॒न्यः। स्व॒स्य
छ॑न्द॒सः प्र॒त्यय॑न॒स्त्वाय॑॥७०॥

जग॑तीभिर्वै॒श्यस्य॑। जग॑तीछ॒न्दा॒ वै वै॒श्यः। स्व॒स्य छ॑न्द॒सः
प्र॒त्यय॑न॒स्त्वाय॑। त॒ सं॒व॒त्स॒रं गो॑पायेत्। सं॒व॒त्स॒रं
हि रेतो॑ हितं वर्ध॑ते। यद्ये॑न॒ सं॒व॒त्स॒रे नो॒प॒नमे॑त्।
स॒मिधः॑ पुन॒राद॑ध्यात्। रेतं ए॒व तद्धि॑तं वर्ध॑मानमेति। न
मा॒ संम॑शजीयात्। न स्त्रि॒यमु॑पेयात्॥७१॥

यन्मा॒सम॑श्जी॒यात्। यथ्नि॒यमु॑पे॒यात्। निर्वी॑र्य॒स्यात्।
नैन॑म॒ग्निरु॑प॒नमे॑त्। श्व आ॑धा॒स्यमा॑नो ब्रह्मो॒दनं प॑चति।
आ॒दि॒त्या वा इ॒त उ॑त्त॒मास्सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। ते वा इ॒तो
यन्तं॑ प्र॒ति॒नुद॑न्ते। ए॒ते ख॒लु वा॒वादि॑त्याः। यद्वा॑ह्म॒णाः। तैरे॒व
स॒न्त्वं ग॑च्छति॥ ७२॥

नैनं॑ प्र॒ति॒नुद॑न्ते। ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति। क्वा॑ सः।
अ॒ग्निः का॒र्यः। यो॑ऽस्मै प्र॒जां प॒शून्प्र॑ज॒नय॑तीति।
शल्कै॑स्ता॒रात्रि॑म॒ग्निमि॑न्धीत। तस्मि॑न्नुप॒व्युष॑म॒रणी॑ निष्ट॑पेत्।
यथ॑ऽप्र॒भाय॑ वाशि॒ता न्या॑विच्छा॒यति॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒पो॒दूह्य॑
भस्मा॒ग्निं म॑न्थति॥ ७३॥

सैव सा॒ऽग्नेस्स॑न्त॒तिः। तं म॑थि॒त्वा प्राश्च॑मुद्ध॒रति॑। सं॒व॒त्स॒रमे॒व
तद्रेतो॑ हि॒तं प्र॑ज॒नय॑ति। अना॑हि॒तस्त॒स्याग्नि॑रि॒त्याहुः।
यस्स॑मि॒धोऽना॑धाया॒ग्निमा॑ध॒त्त इति॑। तास्सं॑व॒त्स॒रे
पु॒रस्ता॑दाद॒ध्यात्। सं॒व॒त्स॒रादे॒वैन॑मव॒रुध्या॑धत्ते। यदि॑
सं॒व॒त्स॒रेऽना॑द॒ध्यात्। द्वा॒द॒श्यां पु॒रस्ता॑दाद॒ध्यात्।
सं॒व॒त्स॒रप्र॑ति॒मा वै द्वा॑द॒श रा॒त्रयः॑। सं॒व॒त्स॒रमे॒वास्या॑हि॒ता
भव॑न्ति। यदि॑ द्वा॒द॒श्यां ना॑द॒ध्यात्। त्र्य॒हे पु॒रस्ता॑दाद॒ध्यात्।
आहि॑ता ए॒वास्य॑ भव॑न्ति॥ ७४॥

द्वितीयमपचत्तुर्थमपचददितौ रेतोऽधत्त समिता घृतवन्तीभिरादधाति राजन्यंस्वस्य छन्दसः

प्रत्ययनस्त्वार्येयाद्वच्छति मन्थति रात्रयश्चत्वारि च॥ ९॥ [९]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। स रिरिचानोऽमन्यत।
 स तपोऽतप्यत। स आत्मन्वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत।
 तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुरा
 व्यगृह्णत। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥७५॥

दोहा एव युष्माकमिति। सा ततः प्राच्युदक्रामत्।
 तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथर्व पितुं मे गोपायेति। सा
 द्वितीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। नर्य प्रजां मे
 गोपायेति। सा तृतीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
 शःस्य पशून्मे गोपायेति॥७६॥

सा चतुर्थमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। सप्रथ सभां
 मे गोपायेति। सा पञ्चममुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
 अहं बुध्निय मन्त्रं मे गोपायेति। अग्नीन् वाव सा तान्व्यक्रमत।
 तान्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथो पङ्क्तिमेव। पङ्क्तिर्वा एषा ब्राह्मणे
 प्रविष्टा॥७७॥

तामात्मनोऽधि निर्मिमीते। यदग्निराधीयते। तस्मादेतावन्तोऽग्नय
 आधीयन्ते। पाङ्क्तं वा इदं सर्वम्। पाङ्क्तैर्नैव पाङ्क्तं स्पृणोति।
 अथर्व पितुं मे गोपायेत्याह। अन्नमेवैतेन स्पृणोति। नर्य
 प्रजां मे गोपायेत्याह। प्रजामेवैतेन स्पृणोति। शःस्य
 पशून्मे गोपायेत्याह॥७८॥

प॒शूने॒वैतेन॑ स्पृ॒णोति॑। सप्र॑थ स॒भां मे॑ गोपा॒येत्या॑ह।
 स॒भामे॒वैतेने॑न्द्रि॒यः स्पृ॒णोति॑। अहे॑ बु॒ध्रिय॑ मन्त्रं
 मे गोपा॒येत्या॑ह। मन्त्र॑मे॒वैतेन॑ श्रि॒यः स्पृ॒णोति॑।
 यदा॑न्वाहार्य॒पच॑नेऽन्वाहार्यं पच॑न्ति। तेन॑ सोऽस्या॒भीष्टः
 प्री॒तः। यद्वा॑ह॒पत्य॑ आज्य॑मधि॒श्रय॑न्ति संपत्नी॑र्याजय॑न्ति।
 तेन॑ सोऽस्या॒भीष्टः प्री॒तः। यदा॑हव॒नीये॑ जुह॑ति॥७९॥

तेन॑ सोऽस्या॒भीष्टः प्री॒तः। यथ्स॒भायां॑ वि॒जय॑न्ते। तेन॑
 सोऽस्या॒भीष्टः प्री॒तः। यदा॑वस॒थेऽन्न॑ हर॑न्ति। तेन॑
 सोऽस्या॒भीष्टः प्री॒तः। तथा॑ऽस्य॒ सर्वे॑ प्री॒ता अ॒भीष्टा॑
 आधी॑यन्ते। प्रव॑स॒थमे॒ष्यन्ने॒वमु॑प॒तिष्ठे॑तैकमेकम्। यथा॑
 ब्राह्म॑णाय॒ गृहे॒वासि॑ने परि॒दाय॑ गृ॒हाने॑ति। ता॒दृगे॒व तत्।
 पुन॑रा॒गत्यो॑प॒तिष्ठ॑ते। सा भा॑गेयमे॒वैषां॑ तत्। सा तत्
 ऊ॒र्ध्वारो॑हत्। सा रो॑हि॒ण्य॑भवत्। तद्रो॑हि॒ण्यै रो॑हि॒णित्व॑म्।
 रो॒हि॒ण्याम॑ग्निमाद॑धीत। स्व ए॒वैनं॑ योनौ॒ प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते।
 ऋ॒ध्नोत्ये॑नेन॥८०॥

एषा प॒शून्मे गोपा॑येति प्रवि॒ष्टा प॒शून्मे गोपा॑येत्या॒ह जुह॑ति तिष्ठते सप्त च॥१०॥१०॥—[१०]

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

उ॒द्ध॒न्यमा॑नम॒स्या अ॑मे॒ध्यम्। अपं॑ पा॒प्मानं॑ यज॑मानस्य हन्तु।
 शि॒वा न॑स्सन्तु प्र॒दिश॑श्चत॑स्रः। शं नो॑ मा॒ता पृ॑थि॒वी तो॑क॒साता॑।
 शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑ये। आपो॑ भवन्तु पी॒तये॑। शंयो॒र॒भि स्र॑वन्तु

नः। वैश्वानरस्य रूपम्। पृथिव्यां परिस्रसा। स्योनमा विशन्तु
नः॥१॥

यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः। संजज्ञाने रोदसी संबभूवतुः।
ऊषान्कृष्णमवतु कृष्णमूषाः। इहोभयोर्यज्ञियमार्गमिष्टाः।
ऊतीः कुर्वाणो यत्पृथिवीमचरः। गुहाकारमाखुरूपं प्रतीत्य।
तत्ते न्यक्तमिह संभरन्तः। शतं जीवेम शरदस्सवीराः। ऊर्जं
पृथिव्या रसमाभरन्तः। शतं जीवेम शरदः पुरूचीः॥२॥

वप्त्रीभिरनुवित्तं गुहासु। श्रोत्रं त उर्व्यबधिरा भवामः।
प्रजापतिसृष्टानां प्रजानाम्। क्षुधोऽपहृत्यै सुवितं नो अस्तु।
उप प्रभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः। सूदं गृहेभ्यो रसमाभरामि।
यस्य रूपं बिभ्रदिमामविन्दत्। गुहा प्रविष्टाः सरिरस्य
मध्ये। तस्येदं विहतमाभरन्तः। अछम्बद्वारमस्यां विधेम॥३॥

यत्पर्यपश्यत्सरिरस्य मध्ये। उर्वीमपश्यज्जगतः प्रतिष्ठाम्।
तत्पुष्करस्यायतनाद्धि जातम्। पूर्णं पृथिव्याः प्रथनं हरामि।
याभिरदृष्टं हज्जगतः प्रतिष्ठाम्। उर्वीमिमां विश्वजनस्य भर्त्रीम्।
ता नश्शिवाश्शर्करास्सन्तु सर्वाः। अग्ने रेतश्चन्द्रं हिरण्यम्।
अद्ध्यस्संभूतममृतं प्रजासु। तत्संभरन्नुत्तरतो निधाय॥४॥

अतिप्रयच्छं दुरितिं तरेयम्। अश्वौ रूपं कृत्वा
यदंश्चत्थेऽतिष्ठः। संवत्सरं देवेभ्यो निलायं। तत्ते न्यक्तमिह
संभरन्तः। शतं जीवेम शरदस्सवीराः। ऊर्जः पृथिव्या

अध्युत्थितोऽसि। वनस्पते शतवल्शो विरोह। त्वया
वयमिषमूर्जं मदन्तः। रायस्पोषेण समिषा मदेम। गायत्रिया
हियमाणस्य यत्ते॥५॥

पूर्णमपतत्तृतीयस्यै दिवोऽधि। सोऽयं पूर्णस्सोमपर्णाद्धि
जातः। ततो हरामि सोमपीथस्यावरुद्धौ। देवानां ब्रह्मवादं
वदतां यत्। उपाशृणोस्सुश्रवा वै श्रुतोऽसि। ततो मामाविशतु
ब्रह्मवर्चसम्। तत्संभर३ स्तदवरुन्धीय साक्षात्। यया ते
सृष्टस्याग्नेः। हेतिमशमयत्प्रजापतिः। तामिमामप्रदाहाय॥६॥

शमी२ शान्त्यै हराम्यहम्। यत्ते सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं
भा आर्च्छज्जातवेदः। तया भासा संमितः। उरुं नो
लोकमनु प्रभाहि। यत्ते तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दज्जातवेदः।
मरुतोऽद्विस्तमयित्वा। एतत्ते तदशनेस्संभरामि। सात्मा
अग्ने सहृदयो भवेह। चित्रियादश्वत्थात्संभृता बृहत्यः॥७॥

शरीरमभि स३ स्कृतास्थ। प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमिताः।
तिस्रस्त्रिवृद्धिर्मिथुनाः प्रजात्यै। अश्वत्थाद्धव्यवाहाद्धि जाताम्।
अग्नेस्तनूं यज्ञिया२ संभरामि। शान्तयोनि२ शमीगर्भम्।
अग्रये प्रजनयितवै। यो अश्वत्थश्शमीगर्भः। आरुरोह त्वे
सचा। तं ते हरामि ब्रह्मणा॥८॥

यज्ञियैः केतुभिस्सह। यं त्वां समभरज्जातवेदः। यथाशरीरं
भूतेषु न्यक्तम्। स संभृतस्सीद शिवः प्रजाभ्यः। उरुं नो
लोकमनुनेषि विद्वान्। प्रवेधसे कवये मेध्याय। वचो वन्दारु

वृषभाय वृष्णे। यतो भयमभयं तन्नो अस्तु। अव देवान्
यजेहेड्यान्। समिधाऽग्निं दुवस्यत॥९॥

घृतैर्बोधयतातिथिम्। आऽस्मिन् हव्या जुहोतन। उप
त्वाऽग्ने हविष्मतीः। घृताचीर्यन्तु हर्यत। जुषस्व समिधो
मम। तं त्वा समिद्धिरङ्गिरः। घृतेन वर्धयामसि। बृहच्छोचा
यविष्ठा। समिध्यमानः प्रथमो नु धर्मः। समक्तुभिरज्यते
विश्ववारः॥१०॥

शोचिष्केशो घृतनिर्णिक्पावकः। सुयज्ञो अग्निर्यजथाय देवान्।
घृतप्रतीको घृतयोनिरग्निः। घृतैस्समिद्धो घृतमस्यान्नम्।
घृतप्रुषस्त्वा सरितो वहन्ति। घृतं पिबन्त्सुयजा यक्षि देवान्।
आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणः। घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं
पीत्वा मधु चारु गव्यम्। पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम्॥११॥

त्वामग्ने समिधानं यविष्ठा। देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहम्।
उरुज्रयसं घृतयोनिमाहुतम्। त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोदयन्वति।
त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतेन। सुम्रायवस्सुषमिधा समीधिरे।
स वावृधान ओषधीभिरुक्षितः। उरु ज्रयांसि पार्थिवा
वितिष्ठसे। घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूरुषदम्। अग्निं मित्रं न
समिधान ऋजते॥१२॥

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यत्। शुक्रवर्णामुदु नो यंसते
धियम्। प्रजा अग्ने संवासय। आशाश्च पशुभिस्सह।

राष्ट्राण्यस्मा॒ आर्धे॑हि। यान्यास॑न्त्सवितु॒स्सवे॑। म॒ही वि॒श्वती॑
सद॑ने ऋ॒तस्य॑। अ॒र्वाची॑ ए॒तं धरु॑णे रयी॒णाम्। अ॒न्तर्व॑ती
ज॒न्यं जा॒तवे॑दसम्। अ॒ध्वरा॑णां॒ जन॑यथः पुरो॒गाम्॥१३॥

आरो॑हतं द॒शत॑ꣳ शक्क॑री॒र्मम॑। ऋ॒तेना॑ग्न॒ आयु॑षा॒ वर्च॑सा स॒ह।
ज्यो॑ग्जीव॑न्त॒ उत्त॑रामु॒त्तरा॑ꣳ स॒माम्। द॒शम॑हं पूर्ण॑मा॒सं य॒ज्ञं
यथा॑ य॒ज्ञैः। ऋ॒त्वि॒यव॑ती स्थो अ॒ग्निरे॑तसौ। गर्भं॑ दधा॒थां ते
वा॑म॒हं द॑दे। तत्स॒त्यं य॒द्वीरं॑ बिभृथः। वी॒रं ज॑नयिष्यथः। ते
मत्प्रा॑तः प्रज॑निष्येथे। ते मा॒ प्रजा॑ते प्रज॑नयिष्यथः॥१४॥

प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॑सेन॒ सुव॑र्गे लो॒के। अ॒नृता॑त्स॒त्यमु॑पैमि।
मा॒नुषा॑दे॒व्यमु॑पैमि। दै॒वीं वाचं॑ यच्छामि। श॒ल्कैर॑ग्निमि॒न्ध्या॒नः।
उ॒भौ लो॒कौ सं॑नेम॒हम्। उ॒भयो॑र्लो॒कयोर् ऋ॒ध्वा। अ॒तिं मृ॒त्युं
ते॒राम्य॑हम्। जा॒तवे॑दो भु॒व॑नस्य॒ रेतः॑। इ॒ह सि॑ञ्च॒ तप॑सो
य॒ज्ञं नि॑ष्यते॥१५॥

अ॒ग्निम॑श्च॒त्थादधि॑ ह॒व्यवा॑हम्। श॒मीग॒र्भाज्जन॑यन् यो म॑यो॒भूः।
अ॒यं ते योनि॑र्ऋ॒त्वि॒यः। यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्न॒
आरो॑ह। अथा॑ नो वर्ध॒या र॒यिम्। अपै॑त॒ वी॒त वि च॑ सर्प॒तातः॑।
येऽत्र॑ स्थ पु॒राणा॑ ये च॒ नूत॑नाः। अ॒दादि॑दं य॒मोऽव॑सानं
पृथि॒व्याः। अ॒क्र॒न्नि॒मं पि॒तरो॑ लो॒कम॑स्मै॥१६॥

अ॒ग्नेर्भ॑स्मा॒स्य॒ग्नेः पुरी॑षमसि। सं॒ज्ञान॑मसि का॒मध॑रणम्। मयि॑
ते का॒मध॑रणं भूयात्। सं॒व॒स्सृ॒जामि॑ हृद॑यानि। सꣳसृ॑ष्टं

मनो॑ अस्तु वः। सं॑सृष्टः प्रा॒णो अस्तु वः। सं या वः
प्रि॒यास्तनुवः॑। सं प्रि॒या हृद॑यानि वः। आ॒त्मा वो॑ अस्तु
संप्रि॑यः। संप्रि॑यास्तनुवो॒ मम॑॥१७॥

कल्पे॑तां द्यावा॑पृथि॒वी। कल्प॑न्ता॒माप् ओष॑धीः।
कल्प॑न्ता॒मग्नयः॑ पृथक्। मम॑ ज्यैष्ठ्या॒य स॒व्रताः॑।
येऽग्नय॑स्सम॑नसः। अ॒न्तरा॑ द्यावा॑पृथि॒वी। वास॑न्तिकावृ॒तू
अ॒भि कल्प॑मानाः। इन्द्र॑मिव दे॒वा अ॒भि सं वि॑शन्तु।
दि॒वस्त्वा॑ वी॒र्येण॑। पृथि॒व्यै म॑हिम्ना॥१८॥

अ॒न्तरि॑क्षस्य॒ पोषे॑ण। स॒र्वप॑शुमाद॑धे। अजी॑जनन्न॒मृतं॑
मर्त्या॑सः। अ॒स्त्रेमा॑णं त॒रणि॑ वी॒डुज॑म्भम्। दश॑ स्वसा॑रो
अ॒ग्नव॑स्समी॒चीः। पुमा॑सं जा॒तम॒भि स॑र॒भन्ता॑म्।
प्र॒जाप॑तेस्त्वा प्रा॒णेना॒भि प्रा॑णिमि। पू॒ष्णः पोषे॑ण॒ मह्य॑म्।
दी॒र्घायु॑त्वाय॑ श॒तशार॑दाय। श॒त॑ श॒रद्भ्य॑ आ॒युषे॑ वर्च॑से॥१९॥

जी॒वात्वै॑ पुण्या॒य। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्।
ममा॑सि॒ योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्व॑हं ह॒व्यान्य॑ग्रे।
पु॒त्रः पि॒त्रे लो॑क॒कृज्जा॑तवेदः। प्रा॒णे त्वा॒मृत॑माद॑धामि।
अ॒न्नाद॑मन्नाद्या॒य। गो॒प्तारं॑ गु॒प्त्यै। सु॒गार॑रु॒हप॑त्यो वि॒दह॑न्नरा॑तीः।
उ॒षस॑श्श्रेय॑सीश्श्रेय॑सीर्दध॑त्॥२०॥

अ॒ग्ने स॒पत्ना॑ अप॒ बाध॑मानः। रा॒यस्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑
धेहि॑। इ॒मा उ॒ मामु॑प॑तिष्ठन्तु रा॒यः। आ॒भिः प्र॒जाभि॑रि॒ह

संवसेय। इहो इडां तिष्ठतु विश्वरूपी। मध्ये वसोर्दीदिहि
जातवेदः। ओजसे बलाय त्वोद्यच्छे। वृषणे शुष्मायायुषे
वर्चसे। सपत्नतूरसि वृत्रतूः। यस्ते देवेषु महिमा सुवर्गः॥ २१॥

यस्तं आत्मा पशुषु प्रविष्टः। पुष्टिर्या ते मनुष्येषु पप्रथे।
तया नो अग्ने जुषमाण एहि। दिवः पृथिव्याः पर्यन्तिरिक्षात्।
वातात्पशुभ्यो अध्योषधीभ्यः। यत्र यत्र जातवेदस्संबभूथ।
ततो नो अग्ने जुषमाण एहि। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वान्।
अग्नेरग्ने पुरोअग्निर्भवेह। विश्वा आशा दीद्यानो वि भाहि॥ २२॥

ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। अन्वग्निरुषसामग्रमख्यत्।
अन्वहानि प्रथमो जातवेदाः। अनु सूर्यस्य पुरुत्रा च
रश्मीन्। अनु द्यावापृथिवी आततान। विक्रमस्व महा९
असि। वेदिषन्मानुषेभ्यः। त्रिषु लोकेषु जागृहि। यदिदं
दिवो यददः पृथिव्याः। संविदाने रोदसी सं बभूवतुः॥ २३॥

तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः। शंभूः प्रजाभ्यस्तनुवे स्योनः।
प्राणं त्वाऽमृत आ दधामि। अन्नादमन्नाद्याय। गोप्तारं गुप्त्यै।
यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चश्शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रम्। तेन मे
दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे व्यानशे
सर्वमायुर्व्यानशे॥ २४॥

नर्यं प्रजां मे गोपाय। अमृतत्वाय जीवसे। जातां
जनिष्यमाणां च। अमृते सत्ये प्रतिष्ठिताम्। अथर्व

पितुं मे गोपाय। रसमन्नमिहायुषे। अदब्धायोऽशीततनो।
अविषन्नः पितुं कृणु। शंस्यं पशून्मे गोपाय। द्विपादो ये
चतुष्पदः॥२५॥

अष्टाशफाश्च य इहाग्रे। ये चैकशफा आशुगाः। सप्रथ
सभां मे गोपाय। ये च सभ्यास्सभासदः। तानिन्द्रियावतः
कुरु। सर्वमायुरुपासताम्। अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय।
यमृषयस्त्रैविदा विदुः। ऋचस्सामानि यजूंषि। सा हि
श्रीरमृता सताम्॥२६॥

चतुश्शिखण्डा युवतिस्सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये।
मर्मज्यमाना महते सौभगाय। मह्यं धुक्व यजमानाय
कामान्। इहैव सन्तत्र सतो वो अग्नयः। प्राणेन वाचा
मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्तमायुर्मा प्रहासीत्। ज्योतिषा
वो वैश्वानरेणोपतिष्ठे। पञ्चधाऽग्नीन्व्यक्रामत्। विराट्त्सृष्टा
प्रजापतेः। ऊर्ध्वाऽऽरोहद्रोहिणी। योनिर्ग्रेः प्रतिष्ठितिः॥२७॥

विशन्तु नः पुरुचीर्विधेम निधाय यत्तेऽप्रदाहाय बृहत्यां ब्रह्मणा दवस्यत विश्ववार इममञ्जते पुरोगां
प्रजंनयिष्यथो जनिष्यतेऽस्मै मम महिम्ना वर्चसे दधत्सुवर्गो भाहि संबभूवतुरायुर्व्यानशे चतुष्पदस्सतां
प्रजापतेर्द्वे च॥१॥

[१]

नवैतान्यहानि भवन्ति। नव वै सुवर्गा लोकाः।
यदेतान्यहान्युपयन्ति। नवस्वेव तत्सुवर्गेषु लोकेषु
सुत्रिणः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति। अग्निष्टोमाः परस्सामानः
कार्या इत्याहुः। अग्निष्टोमसमितस्सुवर्गो लोक इति।

द्वादशाग्निष्टोमस्य स्तोत्राणि। द्वादश मासास्संवत्सरः। तत्तन्न
 सूक्ष्मम्। उक्थ्या एव सप्तदशाः परस्सामानः कार्याः॥२८॥
 पशवो वा उक्थानि। पशूनामवरुद्धौ। विश्वजिदभिजितावग्निष्टोमौ।
 उक्थ्यास्सप्तदशाः परस्समानः। ते स३स्तुता विराजंमभि
 संपद्यन्ते। द्वे चर्चावतिरिच्येते। एकया गौरतिरिक्तः।
 एकयाऽऽयुरूनः। सुवर्गो वै लोको ज्योतिः। ऊर्ग्विराट्॥२९॥
 सुवर्गमेव तेन लोकमभि जयन्ति। यत्पर२ राथन्तरम्।
 तत्प्रथमेऽहंकार्यम्। बृहद्वितीयै। वैरूपं तृतीयै। वैराजं चतुर्थै।
 शाक्रं पञ्चमे। रैवत२ षष्ठे। तदु पृष्ठेभ्यो नयन्ति। सन्तनय
 एते ग्रहा गृह्यन्ते॥३०॥

अतिग्राह्याः परस्सामसु। इमानेवैतैर्लोकान्त्संतन्वन्ति।
 मिथुना एते ग्रहा गृह्यन्ते। अतिग्राह्याः परस्सामसु।
 मिथुनमेव तैर्यजमाना अवरुन्धते। बृहत्पृष्ठं भवति। बृहद्वै
 सुवर्गो लोकः। बृहतैव सुवर्गं लोकं यन्ति। त्रयस्त्रि२शिनाम्
 सामं। माध्यन्दिने पवमाने भवति॥३१॥

त्रयस्त्रि२शद्वै देवताः। देवता एवावरुन्धते। ये वा इतः पराश्च२
 संवत्सरमुपयन्ति। न हैनं ते स्वस्ति समश्नुवते। अथ
 येऽमुतोऽर्वाश्चमुपयन्ति। ते हैन३ स्वस्ति समश्नुवते। एतद्वा
 अमुतोऽर्वाश्चमुपयन्ति। यदेवम्। यो ह खलु वाव प्रजापतिः।
 स उवेवेन्द्रः। तदु देवेभ्यो नयन्ति॥३२॥

संततिर्वा एते ग्रहाः। यत्परस्सामानः। विषूवादिवाकीर्त्यम्।
 यथा शालायै पक्षसी। एव९ संवत्सरस्य पक्षसी। यदेतेन
 गृह्येरन्। विषूची संवत्सरस्य पक्षसी व्यवस्र९सेयाताम्।
 आर्तिमार्च्छयुः। यदेते गृह्यन्ते। यथा शालायै पक्षसी मध्यमं
 व९शमभि समायच्छति॥३३॥

एव९ संवत्सरस्य पक्षसी दिवाकीर्त्यमभि सं तन्वन्ति।
 नार्तिमार्च्छन्ति। एकवि९शमहर्भवति। शुक्राग्रा ग्रहा
 गृह्यन्ते। प्रत्युत्तब्धै सयत्वाय। सौर्य एतदहः पशुरालभ्यते।
 सौर्योऽतिग्राह्यो गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो
 अह एवैष बलिर्हियते। सप्तैतदहरतिग्राह्या गृह्यन्ते॥३४॥

सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। असावादित्यश्शिरः
 प्रजानाम्। शीर्षन्नेव प्रजानां प्राणान्दधाति। तस्मात्सप्त
 शीर्षन्प्राणाः। इन्द्रो वृत्र९ हत्वा। असुरान्पराभाव्य। स
 इमाल्लोकानभ्यजयत्। तस्यासौ लोकोऽनभिजित आसीत्।
 तं विश्वकर्मा भूत्वाऽभ्यजयत्। यद्वैश्वकर्मणो गृह्यते॥३५॥

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते।
 ये वैश्वकर्मणं गृह्यते। आदित्यश्श्वो गृह्यते। इयं वा
 अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति। अन्योन्यो गृह्यते।
 विश्वान्येवान्येन कर्माणि कुर्वाणा यन्ति। अस्यामन्येन प्रति

तिष्ठन्ति। तावाऽपरा॒र्धा॒थ्सं॒वत्स॒रस्या॒न्योन्यो॑ गृह्येते। तावुभौ
स॒ह म॑हाव्र॒ते गृ॑ह्येते। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। उ॒भयो॑र्लो॒कयोः
प्रति॑तिष्ठन्ति। अ॒र्क्यमु॒क्थं भ॑वति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुध्यै॥३६॥

समा॒यच्छ॑त्यति॒ग्राह्यां॑ गृह्यन्ते गृह्यते सं॒वत्स॒रस्या॒न्योन्यो॑ गृह्येते पञ्च च॥३॥ [३]

ए॒कवि॒ंश ए॒ष भ॑वति। ए॒तेन॒ वै दे॒वा ए॑कवि॒ंशेन॑।
आ॒दि॒त्यमि॒त उ॑त्त॒मं सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑रोहयन्। स वा ए॒ष
इ॒त ए॑कवि॒ंशः। तस्य॒ दशा॒वस्ता॑दहा॒नि। दशं॑ प॒रस्ता॑त्।
स वा ए॒ष वि॒राज्यु॑भ॒यतः॑ प्रति॑ष्ठितः। वि॒राजि॒ हि वा ए॒ष
उ॑भ॒यतः॑ प्रति॑ष्ठितः। तस्मा॑दन्त॒रेमौ लो॒कौ यन्। सर्वे॑षु
सुव॒र्गेषु॑ लो॒केष्व॑भि॒तप॑न्नेति॥३७॥

दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑ सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑। परा॑चोऽतिपा॒दाद॑बिभयुः।
तं छ॒न्दो॑भिरद॒हन्मृ॑त्यै। दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑ सुव॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑। अवा॑चोऽवपा॒दाद॑बिभयुः। तं प॒ञ्चर्भी॑ र॒श्मिभि॑रुद॒वय॑न्।
तस्मा॑देकवि॒ंशेऽ- ह॒न्पञ्च॑ दि॒वाकी॒र्त्यानि॑ क्रियन्ते। र॒श्मयो॑
वै दि॒वाकी॒र्त्यानि॑। ये गा॑य॒त्रे। ते गा॑य॒त्रीषू॑त्तर॒योः
प॒व॑मानयोः॥३८॥

म॒हादि॑वाकी॒र्त्यं हो॑तुः पृ॒ष्ठम्। वि॒कर्णं॑ ब्र॒ह्मसा॑मम्।
भा॒सोऽग्नि॑ष्टोमः। अथै॒तानि॑ परा॑णि। परै॒र्वै दे॒वा आ॑दि॒त्यं
सु॑व॒र्गं लो॒कम॑पा॒रय॑न्। यदपा॑रयन्। तत्परा॑णां प॒रत्व॑म्।
पा॒रय॑न्त्येनं परा॑णि। य ए॒वं वेद॑। अथै॒तानि॑ स्पर्श॑णि। स्पर्शै॒र्वै

दे॒वा आ॒दि॒त्यः सु॒व॒र्गं लो॒कम॑स्पा॒रय॑न्। यदस्पा॑रयन्।
तथ॑स्पा॒राणां॑ स्पा॒रत्व॑म्। स्पा॒रय॑न्त्यै॒नुः स्पा॒राणि॑। य ए॒वं
वेद॑॥ ३९॥

ए॒ति प॑र्व॒मानयो॑स्पा॒राणि प॑ञ्च च॥ ४॥ [४]

अप्र॑तिष्ठां॒ वा ए॒ते ग॑च्छन्ति। येषां॑ सं॒वत्स॑रेऽना॒प्तेऽथ॑।
ए॒का॒द॒शि॒न्या॒प्यते॑। वैष्ण॑वं वा॒म॒न॒मा ल॑भन्ते। य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः।
य॒ज्ञमे॒वा॒ल॑भन्ते॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ऐ॒न्द्रा॒ग्न॒मा॒ल॑भन्ते। इ॒न्द्रा॒ग्नी वै
दे॒वाना॑म॒या॒तया॑मानौ। ये ए॒व दे॒वते॒ अया॑तयाम्नी। ते
ए॒वा॒ल॑भन्ते॥ ४०॥

वै॒श्वदे॒व॒मा॒ल॑भन्ते। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्या
धे॒नु॒मा॒ल॑भन्ते। द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्यो॒रे॒व प्र॑ति तिष्ठन्ति। वा॒य॒व्यं
व॒त्स॒मा॒ल॑भन्ते। वा॒युरे॒वै॒भ्यो॑ यथाऽऽय॑त॒नाद्दे॒वता॑ अ॒व॑रुन्धे।
आ॒दि॒त्याम॑विं व॒शा॒मा॒ल॑भन्ते। इ॒यं वा अ॑दि॒तिः। अ॒स्यामे॒व
प्र॑ति तिष्ठन्ति। मै॒त्रा॒व॒रु॒णी॒मा॒ल॑भन्ते॥ ४१॥

मि॒त्रेणै॒व य॒ज्ञस्य॑ स्वि॑ष्टः श॒मय॑न्ति। वरु॑णे॒न दुरि॑ष्टम्।
प्रा॒जा॒प॒त्यं तू॒प॒रं म॑हाव्र॒त आ॑ल॒भन्ते॑। प्रा॒जा॒प॒त्योऽति॑ग्रा॒ह्यो
गृ॒ह्यते॑। अ॒हरे॒व रू॒पेण॑ स॒म॑र्धयन्ति। अथो॑ अ॒हं ए॒वैष
ब॒लि॒र्हि॒यते॑। आ॒ग्ने॒य॒मा ल॑भन्ते॒ प्रति॑ प्र॒ज्ञा॒त्यै। अ॒ज॒पे॒त्वान्
वा ए॒ते पू॒र्वे॒र्मा॒सै॒रव॑रुन्धते। यदे॒ते ग॒व्याः प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑।
उ॒भये॑षां पशूनाम॒वरु॑द्धौ॥ ४२॥

यदति॑रि॒क्तामे॒का॒द॒शिनी॑मा॒ल॒भे॒रन्। अप्रि॑यं भ्रातृ॒व्यम॒भ्यति॑रिच्येत।

यद्वौद्वौ पशू समस्येयुः। कनीय आयुः कुर्वीरन्। यदेते
ब्राह्मणवन्तः पशवं आलभ्यन्ते। नाप्रियं भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते।
न कनीय आयुः कुर्वते॥४३॥

ते एवालभन्ते मैत्रावरुणीमालभन्तेऽवरुद्धे सप्त च॥५॥ [५]

प्रजापतिः प्रजास्सृष्ट्वा वृत्तोऽशयत्। तं देवा भूतानां
रसं तेजस्संभृत्य। तेनैनमभिषज्यन्। महानववर्तीति।
तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्। महद्व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वम्। महतो व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्।
पञ्चविंशस्तोमो भवति॥४४॥

चतुर्विंशत्यर्धमासस्संवत्सरः। यद्वा एतस्मिन्संवत्सरेऽधि
प्राजायत। तदन्नं पञ्चविंशमभवत्। मध्यतः क्रियते। मध्यतो
ह्यन्नमशितं धिनोति। अथो मध्यत एव प्रजानामूर्ध्नीयते।
अथ यद्वा इदमन्ततः क्रियते। तस्मादुदन्ते प्रजास्समैधन्ते।
अन्ततः क्रियते प्रजननायैव। त्रिवृच्छिरो भवति॥४५॥

त्रेधाविहितं हि शिरः। लोमं छवीरस्थिं। परांचा स्तुवन्ति।
तस्मात्तत्सदृगेव। न मेद्यतोऽनु मेद्यति। न कृश्यतोऽनु
कृश्यति। पञ्चदशोऽन्यः पक्षो भवति। सप्तदशोऽन्यः।
तस्माद्वयां स्यन्यतरमर्धमभि पर्यावर्तन्ते। अन्यतरतो हि
तद्वरीयः क्रियते॥४६॥

पञ्चविंश आत्मा भवति। तस्मान्मध्यतः पशवो वरिष्ठाः।

ए॒कवि॒ंशं पु॒च्छ॑म्। द्वि॒पदा॑सु स्तु॒वन्ति॒ प्र॒ति॑ष्ठित्यै। सर्वे॑ण
स॒ह स्तु॑वन्ति। सर्वे॑ण ह्या॒त्मना॑ऽऽत्म॒न्वी। स॒होत्प॑तन्ति।
ए॒कैका॑मु॒च्छि॑षन्ति। आ॒त्मन् ह्यङ्गा॑नि ब॒द्धानि॑। न वा ए॒तेन॒
सर्वः॑ पु॒रुषः॑॥४७॥

यदि॑तइ॒तो लो॑मा॒नि द॒तो न॒खान्। प॒रि॒मादः॑ क्रि॒यन्ते।
तान्ये॒व तेन॒ प्रत्यु॑प्यन्ते। औ॒दु॒म्बर॒स्तल्पो॑ भवति।
ऊ॒र्वा अ॒न्नमु॑दु॒म्बरः॑। ऊ॒र्ज ए॒वान्नाद्य॑स्याव॒रुध्यै॑।
यस्य॑ तल्प॒सद्य॑म॒भिजि॑तु॒ऽ स्यात्। स दे॒वाना॑ऽ
सा॒म्यक्षे॑। तल्प॒सद्य॑म॒भिज॑या॒नीति॒ तल्प॑मा॒रुह्यो॑द्वायेत्।
तल्प॒सद्य॑मे॒वाभि॑ ज॒यति॑॥४८॥

यस्य॑ तल्प॒सद्य॑म॒भिजि॑तु॒ऽ स्यात्। स दे॒वाना॑ऽ सा॒म्यक्षे॑।
तल्प॒सद्य॑ मा प॒राज॑ेषीति॒ तल्प॑मा॒रुह्यो॑द्वायेत्। न तल्प॒सद्य॑
प॒राज॑यते। प्ले॒ङ्गे श॑सति। महो॒ वै प्ले॒ङ्गः। मह॑स
ए॒वान्नाद्य॑स्याव॒रुध्यै॑। दे॒वा॒सुरा॑स्संय॒त्ता आ॑सन्। त आ॒दित्ये॑
व्याय॑च्छन्त। तं दे॒वास्स॑म॒जय॑न्॥४९॥

ब्रा॒ह्म॒णश्च॑ शू॒द्रश्च॑ च॒र्मकर्ते॑ व्याय॑च्छेते। दै॒व्यो वै वर्णो॑ ब्रा॒ह्म॒णः।
अ॒सुर्य॑श्शू॒द्रः। इ॒मेऽरा॑त्सुरि॒मे सु॑भू॒तम॑क्र॒न्नित्य॑न्यत॒रो ब्रू॑यात्।
इ॒म उ॑द्वासीका॒रिण॑ इ॒मे दु॑र्भू॒तम॑क्र॒न्नित्य॑न्यत॒रः। यदे॒वैषा॑ऽ
सुकृ॑तं या रा॒द्धिः। तद॑न्यत॒रोऽभि॑ श्री॒णाति॑। यदे॒वैषा॑ दुष्कृ॑तं
याऽरा॑द्धिः। तद॑न्यत॒रोऽपि॑ ह॒न्ति। ब्रा॒ह्म॒णस्सं॑ ज॒यति॑।

अमुमेवादित्यं भ्रातृव्यस्य संविन्दन्ते॥५०॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

देवासुरास्संयन्ता आसन्। ते देवा विजयमुपयन्तः।
अग्नीषोमयोस्तेजस्विनीस्तनूस्संन्यदधत्। इदमु नो
भविष्यति। यदि नो जेष्यन्तीति। तेनाग्नीषोमावपाक्रामताम्।
ते देवा विजित्य। अग्नीषोमावन्वैच्छन्। तेऽग्निमन्वविन्दन्तुषूथ्सन्नम्।
तस्य विभक्तीभिस्तेजस्विनीस्तनूरवारुन्धत्॥१॥

ते सोममन्वविन्दन्। तमघ्नन्। तस्य यथाऽभिज्ञायं
तनूर्व्यगृह्णत्। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्। यस्यैवं
विदुषो ग्रहा गृह्यन्ते। तस्य त्वेव गृहीताः। नानाऽऽग्नेयं
पुनराधेये कुर्यात्। यदनाग्नेयं पुनराधेये कुर्यात्। व्यृद्धमेव
तत्॥२॥

अनाग्नेयं वा एतत्क्रियते। यत्समिधस्तनूनपातमिडो
बृहिर्यजति। उभावाग्नेयावाज्यभागौ स्याताम्। अनाज्यभागौ
भवत् इत्याहुः। यदुभावाग्नेयावन्वश्चाविति। अग्नये
पर्वमानायोत्तरस्स्यात्। यत्पर्वमानाय। तेनाज्यभागः।
तेन सौम्यः। बुधन्वत्याग्नेयस्याज्यभागस्य पुरोऽनुवाक्या
भवति॥३॥

यथा सुप्तं बोधयति। तादृगेव तत्। अग्निन्यक्ताः

पत्नीसंयाजानामृचंस्स्युः। तेनाग्नेयं सर्वं भवति। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति। कृतयजुस्संभृतसंभार इत्याहुः॥४॥

न संभृत्यास्संभाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु। संभृत्या एव संभाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्धौ। तेनोपांशु प्रचरति। एष्यं इव वा एषः। यत्पुनराधेयः। यथोपांशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैस्स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति। प्रयाजानूयाजेष्वेव विभक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागौ स्याताम्। एवं पत्नीसंयाजाः॥६॥

तद्वैश्वानरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा एतत्। अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं प्रथमं विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयाजानाम्। तेनाग्नेयम्। तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतैव तद्वति संभृतसंभार इत्याहुर्छति पत्नीसंयाजा नव च॥१॥ [१]

देवा वै यथादक्षां यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य उक्थ्यम्। योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्। ते।

अ॒न्योऽन्य॑स्मै॒ नाति॑ष्ठन्त। अ॒हम॒नेन॑ य॒जा इति॑। तेऽब्रु॑वन्।
आ॒जिम॒स्य धा॑वा॒मेति॑॥८॥

तस्मि॑न्ना॒जिम॑धावन्। तं बृ॒हस्पति॑रुद॒जयत्। तेना॑य॒जत।
स स्वा॒राज्य॑मगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्र॑वीत्। माम॒नेन॑
या॒जयेति॑। तेनेन्द्र॑मया॒जयत्। सोऽग्रं॑ दे॒वता॑नां॒ पर्य॑त्।
अग॑च्छ॒त्स्वारा॑ज्यम्। अति॑ष्ठन्तास्मै॒ ज्यैष्ठा॑य॥९॥

य ए॒वं वि॒द्वान् वा॑ज॒पेये॑न॒ यज॑ते। गच्छ॑ति॒ स्वा॒राज्य॑म्।
अग्र॑ः॒ समा॑नानां॒ पर्य॑ति। तिष्ठ॑न्तेऽस्मै॒ ज्यैष्ठा॑य। स वा ए॒ष
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ चै॒व रा॑ज॒न्यस्य॑ च य॒ज्ञः। तं वा ए॒तं वा॑ज॒पेय॑
इत्या॑हुः। वा॒जाप्यो॑ वा ए॒षः। वा॒जः॒ ह्येते॑न॒ देवा॑ ऐ॒प्सन्।
सोमो॑ वै वा॒ज॒पेयः॑। यो वै सोमं॑ वा॒ज॒पेयं॑ वेद॥१०॥

वा॒ज्यैवैनं॑ पी॒त्वा भ॑वति। आऽस्य॑ वा॒जी जा॑यते। अन्नं॑ वै
वा॒ज॒पेयः॑। य ए॒वं वेद॑। अत्य॑न्नम्। आऽस्या॑न्नादो जा॑यते।
ब्रह्म॑ वै वा॒ज॒पेयः॑। य ए॒वं वेद॑। अत्ति॑ ब्रह्म॒णाऽन्न॑म्। आऽस्य॑
ब्रह्मा॑ जा॑यते ॥११॥

वा॒ग्वै वा॑ज॒स्य प्र॑स॒वः। य ए॒वं वेद॑। क॒रोति॑ वा॒चा वी॒र्य॑म्।
ऐनं॑ वा॒चा ग॑च्छति। अपि॑वर्ती॒ वाचं॑ वदति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑
य॒ज्ञान्वादि॑शत्। स आ॒त्मन्वा॑ज॒पेय॑मधत्त। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्।
ए॒ष वा॒व य॒ज्ञः। यद्वा॑ज॒पेयः॑॥१२॥

अप्ये॒व नोऽत्रा॑स्त्विति॑। तेभ्य॑ ए॒ता उ॒ज्जितीः॑ प्राय॑च्छत्। ता

वा ए॒ता उ॒ज्जित॑यो॒ व्याख्या॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑ सर्व॒त्वाय॑।
दे॒वता॑ना॒मनि॑र्भा॒गाय॑। दे॒वा वै ब्र॑ह्म॒णश्चा॒न्नस्य॑ च
श॒मल॑मपा॒घ्नन्। यद्व॒ह्मण॑श्श॒मल॑मासीत्। सा गा॒था
ना॒राश॑स्य॒भवत्। यद॒न्नस्य॑। सा सु॒रा॥१३॥

तस्मा॒द्वाय॑तश्च म॒त्तस्य॑ च न प्र॒तिगृ॑ह्यम्। यत्प्र॒तिगृ॑हीयात्।
श॒मलं॑ प्र॒तिगृ॑हीयात्। सर्वा॒ वा ए॒तस्य॑ वा॒चोऽव॑रुद्धाः।
यो वा॒जपे॑यया॒जी। या पृ॑थि॒व्यां याऽग्नौ॑ या र॒थन्त॑रे।
याऽन्तरि॑क्षे॒ या वा॒यौ या वा॑म॒देव्ये॑। या दि॒वि
याऽऽदि॒त्ये या बृ॑ह॒ति। याऽप्सु॑ यौष॑धीषु॒ या
व॒नस्प॑तिषु। तस्मा॑द्वा॒जपे॑यया॒ज्या॒र्त्विजी॑नः। सर्वा॒ ह्यस्य॑
वा॒चोऽव॑रुद्धाः॥१४॥

धा॒वामे॑ति ज्येष्ठा॒य वेदं॑ ब्र॒ह्मा जा॑यते वा॒जपे॑यस्सु॒राऽऽर्त्वि॑जीन् एकं च॥२॥ [२]

दे॒वा वै यद॑न्यैर्ग्र॒हैर्य॑ज्ञस्य॒ नावा॑रु॒न्धत॑। तद॑ति॒ग्राह्यै॑रति॒गृह्या॑वा॒रुन्ध॑त।
तद॑ति॒ग्राह्या॑णामति॒ग्राह्य॑त्वम्। यद॑ति॒ग्राह्या॑ गृ॒ह्यन्ते॑।
यदे॒वान्यै॑र्ग्र॒हैर्य॑ज्ञस्य॒ नाव॑रु॒न्धे। तदे॒व तैर॑ति॒गृह्या॑व॒रुन्धे॑। पञ्च
गृ॒ह्यन्ते॑। पा॒ङ्क्तौ य॒ज्ञः। यावा॑ने॒व य॒ज्ञः। तमा॒त्वाऽव॑रु॒न्धे॥१५॥

सर्व॑ ऐ॒न्द्रा भ॑वन्ति। ए॒कधै॑व यज॑मान इन्द्रि॒यं द॑धति।
स॒प्तद॑श प्रा॒जाप॒त्या ग्र॑हा गृ॒ह्यन्ते॑। स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः।
प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। ए॒कय॑र्चा गृ॒ह्णाति॑। ए॒कधै॑व यज॑माने वी॒र्यं॑
दधा॑ति। सो॒मग्र॑हा॒श्च सु॑राग्र॒हाश्च॑ गृ॒ह्णाति॑। ए॒तद्वै दे॒वानां॑
पर॑मम॒न्नम्। यत्सो॑मः॥१६॥

ए॒तन्म॑नु॒ष्या॑णाम्। य॒थ्सुरा॑। प॒र॒मे॒णै॒वास्मा॑ अ॒न्नाद्ये॑नाव॒रम॒न्नाद्य॑मव॒रुन्धे॑
सो॒म॒ग्र॒हा॒न्गृ॒ह्णा॒ति। ब्र॒ह्म॑णो वा ए॒तत्तेजः॑। य॒थ्सोमः॑। ब्र॒ह्म॑ण
ए॒व तेज॑सा॒ तेजो॑ यज॑माने दधाति। सु॒रा॒ग्र॒हा॒न्गृ॒ह्णा॒ति।
अ॒न्न॑स्य वा ए॒तच्छ॑म॒लम्। य॒थ्सुरा॑॥१७॥

अ॒न्न॑स्यै॒व श॑म॒लेन॒ श॑म॒लं यज॑मानाद॒प॑हन्ति। सो॒म॒ग्र॒हा॑श्च
सु॒रा॒ग्र॒हा॑श्च गृ॒ह्णा॒ति। पु॒मान् वै सोमः॑। स्त्री सुरा॑।
तन्मि॑थुनम्। मि॒थु॒नमे॒वास्य॑ तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय।
आ॒त्मान॑मे॒व सोम॑ग्र॒हैस्स्पृ॑णोति। जा॒याश्च सु॑रा॒ग्र॒हैः।
तस्मा॑द्वाज॒पेय॑या॒ज्यं मु॑ष्मि॒ल्लोके स्त्रिय॑श्च संभ॑वति।
वा॒ज॒पेया॑भिजित॒ः ह्य॑स्य॥१८॥

पूर्वे सोम॑ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। अप॑रे सु॒रा॒ग्र॒हाः। पु॒रोऽक्ष॑श्च
सो॒म॒ग्र॒हा॒न्त्सा॑दयति। प॒श्चा॒दक्ष॑श्च सु॒रा॒ग्र॒हान्। पा॒प॒व॒स्य॒सस्य॑
वि॒धृत्यै॑। ए॒ष वै यज॑मानः। य॒थ्सोमः॑। अ॒न्नश्च सुरा॑।
सो॒म॒ग्र॒हा॑श्च सु॒रा॒ग्र॒हा॑श्च व्य॑तिष॒जति॑। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैनं॑
व्य॑तिष॒जति॑॥१९॥

संपृ॑च॒स्स्थ सं मा॑ भ॒द्रेण॑ पृ॒ङ्केत्या॑ह। अ॒न्नं वै भ॒द्रम्।
अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑श्च स॒सृज॑ति। अ॒न्न॑स्य वा ए॒तच्छ॑म॒लम्।
य॒थ्सुरा॑। पा॒प्मे॒व ख॒लु वै श॑म॒लम्। पा॒प्मना॑ वा
ए॒नमे॒तच्छ॑म॒लेन॒ व्य॑तिष॒जति॑। य॒थ्सोम॑ग्र॒हाश्च सु॑रा॒ग्र॒हाश्च
व्य॑तिष॒जति॑। वि॒पृच॑स्स्थ वि मा॑ पा॒प्मना॑ पृ॒ङ्केत्या॑ह।
पा॒प्मनै॒वैन॑श्च श॑म॒लेन॒ व्या॑व॒र्तय॑ति॥२०॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राङ्द्विवति
 सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्मुखसुराग्रहैः।
 इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव
 सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृच्चस्सुराग्रहान् हरन्ति।
 अनृतेनैव विशꣳ सꣳसृजति। हिरण्यपात्रं मधोःपूर्णं ददाति।
 मध्व्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति। एकधैव
 यजमान आयुस्तेजो दधाति॥ २१॥

आत्वाऽवरुन्धे सोमशमलं यथ्सुरा ह्यस्येन व्यतिपजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारि च॥३॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी
 नातिरात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्त
 इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते। अग्निष्टोममेव
 तेनावरुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण षोडशिनस्तोत्रम्।
 सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥ २२॥

मारुत्या बृहत्तस्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः।
 तान्पशुभिरेवावरुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन।
 प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यꣳ षोडशिनस्तोत्रेण। वाचमतिरात्रेण।
 प्रजां बृहत्तस्तोत्रेण। इममेव लोकमभिजयत्यग्निष्टोमेन।
 अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥ २३॥

सुवर्गं लोकꣳ षोडशिनस्तोत्रेण। देवयानानेव पथ
 आरोहत्यतिरात्रेण। नाकꣳ रोहति बृहत्तस्तोत्रेण। तेज
 एवात्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना। ओजो बलमैन्द्राग्नेन।

इन्द्रियमैन्द्रेण। वाचः सारस्वत्या। उभावेव देवलोकं
च मनुष्यलोकं चाभिजयति मारुत्या वश्या। सप्तदश
प्राजापत्यान्पशूनालभते। सप्तदशः प्रजापतिः॥२४॥

प्रजापतेरास्यै। श्यामा एकरूपा भवन्ति। एवमिव हि
प्रजापतिस्समृद्धौ। तान्पर्यग्निकृतानुत्सृजति। मरुतो
यज्ञमजिघांसन्प्रजापतेः। तेभ्य एतां मारुतीं वशामालभत।
तयैवैनानशमयत्। मारुत्या प्रचर्य। एतान्त्संज्ञपयेत्। मरुत
एव शमयित्वा॥२५॥

एतैः प्रचरति। यज्ञस्याघाताय। एकधा वपा जुहोति।
एकदेवत्या हि। एते। अथो एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति।
नैवारेण सप्तदशशरावेणैतद्भिः प्रचरति। एतत्पुरोडाशा
ह्येते। अथो पशूनामेव छिद्रमपिंदधाति। सारस्वत्योत्तमया
प्रचरति। वाग्वै सरस्वती। तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा। अथो
प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। प्रजापतिरहि वाक्।
अपन्नदती भवति। तस्मान्मनुष्यास्सर्वाध्वँच वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुत्थेन प्रजापतिश्शमयित्वोत्तमया प्रचरति पद च॥४॥ [४]

सावित्रं जुहोति कर्मणःकर्मणः पुरस्तात्। कस्तद्वेदेत्याहुः।
यद्वाजपेयस्य पूर्वं यदपरमिति। सवितृप्रसूत एव यथापूर्वं
कर्माणि करोति। सवनेसवने जुहोति। आक्रमणमेव
तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।

वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति न इत्याह। वाग्वै देवानां
पुराऽन्नमासीत्। वाचमेवास्मा अन्नं स्वदयति॥२७॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमित्याह। यच्चैवेयम्।
यच्चास्यामधि। तदेवावरुन्धे। अथो तस्मिन्नेवोभयेऽभिषिच्यते।
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमित्यश्वान्य- ल्पूलयति। अप्सु
वा अश्वस्य तृतीयं प्रविष्टम्। तदनुवेनन्ववप्लवते। यदप्सु
पल्पूलयति॥२८॥

यदेवास्याप्सु प्रविष्टम्। तदेवावरुन्धे। बहु वा
अश्वोऽमेध्यमुपगच्छति। यदप्सु पल्पूलयति। मेध्यानेवैनान्करोति।
वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वेत्याह। एता वा एतं देवता अग्रे
अश्वमयुञ्जन्। ताभिरेवैनान् युनक्ति। सवस्योज्जित्यै। यजुषा
युनक्ति व्यावृत्त्यै॥२९॥

अपानपादाशुहेमन्त्रिति संमार्ष्टि। मेध्यानेवैनान्करोति।
अथो स्तौत्येवैनानाजिः सरिष्यतः। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति। वैश्वदेवो वै रथः।
अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यावित्याह। या एव देवता
रथे प्रविष्टाः। ताभ्य एव नमस्करोति। आत्मनोऽनात्यै।
अशमरथंभावुकोऽस्य रथो भवति। य एवं वेद॥३०॥

देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं
 जेषमित्याह। सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वाजमुञ्जयति।
 देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वःषिष्ठं
 नाकः रुहेयमित्याह। सवितृप्रसूत एव ब्रह्मणा वःषिष्ठं
 नाकः रोहति। चात्वाले रथचक्रं निर्मितः रोहति।
 अतो वा अङ्गिरस उत्तमास्सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव
 यजमानस्सुवर्गं लोकमेति। आवैष्टयति। वज्रो वै रथः।
 वज्रेणैव दिशोऽभिजयति॥ ३१॥

वाजिनाः सामं गायते। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे।
 वाचो वर्षं देवेभ्योऽपाक्रामत्। तद्वनस्पतीन्प्राविशत्। सैषा
 वाग्वनस्पतिषु वदति। या दुन्दुभौ। तस्माद्दुन्दुभिस्सर्वा
 वाचोऽतिवदति। दुन्दुभीन्त्समाघ्नन्ति। परमा वा एषा
 वाक्॥ ३२॥

या दुन्दुभौ। परमयैव वाचाऽवरां वाचमवरुन्धे। अथो वाच
 एव वर्षं यजमानोऽवरुन्धे। इन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं
 जापयतेन्द्रो वाजमजयिदित्याह। एष वा एतद्ग्रीन्द्रः। यो
 यजते। यजमान एव वाजमुञ्जयति। सप्तदश प्रव्याधानाजिं
 धावन्ति। सप्तदशः स्तोत्रं भवति। सप्तदशसप्तदश
 दीयन्ते॥ ३३॥

सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। अर्वाऽसि सप्तिरसि
 वाज्यसीत्याह। अग्निर्वा अर्वा। वायुस्सप्तिः। आदित्यो

वा॒जी। ए॒ताभि॑रे॒वास्मै॑ दे॒वता॑भिर्दे॒व॒र॒थं यु॑नक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒हि॒नं
यु॑नक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒ही वै दे॑व॒र॒थः। दे॒व॒र॒थमे॒वास्मै॑ यु॑नक्ति॥ ३४॥

वाजि॑नो वाजं॑ धावत॒ काष्ठां॑ गच्छ॒तेत्या॑ह। सु॒व॒र्गो वै लो॒कः
काष्ठा॑। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कं य॑न्ति। सु॒व॒र्गं वा ए॒ते लो॒कं
य॑न्ति। य आ॒जिं धा॑वन्ति। प्राश्चो॑ धावन्ति। प्राडि॑व हि
सु॒व॒र्गो लो॒कः। च॒त॒सृभि॑रनु॒ मन्त्र॑यते। च॒त्वारि॑ छन्दा॑सि।
छन्दा॑भिरे॒वैनान्॑सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॥ ३५॥

प्र वा ए॒तैऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते। य आ॒जिं धा॑वन्ति। उद॑श्च
आव॑र्तन्ते। अ॒स्मादे॒व तेन॑ लो॒कान्न॑यन्ति। र॒थवि॑मोच॒नीयं
जु॑होति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। आ मा वाज॑स्य प्रस॒वो ज॑ग॒म्यादि॑त्याह।
अन्नं॑ वै वाजः॑। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। य॒था॒लो॒कं वा ए॒त उ॒ज्ज॑यन्ति।
य आ॒जिं धा॑वन्ति॥ ३६॥

कृ॒ष्णलं॑ कृ॒ष्णलं॑ वाज॒सृद्भ्यः॑ प्रय॑च्छति। यमे॒व ते वाजं॑
लो॒कमु॒ज्ज॑यन्ति। तं प॑रि॒क्रीया॑व॒रुन्धे। ए॒क॒धा ब्र॒ह्मण॑ उप॑हरति।
ए॒क॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति। दे॒वा वा ओष॑धीष्वा॒जिम॑युः।
ता बृ॒हस्प॑तिरुद॑जयत्। स नी॒वारा॒न्निर॑वृणीत। तन्नी॒वारा॑णां
नी॒वार॒त्वम्। नै॒वार॒श्चरु॑र्भवति॥ ३७॥

ए॒तद्वै दे॒वानां॑ प॒रम॑मन्नम्। यन्नी॒वाराः॑। प॒रमे॑णै॒वास्मां॑
अ॒न्नाद्ये॒नाव॑रम॒न्नाद्य॑मव॒रुन्धे। स॒प्तद॑शशरावो भवति।
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑। क्षी॒रे भ॑वति।

रुचंमेवास्मिन्दधाति। सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय।
 बार्हस्पत्यो वा एष देवतया॥३८॥

यो वाजपेयेन यजते। बार्हस्पत्य एष चरुः।
 अश्वान्त्सरिष्यतस्ससृषुषश्चाव घ्रापयति। यमेव ते वाजं
 लोकमुञ्जयन्ति। तमेवावरुन्धे। अजींजिपत वनस्पतय इन्द्रं
 वाजं विमुच्यध्वमिति दुन्दुभीन् विमुञ्चति। यमेव ते वाजं
 लोकमिन्द्रियं दुन्दुभयं उञ्जयन्ति। तमेवावरुन्धे॥३९॥

अभिजयति वा एषा वाग्दीयन्तेऽस्मै युनक्ति गमयति य आजिं धावन्ति भवति देवतयाऽष्टौ च॥६॥

[६]

तार्प्यं यजमानं परिधापयति। यज्ञो वै तार्प्यम्।
 यज्ञेनैवैनं समर्धयति। दर्भमयं परिधापयति। पवित्रं
 वै दर्भाः। पुनात्येवैनम्। वाजं वा एषोऽवरुरुत्सते। यो
 वाजपेयेन यजते। ओषधयः खलु वै वाजः। यद्दर्भमयं
 परिधापयति॥४०॥

वाजस्यावरुद्धौ। जाय एहि सुवो रोहावेत्याह। पत्न्या एवैष
 यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै। सप्तदशारत्निर्यूपो भवति।
 सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। तूपरश्चतुरश्रिर्भवति।
 गौधूमं चषालम्। न वा एते ब्रीहयो न यवाः। यद्गौधूमाः॥४१॥

एवमिव हि प्रजापतिस्समृद्धौ। अथो अमुमेवास्मै
 लोकमन्नवन्तं करोति। वासोभिर्वेष्टयति। एष वै यजमानः।

यद्यूपः। सर्वदेवत्यं वासः। सर्वाभिरेवैनं देवताभिस्समर्धयति।
अथो आक्रमणमेव तथ्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै। द्वादश वाजप्रसवीयानि जुहोति॥४२॥

द्वादश मासास्संवत्सरः। संवत्सरमेव प्रीणाति। अथो
संवत्सरमेवास्मा उपदधाति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
दशभिः कल्पै रोहति। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी।
प्राणानेव यथास्थानं कल्पयित्वा। सुवर्गं लोकमेति। एतावद्वै
पुरुषस्य स्वम्॥४३॥

यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तेन सह सुवर्गं लोकमेति।
सुवर्देवां अगन्मेत्याह। सुवर्गमेव लोकमेति। अमृता
अभूमेत्याह। अमृतमिव हि सुवर्गो लोकः। प्रजापतेः प्रजा
अभूमेत्याह। प्राजापत्यो वा अयं लोकः। अस्मादेव तेन
लोकात्रैति॥४४॥

समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
आसपुटैर्घ्नन्ति। अन्नं वा इयम्। अन्नाद्येनैवैनं समर्धयन्ति।
ऊषैर्घ्नन्ति। एते हि साक्षादन्नम्। यदूषाः। साक्षादेवैनमन्नाद्येन
समर्धयन्ति। पुरस्तात्प्रत्यञ्चं घ्नन्ति॥४५॥

पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते। शीरुषतो घ्नन्ति। शीरुषतो
ह्यन्नमद्यते। दिग्भ्यो घ्नन्ति। दिग्भ्य एवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धते।
ईश्वरो वा एष पराङ्मुदघः। यो यूपं रोहति।

हिरण्यमध्यवरोहति। अमृतं वै हिरण्यम्। अमृतं
सुवर्गो लोकः॥४६॥

अमृतं एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठति। शतमानं भवति।
शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति।
पुष्ट्यै वा एतद्रूपम्। यदजा। त्रिस्संवत्सरस्यान्यान्यशून्यरि-
प्रजायते। बस्ताजिनमध्यव रोहति। पुष्ट्यामेव प्रजनने
प्रतितिष्ठति॥४७॥

परिधापयन्ति गोधूमां जुहोति स्वं नैति प्रत्यञ्चं ग्रन्ति लोको नवं च॥७॥ [७]

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति। सप्त वा अन्नानि। यावन्त्येवान्नानि।
तान्येवावरुन्धे। सप्त ग्राम्या ओषधयः। सप्तारण्याः।
उभर्याषामवरुद्धौ। अन्नस्यान्नस्य जुहोति। अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ।
यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्रीयात्॥४८॥

अवरुद्धेन व्युद्धेत। सर्वस्य समवदायं जुहोति।
अनवरुद्धस्यावरुद्धौ। औदुम्बरेण सुवेणं जुहोति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति।
अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यञ्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते।
शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यते। आ मुखादन्ववस्त्रावयति।

मुख॑त ए॒वास्मा॑ अ॒न्नाद्यं॑ दधाति। अ॒ग्नेस्त्वा॑ सा॒म्राज्ये॑ना॒भिषि॑श्चा॒मीत्या॑ह
ए॒ष वा अ॒ग्नेस्स॑वः। तेनै॒वैन॑म॒भिषि॑श्चति। इन्द्र॑स्य त्वा
सा॒म्राज्ये॑ना॒भिषि॑श्चा॒मीत्या॑ह॥५०॥

इन्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्ने॒तेन॑ दधाति। बृह॑स्पते॑स्त्वा सा॒म्राज्ये॑ना॒भिषि॑श्चा॒मीत्या॑ह
ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑ बृह॑स्पतिः। ब्रह्म॑णै॒वैन॑म॒भिषि॑श्चति।
सोम॑ग्र॒हाःश्चा॑वदानी॒यानि॑ च॒त्विग्भ्य॑ उप॑हरन्ति। अ॒मुमे॒व
तैर्लो॒कम॑न्न॒वन्तं॑ करोति। सुरा॑ग्र॒हाःश्चा॑नवदानी॒यानि॑ च
वाज॑सृ॒द्धः। इ॒ममे॒व तैर्लो॒कम॑न्न॒वन्तं॑ करोति। अथो॑
उ॒भयी॑ष्वे॒वाभिषि॑च्यते। वि॒माथं॑ कु॒र्वते॑ वाज॑सृ॒तः॥५१॥

इन्द्रि॒यस्याव॑रुद्धौ। अ॒निरु॑क्ताभिः प्रा॒तस्स॑वने स्तु॒वते।
अ॒निरु॑क्तः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑ वाज॑वतीभि॒र्माध्य॑न्दिने।
अन्नं॑ वै वाजः। अन्न॑मे॒वाव॑रुन्धे। शि॒पिवि॑ष्टव॒तीभि॑स्तृतीय॒सव॑ने।
य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः। प॒शव॑श्शि॒पिः। य॒ज्ञ ए॒व प॒शुषु॑ प्रति॑ तिष्ठति।
बृह॑द॒न्त्यं॑ भवति। अ॒न्तमे॒वैन॑ः श्रि॒यै ग॑मयति॥५२॥

अ॒श्रीयाद॑न्नस्यान्न॒स्याव॑रुद्धा इन्द्र॑स्य त्वा सा॒म्राज्ये॑ना॒भिषि॑श्चा॒मीत्या॑ह वाज॑सृ॒तश्शि॒पिस्त्री॑णि च॥८॥[८]

नृ॒षदं॑ त्वे॒त्याह॑। प्र॒जा वै नृ॑न्। प्र॒जाना॑मे॒वैतेन॑ सू॒यते।
द्रु॒षद॑मित्या॒ह। वन॑स्पतं॒यो वै द्रु॑। वन॑स्पती॒नामे॒वैतेन॑ सू॒यते।
भु॒वन्स॑द॒मित्या॑ह। य॒दा वै व॑सी॒यान्भ॑वति। भु॒वन॑मग॒न्निति॑
वै तमा॑हुः। भु॒वन॑मे॒वैतेन॑ गच्छति॥५३॥

अ॒प्सुष॑दं त्वा घृ॒तस॑द॒मित्या॑ह। अ॒पामे॒वैतेन॑ घृ॒तस्य॑
सू॒यते। व्यो॒मस॑द॒मित्या॑ह। य॒दा वै व॑सी॒यान्भ॑वति।

व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमैवैतेन गच्छति। पृथिविषदं
त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोकानां सूयते।
तस्माद्वाजपेययाजी न कंचन प्रत्यवरोहति। अपीव हि
देवतानां सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। नाकमगन्निति वै
तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह।
पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपां रसमुद्वयसमित्याह।
अपामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मिं समाभूतमित्याह
सशुक्रत्वाय॥५५॥

गच्छति सूयते नव च॥१॥ [१]

इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां
प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वद्युरागच्छन्। पितृन्
यज्ञोऽगच्छत्। तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न
पुनरददुः। तेऽब्रुवन्वरं वृणामहे। अथ वः पुनर्दास्यामः।
अस्मभ्यमेव पूर्वद्युः क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते। यत्पितृभ्यः
पूर्वद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः
प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम इत्याह। पितुरेवाधि
सोमपीथमवरुन्धे। न हि पिता प्रमीयमाण आहृष सोमपीथ
इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे।
तेनेन्द्रियेण द्वितीयां जायामभ्यश्रुते॥५७॥

ए॒तद्वै ब्रा॒ह्मणं पु॒रा वा॑जव॒श्रव॒सा वि॒दाम॑क्र॒न् । तस्मा॒त्ते
द्वे॒द्वे जा॒ये अ॒भ्याक्ष॑ता । य ए॒वं वेद॑ । अ॒भि द्वि॒तीयां
जा॒याम॑श्रुते । अ॒ग्नये॑ क॒व्यवा॑ह॒नाय स्व॒धा नम॑ इत्या॒ह ।
य ए॒व पि॒तॄणा॑म॒ग्निः । तं प्री॑णाति । ति॒स्र आहु॑तीर्जुहोति ।
त्रि॒र्निद॑धाति । षट्त्सं॑प॒द्यन्ते ॥ ५८ ॥

षड्वा ऋ॒तवः॑ । ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति । तूष्णीं॑ मे॒क्ष॒ण॒माद॑धाति ।
अस्ति॑ वा हि ष॒ष्ठ ऋ॒तुर्न वा॑ । दे॒वान् वै पि॒तॄन्प्री॑तान् । म॒नुष्याः॑
पि॒तरोऽनु॑ प्रपि॑पते । ति॒स्र आहु॑तीर्जुहोति । त्रि॒र्निद॑धाति ।
षट्त्सं॑प॒द्यन्ते । षड्वा ऋ॒तवः॑ ॥ ५९ ॥

ऋ॒तवः॑ खलु॒ वै दे॒वाः पि॒तरः॑ । ऋ॒तूने॒व दे॒वान्पि॒तॄन्प्री॑णाति ।
ता॒न्प्री॑तान् । म॒नुष्याः॑ पि॒तरोऽनु॑ प्रपि॑पते । स॒कृदा॒च्छि॒त्रं
ब॒र्हिर्भव॑ति । स॒कृदि॒व हि पि॒तरः॑ । त्रि॒र्निद॑धाति । तृ॒तीये॒ वा
इ॒तो लो॒के पि॒तरः॑ । ता॒ने॒व प्री॑णाति । प॒रा॒डा॒वर्त॑ते ॥ ६० ॥

ह्री॒का हि पि॒तरः॑ । ओष्म॑णो॒ व्यावृ॑त् उपा॑स्ते । ऊ॒ष्मभा॑गा हि
पि॒तरः॑ । ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ति । प्रा॒श्या (३) न्न प्रा॒श्या (३)
मि॒ति । यत्प्रा॑श्नी॒यात् । ज॒न्यम॑न्नम॒द्यात् । प्र॒मायु॑क॒स्स्यात् । यन्न
प्रा॑श्नी॒यात् । अ॒ह॒वि॒स्स्यात् ॥ ६१ ॥

पि॒तृभ्य॑ आ॒वृ॒ञ्चे॒त । अ॒व॒घ्रे॒यमे॒व । तन्ने॒व प्रा॑शितं॒ नेवाप्रा॑शितम् ।
वी॒रं वा॒ वै पि॒तरः॑ प्र॒यन्तो॑ ह॒रन्ति॑ । वी॒रं वा॑ द॒दति॑ । द॒शां
छि॒न॒त्ति । ह॒रण॑भा॒गा हि पि॒तरः॑ । पि॒तॄने॒व नि॒रव॑दयते । उत्त॑र॒
आयु॑षि॒ लोमं॑ छि॒न्दी॒त । पि॒तॄणा॑ ह्ये॒तद्भि॒र्नेदी॑यः ॥ ६२ ॥

नमस्करोति। नमस्कारो हि पितॄणाम्। नमो वः पितरो
रसाय। नमो वः पितरश्शुष्माय। नमो वः पितरो जीवाय।
नमो वः पितरस्स्वधायै। नमो वः पितरो मन्यवै। नमो वः
पितरो घोराय। पितरो नमो वः। य एतस्मिँल्लोके स्थः॥६३॥

युष्मास्तेऽनु। येऽस्मिँल्लोके। मां तेऽनु। य एतस्मिँल्लोके
स्थः। यूयं तेषां वसिष्ठो भूयास्त। येऽस्मिँल्लोके। अहं तेषां
वसिष्ठो भूयासमित्याह। वसिष्ठस्समानानां भवति। य एवं
विद्वान्पितॄभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां यज्ञः॥६४॥

देवानां वा इतरे यज्ञाः। तेन वा एतत्पितृलोके चरति।
यत्पितॄभ्यः करोति। स ईश्वरः प्रमेतोः। प्राजापत्ययर्चा
पुनरैति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह पुनरैति।
न प्रमायुको भवति। पितृलोके वा एतद्यजमानश्चरति।
यत्पितॄभ्यः करोति। स ईश्वर आर्तिमार्तोः। प्रजापतिस्त्वावैनं
तत् उन्नैतुमर्हतीत्याहुः। यत्प्राजापत्ययर्चा पुनरैति।
प्रजापतिरेवैनं तत् उन्नयति। नार्तिमार्च्छति यजमानः॥६५॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्त। देवाश्चासुराश्च। तान्न
व्यजानात्। इमेऽन्य इमेऽन्य इति। स देवान् शूनं करोत्।
तान्भ्यषुणोत्। तान्पवित्रेणापुनात्। तान्परस्तात्पवित्रस्य
व्यगृह्णात्। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्॥१॥

दे॒वता॑ वा ए॒ता यज॑मानस्य गृ॒हे गृ॑ह्यन्ते। यद्ब्र॒ह्माः॑।
वि॒दुरे॑नं दे॒वाः। यस्यै॒वं वि॒दुष॑ ए॒ते ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। ए॒षा वै
सोम॑स्याहु॒तिः। यदु॑पा॒ंशुः। सोमे॑न दे॒वांस्त॑र्पयाणीति
खलु॑ वै सोमे॑न यजते। यदु॑पा॒ंशुं जु॒होति॑। सोमे॑नै॒व
तद्दे॒वांस्त॑र्पयति। यद्ब्र॒ह्मांजु॑होति॥ २॥

दे॒वा ए॒व तद्दे॒वान्गच्छ॑न्ति। यच्च॑म॒साञ्जु॑होति। तेनै॒वानु॑रूपेण
यज॑मानस्सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति। किं न्वे॒तदग्र॑ आसी॒दित्या॑हुः।
यत्पा॒त्राणी॑ति। इ॒यं वा ए॒तदग्र॑ आसीत्। मृ॒न्मया॑नि
वा ए॒तान्या॑सन्। तैर्दे॒वा न व्या॒वृत्त॑मगच्छन्। त ए॒तानि॑
दा॒रुम॑याणि पा॒त्राण्य॑पश्यन्। तान्य॑कुर्वत॥ ३॥

तैर्वै ते व्या॒वृत्त॑मगच्छन्। यद्दा॑रुम॒याणि॑ पा॒त्राणि॑ भव॑न्ति।
व्या॒वृत्त॑मे॒व तैर्यज॑मानो गच्छति। या॒नि दा॑रुम॒याणि॑
पा॒त्राणि॑ भव॑न्ति। अ॒मुमे॒व तैर्लो॒कम॑भिज॑यति। या॒नि
मृ॒न्मया॑नि। इ॒ममे॒व तैर्लो॒कम॑भिज॑यति। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑
वदन्ति। काश्च॑त॒स्रस्स्था॒लीर्वाय॑व्या॒स्सोम॑ग्रह॑णी॒रिति॑। दे॒वा वै
पृ॒श्निम॑दुहन्॥ ४॥

तस्या॑ ए॒ते स्तना॑ आसन्। इ॒यं वै पृ॒श्निः। तामा॑दित्या
आ॑दित्यस्था॒ल्या चतु॑ष्पदः प॒शून् दु॑हन्। यदा॑दित्यस्था॒ली
भव॑ति। चतु॑ष्पद ए॒व तया॑ प॒शून् यज॑मान इ॒मां दु॑हे।
तामिन्द्र॑ उक्थ्यस्था॒ल्येन्द्रि॒यम॑दुहत्। यदु॑क्थ्यस्था॒ली भव॑ति।
इन्द्रि॒यमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां वि॒श्वे दे॒वा

आ॒ग्रय॑ण॒स्था॒ल्योर्ज॑मदुहन्। यदा॑ग्रयण॒स्था॒ली भ॑वति॥५॥

ऊ॒र्जमे॑व तया॒ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां म॑नुष्या॑
ध्रुव॑स्था॒ल्याऽऽयु॑रदुहन्। यद्ध्रु॑वस्था॒ली भ॑वति। आयु॑रे॒व तया॒
यज॑मान इ॒मां दु॑हे। स्था॒ल्या गृ॑ह्णाति। वा॒युव्ये॑न जुहोति।
तस्मा॑दन्येन॒ पात्रे॑ण प॒शून् दु॑हन्ति। अ॒न्येन॒ प्रति॑गृह्णन्ति। अथो॑
व्या॒वृ॒तमे॑व तद्यज॑मानो गच्छति॥६॥

ग्रह॑त्वं ग्रहा॑ंश्चोत्प॑कृ॒वता॑दुहन्नाग्रयण॒स्था॒ली भ॑वति न॒वं च॑॥१॥

यु॒वः सु॒राम॑म॒श्विना॑। नमु॑चा॒वासुरे॑ स॒चा। वि॒पि॒पा॒ना
शु॒भस्प॑ती। इन्द्रं॒ कर्म॑ स्वाव॒तम्। पु॒त्रमि॑व पि॒तरा॑व॒श्विनो॑भा।
इन्द्रा॑व॒तं क॑र्मणा द॒ः सना॑भिः। यथ्सु॒रामं॑ व्य॒पिब॑श्श॒चीभिः॑।
सर॑स्वती त्वा मघ॒वन्नभी॑ष्णात्। अहा॑व्य॒ग्रे ह॒विरा॒स्येते॑।
सु॒चीव॑ घृ॒तं च॒मू इ॒व सोमः॑॥७॥

वा॒ज॒सनि॑ः र॒यिम॑स्मे सु॒वीर॑म्। प्र॒श॒स्तं धे॑हि य॒शसं॑
बृ॒हन्ता॑म्। यस्मि॑न्न॒श्वांस॑ ऋष॒भांस॑ उ॒क्षणाः॑। व॒शा मे॒षा
अ॒वसृ॑ष्टास॒ आहु॑ताः। की॒ला॒ल॒पे सोम॑पृ॒ष्ठाय॑ वे॒धसै॑। ह॒दा
म॒तिं ज॑नय॒ चारु॑म॒ग्रये॑। नाना॒ हि वा॑ दे॒वहि॑तः स॒दा मि॑तम्।
मा स॑ः सृ॒क्षाथां॑ पर॒मे व्यो॑मन्। सुरा॒ त्वम॑सि शु॒ष्मिणी॒ सोमं॑
ए॒षः। मा मा॑ हि॒ः सी॒स्स्वां योनि॑मावि॒शन्॥८॥

यदत्र॑ शिष्टः र॒सिन॑स्सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॒ अपि॑ब॒च्छची॑भिः। अ॒हं
तद॑स्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॑ः राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि। द्वे सु॒ती

अ॒श्रृण॒वं पि॒तृणा॑म्। अ॒हं दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑म्। ताभ्या॑मि॒दं
वि॒श्वं भु॒वं न॒ः स॒मेति॑। अ॒न्त॒रा पू॒र्वम॑प॒रं च॑ के॒तुम्। यस्ते॑ दे॒व
वरु॑ण गाय॒त्रच्छ॑न्दाः पाशः॑। तं तं ए॒तेना॑व॒ यजे॥९॥

यस्ते॑ दे॒व वरु॑ण त्रि॒ष्टुप्छ॑न्दाः पाशः॑। तं तं ए॒तेना॑व॒ यजे।
यस्ते॑ दे॒व वरु॑ण जग॒तीछ॑न्दाः पाशः॑। तं तं ए॒तेना॑व॒ यजे।
सोमो॑ वा ए॒तस्य॑ रा॒ज्यमा॑द॒त्ते। यो राजा॑ स॒त्राज्यो॑ वा
सोमे॑न॒ यज॑ते। दे॒वसु॒वामे॒तानि॑ ह॒वीःषि॑ भवन्ति। ए॒ताव॑न्तो
वै दे॒वाना॑ः स॒वाः। त ए॒वास्मै॑ स॒वान्प्रय॑च्छन्ति। त ए॒नं
पुन॑स्सुवन्ते रा॒ज्याय॑। दे॒वसू॑ राजा॑ भवति॥१०॥

सोमं आविशन् यजे राज्यायैकं च॥२॥ [२]

उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॑पी। आ॒युर्य॑ज्ञप॒ताव॑धात्। इन्द्रा॑य
कृ॒ण्वती॑ भा॒गम्। मि॒त्राय॑ वरु॒णाय॑ च। इ॒यं वा
अ॒ग्नि॒हो॒त्री। इ॒यं वा ए॒तस्य॑ नि॒षीद॑ति। यस्या॑ग्नि॒हो॒त्री
नि॒षीद॑ति। ता॒मुत्था॑पयेत्। उद॑स्थाद्दे॒व्यदि॑तिरि॒ति। इ॒यं वै
दे॒व्यदि॑तिः॥११॥

इ॒मामे॒वास्मा॑ उत्था॑पयति। आ॒युर्य॑ज्ञप॒ताव॑धा॒दित्या॑ह।
आ॒युरे॒वास्मि॑न्दधाति। इन्द्रा॑य कृ॒ण्वती॑ भा॒गं मि॒त्राय॑
वरु॒णाय॑ चेत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अ॒व॒र्तिं वा ए॒षैत॑स्य
पा॒प्मानं॑ प्र॒ति॒ख्याय॑ नि॒षीद॑ति। यस्या॑ग्नि॒हो॒त्र्युप॑सृष्टा
नि॒षीद॑ति। तां दु॒ग्ध्वा ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। यस्या॑न्नं॒ नाद्यात्।
अ॒व॒र्तिमे॒वास्मि॑न्पा॒प्मानं॑ प्र॒तिमु॑ञ्चति॥१२॥

दुग्ध्वा ददाति। न ह्यदृष्टा दक्षिणा दीयते। पृथिवीं वा एतस्य
पयः प्रविशति। यस्याग्निहोत्रं दुह्यमानं॑ स्कन्दति। यदद्य
दुग्धं पृथिवीमसक्तं। यदोषधीरप्यसंरद्यदापः। पयो गृहेषु
पयो अग्नियासु। पयो वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीत्याह।
पय एवात्मन्गृहेषु पशुषु धत्ते। अप उपसृजति॥१३॥

अद्विरेवैनदाप्रोति। यो वै यज्ञस्यार्ते नानार्तं॑ स॑ सृजति।
उभे वै ते तर्ह्यार्च्छतः। आर्च्छति खलु वा एतदग्निहोत्रम्।
यदुह्यमानं॑ स्कन्दति। यदभिदुह्यात्। आर्ते नानार्तं यज्ञस्य
स॑सृजेत्। तदेव यादृक्कीदृक् होतव्यम्। अथान्यां दुग्ध्वा
पुनर्होतव्यम्। अनार्तेनैवार्तं यज्ञस्य निष्करोति॥१४॥

यद्युद्धृतस्य स्कन्देत्। यत्ततोऽहुत्वा पुनरेयात्। यज्ञं
विच्छिन्द्यात्। यत्र स्कन्देत्। तन्निषद्य पुनर्गृहीयात्।
यत्रैव स्कन्दति। तत एवैनत्पुनर्गृह्णाति। तदेव यादृक्कीदृक्
होतव्यम्। अथान्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। अनार्तेनैवार्तं
यज्ञस्य निष्करोति॥१५॥

वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते। यस्याग्निहोत्रेऽधिश्रिते श्वाऽन्तरा
धावति। रुद्रः खलु वा एषः। यदग्निः। यद्गामन्वत्या
वर्तयेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानस्स्यात्।
यदपोऽन्वतिषिञ्चेत्। अनाद्यमग्नेरापः। अनाद्यमाभ्यामपि
दध्यात्। गाहपत्याद्भस्मादाय। इदं विष्णुर्विचक्रम इति

वैष्णव्यर्चाऽऽहवनीयाद्धृत्सयन्नुद्रवेत्। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञेनैव यज्ञः संतनोति। भस्मना पुदमपि वपति
शान्त्यै॥१६॥

वै देव्यदितिर्मुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात् पञ्च च॥३॥ [३]

नि वा एतस्याहवनीयो गाह्वपत्यं कामयते। निगाह्वपत्य
आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतः सूर्योऽभि निम्रोचति। दर्भेण
हिरण्यं प्रबद्धं पुरस्ताद्धरेत्। अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्।
यद्धिरण्यं पुरस्ताद्धरति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवैनं
पश्यन्नुद्धरति। यदग्निं पूर्वः हरत्यथाग्निहोत्रम्॥१७॥

भागधेयेनैवैनं प्रणयति। ब्राह्मण आश्वेय उद्धरेत्।
ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः। सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति।
अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हृतमनु
म्रियते। अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति। यस्ताम्यति।
अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतः सूर्योऽभि
निम्रोचति॥१८॥

पुनस्समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्करोति।
वरुणो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतः
सूर्योऽभि निम्रोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं
निष्क्रीणीते। नि वा एतस्याहवनीयो गाह्वपत्यं कामयते। नि
गाह्वपत्य आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतः सूर्योऽभ्युदेति।
चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत्॥१९॥

अथा॒ग्निम्। अथा॑ग्नि॒होत्रम्। यदाज्यं॑ पु॒रस्ता॒द्धर॑ति। ए॒तद्वा
अ॒ग्नेः प्रि॒यं धाम॑। यदाज्यम्। प्रि॒येणै॒वैनं॑ धाम्ना॒ सम॑र्धयति।
यद॒ग्निं पूर्वं॑ हर॒त्यथा॑ग्नि॒होत्रम्। भा॒गधे॒येनै॒वैनं॑ प्रण॑यति।
ब्रा॒ह्मण आ॑प्से॒य उ॒द्धरे॑त्। ब्रा॒ह्मणो वै सर्वा॑ दे॒वताः॥२०॥

सर्वा॑भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्ध॑रति। परा॑ची वा ए॒तस्मै॑ व्यु॒च्छन्ती
व्यु॒च्छति॑। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृतं॑ सूर्यो॒ऽभ्यु॑देति। उ॒षाः के॒तुना॑
जुष॑ताम्। य॒ज्ञं दे॒वेभि॑रि॒न्वित॑म्। दे॒वेभ्यो॑ मधु॒मत्त॑म्॒ स्वाहे॑ति
प्र॒त्यङ्घ्रि॑षद्याज्येन जुहुयात्। प्र॒तीची॑मे॒वास्मै॑ विवा॑सयति।
अ॒ग्निहो॑त्रमु॒पसा॑द्यातमि॒तोरा॑सीत। व्र॒तमे॒व ह॒तमनु॑ म्रियते।
अन्तं॑ वा ए॒ष आ॒त्मनो॑ गच्छति॥२१॥

यस्ता॑म्यति। अन्त॑मेष य॒ज्ञस्य॑ गच्छति। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृतं॑
सूर्यो॒ऽभ्यु॑देति। पुन॑स्सम॒न्य जु॑होति। अन्ते॑नै॒वान्तं॑ य॒ज्ञस्य॑
निष्क॑रोति। मि॒त्रो वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञं गृ॑ह्णाति। यस्या॒ग्निमनु॑द्धृतं॑
सूर्यो॒ऽभ्यु॑देति। मै॒त्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। तेनै॒व य॒ज्ञं निष्क्री॑णीते।
यस्या॑हव॒नीयेऽ नु॑द्वाते॒ गा॒र्हप॑त्य उ॒द्वाये॑त् ॥२२॥

यदा॑हव॒नीय॑मनु॒द्वाप्य॑ गा॒र्हप॑त्यं म॒न्येत्। वि॒च्छि॑न्द्यात्।
भ्रातृ॑व्यमस्मै जनयेत्। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ वास्त॒व्यं क्रि॒यते॑। तदनु॑
रु॒द्रोऽव॑चरति। यत्पूर्व॑मन्वव॒स्येत्। वा॒स्त॒व्यम॑ग्निमुपा॑सीत।
रु॒द्रोऽस्य॑ प॒शून्धातु॑कस्स्यात्। आ॒हव॒नीय॑मु॒द्वाप्य॑। गा॒र्हप॑त्यं
म॒न्येत्॥२३॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।
 स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु
 प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवेन३ स्वाद्योनेः प्रजनयति।
 गाहपत्यं मन्थति। गाहपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप
 तिष्ठन्ते। स यदुद्वायति। तदनु पशवोऽप क्रामन्ति। इषे
 रय्यै रमस्व॥२४॥

सहसे द्युम्नाय। ऊर्जेऽपत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः।
 पशूनेवास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्याह।
 ऋक्सामे वै सारस्वतावुत्सौ। ऋक्सामाभ्यामेवेन३ समिन्धे।
 सम्राडसि विराडसीत्याह। रथन्तरं वै सम्राट्। बृहद्विराट्।
 2५॥

ताभ्यामेवेन३ समिन्धे। वज्रो वै चक्रम्। वज्रो वा एतस्य
 यज्ञं विच्छिनत्ति। यस्यानो वा रथो वाऽन्तराऽग्नी याति।
 आहवनीयमुद्वाप्य। गाहपत्यादुद्धरेत्। यदग्ने पूर्वं प्रभृतं पद३
 हि ते। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततानं। तत्र रयिष्ठामनु सं भरेतम्।
 सं नस्सृज सुमत्या वाजवत्येति॥२६॥

पूर्वेणैवास्यं यज्ञेन यज्ञमनु संतनोति। त्वमग्ने सप्रथा
 असीत्याह। अग्निस्सर्वा देवताः। देवताभिरेव यज्ञ३
 संतनोति। अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
 अग्निमेव पथिकृत३ स्वेन भागधेयेनोपधावति। स एवेनं

य॒ज्ञि॒यं प॒न्था॒मपि॑ नयति। अ॒न॒ङ्गान्दक्षि॑णा। व॒ही ह्येष॑
समृ॑द्ध्यै॥ २७॥

हरत्यथोग्निहोत्रं निम्रोचति हरेद्देवतां गच्छत्युद्वायैन्मन्थेद्रमस्व बृहद्विराडिति नवं च (नि वै पूर्वं त्रीणि
निम्रोचति दुर्भेण यद्विरण्यमग्निहोत्रं पुनर्वरुणो वारुणं नि वा एतस्याभ्युदेति चतुर्गृहीतमाज्यं यदाज्यं
पराच्युषाः पुनर्मित्रो मैत्रं यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गाहपत्यो यद्वै मन्थेदुद्धरेत् ॥)॥४॥ [४]

यस्य॑ प्रा॒तस्स॒वने॑ सोमोऽति॒रिच्य॑ते। मा॒ध्य॑न्दि॒नः स॒र्व॑नं
का॒मय॑मानोऽभ्यति॒रिच्य॑ते। गो॒र्धय॑ति म॒रुता॒मिति॑ ध॒यं॒द्वती॑षु
कुर्व॑न्ति। हि॒नस्ति॒ वै स॒न्ध्य॑धी॒तम्। स॒न्धी॒व खलु॑ वा
ए॒तत्। य॒त्स॒र्व॑नस्याति॒रिच्य॑ते। य॒द्वय॑द्वतीषु कुर्व॑न्ति।
स॒न्धेऽश्शान्त्यै॑। गा॒य॒त्रः सा॒मं भ॒वति॑ प॒ञ्चद॒शस्स्तोमः॑। तेनै॒व
प्रा॒तस्स॒वना॒न्नय॑न्ति॥ २८॥

म॒रुत्व॑तीषु कुर्व॑न्ति। तेनै॒व मा॒ध्य॑न्दि॒नात्स॒र्व॑ना॒न्नय॑न्ति।
हो॒तुश्च॑म॒सम॑नू॒न्नय॑न्ते। हो॒ताऽनु॑ शः॒सति॑। म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञः
स॒माद॑धाति। यस्य॑ मा॒ध्य॑न्दि॒ने स॒र्व॑ने सोमोऽति॒रिच्य॑ते।
आ॒दि॒त्यं तृ॒तीय॑स॒र्व॑नं का॒मय॑मानोऽभ्यति॒रिच्य॑ते। गो॒रि॒वी॒तः
सा॒मं भ॒वति॑। अ॒ति॒रि॒क्तं वै गो॒रि॒वी॒तम्। अ॒ति॒रि॒क्तं
य॒त्स॒र्व॑नस्याति॒रिच्य॑ते॥ २९॥

अ॒ति॒रि॒क्तस्य॑ शा॒न्त्यै॑। ब॒ण्म॒हाः अ॒सि सूर्ये॑ति कुर्व॑न्ति।
यस्यै॒वादि॒त्यस्य॑ स॒र्व॑नस्य॑ का॒मे॒नाति॒रिच्य॑ते। तेनै॒वै॒नं
का॒मे॒न॒ सम॑र्धयन्ति। गो॒रि॒वी॒तः सा॒मं भ॒वति॑। तेनै॒व
मा॒ध्य॑न्दि॒नात्स॒र्व॑ना॒न्नय॑न्ति। स॒प्त॒द॒शस्स्तोमः॑। तेनै॒व

तृतीयसवनान्नयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते। होताऽनु
शंसति॥ ३०॥

मध्यत एव यज्ञं समादधाति। यस्य तृतीयसवने
सोमोऽतिरिच्येत। उक्थ्यं कुर्वीत। यस्योक्थ्येऽतिरिच्येत।
अतिरात्रं कुर्वीत। यस्यातिरात्रेऽतिरिच्येते। तत्त्वै दुष्प्रज्ञानम्।
यजमानं वा एतत्पशवं आसाहयन्ति। बृहत्सामं भवति।
बृहद्वा इमाल्लोकांन्दाधार। बारहताः पशवः। बृहतैवास्मै
पशून्दाधार। शिपिविष्टवतीषु कुर्वन्ति। शिपिविष्टो वै
देवानां पुष्टम्। पुष्ट्यैवेनं समर्धयन्ति। होतुश्चमसमनून्नयन्ते।
होताऽनुशंसति। मध्यत एव यज्ञं समादधाति॥ ३१॥

यन्ति सवनस्यातिरिच्यंते शंसति दाधाराष्टौ च॥ ५॥ [५]

एकैको वै जनतायामिन्द्रः। एकं वा एताविन्द्रमभि
संसुनुतः। यौ द्वौ संसुनुतः। प्रजापतिर्वा एष
वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणो दन्ताः। अन्यतरं
वा एते संसुन्वतोर्निर्बप्सति। पूर्वणोपसृत्या देवता
इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयांभवति। एतिवन्त्याज्यानि
भवन्त्यभिजित्यै॥ ३२॥

मरुत्वतीः प्रतिपदः। मरुतो वै देवानामपराजितमायतनम्।
देवानामेवापराजित आयतने यतते। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।
इयं वाव रथन्तरम्। असौ बृहत्। आभ्यामेवैनमन्तरैति।
वाचश्च मनसश्च। प्राणाच्चापानाच्च। दिवश्च पृथिव्याश्च॥ ३३॥

सर्वस्माद्वि॒त्ताद्वेद्या॑त्। अ॒भि॒व॒र्तो ब्र॑ह्म॒सामं भ॑वति।
 सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भि॒वृ॒त्तैः। अ॒भि॒जि॒द्भव॑ति। सु॒व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्या॒भि॒जि॒त्तैः। वि॒श्वजि॒द्भव॑ति। वि॒श्वस्य॑ जि॒त्तैः। यस्य॑
 भूया॑ँसो यज्ञ॒क्रतव॑ इत्या॒हुः। स दे॒वता॑ वृ॒द्ध इति॑।
 यद्य॑ग्नि॒ष्टोम॒स्सोमः॑ प॒रस्ता॒थस्यात्॥ ३४॥

उ॒क्थ्यं कु॑र्वीत। यद्यु॒क्थ॑स्स्यात्। अ॒ति॒रा॒त्रं कु॑र्वीत।
 य॒ज्ञ॒क्रतु॑भिरे॒वास्य॑ दे॒वता॑ वृ॒द्धे। यो वै छ॒न्दो॑भि॒रभि॑भवति। स
 स॑ँसु॒न्वतो॑र॒भि॑भवति। सं॒वेशाय॑ त्वोप॒वेशाय॑ त्वेत्या॒ह।
 छ॒न्दाँसि॑ वै सं॒वेश॑ उ॒पवेशः॑। छ॒न्दो॑भिरे॒वास्य॑
 छ॒न्दाँस्य॑भि॒भव॑ति। इ॒ष्टर्गो॑ वा ऋ॒त्विजा॑मध्व॒र्युः॥ ३५॥

इ॒ष्टर्गः॑ खलु॒ वै पूर्॒वोऽष्टुः॑ क्षी॒यते॑। प्रा॒णा॒पा॒नौ मृ॒त्योर्मा॑
 पा॒त॒मि॒त्याह॑। प्रा॒णा॒पा॒नयो॑रे॒व श्र॑यते। प्रा॒णा॒पा॒नौ मा॑
 मा॒हा॒सि॒ष्टमि॒त्याह॑। नैनं॑ पु॒राऽऽयु॑षः प्रा॒णा॒पा॒नौ ज॑हितः।
 आ॒र्तिं वा ए॒ते नि॒यन्ति॑। येषां॑ दी॒क्षि॒तानां॑ प्र॒मीय॑ते। तं
 यद॑व॒वर्जे॑युः। कू॒र॒कृता॑मि॒वेषां॑ लो॒क॒स्स्यात्। आ॒हर॑ द॒हेति॑
 ब्रू॒यात्॥ ३६॥

तं दक्षि॑ण॒तो वेद्यै॑ नि॒धाय॑। सर्प॒रा॒ज्ञियां॑ ऋ॒ग्भिस्स्तु॑युः। इ॒यं
 वै सर्प॑तो॒ राज्ञी॑। अ॒स्या ए॒वैनं॑ परि॒दद॑ति। व्यृ॒द्धं तदि॒त्याहुः॑।
 यथ्स्तु॑तमन॑नुशस्त॒मिति॑। होता॑ प्रथ॒मः प्रा॑ची॒नावी॒ती
 मा॑र्जा॒लीयं॑ परी॒यात्। या॒मीर॑नुब्रुवन्। सर्प॒रा॒ज्ञीनां॑ की॒र्तये॑त्।

उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति॥३७॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै ह्रुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः
पुनःपरियन्ति। षट्त्संपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं
धुवते। अग्र आयूँषि पवसु इति प्रतिपदं कुर्वीरन्।
रथन्तरसामैषाँ सोमस्स्यात्। आयुरेवात्मन्दधते। अथो
पाप्मानमेव विजहतो यन्ति॥३८॥

अभिजित्यै पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्ब्रूयाल्लोकयोः परिददति कुर्वीरन् श्रीणि च॥६॥ [६]

असुर्यं वा एतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति।
यस्य यूपो विरोहति। त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत। त्वष्टा वै
रूपाणामीशे। य एव रूपाणामीशे। सोऽस्मिन्पशून् वीर्यं
यच्छति। नास्मात्पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति। आर्तिं वा एते
नियन्ति। येषां दीक्षितानामग्निरुद्वायति॥३९॥

यदाहवनीयं उद्वायेत्। यत्तं मन्येत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यदाहवनीयं उद्वायेत्। आग्नीद्वादुद्धरेत्।
यदाग्नीद्वा उद्वायेत्। गाहपत्यादुद्धरेत्। यद्गाहपत्य उद्वायेत्।
अत एव पुनर्मन्येत्॥४०॥

अत्र वाव स निलयते। यत्र खलु वै निलीनमुत्तमं पश्यन्ति।
तदेनमिच्छन्ति। यस्माद्दारोरुद्वायेत्। तस्यारणीं कुर्यात्।
क्रुमुकमपि कुर्यात्। एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः। यत्क्रुमुकः।

प्रिययैवैनन्तनुवा समर्धयति। गाहपत्यं मन्थति॥४१॥

गाहपत्यो वा अग्रेयोनिः। स्वादेवैन्योनैर्जनयति।
नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। यस्य सोम उपदस्येत्।
सुवर्णं हिरण्यन्द्वेधा विच्छिद्य। ऋजीषेऽन्यदाधूनुयात्।
जुहुयादन्यत्। सोममेवाभिषुणोति। सोमञ्जुहोति। सोमस्य
वा अभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदक्रामत्॥४२॥

तथ्सुवर्णं हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यङ्कुर्वन्ति।
प्रिययैवैनन्तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीतं सोममपहरैयुः।
क्रीणीयादेव। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यस्य क्रीतमपहरैयुः।
आदाराश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयात्। गायत्री यं
सोममाहरत्। तस्य योऽंशुः पराऽपतत्॥४३॥

त आदारा अभवन्। इन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य वल्कः
पराऽपतत्। तानि फाल्गुनान्यभवन्। पशवो वै फाल्गुनानि।
पशवस्सोमो राजा। यदादाराश्च फाल्गुनानि चाभिषुणोति।
सोममेव राजानमभिषुणोति। श्रुतेन प्रातस्सवने श्रीणीयात्।
दध्रा मध्यन्दिने॥४४॥

नीतमिश्रेण तृतीयसवने। अग्निष्टोमस्सोमस्स्याद्रथन्तरसामा।
य एवर्त्विजो वृतास्स्युः। त एनय्याँजयेयुः। एकाङ्गान्दक्षिणान्दद्यात्तेभ्य
एव। पुनस्सोमङ्कीणीयात्। यज्ञेनैव तद्यज्ञमिच्छति। सैव
ततः प्रायश्चित्तिः। सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्यस्सर्वेभ्यः

पृष्ठेभ्य॑ आ॒त्मान॒मागु॑रते। यस्स॒त्राया॑गु॒रते॑। ए॒तावा॒न्खलु॑ वै
पुरु॑षः। याव॑दस्य वित्तम्। स॒र्ववे॒दसे॑नं यजेत। सर्व॑पृष्ठोऽस्य
सोम॑स्स्यात्। सर्वा॑भ्य ए॒व दे॒वता॑भ्य॒स्सर्वे॑भ्यः पृष्ठेभ्य॑
आ॒त्मान॒न्निष्क्री॑णीते॥ ४५॥

उद्धार्यति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्पराऽपंतन्मध्यन्दिन आगुरते पञ्च च॥ ७॥ [७]

पव॑मान॒स्सुव॑र्जनः। प॒वित्रे॑ण॒ विच॑ःषणिः। यः पो॒ता स पु॑नातु
मा। पु॒नन्तु॑ मा दे॒वज॑नाः। पु॒नन्तु॑ मन॑वो धि॒या। पु॒नन्तु॑ विश्वं
आ॒यवः॑। जा॒तवे॑दः प॒वित्र॑वत्। प॒वित्रे॑ण पु॒नाहि॑ मा। शू॒क्रेण॑
दे॒व दी॑द्यत्। अ॒ग्ने क्र॑त्वा॒ क्रतू॑ र॒नु॥ ४६॥

यत्ते॑ प॒वित्र॑म॒र्चिषि॑। अ॒ग्ने वि॑त॒तम॑न्तरा। ब्र॒ह्म ते॑न॒ पुनी॑महे।
उ॒भाभ्या॑न्दे॒व स॑वितः। प॒वित्रे॑ण स॒वेन॑ च। इ॒दं ब्र॒ह्म पु॑नीमहे।
वै॒श्वदे॒वी पु॑न॒ती दे॒व्यागा॑त्। यस्यै॑ ब॒ह्वीस्त्तनु॑वो वी॒तपृ॑ष्ठाः। तया॑
मद॑न्त॒स्सध॒माद्यै॑षु। व॒यः३ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्॥ ४७॥

वै॒श्वान॒रो र॒श्मिभि॑र्मा पु॒नातु॑। वा॒तः प्रा॒णेने॑षि॒रो म॑यो॒भूः।
द्यावा॑पृथि॒वी प॑य॒सा प॑यो॒भिः। ऋ॒ताव॑री य॒ज्ञिये॑ मा पु॒नीता॑म्।
बृ॒हद्भि॑स्स॒वित॒स्तृभिः॑। व॒सिष्ठै॑र्दे॒व म॑न्म॒भिः। अ॒ग्ने दक्षैः॑ पु॒नाहि॑
मा। येन॑ दे॒वा अपु॑नत। येनापो॑ दि॒व्यङ्क॑शः। तेन॑ दि॒व्येन॑
ब्र॒ह्मणा॑॥ ४८॥

इ॒दं ब्र॒ह्म पु॑नीमहे। यः पा॑वमा॒नीर॒ध्येति॑। ऋ॒षिभि॑स्संभृ॒तः
रस॑म्। सर्व॑ स पू॒तम॑श्जाति। स्व॒दितं॑ मा॒तरि॑श्व॒ना।

पाव॒मा॒नी॒र्यो अ॒ध्येति॑। ऋषि॑भि॒स्संभृ॒तः रस॑म्। तस्मै
 सर॑स्वती दुहे। क्षीर॑ः सर्पि॑र्मधू॒दक॑म्। पाव॒मा॒नीस्स्व॒स्त्यय॑नीः॥४९॥
 सु॒दुघा॒ हि पय॑स्वतीः। ऋषि॑भि॒स्सम्भृ॒तो रसः॑।
 ब्रा॒ह्म॒णेष्व॒मृत॑ः हि॒तम्। पाव॒मा॒नीर्दि॑शन्तु नः। इ॒मल्लो॑कमथो
 अ॒मुम्। का॒मा॒न्त्सम॑र्धयन्तु नः। दे॒वीर्दे॒वैस्स॒माभृ॑ताः।
 पाव॒मा॒नीस्स्व॒स्त्यय॑नीः। सु॒दुघा॒ हि घृ॑त॒श्चुतः॑। ऋषि॑भि॒स्सम्भृ॒तो
 रसः॑॥५०॥

ब्रा॒ह्म॒णेष्व॒मृत॑ः हि॒तम्। येन॑ दे॒वाः प॒वित्रे॑ण। आ॒त्मानं॑ पुन॒ते
 सदा॑। तेन॑ स॒हस्र॑धारेण। पाव॒मा॒न्यः पुन॑न्तु मा। प्रा॒जाप॒त्यं
 प॒वित्र॑म्। श॒तो॒द्याम॑ः हिर॒ण्मय॑म्। तेन॑ ब्रह्म॒विदो॑ व॒यम्। पू॒तं
 ब्रह्म॑ पुनीमहे। इन्द्र॑स्सुनी॒ती स॒ह मां पुना॑तु। सोम॑स्स्व॒स्त्या
 वरु॑णस्स॒मीच्या॑। य॒मो रा॒जा प्र॑मृ॒णाभिः॑ पुनातु मा। जा॒तवै॑दा
 मो॒र्जय॑न्त्या पुनातु॥५१॥

अनुं रयीणां ब्रह्मणा स्वस्त्ययनीस्सुदुघा हि घृतश्चुत ऋषिभिस्सम्भृतो रसः पुनातु त्रीणि च॥८॥[८]

प्र॒जा वै स॒त्रमा॑सत॒ तप॒स्तप्य॑माना अ॒जुह्व॑तीः। दे॒वा
 अप॑श्यश्चम॒सङ्घृ॑तस्य पूर्ण॑ः स्व॒धाम्। तमु॒पोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः।
 तेनार्ध॑मा॒स ऊ॒र्जम॑वारुन्धत। तस्मा॑दर्धमा॒से दे॒वा
 इ॒ज्यन्ते॑। पि॒तरो॑ऽपश्यश्चम॒सङ्घृ॑तस्य पूर्ण॑ः स्व॒धाम्।
 तमु॒पोद॑तिष्ठ॒न्तम॑जुहवुः। तेन॑ मा॒स्यूर्ज॑मवारुन्धत।
 तस्मा॑न्मा॒सि पि॒तृभ्यः॑ क्रियते। म॒नुष्या॑ अपश्यश्चम॒सङ्घृ॑तस्य
 पूर्ण॑ः स्व॒धाम्॥५२॥

तमुपोदतिष्ठन्तमंजुहवुः। तेन द्वयीमूर्जमवारुन्धत।
 तस्माद्विरहो मनुष्येभ्य उपहियते। प्रातश्च सायञ्च।
 पशवोऽपश्यञ्चमसङ्घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्तमंजुहवुः।
 तेन त्रयीमूर्जमवारुन्धत। तस्मात्रिरहः पशवः प्रेरते।
 प्रातस्सङ्घवे सायम्। असुरा अपश्यञ्चमसङ्घृतस्य पूर्णं
 स्वधाम्॥५३॥

तमुपोदतिष्ठन्तमंजुहवुः। तेन सर्वथ्सुर ऊर्जमवारुन्धत।
 ते देवा अमन्यन्त। अमी वा इदमभूवन्। यद्वयं
 स्म इति। त एतानि चातुर्मास्यान्यपश्यन्। तानि
 निरवपन्। तैरेवैषान्तामूर्जमवृञ्जत। ततो देवा अभवन्।
 पराऽसुराः॥५४॥

यद्यजते। यामेव देवा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे।
 यत्पितृभ्यः करोति। यामेव पितर ऊर्जमवारुन्धत।
 तान्तेनावरुन्धे। यदावसथेऽन्नं हरन्ति। यामेव मनुष्या
 ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यद्वक्षिणान्ददाति॥५५॥

यामेव पशव ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यच्चातुर्मास्यैर्यजते।
 यामेवासुरा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। भवत्यात्मना।
 परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो वा एषा विक्रान्तिः।
 यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिल्लोके प्रत्यतिष्ठत्।
 वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। साकमेधैरमुष्मिल्लोके। एष ह

त्वावैतत्सर्वं भवति। य एवविंद्वाँश्चातुर्मास्यैर्यजते॥५६॥

मनुष्या अपश्यञ्चमसङ्कृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा अपश्यञ्चमसङ्कृतस्य पूर्णं स्वधामसुरा ददात्यतिष्ठच्चत्वारि
च॥९॥ [९]

अग्निर्वाव सवँथ्सुरः। आदित्यः परिवथ्सुरः। चन्द्रमा
इदावथ्सुरः। वायुरनुवथ्सुरः। यद्वैश्वदेवेन यजते।
अग्निमेव तथ्सँवथ्सुरमाप्नोति। तस्माद्वैश्वदेवेन यजमानः।
सवँथ्सुरीणाँ स्वस्तिमाशास्तु इत्याशासीत। यद्वैरुणप्रघासैर्यजते।
आदित्यमेव तत्परिवथ्सुरमाप्नोति॥५७॥

तस्माद्वैरुणप्रघासैर्यजमानः। परिवथ्सुरीणाँ स्वस्तिमाशास्तु
इत्याशासीत। यथ्सोकमेधैर्यजते। चन्द्रमसमेव तदिदावथ्सुरमाप्नोति।
तस्मात्साकमेधैर्यजमानः। इदावथ्सुरीणाँ स्वस्तिमाशास्तु
इत्याशासीत। यत्पितृयज्ञेन यजते। देवानेव तदन्ववस्यति।
अथवा अस्य वायुश्चानुवथ्सुरश्चाप्रीतावुच्छिष्येते।
यच्छुनासीरीयेण यजते॥५८॥

वायुमेव तदनुवथ्सुरमाप्नोति। तस्माच्छुनासीरीयेण
यजमानः। अनुवथ्सुरीणाँ स्वस्तिमाशास्तु इत्याशासीत।
सवँथ्सुरवाँ एष ईप्सुतीत्याहुः। यश्चातुर्मास्यैर्यजतु इति। एष
ह त्वे सवँथ्सुरमाप्नोति। य एवविंद्वाँश्चातुर्मास्यैर्यजते। विश्वे
देवास्समयजन्त। तेऽग्निमेवायजन्त। त एतल्लोकमजयन्॥५९॥

यस्मिन्नग्निः। यद्वैश्वदेवेन यजते। एतमेव लोकञ्जयति।
यस्मिन्नग्निः। अग्नेरेव सायुज्यमुपैति। यदा वैश्वदेवेन

यजन्ते। अथ सँवँत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। यदा सँवँत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। अथ सहस्रयाजिनमाप्नोति। यदा सहस्रयाजिनमाप्नोति॥६०॥

अथ गृहमेधिनमाप्नोति। यदा गृहमेधिनमाप्नोति। अथाग्निर्भवति। यदाग्निर्भवति। अथ गौर्भवति। एषा वै वैश्वदेवस्य मात्रा। एतद्वा एतेषामवमम्। अतोतो वा उत्तराणि श्रेयांसि भवन्ति। यद्विश्वे देवास्समयजन्त। तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथादित्यो वरुणं राजानवँरुणप्रघासैरयजत। स एतल्लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैरयजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणं राजानवँरुणप्रघासैरयजत। तद्वरुणप्रघासानावँरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो राजा छन्दांसि साकमेधैरयजत॥६२॥

स एतल्लोकमजयत्। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति। यत्साकमेधैरयजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै चन्द्रमा। एष ह त्वै साक्षात्सोमं भक्षयति। य एवविँद्वान्त्साकमेधैरयजते। यत्सोमश्च राजा छन्दांसि च समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानां साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं

पितरं॑ पितृयज्ञेनायजन्त। त एतल्लोकमजयन्। यस्मिन्वृतवः।
यत्पितृयज्ञेन॑ यजते। एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्वृतवः।
ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यद्वृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं॑
पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य॑ पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमन्देवत्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै
ता अप्रथन्त। य एवविद्वाँ॑ स्त्र्यम्बकैर्यजते। प्रथते प्रजयां
पशुभिः॑। अथ वायुः परमेष्ठिनं॑ शुनासीरीयेणायजत। स
एतल्लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः। यच्छुनासीरीयेण॑ यजते।
एतमेव लोकञ्जयति। यस्मिन्वायुः॥६५॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्र
चातुर्मास्ययाजी मीयता (३) न प्रमीयता (३) इति।
जीवन्वा एष ऋतूनप्येति। यदि वसन्ता प्रमीयते। वसन्तो
भवति। यदि ग्रीष्मे ग्रीष्मः। यदि वर्षासु वर्षाः। यदि शरदि
शरत्। यदि हेमन् हेमन्तः। ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमप्येति।
संवत्सरः प्रजापतिः। प्रजापतिर्वावैषः॥६६॥

परिवत्सरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन्त्यहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्वं साकमेधैरयजत समेधन्त

पितृयज्ञत्वञ्जयति यस्मिन्वायुर्हेमन्तस्त्रीणि च॥१०॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

अग्नेः कृत्तिकाः। शुक्रं परस्ताज्योतिरवस्तात्। प्रजापते
रोहिणी। आपः परस्तादौषधयोऽवस्तात्। सोमस्येन्वका

वित॑तानि। प॒रस्ता॑द्वय॑न्तोऽवस्ता॑त्। रु॒द्रस्य॑ बा॒हू।
मृ॒गय॑वः प॒रस्ता॑द्वि॒क्षारो॑ऽवस्ता॑त्। आदि॑त्यै पुन॑र्वसू।
वा॒तः प॒रस्ता॑दा॒र्द्रम॑वस्ता॑त्॥ १॥

बृ॒हस्प॑तै॑स्ति॒ष्यः। जु॒ह॒तः प॒रस्ता॑द्यज॑माना अवस्ता॑त्।
स॒र्पाणा॑माश्रे॒षाः। अ॒भ्याग॑च्छ॒न्तः प॒रस्ता॑द॒भ्यानृ॑त्य॑न्तोऽवस्ता॑त्।
पि॒तृणां॑ म॒घाः। रु॒दन्तः॑ प॒रस्ता॑दप॒भ्र॒शोऽवस्ता॑त्। अ॒र्य॒म्णः
पूर्वे॑ फल्गु॑नी। जा॒या प॒रस्ता॑दृष॒भोऽवस्ता॑त्। भग॑स्योत्त॑रे।
व॒ह॒तवः॑ प॒रस्ता॑द्वह॑माना अवस्ता॑त्॥ २॥

दे॒वस्य॑ सवि॒तुर् ह॑स्तः। प्र॒स॒वः प॒रस्ता॑त्स॒निर्वा॑स्तात्।
इन्द्र॑स्य चि॒त्रा। ऋ॒तं प॒रस्ता॑त्स॒त्यम॑वस्ता॑त्। वा॒योर्नि॑ष्प्या
व्र॒ततिः॑। प॒रस्ता॑दसि॒द्धिर्वा॑स्तात्। इन्द्रा॑ग्नियोर्विशा॒खे।
यु॒गानि॑ प॒रस्ता॑त्कृ॒षमा॑णा अवस्ता॑त्। मि॒त्रस्या॑नू॒राधाः॑।
अ॒भ्यारो॑ह॒त्प॒रस्ता॑द॒भ्यारू॑ढम॑वस्ता॑त्॥ ३॥

इन्द्र॑स्य रोहि॒णी। शृ॒णत्प॒रस्ता॑त्प्रतिशृ॒णद॑वस्ता॑त्। निर्ऋ॑त्यै
मू॒लव॑रु॒हणी॑। प्र॒तिभ॑ञ्जन्तः प॒रस्ता॑त्प्रतिशृ॒णन्तोऽवस्ता॑त्।
अ॒पां पूर्वा॑ अषा॒ढाः। वर्चः॑ प॒रस्ता॑त्स॒मि॒तिर्वा॑स्तात्।
वि॒श्वेषा॑न्दे॒वाना॑मुत्त॑राः। अ॒भिज॑य॒त्प॒रस्ता॑द॒भिजि॑तम॑वस्ता॑त्।
विष्णो॑श्श्रो॒णा पृ॑च्छ॒माणाः॑। प॒रस्ता॑त्प॒न्था अवस्ता॑त्॥ ४॥

वसू॑ना॒श्च॒ वि॒ष्टाः। भू॒तं प॒रस्ता॑द्भू॒तिर्वा॑स्तात्। इन्द्र॑स्य
श॒तभि॑षक्। वि॒श्वव्य॑चाः प॒रस्ता॑द्वि॒श्वक्षि॑तिर्वा॑स्तात्।
अ॒जस्यै॑क॒पदः॑ पूर्वे॑ प्रोष्ठ॒पदाः॑। वै॒श्वान॑रं प॒रस्ता॑द्वै॒शवा॑वस॒वम॑वस्ता॑त्।

अहेर्बुध्नियस्योत्तरे। अ॒भि॒षि॒ञ्चन्तः॑ प॒रस्ता॑दभिषुण्वन्तोऽवस्ता॑त्।
 पू॒ष्णो रे॒वती॑। गा॒वः प॒रस्ता॑द्व॒थ्सा अ॒वस्ता॑त्। अ॒श्विनो॑रश्वयुजौ।
 ग्रा॒मः प॒रस्ता॑त्सेनाऽवस्ता॑त्। य॒मस्या॑प॒भर॑णीः। अ॒प॒क॒ञ्चन्तः॑
 प॒रस्ता॑दप॒वह॑न्तोऽवस्ता॑त्। पू॒र्णा प॒श्चाद्य॑त्ते दे॒वा अ॑दधुः॥५॥

आर्द्रमवस्ताद्वहमाना अवस्तादभ्यारूढमवस्तात्पन्था अवस्ताद्वथ्सा अवस्तात्पञ्च च॥१॥ ————— [१]

यत्पु॒ण्य॒न्नक्ष॑त्रम्। तद्वद्वु॒र्वीतो॑पव्युषम्। य॒दा वै सूर्य॑ उ॒देति॑।
 अथ॒ नक्ष॑त्र॒त्रैति॑। याव॑न्ति॒ तत्र॒ सूर्यो॑ गच्छे॑त्। यत्र॑
 जघ॒न्यं प॑श्ये॑त्। ताव॑न्ति॒ कुर्वी॑त यत्का॒री स्या॑त्। पु॒ण्याह॑
 ए॒व कु॑रुते। ए॒व५ ह॒ वै य॒ज्ञेषु॑श्च श॒तद्यु॑म्नश्च मा॒थ्स्यो
 नि॒रव॑साय॒याञ्च॑कार॥६॥

यो वै न॑क्ष॒त्रियं॑ प्र॒जाप॑ति॒वैद॑। उ॒भयो॑रेन॒ल्लो॒कयो॑र्विदुः। ह॒स्तं
 ए॒वास्य॑ ह॒स्तः। चि॒त्रा शि॑रः। नि॒ष्ट्या हृ॑दयम्। ऊ॒रू वि॑शा॒खे।
 प्र॒ति॒ष्ठाऽनू॑रा॒धाः। ए॒ष वै न॑क्ष॒त्रियः॑ प्र॒जाप॑तिः। य ए॒ववै॑द॑।
 उ॒भयो॑रेन॒ल्लो॒कयो॑र्विदुः॥७॥

अ॒स्मि३श्च॒मुष्मि॑श्च। याङ्काम॑ये॒त दु॒हित॑रं प्रि॒या स्या॑दि॒ति।
 ता॒न्नि॒ष्ट्याया॑न्दद्यात्। प्रि॒यैव॑ भ॒वति॑। ने॒व तु पु॑न॒रा
 ग॑च्छति। अ॒भि॒जि॒न्नाम॑ नक्ष॑त्रम्। उ॒परि॑ष्ठाद॒षाढा॑नाम्।
 अ॒वस्ता॑च्छ्रो॒णायै॑। दे॒वा॒सुरा॑स्स॒य्यन्ता॑ आसन्। ते
 दे॒वास्त॑स्मि॒न्नक्ष॑त्रेऽभ्य॑जयन्॥८॥

यद॒भ्यज॑यन्। तद॑भि॒जितो॑ऽभि॒जित्त्व॑म्। यङ्काम॑ये॒तान॑प॒ज॒य्यञ्ज॑ये॒दिति॑

तमे॒तस्मिन्नक्ष॑त्रे या॒तयेत्। अ॒न॒प॒ज॒य्यमे॒व जं॑यति।
पा॒पप॑राजितमि॒व तु। प्र॒जाप॑तिः प॒शून॑सृजत। ते
नक्ष॑त्रन्नक्षत्रमुपा॑तिष्ठन्त। ते स॒माव॑न्त ए॒वाभ॑वन्। ते
रे॒वती॒मुपा॑तिष्ठन्त॥९॥

ते रे॒वत्यां प्रा॑भवन्। तस्मा॑द्रे॒वत्यां प॑शूनाङ्कुर्वीत।
यत्किञ्चा॑र्वाचीन॒ः सोमा॑त्। प्रै॒व भ॑वन्ति। स॒लिल॑व्वा
इ॒दम॑न्तरासीत्। यद॑तरन्। तत्ता॑र॒काणा॑न्तारक॒त्वम्। यो वा
इ॒ह यज॑ते। अ॒मु॒ः स लो॒कन्नक्ष॑ते। तन्नक्ष॑त्राणान्नक्षत्र॒त्वम्॥१०॥

दे॒व॒गृ॒हा वै नक्ष॑त्राणि। य ए॒ववै॑द। गृ॒ह्यै॒व भ॑वति।
या॒नि वा इ॒मानि॑ पृथि॒व्याश्चि॑त्राणि। ता॒नि नक्ष॑त्राणि।
तस्मा॑दश्ली॒लना॑म॒ः श्चि॒त्रे। नाव॑स्येन्न य॑जेत। यथा॑ पा॒पाहे॑
कु॒रुते। ता॒दृगे॒व तत्। दे॒वन॒क्षत्रा॑णि वा अ॒न्यानि॑॥११॥

य॒म॒न॒क्षत्रा॑ण्य॒न्यानि॑। कृ॒त्तिकाः प्र॑थ॒मम्। वि॒शा॒खे उ॒त्त॒मम्।
ता॒नि दे॒वन॒क्षत्रा॑णि। अ॒नू॒रा॒धाः प्र॑थ॒मम्। अ॒प॒भ॒र॒णीरु॒त्त॒मम्।
ता॒नि य॒म॒न॒क्षत्रा॑णि। या॒नि दे॒वन॒क्षत्रा॑णि। ता॒नि दक्षि॑णेन
परि॑यन्ति। या॒नि य॒म॒न॒क्षत्रा॑णि॥१२॥

ता॒न्यु॒त्त॒रेण॑। अ॒न्वे॑षामरा॒थस्मे॑ति। तद॑नू॒रा॒धाः। ज्ये॒ष्ठमे॑षामवधिष्मेति।
त॒ज्ये॑ष्ठ॒घ्नी। मू॒लमे॑षावृक्षा॒मेति॑। तन्मू॒ल॒व॒ह्नी। यन्ना॑स॒हन्त॑।
तद॑षा॒ढाः। यद॑श्लो॒णत्॥१३॥

तच्छ्रो॑णा। यद॑शृ॒णोत्। तच्छ्र॑वि॒ष्ठाः। यच्छ्र॑तमभिषज्यन्।
तच्छ्र॑तभिषक्। प्रो॒ष्ठप॑देषू॒दय॑च्छन्त। रे॒वत्या॑म॒रव॑न्त।

अ॒श्व॒यु॒जो॒र॒यु॒ञ्ज॒त। अ॒प॒भ॒र॒णी॒ष्व॒पा॒व॒ह॒न्। ता॒नि वा ए॒तानि॑
य॒म॒न॒क्ष॒त्राणि॑। या॒न्ये॒व दे॒व॒न॒क्ष॒त्राणि॑। तेषु॑ कुर्वीत यत्का॒री
स्यात्। पु॒ण्या॒ह ए॒व कु॑रुते॥१४॥

च॒का॒रे॒व॒वै॒दे॒भ॒यो॒रे॒न॒ह्यौ॒क॒यो॒र्वि॒दु॒र॒ज॒य॒त्रे॒व॒ती॒मु॒पा॒ति॒ष्ठ॒न्त न॒क्ष॒त्र॒त्व॒म॒न्या॒नि या॒नि य॒म॒न॒क्ष॒त्रा॒ण्य॒ह्यौ॒ण॒द्य॒म॒न॒क्ष॒त्रा॒णि
त्री॒णि च॥२॥

[२]

दे॒व॒स्य॑ स॒वि॒तुः प्रा॒तः प्र॑स॒वः प्रा॒णः। वरु॑णस्य
सा॒य॒मा॑स॒वोऽप॒ानः। यत्प्र॑ती॒चीनं॑ प्रा॒त॒स्त॒नात्। प्रा॒चीनं॑
स॒ङ्ग॒वात्। ततो॑ दे॒वा अ॑ग्नि॒ष्टो॒म॒न्नि॒र॒मि॒म॒त। तत्त॒दा॒त्त॒वी॒र्य॑न्नि॒र्मा॒र्गः।
मि॒त्र॒स्य॑ स॒ङ्ग॒वः। तत्पु॑ण्य॒न्ते॒ज॒स्व्य॒हः। तस्मा॒त्त॒हि
प॒श॒व॑स्स॒मा॒य॑न्ति। यत्प्र॑ती॒चीनं॑ स॒ङ्ग॒वात्॥१५॥

प्रा॒चीनं॑ म॒ध्य॒न्दि॒नात्। ततो॑ दे॒वा उ॒क्थ्य॑न्नि॒र॒मि॒म॒त।
तत्त॒दा॒त्त॒वी॒र्य॑न्नि॒र्मा॒र्गः। बृ॒ह॒स्प॒ते॑र्म॒ध्य॒न्दि॒नः। तत्पु॑ण्य॒न्ते॒ज॒स्व्य॒हः।
तस्मा॒त्त॒हि ते॒क्षि॑ण॒ष्ठ॒न्त॒प॒ति। यत्प्र॑ती॒चीनं॑ म॒ध्य॒न्दि॒नात्।
प्रा॒चीनं॑म॒प॒रा॒ह्णात्। ततो॑ दे॒वा॒ष्पो॑ड॒शि॒न॒न्नि॒र॒मि॒म॒त।
तत्त॒दा॒त्त॒वी॒र्य॑न्नि॒र्मा॒र्गः॥१६॥

भ॒ग॑स्या॒प॒रा॒ह्णः। तत्पु॑ण्य॒न्ते॒ज॒स्व्य॒हः। तस्मा॑द॒प॒रा॒ह्णे
कु॒मा॒र्यो भ॒ग॑मि॒च्छ॒मा॑नाश्चरन्ति। यत्प्र॑ती॒चीनं॑म॒प॒रा॒ह्णात्।
प्रा॒चीनं॑ सा॒यात्। ततो॑ दे॒वा अ॑ति॒रा॒त्र॒न्नि॒र॒मि॒म॒त।
तत्त॒दा॒त्त॒वी॒र्य॑न्नि॒र्मा॒र्गः। वरु॑णस्य सा॒य॒म्। तत्पु॑ण्य॒न्ते॒ज॒स्व्य॒हः।
तस्मा॒त्त॒हि ना॒नृ॑त॒वै॒दे॒त्॥१७॥

सङ्गवाथ्यो^१डुशिन्त्रि^२रमि^३मत् तत्तदात्^४वीर्यन्निर्मा^५र्गो वदेद्भवति समा^६नस्याहः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राण्यष्टौ च॥३॥

व्या॒नादु॑पां॒शुस॑र्व॒नम् । वा॒च ऐ॑न्द्रवा॒यव॑म् । द॒क्ष॒क्र॒तुभ्या॑
मै॒त्राव॑रु॒णम् । श्रो॒त्रा॒दा॒श्वि॒नम् । चक्षु॑ष॒श्शु॒क्राम॑न्थि॒नौ । आ॒त्म॒न
आ॒ग्र॒य॒णम् । अङ्गै॑भ्य उ॒क्थ्य॑म् । आ॒यु॑षो ध्रु॒वम् । प्र॒ति॒ष्ठाया॑
ऋ॒तुपा॑त्रे । य॒ज्ञं वा॒व तं प्र॑जाप॒तिर्नि॑र॒मिमी॑त । स निर्मि॑तो

नाद्धियत् समं व्रीयत। स एतान्प्रजापतिरपि वापानं पश्यत्।
तान्निरेवपत्। तैर्वै स यज्ञमप्येवपत्। यदपि वापा भवन्ति।
यज्ञस्य धृत्या असंख्ययाय॥२०॥

उपा० श्रुन्त्यामौ निरमिमीतामिमीत् षट्॥४॥ [४]

ऋतमेव परमेष्ठि। ऋतन्नात्येति किञ्चन। ऋते समुद्र
आहितः। ऋते भूमिरियं श्रिता। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तद्वतन्तत्सत्यम्। तद्वतन्तच्छकेयम्। तेन शकेयन्तेन
राध्यासम्॥२१॥

यद्धर्मः पर्यवर्तयत्। अन्तान्पृथिव्या दिवः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिस्सह। इन्द्रो मरुद्विस्सखिभिस्सह।
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।
शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तद्वतन्तत्सत्यम्।
तद्वतन्तच्छकेयम्। तेन शकेयन्तेन राध्यासम्॥२२॥

यो अस्याः पृथिव्यास्त्वचि। निवर्तयत्योषधीः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिस्सह। इन्द्रो मरुद्विस्सखिभिस्सह।
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।

शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तदृतन्तश्सत्यम्।
तदृतन्तच्छकेयम्। तेन शकेयन्तेन राध्यासम्॥२३॥

एकं मासमुदसृजत्। परमेष्ठी प्रजाभ्यः। तेनाभ्यो मह
आवहत्। अमृतं मर्त्याभ्यः। प्रजामनु प्र जायसे। तदु ते
मर्त्यामृतम्। येन मासा अर्धमासाः। ऋतवः परिवत्सराः।
येन ते ते प्रजापते। ईजानस्य न्यवर्तयन्। तेनाहमस्य
ब्रह्मणा। निवर्तयामि जीवसे। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तदृतन्तश्सत्यम्। तदृतन्तच्छकेयम्। तेन शकेयन्तेन
राध्यासम्॥२४॥

(परिवर्तये सहाभिवर्तय उष्णिहा राध्यासुन्यवर्तयन्नुपवर्तये चत्वारि च)। ऋतमेव षोडश। यद्धर्मो यो
अस्याः सप्तदशसप्तदश। एकं मासं चतुर्विंशतिः॥५॥

[५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वता। तदसुरा अकुर्वता। तेऽसुरा
ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्यो नापश्यन्। ते केशानग्रेऽवपन्त। अथ
श्मश्रूणि। अथोपपक्षौ। ततस्तेऽवाञ्च आयन्। पराऽभवन्।
यस्यैववपन्ति। अवाङेति॥२५॥

अथो परैव भवति। अथ देवा ऊर्ध्वं पृष्ठेभ्योऽपश्यन्।

त उ॒पप॒क्षाव॒ग्रेऽव॒पन्त। अथ॒ श्मश्रू॒णि। अथ॒ केशा॑न्।
तत॒स्तेऽभ॒वन्। सु॒व॒र्गल्लो॑कमा॒यन्। यस्यै॒ववँ॑पन्ति।
भ॒व॒त्या॒त्मना॑। अथो॑ सु॒व॒र्गल्लो॑कमे॒ति॥२६॥

अथै॒तन्मनु॑र्व॒त्रे मि॒थुन॑म॒पश्य॑त्। स श्मश्रू॒ण्यग्रे॑ऽव॒पत।
अथो॑प॒पक्षौ॑। अथ॒ केशा॑न्। ततो॒ वै स प्रा॒जाय॑त प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑। यस्यै॒ववँ॑पन्ति। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनै॒र्जा॑यते।
दे॒वा॒सुरा॑स्स॒र्य्यंता॑ आ॒सन्। ते स॑वँ॒त्सरे॑ व्याय॑च्छन्त।
ता॒न्दे॒वाश्चा॑तु॒र्मा॒स्यैरे॒वाभि॑ प्रायु॑ञ्जत॥२७॥

वै॒श्वदे॒वेन॑ च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒तेन्द्रा॑जानः। ताञ्छी॒रू॒षन्नि॑
चा॒वर्त॑यन्त॒ परि॑ च। व॒रु॒णप्र॒घा॒सैश्च॑तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒त
वरु॑णरा॒जानः॑। ताञ्छी॒रू॒षन्नि॑ चा॒वर्त॑यन्त॒ परि॑ च।
सा॒क॒मे॒धैश्च॑तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒त सोम॑रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रू॒षन्नि॑
चा॒वर्त॑यन्त॒ परि॑ च। या स॑वँ॒त्सरे॑ उ॒पजी॒वाऽऽसी॑त्।
तामे॑षामवृ॒ञ्जत। ततो॑ दे॒वा अ॒भ॒वन्। परा॑ऽसुराः॥२८॥

य ए॒वद्वि॑द्वा॒श्चा॑तु॒र्मा॒स्यैर्य॑जते। भ्रातृ॒व्यस्यै॒व मा॒सो वृ॑क्ता।
शी॒रू॒षन्नि॑ च॒ वर्त॑यते॒ परि॑ च। येषा स॑वँ॒त्सरे॑ उ॒पजी॒वा। वृ॒द्धे तां
भ्रातृ॒व्यस्य॑। क्षु॒धाऽस्य॑ भ्रातृ॒व्यः परा॑ भवति। लो॒हिता॒य॒सेन॑ नि
वर्त॑यते। यद्वा इ॒माम॒ग्नि॒ऋ॒तावा॑गते निवर्त॑यति। ए॒तदे॒वैना॑
रू॒प॒ङ्क॒त्वा निव॑र्तयति। सा तत॒श्श्व॒श्चो भू॑यसी भव॑न्त्येति॥२९॥

प्र जा॑यते। य ए॒वद्वि॑द्वा॒ल्लो॑हिता॒य॒सेन॑ निवर्त॑यते। ए॒तदे॒व

रूपङ्कृत्वा नि वर्तयते। स ततश्श्वश्वो भूयान्भवन्नेति।
 प्रैव जायते। त्रेण्या शल्ल्या नि वर्तयेत। त्रीणित्रीणि वै
 देवानामृद्धानि। त्रीणि छन्दांसि। त्रीणि सवनानि। त्रयं
 इमे लोकाः॥ ३० ॥

ऋध्यामेव तद्वीर्यं एषु लोकेषु प्रति तिष्ठति। यच्चातुर्मास्ययाज्यात्मनो
 नावद्येत्। देवेभ्य आवृश्चेत्। चतुषुचतुषु मासेषु नि वर्तयेत्।
 परोक्षमेव तद्देवेभ्य आत्मनोऽवद्यत्यनोव्रस्काय। देवानावाँ
 एष आनीतः। यश्चातुर्मास्ययाजी। य एवद्विद्वान्नि च वर्तयते
 परि च। देवता एवाप्येति। नास्य रुद्रः प्रजां पशून्भि
 मन्यते॥ ३१ ॥

एत्येत्ययुञ्जतासुरा एति लोका मन्यते॥ ६ ॥

आयुषः प्राणं सन्तनु। प्राणादपानं सन्तनु। अपानाद्व्यानं
 सन्तनु। व्यानाच्चक्षुस्सन्तनु। चक्षुषश्श्रोत्रं सन्तनु।
 श्रोत्रान्मनस्सन्तनु। मनसो वाचं सन्तनु। वाच आत्मानं
 सन्तनु। आत्मनःपृथिवीं सन्तनु। पृथिव्या अन्तरिक्षं
 सन्तनु। अन्तरिक्षादिवं सन्तनु। दिवस्सुवस्सन्तनु॥ ३२ ॥

अन्तरिक्षं सन्तनु द्वे च॥ ७ ॥

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कृतः। जघान
 नवतीर्नवा। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितम्।
 तद्विदच्छर्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यम्।
 इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्राथिनो बृहत्॥ ३३ ॥

इन्द्रम॑र्केभि॑र॒किणः॑। इन्द्र॑घाँणी॒रनू॑षत। इन्द्र॑ इ॒द्धयो॑स्सचा॑।
संमि॑श्र आ॒वचो॑ यु॒जा। इन्द्रो॑ व॒ज्री हि॑र॒ण्ययः॑। इन्द्रो॑ दी॒र्घाय॑
चक्ष॑से। आ सूर्य॑ꣳ रो॒हय॑द्वि॒वि। वि गो॑भि॒रद्रि॑मैरयत्। इन्द्र॑
वाजे॑षु नो अ॒व। स॒हस्र॑प्र॒धने॑षु च॥३४॥

उ॒ग्र उ॒ग्राभि॑रू॒तिभिः॑। तमिन्द्र॑घाँज॒याम॑सि। म॒हे वृ॒त्राय॑ ह॒न्त॑वे।
स वृषा॑ वृष॒भो भु॑वत्। इन्द्र॑स्स दाम॒ने कृ॑तः। ओजि॑ष्ठस्स
बले॑ हि॒तः। द्यु॒म्नी श्लो॒की स सौ॑म्यः। गि॒रा वज्रो॑ न स॒म्भृतः॑।
सब॑लो॒ अन॑प॒च्युतः॑। व॒वक्षु॑रु॒ग्रो अस्तु॑तः॥३५॥

बृह॒च्चास्तु॑तः॥८॥

[८]

दे॒वा सु॒रास्स॑र्य्य॒न्ता आ॑सन्। स प्र॒जाप॑तिरिन्द्र॑ऽप्ये॒ष्टं पु॒त्रम॑प॒
न्य॑धत्त। नेदे॑न॒मसु॑रा॒ बली॑याꣳसोऽह॒न॒त्रि॒ति। प्र॒हादो॑ ह॒ वै
का॑याध॒वः। वि॒रोच॑न॒ꣳस्वं पु॒त्रम॑प॒ न्य॑धत्त। नेदे॑न॒न्दे॒वा
अ॑ह॒न॒त्रि॒ति। ते दे॒वाः प्र॒जाप॑तिमु॒पस॑मेत्यो॒चुः। ना॒रा॒जक॑स्य
यु॒द्धम॑स्ति। इन्द्र॑म॒न्विच्छा॑मेति॑। तय्य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒रन्वै॑च्छन्॥३६॥

तय्य॑ज्ञ॒क्रतु॑भि॒र्नान्व॑विन्दन्। तमिष्टि॑भि॒रन्वै॑च्छन्। तमिष्टि॑भि॒रन्व॑विन्दन्
तदिष्टी॑नामिष्टि॒त्वम्। ए॒ष्ट्यो ह॒ वै ना॑म। ता इ॒ष्ट्य
इ॒त्याच॑क्षते प॒रोक्षे॑ण। प॒रोक्ष॑प्रि॒या इ॒व हि दे॒वाः। तस्मा॑
ए॒तमा॑ग्ना॒वैष्ण॑वमेका॒दश॑कपाल- न्दीक्ष॒णीय॑न्नि॒रव॑पन्।
तद॑प॒द्रुत्या॑तन्वत। तान्प॑त्नीस॒र्य्याँजा॑न्त॒ उपा॑नयन्॥३७॥

ते तद॑न्तमे॒व कृ॒त्वोद॑द्रवन्। ते प्रा॒य॒णीय॑म॒भि स॒मारो॑हन्।

तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छुय्वन्तु उपानयन्। ते तदन्तमेव
कृत्वोदद्रवन्। त आतिथ्यमभि समारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत।
तानिडान्तु उपानयन्। ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेता
एतदन्ता इष्टयस्सन्तिष्ठन्ते॥३८॥

एव९ हि देवा अकुर्वत। इति देवा अकुर्वत। इत्यु वै मनुष्याः
कुर्वते। ते देवा ऊचुः। यद्वा इदमुच्चैर्यज्ञेन चराम। तन्नोऽसुराः
पाप्माऽनुविन्दन्ति। उपा९शूपसदा चराम। तथा नोऽसुराः
पाप्मा नानुवेत्स्यन्तीति। त उपा९शूपसदमतन्वत। तिस्र एव
सामिधेनीरनूच्य॥३९॥

स्रुवेणाधारमाधार्य। तिस्रः पराचीराहुतीर् हुत्वा।
स्रुवेणोपसदञ्जुहवाश्चक्रुः। उग्रवँचो अपावधीन्त्वेषवँचो
अपावधी९ स्वाहेति। अशनयापिपासे ह वा उग्रवँचः।
एनश्च वैरहत्यश्च त्वेषवँचः। एत९ ह वाव तच्चतुर्धाविहितं
पाप्मानन्देवा अपजघ्निरे। तथो एवैतदेवद्विंशजमानः। तिस्र
एव सामिधेनीरनूच्य। स्रुवेणाधारमाधार्य॥४०॥

तिस्रः पराचीराहुतीर्हुत्वा। स्रुवेणोपसदञ्जुहोति। उग्रवँचो
अपावधीन्त्वेषवँचो अपावधी९ स्वाहेति। अशनयापिपासे
ह वा उग्रवँचः। एनश्च वैरहत्यश्च त्वेषवँचः। एतमेव
तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानय्यजमानोऽप हते। तैऽभिनीयेवाहः
पशुमाऽलभन्त। अह एव तद्देवा अवर्ति पाप्मानं

मृत्युमपञ्जघ्निरे। तेनाभिनीयेव रात्रेः प्राचरन्। रात्रिया एव
तद्देवा अवर्ति पाप्मानं मृत्युमपञ्जघ्निरे॥४१॥

तस्मादभिनीयेवाहः पशुमा लभेत। अहं एव तद्यजमानोऽवर्ति
पाप्मानं भ्रातृव्यानपं नुदते। तेनाभिनीयेव रात्रेः प्राचरेत्।
रात्रिया एव तद्यजमानोऽवर्ति पाप्मानं भ्रातृव्यानपं नुदते।
स एष उपवसथीयेऽहंन्दिदेवत्यः पशुरा लभ्यते। द्वयवाँ
अस्मिल्लौके यजमानः। अस्थि च मांसञ्च। अस्थि चैव तेन
मांसञ्च यजमानस्सः स्फुरते। ता वा एताः पञ्च देवताः।
अग्नीषोमावग्निर्मित्रावरुणौ॥४२॥

पञ्चपञ्ची वै यजमानः। त्वङ्मांसः स्नावाऽस्थि मज्जा। एतमेव
तत्पञ्चधाविहितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्चति। भेषजतायै
निर्वरुणत्वाय। तं सप्तभिश्छन्दाभिः प्रातरहयन्।
तस्मात्सप्त चतुरत्तराणि छन्दांसि प्रातरनुवाकेऽनूच्यन्ते।
तमेतयोपसमेत्योपासीदन्। उपास्मै गायता नर इति।
तस्मादेतयो बहिष्पवमान उपसद्यः॥४३॥

ऐच्छन्नयः स्तिष्ठतेऽनूच्यानूच्यं सुवेणाधारमाधार्य रात्रिया एव तद्देवा अवर्ति पाप्मानं मृत्युमपञ्जघ्निरे
मित्रावरुणौ नवं च (देवा यजमानो देवा देवा यजमानो यजमानोऽलभन्त प्राचरन्लभेत्
प्राचरेदालभन्तालभेत मृत्युमपञ्जघ्निरे भ्रातृव्यान् ॥)॥१॥

[१]

स संमुद्र उत्तरतः प्राज्वलद्भूम्यन्तेन। एष वाव स
संमुद्रः। यच्चात्वालः। एष उवेव स भूम्यन्तः। यद्वेद्यन्तः।
तदेतत्रिशलत्रिपूरुषम्। तस्मात्तत्रिवितस्तङ्घ्नन्ति। स

सुवर्णरजताभ्याङ्कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्। तय्यँदस्या
अध्यजनयन्। तस्मादादित्यः॥४४॥

अथ यथ्सुवर्णरजताभ्याङ्कुशीभ्यां परिगृहीत् आसीत्। साऽस्य
कौशिकता। तन्निवृत्ताऽभि प्रास्तुवत। तन्निवृत्ताऽददत।
तन्निवृत्ताऽहरन्। यावती त्रिवृतो मात्रा। तं पञ्चदशेनाभि
प्रास्तुवत। तं पञ्चदशेनाददत। तं पञ्चदशेनाहरन्। यावती
पञ्चदशस्य मात्रा॥४५॥

त९ सप्तदशेनाभि प्रास्तुवत। त९ सप्तदशेनाददत।
त९ सप्तदशेनाहरन्। यावती सप्तदशस्य मात्रा। तस्य
सप्तदशेन ह्रियमाणस्य तेजो हरोऽपतत्। तमेकविंशेनाभि
प्रास्तुवत। तमेकविंशेनाददत। तमेकविंशेनाहरन्।
यावत्येकविंशस्य मात्रा। ते यन्निवृत्ता स्तुवते॥४६॥

त्रिवृतैव तद्यजमानमाददते। तन्निवृत्तैव हरन्ति। यावती
त्रिवृतो मात्रा। अग्निर्वै त्रिवृत्। यावद्वा अग्नेर्दहतो धूम
उदेत्यानु व्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा। अग्नेरेवैनन्तत्।
मात्रा९ सायुज्य९ सलोकताङ्गमयन्ति। अथ यत्पञ्चदशेन
स्तुवते। पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते॥४७॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा। चन्द्रमा
वै पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते। पञ्चदश्यामापूर्यते।
चन्द्रमस एवैनन्तत्। मात्रा९ सायुज्य९ सलोकताङ्गमयन्ति।
अथ यथ्सप्तदशेन स्तुवते। सप्तदशेनैव तद्यजमानमाददते।

त९ संसदशेनैव हरन्ति॥४८॥

याव॑ती स॒प्तद॒शस्य॒ मात्रा॑। प्र॒जाप॑तिर्वै स॒प्तद॒शः।
प्र॒जाप॑तेरे॒वैन॑न्तत्। मात्रा॑९ सायु॑ज्य९ स॒लो॒कता॑ङ्गमयन्ति।
अथ॒ यदे॑कवि॒९शेन॑ स्तुवते। ए॒कवि॒९शेनै॒व तद्य॑ज॒मान॑माद॒दते।
तमे॑कवि॒९शेनै॒व ह॑रन्ति। याव॑त्ये॒कवि॒९शस्य॒ मात्रा॑। अ॒सौ
वा आ॑दित्य ए॒कवि॒९शः। आ॒दित्य॑स्यै॒वैन॑न्तत्॥४९॥

मात्रा॑९ सायु॑ज्य९ स॒लो॒कता॑ङ्गमयन्ति। ते कु॒शयौ॑। व्य॑घ्नन्। ते
अ॒होरा॒त्रे अ॑भवताम्। अ॒हरे॒व सु॒वर्णा॑ऽभवत्। र॒ज॒ता रा॒त्रिः।
स यदा॑दित्य उ॒देति॑। ए॒तामे॒व तथ्सु॒वर्णा॑ङ्कु॒शीम॑नु॒ समे॑ति। अथ॒
यद॑स्त॒मेति॑। ए॒तामे॒व तद्र॑ज॒ताङ्कु॒शीम॑नु॒सविं॑शति। प्र॒हादो॑ ह
वै का॑याध॒वः। वि॒रोच॑न॒९ स्वं पु॒त्रमु॑दा॒स्यत्। स प्र॑द॒रोऽभव॑त्।
तस्मा॑त्प्र॒दरा॑दु॒दक॑त्राचा॒मेत्॥५०॥

आ॒दित्यः पञ्च॑द॒शस्य॒ मात्रा॑ स्तुवते पञ्चद॒शेनै॒व तद्य॑ज॒मान॑माद॒दते स॒प्तद॒शेनै॒व ह॑रन्त्यादित्यस्यै॒वैन॑ तद्विंशति
च॒त्वारि॑ च॥१०॥

[१०]

ये वै च॒त्वार॑स्स्तोमाः॑। कृ॒तन्त॑त्। अथ॒ ये पञ्च॑। क॒लि॒स्सः।
तस्मा॑च्चतु॒ष्टोमः॑। तच्चतु॒ष्टोम॑स्य चतु॒ष्टोम॑त्वम्। तदा॑हुः।
कृ॒त॒मा॒नि तानि॑ ज्योती॑९षि। य ए॒तस्य॒ स्तोमा॑ इति॑।
त्रि॒वृ॒त्पञ्च॑द॒शस्स॑प्तद॒श ए॒कवि॒९शः॥५१॥

ए॒तानि॒ वाव॑ तानि॑ ज्योती॑९षि। य ए॒तस्य॒ स्तोमाः॑।
सो॑ऽब्रवीत्। स॒प्तद॒शेन॑ ह्यि॒यमा॑णो व्य॑लेशिषि। भि॒षज्य॑त्

मेतिं। तम॒श्विनौ॑ धा॒नाभि॑रभिषज्यताम्। पू॒षा क॑र॒म्भेण॑।
भा॒र॒ती परि॑वा॒पेण॑। मि॒त्रावरु॑णौ पय॒स्य॒या। तदा॑हुः॥५२॥

यद॒श्विभ्या॑न्धा॒नाः। पू॒ष्णः क॑र॒म्भः। भा॒र॒त्यै परि॑वा॒पः।
मि॒त्रावरु॑णयोः पय॒स्याऽथ॑। कस्मा॑दे॒तेषां॑ ह॒विषा॑मिन्द्र॒मे॒व
य॑ज॒न्तीति॑। ए॒ता ह्ये॒नन्दे॒वता॑ इति॑ ब्रूयात्। ए॒तैर्ह॒विर्भि॑रभिषज्य॒ऽ
स्तस्मा॑दि॒तिं। तवँ॑स॒वोऽष्टा॑क॒पाले॒न प्रा॑तस्सव॒नेऽभिष॑ज्यन्।
रु॒द्रा एका॑दशक॒पाले॒न मा॒ध्य॑न्दि॒ने स॒वने॑। वि॒श्वे दे॒वा
द्वा॑दशक॒पाले॒न तृ॒तीय॑सव॒ने॥५३॥

स यद॒ष्टाक॑पालान्प्रा॒तस्स॒वने॑ कुर्यात्। एका॑दशक॒पाला॒न्मा॒ध्य॑न्दि॒ने
स॒वने॑। द्वा॑दशक॒पालां॑स्तृ॒तीय॑सव॒ने। वि॒लोम॑ तद्य॒ज्ञस्य॑
क्रिये॒त। एका॑दशक॒पाला॒ने॒व प्रा॑तस्सव॒ने कुर्या॑त्।
एका॑दशक॒पाला॒न्मा॒ध्य॑न्दि॒ने स॒वने॑। एका॑दशक॒पालां॑स्तृ॒तीय॑सव॒ने।
य॒ज्ञस्य॑ स॒लोम॑त्वाय॑। तदा॑हुः। यद्व॒सूनां॑ प्रा॒तस्स॒वनम्।
रु॒द्राणां॑ मा॒ध्य॑न्दि॒नं॑ स॒वनम्। वि॒श्वेषा॑न्दे॒वाना॑न्तृ॒तीय॑सव॒नम्।
अथ॑ कस्मा॑दे॒तेषां॑ ह॒विषा॑मिन्द्र॒मे॒व य॑ज॒न्तीति॑।
ए॒ता ह्ये॒नन्दे॒वता॑ इति॑ ब्रूयात्। ए॒तैर्ह॒विर्भि॑रभिषज्य॒ऽ
स्तस्मा॑दि॒तिं॥५४॥

एकविंश आहुस्तृतीयसवने प्रातस्सवनं पञ्च च॥११॥ [११]

तस्यावा॑चोऽवपा॒दाद॑बिभयुः। तमे॒तेषु॑ स॒प्तसु॑ छन्द॒स्स्वश्र॑यन्।
यदश्र॑यन्। तच्छ्रा॑य॒न्तीय॑स्य श्राय॒न्तीय॑त्वम्। यदवा॑रयन्।
तद्वा॑रव॒न्तीय॑स्य वा॒रव॑न्तीय॒त्वम्। तस्यावा॑च ए॒वाव॑पा॒दाद॑बिभयुः।

तस्मा॑ ए॒तानि॑ स॒प्त च॑तु॒रुत्तरा॑णि छ॒न्दा॒ऽस्यु॑पा॒दधुः॑। तेषा॒मति॑
त्री॒ण्य॑रिच्यन्त। न त्री॒ण्यु॑द॒भवन्॥ ५५॥

स बृ॒हती॑मे॒वास्पृ॑शत्। द्वा॒भ्या॑म॒क्षरा॑भ्याम्। अ॒हो॒रा॒त्राभ्या॑मे॒व।
तदा॑हुः। क॒त॒मा सा दे॒वाक्ष॑रा बृ॒हती॑। यस्या॒न्तत्प्र॒त्यति॑ष्ठत्।
द्वा॒द॒श पौ॑र्ण॒मास्यः॑। द्वा॒द॒शाष्ट॑काः। द्वा॒द॒शमा॑वा॒स्याः। ए॒षा
वाव सा दे॒वाक्ष॑रा बृ॒हती॑॥ ५६॥

यस्या॒न्तत्प्र॒त्यति॑ष्ठ॒दिति॑। या॒नि च॑ छ॒न्दा॒ऽस्य॒त्यरि॑च्यन्त।
या॒नि च॑ नोद॒भवन्। तानि॑ निर्वी॒र्या॑णि ही॒नान्य॑मन्यन्त।
साऽब्र॑वी॒द्बृ॒हती॑। मा॒मे॒व भू॒त्वा। मा॒मुप॑ स॒ऽश्रय॑तेति।
च॒तुर्भि॑र॒क्षरै॑रनु॒ष्टुग्बृ॒हती॑न्नोद॒भवत्। च॒तुर्भि॑र॒क्षरैः॑ प॒ङ्क्तिर्बृ॒हती॑म॒त्यरि॑च्यत
तस्या॑मे॒तानि॑ च॒त्वार्य॑क्षरा॒ण्यप॑च्छि॒द्याद॑धात्॥ ५७॥

ते बृ॒हती॑ ए॒व भू॒त्वा। बृ॒हती॑मुप॑ स॒मश्रय॑ताम्।
अ॒ष्टाभि॑र॒क्षरै॑रु॒ष्णिग्बृ॒हती॑न्नोद॒भवत्। अ॒ष्टाभि॑र॒क्षरै॑स्त्रि॒ष्टुग्बृ॒हती॑म॒त्यरि॑च्यत
तस्या॑मे॒तान्य॑ष्टाव॒क्षरा॑ण्यप॑च्छि॒द्याद॑धात्। ते बृ॒हती॑ ए॒व
भू॒त्वा। बृ॒हती॑मुप॑ स॒मश्रय॑ताम्। द्वा॒द॒शभि॑र॒क्षरै॑र्गा॒यत्री
बृ॒हती॑न्नोद॒भवत्। द्वा॒द॒शभि॑र॒क्षरै॑र्ज॒गती॑ बृ॒हती॑म॒त्यरि॑च्यत।
तस्या॑मे॒तानि॑ द्वा॒द॒शाक्ष॑रा॒ण्यप॑च्छि॒द्याद॑धात्॥ ५८॥

ते बृ॒हती॑ ए॒व भू॒त्वा। बृ॒हती॑मुप॑ स॒मश्रय॑ताम्।
सोऽब्र॑वीत्प्र॒जाप॑तिः। छ॒न्दा॒ऽसि॒ रथो॑ मे भवत।
युष्मा॑भि॒र॒हमे॑तम॒ध्वान॑मनु॒ सञ्च॑रा॒णीति॑। तस्य॑ गा॒यत्री॑

च जगती च पक्षावभवताम्। उष्णिक् त्रिष्टुप्
 प्रष्टुः। अनुष्टुप् पङ्क्तिश्च धुर्यौ। बृहत्यैवोद्धिरभवत्।
 स एतच्छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु समचरत्।
 एत९ ह वै छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु सञ्चरति।
 येनैष एतत्सञ्चरति। य एवविद्वान्सोमेन यजते। य उ
 चैनमेव वेद॥ ५९॥

अभ्वन्वाव सा देवाक्षरा बृहत्यं दधाद्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यां दधादास्थाय षट्॥ १२॥ [१२]

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपति। ये प्रत्यश्चशम्याया
 अवशीयन्ते। तत्रैर्ऋतमेककपालम्। इयव्वा अनुमतिः।
 इयन्निर्ऋतिः। नैर्ऋतेन पूर्वेण प्रचरति। पाप्मानमेव
 निर्ऋतिं पूर्वान्निरवदयते। एककपालो भवति। एकधैव
 निर्ऋतिन्निरवदयते। यदहुत्वा गाहपत्य ईयुः॥ १॥

रुद्रो भूत्वाऽग्निरनुत्थाय। अध्वर्युश्च यजमानश्च हन्यात्।
 वीहि स्वाहाऽऽहुतिञ्जुषाण इत्याह। आहुत्यैवैन९ शमयति।
 नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानः। एकोल्मुकेन यन्ति। तद्धि
 निर्ऋत्यै भागधेयम्। इमान्दिशयन्ति। एषा वै निर्ऋत्यै
 दिक्। स्वायामेव दिशि निर्ऋतिन्निरवदयते॥ २॥

स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वै निर्ऋत्या आयतनम्।
 स्व एवायतने निर्ऋतिन्निरवदयते। एष ते निर्ऋते भाग

इत्याह। निर्दिशत्येवैनान्। भूते हविष्मत्यसीत्याह।
भूतिमेवोपावर्तते। मुञ्चेममहंस इत्याह। अहंस एवेनं
मुञ्चति। अङ्गुष्ठाभ्याञ्जुहोति॥३॥

अन्त एव निर्ऋतिन्निरवदयते। कृष्णघांसः कृष्णतूषन्दक्षिणा।
एतद्वै निर्ऋत्यै रूपम्। रूपेणैव निर्ऋतिन्निरवदयते।
अप्रतीक्षमायन्ति। निर्ऋत्या अन्तर्हित्यै। स्वाहा नमो
य इदञ्चकारेति पुनरेत्य गाहपत्ये जुहोति। आहुत्यैव
नमस्यन्तो गाहपत्यमुपावर्तन्ते। आनुमतेन प्रचरति। इयवा
अनुमतिः॥४॥

इयमेवास्मै राज्यमनु मन्यते। धेनुर्दक्षिणा। इमामेव
धेनुङ्कुरुते। आदित्यश्चरन्निर्वपति। उभयीष्वेव प्रजास्वभिषिच्यते।
दैवीषु च मानुषीषु च। वरो दक्षिणा। वरो हि राज्यं
समृद्धौ। आग्नावैष्णवमेकादशकपालन्निर्वपति। अग्निस्सर्वा
देवताः॥५॥

विष्णुर्यज्ञः। देवताश्चैव यज्ञश्चाव रुन्धे। वामनो वही
दक्षिणा। यद्वही। तेनाग्नेयः। यद्वामनः। तेन वैष्णवस्समृद्धौ।
अग्नीषोमीयमेकादशकपालन्निर्वपति। अग्नीषोमाभ्यावाँ इन्द्रो
वृत्रमहन्निति। यदग्नीषोमीयमेकादशकपालन्निर्वपति॥६॥

वार्त्रघ्नमेव विजित्यै। हिरण्यन्दक्षिणा समृद्धौ। इन्द्रो
वृत्रं हत्वा। देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्याध्यत। स

ए॒तमै॑न्द्रा॒ग्नमे॑का॒दश॑क॒पाल॑म॒पश्य॑त्। त॒न्नि॒र॒व॒पत्। ते॒न॒ वै स
दे॒वता॑श्चेन्द्रि॒यश्चावा॑रु॒न्धे। यदै॑न्द्रा॒ग्नमे॑का॒दश॑क॒पाल॑न्निर्व॒पति॑।
दे॒वता॑श्चै॒व तेनै॑न्द्रि॒यश्च॒ यज॑मा॒नोऽव॑रु॒न्धे। ऋ॒ष॒भो व॒ही
दक्षि॑णा॥ ७ ॥

यद्व॒ही। तेना॑ग्रे॒यः। यदृ॑ष॒भः। तेनै॑न्द्रस्समृ॒द्ध्यै। आ॒ग्रे॒यमृ॑ष्टाक॒पाल॑न्निर्व॒पति॑
ऐ॒न्द्र॒न्दधि॑। यदा॑ग्रे॒यो भ॑व॒ति। अ॒ग्निर्वै य॑ज्ञ॒मुख॑म्।
य॒ज्ञ॒मुख॑मे॒वर्द्धि॑ पुर॒स्ताद्ध॑त्ते। यदै॑न्द्र॒न्दधि॑॥ ८ ॥

इन्द्रि॒यमे॒वाव॑रु॒न्धे। ऋ॒ष॒भो व॒ही दक्षि॑णा। यद्व॒ही।
तेना॑ग्रे॒यः। यदृ॑ष॒भः। तेनै॑न्द्रस्समृ॒द्ध्यै। याव॑ती॒र्वै प्र॑जा
ओष॑धीना॒महु॑ताना॒माश्च॑न्न। ताः परा॑ऽभव॒न्। आ॒ग्र॒यण॑
भ॑व॒ति हु॑ताद्या॒य। यज॑मान॒स्याप॑राभा॒वाय॑॥ ९ ॥

दे॒वा वा ओष॑धीष्वा॒जिम॑युः। ता इन्द्रा॑ग्नी उद॑जयताम्।
तावे॒तमै॑न्द्रा॒ग्नन्द्वा॑द॒शक॑पाल॒न्नि॒र॒वृणा॑ताम्। यदै॑न्द्रा॒ग्नो
भव॑त्यु॒ज्जित्यै॑। द्वा॒द॒शक॑पालो भव॒ति। द्वा॒द॒श मा॑सा॒स्सव्वँ॑त्स॒रः।
स॒व्वँ॑त्स॒रेणै॑वास्मा॒ अन्न॑म॒वरु॑न्धे। वै॒श्वदे॒वश्च॑रु॒र्भव॑ति। वै॒श्वदे॒ववँ॑
अन्न॑म्। अन्न॑मे॒वास्मै॑ स्व॒दय॑ति॥ १० ॥

प्र॒थ॒म॒जो व॒त्सो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। सौ॒म्यः श्या॑मा॒कश्च॑रु॒न्निर्व॑पति।
सो॒मो वा अ॑कृष्ट॒प॒च्यस्य॑ रा॒जा। अ॒कृष्ट॒प॒च्यमे॒वास्मै॑
स्व॒दय॑ति। वा॒सो दक्षि॑णा। सौ॒म्यः हि दे॒वता॑या॒ वास॑स्समृ॒द्ध्यै।
सर॑स्वत्यै च॒रुन्निर्व॑पति। सर॑स्वते च॒रुम्। मि॒थु॒नमे॒वाव॑रु॒न्धे।

मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ। एति वा एष यज्ञमुखादध्याः।
 योऽग्नेर्देवताया एति। अष्टावेतानि हवींषि भवन्ति।
 अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रोऽग्निः। तेनैव यज्ञमुखादध्या
 अग्नेर्देवतायै नैति॥११॥

ईयुर्निरवदयतेऽङ्गुष्ठाभ्यां ब्रुहोत्यनुमतिर्देवतां निर्वपति ब्रुही दक्षिणा यदेन्द्रन्ध्यपराभावाय स्वदयति गावौ
 दक्षिणा समृद्धौ षट्॥१॥ [१]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। तास्सृष्टा न
 प्राजायन्त। सोऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति।
 स प्रजापतये शुचमदधात्। सोऽशोचत्प्रजामिच्छमानः।
 तस्माद्यश्च प्रजा भुनक्ति यश्च न। तावुभौ शोचतः
 प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निमप्यसृजत्। ता अग्निरध्यैत्॥१२॥

सोमो रेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती
 वाचमदधात्। पूषाऽपोषयत्। ते वा एते त्रिस्संवँत्सरस्य
 प्रयुज्यन्ते। ये देवाः पुष्टिपतयः। सवँत्सरो वै प्रजापतिः।
 सवँत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्राजनयत्। ताः प्रजा जाता
 मरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति॥१३॥

स एतं प्रजापतिर्मरुतं सप्तकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्।
 ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतो निरुप्यते।
 यज्ञस्य कृत्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालो भवति।
 सप्तगणा वै मरुतः। गणश एवास्मै विशङ्कल्पयति। स
 प्रजापतिरशोचत्॥१४॥

याः पूर्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अंवधिषुः।
 कथमपरास्सृजेयेति। तस्य शुष्मं आण्डं भूतन्निरवर्तत।
 तद्व्यदहरत्। तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा
 एतद्रूपम्। यदामिक्षा। यद्व्यद्धरति॥१५॥

प्रजा एव तद्यजमानः पोषयति। वैश्वदेव्यामिक्षा भवति।
 वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। प्रजा एवास्मै प्रजनयति।
 वाजिनमानयति। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो दधाति।
 द्यावापृथिव्यं एकंकपालो भवति। प्रजा एव प्रजाता
 द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि गृह्णाति। देवासुरास्सय्यंता
 आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्॥१६॥

मामग्रे यजत। मया मुखेनासुराञ्जेष्यथेति। मान्द्वितीयमिति
 सोमोऽब्रवीत्। मया राजा जेष्यथेति। मान्तृतीयमिति
 सविता। मया प्रसूता जेष्यथेति। माञ्चतुर्थीमिति सरस्वती।
 इन्द्रियद्वौऽहन्थास्यामीति। मां पञ्चममिति पूषा। मया
 प्रतिष्ठया जेष्यथेति॥१७॥

तेऽग्निना मुखेनासुरानजयन्। सोमेन राजा। सवित्रा
 प्रसूताः। सरस्वतीन्द्रियमदधात्। पूषा प्रतिष्ठाऽऽसीत्। ततो
 वै देवा व्यजयन्त। यदेतानि हवींषि निरुप्यन्ते विजित्ये।
 नोत्तरवेदिमुपवपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। अजाता इव
 ह्येतर्हि पशवः॥१८॥

त्रिवृद्धर्हिर्भवति। माता पिता पुत्रः। तदेव तन्मिथुनम्।
उल्बङ्गर्भो जरायुः। तदेव तन्मिथुनम्। त्रेधा बर्हिस्सन्नद्धं
भवति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति।
एकधा पुनस्सन्नद्धं भवति। एकं इव ह्ययल्लोकः॥१९॥

अस्मिन्नेव तेन लोके प्रतितिष्ठति। प्रसुवो भवन्ति।
प्रथमजामेव पुष्टिमवरुन्धे। प्रथमजो वत्सो दक्षिणा समृद्धौ।
पृषदाज्यङ्गह्णाति। पशवो वै पृषदाज्यम्। पशून्वाव रुन्धे।
पञ्चगृहीतं भवति। पाङ्गा हि पशवः। बहुरूपं भवति॥२०॥

बहुरूपा हि पशवस्समृद्धौ। अग्निं मन्थन्ति। अग्निमुखा
वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। यदग्निं मन्थन्ति।
अग्निमुखा एव तत्प्रजा यजमानस्सृजते। नव प्रयाजा
इज्यन्ते। नवानूयाजाः। अष्टौ हवींषि। द्वावाघारौ।
द्वावाज्यभागौ॥२१॥

त्रिंशत्संपद्यन्ते। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं विराट्।
विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। यजमानो वा एकंकपालः। तेज
आज्यम्। यदेकंकपाल आज्यमानयति। यजमानमेव
तेजसा समर्धयति। यजमानो वा एकंकपालः। पशव
आज्यम्॥२२॥

यदेकंकपाल आज्यमानयति। यजमानमेव पशुभिस्समर्धयति।
यदल्पमानयेत्। अल्पा एनं पशवो भुञ्जन्त उपतिष्ठेरन्।

यद्वह्म॑नये॑त्। ब॒हव॑ ए॒नं प॒शवोऽभु॑ञ्जन्त॒ उप॑तिष्ठेरन्।
 ब॒ह्मानी॑या॒विः पृ॑ष्ठं कुर्यात्। ब॒हव॑ ए॒वैनं॑ प॒शवो॑
 भु॑ञ्जन्त॒ उप॑तिष्ठन्ते। यज॑मानो॒ वा ए॒क॑कपालः।
 यदे॒क॑कपालस्याव॒द्येत्॥ २३॥

यज॑मानस्याव॒द्येत्। उ॒द्धा मा॒द्येद्यज॑मानः। प्र वा॑ मीयेत।
 स॒कृदे॒व हो॑त॒व्यः। स॒कृदि॒व हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। हु॒त्वाऽभि॑
 जु॑होति। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गल्लौ॑कङ्ग॒मयि॑त्वा। तेज॑सा
 सम॑र्धयति। यज॑मानो॒ वा ए॒क॑कपालः। सु॒व॒र्गो लो॒क
 आ॑हवनीयः॥ २४॥

यदे॒क॑कपालमाहवनीये जुहोति। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गल्लौ॑कङ्ग॒मयि॑ति।
 यद्व॑स्तेन जुहुयात्। सु॒व॒र्गल्लो॒काद्यज॑मानमवविध्येत्।
 सु॒चा जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। यत्प्रा॒ङ्मद्ये॑त।
 दे॒वलो॒कम॒भिज॑येत्। यद्व॑क्षिणा पि॒तृलो॒कम्। यत्प्र॒त्यक्॥ २५॥

रक्षा॑सि य॒ज्ञं ह॑न्युः। यदु॒दङ्घ्रिः॑ म॒नुष्य॑लो॒कम॒भिज॑येत्।
 प्रति॑ष्ठितो होत॒व्यः। ए॒क॑कपाल॒वै प्र॑ति॒तिष्ठ॑न्त॒न्द्वावा॑पृथि॒वी
 अनु॑ प्रति॒तिष्ठ॑तः। द्वावा॑पृथि॒वी ऋ॒तवः॑। ऋ॒तून् य॒ज्ञः।
 य॒ज्ञय्य॑ज॑मानः। यज॑मानं प्र॒जाः। तस्मा॑त्प्रति॑ष्ठितो
 होत॒व्यः॥ २६॥

वा॒जिनो॑ यजति। अ॒ग्निर्वा॒युस्सूर्यः॑। ते वै वा॒जिनः॑। ताने॒व
 तद्य॑जति। अथो॒ खल्वा॑हुः। छ॒न्दा॑सि॒ वै वा॒जिन॒ इति॑।

तान्येव तद्यजति। ऋक्सामे वा इन्द्रस्य हरीं सोमपानौ।
तयोः परिधयं आधानम्। वाजिनं भागधेयम्॥२७॥

यदप्रहृत्य परिधीञ्जुह्यात्। अन्तराधानाभ्याङ्घ्रासं प्रयच्छेत्।
प्रहृत्य परिधीञ्जुहोति। निराधानाभ्यामेव घ्रासं प्रयच्छति।
बर्हिषि विषिञ्चन्वाजिनमा नयति। प्रजा वै बर्हिः। रेतो
वाजिनम्। प्रजास्वेव रेतो दधाति। समुपहूय भक्षयन्ति।
एतत्सोमपीथा ह्येते। अथो आत्मन्नेव रेतो दधते। यजमान
उत्तमो भक्षयति। पशवो वै वाजिनम्। यजमान एव
पशून्प्रतिष्ठापयन्ति॥२८॥

लोको बहुरूपं भवत्याज्यभागौ पशव आज्यमवद्येदाहवनीयः प्रत्यक्तस्मात्प्रतिष्ठितो होतव्यो भागधेयमेते
चत्वारि च॥३॥

[३]

प्रजापतिस्सविता भूत्वा प्रजा असृजत। ता एनमत्यमन्यन्त।
ता अस्मादपाक्रामन्। ता वरुणो भूत्वा प्रजा
वरुणेनाग्राहयत्। ताः प्रजा वरुणगृहीताः। प्रजापतिं
पुनरुपाधावन्नाथमिच्छमानाः। स एतान्प्रजापतिर्वरुणप्रघासानपश्यत्।
तान्निरवपत्। तैर्वै स प्रजा वरुणपाशादमुञ्चत्। यद्वरुणप्रघासा
निरूप्यन्ते॥२९॥

प्रजानामवरुणग्राहाय। तासान्दक्षिणो बाहुर्न्यक्र आसीत्।
सव्यः प्रसृतः। स एतान्द्वितीयान्दक्षिणतो वेदिमुदहन्। ततो
वै स प्रजानान्दक्षिणं बाहुं प्रासारयत्। यद्वितीयान्दक्षिणतो
वेदिमुद्धन्ति। प्रजानामेव तद्यजमानो दक्षिणं बाहुं प्रसारयति।

तस्माच्चातुर्मास्ययाज्यमुष्मिल्लोक उभयाबाहुः। यज्ञाभिजित् ३
ह्यस्य। पृथमात्राद्वैदी असंभिन्ने भवतः॥३०॥

तस्मात्पृथमात्रव्यँ ९ सौ। उत्तरस्यावैद्यामुत्तरवेदिमुप
वपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। पशून्नेवावरुन्धे। अथो
यज्ञपुरुषोऽनन्तरित्यै। एतद्वाह्मणान्येव पञ्च हवी ९ षि। अथैष
ऐन्द्राग्नो भवति। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदिन्द्राग्नी।
यदैन्द्राग्नो भवति॥३१॥

प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजो बलव्वा एतौ देवानाम्।
यदिन्द्राग्नी। यदैन्द्राग्नो भवति। ओजो बलमेवावरुन्धे।
मारुत्यामिक्षा भवति। वारुण्यामिक्षा। मेषी च मेषश्च
भवतः। मिथुना एव प्रजा वरुणपाशान्मुञ्चति। लोमशौ
भवतो मेध्यत्वाय॥३२॥

शमीपर्णान्युप वपति। घासमेवाभ्यामपि यच्छति।
प्रजापतिमन्नाद्यन्नोपानमत्। स एतेन शतेध्मेन हविषाऽन्नाद्यमवारुन्धे।
यत्परश्शतानि शमीपर्णानि भवन्ति। अन्नाद्यस्यावरुन्धे।
सौम्यानि वै करीराणि। सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो
वृष्टिश्चावयति। यत्करीराणि भवन्ति। सौम्ययेवाहुत्या दिवो
वृष्टिमवरुन्धे। काय एकंकपालो भवति। प्रजानाङ्कन्त्वाय।
प्रतिपूरुषङ्करम्भपात्राणि भवन्ति। जाता एव प्रजा
वरुणपाशान्मुञ्चति। एकमतिरिक्तम्। जनिष्यमाणा एव प्रजा
वरुणपाशान्मुञ्चति॥३३॥

निरूप्यन्ते भवतो भवति मेध्यत्वाय रुन्धे षट्॥४॥ [४]

उत्तरस्यावैद्यामन्यानि हवींषि सादयति। दक्षिणायां
मारुतीम्। अपधुरमेवैना युनक्ति। अथो ओजं एवासांमव
हरति। तस्माद्ब्रह्मणश्च क्षत्राच्च विशोऽन्यतोऽपक्रमिणीः।
मारुत्या पूर्वया प्रचरति। अनृतमेवाव यजते। वारुण्योत्तरया।
अन्तत एव वरुणमव यजते। यदेवाध्वर्युः करोति॥३४॥

तत्प्रतिप्रस्थाता करोति। तस्माद्यच्छ्रेयान्करोति।
तत्पापीयान्करोति। पत्नीं द्वाँचयति। मेध्यामेवैनाङ्करोति।
अथो तप एवैनामुप नयति। यज्ञारं सन्तन्न प्रब्रूयात्।
प्रियं ज्ञातिं रुन्ध्यात्। असौ मै जार इति निर्दिशेत्।
निर्दिश्यैवैनं वरुणपाशेन ग्राहयति॥३५॥

प्रघास्यान् हवामह इति पत्नीमुदानयति। अह्वतैवैनाम्।
यत्पत्नी पुरोनुवाक्यामनुब्रूयात्। निर्वीर्यो यजमानस्स्यात्।
यजमानोऽन्वाह। आत्मन्नेव वीर्यन्धत्ते। उभौ याज्यां
सवीर्यत्वाय। यद्गामे यदरण्य इत्याह। यथोदितमेव
वरुणमव यजते। यजमानदेवत्यौ वा आहवनीयः॥३६॥

भ्रातृव्यदेवत्यौ दक्षिणः। यदाहवनीये जुहुयात्।
यजमानव्वरुणपाशेन ग्राहयेत्। दक्षिणेऽग्नौ जुहोति।
भ्रातृव्यमेव वरुणपाशेन ग्राहयति। शूर्पेण जुहोति। अन्यमेव
वरुणमव यजते। शीर्षन्नधि निधाय जुहोति। शीघ्रत एव

वरुणमव यजते। प्रत्यङ्घ्रिष्ठञ्जुहोति॥३७॥

प्रत्यङ्घ्रेव वरुणपाशान्निर्मुच्यते। अक्रन्कर्म कर्मकृत इत्याह।
देवानृणन्निरवदाय। अनृणा गृहानुप प्रेतेति वावैतदाह।
वरुणगृहीतव्रौ एतद्यज्ञस्य। यद्यजुषा गृहीतस्यातिरिच्यते।
तुषाँश्च निष्कासश्च। तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवैति।
वरुणगृहीतेनैव वरुणमवयजते। अपोऽवभृथमवैति॥३८॥

अप्सु वै वरुणः। साक्षादेव वरुणमवयजते। प्रतियुतो
वरुणस्य पाश इत्याह। वरुणपाशादेव निर्मुच्यते। अप्रतीक्षमा
यन्ति। वरुणस्यान्तर्हित्यै। एधोऽप्येधिषीमहीत्याह।
समिधैवाग्निन्नमस्यन्त उपायन्ति। तेजोऽसि तेजो मयि
धेहीत्याह। तेज एवात्मन्धत्ते॥३९॥

करोति ग्राहयत्याहवनीयस्तिष्ठञ्जुहोत्यपोऽवभृथमवैति धत्ते॥५॥ [५]

देवासुरास्सय्यन्ता आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्। ममेयमनीकवती
तनूः। तां प्रीणीत। अथासुरानभि भविष्यथेति। ते
देवा अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालन्निरवपन्।
सोऽग्निरनीकवान्धस्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकान्यजनयत।
ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥४०॥

यदग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपति। अग्निमेवानीकवन्तुः
स्वेन भागधेयेन प्रीणाति। सोऽग्निरनीकवान्धस्वेन
भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकानि जनयते। असौ वा

आदित्योऽग्निर्नीकवान्। तस्य रश्मयोऽनीकानि। साकं
सूर्येणोद्यता निर्वपति। साक्षादेवास्मा अनीकानि जनयति।
तेऽसुराः पराजिता यन्तः। द्यावापृथिवी उपाश्रयन्॥ ४१॥

ते देवा मरुद्भ्यस्सान्तपुनेभ्यश्चरुन्निरवपन्। यन्मरुद्भ्यस्सान्तपुनेभ्यश्चरु
द्यावापृथिवीभ्यामेव तदुभयतो यजमानो भ्रातृव्यान्त्सन्तपति।
मध्यन्दिने निर्वपति। तद्भि हि तेक्षिणष्टन्तपति। चरुर्भवति।
सर्वत एवैनान्त्सन्तपति। ते देवाश्चोविजयिन्स्सन्तः।
सर्वासान्दुग्धे गृहमेधीयश्चरुन्निरवपन्॥ ४२॥

आशिता एवाद्योपवसाम। कस्य वाऽहेदम्। कस्य वा
श्वो भवितेति। स शृतोऽभवत्। तस्याहुतस्य नाशजन्।
न हि देवा अहुतस्याश्जन्ति। तैऽब्रुवन्। कस्मा इमं
होष्याम इति। मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्य इत्यब्रुवन्। तं मरुद्भ्यो
गृहमेधिभ्योऽजुहवुः॥ ४३॥

ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यस्यैव द्विंदुषो मरुद्भ्यो
गृहमेधिभ्यो गृहे जुह्वति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो
भवति। यद्वै यज्ञस्य पाकत्रा क्रियते। पशव्यन्तत्। पाकत्रा वा
एतत्क्रियते। यन्नेध्माबर्हिर्भवति। न सामिधेनीरन्वाह॥ ४४॥

न प्रयाजा इज्यन्ते। नानूयाजाः। य एव द्वेदं पशुमान्भवति।
आज्यभागौ यजति। यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरेति।
मरुतो गृहमेधिना यजति। भागधेयेनैवान्त्समर्धयति।

अ॒ग्नि॑स्त्रि॒ष्टु॒कृतं॑य्यँजति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। इडा॑न्तो भवति। प॒शवो॑
वा इडा॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्ठात्प्रति॑तिष्ठति॥४५॥

असुरा अश्रयन्गृहमेधीयञ्चरन्निर्वपन्नजुहवुर्वाहेडा॑न्तो भवति द्वे च॥६॥ [६]

यत्पत्नी॑ गृहमे॒धीय॑स्याश्जी॒यात्। गृहमे॒ध्ये॒व स्या॑त्। वि त्व॑स्य
य॒ज्ञ ऋ॑ध्येत। यन्नाश्जी॒यात्। अगृहमे॒धी स्या॑त्। नास्य॑ य॒ज्ञो
व्यृ॑द्धेत। प्रति॑वेशं पचेयुः। तस्या॑श्जीयात्। गृहमे॒ध्ये॒व भ॑वति।
नास्य॑ य॒ज्ञो व्यृ॑द्धते॥४६॥

ते दे॒वा गृहमे॒धीये॑नेष्ट्वा। आशि॑ता अभवन्। आञ्ज॑ताभ्यञ्जता।
अनु॑ व॒थ्सान॑वासयन्। तेभ्योऽसुराः॑ ख॒षुधं॑ प्राहि॑ण्वन्। सा
दे॒वेषु॑ लो॒कमवि॑त्वा। असुरा॑न्पुनरगच्छत्। गृहमे॒धीये॑नेष्ट्वा।
आशि॑ता भवन्ति। आञ्ज॑तेऽभ्यञ्जते॥४७॥

अनु॑ व॒थ्सान् वा॑सयन्ति। भ्रातृ॑व्यायैव तद्यज॑मानः ख॒षुधं॑
प्राहि॑णोति। ते दे॒वा गृहमे॒धीये॑नेष्ट्वा। इन्द्रा॑य निष्का॒सन्त्र्य॑दधुः।
अ॒स्माने॒व श्व इन्द्रो॑ निहि॑तभाग उपाव॑र्तितेति।
तानिन्द्रो॑ निहि॑तभाग उपाव॑र्तत। गृहमे॒धीये॑नेष्ट्वा। इन्द्रा॑य
निष्का॒सन्नि॑दध्यात्। इन्द्रं॑ ए॒वैन॒न्निहि॑तभाग उपाव॑र्तते।
गा॒र्हप॑त्ये जुहोति॥४८॥

भा॒ग॒धेये॑नै॒वैन॑ꣳ सम॑र्धयति। ऋष॑भमाह्वयति। व॒षट्कार॑ ए॒वास्य॑
सः। अथो॑ इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॒र्यं॑य्यज॑मानो भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒द्धे।
इन्द्रो॑ वृ॒त्रꣳ ह॒त्वा। परा॑ पराव॑तमगच्छत्। अपा॑राधमिति
मन्य॑मानः। सोऽब्र॑वीत्। क इ॒दवै॑दिष्य॒तीति॑। तेऽब्रु॑वन्म॒रुतो॑

वरं वृणामहे ॥ ४९ ॥

अथ वयं वृणामहे । अस्मभ्यमेव प्रथमं ५ हविर्निरूप्याता इति । त
एनमध्यं क्रीडन् । तत्क्रीडिनाङ्गीडित्वम् । यन्मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः
प्रथमं ५ हविर्निरूप्यते विजित्यै । साकं ५ सूर्येणोद्यता
निर्वपति । एतस्मिन्वै लोक इन्द्रो वृत्रमहन्त्समृद्धौ ।
एतद्ब्राह्मणान्येव पञ्च हवींषि । एतद्ब्राह्मण ऐन्द्राग्रः । अथैष
ऐन्द्रश्चरुर्भवति ॥ ५० ॥

उद्धारव्वाँ एतमिन्द्र उदहरत । वृत्रं हत्वा । अन्यासु
देवतास्वधि । यदेष ऐन्द्रश्चरुर्भवति । उद्धारमेव तय्यजमान
उद्धरते । अन्यासु प्रजास्वधि । वैश्वकर्मण एकंकपालो
भवति । विश्वान्येव तेन कर्माणि यजमानोऽवरुन्धे ॥ ५१ ॥

ऋद्धतेऽभ्यञ्जते जुहोति वृणामहे भवत्यष्टौ च ॥ ७ ॥ [७]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत । ता वरुणप्रघासैर्वरुणपाशादमु
साकमेधैः प्रत्यस्थापयत् । त्र्यम्बकै रुद्रन्निरवादयत ।
पितृयज्ञेन सुवर्गलोकमगमयत् । यद्वैश्वदेवेन यजते । प्रजा
एव तद्यजमानस्सृजते । ता वरुणप्रघासैर्वरुणपाशान्मुञ्चति ।
साकमेधैः प्रतिष्ठापयति । त्र्यम्बकै रुद्रन्निरवादयते ॥ ५२ ॥

पितृयज्ञेन सुवर्गलोकमगमयति । दक्षिणतः प्राचीनावीती
निर्वपति । दक्षिणावृद्धि पितृणाम् । अनादृत्य तत् । उत्तरत
एवोपवीय निर्वपेत् । उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते । अथो

यदेव दक्षिणार्धेऽधि श्रयति। तेन दक्षिणावृत्। सोमाय
पितृमते पुरोडाशः षट्कपालन्निर्वपति। सव्वँत्सरो वै सोमः
पितृमान्॥५३॥

सव्वँत्सरमेव प्रीणाति। पितृभ्यो बह्विषद्व्यो धानाः। मासा
वै पितरो बह्विषदः। मासानेव प्रीणाति। यस्मिन्वा ऋतौ
पुरुषः प्रमीयते। सोऽस्यामुष्मिल्लोके भवति। बहुरूपा धाना
भवन्ति। अहोरात्राणामभिजित्यै। पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्यो
मन्थम्। अर्धमासा वै पितरोऽग्निष्वात्ताः॥५४॥

अर्धमासानेव प्रीणाति। अभिवान्यायै दुग्धे भवति। सा
हि पितृदेवत्यन्दुहे। यत्पूर्णम्। तन्मनुष्याणाम्। उपर्यर्धो
देवानाम्। अर्धः पितृणाम्। अर्ध उपमन्थति। अर्धो हि
पितृणाम्। एकयोपमन्थति॥५५॥

एका हि पितृणाम्। दक्षिणोपमन्थति। दक्षिणावृद्धि
पितृणाम्। अनारभ्योपमन्थति। तद्धि पितृन्गच्छति।
इमान्दिशव्वँदिमुद्धन्ति। उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते।
चतुस्सक्तिर्भवति। सर्वा ह्यनु दिशः पितरः। अखाता
भवति॥५६॥

खाता हि देवानाम्। मध्यतोऽग्निरधीयते। अन्ततो
हि देवानामधीयते। वर्षीयानिध्म इध्माद्भवति
व्यावृत्त्यै। परिश्रयति। अन्तहितो हि पितृलोको

मनुष्यलोकात्। यत्परुषि दिनम्। तद्देवानाम्। यदन्तरा।
तन्मनुष्याणाम्॥५७॥

यत्समूलम्। तत्पितृणाम्। समूलं बरुहिर्भवति व्यावृत्त्यै।
दक्षिणा स्तृणाति। दक्षिणावृद्धिं पितृणाम्। त्रिः पर्येति।
तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। त्रिः पुनः
पर्येति। षट्त्वं पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतून्नेव प्रीणाति। यत्प्रस्तरय्यं जुषा
गृहीयात्। प्रमायुको यजमानस्स्यात्। यन्न गृहीयात्।
अनायतनस्स्यात्। तूष्णीमेव न्यस्येत्। न प्रमायुको भवति।
नानायतनः। यत्रीन्परिधीन्परिदध्यात्॥५९॥

मृत्युना यजमानं परिगृहीयात्। यन्न परिदध्यात्।
रक्षांसि यज्ञं हन्युः। द्वौ परिधीं परिदधाति।
रक्षंसामपहत्यै। अथौ मृत्योरेव यजमानमुत्सृजति।
यत्रीणि त्रीणि हवींष्युदाहरैयुः। त्रयस्त्रय एषां साकं
प्रमीयेरन्। एकैकमनूचीनान्युदाहरन्ति। एकैक एवैषामन्वञ्चः
प्रमीयते। कशिपुं कशिपव्याय। उपबर्हणमुपबर्हण्याय।
आञ्जनमाञ्जन्याय। अभ्यञ्जनमभ्यञ्जन्याय। यथाभागमेवैनाम्प्रीणाति॥६०॥

निरवदयते पितृमानं शिष्यात्ता एकयोप मन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदध्यान्मीयते पञ्च

च॥८॥

अग्नये देवेभ्यः पितृभ्यस्समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह।

उभये हि दैवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। एकामन्वाह। एका हि
पितृणाम्। त्रिरन्वाह। त्रिहि देवानाम्। आघारावाघारयति।
यज्ञपरुषोरनन्तरित्यै। नाश्वेयवृणीते। न होतांरम्॥६१॥

यदाश्वेयं वृणीत। यद्धोतांरम्। प्रमायुको यजमानस्स्यात्।
प्रमायुको होता। तस्मान्न वृणीते। यजमानस्य होतुर्गोपीथाय।
अपं बर्हिषः प्रयाजान् यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजा एव
मृत्योरुत्सृजति। आज्यभागौ यजति॥६२॥

यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरैति। प्राचीनावीती सोमय्यंजति।
पितृदेवत्यां हि। एषाऽऽहुतिः। पञ्चकृत्वोऽव द्यति। पञ्च
ह्येता देवताः। द्वे पुरोऽनुवाक्ये। याज्या देवता वषट्कारः। ता
एव प्रीणाति। सन्ततमव द्यति॥६३॥

ऋतूनां सन्तत्यै। प्रैवैभ्यः पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽऽह।
प्रणयति द्वितीयया। गमयति याज्यया। तृतीये वा इतो
लोके पितरः। अहं एवैनान्पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽत्यानयति।
रात्रियै द्वितीयया। ऐवैनान् याज्यया गमयति।
दक्षिणतोऽवदाय। उदङ्हुतिं क्रामति व्यावृत्त्यै॥६४॥

आ स्वधेत्याश्रावयति। अस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति। स्वधा
नम् इति वषट्करोति। स्वधाकारो हि पितृणाम्। सोममग्रे
यजति। सोमप्रयाजा हि पितरः। सोमं पितृमन्तय्यंजति।
सव्वत्सरो वै सोमः पितृमान्। सव्वत्सरमेव तद्यजति।

पितृन्ब॑र्हिषदो॑ यजति॥६५॥

ये वै यज्वानः। ते पितरो॑ ब॒र्हिषदः। ताने॒व
तद्य॑जति। पितृ॑न॒ग्निष्वा॒त्तान् य॑जति। ये वा अय॑ज्वानो
गृ॒हमे॒धिनः॑। ते पित॑रोऽग्निष्वा॒त्ताः। ताने॒व तद्य॑जति।
अ॒ग्निङ्क॑व्य॒वाहन॑य्य॑जति। य ए॒व पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। तमे॒व
तद्य॑जति॥६६॥

अथो॒ यथा॒ऽग्निः॑ स्वि॑ष्ट॒कृत॑य्य॑जति। ता॒दृगे॒व तत्। ए॒तत्ते॑
तत् ये च॒ त्वाम॑न्विति॑ ति॒सृषु॑ स॒क्तीषु॑ नि॒दधा॑ति। तस्मा॒दा
तृ॒तीया॒त्पुरु॑षा॒न्नाम॒ न गृ॑ह्णन्ति। ए॒ताव॑न्तो॒ हीज्य॑न्ते। अत्र॑
पित॑रो यथाभा॒गं म॑न्द॒ध्वमि॑त्याह। ह्री॒का हि पि॑तरः। उद॑श्चो
निष्क्रा॑मन्ति। ए॒षा वै म॑नु॒ष्याणा॑न्दिक्। स्वा॒मे॒व तद्वि॑श॒मनु॑
निष्क्रा॑मन्ति॥६७॥

आ॒ह॒व॒नीय॑मुप॑तिष्ठन्ते। न्ये॒वास्मै॑ तद्ध॑वते। यथ्स॒त्याह॑व॒नीये॑।
अथा॒न्यत्र॑ चर॑न्ति। आ॒तमि॑तोरुप॑तिष्ठन्ते। अ॒ग्निमे॒वोप॑द्र॒ष्टार॑ङ्कु॒त्वा।
पि॒तृन्नि॑रव॑दयन्ते। अन्त॒र्वा ए॒ते प्रा॑णाना॑ङ्ग॒च्छन्ति॑। य
आ॒तमि॑तोरुप॑ तिष्ठन्ते। सु॒स॒न्द॒शन्त्वा व॑यमि॒त्याह॑॥६८॥

प्रा॒णो वै सु॑स॒न्दक्। प्रा॒णमे॒वात्म॑न्द॒धते॑। योजा॒ न्विन्द्र॑ ते
हरी॑ इत्या॒ह। प्रा॒णमे॒व पु॑नर॒युक्त॑। अक्ष॒न्नमी॑मदन्त॒ हीति॑
गा॒ह॒पत्य॑मुप॑तिष्ठन्ते। अक्ष॒न्नमी॑मद॒न्ताथ॒ त्वोप॑तिष्ठामह॒ इति॑
वावै॑तदा॒ह। अमी॑मदन्त॒ पित॑र॒स्सोम्या॑ इत्य॒भि प्र॑पद्यन्ते।
अमी॑मदन्त॒ पित॑रोऽथ॒ त्वाऽभि॑ प्र॑पद्यामह॒ इति॑ वावै॒तदा॑ह।

अपः परिषिञ्चति। मार्जयत्येवैनान्॥६९॥

अथो तर्पयत्येव। तृप्यति प्रजया पशुभिः। य एववैदं।
अपं बह्निषावनूयाजौ यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजा एव
मृत्योरुत्सृजति। चतुरः प्रयाजान् यजति। द्वावनूयाजौ।
षट्त्सं पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून् एव प्रीणाति।
न पत्यन्वास्ते। न सय्याँजयन्ति। यत्पत्यन्वासीत्।
यत्सय्याँजयेयुः। प्रमायुका स्यात्। तस्मान्नान्वास्ते। न
सय्याँजयन्ति। पत्नियै गोपीथाय॥७०॥

होतारमाज्यभागौ यजति सन्ततमवदति व्यावृत्त्यै बह्निषदौ यजति तमेव तद्यजत्यनु
निष्क्रामन्त्याहेनानृतवो नवं च॥९॥

[९]

प्रतिपूरुषमेककपालान्निर्वपति। जाता एव प्रजा
रुद्रान्निरवदयते। एकमतिरिक्तम्। जनिष्यमाणा एव
प्रजा रुद्रान्निरवदयते। एककपाला भवन्ति। एकधैव
रुद्रान्निरवदयते। नाभिघारयति। यदभिघारयेत्। अन्तरवचारिणः
रुद्रङ्कुर्यात्। एकोल्मुकेन यन्ति॥७१॥

तद्धि रुद्रस्य भागधेयम्। इमान्दिशयन्ति। एषा वै रुद्रस्य
दिक्। स्वायामेव दिशि रुद्रान्निरवदयते। रुद्रो वा अपशुकाया
आहुत्यै नातिष्ठत। असौ ते पशुरिति निर्दिशेद्यद्विष्यात्।
यमेव द्वेष्टि। तमस्मै पशुन्निर्दिशति। यदि न द्विष्यात्।
आखुस्ते पशुरिति ब्रूयात्॥७२॥

न ग्रा॒म्यान्प॒शून् हि॒नस्ति॑ । ना॒र॒ण्यान् । च॒तु॒ष्प॒थे जु॑होति । ए॒ष
वा अ॑ग्नी॒नां प॒ङ्क्ति॑शो॒ नाम॑ । अ॒ग्नि॒व॒त्ये॒व जु॑होति । म॒ध्य॒मे॒न
प॒र्णे॒न जु॑होति । स्मृ॒ग्ये॒षा । अथो॒ खलु॑ । अ॒न्त॒मे॒नै॒व हो॑त॒व्यम् ।
अ॒न्त॒त ए॒व रु॒द्रन्नि॒रव॑दयते ॥ ७३ ॥

ए॒ष ते॑ रु॒द्र भा॒गस्स॒ह स्व॒स्राऽम्बि॑क॒येत्या॑ह । श॒र॒द्वा
अ॒स्याम्बि॑का॒ स्व॒सा॑ । तया॒ वा ए॒ष हि॑नस्ति । य॒
हि॑नस्ति । तयै॒वैन॑ स॒ह श॑मयति । भे॒ष॒जङ्ग॒व इ॒त्या॑ह ।
याव॑न्त ए॒व ग्रा॒म्याः प॒शवः॑ । तेभ्यो॑ भे॒ष॒जङ्क॑रोति । अवा॑म्ब
रु॒द्रम॑दिम॒हीत्या॑ह । आ॒शि॒षमे॒वैता॑मा शा॑स्ते ॥ ७४ ॥

त्र्य॑म्बक॒य्यं जा॒मह॑ इत्या॑ह । मृ॒त्योर्मु॑क्षीय॒ माऽमृ॑ता॒दिति॑
वा॒वैत॑दा॒ह । उ॒त्कि॑रन्ति । भग॑स्य लीप्सन्ते । मृ॒ते॒कृ॒त्वाऽऽस॑जन्ति ।
यथा॒ जन॑य्य॒तेऽव॑सङ्क॒रोति॑ । ता॒दृ॒गे॒व तत् । ए॒ष ते॑ रु॒द्र भा॒ग
इत्या॑ह नि॒रव॑त्त्यै । अ॒प्र॒तीक्ष॒मा य॑न्ति । अ॒पः परि॑षिञ्चति ।
रु॒द्रस्या॒न्तर्हि॑त्यै । प्र॒ वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते । ये
त्र्य॑म्बकै॒श्चर॑न्ति । आ॒दि॒त्यश्च॒रुं पु॒नरे॒त्य नि॑र्वपति । इ॒य॒व्वाँ
अ॒दि॒तिः । अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑न्ति ॥ ७५ ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व प॒ञ्च ह॒वी॑षि॒ । अथे॒न्द्राय॑ शु॒ना॒सीरा॑य
पु॒रो॒डा॒श॒न्द्वा॑द॒शक॑पाल॒न्निर्व॑पति । स॒व्वँ॒त्स॒रो वा इ॒न्द्रा॒शु॒ना॒सीरः॑ ।
स॒व्वँ॒त्स॒रेणै॒वास्मा॑ अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑ । वा॒य॒व्यं प॒यो भ॑वति ।

वा॒युर्वै वृ॒ष्ट्यै॑ प्र॒दाप॑यि॒ता। स ए॒वास्मै॑ वृ॒ष्टिं प्र॒दाप॑यति। सौ॒र्य॑
ए॒क॒क॒पा॒लो भ॑वति। सूर्ये॑ण॒ वा अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के वृ॒ष्टिर्धृ॑ता। स
ए॒वास्मै॑ वृ॒ष्टि॒न्निर्य॑च्छति॥१॥

द्वा॒द॒श॒ग॒वः॑ सी॒र॒न्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ। दे॒वा॒सु॒रा॒स्स॒र्य्यं॑ता आ॒सन्।
ते दे॒वा अ॒ग्नि॑म॒ब्रुव॑न्। त्वया॑ वी॒रेणा॑सु॒रान॒भि॒भवा॑मेति॑।
सोऽब्र॑वीत्। त्रे॒धाऽह॑मा॒त्मान॒व्वि॑करिष्य॒ इति॑। स
त्रे॒धाऽऽत्मा॑न॒व्व्य॑कुरु॒ता। अ॒ग्नि॒न्तृती॑यम्। रु॒द्रन्तृती॑यम्।
वरु॑ण॒न्तृती॑यम्॥२॥

सोऽब्र॑वीत्। क इ॒द॒न्तु॒रीय॑मिति॑। अ॒ह॒मिती॑न्द्रोऽब्र॑वीत्। स॒न्तु
सृ॒जाव॑हा॒ इति॑। तौ स॒म॒सृ॒जेता॑म्। स इ॒न्द्र॑स्तु॒रीय॑मभवत्।
यदि॒न्द्र॑स्तु॒रीय॑मभवत्। तदि॒न्द्र॑तु॒रीय॑स्येन्द्र॑तु॒रीय॑त्वम्। ततो॒ वै
दे॒वा व्य॑जयन्त। यदि॒न्द्र॑तु॒रीय॑न्निरु॒प्यते॒ विजि॑त्यै॥३॥

व॒हिनी॑ धे॒नुर्दक्षि॑णा। यद्व॒हिनी॑। तेना॑ग्ने॒यी। यद्वौः। तेन॑ रौ॒द्री।
यद्वे॒नुः। तेनै॒न्द्री। यथ्स्त्री॑ स॒ती दान्ता॑। तेन॑ वारु॒णी स॒मृद्धौ॑।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत॥४॥

तः॑ सृ॒ष्टः॑ रक्षा॑स्यजिघा॑सन्। स ए॒ताः प्र॒जाप॑तिरा॒त्मनो॑
दे॒वता॑ निर॑मिमीत। ताभि॑र्वै स दि॒ग्भ्यो रक्षा॑सि प्राणु॑दत।
यत्प॑ञ्चाव॒त्तीय॑ञ्जुहोति॑। दि॒ग्भ्य ए॒व तद्य॑ज॒मानो॒ रक्षा॑सि
प्रणु॑दते। समू॒ढः॑ रक्ष॒स्सन्द॑ग्धः॑ रक्ष॒ इत्या॑ह। रक्षा॑स्ये॒व
सन्द॑हति। अ॒ग्नये॑ रक्षो॒घ्ने स्वा॑हेत्या॑ह। दे॒वता॑भ्य ए॒व

विंजिग्यानाभ्यो॑ भाग॒धेय॑ङ्करोति। प्र॒ष्टिवा॒ही रथो॑ दक्षि॒णा
समृ॑द्ध्यै॥५॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्रं ह॒त्वा। असुरा॑न्यरा॒भाव्य॑। नमु॑चिमासुरन्नाल॑भत।
तं श॒च्याऽगृ॒ह्णात्। तौ सम॑लभेताम्। सौऽस्माद॑भि॒शुन॑तरोऽभवत्।
सौऽब्र॑वीत्। स॒न्धां स॒न्द॑धावहे। अथ॒ त्वाऽव॑ स्रक्ष्यामि। न
मा॒ शुष्के॑ण॒ नार्द्रे॑ण॒ हनः॑॥६॥

न दि॒वा न न॑क्तमिति। स ए॒तमु॒पां फेन॑मसिञ्चत्। न वा ए॒ष
शुष्को॑ नार्द्रो॒ व्यु॑ष्टाऽऽसीत्। अनु॑दित॒स्सूर्यः॑। न वा ए॒तद्वि॒वा
न न॑क्तम्। तस्यै॒तस्मि॑ल्लो॒के। अ॒पां फेने॑न॒ शिर॒ उद॑वर्तयत्।
तदे॒नम॑न्ववर्तत। मि॒त्रद्रु॑गतिं ॥७॥

स ए॒तान॑पामार्गान॑जनयत्। तान॑जुहोत्। तैर्वै स
रक्षा॑स्यपा॒हत॑। यद॑पामार्ग॒होमो॑ भवति। रक्ष॑सामप॒हत्यै॑।
एको॒ल्मुके॑न॒ यन्ति॑। तद्धि रक्ष॑सां भाग॒धेय॑म्। इ॒मान्दि॑शय्यन्ति।
ए॒षा वै रक्ष॑सान्दिक्। स्वा॒यामे॒व दि॒शि रक्षा॑सि हन्ति॥८॥

स्वकृ॑त॒ इरि॑णे जुहोति प्र॒दरे॑ वा। ए॒तद्वै रक्ष॑सामा॒यत॑नम्।
स्व ए॒वाय॑तने॒ रक्षा॑सि हन्ति। पु॒र्णम॑येन सु॒वेण॑ जुहोति।
ब्र॒ह्म वै पु॒र्णः। ब्र॒ह्मणै॒व रक्षा॑सि हन्ति। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
प्र॑स॒व इत्या॑ह। स॒वितु॑प्र॒सूत॑ ए॒व रक्षा॑सि हन्ति। ह॒तं
रक्षो॑ऽव॒धिष्म॑ रक्ष॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सां॒ स्तृत्यै॑। यद्व॑स्ते॒ तद्व॑क्षि॒णा
नि॒रव॑त्यै। अप्र॑तीक्ष॒माय॑न्ति। रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै॥९॥

यच्छति॒ वरु॑णन्तृती॒यद्वि॑जित्या असृजत् समृद्ध्यै हनो मि॒त्रद्रु॑गिति॒ हन्ति॒ स्तृत्यै॒ त्रीणि॑ च॥१॥—[१]

धा॒त्रे पु॒रोडा॒श॒न्द्राद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति। स॒व्वँ॒त्स॒रो वै
धा॒ता। स॒व्वँ॒त्स॒रेणै॑वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॒ज॑नयति। अ॒न्वे॒वास्मा॑
अ॒नु॒म॒ति॒र्म॒न्य॒ते। रा॒ते रा॒का। प्र सि॑नीवा॒ली ज॑नयति।
प्र॒जास्वे॒व प्र॒जा॑तासु कु॒ह्वा वाच॑न्दधाति। मि॒थु॒नौ गावौ॑
दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। आ॒ग्रा॒वैष्ण॑वमेकादशकपाल॒न्निर्व॑पति।
ऐ॒न्द्रा॒वैष्ण॑वमेकादशकपालम्॥१०॥

वैष्ण॑वत्रि॒कपा॒लम्। वी॒र्य॑वँ अ॒ग्निः। वी॒र्य॑मिन्द्रः। वी॒र्य॑व्विष्णुः।
प्र॒जा ए॒व प्र॒जा॑ता वी॒र्ये॑ प्रति॒ष्ठाप॑यति। तस्मा॑त्प्र॒जा
वी॒र्या॑वतीः। वा॒म॒न ऋ॒षभो॑ व॒ही द॒खि॑णा। यद्व॒ही।
तेना॑ग्ने॒यः। यदृ॑ष॒भः॥११॥

तेनै॒न्द्रः। यद्वाम॑नः। तेन॑ वैष्ण॒वस्समृ॑द्ध्यै। अ॒ग्नी॒षो॒मी॒यमे॑कादशकपाल॒न्निर्व॑पति।
इ॒न्द्रा॒सो॒मी॒यमे॑कादशकपालम्। सौ॒म्यश्च॒रुम्। सोमो॑ वै
रे॒तो॒धाः। अ॒ग्निः प्र॒जाना॑ प्र॒ज॑नयिता। वृ॒द्धा॒नामिन्द्रः॑
प्र॒दाप॑यिता। सोम॑ ए॒वास्मै॑ रे॒तो द॑धाति॥१२॥

अ॒ग्निः प्र॒जां प्र॒ज॑नयति। वृ॒द्धा॒मिन्द्रः॑ प्र॒यच्छ॑ति। ब॒भ्रु॒र्द॒खि॑णा॒
समृ॑द्ध्यै। सो॒मा॒पौष्ण॑श्च॒रुन्निर्व॑पति। ऐ॒न्द्रा॒पौष्ण॑श्च॒रुम्। सोमो॑ वै
रे॒तो॒धाः। पू॒षा प॑शूनां प्र॒ज॑नयिता। वृ॒द्धा॒नामिन्द्रः॑ प्र॒दाप॑यिता।
सोम॑ ए॒वास्मै॑ रे॒तो द॑धाति। पू॒षा प॑शून्प्र॒ज॑नयति॥१३॥

वृ॒द्धा॒निन्द्रः॑ प्र॒यच्छ॑ति। पौ॒ष्णश्च॒रुर्भव॑ति। इ॒यवै॑ पू॒षा।
अ॒स्यामे॒व प्र॒ति॒ति॒ष्ठ॑ति। श्या॒मो द॒खि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। ब॒हु वै

पुरुषो मेध्यमुपगच्छति। वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपति।
सव्वँत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः। सव्वँत्सरेणैवेनः स्वदयति।
हिरण्यन्दखिणा॥१४॥

पवित्रवै हिरण्यम्। पुनात्येवैनम्। बहु वै राजन्योऽनृतङ्करोति।
उप जाम्यै हरते। जिनाति ब्राह्मणम्। वदत्यनृतम्। अनृते
खलु वै क्रियमाणे वरुणो गृह्णाति। वारुणय्यवमयश्चरुन्निर्वपति।
वारुणपाशादेवनं मुञ्चति। अश्वो दखिणा। वारुणो हि
देवतयाऽश्वस्समृद्धौ॥१५॥

ऐन्द्रावैष्णवमेकादशकपालय्यैदृषभो दधाति पूषा पशून्मज्जनयति हिरण्यन्दखिणा दखिणैकञ्च॥२॥[२]

रत्निनामेतानि हवींषि भवन्ति। एते वै राष्ट्रस्य प्रदातारः।
एतेऽपादातारः। य एव राष्ट्रस्य प्रदातारः। येऽपादातारः।
त एवास्मै राष्ट्रं प्रयच्छन्ति। राष्ट्रमेव भवति। यत्समाहृत्य
निर्वपेत्। अरत्निनस्स्युः। यथायथन्निर्वपति रत्नित्वाय॥१६॥

यत्सद्यो निर्वपेत्। यावतीमेकेन हविषाऽऽशिषमव रुन्धे।
तावतीमवरुन्धीत। अन्वहन्निर्वपति। भूयसीमेवाशिषमव
रुन्धे। भूयसो यज्ञक्रतूनुपैति। बारुहस्पत्यश्चरुन्निर्वपति
ब्रह्मणो गृहे। मुखत एवास्मै ब्रह्म सः श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव
ख्यत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दखिणा समृद्धौ॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालं राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
ऋषभो दखिणा समृद्धौ। आदित्यश्चरुं महिष्यै गृहे। इयवौ

अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दखिणा समृद्धौ।
भगाय चरुध्वावातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा
पष्ठौही दखिणा समृद्धौ॥१८॥

नैर्ऋतश्चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां ब्रीहीणान्नखनिर्भिन्नम्।
पाप्मानमेव निर्ऋतिन्निरवदयते। कृष्णा कूटा दखिणा
समृद्धौ। आग्नेयमष्टाकपालः सेनान्यो गृहे। सेनामेवास्य
सःश्यति। हिरण्यन्दखिणा समृद्धौ। वारुणन्दशकपालः
सूतस्य गृहे। वरुणसवमेवाव रुन्धे। महानिरष्टो दखिणा
समृद्धौ। मारुतः सप्तकपालङ्गामण्यो गृहे॥१९॥

अन्नवै मरुतः। अन्नमेवाव रुन्धे। पृश्निर्दखिणा समृद्धौ।
सावित्रन्द्वादशकपालङ्खत्तुर्गृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दखिणा
समृद्धौ। आश्विनन्द्विकपालः सङ्ग्रहीतुर्गृहे। अश्विनौ वै
देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजङ्करोति। सुवात्यौ
दखिणा समृद्धौ। पौष्णश्चरुं भागदुघस्य गृहे॥२०॥

अन्नवै पूषा। अन्नमेवाव रुन्धे। श्यामो दखिणा
समृद्धौ। रौद्रङ्गावीधुकश्चरुमक्षावापस्य गृहे। अन्तत
एव रुद्रन्निरवदयते। शबल उद्धारो दखिणा समृद्धौ।
द्वादशैतानि हवीःषि भवन्ति। द्वादश मासास्सवँत्सरः।
सवँत्सरेणैवास्मै राष्ट्रमवरुन्धे। राष्ट्रमेव भवति॥२१॥

यन्न प्रति निर्वपेत्। रत्निन आशिषोऽवरुन्धीरन्।

प्रतिनिर्वपति। इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालम्।
 इन्द्रायाः होमुचै। आशिष एवावरुन्धे। अयन्नो राजा वृत्रहा
 राजा भूत्वा वृत्रवध्यादित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
 मैत्राबारुहस्पत्यं भवति। श्वेतायै श्वेतवथ्सायै दुग्धे॥ २२॥

बारुहस्पत्ये मैत्रमपि दधाति। ब्रह्म चैवास्मै र्षत्रश्च समीचीं
 दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव र्षत्रं प्रतिष्ठापयति। बारुहस्पत्येन
 पूर्वेण प्रचरति। मुखत एवास्मै ब्रह्म सः श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव
 र्षत्रमन्वारम्भयति। स्वयङ्कुता वेदिर्भवति। स्वयन्दिनं
 बरुहिः। स्वयङ्कुत इध्मः। अनभिजितस्याभिजित्यै।
 तस्माद्राज्ञामरण्यमभिजितम्। सैव श्वेता श्वेतवथ्सा दखिणा
 समृद्धौ॥ २३॥

रुत्विष्य समृद्धौ पष्ठौही दखिणा समृद्धौ ग्रामण्यां गृहे भांगदुग्धस्य गृहे भवति दुग्धेऽभिजित्यै द्वे
 च॥ ३॥

[३]

देवसुवामेतानि हवीःषि भवन्ति। एतावन्तो वै देवानाः
 सुवाः। त एवास्मै सुवान्प्रयच्छन्ति। त एनः सुवन्ते।
 अग्निरेवैनङ्गुहपतीनाः सुवते। सोमो वनस्पतीनाम्।
 रुद्रः पशूनाम्। बृहस्पतिर्वाचाम्। इन्द्रो ज्येष्ठानाम्।
 मित्रस्सत्यानाम्॥ २४॥

वरुणो धर्मपतीनाम्। एतदेव सर्वं भवति। सविता त्वा
 प्रसुवानाः सुवतामिति हस्तङ्गुहाति प्रसूत्यै। ये देवा

देवस्सुवस्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्। महते ख्यत्रायं महत
आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां
राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः। प्रति त्यन्नाम
राज्यमधायीत्याह॥ २५॥

राज्यमेवास्मिन्प्रतिदधाति। स्वान्तनुवर्षरुणो अशिश्नेदित्याह।
वरुणसवमेवावरुन्धे। शुचैर्मित्रस्य व्रत्या अभूमेत्याह।
शुचिमेवैनर्व्रत्यङ्करोति। अमन्महि महत ऋतस्य
नामेत्याह। मनुत एवैनम्। सर्वे व्राता वरुणस्याभूवन्नित्याह।
सर्वव्रातमेवैनङ्करोति। वि मित्र एवैररातिमतारीदित्याह॥ २६॥

अरातिमेवैनन्तारयति। असूषुदन्त यज्ञियां ऋतेनेत्याह।
स्वदयत्येवैनम्। व्यु त्रितो जरिमाणन्न आनडित्याह।
आयुरेवास्मिन्दधाति। द्वाभ्याव्विमृष्टे। द्विपाद्यजमानः
प्रतिष्ठित्यै। अग्नीषोमीयस्य चैकादशकपालस्य देवसुवाञ्च
हविषामग्रये स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः
परिगृह्णाति। विष्णुक्रमान्क्रमते। विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति॥ २७॥

सुत्यानामधायीत्याहातारीदित्याह क्रमत एकञ्च॥ ४॥ [४]

अर्थतस्थेति जुहोति। आहुत्यैवैनां निष्क्रीयं गृह्णाति।
अथो हविष्कृतानामेवाभिघृतानाङ्गृह्णाति। वहन्तीनाङ्गृह्णाति।
एता वा अपां राष्ट्रम्। राष्ट्रमेवास्मै गृह्णाति। अथो
श्रियमेवैनमभिवहन्ति। अपां पतिरसीत्याह। मिथुनमेवाकः।

वृषाँऽस्यूर्मिरित्याह॥२८॥

ऊर्मिमन्तमेवैनङ्करोति। वृषसेनोऽसीत्याह। सेनामेवास्य
सःश्यति। ब्रजक्षितस्स्थेत्याह। एता वा अपाव्विशः।
विशमेवास्यै पर्यहति। मरुतामोजस्स्थेत्याह। अन्नवै मरुतः।
अन्नमेवावरुन्धे। सूर्यवर्चसस्स्थेत्याह॥२९॥

राष्ट्रमेव वर्चस्व्यकः। सूर्यत्वचसस्स्थेत्याह। सत्यव्वाँ एतत्।
यद्वज्रति। अनृतुय्यँदातपति वज्रति। सत्यानृते एवावरुन्धे।
नैनः सत्यानृते उदिते हिःस्तः। य एववैदं। मान्दास्स्थेत्याह।
राष्ट्रमेव ब्रह्मवर्चस्यकः॥३०॥

वाशास्स्थेत्याह। राष्ट्रमेव वश्यकः। शक्करीस्स्थेत्याह। पशवो
वै शक्करीः। पशूनेवावरुन्धे। विश्वभृतस्स्थेत्याह। राष्ट्रमेव
पयस्व्यकः। जनभृतस्स्थेत्याह। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः।
अग्नेस्तेजस्यास्स्थेत्याह॥३१॥

राष्ट्रमेव तेजस्व्यकः। अपामोषधीनाः रसस्स्थेत्याह। राष्ट्रमेव
मध्व्यमकः। सारस्वतङ्ग्रहङ्गृह्णाति। एषा वा अपाम्पृष्ठम्।
यथ्सरस्वती। पृष्ठमेवैनः समानानाङ्करोति। षोडशभिर्गृह्णाति।
षोडशकलो वै पुरुषः। यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यन्दधाति।
षोडशभिर्जुहोति षोडशभिर्गृह्णाति। द्वात्रिंशत्संपद्यन्ते।
द्वात्रिंशदक्षराऽनुष्टुक्। वागनुष्टुप्सर्वाणि छन्दांसि।
वाचैवेनः सर्वेभिश्छन्दोभिर्भिषिञ्चति॥३२॥

ऊर्मिरित्याह सूर्यवर्चसस्थेत्याह ब्रह्मवर्चस्यकस्तेजस्यास्थेत्याहेव पुरुषेष्वट च॥५॥ ————— [५]

देवीरापस्सं मधुमतीर्मधुमतीभिस्सृज्यध्वमित्याह।
 ब्रह्मणैवैनास्सं सृजति। अनाधृष्टास्सीदतेत्याह।
 ब्रह्मणैवैनास्सादयति। अन्तरा होतुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छ्रुं सिनश्च
 सादयति। आग्नेयो वै होता। ऐन्द्रो ब्राह्मणाच्छ्रुंसी। तेजसा
 चैवेन्द्रियेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णाति। हिरण्येनोत्पुनाति।
 आहुत्यै हि पवित्राभ्यामुत्पुनन्ति व्यावृत्त्यै॥३३॥

शतमानं भवति। शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
 प्रतिष्ठति। अनिभृष्टमसीत्याह। अनिभृष्टं ह्येतत्। वाचो
 बन्धुरित्याह। वाचो ह्येष बन्धुः। तपोजा इत्याह। तपोजा
 ह्येतत्। सोमस्य दात्रमसीत्याह॥३४॥

सोमस्य ह्येतद्दात्रम्। शुक्रा वंशशुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्रा
 ह्यापः। शुक्रं हिरण्यम्। चन्द्राश्चन्द्रेणेत्याह। चन्द्रा ह्यापः।
 चन्द्रं हिरण्यम्। अमृता अमृतेनेत्याह। अमृता ह्यापः।
 अमृतं हिरण्यम्॥३५॥

स्वाहा राजसूयायेत्याह। राजसूयाय ह्येना उत्पुनाति।
 सधमादौ द्युमिनीरूर्ज एता इति वारुण्यर्चा गृह्णाति।
 वरुणसवमेवावरुन्धे। एकया गृह्णाति। एकधैव यजमाने
 वीर्यन्दधाति। ख्षत्रस्योल्बमसि ख्षत्रस्य योनिं रसीति
 तार्प्यश्चोष्णीषश्च प्रयच्छति सयोनिं त्वायं। एकशतेन
 दर्भपुञ्जीलैः पवयति। शतायुर्वै पुरुषश्शतवीर्यः।

आ॒त्मैक॑श॒तः॥ ३६॥

यावा॑ने॒व पु॑रुषः। तस्मि॑न्वी॒र्य॑न्दधाति। द॒ध्या॑शयति।
इन्द्रि॑यमे॒वाव॑ रुन्धे। उ॒दु॒म्बर॑माशयति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धौ।
शष्पा॑ण्याशयति। सु॒रा॑बलिमे॒वैन॑ङ्करोति। आ॒विद॑ ए॒ता
भ॑वन्ति। आ॒विद॑मे॒वैन॑ङ्गमयन्ति॥ ३७॥

अ॒ग्निरे॒वैन॑ङ्गा॒ह॑पत्येनावति। इन्द्र॑ इन्द्रि॒येण॑। पू॒षा पु॑शुभिः।
मि॒त्रावरु॑णौ प्राणापा॒नाभ्या॑म्। इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्र॒मुद॑यच्छत्।
स दि॒वंम॑लिखत्। सो॒ऽर्य॑म्णः पन्था॑ अभवत्। स आ॒वि॒त्रे
द्यावा॑पृथि॒वी धृ॑तव्र॒ते इति॑ द्यावा॑पृथि॒वी उपा॑धावत्। स
आ॒भ्यामे॒व प्र॑सूत॒ इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्रं॒ प्राह॑रत्। आ॒वि॒त्रे
द्यावा॑पृथि॒वी धृ॑तव्र॒ते इति॑ यदाह॑॥ ३८॥

आ॒भ्यामे॒व प्र॑सूतो॒ यज॑मानो॒ वज्रं॒ भ्रातृ॑व्याय॒ प्रह॑रति। आ॒वि॒त्रा
दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॑पीत्या॒ह। इ॒यवै॑ दे॒व्यदि॑तिर्वि॒श्वरू॑पी।
अ॒स्यामे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति। आ॒वि॒त्रोऽय॑म॒सावा॑मु॒ष्याय॑णो॒ऽस्या॒वि॒श्वं
इत्या॑ह। वि॒शैवेन॑ ९ रा॒ष्ट्रेण॑ स॒मर्ध॑यति। म॒ह॒ते ख॑ष॒त्राय॑ म॒ह॒त
आधि॑पत्याय॒ म॒ह॒ते जा॑न॒राज्या॑येत्या॒ह। आ॒शिषं॑मे॒वैता॑मा
शा॑स्ते। ए॒ष वो॑ भ॒रता॑ राजा॒ सोमो॑ऽस्माकं॑ ब्राह्म॒णाना॑ ९
राजे॑त्या॒ह। तस्मा॑त्सोम॒राजा॑नो ब्राह्म॒णाः॥ ३९॥

इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्र॑घ्न॒ इति॑ धनुः॒ प्रय॑च्छति॒ विजि॑त्यै।
श॒त्रुबा॑ध॒नास्स्थे॑तीषून्। श॒त्रून्वा॑स्य॒ बाध॑न्ते। पा॒त मा॑ प्र॒त्यश्च॑

पा॒त मां ति॒र्यञ्च॑म॒न्वञ्च॑ मा पा॒तेत्या॑ह। ति॒स्रो वै शं॑र॒व्याः।
 प्र॒तीचीं॑ ति॒रश्च्य॑नू॒चीं। ता॒भ्य ए॒वैनं॑ पा॒न्ति। दि॒ग्भ्यो मां
 पा॒तेत्या॑ह। दि॒ग्भ्य ए॒वैनं॑ पा॒न्ति। वि॒श्वाभ्यो॑ मा ना॒ष्ट्राभ्यः॑
 पा॒तेत्या॑ह। अ॒परि॑मितादे॒वैनं॑ पा॒न्ति। हि॒र॒ण्यव॑र्णावुषसा॑र्वि॒रोक
 इति॑ त्रि॒ष्टुभां॑ बा॒हू उ॒द्गृह्णा॑ति। इ॒न्द्रि॒यवै॑ वी॒र्य॑त्रि॒ष्टुक्।
 इ॒न्द्रि॒यमे॒व वी॒र्य॑मु॒परि॑ष्ठादा॒त्मन्ध॑त्ते॥ ४०॥

व्यावृत्त्यै दात्रमसीत्याहामृतं हिरण्यमेकशतो गमयन्त्याह ब्राह्मणा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह चत्वारि च॥ ६॥

[६]

दि॒शो व्या॑स्था॒पय॑ति। दि॒शाम॑भिजि॒त्यै। यद॑नु प्र॒क्रामे॑त्।
 अ॒भि दि॒शो ज॑येत्। उ॒त्तु मा॑द्येत्। म॒न॒साऽनु॑ प्र॒क्राम॑ति।
 अ॒भि दि॒शो ज॑यति। नो॒न्माद्य॑ति। स॒मिध॒मा ति॒ष्ठेत्या॑ह। तेजं
 ए॒वाव॑रुन्धे॥ ४१॥

उ॒ग्रामा॑ ति॒ष्ठेत्या॑ह। इ॒न्द्रि॒यमे॒वाव॑रुन्धे। वि॒राज॒माति॑ष्ठेत्या॑ह।
 अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑रुन्धे। उ॒दी॒ची॒मा ति॒ष्ठेत्या॑ह। प॒शूने॒वाव॑रुन्धे।
 ऊ॒र्ध्वा॒माति॑ष्ठेत्या॑ह। सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कम॑भिजयति। अ॒नूज्झि॑हीते।
 सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॥ ४२॥

मा॒रु॒त ए॒ष भ॑वति। अ॒न्न॒वै म॒रुतः॑। अ॒न्नमे॒वाव॑रुन्धे।
 ए॒क॒विं॒शति॑कपालो भवति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। योऽर॑ण्येऽनु॒वा॒क्यो
 ग॒णः। तं म॑ध्य॒त उप॑दधाति। ग्रा॒म्यैरे॒व प॒शुभि॑रा॒र॒ण्यान्प॒शून्प॑रि
 गृह्णाति। तस्मा॑द्ग्रा॒म्यैः प॒शुभि॑रा॒र॒ण्याः प॒शवः॑ परिगृही॒ताः।

पृथिवैन्यः। अभ्यषिच्यत॥४३॥

स राष्ट्रन्नाभवत्। स एतानि पार्थान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स राष्ट्रमभवत्। यत्पार्थानि जुहोति। राष्ट्रमेव भवति।
बारुहस्पत्यं पूर्वेषामुत्तमं भवति। ऐन्द्रमुत्तरेषां प्रथमम्। ब्रह्म
चैवास्मै ख्वत्रश्च समीचीं दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव ख्वत्रं
प्रतिष्ठापयति॥४४॥

षडुरस्तादभिषेकस्य जुहोति। षडुपरिष्ठात्। द्वादश
संपद्यन्ते। द्वादश मासास्सव्वँत्सरः। सव्वँत्सरः खलु
वै देवानां पूः। देवानामेव पुरं मध्यतो व्यवसर्पति।
तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति। भूतानामवेष्टीर्जुहोति।
अत्रात्र वै मृत्युर्जायते। यत्रयत्रैव मृत्युर्जायते। तत्
एवैनमवयजते। तस्माद्राजसूयेनेजानो नाभिचरितवै।
प्रत्यगेनमभिचारस्तृणुते॥४५॥

रुन्धे समंष्ट्या असिच्यत स्थापयति जायते पञ्च च॥७॥ [७]

सोमस्य त्विषिरसि तवैव मे त्विषिर्भूयादिति शार्दूलचर्मोपस्तृणाति।
यैव सोमे त्विषिः। या शार्दूले। तामेवावरुन्धे। मृत्योर्वा एष
वर्णः। यच्छार्दूलः। अमृतं हिरण्यम्। अमृतमसि मृत्योर्मा
पाहीति हिरण्यमुपास्यति। अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते।
शतमानं भवति॥४६॥

शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति।

दिद्योन्मां पाहीत्युपरिष्ठादधि निदधाति। उभयतं एवास्मै
 शर्म दधाति। अवैष्टा दन्दशूका इति क्लीबं सीसेन
 विध्यति। दन्दशूकानेवावयजते। तस्मात्क्लीबन्दन्दशूका
 दंशुकाः। निरस्तत्रमुचेशिशर इति लोहितायसन्निरस्यति।
 पाप्मानमेव नमुचिन्निरवदयते। प्राणा आत्मनः पूर्वेऽभिषिच्या
 इत्याहुः॥४७॥

सोमो राजा वरुणः। देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचं
 सुवन्तान्ते तै प्राणं सुवन्तामित्याह। प्राणानेवात्मनः
 पूर्वानभिषिञ्चति। यद्व्यात्। अग्नेस्त्वा तेजसाऽभिषिञ्चामीति।
 तेजस्व्येव स्यात्। दुश्कर्मा तु भवेत्। सोमस्य त्वा
 द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्यो वै देवतया पुरुषः॥४८॥

स्वयैवैनन्देवतयाऽभिषिञ्चति। अग्नेस्तेजसेत्याह। तेजं
 एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्च एवास्मिन्दधाति।
 इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुणयोर्वीर्येणेत्य
 वीर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥४९॥

ओजं एवास्मिन्दधाति। ख्यत्राणांङ्ख्यत्रपतिरसीत्याह।
 ख्यत्राणामेवैनङ्ख्यत्रपतिङ्करोति। अतिं दिवस्पाहीत्याह।
 अत्यन्यान्पाहीति वावैतदाह। समाववृत्रन्नधरागुदीचीरित्याह।
 राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमकः। उच्छेषणेन जुहोति। उच्छेषणभागो
 वै रुद्रः। भागधेयेनैव रुद्रन्निरवदयते॥५०॥

उदङ्घुरेत्याग्नी॑ध्वे जुहोति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑ दिक्। स्वाया॑मे॒व
दिशि॑ रु॒द्रन्निर॑व॒दय॑ते। रु॒द्र यत्ते॑ क्रयी॒ पर॒न्नामे॑त्या॒ह। यद्वा
अ॒स्य॒ क्रयी॒ पर॒न्नाम॑। तेन॒ वा ए॒ष हि॑नस्ति। य॒ः हि॑नस्ति।
तेनै॒वैन॑ः स॒ह श॑मयति। तस्मै॑ हु॒तम॑सि य॒मेष्ट॑म॒सीत्या॑ह।
य॒मादे॒वास्य॑ मृत्युमव॑यजते॥५१॥

प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्य इति॑ तस्यै॑ गृहे जुहुयात्। याङ्कामये॑त
रा॒ष्ट्रम॑स्यै प्र॒जा स्या॑दिति॑। रा॒ष्ट्रमे॒वास्यै॑ प्र॒जा भ॑वति।
प॒र्णम॑ये॒नाध्व॑र्युरभिषि॑ञ्चति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्मि॑न्त्विषि॑न्दधाति।
औदु॑म्बरेण राज॒न्यः। ऊ॒र्जमे॒वास्मि॑न्न॒न्नाद्य॑न्दधाति। आश्व॑त्थेन॒
वैश्यः॑। वि॒शमे॒वास्मि॑न्पुष्टि॑न्दधाति। नैय॑ग्रोधेन॒ ज॒न्यः।
मि॒त्राण्ये॒वास्मै॑ कल्पयति। अथो॒ प्रति॑ष्ठित्यै॥५२॥

भुव॒त्याहुः पुरुष॑ ओज॒सेत्या॑ह निर॒व॒दय॑ते यज॑ते ज॒न्यो द्वे च॑॥८॥

इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्र॑घ्न इति॒ रथ॑मुपाव॑हरति॒ विजि॑त्यै।
मि॒त्रावरु॑णयोस्त्वा प्र॒शास्त्रोः॑ प्र॒शिषा॑ युन॒ज्मीत्या॑ह।
ब्र॒ह्मणै॒वैन॑न्दे॒वता॑भ्याय्यु॑नक्ति। प्र॒ष्टिवा॒हिन॑य्यु॑नक्ति। प्र॒ष्टिवा॒ही
वै दे॒वरथः॑। दे॒वरथ॑मे॒वास्मै॑ युनक्ति। त्रयो॑ऽश्वा॑ भवन्ति।
रथ॑श्चतु॒र्थः। द्वौ सं॒व्येष्ट॑सार॒थी। षट्त्सं प॑द्यन्ते॥५३॥

षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वैन॑य्यु॑नक्ति। वि॒ष्णुक्र॒मान्क्रम॑ते।
वि॒ष्णुरे॒व भू॒त्वेमा॒ल्लो॒कान॑भिज॑यति। यः ख्य॒त्रियः॑ प्रति॑हितः।
सो॑ऽन्वार॑भते। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति। त्रि॒ष्टुभा॑ऽन्वार॑भते। इन्द्रि॒यवै॑
त्रि॒ष्टुक्। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति॥५४॥

म॒रुता॑ प्र॒सवे॑ जेष॒मित्या॑ह। म॒रुद्वि॑रे॒व प्र॒सूत॑ उ॒ज्जय॑ति। आ॒प्तं
म॒न॒ इत्या॑ह। यदे॒व म॒न॒सै॒प्सो॑त्। तदा॑पत्। रा॒ज॒न्य॑ञ्जिनाति।
अना॑क्रान्त ए॒वाक्र॑मते। वि॒ वा ए॒ष इन्द्रि॑येण॑ वी॒र्ये॑ण॒र्ध्यते॑। यो
रा॒ज॒न्य॑ञ्जिनाति॑। स॒म॒हमिन्द्रि॑येण॑ वी॒र्ये॑णेत्या॑ह॥५५॥

इन्द्रि॒यमे॒व वी॒र्य॑मा॒त्मन्ध॑त्ते। प॒शूनां॑ म॒न्युर॑सि॒ तवे॑व मे
म॒न्युर्भू॑या॒दिति॑ वारा॑ही उ॒पा॒न॒हा॒वुप॑ मु॒ञ्चते॑। प॒शूना॒वाँ ए॒ष
म॒न्युः। यद्व॑रा॒हः। तेनै॒व प॑शूनां॑ म॒न्युमा॒त्मन्ध॑त्ते। अ॒भि
वा इ॒य२ सु॑षु॒वाण॑ङ्का॒मय॑ते। तस्यै॑श्व॒रेन्द्रि॑य॒र्वीर्य॑मादा॑तोः।
वारा॑ही उ॒पा॒न॒हा॒वुप॑मु॒ञ्चते॑। अ॒स्या ए॒वान्त॑र्धत्ते। इन्द्रि॒यस्य॑
वी॒र्य॑स्याना॑त्यै॥५६॥

नमो॑ मा॒त्रे पृ॑थि॒व्या इत्या॑हाहि॒२सा॑यै। इ॒यद॑स्यायु॒रस्यायु॑र्मे
धे॒हीत्या॑ह। आ॒युरे॒वा॒त्मन्ध॑त्ते। ऊ॒र्ग॒स्यूर्जं॑ मे धे॒हीत्या॑ह।
ऊ॒र्जमे॒वा॒त्मन्ध॑त्ते। यु॒ङ्क्षि॑सि॒ वर्चो॑सि॒ वर्चो॑ मयि॑ धे॒हीत्या॑ह।
वर्च॑ ए॒वा॒त्मन्ध॑त्ते। ए॒क॒धा ब्र॒ह्मण॑ उ॒प॑हरति। ए॒क॒धैव
यज॑मान् आ॒यु॒रूर्ज॑र्वर्चो॑ दधाति। र॒थ॒वि॒मो॒च॒नीया॑ जुहोति॑
प्रति॑ष्ठित्यै॥५७॥

त्रयोऽ॒श्वा भव॑न्ति। र॒थश्च॑तुर्थः। तस्मा॑च्चतु॒र्जुहो॑ति। यदु॒भौ
स॒हा॒व॒तिष्ठे॑ताम्। स॒मा॒न॒ल्लौक॑मियाताम्। स॒ह स॑ङ्ग॒ही॒त्रा
र॒थ॒वा॒ह॑ने॒ र॒थ॒मा॑दधाति। सु॒व॒र्गा॒दे॒वैन॑ल्लौ॒काद॑न्तर्दधाति।

ह॒ः स॒शुचि॑षदि॒त्याद॑धाति। ब्रह्म॑णै॒वैन॑मुपाव॒हर॑ति।
 ब्रह्म॑णाऽऽद॑धाति। अति॑च्छन्द्साऽऽद॑धाति। अति॑च्छन्दा॒ वै
 सर्वा॑णि छन्दा॑सि। सर्वे॑भिरे॒वैन॑च्छन्दा॑भिराद॑धाति। वर्ष्म॑
 वा ए॒षा छन्द्॑साम्। यदति॑च्छन्दाः। यदति॑च्छन्द्सा द॑धाति।
 वर्ष्मे॒वैन॑ सम॒नाना॑ङ्करोति॥५८॥

पृथ॒न्ते द॑धाति वी॒र्ये॑णेत्या॒हाना॑त्ये प्रति॑ष्ठित्ये ब्रह्म॑णाऽऽद॑धाति सुप्त च॑॥९॥ [९]

मि॒त्रोऽसि॑ वरु॑णोऽसीत्या॑ह। मै॒त्रघ्वाँ अ॑हः। वा॒रुणी॑ रात्रिः।
 अ॒होरा॒त्राभ्या॑मे॒वैन॑मुपाव॒हर॑ति। मि॒त्रोऽसि॑ वरु॑णोऽसीत्या॑ह।
 मै॒त्रो वै दक्षि॑णः। वा॒रुण॑स्सव्यः। वै॒श्वदे॒व्यामि॑क्षा। स्वमे॒वैनौ
 भा॒गधे॑यमुपाव॒हर॑ति। सम॒ह॒द्वि॒श्वैर्दे॒वैरि॑त्या॑ह॥५९॥

वै॒श्वदे॒व्यो वै प्र॑जाः। ता ए॒वाद्याः॑ कुरु॑ते। र॒ख्यत्र॑स्य॒ नाभि॑रसि
 र॒ख्यत्र॑स्य॒ योनि॑रसीत्य॒धीवा॑समास्तृ॒णाति॑ स॒योनि॑त्वाय॑।
 स्यो॒नामा सी॑द सु॒षदा॑मा सी॒देत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। मा
 त्वा हि॑सीन्मा मा हि॑सी॒दित्या॑हाहि॑सायै। निष॑साद
 धृ॒तव्र॑तो वरु॑णः प॒स्त्या॑स्वा सा॒म्राज्या॑य सु॒क्रतु॑रित्या॑ह।
 सा॒म्राज्य॑मे॒वैन॑ सु॒क्रतु॑ङ्करोति। ब्रह्मा॑(३)न्त्व॑ राज॒न्ब्रह्मा॑सि
 सवि॒तासि॑ स॒त्यस॑व इत्या॑ह। स॒विता॑रमे॒वैन॑
 स॒त्यस॑वङ्करोति॥६०॥

ब्रह्मा॑(३)न्त्व॑ राज॒न्ब्रह्मा॑सीन्द्रो॑सि स॒त्यौजा॑ इत्या॑ह।
 इन्द्र॑मे॒वैन॑ स॒त्यौज॑सङ्करोति। ब्रह्मा॑(३)न्त्व॑ राज॒न्ब्रह्मा॑सि
 मि॒त्रोऽसि॑ सु॒शेव॑ इत्या॑ह। मि॒त्रमे॒वैन॑ सु॒शेव॑ङ्करोति।

ब्रह्मा(३)न्त्व९ राजन्ब्रह्मासि वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह।
वरुणमेवैन९ सत्यधर्माणङ्करोति। सविताऽसि सत्यसंव
इत्याह। गायत्रीमेवैतेनाभि व्याहरति। इन्द्रोऽसि सत्यौजा
इत्याह। त्रिष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति॥६१॥

मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। जगतीमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यमेता देवताः। सत्यमेतानि छन्दा९सि। सत्यमेवावरुन्धे।
वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह। अनुष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यानृते वा अनुष्टुप्। सत्यानृते वरुणः। सत्यानृते
एवावरुन्धे॥६२॥

नैन९ सत्यानृते उदिते हि९स्तः। य एववैद। इन्द्रस्य
वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति स्फ्यं प्रयच्छति। वज्रो वै स्फ्यः।
वज्रेणैवास्मा अवरपर९ रन्धयति। एव९ हि तच्छ्रेयः। यदस्मा
एते रध्येयुः। दिशोऽभ्यय९ राजाऽभूदिति पश्चाक्षान्प्रयच्छति।
एते वै सर्वेऽयाः। अपराजायिनमेवैनङ्करोति॥६३॥

ओदनमुद्धवते। परमेष्ठी वा एषः। यदोदनः। परमामेवैन९
श्रियंङ्गमयति। सुश्लोकाँ 4 सुमङ्गलाँ 4 सत्यराजा ३
नित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। शौनश्शेषमाख्यापयते।
वरुणपाशादेवनं मुञ्चति। परश्शतं भवति। शतायुः
पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। मारुतस्य
चैकवि९शतिकपालस्य वैश्वदेव्यै चामिक्षाया अग्न्यै
स्विष्टकृते समवद्यति। देवताभिरेवैनमुभयतः परि गृह्णाति।

अ॒पा॒न्न॒त्रे॒ स्वा॒हो॒र्जो॒ न॒त्रे॒ स्वा॒हाऽग्नये॑ गृ॒हप॑तये स्वा॒हेति॑
ति॒स्र आ॒हु॒ती॒र्जु॒होति॑। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वे॒व लो॒केषु॑ प्र॒ति
तिष्ठति॥६४॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

वरु॑णस्य सु॒षुवा॒णस्य॑ द॒श॒धेन्द्रि॒यवी॑र्यं परा॑ऽपतत्।
तथ्स॒ः सृ॒द्धिर॒नु॒ सम॑सर्पत्। तथ्स॒ः सृ॒पाः स॒ः सृ॒त्त्वम्।
अ॒ग्निना॑ दे॒वेन॑ प्रथ॒मेऽह॑न्ननु प्रायु॑ङ्क्त। सर॑स्वत्या वा॒चा
द्विती॑ये। स॒वि॒त्रा प्र॑सवेन तृती॑ये। पू॒ष्णा प॒शुभि॑श्चतु॒र्थे।
बृ॒हस्प॑तिना ब्र॒ह्म॑णा प॒ञ्च॒मे। इन्द्रे॑ण दे॒वेन॑ ष॒ष्ठे। वरु॑णेन
स्वया॑ दे॒वता॑या सप्त॒मे॥१॥

सोमे॑न राज्ञा॑ऽष्ट॒मे। त्वष्ट्रा॑ रू॒पेण॑ नव॒मे। विष्णु॑ना
य॒ज्ञेना॑प्रोत्। यथ्स॒ः सृ॒पो भव॑न्ति। इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॑र्य्यं ज॒मान
आ॒प्रोति॑। पूर्वा॑पूर्वा वेदि॑र्भवति। इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्यस्या॑वरु॒द्धौ।
पु॒रस्ता॑दुप॒सदा॑ सौ॒म्येन॑ प्रच॑रति। सोमो॑ वै रे॒तो॒धाः। रे॒तं
ए॒व तद्व॑धाति। अ॒न्तरा॑ त्वाष्ट्रे॑ण। रे॒तं ए॒व हि॒तन्त्वष्ट्रा॑ रू॒पाणि॑
वि॒करो॑ति। उ॒परि॑ष्टाद्वैष्ण॒वेन॑। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः
प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥२॥

सप्तमे दधाति पञ्च च॥१॥ [१]

जा॒मि वा ए॒तत्कु॑र्वन्ति। यथ्स॒द्यो दी॒र्घ्यन्ति॑ स॒द्यस्सोम॑ङ्की॒णन्ति॑।
पुण्ड॒रि॒स्रजा॑ं प्रयच्छ॒त्यजा॑मित्वाय। अङ्गि॑रसस्सुव॒र्गल्लो॑कय्यन्तः।

अप्सु दी॒र्खा॒त॒प॒सी॒ प्रावे॑शयन्। तत्पु॒ण्ड॒री॒क॒म॒भवत्।
यत्पु॒ण्ड॒रि॒स्र॒जां॒ प्र॒यच्छ॑ति। सा॒ख्या॒दे॒व दी॒र्खा॒त॒प॒सी॒
अव॑रुन्धे। द॒शभि॑र्व॒त्स॒त॒रैस्सोम॑ङ्कीणाति। द॒शा॒र्ख॒रा
वि॒राट्॥ ३॥

अ॒न्न॒वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व रु॒न्धे। मु॒ष्क॒रा भ॑वन्ति
से॒न्द्र॒त्वाय॑। द॒श॒पेयो॑ भवति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रु॒द्धौ।
श॒तं ब्रा॑ह्म॒णाः पि॑बन्ति। श॒तायुः॑ पु॒रुष॑श्श॒तेन्द्रि॑यः।
आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। स॒प्त॒द॒शः स्तो॒त्रं भ॑वति।
स॒प्त॒द॒शः प्र॒जाप॑तिः॥ ४॥

प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। प्रा॒का॒शाव॑ध्व॒र्यवे॑ द॒दाति॑। प्र॒का॒शमे॒वैन॑ङ्ग॒मय॑ति।
स्रज॑मु॒द्गात्रे॑। व्ये॒वास्मै॑ वा॒सय॑ति। रु॒क्म॑ः हो॒त्रे।
आ॒दि॒त्यमे॒वास्मा॑ उ॒न्नय॑ति। अ॒श्वं प्र॑स्तो॒तृप्र॑ति॒हृत्भ्या॑म्।
प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒श्वः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑॥ ५॥

द्वा॒द॒श प॑ष्ठौही॒र्ब्रह्म॑णै॑। आयु॑रे॒वाव॑रुन्धे। व॒शां मै॑त्राव॒रुणा॑य।
रा॒ष्ट्रमे॒व व॑श्य॒कः। ऋ॒षभं॑ ब्रा॒ह्मणा॑च्छु॒ःसिने॑। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॑या॒व्य॑कः।
वा॒स॒सी ने॑ष्टापो॒तृभ्या॑म्। प॒वि॒त्रे ए॒वास्ये॑ते। स्था॒रि॒
यवा॑चित॒मच्छा॑वा॒काय॑। अ॒न्त॒त ए॒व व॑रु॒णम॑व॒ यज॑ते॥ ६॥

अ॒न॒ङ्गाह॑म॒ग्नीधे॑। वह्नि॒र्वा अ॑न॒ङ्गान्। वह्नि॑र॒ग्नीत्। वह्नि॑नै॒व
वह्नि॑ य॒ज्ञस्या॑व॒रुन्धे॑। इन्द्र॑स्य सु॒षुवा॑णस्य॒ त्रेधे॑न्द्रि॒यव्यै॑र्य
परा॑ऽप॒तत्। भृ॒गुस्तृ॑तीयम॒भवत्। श्रा॒य॒न्तीय॑न्तृ॒तीयम्।

सरस्वती तृतीयम्। भार्गवो होता भवति। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्। सारस्वतीरपो गृह्णाति। इन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्धौ। श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति। इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं श्रयति। वारवन्तीयमग्निष्टोमसामम्। इन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं वारयति॥ ७॥

विराट्प्रजापतिरश्वः प्रजापतेरास्यै यजते ब्रह्मसामं भवति सुप्तं च॥ २॥ [२]

ईश्वरो वा एष दिशोऽनून्मदितोः। यन्दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति। दिशामवैष्टयो भवन्ति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय। पञ्च देवता यजति। पञ्च दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति। हविषो हविष इष्ट्वा बाह्वस्पत्यमभिघारयति। यजमानदेवत्यो वै बृहस्पतिः। यजमानमेव तेजसा समर्धयति॥ ८॥

आदित्यां मल्हाङ्गर्भिणीमा लभते। मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीम्। विशश्चैवास्मै राष्ट्रञ्च समीचीं दधाति। आदित्यया पूर्वया प्रचरति। मारुत्योत्तरया। राष्ट्र एव विशमनुबध्नाति। उच्चैरादित्याया आश्रावयति। उपांशु मारुत्यै। तस्माद्राष्ट्रं विंशमतिवदति। गर्भिण्यादित्या भवति॥ ९॥

इन्द्रियैर्गर्भः। राष्ट्रमेवेन्द्रियाव्यकः। अगर्भा मारुती। विद्वै मरुतः। विशमेव निरिन्द्रियामकः। देवासुरास्सय्यंता आसन्। ते देवा अश्विनोः पूषन्वाचस्सत्यं सन्निधाय।

अनृतेनासुरानभ्यभवन्। तैऽश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशन्द्वादशकपालन्निर्वततो वै ते वाचस्सत्यमवारुन्धत॥१०॥

यदश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशन्द्वादशकपालन्निर्वपति।
अनृतेनैव भ्रातृव्यानभिभूय। वाचस्सत्यमवारुन्धे।
सरस्वते सत्यवाचे चरुम्। पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभि
गृणाति। सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशन्द्वादशकपालं
प्रसूत्यै। दूतान्प्रहिणोति। आविदं एता भवन्ति।
आविदमेवैनङ्गमयन्ति। अथो दूतेभ्य एव न छिद्यते।
तिसृधन्वः शुष्कदृतिर्दखिणा समृद्धौ॥११॥

अर्धयति भवत्यरुन्धत गमयन्ति द्वे च॥३॥ [३]

आग्नेयमष्टाकपालन्निर्वपति। तस्माच्छिशिरे कुरुपश्चालाः
प्राश्चो यान्ति। सौम्यश्चरुम्। तस्माद्वसन्तव्यवसायादयन्ति।
सावित्रन्द्वादशकपालम्। तस्मात्पुरस्ताद्यवानां सवित्रा
विरुन्धते। बारुहस्पत्यश्चरुम्। सवित्रैव विरुध्य। ब्रह्मणा
यवानादधते। त्वाष्ट्रमष्टाकपालम्॥१२॥

रूपाण्येव तेन कुर्वते। वैश्वानरन्द्वादशकपालम्। तस्माज्जघन्ये
नैदाधे प्रत्यश्चः कुरुपश्चाला यान्ति। सारस्वतश्चरुन्निर्वपति।
तस्मात्प्रावृषि सर्वा वाचो वदन्ति। पौष्णेन व्यवस्यन्ति। मैत्रेण
कृषन्ते। वारुणेन विधृता आसते। रव्यैत्रपत्येन पाचयन्ते।
आदित्येनादधते॥१३॥

मा॒सिमा॑स्ये॒तानि॑ ह॒वी॒ःषि॑ नि॒रुप्या॑णीत्याहुः। तेनै॒वर्तून्प्रयु॑ङ्क्ते
इति॑। अथो॒ खल्वा॑हुः। कस्स॑वँ॒त्सुर॑ञ्जीविष्यतीति॑।
षडे॒व पूर्वे॑द्युर्नि॒रुप्या॑णि। षडु॑त्तरे॒द्युः। तेनै॒वर्तून्प्रयु॑ङ्क्ते।
द॒खि॒षणो॑ रथवा॒हनवा॑हः पूर्वे॑षा॒न्दखि॑षणा। उत्त॑र॒ उत्त॑रेषाम्।
स॒वँ॒त्सुर॑स्यै॒वान्तौ॑ युनक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॑॥१४॥

त्वाष्ट्रमुष्टार्कपालन्दधते युनक्त्येकं च॥४॥ [४]

इन्द्र॑स्य सु॒षुवा॑णस्य॑ द॒श॒धेन्द्रि॒यव्यै॑र्यं॑ प॒राऽप॑तत्। स
यत्प्र॑थ॒मन्निर॑ष्टीवत्। तत्क॑ल॒मभ॑वत्। यद्वि॒तीय॑म्। तद्व॑द॒रम्।
यत्तृ॑तीय॑म्। तत्क॑र्क॒न्धुः। यन्न॑स्तः। स सि॒ःहः। यद॑क्ष्योः॥१५॥

स शा॑र्दूलः। यत्कर्ण॑योः। स वृ॒कः। य ऊ॒र्ध्वः। स
सोमः॑। याऽवा॑ची। सा सुरा॑। त्र॒यास्स॑क्त॒वो भ॑वन्ति।
इन्द्रि॒यस्याव॑रुद्धौ। त्र॒याणि॑ लो॒मानि॑॥१६॥

त्विषि॑मे॒वावरु॑न्धे। त्रयो॒ ग्रहाः॑। वी॒र्यमे॒वावरु॑न्धे। नाम्ना॑
द॒श॒मी। न॒व॒ वै पु॑रु॒षे प्रा॑णाः। नाभि॑र्द॒श॒मी। प्रा॑णा
इन्द्रि॒यव्यै॑र्यम्। प्रा॒णाने॒वेन्द्रि॒यव्यै॑र्य्यज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्ते।
सी॒सेन॑ क्ली॒बाच्छ॑ष्पाणि॑ क्रीणाति। न वा ए॒तद॒यो न
हि॒र॑ण्यम्॥१७॥

यथ्सी॑सम्। न स्त्री न पु॒मान्। यत्क्ली॒बः। न सोमो॑ न
सुरा॑। यथ्सौ॑त्राम॒णी स॒मृद्धौ॑। स्वा॒द्वीन्त्वा॑ स्वा॒दुने॒त्याह॑।
सोम॑मे॒वेना॑ङ्करोति। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ प॒च्यस्व॑ स॒र॑स्वत्यै

पच्यस्वेन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा
देवताभ्यः पच्यन्ते। तिस्रस्संसृष्टा वसति॥१८॥

तिस्रो हि रात्रीः क्रीतस्सोमो वसन्ति। पुनातु ते परिस्रुतमिति
यजुषा पुनाति व्यावृत्त्यै। पवित्रेण पुनाति। पवित्रेण हि
सोमं पुनन्ति। वारेण शश्वता तनेत्याह। वारेण हि सोमं
पुनन्ति। वायुः पूतः पवित्रेणेति नैतया पुनीयात्। व्यृद्धा
ह्येषा। अतिपवितस्यैतया पुनीयात्। कुविदङ्गेत्यनिरुक्तया
प्राजापत्यया गृह्णाति॥१९॥

अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। एकयर्चा गृह्णाति।
एकधैव यजमाने वीर्यन्दधाति। आश्विनन्धूममालभते।
अश्विनो वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजङ्करोति।
सारस्वतं मेषम्। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनं भिषज्यति।
ऐन्द्रमृषभं सैन्द्रत्वाय॥२०॥

अक्ष्योर्लोमानि हिरण्यवसति गृह्णाति भिषज्यत्येकञ्च॥५॥ [५]

यत्रिषु यूपेष्वालभेत। बहिर्धाऽस्मादिन्द्रियर्षीर्यन्दध्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकयूप आलभते। एकधैवास्मिन्निन्द्रियर्षीर्यन्द
नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। नैतेषां पशूनां पुरोडाशा भवन्ति।
ग्रहपुरोडाशा ह्येते। युवः सुराममश्विनेति सर्वदेवत्ये
याज्यानुवाक्ये भवतः। सर्वा एव देवताः प्रीणाति॥२१॥

ब्राह्मणं परिक्रीणीयादुच्छेषणस्य पातारम्। ब्राह्मणो

ह्याहुत्या उच्छेषणस्य पाता। यदि ब्राह्मणन्न विन्देत्।
 वल्मीकवपायामव नयेत्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यद्वे
 सौत्रामण्ये व्यृद्धम्। तदस्यै समृद्धम्। नानादेवत्याः पशवश्च
 पुरोडाशाश्च भवन्ति समृद्धौ। ऐन्द्रः पशूनामुत्तमो भवति।
 ऐन्द्रः पुरोडाशानां प्रथमः॥ २२॥

इन्द्रिये एवास्मै समीचीं दधाति। पुरस्तादनूयाजानां
 पुरोडाशैः प्रचरति। पशवो वै पुरोडाशाः। पशूनेवाव
 रुन्धे। ऐन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपति। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
 सावित्रन्द्वादशकपालं प्रसूत्यै। वारुणन्दशकपालम्। अन्तत
 एव वरुणमव यजते। वड्बा दक्षिणा॥ २३॥

उत वा एषाऽश्वः सूते। उताऽश्वतरम्। उत सोमं उत सुरां।
 यथ्सौत्रामणी समृद्धौ। बारुहस्पत्यं पशुश्चतुर्थमतिपवितस्या
 लभते। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैव यज्ञस्य
 व्यृद्धमपि वपति। पुरोडाशवानेष पशुर्भवति। न ह्येतस्य
 ग्रहङ्गृह्णन्ति। सोमप्रतीकाः पितरस्तृप्नुतेति शतातृष्णायाः
 समवनयति॥ २४॥

शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति।
 दक्षिणेऽग्नौ जुहोति। पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै। हिरण्यमन्तरा
 धारयति। पूतामेवैनाञ्जुहोति। शतमानं भवति। शतायुः
 पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। यत्रैव

शंतातृण्णान्धारयति॥ २५॥

तन्निदधाति॒ प्रतिष्ठित्यै॑। पि॒तृन् वा ए॒तस्यै॑न्द्रि॒यर्षी॑र्यङ्गच्छति।
य॑ सोमोऽति॒ पव॑ते। पि॒तृणा॒र्या॑ज्यानुवा॒क्या॑भि॒रुप॑
तिष्ठते। यदे॒वास्य॑ पि॒तृनि॑न्द्रि॒यर्षी॑र्यङ्गच्छति। तदे॒वाव॑ रुन्धे।
ति॒सृभि॒रुप॑ तिष्ठते। तृती॒ये वा इ॒तो लो॒के पि॒तरः॑। ताने॒व
प्री॑णाति। अथो त्रीणि॒ वै य॒ज्ञस्यै॑न्द्रि॒याणि॑। अ॒ध्व॒र्युर् हो॒ता
ब्र॒ह्मा। त उप॑तिष्ठन्ते। यान्ये॒व य॒ज्ञस्यै॑न्द्रि॒याणि॑। तैरे॒वास्मै॑
भेष॒जङ्क॑रोति॥ २६॥

प्रीणाति प्रथमो दखिषणा समवनयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥ ६॥ [६]

अ॒ग्नि॒ष्टोम॒मग्र॒ आ॒हर॑ति। य॒ज्ञ॒मुख॒घ्नाँ अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑।
य॒ज्ञ॒मुख॒मे॒वार॒भ्य॑ स॒वमा॑ क्रमते। अथै॒षोऽभि॑षेचनीयश्चतुस्त्रि॑श॒प॒वमा॑
भवति। त्रय॑स्त्रि॑श॒द्वे दे॒वताः॑। ता ए॒वाप्रो॑ति। प्र॒जाप॑तिश्चतुस्त्रि॑शः।
तमे॒वाप्रो॑ति। स॒श॒र ए॒ष स्तो॒मा॒ना॒मय॑थापूर्वम्।
यद्विष॑मा॒स्तोमाः॑॥ २७॥

ए॒तावा॒न् वै य॒ज्ञः। या॒वा॒न्प॒व॒मा॒नाः। अ॒न्त॒श्श्ले॒ष॒ण॒न्त्वा
अ॒न्यत्। य॒त्स॒माः प॒व॒मा॒नाः। तेना॒ऽस॑श॒रः। तेन॑
यथापूर्वम्। आ॒त्मनै॒वाग्नि॑ष्टोमेन॒र्ध्नोति॑। आ॒त्मना॒ पु॒ण्यो
भवति। प्र॒जा वा उ॒क्थानि॑। प॒शव॑ उ॒क्थानि॑। यदु॒क्थ्यो
भव॒त्यनु॒ सन्त॑त्यै॥ २८॥

स्तोमाः पशव उक्थान्येकञ्च॥ ७॥ [७]

उप॑ त्वा जाम॒यो गिर॑ इति॑ प्रति॒पद्भव॑ति। वा॒ग्वै वा॒युः। वा॒च
ए॒वैषो॑ऽभिषे॒कः। सर्वा॑सामे॒व प्र॒जाना॑ऽसू॒यते। सर्वा॑ ए॒नं प्र॒जा
राजे॑ति॒ वद॑न्ति। ए॒तमु॒ त्यन्द॑श् खि॒षप॒ इत्या॑ह। आ॒दि॒त्या वै
प्र॒जाः। प्र॒जाना॑मे॒वैतेन॑ सू॒यते। यन्ति॒ वा ए॒ते यज्ञ॑मु॒खात्। ये
सं॒म्भार्या॑ अ॒क्रन्॑॥ २९॥

यदा॑ह॒ पव॑स्व वा॒चो अ॑ग्रि॒य इति॑। तेनै॒व यज्ञ॑मु॒खान्न॑यन्ति।
अ॒नुष्टु॒क्प्रथ॑मा भ॒वति। अ॒नुष्टु॒गुत्त॑मा। वा॒ग्वा अ॒नुष्टु॒क्। वा॒चैव
प्र॒यन्ति॑। वा॒चोद्य॑न्ति। उ॒द्व॒तीर्भव॑न्ति। उ॒द्व॒द्वा अ॒नुष्टु॒भो रू॒पम्।
आ॒नुष्टु॒भो राज॑न्यः॥ ३०॥

तस्मा॑दु॒द्व॒तीर्भव॑न्ति। सौ॒र्य॑नु॒ष्टु॒गुत्त॑मा भ॒वति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ सन्त॑त्यै। यो वै स॒वादे॑ति॒। नैन॑ऽस॒व उप॑नमति।
यस्साम॑भ्य॒ एति॑। पा॒पी॒या॒न्सुषु॑वा॒णो भ॒वति। ए॒तानि॒ खलु॒
वै सामा॑नि। यत्पृ॒ष्ठानि॑। यत्पृ॒ष्ठानि॒ भव॑न्ति॥ ३१॥

तैरे॒व स॒वान्नै॑ति॒। या॒नि दे॒वरा॒जाना॑ऽसामा॑नि। तैर॒मुष्मि॑ल्लो॒क
ऋ॒ध्नोति॑। या॒नि म॒नुष्य॑रा॒जाना॑ऽसामा॑नि। तैर॒स्मि॑ल्लो॒क
ऋ॒ध्नोति॑। उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयोर् ऋ॒ध्नोति॑। दे॒वलो॒के च॑
म॒नुष्य॑लो॒के च॑। ए॒क॒वि॒ंशो॑ऽभिषे॒चनी॑य॒स्योत्त॑मो भ॒वति।
ए॒क॒वि॒ंशः केश॑व॒पनी॑य॒स्य प्रथ॑मः। स॒प्त॒द॒शो द॑श॒पेयः॥ ३२॥

वि॒द्वा ए॒क॒वि॒ंशः। रा॒ष्ट्रं स॑प्त॒द॒शः। वि॒श ए॒वैत॑न्म॒ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते।
तस्मा॑द्वा ए॒ष वि॒शां प्रि॒यः। वि॒शो हि म॑ध्य॒तोऽभिषि॑च्यते॑।

यद्वा ए॒नम॒दो दि॒शोऽनु॑ व्या॒स्थाप॑यन्ति। तथ्सु॑व॒र्गल्लो॒कमु॒भ्या
रो॑हति। यद्वि॒मल्लौ॑क॒त्र प्र॑त्यव॒रोह॑त्। अ॒तिज॒नवै॑यात्।
उ॒द्वा मा॑द्येत्। यदेष॑ प्र॒तीची॑न॒स्तोमो॑ भव॒ति। इ॒ममे॒व
तेन॑ लो॒कं प्र॑त्यव॒रोह॑ति। अथो॑ अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति
तिष्ठ॒त्यनु॑न्मादाय॥ ३३॥

अक्र॑त्राज॒न्यो भ॑वन्ति दश॒पेयो॑ माद्ये॒न्नीणि॑ च॥८॥ [८]

इ॒यवै॑ र॒ज॒ता। अ॒सौ हरि॑णी। यद्रु॒क्मौ भ॑वतः।
आ॒भ्यामे॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति। वरु॑णस्य॒ वा
अ॒भिषि॑च्यमा॒नस्या॑पः। इन्द्रि॒यवी॑र्य॒न्निर॑घ्नन्। तथ्सु॑व॒र्णः
हि॒रण्य॑मभवत्। यद्रु॒क्मम॑न्त॒र्द्धा॑ति। इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्य॑स्यानि॒र्घा॑ताय।
श॒तमा॑नो भवति श॒तख॑रः। श॒तायुः॑ पुरु॑षश्श॒तेन्द्रि॑यः।
आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒तिति॑ष्ठति। आयु॑र्वै हि॒रण्य॑म्। आयु॑ष्या
ए॒वैन॑मु॒भ्यति॑ ख॒रन्ति॑। तेजो॑ वै हि॒रण्य॑म्। तेज॑स्या
ए॒वैन॑मु॒भ्यति॑ ख॒रन्ति॑। वर्चो॑ वै हि॒रण्य॑म्। वर्च॑स्या
ए॒वैन॑मु॒भ्यति॑ ख॒रन्ति॑॥ ३४॥

श॒तख॑रोऽष्टौ च॥९॥ [९]

अप्र॑तिष्ठितो॒ वा ए॒ष इ॒त्याहुः॑। यो रा॑ज॒सूये॑न॒ यज॑त
इति॑। य॒दा वा ए॒ष ए॒तेन॑ द्वि॒रात्रे॑ण॒ यज॑ते। अथ॑ प्र॒तिष्ठा॑।
अथ॑ स॒वँथ्स॒रमा॑प्नोति। याव॑न्ति स॒वँथ्स॒रस्या॑हो॒रात्रा॑णि।
ताव॑तीरे॒तस्य॑ स्तो॒त्रीयाः॑। अ॒होरा॑त्रेष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति।
अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑ पूर्॒वम॑हर्भवति। अ॒तिरा॒त्र उ॑त्तरम्॥ ३५॥

नानैवाहोरात्रयोः प्रति तिष्ठति। पौर्णमास्यां पूर्वमहर्भवति।
 व्यष्टकायामुत्तरम्। नानैवार्धमासयोः प्रतितिष्ठति।
 अमावास्यायां पूर्वमहर्भवति। उद्दृष्ट उत्तरम्। नानैव
 मासयोः प्रतितिष्ठति। अथो खलु। ये एव समानपुखे
 पुण्याहे स्याताम्। तयोः कार्यं प्रतिष्ठित्यै॥३६॥

अपशव्यो द्विरात्र इत्याहुः। द्वे ह्येते छन्दसी।
 गायत्रश्च त्रैष्टुभश्च। जगतीमन्तर्यन्ति। न तेन जगती
 कृतेत्याहुः। यदेनान्तृतीयसवने कुर्वन्तीति। यदा वा
 एषाऽहीनस्याहर्भजते। साहस्यं वा सवनम्। अथैव
 जगती कृता। अथ पशव्यः। व्युष्टिर्वा एष द्विरात्रः। य
 एवविद्वान्द्विरात्रेण यजते। व्येवास्मा उच्छति। अथो तमं
 एवापं हते। अग्निष्टोममन्तत आ हरति। अग्निस्सर्वा देवताः।
 देवतास्वेव प्रति तिष्ठति॥३७॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

अङ्गिरसो वै सत्रमासता। तेषां पृश्निर्घर्मधुगांसीत्।
 सर्जीषेणाजीवत्। तेऽब्रुवन्। कस्मै नु सत्रमास्महे।
 येऽस्या ओषधीर्न जनयाम् इति। ते दिवो वृष्टिमसृजन्त।
 यावन्तस्तोका अवापद्यन्त। तावतीरोषधयोऽजायन्त। ता
 जाताः पितरो विषेणालिम्पन्॥१॥

तासां॑ अ॒गृ॒ध्वा रु॒प्यन्त्यै॒त्। ते॑ऽब्रुवन्। क इ॒दमि॒त्थम॑ क॒रिति॑।
 व॒यं भा॒ग॒धेय॑मिच्छ॒माना॒ इति॑ पि॒तरौ॑ऽब्रुवन्। कि॒र्षो॑
 भा॒ग॒धेय॑मिति॑। अ॒ग्नि॒होत्र॑ ए॒व नोऽप्य॑स्त्वित्य॑ब्रुवन्। तेभ्य॑
 ए॒तद्भा॒ग॒धेयं॑ प्राय॑च्छन्। यद्धु॒त्वा नि॒मार्ष्टि॑। ततो॒ वै त
 ओष॑धीरस्वदयन्। य ए॒ववै॑द॥ २॥

स्वद॑न्तेऽस्मा॒ ओष॑धयः। ते व॒त्समु॒पावा॑सृजन्। इ॒दन्नो॑
 ह॒व्यं प्रदा॑पयेति॑। सो॑ऽब्रवी॒द्वरं॑ वृ॒णौ। दश॑ मा॒ रात्री॑र्जा॒तन्न
 दा॑हन्। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रा॒णीति॑। तस्मा॑द्व॒त्स॒ञ्जा॒तन्द॑श
 रात्री॑र्न दु॒हन्ति॑। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रति। वा॒रेवृ॒त॒ः
 ह्य॑स्य। तस्मा॑द्व॒त्स॒ः स॒ः सृष्ट॑ध॒यः॒ रु॒द्रो घातु॑कः। अति॒ हि
 स॒न्धान्ध॑यति॥ ३॥

अ॒लि॒म्प॒न्वेद॑ घातु॑क एक॑ञ॥ १॥ [१]

प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। तं प्र॒जा अ॒न्व॑सृज्यन्त। तम॑भाग
 उपा॑स्त। सो॑ऽस्य प्र॒जाभि॑रपा॒क्राम॑त्। तम॑वरु॒रु॒त्समा॑नोऽन्वै॑त्।
 तम॑वरु॒ध॒न्नाश॑क्रोत्। स तपो॑ऽतप्यत। सो॑ऽग्निरुपा॑रम॒ताता॑पि
 वै स्य प्र॒जाप॑तिरिति॑। स र॒राटा॑दुदमृष्ट॥ ४॥

तद्धृ॑तमभवत्। तस्मा॒द्यस्य॑ द॒र्षिण॑तः केशा॒ उन्मृ॑ष्टाः।
 ता॒ञ्चै॒ष्ठल॑क्ष्मी प्राजाप॒त्येत्या॑हुः। यद्र॒राटा॑दुदमृष्ट। तस्मा॑द्र॒राटे
 केशा॒ न स॑न्ति। तद्ग्नौ प्रागृ॒ह्णात्। तद्व्य॑चिकि॒त्सत्। जु॒हवा॑नी
 ३ मा हौषा ३ मिति॑। तद्वि॒चिकि॑त्सायै॒ जन्म॑। य ए॒ववि॑द्वान्

विचिकिथ्संति॥५॥

वसीय एव चेतयते। तवाङ्गभ्यवदञ्जुहुतीति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजुहोत्स्वाहेति।
तत्स्वाहाकारस्य जन्म। य एवऽस्वाहाकारस्य जन्म वेद।
करोति स्वाहाकारेण वीर्यम्। यस्यैवैद्विदुषस्स्वाहाकारेण
जुह्वति॥६॥

भोगायैवास्य हुतं भवति। तस्या आहुत्यै पुरुषमसृजत।
द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स
गामसृजत। चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्।
सोऽजामसृजत॥७॥

सोऽग्निरंभिभेत्। आहुतीभिर्वै माऽऽप्रोतीति। स प्रजापतिं
पुनः प्राविशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्।
किं भाङ्गधेयमभि जनिष्य इति। तुभ्यमेवेदं हूयाता
इत्यब्रवीत्। स एतद्भाङ्गधेयमभ्यजायत। यदग्निहोत्रम्॥८॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा
हौषीः। उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथन्नौ
होष्यन्तीति। सायमेव तुभ्यञ्जुहुवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्।
तस्मादग्नये सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुह्यात्।
उभयमेवाग्नेयः स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाग्नेये

साय॑ हूयते। सूर्याय॑ प्रातः। रात्रि॑ष्वँ अनु॑ प्रजाः प्र जायन्ते।
अह्ना॑ प्रति॑ तिष्ठन्ति। यथ्साय॑ञ्जुहोति॑॥१०॥

प्रेव तेन॑ जायते। उदि॑ते सूर्ये॑ प्रातर्जु॑होति। प्रत्ये॒व तेन॑
तिष्ठति। प्रजाप॑तिरकामयत् प्रजाये॒येति॑। स एतद॑ग्निहोत्रं
मि॒थुनम॑पश्यत्। तदुदि॑ते सूर्ये॑ऽजुहोत्। यजु॑षाऽन्यत्।
तूष्णी॑मन्यत्। ततो॒ वै स प्राजा॑यत। यस्यै॒व द्वि॑दुष॒ उदि॑ते
सूर्ये॑ऽग्निहोत्रञ्जुहोति॑॥११॥

प्रेव जायते। अथो॒ यथा॒ दिवा॑ प्रजान॒न्नेति॑। तादृगे॒व
तत्। अथो॒ खल्वा॑हुः। यस्य॒ वै द्वौ पु॑ण्यौ गृहे वस॑तः।
यस्तयो॑रन्य॑ राधय॑त्यन्यन्। उ॒भौ वाव॑ स तावृ॑च्छतीति॑।
अ॒ग्निष्वँवादि॑त्यस्सायं प्र वि॑शति। तस्मा॑द॒ग्निर्दू॒रान्न॑क्तन्दृशे।
उ॒भे हि तेज॑सी सं पद्ये॑ते॥१२॥

उ॒द्यन्त॒ष्वँवादि॑त्यम॒ग्निरनु॑ समा॒रोह॑ति। तस्मा॑द्धूम ए॒वाग्ने॑र्दिवा
दृशे। यद॒ग्नये॑ साय॑ञ्जुह्यात्। आ सूर्याय॑ वृश्चेत। यथ्सूर्याय॑
प्रातर्जु॑ह्यात्। आऽग्नये॑ वृश्चेत। दे॒वता॑भ्यस्समद॑न्दध्यात्।
अ॒ग्निर्ज्योति॑र्ज्योति॒स्सूर्य॑स्स्वा- हेत्ये॒व साय॑ ह॒ोतव्य॑म्।
सूर्यो॑ ज्योति॒र्ज्योति॑र॒ग्निस्स्वा॑हेति॑ प्रातः। तथो॒भाभ्या॑
साय॑ हूयते॥१३॥

उ॒भाभ्या॑ प्रातः। न दे॒वता॑भ्यस्समद॑न्दधाति। अ॒ग्निर्ज्योति॑रित्याह।

अ॒ग्निर्वै रे॑तो॒धाः। प्र॒जा ज्योति॑रित्या॒ह। प्र॒जा ए॒वास्मै॒ प्र
ज॑नयति। सूर्यो॑ ज्योति॑रित्या॒ह। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु रेतो॑
दधाति। ज्योति॑र॒ग्निस्स्वाहे॑त्या॒ह। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता अ॒स्यां
प्रति॑ष्ठापयति॥१४॥

तू॒ष्णीमुत्त॑रा॒माहु॑तिञ्जुहोति। मि॒थुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै।
यदु॑दि॒ते सूर्ये॑ प्रा॒तर्जु॑हुयात्। यथाऽति॑थये प्र॒द्रु॒ताय॒
शू॒न्याया॑व॒स॒थाया॑हार्यः॑ ह॒रन्ति॑। ता॒दृगे॒व तत्। का॒ह
तत॑स्तद्भव॒तीत्या॑हुः। यथ्स॑ न वेद। यस्मै॒ तद्ध॑रन्तीति।
तस्मा॑द्यदौष॒सञ्जु॑होति। तदे॒व संप्र॑ति। अथो॒ यथा॒ प्रार्थ॑मौष॒सं
परि॑वेवैष्टि। ता॒दृगे॒व तत्॥१५॥

अ॒मृष्ट॒ विचि॑किथ्संति जुह्व॑त्यजाम॒सृज॑ताग्निहोत्रः॑ सूर्या॑य प्रा॒तर्जु॑होति जुह्व॑ति संप॒द्येते॒ हूय॑ते स्थापयति

संप्रति॑ द्वे च॥२॥ [२]

रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॑ग्निः। पत्नी॑ स्था॒ली। यन्म॑ध्येऽग्नेर॑धि॒श्रये॑त्।
रु॒द्राय॒ पत्नी॑मपि॒ दध्या॑त्। प्र॒मायु॑का स्यात्। उदी॑चोऽङ्गा॑रान्नि॒रूह्या॑धि॒
श्रय॑ति। पत्नी॑यै गोपी॒थाय॑। व्य॑न्तान्करोति। तथा॒
पत्न्य॑प्र॒मायु॑का भवति॥१६॥

घ॒र्मो वा ए॒षोऽशान्तः॑। अ॒हर॑हुः प्र वृ॒ज्यते॑। यद॑ग्निहोत्रम्।
प्रति॑षिञ्चेत्प॒शुकाम॑स्य। शा॒न्तमि॑व हि प॒शव्य॑म्। न
प्रति॑षिञ्चेद्ब्र॒ह्मव॑र्च॒सकाम॑स्य। समि॑द्धमि॒व हि ब्र॑ह्मव॒र्चस॑म्।
अथो॒ खलु॑। प्र॒तिषि॑च्यमे॒व। यत्प्र॑तिषिञ्चति॥१७॥

तत्पशव्यम्। यज्ञुहोति। तद्वह्वर्चसि। उभयमेवाकः।
 प्रच्युतुवाँ एतदस्माल्लोकात्। अगतन्देवलोकम्। यच्छृतः
 हविरनभिघारितम्। अभि द्योतयति। अभ्येवैनद्वारयति।
 अथो देवत्रैवैनद्रमयति॥१८॥

पर्यग्नि करोति। रख्वसामपहत्यै। त्रिः पर्यग्नि करोति।
 त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। यत्प्राचीनमुद्वासयेत्।
 यजमानः शुचाऽर्पयेत्। यद्वर्षिणा। पितृदेवत्यः स्यात्।
 यत्प्रत्यक्॥१९॥

पत्नीः शुचाऽर्पयेत्। उदीचीनमुद्वासयति। एषा वै
 देवमनुष्याणां शान्ता दिक्। तामेवैनदनूद्वासयति शान्त्यै।
 वर्त्म करोति। यज्ञस्य सन्तत्यै। निष्टपति। उपैव तथस्तृणाति।
 चतुरुन्नयति। चतुष्पादः पशवः॥२०॥

पशून्वावरुन्धे। सर्वान्पूर्णानुन्नयति। सर्वे हि पुण्यां राद्धाः।
 अनूच उन्नयति। प्रजायां अनूचीनत्वाय। अनूच्येवास्य
 प्रजाऽर्धुका भवति। संमृशति व्यावृत्त्यै। नाहोष्यन्नुप सादयेत्।
 यदहोष्यन्नुपसादयेत्। यथाऽन्यस्मा उपनिधाय॥२१॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। तादृगेव तत्। आऽस्मै वृश्चेत। यदेव
 गाहपत्येऽधि श्रयति। तेन गाहपत्यं प्रीणाति। अग्निरभिभेत्।
 आहुतयो माऽत्येष्यन्तीति। स एताः समिधमपश्यत्।
 तामाऽधत्त। ततो वा अग्नावाहुतयोऽध्रियन्त॥२२॥

यदेन९ समयच्छत्। तथ्समिधस्समित्वम्। समिधमा
दधाति। समेवैनय्यच्छति। आहुतीनान्धृत्यै। अथो
अग्निहोत्रमेवेध्वत्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। यदेका९ समिधमाधाय द्वे आहुती जुहोति। अथ
कस्या९ समिधिं द्वितीयामाहुतिञ्जुहोतीति॥२३॥

यद्वे समिधावा दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एका९
समिधमाधाय। यजुषाऽन्यामाहुतिञ्जुहोति। उभे एव समिद्वती
आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। आदीप्तायाञ्जुहोति।
समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो यथाऽतिथिञ्ज्योतिष्कृत्वा
परि वेवैष्टि। तादृगेव तत्। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति।
तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रति
ष्ठापयति॥२४॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्सुशवं उपनिधायान्ध्रियन्तेति तच्चत्वारि च॥३॥ [३]

उत्तरावतींश्चै देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो
देवा अभवन्। पराऽसुराः। यङ्गामयेत् वसीयान्धस्यादिति।
कनीयस्तस्य पूर्व९ हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा
उत्तरावत्याहुतिः। तान्देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥२५॥

यस्यैवञ्जुहति। भवत्येव। यङ्गामयेत् पापीयान्धस्यादिति।
भूयस्तस्य पूर्व९ हुत्वा। उत्तरंङ्कनीयो जुहुयात्। एषा वा
अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्।
यस्यैवञ्जुहति। परैव भवति॥२६॥

हुत्वोपं सादयत्यजांमित्राय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं
प्रतीरुष्यते। अननुध्यायिनमेवैनङ्करोति। अग्निहोत्रस्य वै
स्थाणुरस्ति। तय्यं ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा
अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। ताय्यंदुत्तरयाऽभि
जुहुयात्॥ २७ ॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। अतिहाय पूर्वामाहुतिञ्जुहोति।
यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति। अथो भ्रातृव्यमेवात्वाऽति
क्रामति। अवाचीनं सायमुपमार्ष्टि। रेतं एव तदधाति।
ऊर्ध्वं प्रातः। प्र जनयत्येव तत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति।
चतुरुन्नयति॥ २८ ॥

द्विर्जुहोति। अथ कं द्वे आहुती भवतु इति। अग्नौ वैश्वानर
इति ब्रूयात्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्वाह्मणः। हुत्वा द्विः
प्राश्नाति। अग्रावेव वैश्वानरे द्वे आहुती जुहोति। द्विर्जुहोति।
द्विर्निमार्ष्टि। द्विः प्राश्नाति॥ २९ ॥

षट्थसंपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति।
ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किन्देवत्यमग्निहोत्रमिति। वैश्वदेवमिति
ब्रूयात्। यद्यजुषा जुहोति। तदैन्द्राग्रम्। यत्तूष्णीम्।
तत्प्राजापत्यम्॥ ३० ॥

यन्निमार्ष्टि। तदोषधीनाम्। यद्वितीयम्। तत्पितृणाम्।
यत्प्राश्नाति। तद्गर्भाणाम्। तस्माद्गर्भा अनंश्नन्तो वर्धन्ते।

यदाचामति। तन्मनुष्याणाम्। उदङ्घर्यावृत्याचामति॥ ३१॥

आत्मनो गोपीथाय। निर्णेनेक्ति शुद्धौ। निष्टपति स्वगाकृत्यै।
उद्दिशति। सप्तर्षीनेव प्रीणाति। दखिषणा पर्यावर्तते। स्वमेव
वीर्यमनु पर्यावर्तते। तस्मादखिषणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरः।
अथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते। हुत्वोप समिन्धे॥ ३२॥

ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धौ। न बर्हिरनु प्र हरेत्। असङ्स्थितो
वा एष यज्ञः। यदग्निहोत्रम्। यदनु प्रहरैत्। यज्ञविच्छिन्द्यात्।
तस्मान्नानु प्रहृत्यम्। यज्ञस्य सन्तत्यै। अपो नि नयति।
अवभृथस्यैव रूपमकः॥ ३३॥

अभवन्वति जुहुयात्रयति मार्षि द्विःप्राश्नाति प्राजापत्यमाचामतीन्धेऽकः॥ ४॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। अग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः। किंप्रायणमग्निहोत्रमिति
वत्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम्। अग्निहोत्रयज्ञानाम्। तस्य
पृथिवी सदः। अन्तरिक्षमाग्नीद्धम्। द्यौर्हविर्धानम्। दिव्या
आपः प्रोख्यणयः। ओषधयो बर्हिः॥ ३४॥

वनस्पतय इध्मः। दिशः परिधयः। आदित्यो यूपः।
यजमानः पशुः। समुद्रोऽवभृथः। सव्वत्सरस्वंगाकारः।
तस्मादाहिताग्नेस्सर्वमेव बर्हिष्यन्दत्तं भवति। यत्सायजुहोति।
रात्रिमेव तेन दखिषण्याङ्कुरुते। यत्प्रातः॥ ३५॥

अहरेव तेन दखिषण्याङ्कुरुते। यत्ततो ददाति। सा दखिषणा।
यावन्तो वै देवा अहुतमादन्। ते पराऽभवन्। त

ए॒तद॑ग्नि॒होत्र॑ ५ सर्व॑स्यै॒व संम॑व॒दाया॑ जु॒हवुः। तस्मा॑दाहुः।
अ॒ग्नि॒होत्र॑वै दे॒वा गृ॑हाणा॒न्निष्कृ॑तिम॒पश्य॑न्ति। यत्सा॒यञ्जु॑होति।
रात्रि॑या ए॒व तद्धु॑ताद्याय॥ ३६॥

यज॑मान॒स्याप॑राभा॒वाय। यत्प्रा॑तः। अहं॑ ए॒व तद्धु॑ताद्याय।
यज॑मान॒स्याप॑राभा॒वाय। यत्ततो॑ऽश्नाति। हु॒तमे॒व तत्। द्वयोः॑
पय॑सा जुहु॒यात्प॒शुकाम॑स्य। ए॒तद्वा अ॑ग्नि॒होत्रं॑ मि॒थुन॑म्। य
ए॒ववै॑द। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जायते॥ ३७॥

इ॒मामे॒व पूर्॑व्या दु॒हे। अ॒मूमु॑त्तर॒या। अ॒धि॒श्रित्यो॑त्तर॒मा
न॑यति। योना॑वे॒व तद्रे॑त॒स्मिञ्च॑ति प्र॒जन॑ने। आ॒ज्येन॑
जुहु॒यात्तेज॑स्काम॒स्य। तेजो॑ वा आ॒ज्यम्। तेज॒स्यैव॑ भ॒वति।
पय॑सा प॒शुकाम॑स्य। ए॒तद्वै प॑शूना ५ रू॒पम्। रू॒पेणै॒वास्मै॑
प॒शून॑वरुन्धे॥ ३८॥

प॒शुमा॑ने॒व भ॑वति। द॒ध्नेन्द्रि॑यका॒मस्य॑। इन्द्रि॒यवै॑ दधि।
इन्द्रि॒याव्यै॑व भ॒वति। य॒वाग्वा॑ ग्रा॒मका॑मस्यौष॒धा वै म॑नुष्याः।
भा॒ग॒धेये॑नै॒वास्मै॑ सजा॒तान॑व रुन्धे। ग्रा॒म्यैव॑ भ॒वति। अ॒यंज्ञो॑
वा ए॒षः। यो॑ऽसाम्॥ ३९॥

च॒तुरु॑न्नयति। च॒तुर॑र॒खर॑ ५ रथ॒न्तर॑म्। र॒थ॒न्तर॑स्यैष वर्णः।
उ॒परी॑व हरति। अ॒न्तरि॑र॒खवाम॑दे॒व्यम्। वा॒म॒दे॒व्यस्यै॑ष वर्णः।
द्विर्जु॑होति। द्य॒खरं॑ बृ॒हत्। बृ॒हत् ए॒ष वर्णः॑। अ॒ग्नि॒होत्र॑मे॒व
तत्सा॑म॒न्वत्करो॑ति॥ ४०॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति।
विन्दत उपसत्तारम्। उन्नीयोप सादयति। पृथिवीमेव
प्रीणाति। होष्यन्नुपसादयति। अन्तरिख्यमेव प्रीणाति।
हुत्वोप सादयति। दिवमेव प्रीणाति। एता वा
अग्निहोत्रस्योपसदः॥४१॥

य एववेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्।
यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावितं होतारं
ब्रह्माणवेषद्वारवेद। तस्य त्वेव हुतम्। प्राणो वा
अग्निहोत्रस्याश्रावितम्। अपानः प्रत्याश्रावितम्। मनो
होता। चख्युर्ब्रह्मा निमेषो वषट्कारः॥४२॥

य एववेद। तस्य त्वेव हुतम्। सायय्याँवानश्च वै देवाः
प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमार्गच्छन्ति। तान् यन्न तर्पयेत्।
प्रजयाऽस्य पशुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता एनं
प्रजया पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूर्देवैस्सायय्याँवभिरिति सायं
संमृशति। सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव
देवास्सायय्याँवानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयां स्तर्पयति। त एनन्तृप्ताः प्रजया पशुभिस्तर्पयन्ति।
अरुणो ह स्माहौपवेशिः। अग्निहोत्र एवाहं सायंप्रातर्वज्रं
भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयांसो भ्रातृव्या इति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समिथ्सप्तमी। सप्तपदा शक्करी।
शाक्करो वज्रः। अग्निहोत्र एव तथ्सायंप्रातर्वज्रय्यंजमानो

भ्रातृव्याय प्र हरति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो
भवति॥४४॥

बर्हिः प्रातःकृताद्याय जायते रुन्धेऽसामा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषट्कारश्च प्रातर्यावाणो
वज्रस्त्रीणि च॥५॥

[५]

प्रजापतिरकामयतात्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्।
तस्मात्तन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तैऽब्रुवन्।
प्रजापतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमंजनिष्महि।
जायतान्न आत्मन्वदिति तैऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै
वायुः॥४५॥

चरख्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेवा तस्यै
पयसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते
प्रजापतिं प्रश्नमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो
नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति
प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानामहमित्यग्निः॥४६॥

तनुवा अहमिति वायुः। चरख्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव
प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादजनीति। अग्नेऽहुतादजनीति।
तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एववैद
गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति।
अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एववैद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति।
यदेव गाहपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्वान्। तेन त्वां

प्रीणा॒नित्य॑ब्रूताम्। तस्मा॒द्यद्वा॒ह॒पत्ये॑ऽधि॒श्रित्या॑हव॒नीय॑म॒भ्यु॒द्व॒व॑ति।
वा॒युमे॒व तेन॑ प्रीणाति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वता॑स्सृज॒मानः॑। अ॒ग्निमे॒व
दे॒वता॑नां प्रथ॒मम॑सृजत। सोऽन्यदा॑ल॒भ्यम॑वि॒त्वा॥४८॥

प्र॒जाप॑तिम॒भि प॒र्याव॑र्तत। स मृ॒त्योर॑बिभेत्। सोऽमु॑मा॒दित्य॑मा॒त्मनो॑
नि॒रमि॑मीत। त॒५ हु॒त्वा परा॑ङ्घ्र्याव॑र्तत। ततो॒ वै
स मृ॒त्युमपा॑जयत्। अप॑ मृ॒त्युञ्ज॑यति। य ए॒ववै॑द॒।
तस्मा॒द्यस्यै॒ववि॑दुषः। उ॒तैका॒हमु॑त द्य॒हन्न जुह॑ति। हु॒तमे॒वास्य॑
भव॑ति। अ॒सौ ह्या॑दित्योऽग्नि॒होत्र॑म्॥४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकञ्च॥६॥ [६]

रौ॒द्रङ्ग॑वि॒। वा॒यव्य॑मुप॑सृष्टम्। आ॒श्विन॑न्दुह्य॒मानम्॑।
सौ॒म्यन्दु॑ग्धम्। वा॒रु॒णमधि॑ श्रितम्। वै॒श्वदे॒वा भि॒न्दवः॑।
पौ॒ष्णमु॑द॒न्तम्। सा॒र॒स्वत॑वि॒ष्यन्द॑मानम्। मै॒त्र॒५ शरः॑।
धा॒तुरु॑द्वा॒सित॑म्। बृ॒ह॒स्पते॑रु॒न्नीत॑म्। स॒वि॒तुः प्र॑ क्रा॒न्तम्।
द्या॒वापृ॑थि॒व्यं॑ ह्रिय॒माणम्॑। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमु॑प॑सन्नम्। अ॒ग्नेः
पूर्वा॑ऽऽहु॒तिः। प्र॒जाप॑ते॒रुत्तरा॑। ऐ॒न्द्र॒५ हु॑तम्॥५०॥

उद्वासित५ सप्त च॥७॥ [७]

द॒रि॒ष्टि॒णत॑ उप॑ सृजति। पि॒तृलो॒कमे॒व तेन॑ जयति।
प्रा॒ची॒मा व॑र्तयति। दे॒वलो॒कमे॒व तेन॑ जयति। उ॒दी॒ची॒मावृ॑त्य
दो॒ग्धि। म॒नुष्य॑लो॒कमे॒व तेन॑ जयति। पूर्वा॑ दु॒ह्याज्ये॑ष्ठस्य
ज्यै॑ष्ठि॒नेय॑स्य। यो वा॑ ग॒तश्री॑स्स्यात्। अप॑रौ दु॒ह्यात्कनि॑ष्ठस्य
का॒नि॒ष्ठि॒नेय॑स्य। यो वा॑ बु॒भूषे॑त्॥५१॥

न सं मृशति। पापवस्यसस्य व्यावृत्तै। वायव्यं
 एतदुपसृष्टम्। आश्विनन्दुह्यमानम्। मैत्रन्दुग्धम्। अर्यम्ण
 उद्वास्यमानम्। त्वाष्ट्रमुन्नीयमानम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः
 प्रक्रान्तम्। द्यावापृथिव्यं ह्रियमाणम्॥५२॥

ऐन्द्राग्रमुप सादितम्। सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्यो जुहोति।
 योऽग्निहोत्रञ्जुहोति। यथा खलु वै धेनुन्तीर्थे तर्पयति।
 एवमग्निहोत्री यजमानन्तर्पयति। तृप्यति प्रजया पशुभिः।
 प्र सुवर्गल्लोकजानाति। पश्यति पुत्रम्। पश्यति पौत्रम्। प्र
 प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। यस्यैवद्विदुषोऽग्निहोत्रञ्जुहोति।
 य उ चैनदेववैद॥५३॥

बुभूषेद्वियमाणायते द्वे च॥८॥

त्रयो वै प्रैयमेधा आसन्। तेषात्रिरेकोऽग्निहोत्रमंजुहोत्।
 द्विरेकः। सकृदेकः। तेषाय्यस्त्रिरजुहोत्। स ऋचाऽजुहोत्।
 यो द्विः। स यजुषा। यस्सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽजुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावाधृताम्।
 तस्माद्यजुषाऽऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे एवर्धौ
 अवरुन्धे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निस्स्वाहेति सायञ्जुहोति।
 रेत एव तदधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिस्सूर्यस्स्वाहेति
 प्रातः। रेत एव हितं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य हितन्न प्र
 जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुतं सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय
प्राङ्मुद्रावेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत्। स यदा ताम्येत्।
अथ भूस्स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्।
स एवैनन्तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥५६॥

तृष्णीञ्जायते यजमानः॥९॥ [९]

यदग्निमुद्धरति। वसवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे
जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। निहितो
धूपायच्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति।
रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। प्रथममिधमर्चिरा लभते।
आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे
देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्य
देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकेव
भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र
एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः।
तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन्
यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति।

वसुषु रुद्रेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रं प्रजापतौ
ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवासायैतासु देवतासु हुतं भवति।
यस्यैव विदुषोऽग्निहोत्रञ्जुहति। य उ चैनदेववैदं॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निरिन्द्रं एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निर्निहितः प्रथमं सर्वं एव
नितरामङ्गाराशशरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्वष्टौ ॥)॥१०॥ [१०]

ऋतन्त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति।
सत्यन्त्वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्।
असावादित्यस्सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं
परिषिञ्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातस्सः। यावदहोरात्रे भवतः।
तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न पर्यन्तोऽस्ति।
यस्यैव विदुषोऽग्निहोत्रञ्जुहति। य उ चैनदेववैदं॥६०॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

प्रजापतिरकामयत प्रजास्सृजेयेति। स एतन्दशहोतारमपश्यत्।
तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा
असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्।
तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। यः कामयेत् प्रजायेयेति। स दशहोतारं
मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि

प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनैः प्रजापतिः प्रजा असृजत।
यस्मादेव योनैः प्रजापतिः प्रजा असृजत। तस्मादेव योनैः
प्रजायते। ब्राह्मणो दंष्ट्रिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै
प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो भवति।
प्रजानां सृष्टानान्धृत्यै। यं ब्राह्मणविद्याविद्वांस्य्यंशो
नच्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं परेत्य। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य। ब्राह्मणन्दंष्ट्रिणतो
निषाद्य। चतुर्होतृन्व्याचंखीत। एतद्वै देवानां परमङ्गुह्यं ब्रह्म।
यच्चतुर्होतारः। तदेव प्रकाशङ्गमयति। तदेनं प्रकाशङ्गतम्।
प्रकाशं प्रजानांङ्गमयति। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य व्याचष्टे॥४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नित्येव व्याचष्टे। ब्राह्मणो
दंष्ट्रिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा।
उपद्रष्टुमत्येवैन्य्यंशं ऋच्छति। ईश्वरन्तय्यंशोर्तो रित्याहुः।
यस्यान्ते व्याचष्ट इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनन्तत्रोपनमति।
तदेवाव रुन्धे॥५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा
धत्ते। तेनैवोद्धृत्याग्निहोत्रञ्जुह्यात्। प्रजातमेवैनञ्जुहोति।
हविर्निर्वपस्यन्दशहोतारव्याचंखीत। प्रजातमेवैनन्निर्वपति।
सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दशहोतार- व्याचंक्षीत। सामिधेनीरेव

सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव तनुते॥६॥

अभिचरन्दशहोतारञ्जुहयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्। यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तदभि चरति। स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्। निर्ऋतिगृहीत एवैनन्निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः क्रूरम्। तेन वर्षद्वरोति। वाच एवैनङ्कुरेण प्र वृश्चति। ताजगार्तिमार्च्छति॥७॥

दशहोता सृष्ट्वा ऋच्छेद्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥१॥—————[१]

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतश्चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपाक्रामताम्। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। दर्शपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहयात्। दर्शपूर्णमासावेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। दर्शपूर्णमासयोस्सृष्टयोर्धृत्यै। सोऽकामयत चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स चातुर्मास्यान्यसृजत। तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥९॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्यान्येव
 सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां
 सृष्टानामृत्यै। सोऽकामयत पशुबन्धं सृजेयेति। स
 एतं षड्द्वितारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
 ततो वै स पशुबन्धमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तद्गृहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्द्वितारं
 मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य
 प्र तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य धृत्यै।
 सोऽकामयत सौम्यमध्वरं सृजेयेति। स एतं
 सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
 ततो वै स सौम्यमध्वरमसृजत॥११॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तद्गृहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य
 ग्रहत्वम्। दीर्घिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये
 जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरं सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र तनुते। ग्रहो
 भवति। सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। देवेभ्यो वै यज्ञो न
 प्राभवत्। तमेतावच्छस्समभरन्॥१२॥

यत्संभाराः। ततो वै तेभ्यो यज्ञः प्राभवत्। यत्संभारा
 भवन्ति। यज्ञस्य प्रभृत्यै। आतिथ्यमासाद्य व्याचष्टे।
 यज्ञमुखवाँ आतिथ्यम्। मुखत एव यज्ञं संभृत्य
 प्र तनुते। अयज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः

प्रजायेरन्। पत्नीर्व्याचष्टे। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय।
उपसत्सु व्याचष्टे। एतद्वै पत्नीनामायतनम्। स्व एवैना
आयतनेऽवकल्पयति॥१३॥

तनुत आलभमानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जयेरन्थद्वं॥२॥ [२]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स
त्रिवृतः स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत
उदत्तृणत्। तौ पूर्वपृष्वश्चापरपृष्वश्चाभवताम्। पूर्वपृष्वन्देवा
अन्वसृज्यन्त। अपरपृष्वमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्।
पराऽसुराः। यङ्कामयेत् वसीयान्स्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपृष्वे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यङ्कामयेत्
पार्षीयान्स्यादिति। तमपरपृष्वे याजयेत्। पार्षीयानेव
भवति। तस्मात्पूर्वपृष्वोऽपरपृष्वात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै
दशहोता। चतुरहोता पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता।
ऋतवस्सर्व्वंत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशवं इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं ब्रह्मर्भूयांस्र्वैदं।
ब्रह्मरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत।
स इन्द्रमपि नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रो
जनुयेति। सोऽब्रवीत्। यथाऽहय्युष्मास्तपसाऽसृष्टिः।
एवमिन्द्रं जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्।
जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति।

ऋतून्सर्वँत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाल्लोकानित्यंब्रुवन्। तवै
माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तश्चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति।
स चतुर्होतारञ्जुह्यात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव
भूत्वा प्रजायते। जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण
जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरः हि देवा एतयाऽऽहुत्या
प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। वयं
पूर्वं सुवर्गलोकमियाम वयं पूर्वं इति॥१८॥

त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा
प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वं सुवर्गलोकमायन्।
यस्सुवर्गकामस्स्यात्। स पञ्चहोतारं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रे
जुह्यात्। सर्वँत्सरो वै पञ्चहोता। सर्वँत्सरस्सुवर्गो लोकः।
सर्वँत्सर एवर्तुषु प्रतिष्ठाय। सुवर्गलोकमेति। तैऽब्रुवन्नाङ्गिरस
आदित्यान्॥१९॥

क्व स्थ। क्व वस्सद्भ्यो हव्यवँक्ष्याम इति। छन्दस्स्वित्यंब्रुवन्।
गायत्रियात्रिष्टुभि जगत्यामिति। तस्माच्छन्दस्सु सद्भ्य
आदित्येभ्यः। आङ्गिरसीः प्रजा हव्यवँहन्ति। वहन्त्यस्मै
प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातङ्गच्छति। य एववँदं द्वादश
मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः।
एतस्मिन्वा एष श्रितः। एतस्मिन्प्रतिष्ठितः। य एवमेतः॥

श्रितं प्रतिष्ठितुँदं। प्रत्येव तिष्ठति॥२०॥

स्यादिति सवँत्सरो जनयध्वमितीत्यब्रवीत्पूर्वं इत्यादित्यानृतवृषड्॥३॥ [३]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति। स एतन्दशहोतारमपश्यत्। तेन दशधाऽऽत्मानं विधाय। दशहोत्राऽतप्यत। तस्य चित्तिस्सुगासीत्। चित्तमाज्यम्। तस्यैतावत्येव वागासीत्। एतावान् यज्ञक्रतुः। स चतुर्होतारमसृजत। सोऽनन्दत्॥२१॥

असृष्टि वा इममिति। तस्य सामो हविरासीत्। स चतुर्होत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स भूरिति व्याहरत्। स भूमिमसृजत। अग्निहोत्रन्दर्शपूर्णमासौ यजूंषि। स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स भुव इति व्याहरत्॥२२॥

सोऽन्तरिंख्यमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स तृतीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्। स दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै व्याहृतय इमे लोकाः। इमान्खलु वै लोकाननु प्रजाः पशवश्छन्दांसि प्राजायन्त। य एवमेताः प्रजापतेः प्रथमा व्याहृतीः प्रजाता वेद॥२३॥

प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत। स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमस्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्ते हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्रत्यङ्मुखाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रियमासीत्॥२४॥

तद्दुर्वर्णः॑ हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य॑ हिरण्यस्य॑ जन्म।
 स द्वितीयम॑तप्यत। सोऽता॑म्यत्। स प्राड॑बाधत।
 स दे॒वान॑सृजत। तद॑स्य प्रि॒यमा॑सीत्। तथ्सु॒वर्णः॑
 हिर॑ण्यमभवत्। तथ्सु॒वर्णस्य॑ हिर॑ण्यस्य॑ जन्म। य ए॒व॑
 सु॒वर्णस्य॑ हिर॑ण्यस्य॑ जन्म वेद॑॥ २५॥

सु॒वर्ण आ॒त्मना॑ भवति। दुर्वर्णोऽस्य॑ भ्रातृ॒व्यः। तस्मा॑त्सु॒वर्णः॑
 हिर॑ण्यं भा॒र्यम्। सु॒वर्ण ए॒व भ॑वति। ऐ॒नं प्रि॒यङ्ग॑च्छति
 नाप्रि॑यम्। स स॒प्तहो॑तारमसृजत। स स॒प्तहो॑त्रै॒व
 सु॒वर्ग॑ल्लो॒कमै॑त्। त्रि॒णवे॑न॒ स्तोमे॑नै॒भ्यो लो॒केभ्योऽसु॑रा॒न्प्राणु॑दत।
 त्रय॑स्त्रि॒ंशेन॑ प्रत्य॑तिष्ठत्। ए॒कवि॑ं॒शेन॑ रुच॑मधत्त॥ २६॥

स॒प्तद॒शेन॑ प्राजा॑यत। य ए॒वद्वि॑द्वान्त्सोमे॑न॒ यज॑ते।
 स॒प्तहो॑त्रै॒व सु॒वर्ग॑ल्लो॒कमै॑ति। त्रि॒णवे॑न॒ स्तोमे॑नै॒भ्यो लो॒केभ्यो
 भ्रातृ॑व्या॒न्प्राणु॑दते। त्रय॑स्त्रि॒ंशेन॑ प्र॒ति॑तिष्ठति। ए॒कवि॑ं॒शेन॑
 रुच॑न्धत्ते। स॒प्तद॒शेन॑ प्र जा॑यते। तस्मा॑त्सप्तद॒श- स्तोमो॑ न
 नि॒रू॒ह॒त्यः। प्र॒जाप॑तिर्वै स॒प्तद॒शः। प्र॒जाप॑तिमे॒व म॑ध्य॒तो ध॑त्ते
 प्रजा॑त्यै॥ २७॥

अनन्दद्भुव इति व्याहरद्वेदासीद्वेदाधत्त प्रजात्यै॥ ४॥ [४]

दे॒वा वै वरु॑णमयाजयन्। स यस्यै॑यस्यै दे॒वता॑यै
 द॒खि॑णा॒मन॑यत्। ताम॑घ्नीनात्। तै॑ऽब्रुवन्। व्यावृ॒त्य
 प्र॒ति गृ॑ह्णाम। तथा॑ नो द॒खि॑णा न वृ॒ष्यती॑ति। ते

व्यावृत्य प्रत्यङ्गृह्णात्। ततो वै तान्दखिषिणा नार्ह्मीनात्।
य एवविँद्वान्व्यावृत्य दखिषिणां प्रतिगृह्णाति। नैनन्दखिषिणा
ह्मीनाति॥२८॥

राजाँ त्वा वरुणो नयतु देवि दखिषिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह।
आग्नेयवै हिरण्यम्। स्वयैवैनन्देवतया प्रति गृह्णाति। सोमाय
वास इत्याह। सौम्यवै वासः। स्वयैवैनन्देवतया प्रति
गृह्णाति। रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवैनन्देवतया
प्रतिगृह्णाति। वरुणायाश्वमित्याह॥२९॥

वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनन्देवतया प्रतिगृह्णाति। प्रजापतये
पुरुषमित्याह। प्राजापत्यो वै पुरुषः। स्वयैवैनन्देवतया
प्रति गृह्णाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवो वै तल्पः।
स्वयैवैनन्देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायाँङ्गीरसायान
इत्याह। इयवाँ उत्तान आँङ्गीरसः॥३०॥

अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। वैश्वानर्यर्चा रथं प्रति गृह्णाति।
वैश्वानरो वै देवतया रथः। स्वयैवैनन्देवतया प्रति गृह्णाति।
तेनामृतत्वमश्यामित्याह। अमृतमेवात्मन्धत्ते। वयो दात्र
इत्याह। वय एवैनङ्कृत्वा। सुवर्गल्लोकङ्गमयति। मयो
मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्र इत्याह॥३१॥

यद्वै शिवम्। तन्मयः। आत्मन एवैषा परीतिः। क इदङ्कस्मा
अदादित्याह। प्रजापतिर्वै कः। स प्रजापतये ददाति। कामः
कामायेत्याह। कामेन हि ददाति। कामेन प्रतिगृह्णाति। कामो

दा॒ता कामः॑ प्रति॒ग्रही॒तेत्या॑ह॥३२॥

कामो॒ हि दा॒ता। कामः॑ प्रति॒ग्रही॒ता। कामः॑ स॒मुद्र॒मावि॒शेत्या॑ह।
स॒मुद्र इ॒व हि कामः॑। ने॒व हि काम॒स्यान्तो॑ऽस्ति। न
स॒मुद्रस्य॑। कामे॑न त्वा प्रति॒गृह्णामी॒त्या॑ह। येन॒ कामे॑न
प्रति॒गृह्णाति॑। स ए॒वैन॑म॒मुष्मि॒ल्लोके॑ काम॒ आग॑च्छति।
कामे॑तत्त ए॒षा ते काम॒ दखि॑ष्णेत्या॑ह। काम॑ ए॒व
तद्य॑ज॒मानो॑ऽमुष्मि॒ल्लोके॑ दखि॑ष्णामिच्छति। न प्र॑तिग्रही॒तरि॑।
य ए॒वद्वि॑द्वान्दखि॑ष्णां प्रति॒गृह्णाति॑। अ॒नृणा॑मे॒वैनां॑ प्रति॑
गृह्णाति॥३३॥

वीना॒त्यश्रु॑मित्या॒हाङ्गीर॑सः प्रति॒ग्रही॒त्र इत्या॑ह प्रति॒ग्रही॒तेत्या॑ह दखि॑ष्णेत्या॑ह च॒त्वारि॑ च॥५॥—[५]

अन्तो॒ वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑। यद॑श्ममहः॑। द॒शमे॑ऽह॒न्त्सर्प॑रा॒ज्ञियां॑
ऋ॒ग्भिस्स्तु॑वन्ति। य॒ज्ञस्यै॒वान्त॑ङ्ग॒त्वा। अ॒न्नाद्य॑म॒व रु॑न्धते।
ति॒सृभि॑स्स्तुवन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व
लो॒केभ्यो॑ऽन्नाद्य॑म॒व रु॑न्धते। पृ॒श्नि॒वती॑र्भवन्ति। अ॒न्न॒वै
पृ॒श्नि॑॥३४॥

अ॒न्नमे॒वाव॑ रुन्धते। मन॑सा॒ प्रस्तौ॑ति। म॒न॒सोद्गा॑यति। मन॑सा॒
प्रति॑ हरति। मन॑ इ॒व हि प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। दे॒वा वै
स॒र्पाः। तेषा॑मि॒यः रा॒ज्ञी। यत्स॑र्प॒राज्ञियां॑ ऋ॒ग्भिस्स्तु॑वन्ति।
अ॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठन्ति॥३५॥

चतु॑र्होत॒वृन् होता॒ व्याच॑ष्टे। स्तु॒तम॑नु॒शंस॑ति॒ शान्त्यै॑।
अन्तो॒ वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑। यद॑श्ममहः॑। ए॒तत्ख॒लु वै दे॒वानां॑

परमङ्गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहं श्वतुर्होतृन्व्याचष्टे।
यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। परमन्देवानाङ्गुह्यं ब्रह्माव रुन्धे। तदेव
प्रकाशङ्गमयति॥ ३६॥

तदेनं प्रकाशङ्गतम्। प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। वाचय्यच्छति।
यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यंवाँ अहः। भ्रातृव्यदेवत्या
रात्रिः। अह्ना रात्रिभ्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकवृद्धे।
यद्विवा वाचविँसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्।
यन्नक्तविँसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृष्यसूर्ये
वाचविँसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति।
यावदादित्योऽस्तमेति॥ ३७॥

पृश्निं तिष्ठन्ति गमयति शिषेत्पञ्च च॥६॥ [६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। तास्सृष्टास्समंश्लिष्यन्। ता
रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपवै प्रजापतिरिति। ता
नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति।
तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धयेते॥ ३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि
नासृजत। तन्देवा अब्रुवन्। इन्द्रन्नो जनयेति। स
आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमसृजत। तन्निष्टुर्वीर्यं भूत्वाऽनु
प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्त आपद्यत।
तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥ ३९॥

य ए॒ववै॑द। अ॒भि भ्रातृ॑व्यान्भवति। ते दे॒वा असुरै॑र्विजित्य।
सु॒वर्ग॑ल्लौ॒कमा॑यन्। ते॒ऽमुष्मि॑ल्लौ॒के व्य॑रुध्यन्। ते॒ऽब्रु॑वन्।
अ॒मुतः॑ प्र॒दान॒व्र्वा उप॑जिजीवि॒मेति॑। ते स॒प्तहो॑तारय्यँ॒ज्ञवि॑धाया॒यास्य॑म्।
आ॒ङ्गीर॒सं प्रा॑हिण्वन्। ए॒तेना॒मुत्र॑ कल्प॒येति॑॥४०॥

तस्य॒ वा इ॒यङ्कृ॑तिः। यदि॒दङ्कि॑श्च। य ए॒ववै॑द। कल्प॑तेऽस्मै।
स वा अ॒यं म॑नुष्येषु य॒ज्ञस्स॑प्तहो॒ता। अ॒मुत्र॑ स॒द्भ्यो
दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यवै॑हति। य ए॒ववै॑द। उपै॒नय्यँ॒ज्ञो न॑मति।
सोऽम॑न्यत। अ॒भि वा इ॒मेऽस्मा॑लो॒काद॒मुल्लौ॑कङ्गमिष्यन्त॒
इति॑। स वाच॑स्पते॒ हृदि॑ति॒ व्याह॑रत्। तस्मा॑त्पु॒त्रो हृद॑यम्।
तस्मा॑द॒स्मालो॒काद॒मुल्लौ॑क॒त्राभि॑ का॒मय॑न्ते। पु॒त्रो हि
हृद॑यम्॥४१॥

हृयंते अभवत्कल्पयेतीति च॥७॥ [७]

दे॒वा वै चतु॑र्होतृभि॒र्यज्ञ॑म॒तन्व॑त। ते वि पा॒प्मना॑
भ्रातृ॑व्येणाज॒यन्त॑। अ॒भि सु॒वर्ग॑ल्लौ॒कम॑जयन्। य ए॒ववि॑द्वा॒
श्चतु॑र्होतृभि॒र्यज्ञ॑न्त॒नुते॑। वि पा॒प्मना॑ भ्रातृ॑व्येण जयते।
अ॒भि सु॒वर्ग॑ल्लौ॒कञ्ज॑यति। षड्द्वौ॒त्रा प्रा॑य॒णीय॑मा सा॒दय॑ति।
अ॒मुष्मै॒ वै लो॒काय॑ षड्द्वौ॒ता। घ्नन्ति॒ खलु॑ वा ए॒तत्सोम॑म्।
यद॑भिषुण्वन्ति॥४२॥

ऋ॒जुधै॒वैन॑म॒मुल्लौ॑कङ्गमयति। चतु॑र्होत्राऽऽति॒थ्यम्। यशो॒ वै
चतु॑र्हो॒ता। यश॑ ए॒वात्म॑न्धत्ते। प॒ञ्चहो॑त्रा प॒शुमु॑प॒साद॑यति।

सुव॒र्ग्यो वै प॒ञ्च॑होता। यज॑मानः प॒शुः। यज॑मानमे॒व
सुव॒र्गलौक॑ङ्गमयति। ग्रहा॑न्गृही॒त्वा स॒प्तहो॑तारञ्जुहोति।
इन्द्रि॒यवै स॒प्तहो॑ता॥ ४३॥

इन्द्रि॒यमे॒वात्म॑न्य॒त्ते। यो वै चतु॑र्होतृ॒ननु॑स॒वन॑न्त॒र्पय॑ति।
तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।
ब॒हिष्प॒वमा॑ने द॒शहो॑तार॒व्याँच॑र॒षीत॑। मा॒ध्य॑न्दि॒ने
प॒वमा॑ने चतु॑र्होतारम्। आ॒र्भवे॑ प॒वमा॑ने प॒ञ्चहो॑तारम्।
पि॒तृय॑ज्ञे ष॒ड्हो॑तारम्। य॒ज्ञाय॑ज्ञि॒यस्य॑ स्तो॒त्रे स॒प्तहो॑तारम्।
अ॒नु॒स॒वन॑मे॒वैनाँ॑ स्त॒र्पय॑ति॥ ४४॥

तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति। दे॒वा
वै चतु॑र्होतृभिस्स॒त्रमा॑सत। ऋ॒द्धि॑परि॒मित॒य्यँश॑स्का॒माः।
ते॑ऽब्रुवन्। य॒न्नः प्र॒थम॒य्यँश॑ ऋ॒च्छा॑त्। स॒र्वेषा॑न्नु॒स्तथ॑स॒हास॑दिति।
सोम॑श्चतु॑र्हो॒त्रा। अ॒ग्निः प॒ञ्चहो॑त्रा। धा॒ता ष॒ड्हो॑त्रा॥ ४५॥

इन्द्र॑स्स॒प्तहो॑त्रा। प्र॒जाप॑ति॒र्दश॑होत्रा। तेषाँ॑ सोम॑
राजा॑न्नु॒य्यँश॑ आ॒र्च्छ॑त्। त॒न्य॑का॒मय॑त। तेना॑पा॒क्राम॑त्। तेन॑
प्र॒लाय॑मचरत्। त॒न्दे॒वाः प्रै॒षैः प्रै॒षमै॑च्छन्। तत्प्रै॑षा॒णां प्रै॒षत्व॑म्।
नि॒वि॒द्भि॒र्यवे॑दयन्। तन्नि॒वि॒दाँनि॒वित्त्व॑म्॥ ४६॥

आ॒प्रीभि॑राप्नुवन्। तदा॒प्री॑णा॒माप्रि॑त्वम्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ य॒शो
व्य॑गृह्णत। ते ग्रहा॑ अभवन्। तद्ग्रहा॑णाङ्ग॒हृत्व॑म्। यस्यै॒ववि॑दुषो
ग्रहा॑ गृह्यन्ते। तस्य॑ त्वे॒व गृ॑ही॒ताः। ते॑ऽब्रुवन्। यो वै नः

श्रेष्ठोऽभूत्॥४७॥

तमवधिष्म। पुनरिमं सुवामहा इति। तच्छन्दोभिरसुवन्त।
तच्छन्दसाच्छन्दस्त्वम्। साम्ना समानयन्। तत्साम्नस्सामत्वम्।
उक्थैरुदस्थापयन्। तदुक्थानामुक्थत्वम्। य एववैद। प्रत्येव
तिष्ठति॥४८॥

सर्वमायुरेति। सोमो वै यशः। य एवविद्वान्थसोममागच्छति।
यश एवैनमृच्छति। तस्मादाहुः। यश्चैववैद यश्च ना
तावुभौ सोममागच्छतः। सोमो हि यशः। तन्त्वाऽव यश
ऋच्छतीत्याहुः। यस्सोमे सोमं प्राहेति। तस्मात्सोमे सोमः
प्रोच्यः। यश एवैनमृच्छति॥४९॥

अभिषुण्वन्ति सप्तहोता तर्पयति षड्विंश निवित्त्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥८॥—————[८]

इदव्वा अग्रे नैव किञ्च नासीत्। न द्यौरासीत्। न
पृथिवी। नान्तरिख्यम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत स्यामिति।
तदतप्यत। तस्मात्तेपानाद्धूमोऽजायत। तद्भूयोऽतप्यत।
तस्मात्तेपानाद्ग्निरजायत। तद्भूयोऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपानाज्योतिरजायत। तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानाद्विचिरजायत
तद्भूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानान्मरीचयोऽजायन्त। तद्भूयोऽतप्यत।
तस्मात्तेपानादुदारा अजायन्त। तद्भूयोऽतप्यत। तदभ्रमिव
समह्न्यत। तद्वस्तिमभिनत्॥५१॥

स समुद्रोऽभवत्। तस्मात्समुद्रस्य न पिबन्ति।
प्रजननमिव हि मन्यन्ते। तस्मात्पशोर्जायमानादापः

पुरस्ताद्यन्ति। तद्वशं होताऽन्वसृज्यत। प्रजापतिर्वै दशं होता।
य एवन्तपंसो वीर्यं विद्वान् स्तप्यते। भवत्येव। तद्वा
इदमापस्सलिलमासीत्। सोऽरोदीत्प्रजापतिः॥५२॥

स कस्मा अज्ञि। यद्यस्या अप्रतिष्ठाया इति।
यदप्स्ववापद्यत। सा पृथिव्यभवत्। यद्वमृष्ट। तदन्तरिख्यमभवत्।
यदूर्ध्वमुदमृष्ट। सा द्यौरभवत्। यदरोदीत्। तदनयो
रोदस्त्वम्॥५३॥

य एव वैदं। नास्यं गृहे रुदन्ति। एतद्वा एषाल्लोकानाञ्जन्म।
य एवमेषाल्लोकानाञ्जन्म वेदं। नैषु लोकेष्वार्तिमार्च्छति।
स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। स इमां प्रतिष्ठां विद्वान् कामयत्
प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स
जघनादसुरानसृजत॥५४॥

तेभ्यो मृन्मये पात्रेऽन्नमदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्।
तामपाहत्। सा तमिस्राऽभवत्। सोऽकामयत् प्रजायेयेति।
स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स प्रजननादेव
प्रजा असृजत। तस्मादिमा भूयिष्ठाः। प्रजननाद्धोना
असृजत॥५५॥

ताभ्यो दारुमये पात्रे पयोऽदुहत्। याऽस्य सा
तनूरासीत्। तामपाहत्। सा जोध्वाऽभवत्। सोऽकामयत्
प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स

उपप॒ख्याभ्यामे॒वर्तून॑सृजत। तेभ्यो॑ रज॒ते पात्रे॑ घृतम॑दुहत्।
याऽस्य॒ सा त॒नूरासीत्॑॥५६॥

तामपा॑हत। सोऽहोरा॒त्रयो॑स्सन्धि॒रभवत्। सोऽकाम॑यत्
प्रजा॑येयेति। स तपो॑ऽतप्यत। सोऽन्तर्वा॑नभवत्। स
मुखा॑द्वेवान॑सृजत। तेभ्यो॑ हरि॑ते पात्रे॑ सोम॑मदुहत्। याऽस्य॒
सा त॒नूरासीत्॑। तामपा॑हत। तदह॑रभवत्॥५७॥

ए॒ते वै प्र॒जाप॑ते॒र्दोहाः॑। य ए॒ववै॑दं। दु॒ह ए॒व प्र॒जाः। दि॒वा
वै नो॑ऽभू॒दिति॑। तद्वे॒वाना॑न्दे॒वत्व॑म्। य ए॒वन्दे॒वाना॑न्दे॒वत्व॑वै॑दं।
दे॒ववा॑ने॒व भ॑वति। ए॒तद्वा अ॑होरा॒त्राणा॑ञ्जन्म। य
ए॒वम॑होरा॒त्राणा॑ञ्जन्म वे॒दं। नाहो॑रा॒त्रेष्वार्ति॑मा॒र्च्छति॑॥५८॥

अस॒तोऽधि॑ मनो॑ऽसृज्यत। मनः॑ प्र॒जाप॑तिमसृजत।
प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। तद्वा इ॒दं मन॑स्ये॒व पर॑मं
प्रति॑ष्ठितम्। यद्वि॒दङ्कि॑ञ्च। तदे॒तच्छ्रो॑वस्य॒सन्नाम॑ ब्र॒ह्म।
व्यु॒च्छन्ती॑व्यु॒च्छन्त्य॑स्मै वस्य॑सीवस्यसी व्यु॒च्छति॑। प्रजा॑यते
प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। प्र पर॑मे॒ष्ठिनो॑ मा॒त्रामा॑प्नोति। य
ए॒ववै॑दं॥५९॥

अ॒ग्निर॑जायत तद्भूयोऽतप्यतामिनदरोदीत्प्रजापतीरोदस्त्वमसृजतासृजत घृतमदुहद्याऽस्य सा
त॒नूरासी॑दह॑रभवदृच्छति वे॒दं (इ॒दं धृ॒मोऽग्नि॑ज्योति॒रर्चि॑र्मरीचय उ॒दारा॑स्तद॒ब्धं स ज॒घना॑त्स्या तमि॒श्रा
स प्र॒जन॑ना॒त्स्या जो॒त्स्या स उप॑प॒ख्याभ्या॑ सोऽहोरा॒त्रयो॑स्सन्धि॒स्स मु॒खात्तद॑ह॒र्दे॒ववा॑न्मृ॒न्मये॑ दारु॒मये॑
रज॒ते हरि॑ते तेभ्य॒स्ताभ्यो॑ द्वे तेऽन्नं पयो॑ घृतं सोमं ॥)॥९॥

प्र॒जाप॑ति॒रिन्द्र॑मसृजतानुजाव॒रन्दे॒वाना॑म्। तं प्राहि॑णोत्।

परै॑हि। ए॒तेषा॑न्दे॒वाना॑मधि॒पति॑रे॒धीति॑। तन्दे॒वा अ॑ब्रुवन्।
कस्त्वमसि॑। व॒यवै॑ त्वच्छे॒याः सः स्म॒ इति॑। सोऽब्र॑वीत्।
कस्त्वमसि॑ व॒यवै॑ त्वच्छे॒याः सः स्म॒ इति॑ मा दे॒वा
अ॑वोच॒न्निति॑। अथ॒ वा इ॒दन्तर्हि॑ प्र॒जाप॑तौ ह॒र आसीत्॥६०॥

यद॒स्मिन्ना॑दित्ये। तदे॒नम॑ब्रवीत्। ए॒तन्मे॒ प्रय॑च्छ।
अथा॒हमे॑तेषा॑न्दे॒वाना॑मधि॒पति॑र्भविष्या॒मीति॑। कोऽह॑ः
स्या॒मित्य॑ब्रवीत्। ए॒तत्प्र॑दायेति॑। ए॒तत्स्या॒ इत्य॑ब्रवीत्।
यदे॒तद्वी॑षीति॑। को ह॒ वै नाम॑ प्र॒जाप॑तिः। य ए॒ववै॑द॥६१॥

वि॒दुरे॑न॒न्नाम्ना॑। तद॒स्मै रु॒क्मङ्कृ॑त्वा प्रत्य॑मुश्चत्। ततो॒ वा इन्द्रो॑
दे॒वाना॑मधि॒पति॑रभवत्। य ए॒ववै॑द॥ अधि॒पति॑रे॒व संमा॑नाना॑
भवति॑। सोऽम॑न्यत। किङ्कि॒र्वा अ॑कर॒मिति॑। स च॒न्द्रं म॒
आह॑रेति॒ प्राल॑पत्। तच्च॒न्द्रम॑सश्चन्द्रम॒स्त्वम्। य ए॒ववै॑द॥६२॥

च॒न्द्रवा॑ने॒व भ॑वति। तन्दे॒वा अ॑ब्रुवन्। सु॒वीर्यो॑ मर्या॒
यथा॑ गोपा॒यत् इति॑। तत्सूर्य॑स्य सूर्य॒त्वम्। य ए॒ववै॑द॥
नैन॑न्दभ्रोति। कश्च॒ नास्मि॑न्वा इ॒दमि॑न्द्रि॒यं प्रत्य॑स्था॒दिति॑।
तदिन्द्र॑स्येन्द्र॒त्वम्। य ए॒ववै॑द॥ इन्द्रि॒याव्ये॑व भ॑वति॥६३॥

अ॒यवै॑ इ॒दं प॑र॒मोऽभू॑दिति॑। तत्प॑रमे॒ष्ठिनः॑ परमेष्ठि॒त्वम्। य
ए॒ववै॑द॥ प॒रमा॑मे॒व काष्ठा॑ङ्गच्छति। तन्दे॒वास्सं॑मु॒न्तं पर्य॑विशन्।
वस॑वः पुर॒स्तात्। रु॒द्रा द॑खि॒णतः॑। आ॒दि॒त्याः प॒श्चात्। वि॒श्वे
दे॒वा उ॑त्तर॒तः। अङ्गि॑रसः प्र॒त्यश्च॑म्॥६४॥

साध्याः परांश्चम्। य एववैदं। उपैनं समाप्तास्सद्विंशन्ति।
 स प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा आवयत्। ता अस्मै
 नातिष्ठन्तान्नाद्याय। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः।
 दक्षिणतः पर्यायन्। स दक्षिणतः पर्यवर्तयत्। ता
 मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दक्षिणतः॥६५॥

पश्चात्पर्यायन्। स पश्चात्पर्यवर्तयत्। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः।
 मुखन्दक्षिणतः। मुखं पश्चात्। उत्तरतः पर्यायन्। स उत्तरतः
 पर्यवर्तयत्। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखन्दक्षिणतः।
 मुखं पश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्ठान्यवर्तयत्।
 तास्सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा
 अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवद्विद्वान्परि च वर्तयते नि च।
 प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अत्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा
 अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वय्यं एववैदंन्द्रियाव्येव भवति प्रत्यञ्चं मुखन्दक्षिणतो मुखं पश्चान्नवं च॥१०॥

[१०]

प्रजापतिरकामयत् बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतन्दशहोतारमपश्यत्।
 तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्तिं बहोर्भूयान्भवत्। यः कामयेत्
 बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रायुञ्जीत। बहोरेव
 भूयान्भवति। सोऽकामयत् वीरो म आजायेतेति। स

दशहोतुश्चतुर्होतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति। स चतुर्होतारं प्रायुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सोऽकामयत पशुमान्त्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति पशुमानभवत्। यः कामयेत पशुमान्त्स्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रायुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति। स पञ्चहोतुष्षड्होतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्त्यृतवोऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतर्तवो मे कल्पेरन्निति। स षड्होतारं प्रायुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः। सोऽकामयत सोमपस्सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपस्सोमयाजी जायेतेति॥७०॥

स षड्होतुस्सप्तहोतारन्निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति सोमपस्सोमयाज्यभवत्। आऽस्य सोमपस्सोमयाज्यजायत। यः कामयेत सोमपस्सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपस्सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रायुञ्जीत। सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य सोमपस्सोमयाजी जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति॥७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गल्लोकमायन्। तेऽमुष्मिल्लोके व्यंख्युध्यन्। तेऽब्रुवन्। अमुतःप्रदानवो उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारय्यंज्ञविधायास्यम्।

आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्रं कल्पयेति। तस्य वा इयङ्कृतिः॥ ७२॥

यदिदङ्किञ्च। य एववैदं। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञस्सप्तहोता। अमुत्रं सद्ध्यो देवेभ्यो हव्यवैहति। य एववैदं। उपैनय्यँज्ञो नमति। यो वै चतुर्होतृणान्निदानवैदं। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रवै दशहोतुर्निदानम्। दशपूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि पञ्चहोतुः। पशुबन्धषड्वोतुः। सौम्योऽध्वरस्सप्तहोतुः। एतद्वै चतुर्होतृणान्निदानम्। य एववैदं। निदानवान्भवति॥ ७३॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किञ्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वमिति। यदेवैषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्वोता। इन्द्रस्सप्तहोता॥ १॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवञ्चतुर्होतृणामृद्धिं वेदं। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतावैदं। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिवैदं। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनवैदं। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठावैदं॥ २॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्वोता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार

उच्यन्त॒ इति॑। इन्द्रो॒ वै चतु॑र्होता। इन्द्रः॒ खलु॑ वै श्रेष्ठो॑
 दे॒वता॑नामुप॒देश॑नात्। य ए॒वमिन्द्र॑ः॒ श्रेष्ठ॑न्दे॒वता॑नामुप॒देश॑ना॒द्वेदे॑।
 वसि॑ष्ठस्समा॒नाना॑ भवति। तस्मा॒च्छ्रेष्ठ॑मा॒यन्तं॑ प्रथ॒मेनै॒वानु॑
 बुध्यन्ते। अ॒यमाग॑न्। अ॒यमवा॑सा॒दिति॑। की॒र्तिर॑स्य
 पूर्वा॑ऽऽगच्छति॒ जन॑ता॒माय॑तः। अथो॑ ए॒नं प्रथ॑मेनै॒वानु॑
 बुध्यन्ते। अ॒यमाग॑न्। अ॒यमवा॑सा॒दिति॑॥३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठावैदं बुध्यन्ते षट्॥१॥ [१]

द॒खि॒णां प्र॑तिग्रही॒ष्यन्त्सप्त॑दश॒कृत्वो॑ऽपा॒न्यात्। आ॒त्मान॑मे॒व
 समि॑न्धे। तेज॑से वी॒र्या॑य। अथो॑ प्र॒जाप॑तिरे॒वैना॑ भू॒त्वा
 प्र॑ति॒ गृह्णा॑ति। आ॒त्मनो॑ऽना॒त्यै। यद्ये॑न॒मात्वि॑ज्यादृतः
 सन्त॑न्नि॒रह॑रे॒रन्। आ॒ग्नी॑ध्रे जुहु॒याद॑श॒होता॑रम्। च॒तुर्गृ॑ही॒तेना॑ज्ये॒न।
 पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठन्। प्र॒ति॒लो॒मवि॑ग्राहम्॥४॥

प्रा॒णाने॒वास्यो॑प॒ दास॑यति। यद्ये॑नं पु॒नरु॑प॒ शिखे॑युः। आ॒ग्नी॑ध्र
 ए॒व जुहु॒याद॑श॒होता॑रम्। च॒तुर्गृ॑ही॒तेना॑ज्ये॒न। प॒श्चात्प्रा॑डासीनः।
 अ॒नु॒लो॒ममवि॑ग्राहम्। प्रा॒णाने॒वास्मै॑ कल्पयति। प्राय॑श्चि॒त्ती
 वा॒ग्धो॑तेत्यु॒तुमु॑खऋ॒तुमु॑खे जुहोति। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति।
 कल्प॑न्तेऽस्मा ऋ॒तवः॑॥५॥

कृ॒ता अ॑स्मा ऋ॒तव॑ आ॒यन्ति॑। षड्द्वौ॑ता॒ वै भू॒त्वा प्र॒जाप॑तिरि॒दः
 सर्व॑मसृजत। स मनो॑ऽसृजत। मन॒सोऽधि॑ गाय॒त्रीम॑सृजत।
 तद्गा॑य॒त्रीय्यं॑ आ॒र्च्छ॑त्। तामा॑ऽल॒भत॑। गा॒य॒त्रि॒या अधि॑

छन्दाँस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि सामं। तथ्साम यशं
आर्च्छत्। तदाऽलंभत॥६॥

साम्नोऽधि यजूँष्यसृजत। यजुर्भ्योऽधि विष्णुम्।
तद्विष्णुय्यँशं आर्च्छत्। तमाऽलंभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तथ्सोमय्यँशं आर्च्छत्।
तमाऽलंभत। सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रय्यँशं आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यंवत। इन्द्र इव
यशस्वी भवति। य एववैदं। नैनय्यँशोऽति प्रच्यंवते।
यद्वा इदङ्किञ्च। तथ्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यंगृह्णात्।
तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किञ्च प्रतिगृह्णीयात्।
तथ्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्।
इयव्वाँ उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
हिनस्ति। बर्हिषा प्रतीयाद्वाव्वाँऽश्च वा। एतद्वै पशूनां प्रियं
धामं। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहंमृतवुस्तदाऽलंभतेन्द्रङ्गृह्णीयाथ्यद्वं॥२॥

[२]

यो वा अविद्वान्निवर्तयते। विशीर्षा सपाँप्माऽमुष्मिल्लोके
भवति। अथ यो विद्वान्निवर्तयते। सशीर्षा विपाँप्माऽमुष्मिल्लोके
भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त। अग्निश्च
पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षश्च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः।
अग्निर्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्।
वायुर्न्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिख्यन्यवर्तयत।
तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत्।
द्यौर्न्यवर्तयत। सा नखत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत।
सौऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिस्संवत्सरैर्णापुष्यत्।
तान्पोषांमुष्यति। या५स्तेऽपुष्यन्। य एवविद्वान्नि च
वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नखत्रैरपुष्यत्पञ्च च॥३॥ [३]

तस्य वा अग्नेर्हरिण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सौऽर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान् हरिण्यं
प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्याप
क्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः।
तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान् वासःप्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्याप क्रामति।
तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
तामेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान्गां प्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्याप क्रामति।

तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः। पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्याप
क्रामति। तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः।
षष्ठमिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य
एवविद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।
षष्ठमस्येन्द्रियस्याप क्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वान्स्तल्पं प्रति
गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्याप
क्रामति। तस्य वा उक्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः।
अष्टममिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवविद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्याप क्रामति।
यद्वा इदङ्किञ्च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्।
तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किञ्च प्रतिगृहीयात्।

तथ्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्।
इयद्याँ उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापाकामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मनृपाधत्ताश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापकामत्यष्टममिन्द्रियस्यापाकामत्यतिगृह्णाति

च (तस्य वा अग्नेरहिरण्यं सोमस्य वासस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः पुरुषं
मनोस्तल्पन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वै। अर्धं तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं संतमन्तम्।
तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम् ॥)॥४॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्दशहोतारस्सत्रमासंत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केन प्रजा असृजन्तेति। प्रजापतिना
वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। तेन प्रजा असृजन्त।
यच्चतुर्होतारस्सत्रमासंत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्।
केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारस्सत्रमासंत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त।
केनैषां पशूनवृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्।
तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशूनवृञ्जत।
यथ्षड्होतारस्सत्रमासंत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्॥१८॥

केनतूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्।
तेनतूनकल्पयन्त। यथ्सप्तहोतारस्सत्रमासंत। केन ते
गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। केन सुवरायन्। केनैमाल्लोकान्थ्समन्तन्वन्निति।
अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्ववन्। तेन सुवरायन्।

तेनेमाल्लौकान्थ्समंतन्वन्निति॥१९॥

ए॒ते वै दे॒वा गृ॒हप॑तयः। तान् य ए॒ववि॑द्वान्। अ॒प्यन्य॑स्य
गा॒र॒ह॒प॒ते दी॒र्घ॒ते। अ॒वा॒न्त॒रमे॒व स॒त्रिणा॑मृ॒ध्नोति॑। यो
वा अ॒र्यम॑ण॒वैद॑। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। य॒ज्ञो
वा अ॒र्यमा॑। आ॒र्याव॑स॒तिरिति॑ वै तमा॑हुर्यं प्र॒शंस॑न्ति।
आ॒र्याव॑स॒तिर्भव॑ति। य ए॒ववै॑द॥२०॥

यद्वा इ॒दङ्कि॑श्च। तथ्सर्व॑श्चतु॒र्होता॑रः। चतु॑र्होतृ॒भ्योऽधि॑ य॒ज्ञो
निर्मि॑तः। स य ए॒ववि॑द्वान् वि॒वदे॑त। अ॒हमे॒व भू॒यो वेद॑।
यश्चतु॑र्होतृन् वेदेति॑। स ह्ये॒व भू॒यो वेद॑। यश्चतु॑र्होतृन् वेद॑।
यो वै चतु॑र्होतृणां॒ होतृ॑न् वेद॑। सर्वा॑सु प्र॒जास्वन्न॑मत्ति॥२१॥

सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ जंयति। प्र॒जाप॑तिर्वै दश॑होतृणां॒ होता॑।
सोम॑श्चतु॑र्होतृणां॒ होता॑। अ॒ग्निः पञ्च॑होतृणां॒ होता॑।
धा॒ता षड्द्वो॑तृणां॒ होता॑। अ॒र्यमा॑ स॒प्तहो॑तृणां॒ होता॑।
ए॒ते वै चतु॑र्होतृणां॒ होता॑रः। तान् य ए॒ववै॑द॑। सर्वा॑सु
प्र॒जास्वन्न॑मत्ति। सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ जंयति॥२२॥

आर्ध्वन्नार्ध्वन्नित्येववैदोति सर्वा दिशोऽभि जंयति (वै तेन सत्रङ्केन ॥)॥५॥ [५]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जास्सृ॑ष्ट्वा व्य॑स्रंस॒त। स हृद॑यं भूतो॑ऽशयत्।
आ॒त्मन् हा ३ इत्य॑ह्वयत्। आपः॑ प्र॒त्यशृ॑ण्वन्।
ता अ॒ग्निहो॑त्रेणै॒व य॑ज्ञक्र॒तुनोप॑ प॒र्याव॑र्तन्त। ताः
कु॒सिन्धु॑मु॒पौह॑न्। तस्मा॑द॒ग्निहो॑त्रस्य॑ य॒ज्ञक्र॒तोः। ए॒कं

ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥ २३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दंश्पूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोप
पर्यावर्तन्त। त उपौहः३ श्रुत्वार्यङ्गानि। तस्माद्दंश्पूर्णमासयोर्यज्ञक्रतोः
चत्वारं ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते
चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहल्लौमं छुर्वी
माः३ समस्थिं मज्जानम्। तस्माच्चातुर्मास्यानोर्यज्ञक्रतोः॥ २४॥

पञ्चर्त्विजः। षट्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते
पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहन्थस्तनावाण्डौ
शिश्नमवाञ्चं प्राणम्। तस्मात्पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः।
षट्त्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यशृण्वन्।
तास्सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त॥ २५॥

ता उपौहन्थ्सप्त शीर्षण्यान्प्राणान्। तस्मात्सौम्यस्याध्वरस्य
यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्।
तपः प्रत्यशृणोत्। तत्कर्मणैव सव्वँत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुप
पर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात्सव्वँत्सरे
सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्ते। तस्माद्दशहोता चतुरहोता।
पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। एकहोत्रे बलिः३ हरन्ति।
हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातङ्गच्छति। य
एववैदं॥ २६॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानोर्यज्ञक्रतोरध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारि च॥६॥ [६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सोऽग्निरब्रवीत्। ममायमन्नमस्त्विति।
 सोऽबिभेत्। सर्व्वं माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स एतांश्चतुर्होतृनात्मस्परं
 तानंजुहोत्। तैर्वै स आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रञ्जुहोति।
 एकंहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥ २७ ॥

कुसिन्धश्चात्मनस्स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यङ्गच्छति।
 चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति दर्शपूर्णमासौ।
 चत्वारि चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति। आदित्यस्य च
 सायुज्यङ्गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी। पञ्चहोतारमेव
 तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि। लोमं छवीं मांसमस्थिं
 मज्जानम्॥ २८ ॥

तानि चात्मनस्स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यङ्गच्छति।
 चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
 पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्वमवाञ्चं प्राणम्। तानि
 चात्मनस्स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यङ्गच्छति।
 चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॥ २९ ॥

समिथ्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्।
 सप्त चात्मनश्शीष्ण्यान्प्राणान्स्पृणोति। आदित्यस्य च
 सायुज्यङ्गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निर्माष्टि। द्विः
 प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सव्वँत्सरम्।
 सर्व्वश्चात्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च
 सायुज्यङ्गच्छति॥ ३० ॥

अग्निहोत्रं मज्जानन्दिर्जुहोत्यपरिवर्गः स्पृणोत्येकञ्च॥७॥ [७]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति। स तपोऽतप्यत।
सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितश्श्यावोऽभवत्। तस्मात्स्थ्यन्तर्वली।
हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्।
स तान्तः कृष्णश्श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णश्श्यावो
भवति। तस्यासुरेवाजीवत्॥ ३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य
एवमसुराणामसुरत्ववैदं। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
सोऽसुरान्सृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत। तत्पितृणां
पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्ववैदं। पितेवैव स्वानां
भवति॥ ३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवाम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्।
तदनु मनुष्यांसृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्।
य एवं मनुष्याणां मनुष्यत्ववैदं। मनुष्येव भवति।
नैनं मनुर्जहाति। तस्मै मनुष्यान्सृजानाय। दिवा
देवत्राऽभवत्। तदनु देवानसृजत। तद्देवानान्देवत्वम्। य
एवन्देवानान्देवत्ववैदं। दिवा हैवास्यं देवत्रा भवति। तानि
वा एतानि चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः।
तेषु सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एववैदं॥ ३३॥

अजीवश्चानां भवति देवानसृजत सप्त च॥८॥ [८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्वात्। यतोऽयं पवते।

यदभि पवते। यदभि संपवते। सर्वमायुरियात्। न
पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्थस्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो
वा इमवैद॥ ३४॥

यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि संपवते। सर्वमायुरेति।
न पुराऽऽयुषः प्र मीयते। पशुमान्भवति। विन्दते प्रजाम्।
अद्ध्यः पवते। अपोऽभि पवते। अपोऽभि संपवते॥ ३५॥

अस्याः पवते। इमामभि पवते। इमामभि संपवते।
अग्नेः पवते। अग्निमभि पवते। अग्निमभि सं पवते।
अन्तरिक्षात्पवते। अन्तरिक्षमभि पवते। अन्तरिक्षमभि
सं पवते। आदित्यात्पवते॥ ३६॥

आदित्यमभि पवते। आदित्यमभि सं पवते। द्योः पवते।
दिवमभि पवते। दिवमभि सं पवते। दिग्भ्यः पवते। दिशोऽभि
पवते। दिशोऽभि संपवते। स यत्पुरस्ताद्वाति। प्राण एव भूत्वा
पुरस्ताद्वाति॥ ३७॥

तस्मात्पुरस्ताद्धान्तम्। सर्वा प्रजाः प्रति नन्दन्ति। प्राणो हि
प्रियः प्रजानाम्। प्राण इव प्रियः प्रजानां भवति। य एववैद।
स वा एष प्राण एव। अथ यद्वर्षिणतो वाति। मातरिश्वैव
भूत्वा दर्विणतो वाति। तस्माद्वर्षिणतो वान्तर्विद्यात्। सर्वा
दिश आ वाति॥ ३८॥

सर्वा दिशोऽनु वि वाति। सर्वा दिशोऽनु सव्वतीति। स

वा ए॒ष मा॑त्त॒रिश्चै॒व। अथ॑ यत्प॒श्चाद्वा॑ति। प॒व॒मान ए॒व
भू॒त्वा प॒श्चाद्वा॑ति। पू॒तम॑स्मा॒ आह॑रन्ति। पू॒तमु॑प॒हरन्ति।
पू॒तम॑श्चाति। य ए॒ववै॑द। स वा ए॒ष प॒व॒मान ए॒व॥३९॥

अथ॑ यदु॒त्तर॒तो वा॑ति। स॒वि॒तै॒व भू॒त्वोत्तर॒तो वा॑ति। स॒वि॒ते॒व
स्वा॒ना भ॑वति। य ए॒ववै॑द। स वा ए॒ष स॒वि॒तै॒व। ते य
ए॒नं पु॒रस्ता॑दा॒यन्त॑मु॒प॒व॒दन्ति। य ए॒वास्य॑ पु॒रस्ता॑त्पा॒प्मानः॑।
ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति। पु॒रस्ता॑दि॒तरा॒न्याप्म॑न॒स्सच॑न्ते। अथ॑ य
ए॒नन्द॑रि॒ष्णत॒ आ॒यन्त॑मु॒प॒व॒दन्ति॥४०॥

य ए॒वास्य॑ द॒रि॒ष्णतः॑ पा॒प्मानः॑। ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति।
द॒रि॒ष्णत॒ इ॒तरा॒न्याप्म॑न॒स्सच॑न्ते। अथ॑ य ए॒नं प॒श्चादा॒यन्त॑मु॒प॒
व॒दन्ति। य ए॒वास्य॑ प॒श्चात्पा॒प्मानः॑। ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति।
प॒श्चादि॒तरा॒न्याप्म॑न॒स्सच॑न्ते। अथ॑ य ए॒नमुत्तर॑त आ॒यन्त॑मु॒प॒
व॒दन्ति। य ए॒वास्योत्तर॑तः पा॒प्मानः॑। ता॒स्तेऽप॑ घ्नन्ति॥४१॥

उ॒त्तर॑त इ॒तरा॒न्याप्म॑न॒स्सच॑न्ते। तस्मा॑दे॒वद्वि॑द्वान्। वी॒वं नृ॑त्येत्।
प्रे॒वं च॑लेत्। व्य॒स्ये॒वाक्ष्यौ॑ भा॒षेत। म॒ण्टये॑दि॒व। क्रा॒थये॑दि॒व।
शृ॒ङ्गाये॑ते॒व। उ॒त मो॑प॒ वदे॒युः। उ॒त मे॑ पा॒प्मान॑म॒प॒ ह॒न्युरि॑ति।
स या॒न्दि॒शः स॒निमे॒ष्यन्थ॑स्यात्। य॒दा ता॒न्दि॒श॒घ्नौतो॑ वा॒यात्।
अथ॑ प्र॒वे॒यात्। प्र वा॑ धा॒वये॑त्। सा॒तमे॒व र॑दि॒तव्य॑द्वि॒द्वान्म॒भि
प्र॒च्य॑वते। आ॒ऽस्य॒ तञ्ज॑न॒प॒दं पूर्वा॑ की॒र्तिर्गच्छ॑ति। दान॑कामा
अस्मै॑ प्र॒जा भ॑वन्ति। य ए॒ववै॑द॥४२॥

वेद॒ सं प॑वत आ॒दित्या॑त्प॒वते वा॒त्या वाँत्ये॑ष प॒व॒मान ए॒व द॑रि॒ष्णत॒ आ॒यन्त॑मु॒प॒ व॒दन्त्युत्तर॑तः

पाप्मानस्तां स्तेषां घृन्तीत्यद्यौ च॥९॥ [९]

प्रजापतिस्सोमं राजानमसृजत। तन्नयो वेदा
अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीतां
सावित्री। सोमं राजानञ्चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽहं
पितरं प्रजापतिमुपससार। तं हौवाच। नमस्ते अस्तु
भगवः। उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वा पद्ये। सोमं राजानङ्गमये। श्रद्धामु स कामयत
इति। तस्या उ ह स्थांगुरमलङ्कारङ्कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारन्दखिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धवैव्राज। तां होदीक्ष्यौवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं हौवाच। भोगन्तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्ते
पाणाविति। तस्या उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियस्स्यामिति॥४५॥

यवौ कामयेत प्रियस्स्यादिति। तस्मा एतं स्थांगुरमलङ्कारङ्कल्पयित्वा
दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारन्दखिणतः।
पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्।
संभारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य। आस्यार्धव्रजेत्। प्रियो
हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्यं स्यामिति भवति॥१०॥

[१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तर्वा एतन्दशहूतं
सन्तम्। दशहोतेत्याचरष्यते पुरोख्येण। पुरोख्यप्रिया इव हि
देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तर्वा
एतं सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचरष्यते पुरोख्येण।
पुरोख्यप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै
षष्ठं हूतः प्रत्यशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तर्वा एतं षड्हूतं सन्तम्।
षड्होतेत्याचरष्यते पुरोख्येण। पुरोख्यप्रिया इव हि देवाः।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तर्वा एतं
पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचरष्यते पुरोख्येण॥४९॥

पुरोख्यप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै
चतुर्थं हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह
वै नामैषः। तर्वा एतश्चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्होतेत्याचरष्यते
पुरोख्येण। पुरोख्यप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वयै मे

नेदिष्ठः हूतः प्रत्यंश्रौषीः। त्वयैनानाख्यातार इति। तस्मान्नु
 हैनाः श्वतुर्होतार इत्याचरष्यते। तस्माच्छुश्रूषुः पुत्राणां
 हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य
 एववैद॥ ५० ॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमत्रो यज्ञमुप याहि विद्वान्।
 विश्वा अग्नेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा भोजनानि।
 अग्ने शर्ध महते सौभगाय। तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु।
 सञ्जास्पत्यः सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा महाः
 सि। अग्ने यो नोऽभितो जनः। वृको वारो जिघांसति॥ १ ॥

ताः स्त्ववृत्रहञ्जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा। अग्ने यो
 नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्यैव प्रख्यायतः।
 मा तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो
 विज्ञातवीर्यः। वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राच इन्द्र विश्वाः
 अमित्रान्॥ २ ॥

अपापांचो अभिभूते नुदस्व। अपोदींचो अपशूराधरा च ऊरौ।
 यथा तव शर्मन्मदेम। तमिन्द्रव्राजयामसि। महे वृत्राय हन्तवे।
 स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथङ्गवेषणः हरिभ्याम्। उप
 ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्ठास्य रोदसी महित्वा।
 इन्द्रो वृत्राण्यप्रतीजघ्नवान्॥ ३ ॥

ह॒व्य॒वा॒ह॑म॒भि॒मा॒ति॒षा॒ह॑म्। र॒ख्यो॒ह॒णं॑ पृ॒त॑नासु जि॒ष्णु॒म्।
ज्योति॑ष्मन्त॒न्दी॒द्य॑तं पुर॑न्धिम्। अ॒ग्निः॑ स्वि॑ष्टकृ॒त॒मा॒ हु॑वेम।
स्वि॑ष्टम॒ग्ने॒ अभि॑ तत्पृ॒णा॒हि। वि॒श्वा॑ दे॒व॒ पृ॒त॑ना अ॒भि॒ ष्य।
उ॒रु॒न्नः॑ प॒न्था॑ प्रदि॒शन्वि॑भा॒हि। ज्योति॑ष्म॒द्धे॒ह्य॒जर॑न्न आयुः॑।
त्वाम॑ग्ने ह॒विष्म॑न्तः। दे॒वं म॒र्ता॑स ई॒डते॑॥४॥

म॒न्ये॑ त्वा जा॒त॒वे॒द॒स॒म्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानु॒षक्। वि॒श्वा॑नि नो
दु॒र्ग॒हा॑ जा॒त॒वे॒दः। सि॒न्धु॒न्न ना॒वा दु॑रि॒ताऽति॑ पर्षि। अ॒ग्ने
अ॒त्रि॒व॒न्मन॑सा गृ॒णा॒नः। अ॒स्माकं॑ बो॒ध्य॒वि॒ता त॒नूना॑म्। पू॒षा
गा अ॒न्वे॑तु नः। पू॒षा र॑ख्य॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वा॒जः॑ स॒नो॒तु नः।
पू॒षे॒मा आ॒शा अ॒नु॒वे॒द् सर्वाः॑॥५॥

सो अ॒स्मा॑ः अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अ॒घृ॒णि॒स्सर्व॑वीरः।
अ॒प्र॒यु॒च्छन्पु॑र ए॒तु प्र॒जा॒न॒न्। त्वम॑ग्ने स॒प्र॒था॑ अ॒सि। जुष्टो॑
हो॒ता व॑रे॒ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञ॒वित॑न्वते। अ॒ग्नी र॑ख्या॒सि से॒धति॑।
शु॒क्र॒शौ॒चि॒रम॑र्त्यः। शु॒चिः॑ पा॒व॒क ई॒ड्यः॑। अ॒ग्ने र॑ख्या॑ णो
अ॒ह॑सः॥६॥

प्रति॑ ष्म दे॒व॒ री॒ष॑तः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अ॒ग्ने ह॑सि
न्य॒त्रि॒ण॑म्। दी॒द्यन्म॑र्त्येष्वा। स्वे र॑ख्ये शु॒चि॒व्र॒ता आ वा॑त
वा॒हि भे॒ष॒ज॒म्। वि वा॑त वा॒हि य॒द्र॒पः। त्व॑ हि वि॒श्वभे॑षजः।
दे॒वाना॑न्दू॒त ई॒य॑से। द्वावि॒मौ वा॒तौ वा॒तः॥७॥

आ सि॒न्धो॒रा प॑रा॒व॒तः। द॒ख्यं॑ मे अ॒न्य आ॒वा॒तु। प॑रा॒न्यो वा॑तु

यद्रपः। यद्दो वात ते गृहे। अमृतस्य निधिहितः। ततो नो
देहि जीवसे। ततो नो धेहि भेषजम्। ततो नो मह आवह।
वात आवान्तु भेषजम्। शम्भूर्मयोभूर्नो हृदे॥८॥

प्र ण आयूँषि तारिषत्। त्वमग्ने अयासि। अया सन्मनसा
हितः। अया सन् हव्यमूहिषे। अया नो धेहि भेषजम्। इष्टो
अग्निराहुतः। स्वाहाकृतः पिपर्तु नः। स्वगा देवेभ्य इदन्नमः।
कामो भूतस्य भव्यस्य। सम्राडेको विराजति॥९॥

स इदं प्रति पप्रथे। ऋतूनुत्सृजते वशी। कामस्तदग्रे
समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमय्यँदासीत्। सतो
बन्धुमसति निरविन्दन्। हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा।
त्वया मन्यो सरथमारुजन्तः। हर्षमाणासो धृषता मरुत्वः।
तिग्मेषव आयुधा सुँशिशानाः। उप प्रयन्ति नरो
अग्निरूपाः॥१०॥

मन्युर्भगो मन्युरेवास देवः। मन्युरहोता वरुणो विश्ववेदाः।
मन्युर्विश ईडते देवयन्तीः। पाहि नो मन्यो तपसा श्रमेण।
त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिः। देवाँ आसादया इह। अग्ने हव्याय
वोढवे। व्रतानुबिभ्रद्व्रतपा अदाभ्यः। यजा नो देवाँ
अजरस्सुवीरः। दधद्रत्नानि सुविदानो अग्ने। गोपाय नो
जीवसे जातवेदः॥११॥

जिघाँसत्यमित्राँअघृन्वानीडते सर्वा अँहंसो वातो हृदे राजत्यग्निरूपास्सुविदानो अग्न एकँश्च॥१॥ [१]

चख्षुषो हेते मनसो हेते। वाचो हेते ब्रह्मणो हेते। यो

मां ऽघा॒युरभि॒दास॑ति। तम॑ग्रे मे॒न्या मे॒निङ्कु॑णु। यो मा॒ चख्खु॑षा॒
यो मन॑सा। यो वा॒चा ब्रह्म॑णा ऽघा॒युरभि॒दास॑ति। तया॑ ऽग्रे
त्वं मे॒न्या। अ॒मुम॑मे॒निङ्कु॑णु। यत्किञ्चा॒सौ मन॑सा॒ यच्च॑ वा॒चा।
य॒ज्ञैर्जु॑होति॒ यजु॑षा ह॒विर्भिः॑ ॥ १२ ॥

तन्मृ॒त्युर्निर्ऋ॑त्या स॒र्वि॒दानः॑। पु॒रादि॒ष्टादाहु॑तीरस्य हन्तु।
या॒तुधा॑ना॒ निर्ऋ॑तिरादुरख्यः। ते अ॑स्य घ्नन्त्वन्तेन स॒त्यम्।
इन्द्रे॑षिता॒ आज्य॑मस्य म॒घ्नन्तु। मा तथ्समृ॑द्धि॒ यद॒सौ
क॒रोति॑। ह॒न्मि ते॒ ऽहङ्कृ॑तः॒ ह॒विः। यो मे॑ घो॒रम॑चीकृतः।
अपा॑ञ्चौ त उ॒भौ बा॒हू। अप॑न॒ह्याम्या॒स्यम् ॥ १३ ॥

अप॑ न॒ह्यामि॑ ते बा॒हू। अप॑ न॒ह्याम्या॒स्यम्। अ॒ग्नेर्दे॒वस्य॑
ब्रह्म॑णा। स॒र्वन्ते॑ ऽवधिषङ्कृतम्। पु॒रा ऽमु॑ष्य॒ वषट्का॑रात्।
य॒ज्ञन्दे॒वेषु॑ नस्कृधि। स्वि॑ष्ट॒म॒स्माकं॑ भूयात्। मा ऽस्मान्प्रा॒प॒न्नरा॑तयः।
अ॒न्ति दू॒रे स॒तो अ॑ग्रे। भ्रातृ॑व्यस्याभि॒दास॑तः ॥ १४ ॥

व॒षट्का॑रेण॒ वज्रे॑ण। कृ॒त्याः॑ ह॒न्मि कृ॒ताम॒हम्। यो
मा नक्त॑न्दिवा सा॒यम्। प्रा॒तश्चाहो॑ निपीयति। अ॒द्या
तमि॑न्द्र वज्रे॑ण। भ्रातृ॑व्यं पादयामसि। इन्द्र॑स्य गृहो॑ ऽसि
तन्त्वा॑। प्रप॑द्ये स॒गुस्साश्वः॑। स॒ह यन्मे॑ अ॒स्ति तेन॑। ई॒डे
अ॒ग्निर्वि॑प॒श्चित॑म् ॥ १५ ॥

गिरा॑ य॒ज्ञस्य॑ साधनम्। श्रु॒ष्टीवा॑न॒न्धिता॑वा॒नम्। अ॒ग्ने
श॒केम॑ ते व॒यम्। यम॑न्दे॒वस्य॑ वा॒जिनः॑। अति॑ द्वेषा॑सि

तरेमा॑ । अव॑तं मा॒ सम॑नसौ॒ समो॑कसौ । सचै॑तसौ॒
सरै॑तसौ । उ॒भौ मा॑मवत॒जात॑वेदसौ । शि॒वौ भ॑वतम॒द्य नः॑ ।
स्व॒यङ्कु॑ण्वा॒नस्सु॑गमप्र॒यावम् ॥ १६ ॥

ति॒ग्मशृ॑ङ्गो वृष॒भश्शो॑शु॒चानः॑ । प्र॒त्नं स॒धस्थ॑मनु पश्य॑मानः ।
आ तन्तु॑म॒ग्निर्दिव्य॑न्त॒तान । त्वन्न॑स्तन्तु॒रुत॑ सेतु॒रग्रे । त्वं
पन्था॑ भवसि दे॒व्यानः॑ । त्वया॑ऽग्रे पृ॒ष्ठव्य॑मारु॒हेम । अथा॑
दे॒वैस्स॑ध॒माद॑ मदेम । उदु॑त्त॒मं मु॑मुग्धि नः । वि पाशं
मध्य॑मश्नुत । अवा॑ध॒मानि॑ जी॒वसै॑ ॥ १७ ॥

व॒यं सो॑म व्र॒ते तवा॑ । मन॑स्त॒नूषु॑ बिभ्र॑तः । प्र॒जाव॑न्तो
अशी॑महि । इन्द्रा॑णी दे॒वी सु॑भगा॒ सुप॑त्नी । उद॑र॒शेन॑
पति॑विद्ये जिगाय । त्रि॑र॒शद॑स्या ज॒घन॑य्यौज॒नानि॑ । उ॒पस्थ॑
इन्द्र॑र॒ स्थवि॑रं बिभर्ति । सेना॑ ह॒ नाम॑ पृथि॒वी ध॑नञ्जया ।
वि॒श्वव्य॑चा॒ अदि॑ति॒स्सूर्य॑त्वक् । इन्द्रा॑णी दे॒वी प्रा॒सहा॑
ददा॑ना ॥ १८ ॥

सा नो॑ दे॒वी सु॒हवा॑ शर्म॒ यच्छ॑तु । आत्वा॑ऽहार्षम॒न्तर॑भूः ।
ध्रु॒वस्ति॑ष्ठावि॒चाच॑लिः । वि॒शस्त्वा॑ सर्वा॒ वाञ्छ॑न्तु । मा
त्वद्रा॑ष्ट्रमधि॒ भ्रश॑त् । ध्रु॒वा द्यौर्ध्रु॑वा पृथि॒वी । ध्रु॒ववि॑श्वमिदञ्जगत् ।
ध्रु॒वा ह॒ पर्व॑ता इ॒मे । ध्रु॒वो राजा॑ वि॒शाम॑यम् । इ॒हैवै॑धि॒ मा
व्य॑थिष्ठाः ॥ १९ ॥

पर्व॑त इ॒वावि॑चाचलिः । इन्द्र॑ इ॒वेह॑ ध्रु॒वस्ति॑ष्ठ । इ॒ह रा॑ष्ट्रमुं

धारय। अ॒भिति॑ष्ठ पृतन्य॒तः। अ॒धरे॑ सन्तु शत्र॑वः। इन्द्र॑ इव
वृ॒त्रहा॑ तिष्ठ। अ॒पः ख्वे॑त्राणि स॒ञ्जय॑न्। इन्द्र॑ एणमदीधरत्।
ध्रु॒वन्ध्रु॒वेण॑ ह॒विषा॑। तस्मै॑ दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒यश्च॒
ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑॥२०॥

ह॒विर्भिरा॒स्यम॒भि दा॑सतो वि॒पश्चित्म॑प्रयाव॒ञ्जीव॑से ददा॒ना व्य॑धिष्ठा ब्र॒वन्नेक॑ञ्च॥२॥ [२]

जुष्टी॑ नरो ब्रह्म॑णा वः पि॒तृणा॑म्। अ॒ख्यम॑व्यय॒न्न कि॒ला॑रिषाथ।
यच्छ॑क्क॒रीषु॑ बृ॒हता॑ रवे॒ण। इन्द्रे॑ शुष्म॒मद॑धाथा वसिष्ठाः।
पा॒वका॑ न॒स्सर॑स्वती। वा॒जैर्भि॒र्वाजि॑नी॒वती॑। य॒ज्ञघ्नै॑ष्टु धि॒या
व॒सुः। सर॑स्वत्य॒भिनी॑ नेषि॒ वस्यः॑। मा प॑स्फरीः पय॑सा॒ मा
न॒ आध॑क्। जुष॑स्व न॒स्सखा॑ वे॒श्या च॥२१॥

मा त्व॒ख्वेत्रा॒ण्यर॑णानि गन्म। वृ॒ञ्जे ह॒विर्नम॑सा ब॒र्हि॒रग्नौ॑।
अया॑मि॒ सु॒गृ॒तव॑ती सुवृ॒क्तिः। अ॒म्य॑खि॒ सद्म॑ स॒दने॑
पृ॒थि॒व्याः। अ॒श्रा॒यि य॒ज्ञस्सूर्ये॑ न च॒ख्युः। इ॒हा॒र्वाश्च॑मति॒ ह्वये॑।
इन्द्र॑ञ्जै॒त्राय॑ जेत॒वे। अ॒स्माक॑मस्तु के॒वलः। अ॒र्वाश्च॑मिन्द्र॒ममु॑तो
हवामहे। यो गो॒जिद्ध॑न॒जिद॑श्च॒जिद्यः॥२२॥

इ॒मन्नो॑ य॒ज्ञघ्नै॑ह॒वे जु॑षस्व। अ॒स्य कु॑र्मो ह॒रिवो॑ मे॒दिन॑न्त्वा।
अस॑मृष्टो जा॒यसे॑ मा॒तृवो॑श्शुचिः। म॒न्द्रः क॒विरु॑दतिष्ठो
वि॒वस्व॑तः। घृ॒तेन॑ त्वा वर्ध॒यन्न॑ आहु॒त। धू॒मस्ते॑
के॒तुर॑भवद्दिवि श्रि॒तः। अ॒ग्निर॑ग्ने॒ प्रथ॑मो दे॒वता॑नाम्।
स॒य्या॑तानामुत्त॒मो वि॑ष्णु॒रासी॑त्। यज॑मानाय परि॒गृह्य॑ दे॒वान्।

दी॒र्ख्ये॒दः॑ ह॒विरा गच्छ॑तन्नः॥२३॥

अ॒ग्निश्च॑ वि॒ष्णो तप॑ उत्त॒मं म॒हः। दी॒र्खा॒पा॒ले॒भ्योऽव॑न॒तः॑ हि
श॒क्रा। वि॒श्वैर्दे॒वैर्य॒ज्ञियै॑स्स॒र्वि॒दानौ। दी॒र्ख्या॒म॒स्मै यज॑मा॒नाय
ध॒त्तम्। प्र तद्वि॒ष्णु॑स्स्तव॒ते वी॒र्या॑य। मृ॒गो न भी॒मः कु॑च॒रो
गि॑रि॒ष्ठाः। य॒स्यो॒रुषु॑ त्रि॒षु वि॒क्रम॑णेषु। अ॒धि खि॒प्यन्ति॑
भुव॑नानि॒ विश्वा॑। नू॒मर्तो॑ द॒यते॑ स॒नि॒ष्यन् यः। वि॒ष्णव॑
उ॒रुगा॒याय॑ दा॒शत्॥२४॥

प्र य॒स्स॒त्रा॒चा मन॑सा॒ यजा॑तै। ए॒ताव॑न्त॒न्नर्य॑मा॒ विवा॑सात्।
विच॑क्रमे पृ॒थि॒वीमे॒ष ए॒ताम्। ख॒वे॒त्राय॑ वि॒ष्णु॒र्मनु॑षे द॒श॒स्यन्।
ध्रु॒वासो॑ अ॒स्य की॒रयो॑ ज॒ना॑सः। उ॒रु॒खि॒तिः॑ सु॒जनि॑मा
च॒कार। त्रि॒दे॒वः पृ॒थि॒वीमे॒ष ए॒ताम्। विच॑क्रमे श॒त॒र्च॑सं
म॒हि॒त्वा। प्र वि॒ष्णु॑र॒स्तु त॒व॒स॒स्त॒वी॒यान्। त्वे॒षः ह्य॑स्य
स्थ॒वि॒र॒स्य॒ नाम॑॥२५॥

होता॑रश्चि॒त्रर॑थम॒ध्व॒र॒स्य॑। य॒ज्ञ॒स्य॑य॒ज्ञ॒स्य के॒तुः॑ रु॒श॒न्तम्।
प्र॒त्य॒र्धि॒न्दे॒व॒स्य॑दे॒व॒स्य म॒ह्य॑। श्रि॒या त्व॑ग्नि॒मति॑थि॒ञ्जना॑नाम्।
आ नो॑ वि॒श्वाभि॑रू॒तिभि॑स्स॒जोषाः॑। ब्र॒ह्म जुषा॑णो ह॒र्य॑श्च
या॒हि। वरी॑वृ॒ज॒थ॒स्थवि॑रेभि॒स्सुशि॑प्रा। अ॒स्मे दध॑द्वृष॒णः॑
शु॒ष्म॑मिन्द्र। इन्द्र॑स्सुव॒र्षा ज॒नय॑न्न॒हानि॑। जि॒गायो॑शि॒ग्भिः
पृ॒त॒ना अ॒भि श्रीः॑॥२६॥

प्रा॒रोच॑य॒न्मन॑वे के॒तुम॑ह्य॒म्। अ॒वि॒न्द्र॒ज्योति॑र्बृ॒हते॑ र॒णाय॑।

अ॒श्वि॒ना॒व॒व॒से॒ नि॒ह्वये॑ वा॒म्। आ नू॒न॒य्या॑त॒ः सु॒कृ॒ताय॑
वि॒प्रा। प्रा॒त॒र्यु॒क्तेन॑ सु॒वृ॒ता रथे॑न। उ॒पा॒गच्छ॑त॒मव॒सा॒गत॑न्नः।
अ॒वि॒ष्ट॒न्धी॒ष्वश्वि॑ना न आ॒सु। प्र॒जाव॑द्रेतो अ॒ह॒य॒न्नो
अ॒स्तु। आवा॑न्तो॒के तन॑ये तू॒तु॒जानाः॑। सु॒र॒त्ना॒सो
दे॒व॒वी॒ति॒ङ्गमे॑म॥ २७ ॥

त्व॒ः सो॒म॒ क्रतु॑भिस्सु॒क्रतु॑र्भूः। त्वद॒न्द॒र्ख्यैस्सु॑द॒र्ख्यो वि॒श्ववे॑दाः।
त्व॒ष्ट॒षा वृष॑त्वेभि॒र्महि॑त्वा। द्यु॒म्नेभि॑र्द्यु॒म्य॒भवो नृ॑च॒र॒षाः।
अ॒षाढ॑य्यु॒त्सु पृ॒त॒नासु॑ प॒प्रि॒म्। सु॒व॒र॒षाम॒प्स्वावृ॑जन॒स्य
गो॒पाम्। भ॒रेषु॒जा॒ः सु॒खि॒प्ति॒ः सु॒श्रव॑सम्। ज॒य॒न्त॒न्त्वाम॑नु
मदे॑म सोम। भ॒वा मि॒त्रो न शे॒व्यो घृ॒तासु॑तिः। वि॒भू॒तद्यु॑म्न
ए॒व॒ या उ॑ स॒प्र॒थाः॥ २८ ॥

अ॒धा ते वि॒ष्णो वि॒दुषा॑ चि॒द॒ध्यः॑। स्तो॒मो य॒ज्ञस्य॑ रा॒ध्यो
ह॒विष्म॑तः। यः पू॒र्व्याय॑ वे॒धसे॒ नवी॑यसे। सु॒म॒ज्ज्ञान॑ये
वि॒ष्णवे॒ ददा॑शति। यो जा॒तम॑स्य म॒हतो म॒हि ब्र॑वात्। सेदु
श्र॒वाभि॑र्यु॒ज्यंश्चि॒द॒भ्य॑सत्। तमु॑ स्तो॒तारः पू॒र्व्यय्य॑था वि॒द
ऋ॒तस्य॑। गर्भ॑ः ह॒विषा॑ पि॒प॒र्त॒न। आ॒ऽस्य॑ जा॒न॒न्तो॒ नाम॑
चि॒द्वि॒व॒क्त॒न। बृ॒ह॒त्ते वि॒ष्णो सु॑म॒तिं भ॑जामहे॥ २९ ॥

इ॒मा धा॒ना घृ॑त॒स्रुवः॑। ह॒री इ॒होप॑व॒र॒षतः॑। इन्द्र॑ः सु॒खत॑मे
रथे॑। ए॒ष ब्र॒ह्मा प्र॑ते॒म॒हे। वि॒दथे॑ श॒ःसिष॑ः ह॒री। य ऋ॒त्वियः॑
प्र॑ते॒ व॒न्वे। व॒नुषो॑ ह॒र्य॒तं म॑द॒म्। इन्द्रो॑ नाम॑ घृ॒त॒न्नयः॑।
ह॒रिभि॑श्चा॒रु॒ सेच॑ते। श्रु॒तो ग॒ण आ त्वा॑ वि॒श॒न्तु॥ ३० ॥

हरिर्वर्षसङ्गिरः। आचर्षणिप्रा वृषभो जनानाम्। राजा
कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः। स्तुतश्रवस्यन्नवसोपमद्रिक्। युक्ता
हरी वृषणायाह्यर्वाङ्। प्र यत्सिन्धवः प्रसवय्यँदायन्।
आपस्समुद्रः रथ्यैव जग्मुः। अतश्चिदिन्द्रस्सदसो वर्णीयान्।
यदीः सोमः पृणति दुग्धो अशुः। ह्वयामसि त्वेन्द्र
याह्यर्वाङ्॥ ३१॥

अरन्ते सोमस्तनुवै भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु।
प्रास्मा अं पृतनासु प्रयुत्सु। इन्द्राय सोमाः प्रदिवो
विदानाः। ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः। प्रयम्यमाणान्प्रति षू
गृभाय। इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णाः। अहेडमान उपयाहि
यज्ञम्। तुभ्यं पवन्त इन्द्रवस्सुतासः। गावो न वज्रिन्स्वमोको
अच्छ॥ ३२॥

इन्द्रा गंहि प्रथमो यज्ञियानाम्। या ते काकुत्सुकृता या
वरिष्ठा। यया शश्वत्पिबसि मध्वं ऊर्मिम्। तया पाहि प्र ते
अध्वर्युरस्थात्। सन्ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः। प्रातर्युजा
वि बोधय। अश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य पीतये।
प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वम्। पुरा गृध्रादररुषः पिबाथः।
प्रातर्हि यज्ञमश्विना दधाते। प्रशंसन्ति कवयः पूर्वभाजः।
प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत। न सायमस्ति देवया अजुष्टम्।
उतान्यो अस्मद्यजते विचायः। पूर्वः पूर्वो यजमानो
वर्णीयान्॥ ३३॥

चाश्वजिद्यो गच्छतत्रो दाशत्रामाभिश्चीर्गमेम सप्रथा भजामहे विशन्तु याह्यर्वाडच्छं पिवाथप्पद्धं॥३॥ [३]

न॒क्त॒ञ्जा॒ताऽस्यो॑षधे। रामे॒ कृष्णे॑ अ॒सि॒क्रि॒ च। इ॒द॒ र॑जनि
रजय। कि॒लासं॑ प॒लि॒तश्च॑ यत्। कि॒लासं॑श्च प॒लि॒तश्च॑। निरि॒तो
ना॑शया॒ पृष॑त्। आ न॒स्स्वो अ॑श्नुता॒व्वर्णः॑। परा॑ श्वेतानि
पातय। अ॒सि॒त॒न्ते नि॒लय॑नम्। आ॒स्थान॒मसि॑त॒न्तव॑॥ ३४॥

अ॒सि॒क्रि॒यस्यो॑षधे। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। अ॒स्थि॒जस्य॑
कि॒लासं॑स्य। त॒नूज॑स्य च॒ यत्त्व॑चि। कृ॒त्यया॑ कृतस्य ब्रह्म॑णा।
लक्ष्मं॑ श्वेतम॑नीनशम्। सरू॒पा नाम॑ ते मा॒ता। सरू॒पो नाम॑
ते पि॒ता। सरू॒पाऽस्यो॑षधे सा। सरू॒पमि॒दङ्गु॑धि॥ ३५॥

शुन॑ र॒ हुवे॑म म॒घवा॑नमिन्द्र॑म्। अ॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तम॑व्वज॑सातौ।
शृ॒ण्वन्त॑मु॒ग्रमू॑तये॒ सम॑त्सु। घ्नन्त॑व्वृ॒त्राणि॑ स॒ञ्जित॑न्धना॑नाम्।
धू॒नुथ॑ द्यां पर्व॑तान्दा॒शुषे॑ वसु। नि वो॒ वना॑ जिह॑ते
याम॑ नो भि॒या। को॒पय॑थ पृथि॒वीं पृ॑श्निमा॒तरः॑। यु॒धे
यदु॑ग्राः पृष॑ती॒रयु॑ग्वम्। प्रवे॑पयन्ति॒ पर्व॑तान्। वि॒विञ्च॑न्ति
व॒न॒स्पती॑न्॥ ३६॥

प्रोवा॑रत मरु॒तो दु॑र्मदा॒ इवा॑ दे॒वांस॒स्सर्व॑या वि॒शा। पु॒रु॒त्रा
हि स॒दृङ्गु॑सि। वि॒शो वि॒श्वा अनु॑ प्र॒भु। स॒म॒त्सु त्वा॑ हवामहे।
स॒म॒त्स्व॒ग्निम॑वसे। वा॒ज॒यन्तो॑ हवामहे। वा॒जे॑षु चि॒त्ररा॑धसम्।
सङ्ग॑च्छ॒ध्वं स॒व्वद॑ध्वम्। स॒व्वो म॑ना॒सि जा॑नताम्॥ ३७॥

दे॒वा भा॒गय्य॑था॒ पूर्वे॑। स॒ञ्ज्ञा॒ना॒ना उ॒पास॑त। स॒मा॒नो

मन्त्रस्समितिस्समानी। समानं मनस्सह चित्तमेषाम्।
समानङ्केतो अभि स५ रंभध्वम्। संज्ञानेन वो हविषा
यजामः। समानी व आकूतिः। समाना हृदयानि वः।
समानमस्तु वो मनः। यथा वस्सुसहासति॥३८॥

संज्ञानन्नस्त्वैः। संज्ञानमरणैः। संज्ञानमश्विना युवम्।
इहास्मासु नियच्छतम्। संज्ञानं मे बृहस्पतिः। संज्ञानं
सविता कर्तुः। संज्ञानमश्विना युवम्। इह मह्यन्नि यच्छतम्।
उपं छायायामिव घृणैः। अगन्म शर्म ते वयम्॥३९॥

अग्ने हिरण्यसन्दृशः। अदब्धेभिस्सवितः पायुभिर्द्वम्।
शिवेभिर्द्य परिपाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वस्सुविताय
नव्यसे। रख्या माकिर्नो अघशंस ईशत। मदेमदे हि
नो ददुः। यूथा गवामृजुक्रतुः। सङ्गभाय पुरुशता। उभया
हस्त्या वसु। शिशीहि राय आ भर॥४०॥

शिप्रिन्वाजानां पते। शचीवस्तवं द५सनौ। आ तू न
इन्द्र भाजय। गोष्वश्वेषु शुभ्रुषु। सहस्रेषु तुवीमघ। यद्देवा
देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
यूयम्। ऋतस्यर्तेन मुश्वत। ऋतस्यर्तेनादित्याः॥४१॥

यजत्रा मुश्वतेह मा। यज्ञैर्वो यज्ञवाहसः। आशिख्यन्तो
न शेकिम। मेदस्वता यजमानाः। स्रुचाऽऽज्येन जुह्वतः।
अकामा वो विश्वेदेवाः। शिख्यन्तो नोप शेकिम। यदि दिवा

यदि नक्तम्। एनं एनस्योकरत्। भूतं मा तस्माद्भव्यञ्च॥४२॥
 द्रुपदादिव मुञ्चतु। द्रुपदादिवेन्मुमुचानः। स्विन्नस्नात्वी
 मलादिव। पूतं पवित्रेणेवाज्यम्। विश्वे मुञ्चन्तु मेनंसः।
 उद्वयन्तमसस्परि। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्देवत्रा
 सूर्यम्। अगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥४३॥

तव कृधि वनस्पतीञ्जानतामसति वयं भेरादित्याश्च नवं च॥४॥ [४]

वृषासो अ५शुः पवते हविष्मान्थसोमः। इन्द्रस्य भाग
 ऋतयुश्शतायुः। स मा वृषाणवृषभङ्कणोतु। प्रियवृंशा५
 सर्ववीर५ सुवीरम्। कस्य वृषा सुते सचा। नियुत्वान्वृषभो
 रणत्। वृत्रहा सोमपीतये। यस्ते शृङ्ग वृषोनपात्।
 प्रणपात्कुण्डपाय्यः। न्यस्मिन्दध्र आ मनः॥४४॥

त५ सध्रीचीरूतयो वृष्णिायानि। पौ५स्यानि नियुतस्सश्चुरिन्द्रम्।
 समुद्रन्न सिन्धव उक्थशुष्माः। उरुव्यचंसङ्गिर आ विशन्ति।
 इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गाः। अपः प्रैरयन्थसगरस्य
 बुध्रात्। यो अख्षेणेव चक्रिया शचीभिः। विष्वक्तस्तम्भं
 पृथिवीमुत द्याम्। अख्षोदयच्छवंसा ख्वामबुध्रम्।
 वार्षावातस्तविषीभिरिन्द्रः॥४५॥

दृढान्यौघादुशमान ओजः। अवाभिनत्कुभः पर्वतानाम्।
 आ नो अग्ने सुकेतुना। रयिवृंश्वायुपोषसम्। माडीकन्धेहि
 जीवसे। त्व५ सोम महे भगम्। त्वय्यूनं ऋतायते।

दख्ख॑न्दधासि जी॒वसे॑। रथ॑य्युँञ्जते म॒रुत॑श्शु॒भे सु॒गम्। सू॒रो
न मि॑त्रावरुणा॒ गवि॑ष्टिषु॥४६॥

रजा॑सि चि॒त्रा विच॑रन्ति त॒न्यवः॑। दि॒वस्स॑म्राजा
पय॑सा न उ॒ख्यत॑म्। वाच॑स्सु॒मित्रा॑वरुणा॒ विरा॑वतीम्।
प॒र्जन्य॑श्चि॒त्राघ्न॑दति॒ त्विषी॑मतीम्। अ॒भ्रा व॑सत म॒रुत॑स्सुमा॒यया॑।
द्या॒वर्ष॑यतमरुणाम॒रेप॑सम्। अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्यवः॑। सू॒रो
रथ॑स्य न॒प्रियः॑। ताभि॑र्याति॒ स्वयु॑क्तिभिः। वहि॑ष्ठेभि॒ज्जिह॑रन्
यासि॒ तन्तु॑म्॥४७॥

अ॒व॒व्यय॑न्नसित॒न्देव॒ वस्वः॑। दवि॑ध्वतो र॒श्मय॑स्सूर्य॒स्य।
च॒र्म॒वावा॑धुस्तमो॑ अ॒प्स्वन्तः॑। प॒र्जन्या॑य प्र गा॒यत।
दि॒वस्पु॑त्राय मी॒ढुषे॑। स नो॑ य॒वस॑मिच्छतु। अ॒च्छा
वद॑ त॒वस॑ङ्गीर्भिरा॒भिः। स्तु॒हि प॒र्जन्य॑न्नम॒साऽऽवि॑वास।
कनि॑क्रदद्वृष॒भो जी॒रदा॑नुः। रेतो॑ दधा॒त्वोष॑धीषु॒ गर्भ॑म्॥४८॥

यो गर्भ॑मोष॑धीनाम्। गवा॑ङ्कु॒णोत्य॑र्वताम्। प॒र्जन्यः॑
पुरु॑षीणा॑म्। तस्मा॒ इदा॒स्ये ह॒विः। जू॒होता॒ मधु॑मत्तमम्।
इडा॑न्नस्स॒य्यँत॑ङ्करत्। ति॒स्रो यद॑ग्रे श॒रद॑स्त्वामि॒त्। शुचि॑ङ्घृ॒तेन॒
शुच॑यस्सप॒र्यन्। नामा॑नि चिद्वधिरे॒ यज्ञि॑यानि। असू॑दयन्त
त॒नुव॑स्सुजा॒ताः॥४९॥

इन्द्र॑श्च नश्शुनासीरौ। इ॒मय्यँ॑जं मि॒मिख्य॑तम्। गर्भ॑न्धत्तः॑

स्वस्तये॑। ययो॑रिद॒र्वि॒श्वं भुव॑नमा विवेश। ययो॑रान॒न्दो
निहि॑तो मह॑श्च। शुनो॑सीरावृ॒तुभि॑स्सर्वि॒दानौ। इन्द्र॑वन्तो
ह॒विरि॑दञ्जुषेथाम्। आघा॑ये अ॒ग्निमि॑न्धते। स्तृण॑न्ति
ब॒र्हि॒रानु॑षक्। येषा॑मिन्द्रो युवा॒ सखा॑। अग्न॒ इन्द्र॑श्च
मेदि॑ना। ह॒थो वृ॒त्राण्य॑प्रति। युव॑ ५ हि वृ॒त्रह॑न्त॒मा। याभ्या॑ ५
सुव॑रजयन्न॒ग्र ए॒व। यावा॑तस्थ॒तुर्भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। प्रच॑र॒ष्णी
वृष॑णा वज्र॑बाहू। अ॒ग्नी इन्द्रा॑वृ॒त्रह॑णा हुवे वाम्॥५०॥

मन् इन्द्रो गविष्ठिषु तन्तुङ्गर्भः सुजातास्सखा सप्त च॥५॥ [५]

उ॒त नः॑ प्रि॒या प्रि॒यासु॑। स॒प्तस्व॑सा सुजु॑ष्टा। सर॑स्वती
स्तो॒म्याऽभू॑त्। इ॒मा जु॒ह्वाना॑युष्मदा नमो॑भिः। प्रति॒ स्तोम॑ ५
सर॑स्वति जुष॒स्व। तव॑ शर्म॑न्प्रियत॒मे दधा॑नाः। उप॑स्थेयाम
शर॑णन्न वृ॒क्षम्। त्रिणि॑ प॒दा विच॑क्रमे। विष्णु॑र्गो॒पा अदा॑भ्यः।
ततो॑ धर्मा॑णि धा॒रय॑न्॥५१॥

तद॑स्य प्रि॒यम॒भि पा॑थो अश्याम्। नरो॑ यत्र दे॒वय॑वो मद॑न्ति।
उ॒रु॒क्र॒मस्य॑ स हि बन्धु॑रि॒त्था। विष्णोः॑ प॒दे प॑रमे मध्व॒ उ॒त्सः॑।
क्र॒त्वादा॑ अ॒स्थु श्रेष्ठः॑। अ॒द्य त्वा॑ व॒न्वन्त्सु॑रे॒कणाः॑। म॒र्त आ॑नाश
सुवृ॑क्तिम्। इ॒मा ब्र॑ह्म ब्रह्म॒वाह॑। प्रि॒या त॒ आ ब॒र्हि॒स्सी॑द।
वी॒हि सूर॑ पुरो॒डाश॑म्॥५२॥

उप॑ नस्सूनवो गि॒रः। शृ॒ण्वन्त्व॑मृ॒तस्य॑ ये। सु॒मृ॒डीका॑ भव॑न्तु
नः। अ॒द्या नो॑ देव स॒वितः॑। प्र॒जाव॑त्सावी॒स्सौभ॑गम्। परा॑

दुष्प्रियः सुव। विश्वानि देव सवितः। दुरितानि परा सुव।
यद्भद्रन्तन्म् आ सुव। शुचिर्मेर्बृहस्पतिम्॥५३॥

अध्वरेषु नमस्यत। अनाम्योज आ चके। या धारयन्त
देवा सुदरुषा दरुषपितारा। असुर्याय प्रमहसा। स इत्
रुषेति सुधित ओकसि स्वे। तस्मा इडा पिन्वते विश्वदानी।
तस्मै विशस्स्वयमेवानमन्ति। यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्व एति।
सकूतिमिन्द्र सच्युतिम्। सच्युतिञ्जघनच्युतिम्॥५४॥

कनात्काभान्न आ भरा। प्रयप्स्यन्निव सक्थ्यौ। वि न इन्द्र
मृधौ जहि। कनीखुनदिव सापयन्। अभि नस्सुष्टुतिन्नया।
प्रजापतिस्त्रियाय्यंशः। मुष्कयोरदधात्सपम्। कामस्य
तृप्तिमानन्दम्। तस्याग्ने भाजयेह मा। मोदः प्रमोद
आनन्दः॥५५॥

मुष्कयोर्निहितस्सपः। सृत्वेव कामस्य तृप्याणि। दखिणानां
प्रतिग्रहे। मनसश्चित्तमाकूतिम्। वाचस्सत्यमशीमहि।
पशूनां रूपमन्नस्य। यशश्श्रीश्चयतां मयि। यथाऽहमस्या
अतृपः स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुंसि प्रिये प्रिया।
एवं भगस्य तृप्याणि॥५६॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराह
तत्। हन्तेति सत्यञ्चन्द्रमा। आदित्यस्सत्यमोमिति।
आपस्तथ्सत्यमा भरन्। यशो यज्ञस्य दखिणाम्। असौ
मे कामस्समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।

वैश्वानरात्पुंरपुतारंमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरङ्ख्वेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वे अर्मास आसन्न। अयूपास्सद्म विभृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनांसः।
पृथिवीं मातरं महीम्। अन्तरिख्यमुप ब्रुवे। बृहतीमृतये
दिवम्। विश्वं बिभर्ति पृथिवी॥५८॥

अन्तरिख्यं पंप्रथे। दुहे द्यौर्बृहती पयः। न ता नशन्ति न
दभाति तस्करः। नैनां अमित्रो व्यथिरादधर्षति। देवाश्च
याभिर्यजते ददाति च। ज्योगित्ताभिस्सचते गोपतिस्सह।
न ता अर्वा रेणुककाटो अश्नुते। न सस्मृतत्रमुप यन्ति
ता अभि। उरुगायमभयन्तस्य ता अनु। गावो मर्त्यस्य वि
चरन्ति यज्वनः॥५९॥

रात्री व्यख्यदायती। पुरुत्रा देव्यख्यभिः। विश्वा अधि
श्रियोऽधिता। उप ते गा इवाकरम्। वृणीष्व दुहितर्दिवः।
रात्री स्तोमन्न जिग्युषी। देवीष्वचमजनयन्त देवाः।
ताव्विश्वरूपाः पशवो वदन्ति। सा नो मन्त्रेषमूर्जन्दुहाना।
धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु॥६०॥

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि। राष्ट्री देवानान्निषसाद मन्द्रा।
चतस्र ऊर्जन्दुदुहे पयांसि। क्व स्विदस्याः परमञ्जगाम।
गौरी मिमाय सलिलानि तख्यती। एकपदी द्विपदी सा

चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी। सहस्राखरा परमे
व्योमन्। तस्याः समुद्रा अधि विखरन्ति। तेन जीवन्ति
प्रदिशश्चतस्रः॥६१॥

ततः खरत्यखरम्। तद्विश्वमुप जीवति। इन्द्रासूरा
जनयन्विश्वकर्मा। मरुत्वाः अस्तु गणवान्सजातवान्।
अस्य स्नुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिम्। सपत्ना वाचं
मनसा उपासताम्। इन्द्रस्सूरो अतरद्रजांसि। स्नुषा
सपत्ना श्वशुरोऽयमस्तु। अयः शत्रूञ्जयतु जर्हृषाणः।
अयवाञ्जयतु वाजसातौ। अग्निः खत्रभृदनिभृष्टमोजः।
सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानस्समिधान उग्रः।
आऽन्तरिखमरुहदगन्धाम्॥६२॥

धारयन्पुरोडाशं बृहस्पतिञ्घनञ्च्युतिमानन्दो भगस्य तृप्याण्यग्नेः पृथिवी यज्वन एतु प्रदिशश्चतस्रो
वाजसातौ चत्वारि च॥६॥

[६]

वृषाऽस्यः शुर्वृषभाय गृह्यसे। वृषाऽयमुग्रो नृचखसे। दिव्यः
कर्मण्यो हितो बृहन्नाम। वृषभस्य या ककुत्। विष्वान्
विष्णो भवतु। अयय्यौ मामको वृषा। अथो इन्द्र इव
देवेभ्यः। वि ब्रवीतु जनैभ्यः। आयुष्मन्तर्वचस्वन्तम्। अथो
अधिपतिर्विशाम्॥६३॥

अस्याः पृथिव्या अध्यखम्। इममिन्द्र वृषभङ्गु।
यस्सुशृङ्गस्सुवृषभः। कल्याणो द्रोण आहितः। कार्षीवल
प्रगाणेन। वृषभेण यजामहे। वृषभेण यजमानाः। अक्रूरेणेव

स॒र्पिषां॑। मृ॒धश्च॒ सर्वा॒ इन्द्रे॑ण। पृ॒त॒नाश्च॒ जया॑मसि॥६४॥

यस्या॒यमृष॑भो ह॒विः। इन्द्रा॑य परिणी॒यते॑। जया॑ति
शत्रु॑मा॒यन्त॑म्। अथो॑ हन्ति पृ॒तन्य॑तः। नृ॒णाम॑हं प्र॒णीर॑सत्।
अग्रं॑ उ॒द्विन्द॑ताम॑सत्। इन्द्र॒ शुष्म॑न्त॒नुवा॒ मेर॑यस्व। नी॒चा
वि॒श्वा अ॒भिति॑ष्ठा॒भिमा॑तीः। नि शृ॑णी॒ह्याबा॒धय्यो॑ नो अ॒स्ति।
उ॒रुन्नो॑ लो॒कङ्क॑णुहि जी॒रदा॑नो॥६५॥

प्रेह्य॑भि प्रेहि प्र भ॑रा॒ सह॑स्व। मा वि॒वेनो॑ वि शृ॑णुष्व।
जने॑षु। उ॒दी॒डितो॑ वृष॒भ तिष्ठ॑ शुष्मैः॑। इन्द्र॒ शत्रू॑न्पु॒रो अ॒स्माकं॑
यु॒ध्य। अग्रे॑ जेता॒ त्वञ्ज॑य। शत्रू॑न्त्सह॒स ओज॑सा। वि शत्रू॑न्
विमृ॑धो॒ नुद। ए॒तन्ते॒ स्तोम॑न्तुविजा॒त वि॑प्रः। रथ॑न्न धी॒रस्स्व॑पा
अत॑रब्धम्। यदी॑दग्रे॒ प्रतित्व॑न्दे॒व ह॑र्याः॥६६॥

सु॒व॒र्वती॑र॒प ए॑ना जयेम। यो घृ॒तेना॒भिमा॑नितः। इन्द्र॒ जैत्रा॑य
जज्ञि॑षे। स न॒स्सङ्का॑सु पा॒रय। पृ॒त॒नासा॒ह्येषु॑ च। इन्द्रो॑
जिगा॑य पृथि॒वीम्। अ॒न्तरि॑र॒ब्धः सु॒व॒र्म॒हत्। वृ॒त्र॒हा पु॑रु॒चेत॑नः।
इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ सह॑सा॒ सहा॑सि। इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ पृ॒त॒नानि॑
वि॒श्वा॥६७॥

इन्द्रो॑ जा॒तो वि॒ पुरो॑ रुरोज। स नः॑ प॒र॒स्पा वरि॑वः कृ॒णोतु।
अ॒यङ्क॑तुरगृ॒भीतः॑। वि॒श्वजि॑दु॒द्धिदि॒त्सोमः॑। ऋषि॑र्वि॒प्रः
काव्ये॑न। वा॒युर॑ग्रे॒गा य॑ज्ञ॒प्रीः। सा॒कङ्ग॑न्मन॑सा य॒ज्ञम्।
शि॒वो नि॒युद्धि॑शि॒वाभिः॑। वा॒यो शु॒क्रो अ॑यामि ते। म॒ध्वो

अग्रन्दिर्विष्टिषु॥६८॥

आ याहि सोमं पीतये। स्वारुहो देव नियुत्वता। इममिन्द्र
वर्धय ख्वत्रियाणाम्। अयद्विंशद्विंशतिरस्तु राजा। अस्मा
इन्द्र महि वर्चांसि धेहि। अवर्चसङ्कणुहि शत्रुमस्य। इममा
भञ्ज ग्रामे अश्वेषु गोषु। निरमुं भञ्ज योऽमित्रो अस्य। वर्षमन्
ख्वत्रस्य ककुभि श्रयस्व। ततो न उग्रो वि भञ्जा वसूनि॥६९॥

अस्मे द्यावापृथिवी भूरि वामम्। सन्दुहाथाङ्घ्रिर्मदुधेव
धेनुः। अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात्। प्रियो
गवामोषधीनामुतापाम्। युनज्मि त उत्तरावन्तमिन्द्रम्। येन
जयांसि न परा जयांसि। स त्वाऽकरेकवृषभं स्वानाम्।
अथो राजन्नुत्तमं मानवानाम्। उत्तरस्त्वमधरे ते सपत्नः।
एकवृषा इन्द्रसखा जिगीवान्॥७०॥

विश्वा आशाः पृतनास्सञ्जयञ्जयन्। अभि तिष्ठ
शत्रूयतस्सहस्व। तुभ्यं भरन्ति ख्वितयो यविष्ठ। बलिमग्ने
अन्तित ओत दूरात्। आ भन्दिष्ठस्य सुमतिश्चिकिद्धि।
बृहत्ते अग्ने महि शर्म भद्रम्। यो देह्यो अनमयद्वधस्त्रैः।
यो अर्यपत्नीरुषसश्चकार। स निरुध्या नहुषो यहो अग्निः।
विशश्चक्रे बलिहृतस्सहोभिः॥७१॥

प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यन्यान्। आविर्यस्मै चारुतरो बभूथ।
ईडेन्यो वपुष्यो विभावा। प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्।

ब्रह्मज्येष्ठा वीर्या संभृतानि। ब्रह्माग्रे ज्येष्ठन्दिवमा तंतान।
 ऋतस्य ब्रह्म प्रथमोत जज्ञे। तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्धितुङ्कः।
 ब्रह्म सुचो घृतवतीः। ब्रह्मणा स्वरवो मिताः॥७२॥

ब्रह्म यज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजो ये हविष्कृतः।
 शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तस्स्वरवः
 पृथिव्याम्। ते देवासस्स्वरवस्तस्थिवांसः। नमस्सखिभ्यस्सन्नाम्नाऽ
 अभिभूरग्निरंतरद्रजांसि। स्पृधो विहत्य पृतना अभिश्रीः।
 जुषाणो म आहुतिं मामहिष्ट। हत्वा सपत्नान् वरिवस्करन्नः।
 ईशानन्त्वा भुवनानामभिश्रियम्। स्तौम्यग्न उरुकृतं
 सुवीरम्। हविर्जुषाणस्सपत्नां अभिभूरसि। जहि शत्रून्
 रप मृधो नुदस्व॥७३॥

विशाञ्जयामसि जीरदानो हर्या विश्वा दिविष्टिषु वसूनि जिगीवान्स्मर्होभिर्मिता नश्चत्वारि च॥७॥ [७]

स प्रत्नवन्नवीयसा। अग्रे द्युम्नेन सय्यतां। बृहत्तन्थ
 भानुना। नवन्नु स्तोममग्नये। दिवश्शयेनाय जीजनम्। वसोः
 कुविद्वनाति नः। स्वारुहा यस्य श्रियो दृशे। रयिर्वीरवतो
 यथा। अग्रे यज्ञस्य चेततः। अदाभ्यः पुरएता॥७४॥

अग्निर्विशां मानुषीणाम्। तूर्णी रथस्सदा नवः। नवः सोमाय
 वाजिनै। आज्यं पयसोऽजनि। जुष्टं शुचितमव्वंसु। नवः
 सोम जुषस्व नः। पीयूषस्येह तृष्णुहि। यस्ते भाग ऋता
 वयम्। नवस्य सोम ते वयम्। आ सुमतिव्वृणीमहे॥७५॥

स नो रास्व सहस्रिणः। नवः हविर्जुषस्व नः।
 ऋतुभिस्सोम भूतमम्। तदङ्ग प्रतिहर्य नः। राजन्त्सोम
 स्वस्तये। नवः स्तोमत्रवः हविः। इन्द्राग्निभ्यान्नि वेदया।
 तज्जुषेताः सचेतसा। शुचिन्नु स्तोमत्रवजातमद्या। इन्द्राग्नी
 वृत्रहणा जुषेथाम्॥७६॥

उभा हि वाः सुहवा जोहवीमि। ता वाजः सद्य उशते
 धेष्ठा। अग्निरिन्द्रो नवस्य नः। अस्य हव्यस्य तृप्यताम्।
 इह देवौ सहस्रिणौ। यज्ञन् आ हि गच्छताम्। वसुमन्तः
 सुवर्विदम्। अस्य हव्यस्य तृप्यताम्। अग्निरिन्द्रो नवस्य नः।
 विश्वान्देवाः स्तर्पयत॥७७॥

हविषोऽस्य नवस्य नः। सुवर्विदो हि जज्ञिरे। एदं
 बर्हिस्सुष्टरीमा नवेन। अयय्यंज्ञो यजमानस्य भागः। अयं
 बभूव भुवनस्य गर्भः। विश्वे देवा इदमद्यागमिष्ठाः। इमे नु
 द्यावापृथिवी समीची। तन्वाने यज्ञं पुरुपेशसन्धिया। आऽस्मै
 पूणीतां भुवनानि विश्वा। प्रजां पुष्टिममृतन्नवेन॥७८॥

इमे धेनू अमृतय्यै दुहाते। पर्यस्वत्युत्तरामेतु पुष्टिः।
 इमय्यंज्ञञ्जुषमाणे नवेन। समीची द्यावापृथिवी घृताची।
 यविष्ठो हव्यवाहनः। चित्रभानुर्घृतासुतिः। नवजातो वि
 रोचसे। अग्ने तत्ते महित्वनम्। त्वमग्ने देवताभ्यः। भागे देव
 न मीयसे॥७९॥

स ए॒ना वि॒द्वान् य॑क्ष्यसि। नव॒ः स्तोमं॑ञ्जुषस्व नः।
 अ॒ग्निः प्र॑थ॒मः प्रा॑श्ना॒तु। स हि वे॒द यथा॑ ह॒विः।
 शि॒वा अ॒स्मभ्य॑मोष॒धीः। कृ॒णोतु॑ वि॒श्वच॑र्षणिः।
 भ॒द्रान्न॑श्श्रेय॒स्सम॑नैष्ट दे॒वाः। त्वया॑ऽव॒सेन॒ सम॑शीमहि
 त्वा। स नो॑ मयो॒भूः पि॑तो आ वि॒शस्व। शन्तो॒काय॑
 त॒नुवै॑ स्यो॒नः। ए॒तमु॒ त्यं म॑धु॒ना स॒य्यु॑त॒य्यँव॑म्। सर॑स्वत्या
 अधि॑म॒नाव॑च॒र्कृषुः। इन्द्र॑ आसी॒त्सीर॑पति॒श्शत॑क्र॒तुः। की॒नाशा॑
 आसन्म॒रुत॑स्सु॒दान॑वः॥८०॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

प्रा॒णो र॑र॒क्षति॒ वि॒श्वमे॑ज॒त्। इ॒र्यो भू॒त्वा ब॑हु॒धा ब॒हूनि॑।
 स इ॒त्सर्व॑व्या॒नशे॑। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः। आवृ॑द्द॒दात्
 र॒खेत्रि॑य॒ध्वग॑द्व॒षा। तमि॑त्प्रा॒णं म॒नसो॑प॒ शि॒र॒ष्यत।
 अ॒ग्रं दे॒वाना॑मि॒दम॑न्तु नो ह॒विः। म॒नस॑श्चित्ते॒दम्। भू॒तं
 भ॒व्यंश्च॑ गु॒प्यते॑। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पुर॑श्च॒रम्। स॒ह दे॒वैरि॒मं ह॑व॒म्।
 म॒नश्श्रे॑य॒सि श्रे॑यसि। क॒र्मन् य॒ज्ञप॑ति॒न्दध॑त्। जु॒षता॑ मे
 वा॒गि॒दं ह॒विः। वि॒राड्दे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्यवा॑डन॒पायि॑नी।
 यया॑ रू॒पाणि॑ बहु॒धा व॑दन्ति। पे॒शांसि॑ दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रै॑।
 सा नो॑ वि॒राडन॑पस्फुरन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जु॑षतामि॒दं ह॒विः। च॒र॒षुर्दे॒वाना॑ञ्ज्योति॑र॒मृते॑

न्यक्तम्। अस्य विज्ञानाय बहुधा निर्धीयते। तस्य
 सुम्नमशीमहि। मा नो हासीद्विचख्णम्। आयुरिन्नः
 प्रतीर्यताम्। अनन्धाश्चख्णुषा वयम्। जीवा ज्योतिरशीमहि।
 सुवर्ज्योतिरुतामृतम्। श्रोत्रेण भद्रमुत शृण्वन्ति सत्यम्।
 श्रोत्रेण वाचं बहुधोद्यमानाम्। श्रोत्रेण मोदंश्च महंश्च श्रूयते।
 श्रोत्रेण सर्वा दिश आ शृणोमि। येन प्राच्या उत दखिणा।
 प्रतीच्यै दिशश्शृण्वन्त्युत्तरात्। तदिच्छ्रोत्रं बहुधोद्यमानम्।
 अरान्न नेमिः परि सर्वं बभूव॥३॥

अग्रियमनपस्फुरन्ती सत्यं सप्त च॥१॥ [१]

उदेहि वाजिन्यो अस्यप्स्वन्तः। इदं राष्ट्रमा विश
 सृतावत्। यो रोहितो विश्वमिदञ्जानं। स नो
 राष्ट्रेषु सुधितान्दधातु। रोहंरोहं रोहित आरुरोह।
 प्रजाभिर्वृद्धिञ्जनुषामुपस्थम्। तामिस्संरब्धो अविदथ्यदुर्वीः।
 गातुं प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाऽहाः। आऽहाऽप्सीद्राष्ट्रमिह रोहितः।
 मृधो व्यास्थदभयन्नो अस्तु ॥४॥

अस्मभ्यन्धावापृथिवी शक्नोमीभिः। राष्ट्रन्दुहाथामिह रेवतीभिः।
 विममञ्श रोहितो विश्वरूपः। समाचक्राणः प्ररुहो रुहंश्च।
 दिवङ्गत्वाय महता महिम्ना। वि नो राष्ट्रमुनत्तु पयसा
 स्वेन। यास्ते विशस्तपसा सं बभूवुः। गायत्रवँत्समनु तास्त
 आऽगुः। तास्त्वा विशन्तु महसा स्वेन। सं माता पुत्रो

अभ्येतु रोहितः॥५॥

यूयमु॑ग्रा मरुतः॑ पृ॒श्निमा॑तरः। इन्द्रे॑ण स॒युजा॑ प्रमृ॑णीथ॒
शत्रून्। आ वो रोहि॑तो अशृ॑णोदभिद्यवः। त्रिस॑प्तासो
मरुत॑स्स्वादुस॒म्मुदः। रोहि॑तो द्यावा॑पृथि॒वी ज॑जान।
तस्मि॑ꣳस्तन्तुं परमे॑ष्ठी त॑तान। तस्मि॑ञ्छि॒श्रिये अ॒ज
एक॑पात्। अद॑ꣳह॒द्यावा॑पृथि॒वी बले॑न। रोहि॑तो द्यावा॑पृथि॒वी
अद॑ꣳहत्। तेन॒ सुव॑स्स्तभि॒तन्तेन॒ नाकः॥६॥

सो अ॒न्तरि॑ख्ये रज॑सो वि॒मानः। तेन॑ दे॒वास्सुव॑रन्वविन्दन्।
सुशे॑वन्त्वा भा॒नवो॑ दी॒दिवाꣳसम्। सम॑ग्रासो जुहो॑ जातवेदः।
उ॒ख्यन्ति॑ त्वा वा॒जिन॒मा घृ॑तेन। सꣳस॑मग्रे युवसे॒ भोज॑नानि।
अग्ने॑ शर्धं॑ मह॒ते सौभ॑गाय। तव॑ द्यु॒मन्यु॑त्त॒मानि॑ सन्तु।
सञ्जा॑स्पत्यꣳ सु॒यम॒मा कृ॑णुष्व। श॒त्रूय॒ताम॒भि ति॑ष्ठा
महाꣳसि॥७॥

अ॒स्वेतु रोहि॑तो नाको॒ महाꣳसि॥२॥ [२]

पुन॑र्न इन्द्रो॑ म॒घवा॑ ददातु। धना॑नि श॒क्रो धन्य॑स्सुराधाः।
अ॒र्वाचीन॑ङ्क॒णुता॒य्यँचि॑तो मनः। श्रु॑ष्टी नो अ॒स्य ह॒विषो॑
जुषा॑णः। यानि॑ नोऽजि॒नन्ध॑नानि। ज॒हर्थं॑ शूर म॒न्युना॑।
इन्द्रा॑नुविन्द न॒स्तानि॑। अ॒नेन॑ ह॒विषा॒ पुनः॑। इन्द्र॑ आशा॑भ्यः
परि॑। सर्वा॑भ्योऽभ्यङ्क॒रत्॥८॥

जेता॒ शत्रून् विच॑स्प॒णिः। आकू॑त्यै त्वा॒ कामा॑य त्वा स॒मृधे॑

त्वा। पुरो दधे अमृतत्वाय जीवसे। आकूतिमस्यावसे।
काममस्य समृद्धौ। इन्द्रस्य युञ्जते धियः। आकूतिन्देवीं
मनसः पुरो दधे। यज्ञस्य माता सुहवा मे अस्तु। यदिच्छामि
मनसा सकामः। विदेयमेनद्धृदये निविष्टम्॥९॥

सेदग्निरग्नीरत्येत्यन्यान्। यत्र वाजी तनयो वीडुपाणिः।
सहस्रपाथा अखरा समेति। आशानान्त्वाऽऽशापालेभ्यः।
चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः। इदं भूतस्याध्यखेभ्यः। विधेम हविषा
वयम्। विश्वा आशा मधुना सः सृजामि। अनमीवा आप
ओषधयो भवन्तु। अयय्यंजमानो मृधो व्यस्यताम्॥१०॥

अगृभीताः पशवंस्सन्तु सर्वे। अग्निस्सोमो वरुणो मित्र
इन्द्रः। बृहस्पतिस्सविता यस्सहस्री। पूषा नो गोभिरवसा
सरस्वती। त्वष्टा रूपाणि समनक्तु यज्ञैः। त्वष्टा रूपाणि
दधती सरस्वती। पूषा भगः सविता नो ददातु।
बृहस्पतिर्दददिन्द्रस्सहस्रम्। मित्रो दाता वरुणस्सोमो
अग्निः॥११॥

कर्त्तृनिविष्टमस्यतान्नव च॥३॥ [३]

आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तम्। नि ते देष्णस्य धीमहि प्ररेके।
उर्व इव पप्रथे कामो अस्मे। तमापृणा वसुपते वसूनाम्।
इमङ्कामं मन्दया गोभिरश्वैः। चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च।
सुवयवो मतिभिस्तुभ्यं विप्राः। इन्द्राय वाहः कुशिकासौ

अक्रन्। इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचम्। यानि चकारं प्रथमानि वज्री॥१२॥

अहन्नहिमन्वपस्ततर्द। प्रवर्खणा अभिनुत्पर्वतानाम्।
अहन्नहिं पर्वते शिश्रियाणम्। त्वष्टाऽस्मै वज्रं स्वयन्ततर्ख।
वाश्रा इव धेनवस्स्यन्दमानाः। अञ्जस्समुद्रमव जग्मुरापः।
वृषायमाणोऽवृणीत सोमम्। त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्य। आ
सायकं मघवा दत्त वज्रम्। अहन्नेनं प्रथमजा महीनाम्॥१३॥

यदिन्द्राहन्नप्रथमजा महीनाम्। आन्मायिनाममिनाः प्रोत
मायाः। आत्सूर्यञ्जनयन्द्यामुषासम्। तादीक्रा शत्रून्
किलाविविथसे। अहन्वृत्रघ्नैर्वृत्रतरं व्यसम्। इन्द्रो वज्रेण
महता वधेन। स्कन्धासीव कुलिशेनाविवृक्णा। अहिंश्शयत
उपपृक्पृथिव्याम्। अयोध्येव दुर्मद आ हि जुह्वे।
महावीरन्तुविबाधमृजीषम्॥१४॥

नातारीरस्य समृतिं वधानाम्। स रुजानाः पिपिष
इन्द्रशत्रुः। विश्वो विहाया अरतिः। वसुर्दधे हस्ते दखिषणे।
तरणिर्न शिश्रथत्। श्रवस्यया न शिश्रथत्। विश्वस्मा
इदिषुध्यसे। देवत्रा हव्यमूहिषे। विश्वस्मा इत्सुकृते
वारमृण्वति। अग्निद्वारा व्यृण्वति॥१५॥

उदुञ्जिहानो अभि काममीरयन्। प्रपृश्नन्विश्वा भुवनानि
पूर्वथा। आ केतुना सुषमिद्धो यजिष्ठः। कामन्नो अग्ने

अभिर्हयं दिग्भ्यः। जुषाणो हव्यममृतेषु दृढः। आ नो
रयिं बहुलाङ्गोमंतीमिषम्। नि धेहि यख्वदमृतेषु भूषन्।
अश्विना यज्ञमागतम्। दाशुषः पुरुदससा। पूषा रंख्वतु
नो रयिम्॥१६॥

इमय्यँज्ञमश्विना वर्धयन्ता। इमौ रयिय्यँजमानाय धत्तम्।
इमौ पशून् रंख्वताविँश्वतो नः। पूषा नः पातु सदमप्रयच्छन्।
प्रते महे सरस्वति। सुभगे वाजिनीवति। सत्यवाचे भरे
मतिम्। इदन्नो हव्यङ्घृतवत्सरस्वति। सत्यवाचे प्रभरेमा
हवीँषि। इमानि ते दुरिता सौभगानि। तेभिर्वयँ
सुभगांसस्याम॥१७॥

वृज्यहोनामृजीषं व्युषवति रंख्वतु नो रयिँ सौभगान्येकञ्च॥४॥ [४]

यज्ञो रायो यज्ञ ईशे वसूनाम्। यज्ञस्सस्यानामुत
सुखितीनाम्। यज्ञ इष्टः पूर्वचित्तिन्दधातु। यज्ञो ब्रह्मणाँ
अप्येतु देवान्। अयय्यँज्ञो वर्धताङ्गोभिरश्वैः। इयवैदिस्स्वपत्या
सुवीरा। इदं बरुहिरति बरुहीँष्यन्या। इमय्यँज्ञविँश्वे अवन्तु
देवाः। भग एव भगवाँ अस्तु देवाः। तेन वयं
भगवन्तस्याम॥१८॥

तन्त्वां भग सर्व इज्जोहवीमि। स नो भग पुरएता भवेह। भग
प्रणेतुर्भग सत्यराधः। भगेमान्धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो
जनय गोभिरश्वैः। भग प्र नृभिर्नृवन्तस्याम। शश्वतीस्समा
उपयन्ति लोकाः। शश्वतीस्समा उपयन्त्यापः। इष्टं पूतँ

शश्वतीना॒ः समा॑ना॒ः शाश्व॒तेन॑। ह॒विषे॒ष्ट्वाऽन॒न्तल्लो॑कं पर॒मा
रु॒रोह ॥१९॥

इ॒यमे॒व सा या प्र॑थ॒मा व्यौच्छ॑त्। सा रू॒पाणि॑ कुरु॒ते
पञ्च॑ दे॒वी। द्वे स्वसा॑रौ वय॒तस्तत्र॑मे॒तत्। स॒ना॒तन॒घ्नित॑त॒ः
षण्म॑यू॒खम्। अवा॒न्याःस्तन्तू॑न्कि॒रतो॑ ध॒त्तो अ॒न्यान्।
नाव॑पृ॒ज्याते॒ न ग॑मा॒ते अ॒न्तम्। आ वो॑ यन्तू॒दवा॒हासो॑ अ॒द्य।
वृष्टि॑र्यै॒ विश्वे॑ म॒रुतो॑ जु॒नन्ति॑। अ॒यय्यो॑ अ॒ग्निर्म॑रु॒तस्समि॑द्धः।
ए॒तञ्जु॑षध्वङ्क॒वयो यु॒वानः॥२०॥

धा॒रा॒वरा॑ म॒रुतो॑ धृ॒ष्णुवो॑जसः। मृ॒गा न भी॑मास्त॒विषेभि॑रू॒र्मिभिः॑।
अ॒ग्नयो॑ न शु॒शुचा॑ना ऋ॒जीषि॑णः। भ्रुमि॒न्धम॑न्त॒ उप॒ गा
अ॒वृण्व॑त। वि च॑क्रमे॒ त्रिर्दे॒वः। आ वे॒धस॒त्रील॑पृ॒ष्ठं
बृ॒हन्त॑म्। बृ॒हस्प॑तिः॒ स॒दने॑ सा॒दय॑ध्वम्। सा॒दद्यो॑नि॒न्दम॒
आ दी॑दि॒वाःस॑म्। हि॒र॒ण्यव॑र्णम॒रुषः॑ स॒पेमा॑ स हि
शुचि॑श्श॒तप॑त्र॒स्स शु॒न्ध्युः ॥२१॥

हि॒र॒ण्यवा॑शीरिषि॒रस्सु॑व॒रुषाः॑। बृ॒हस्प॑ति॒स्स स्वा॑वे॒श ऋ॒ष्वाः।
पू॒रू सखि॑भ्य आसु॒तिङ्कि॑रिष्ठः। पू॒षः स्तव॑ व्र॒ते व॒यम्।
नरि॑ष्येम क॒दाच॑न। स्तो॒तार॑स्त इ॒ह स्म॑सि। यास्ते॑ पू॒षन्ना
वो॑ अ॒न्तस्स॑मु॒द्रे। हि॒र॒ण्ययी॑र॒न्तरि॑ख्ये चर॑न्ति। याभि॑र्यासि
दू॒त्याः सूर्य॑स्य। का॒मेन॑ कृ॒तश्र॑व॒ इच्छ॑मानः॥२२॥

अ॒र॒ण्या॒न्यर॑ण्या॒न्यसौ॑। या प्रे॒व न॑श्यसि। क॒था ग्रा॒मन्

पृच्छसि। न त्वाभीरिव विन्दती ३। वृषारवायु
वदते। यदुपावति चिच्चिकः। आघाटीभिरिव धावयन्।
अरण्यानिर्महीयते। उत गावं इवादन्। उतो वेश्मेव
दृश्यते॥ २३॥

उतो अरण्यानिस्सायम्। शकटीरिव सर्जति। गामङ्गैष
आ ह्वयति। दार्वङ्गैष उपावधीत्। वसन्नरण्यान्यां
सायम्। अक्रुक्षदिति मन्यते। न वा अरण्यानिहन्ति।
अन्यश्चेन्नाभिगच्छति। स्वादोः फलस्य जग्ध्वा। यत्र कामं
नि पद्यते। आज्ञनगन्धीं सुरभीम्। बहुन्नामकृषीवलाम्।
प्राहं मृगाणां मातरम्। अरण्यानीमंशंसिषम्॥ २४॥

स्याम रुरोह युवानश्शुन्यूरिच्छमानो दृश्यते निपद्यते चत्वारि च॥ ५॥ [५]

वार्त्रहत्याय शवसे। पृतनासाह्याय च। इन्द्र त्वा वर्तयामसि।
सुब्रह्माणं वीरवन्तं बृहन्तम्। उरुं गभीरं पृथुबुधमिन्द्र।
श्रुतस्त्रिमुग्रमभिमातिषाहम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं
दाः। क्षेत्रियै त्वा निरृक्त्यै त्वा। द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य
पाशात्। अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि॥ २५॥

शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे। शं ते अग्निस्सहाद्विरस्तु। शं
द्यावापृथिवी सहोषधीभिः। शमन्तरिक्षं सह वातेन ते। शं ते
चतस्रः प्रदिशो भवन्तु। या दैवीश्चतस्रः प्रदिशः। वातपत्नीरभि
सूर्यो विचष्टे। तासान्त्वा जरस आ दधामि। प्र यक्ष्म एतु

निर्ऋतिं पराचैः। अमोचि यक्ष्मादुरितादवर्त्ये॥ २६॥

द्रुहः पाशान्निर्ऋत्यै चोदमोचि। अहा अवर्तिमविदथ्स्योनम्।
अप्यभूद्भूद्रे सुकृतस्य लोके। सूर्यमृतं तमसो ग्राह्या यत्। देवा
अमुञ्चन्नसृजन्व्येनसः। एवमहमिमं क्षेत्रियाज्जामिश्रसात्।
द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात्। बृहस्पते युवमिन्द्रश्च
वस्वः। दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य। धत्तं रयिं स्तुवते
कीरयेचित्॥ २७॥

यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा नः। देवायुधमिन्द्रमा जोहुवानाः।
विश्वावृधमभि ये रक्षमाणाः। येन हता दीर्घमध्वानमायन्।
अनन्तमर्थमनिवर्त्त्यमानाः। यत्ते सुजाते हिमवत्सु भेषजम्।
मयोभूश्शन्तमा यद्धृदोसि। ततो नो देहि सीबले। अदो
गिरिम्यो अधि यत्प्रधावसि। सः शोभमाना कन्येव
शुभ्रे॥ २८॥

तां त्वा मुद्गला हविषां वर्धयन्ति। सा नस्सीबले रयिमा
भाजयेह। पूर्वं देवा अपरेणानुपश्यञ्जन्मभिः। जन्मान्यवरैः
पराणि। वेदानि देवा अयमस्मीति माम्। अहं हित्वा
शरीरं जरसः परस्तात्। प्राणापानौ चक्षुश्श्रोत्रम्। वाचं
मनसि संभृताम्। हित्वा शरीरं जरसः परस्तात्। आ
भूतिंभूतिं वयमश्नवामहे। इमा एव ता उषसो याः प्रथमा
व्योच्छन्। ता देव्यः कुर्वते पञ्चरूपा। शश्वतीर्नावपृज्यन्ति।

न गमन्त्यन्तम्॥२९॥

करोम्यवर्त्ये चिच्छुभ्रेऽश्वामहै चत्वारि च॥६॥ [६]

वसूनां त्वाऽधीतेन। रुद्राणामूर्म्या। आदित्यानां तेजसा।
विश्वेषां देवानां क्रतुना। मरुतामेम्रा जुहोमि स्वाहा।
अभिभूतिरहमागमम्। इन्द्रसखा स्वायुधः। आस्वाशांसु
दुष्पहः। इदं वर्चो अग्निना दत्तमागात्। यशो भर्गस्सह
ओजो बलं च॥३०॥

दीर्घायुत्वाय शतशारदाय। प्रतिगृभ्णामि महते वीर्याय।
आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। सर्वम्
आयुर्भूयात्। सर्वमायुर्गेषम्। भूर्भुवस्सुवः। अग्निर्धर्मेणान्नादः।
मृत्युर्धर्मेणान्नपतिः। ब्रह्म क्षत्रं स्वाहा॥३१॥

प्रजापतिः प्रणेता। बृहस्पतिः पुरस्ता। यमः पन्थाः। चन्द्रमाः
पुनरसुस्स्वाहा। अग्निरन्नादोऽन्नपतिः। अन्नाद्यमस्मिन्
यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। सोमो राजा राजपतिः।
राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा। वरुणस्सम्राट्स्सम्राट्ति
साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥३२॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा। इन्द्रो बलं बलपतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय
ददातु स्वाहा। बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्ममस्मिन् यज्ञे
यजमानाय ददातु स्वाहा। सविता राष्ट्रं राष्ट्रपतिः।

राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ पूषा विशां
विद्वतिः। विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥
सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपत्नी। पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय
ददातु स्वाहा॥ त्वष्टा पशूनां मिथुनानां रूपकृद्रूपपतिः।
रूपेणास्मिन् यज्ञे यजमानाय पशून्ददातु स्वाहा॥ ३३॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु
स्वाहा चत्वारिं च (अग्निस्सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिस्सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा दशं ॥

)॥७॥ _____ [७]

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः। यश्शिप्रवान्वृषभो यो
मतीनाम्। यो गोत्रभिद्वज्रभृद्यो हरिष्ठाः। स इन्द्र चित्रां
अभि तृन्धि वाजान्। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमैत्वर्वाङ्।
इन्द्रं द्युम्नं सुर्वर्वद्धेह्यस्मे। प्रोष्वस्मै पुरोरथम्। इन्द्राय
शूषमर्चत॥ ३४॥

अभीकै चिदु लोककृत्। सङ्गे समथ्सु वृत्रहा। अस्माकं
बोधि चोदिता। नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु।
इन्द्रं वयं शुनासीरम्। अस्मिन् यज्ञे हवामहे। आ वाजैरुप
नो गमत्। इन्द्राय शुनासीराय। सुचा जुहुत नो हविः॥ ३५॥

जुषतां प्रति मेधिरः। प्र हव्यानि घृतवन्त्यस्मे। हर्यश्वाय
भरता सजोषाः। इन्द्रर्तुभिर्ब्रह्मणा वावृधानः। शुनासीरी
हविरिदं जुषस्व। वयस्सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रम्। प्रियमेधा

ऋषयो॑ नाध॑मानाः। अप॑ ध्वान्तमूर्णु॑हि पू॒र्धि चक्षुः॑।
मुमु॑ग्ध्यस्मान्निधये॑ऽव ब॒द्धान्। बृ॒हदिन्द्रा॑य गायत॥ ३६॥

मरु॑तो वृ॒त्रहन्त॑मम्। येन॑ ज्योति॑रज॒नय॑नृतावृधः॑। दे॒वं
दे॒वाय॑ जागृ॑वि। कामि॑हैकाः क इ॒मे प॑त॒ङ्गाः। मा॒न्था॒लाः
कुलि॑परि॒माप॑तन्ति। अना॑वृ॒तैना॒न्प्रध॑मन्तु दे॒वाः। सौ॒पर्ण॑
चक्षु॑स्त॒नुवा॑ विदेय। ए॒वा व॑न्दस्व॒ वरु॑णं बृ॒हन्त॑म्।
न॒म॒स्याधी॑र॒ममृ॑तस्य गो॒पाम्। स न॒श्शर्म॑ त्रि॒वरू॑थं
विय॑ः सत्॥ ३७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभि॑स्सदा॑ नः। नाकै॑ सु॒पर्णमु॑प॒ यत्प॑त॒न्तम्।
हृ॒दा वे॑न॒न्तो अ॒भ्यच॑क्षत त्वा। हि॒र॒ण्यप॑क्षं वरु॑णस्य दू॒तम्।
य॒मस्य॑ यो॒नौ श॑कु॒नं भु॑र॒ण्युम्। शं नो॑ दे॒वीर॑भिष्ट॑ये। आपो॑
भव॑न्तु पी॒तये॑। शय्यो॑र॒भि स्र॑वन्तु नः। ईशा॑ना॒ वार्या॑णाम्।
क्षय॑न्तीश्च॒ ऋणी॑नाम्॥ ३८॥

अ॒पो या॑चामि भेष॒जम्। अ॒प्सु मे॑ सोमो॑ अब्रवीत्।
अ॒न्तर्वि॑श्वानि भेष॒जा। अ॒ग्निं च॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। आप॑श्च
वि॒श्वभे॑षजीः। यद॑प्सु ते॑ सर॒स्वति॑। गोष्व॑श्चेषु॒ यन्म॑धु।
तेन॑ मे वाजिनी॒वति॑। मुख॑म॒ङ्घ्रि सर॑स्वति। या सर॑स्वती
वैश॑म्भ॒ल्या॥ ३९॥

तस्या॑ मे रा॒स्व। तस्या॑स्ते भक्षी॒य। तस्या॑स्ते भूयिष्ठ॒भाजो॑
भूया॑स्म। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि॒

योनिस्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्वहं॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जा॑तवेदः। इ॒है॒व सन्त॑त्र॒ सन्तं॑ त्वाऽग्रे। प्रा॒णेन॑ वा॒चा
मन॑सा बिभर्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॑मायु॒र्मा प्रहा॑सीत्॥४०॥

ज्योति॑षा त्वा वैश्वान॒रेणोप॑तिष्ठे। अ॒यं ते॒ योनि॑र् ऋ॒त्वियः॑।
यतो॑ जा॒तो अरो॑चथाः। तं जा॒नन्न॑ग्र आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्धया
र॒यिम्। या ते॑ अ॒ग्रे य॒ज्ञिया॑ त॒नूस्त॑येह्यारो॑हात्माऽऽत्मान॑म्।
अच्छा॒ वसू॑नि कृ॒ण्वन्न॒स्मे नर्या॑ पुरु॒णि। य॒ज्ञो भू॒त्वा य॒ज्ञमा
सीद॑ स्वां योनि॑म्। जा॒तवेदो॑ भुव॒ आ जा॑यमान॒स्सक्ष॑य ए॒हि।
उपा॑वरोह जा॒तवेदः॑ पुन॒स्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑ह नः प्रजा॒नन्। आयुः॑ प्र॒जाः र॒यिम॒स्मासु॑
धेहि। अज॑स्रो दीदिहि नो दुरो॒णे। तमिन्द्र॑ जोहवीमि
म॒घवा॑नमुग्रम्। स॒त्रा दधा॑नमप्रतिष्कुत॒ः शवा॑सि।
म॒हि॒ष्ठो गी॒र्भिरा च॑ य॒ज्ञियो॑ऽववर्तत्। रा॒ये नो॒ विश्वा॑ सुपथा॑
कृ॒णोतु॑ व॒ज्री। त्रि॒क॑द्रुकेषु म॒हिषो॑ यवा॑शिरं तुवि॒शुष्मं॑स्तृपत्।
सोम॑मपिब॒द्विष्णु॑ना सु॒तं यथा॑ऽव॑शत्। स ई॑ ममाद॒ महि॑
कर्म॒ कर्त॑वे म॒हामु॑रुम्॥४२॥

सैन॑ः सश्व॒द्वेवं दे॒वस्स॒त्यमिन्द्रु॑ः स॒त्य इन्द्रः॑। वि॒दद्यती॑
स॒रमा॑ रु॒ग्णम॑द्रैः। म॒हि पाथः॑ पू॒र्व्यः स॒द्विय॑क्कः। अ॒ग्रं
नय॑त्सुप॒द्यक्ष॑राणाम्। अच्छा॒ रवं॑ प्रथ॒मा जा॑न॒तीगा॑त्।
वि॒दद्भ॑व्यः स॒रमा॑ दृढमूर्वम्। येना॒नुकं॑ मा॒नुषी॑ भोज॑ते विट्।

आ ये विश्वा॑स्स्वप॒त्यानि॑ च॒क्रुः। कृ॒ण्वाना॑सो॒ अमृ॑त॒त्वाय॑
गा॒तुम्। त्वं नृ॑भिर्नृ॒पते॑ दे॒वहू॑तौ ॥४३॥

भू॒रीणि॑ वृ॒त्वा ह॑र्य॒श्च ह॑सि। त्वन्नि॑द॒स्युश्चु॑मु॒रिम्। धु॒निं
चा॒स्वाप॑यो द॒भीत॑ये सु॒हन्तु॑। ए॒वा पा॑हि प्र॒त्नथा॑ म॒न्दतु॑
त्वा। श्रु॒धि ब्र॑ह्म॒ वावृ॑धस्वो॒त गी॒र्भिः। आ॒विस्सु॑र्यं कृ॒णुहि॑
पी॒पिही॑षः। ज॒हि शत्रूँ॑ र॒भि गा॑ इ॒न्द्र तृ॑न्धि। अ॒ग्ने
बा॒धस्व॑ वि मृ॒धो नु॑दस्व। अ॒पामी॑वा॒ अप॑ र॒क्षाँसि॑ से॒धा।
अ॒स्मात्स॑मु॒द्राद्वृ॑ह॒तो दि॒वो नः॑ ॥४४॥

अ॒पां भू॑मान॒मुप॑ न॒स्सृ॑जे॒ह। यज्ञ॑ प्र॒ति॑तिष्ठ सु॒म॒तौ सु॑शे॒वा आ॑
त्वा॑। व॒सूनि॑ पु॒रु॒धा वि॑शन्तु। दी॒र्घमा॑यु॒र्यज॑मानाय कृ॒ण्वन्।
अ॒धामृ॑तेन ज॒रितार॑म॒ङ्घ्रि। इ॒न्द्रंश्शु॑नाव॒द्वित॑नोति॒ सीर॑म्।
सं॒व॒त्स॒रस्य॑ प्र॒ति॒माण॑मे॒तत्। अ॒र्कस्य॑ ज्यो॒तिस्त॑दि॒दास॑
ज्येष्ठ॑म्। सं॒व॒त्स॒रं शु॑न॒वत्सीर॑मे॒तत्। इ॒न्द्रस्य॑ रा॒धः
प्र॑य॒तं पु॒रु त्म॑ना॑। तद॑र्क॒रूपं॑ वि॒मिमा॑नमेति। द्वा॒द॒शा॒रे
प्र॒ति॑तिष्ठ॒तीद्वृ॑षा॑। अ॒श्वाय॑न्तो ग॒व्यन्तो॑ वा॒जय॑न्तः। ह॒वाम॑हे
त्वो॒पग॑न्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्त॒स्त्वा सु॑म॒तौ न॑वा॒याम्। व॒यमि॑न्द्र
त्वा शु॒नं हु॑वेम॥४५॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

स्वा॒द्वीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑। ती॒व्रां ती॒व्रेण॑। अ॒मृता॑मृ॒तेन॑। मधु॑मतीं
मधु॑मता। सृ॒जामि॑ स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ प॒च्यस्व॑।

सरस्वत्यै पच्यस्व। इन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्व। परीतो षिञ्चता
सुतम्। सोमो य उत्तमः हविः॥१॥

दधन्वा यो नर्यो अप्स्वन्तरा। सुषाव सोममद्रिभिः।
पुनातु ते परिस्तुतम्। सोमः सूर्यस्य दुहिता। वारेण
शश्वता तना। वायुः पूतः पवित्रेण। प्राङ्खसोमो अतिद्रुतः।
इन्द्रस्य युज्यस्सखा। वायुः पूतः पवित्रेण। प्रत्यङ्खसोमो
अतिद्रुतः॥२॥

इन्द्रस्य युज्यस्सखा। ब्रह्म क्षत्रं पवते तेज इन्द्रियम्। सुरया
सोमस्सुत आसुतो मदाय। शुक्रेण देव देवताः पिपृग्धि।
रसेनान्नं यजमानाय धेहि। कुविदङ्ग यवमन्तो यवचित्। यथा
दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां कृणुत भोजनानि। ये बर्हिषो
नमोवृक्तिं न जग्मुः। उपयामगृहीतोऽस्यश्विभ्यां त्वा जुष्टं
गृह्णामि॥३॥

सरस्वत्या इन्द्राय सुत्राम्णे। एष ते योनिस्तेजसे त्वा। वीर्याय
त्वा बलाय त्वा। तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। वीर्यमसि वीर्यं
मयि धेहि। बलमसि बलं मयि धेहि। नाना हि वा देवहितः
सदः कृतम्। मा सः सृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा त्वमसि
शुष्मिणी सोम एषः। मा मा हि सीस्स्वां योनिमाविशन्॥४॥

उपयामगृहीतोऽस्याश्विनं तेजः। सारस्वतं वीर्यम्। ऐन्द्रं

बल॑म्। ए॒ष ते॒ योनि॑र्मोदा॒य त्वा। आ॒न॒न्दा॒य त्वा॒ मह॑से
 त्वा। ओ॒जोऽस्यो॒जो म॒रि॒धेहि॑। म॒न्युर॑सि म॒न्युं म॒रि॒धेहि॑।
 महो॑ऽसि महो म॒रि॒धेहि॑। सहो॑ऽसि सहो म॒रि॒धेहि॑। या
 व्या॒घ्रं वि॒षू॒चिका॑। उ॒भौ वृ॒कं च॒ रक्ष॑ति। श्ये॒नं प॑त॒त्रिण॑
 सि॒हम्। से॒मं पा॒त्वह॑सः। संपृ॑च॒स्थ सं मा॑ भ॒द्रेण॑ पृ॒ङ्ग।
 वि॒पृ॒च॒स्थ वि॒ मा॑ पा॒प्मना॑ पृ॒ङ्ग॥५॥

हविः प्रत्यङ्ग्वसोमो अति॑द्रुतो गृह्णाम्यावि॒शन्वि॒षू॒चिका॑ पञ्च॑ च॥१॥ [१]

सोमो॑ रा॒जाऽमृ॑तं सु॒तः। ऋ॒जी॒षेणा॑ज॒हान्मृ॑त्युम्। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। वि॒षान॑ शु॒क्रम॒न्य॑सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्।
 इ॒दं प॒योऽमृ॑तं म॒धु। सोम॑म॒द्भ्यो व्य॑पिबत्। छ॒न्द॑सा
 ह॒स॒शुचि॑षत्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒द्भ्यः
 र॒षीर॒व्य॑पिबत्॥६॥

कु॒ङ्कु॒ङ्गिर॒सो धि॒या। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒न्ना॒त्परि॒स्रुतो॑
 र॒सम्। ब्र॒ह्म॒णा व्य॑पिबत् र॒षत्र॑म्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्।
 रे॒तो मू॒त्रद्वि॑ज॒हाति॑। योनिं॑ प्रवि॒शदिन्द्रि॑यम्। गर्भो॑
 ज॒रायु॑णाऽऽवृ॑तः। उ॒ल्ब॑ञ्ज॒हाति॑ ज॒न्म॑ना। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्॥७॥

वेदे॑न रू॒पे व्य॑करोत्। सु॒ता॒स॒ती प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। सोमै॑न॒ सोमौ॑ व्य॑पिबत्। सु॒ता॒स॒तो
 प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। दृ॒ष्ट्वा रू॒पे व्या॑करोत्।
 स॒त्या॒नृ॒ते प्र॒जाप॑तिः। अ॒श्र॒द्धा॒मनृ॑तेऽद॒धात्। श्र॒द्धा॑ स॒त्ये

प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। दृष्ट्वा परिस्त्रुतो रसम्।
 शुक्लेण शुक्रव्यपिबत्। पयस्सोमं प्रजापतिः। ऋतेन
 सत्यमिन्द्रियम्। विपानं शुक्रमन्धसः। इन्द्रस्येन्द्रियम्। इदं
 पयोऽमृतं मधु॥८॥

अष्टः खीरव्यपिबज्जन्मन्तेन सत्यमिन्द्रियः श्रद्धां सत्ये प्रजापतिरष्टौ च॥२॥ ————— [२]

सुरावन्तं बर्हिषदं सुवीरम्। यज्ञं हिन्वन्ति महिषा
 नमोभिः। दधानास्सोमन्दिवि देवतासु। मदेमेन्द्रय्यजमानास्स्वर्काः।
 यस्ते रसस्सम्भृत ओषधीषु। सोमस्य शुष्मस्सुरया सुतस्य।
 तेन जिन्व यजमानं मदेन। सरस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम्।
 यमश्विना नमुचेरासुरादधि। सरस्वत्यसनोदिन्द्रियाय॥९॥

इमन्तं शुक्रं मधुमन्तमिन्दुम्। सोमं राजानमिह
 भर्खयामि। यदत्र रित्तं रसिनस्सुतस्य। यदिन्द्रो
 अपिबच्छर्चीभिः। अहन्तदस्य मनसा शिवेन। सोमं
 राजानमिह भर्खयामि। पितृभ्यस्स्वधाविभ्यस्स्वधा नमः।
 पितामहेभ्यस्स्वधाविभ्यस्स्वधा नमः। प्रपितामहेभ्यस्स्वधाविभ्यस्स्वधा
 नमः। अर्खन्पितरः॥१०॥

अमीमदन्त पितरः। अतीतृपन्त पितरः। अमीमृजन्त पितरः।
 पितरश्शुन्ध्वम्। पुनन्तु मा पितरस्सोम्यासः। पुनन्तु मा
 पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः। पवित्रेण शतायुषा। पुनन्तु
 मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

पुवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्नवै। अग्न आयूँषि
 पवसेऽग्रे पवस्व। पवमानस्सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः।
 जातवेदः पुवित्रवद्यत्ते पुवित्रमर्चिषि। उभाभ्यान्देव
 सवितर्वैश्वदेवी पुनती। ये संमानास्समनसः। पितरो
 यमराज्ये। तेषाल्लोकस्स्वधा नमः। यज्ञो देवेषु
 कल्पताम्॥१२॥

ये संजातास्समनसः। जीवा जीवेषु मामकाः। तेषां
 श्रीर्मयि कल्पताम्। अस्मिल्लोके शतं समाः। द्वे
 स्रुती अशृणवं पितृणाम्। अहन्देवानामुत मर्त्यानाम्।
 याभ्यामिदव्विश्वमेजुत्समेति। यदन्तरा पितरं मातरंश्च। इदं
 हविः प्रजननं मे अस्तु। दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये।
 आत्मसनिं प्रजासनिं। पशुसन्यभयसनिं लोकसनिं। अग्निः
 प्रजां बहुलां मे करोतु। अन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त।
 रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियाय पितरं शतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पतां स्वस्तये पञ्च च॥३॥

[३]

सीसेन तन्न मनसा मनीषिणः। ऊर्णासूत्रेण कवयो
 वयन्ति। अश्विना यज्ञं सविता सरस्वती। इन्द्रस्य
 रूपं वरुणो भिषज्यन्। तदस्य रूपममृतं शचीभिः।
 तिस्रोऽदधुर्देवतास्संरराणाः। लोमानि शष्पैर्बहुधा न

तोक्त्रभिः। त्वगस्य मा॒ऽसम॑भवन्न ला॒जाः। तद॒श्विना॑
भि॒षजा॑ रु॒द्रव॑र्तनी। सर॑स्वती वयति॒ पेशो॑ अन्तरः॥१४॥

अस्थि॑ म॒ज्जानं॑ मास॑रैः। का॒रोत॑रेण दध॑तो गवा॑न्त्वचि।
सर॑स्वती मन॑सा पेश॒लवँ॑सु। नास॑त्याभ्यां वयति
दर्श॑तवँ॒पुः। रसं॑ परि॒स्रुता॑ न रोहि॑तम्। न॒ग्रहु॑र्धीर॒स्तसर॑न्न
वेम॑। पय॑सा शु॒क्रम॑मृत॒ञ्जनि॑त्रम्। सुर॑या मूत्रा॑ञ्जनयन्ति
रेतः॑। अपा॑मतिन्दु॒र्मतिं॑ बाध॑मानाः। ऊ॒वध्य॑व्वा॒तः
स॒बुव॑न्तदारात्॥१५॥

इन्द्र॑स्सुत्रामा॒ हृद॑येन स॒त्यम्। पुरो॑डाशेन सवि॒ता ज॑जान।
यकृ॑त्क्लो॒मानवँ॑रुणो भिष॒ज्यन्न॑। मत॑स्त्रे वाय॒व्यैर्न॑ मि॒नाति॑
पित्त॑म्। आ॒त्राणि॑ स्था॒ली मधु॑ पिन्व॑माना। गुदा॑ पात्रा॑णि
सु॒दुघा॑ न धे॒नुः। श्ये॒नस्य॑ पत्र॒न्न प्ली॑हा शर्ची॑भिः। आ॒सन्दी॑
नाभि॑रु॒दर॑न्न मा॒ता। कु॒म्भो व॑नि॒ष्टुर्ज॑निता शर्ची॑भिः।
यस्मि॑न्न॒ग्रे यो॒न्याङ्ग॑र्भो अ॒न्तः ॥१६॥

प्ला॒शीर्व्य॑क्तश्शतधा॒र उ॒त्सः। दु॒हे न॑ कु॒म्भीः स्व॑धां पि॒तृभ्यः॑।
मुख॑ः स॒दस्य॑ शिर॒ इत्स॑देन। जि॒ह्वा प॑वित्रम॒श्विना॑ स॒
सर॑स्वती। चप्प॒न्न पा॑युर्भिषग॑स्य॒ वालः॑। व॒स्तिर्न॑ शेपो॒
हर॑सा तर॒स्वी। अ॒श्विभ्या॑श्चख॒र्षुर॑मृतं॒ ग्रहा॑भ्याम्। छा॒गेन॑
तेजो॑ ह॒विषा॑ शृ॒तेन॑। पक्ष्मा॑णि गो॒धूमैः॑ क्लैरु॒तानि॑। पेशो॑ न
शु॒क्लम॑सितवँसाते॥१७॥

अवि॑र्न मे॒षो न॒सि वी॒र्या॑य। प्रा॒णस्य॑ प॒न्था अ॒मृतो॑ ग्रहा॑भ्याम्।
 सर॑स्वत्युपवा॒कैर्व्या॑नम्। नस्या॑नि ब॒र्हिर्ब॑दरै॒र्ज॒जान॑। इन्द्र॑स्य
 रू॒पमृ॑ष॒भो ब॒लाय॑। कर्णा॑भ्या॒ः श्रोत्र॑म॒मृत॑ङ्ग्रहा॑भ्याम्। यवा॑
 न ब॒र्हिर्भ्रु॑वि के॒सरा॑णि। क॒र्कन्धुं॑ ज॒ज्ञे मधुं॑ सा॒र॒घं
 मुखा॑त्। आ॒त्मन्नु॑प॒स्थे न वृ॑कस्य॒ लोम॑। मुखे॑ श्मश्रू॑णि न
 व्या॑घ्रलो॒मम्॥१८॥

केशा॑ न शी॒रूष॑न् यश॑से श्रि॒यै शि॒खा॑। सि॒ःहस्य॑
 लो॒म त्वि॑षि॒रिन्द्रि॑याणि। अङ्गा॑न्या॒त्मन्भि॑षजा॒ तद॑श्विना॑।
 आ॒त्मान॑म॒ङ्गैस्स॑म॒धात्सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पं श॒तमा॑न॒मायुः॑।
 च॒न्द्रेण॑ ज्योति॑र॒मृत॑न्द॒धाना॑। सर॑स्वती॒ योन्या॑ङ्ग॒र्भम॑न्तः।
 अ॒श्विभ्या॑ प॒त्नी सु॑कृ॒तं बि॑भर्ति। अ॒पां रसे॑न व॒रु॑णो
 न सा॒म्रा॑। इन्द्र॑ः श्रि॒यै ज॒नय॑न्न॒प्सु राजा॑। तेजः॑
 प॒शूनां॑ ह॒वि॒रिन्द्रि॑याव॑त्। प॒रि॒स्रुता॑ प॒यसा॑ सा॒र॒घं मधु॑।
 अ॒श्विभ्या॑न्दु॒ग्धं भि॑षजा॒ सर॑स्वत्या॒ सुता॑सु॒ताभ्या॑म्।
 अ॒मृत॑स्सो॒म इन्द्रुः॑॥१९॥

अन्तर आ॒राद॑न्तर्वसाते व्याघ्रलो॒मं राजा॑ च॒त्वारि॑ च॥४॥ [४]

मि॒त्रोऽसि॑ व॒रु॑णोऽसि। स॒म॒हं वि॒श्वैर्दे॑वैः। ख॒षत्र॑स्य॒ नाभि॑रसि।
 ख॒षत्र॑स्य॒ योनि॑रसि। स्यो॒नामा सी॑द। सु॒षदा॑मा सी॑द। मा
 त्वा॑ हि॒ंसीत्। मा मा॑ हि॒ंसीत्। नि॒षसा॑द धृ॒तव्र॑तो व॒रु॑णः।
 पु॒स्त्या॑स्वा॥२०॥

साम्राज्याय सुक्रतुः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। अश्विनोर्भैषज्येन।
 तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः
 प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। सरस्वत्यै
 भैषज्येन॥ २१॥

वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। इन्द्रस्येन्द्रियेण।
 श्रियै यशसे बलायाभिषिञ्चामि। कोऽसि कतमोऽसि। कस्मै
 त्वा कायं त्वा। सुश्लोकां (४) सुमङ्गलां (४) सत्यराजा
 (३) न। शिरो मे श्रीः॥ २२॥

यशो मुखम्। त्विषिः केशाश्च श्मश्रूणि। राजा मे
 प्राणोऽमृतम्। सम्राट्ख्युः। विराट्क्षेत्रम्। जिह्वा मे भद्रम्।
 वाङ्महः। मनो मन्युः। स्वराङ्गमः। मोदाः प्रमोदा
 अङ्गुलीरङ्गानि॥ २३॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियम्। हस्तौ मे कर्म वीर्यम्।
 आत्मा ख्यत्रमुरो मम। पृष्ठीर्मे राष्ट्रमुदरम्सौ। ग्रीवाश्च
 श्रोण्यौ। ऊरू अरत्नी जानुनी। विशो मेऽङ्गानि सर्वतः।
 नाभिर्मे चित्तविज्ञानम्। पायुर्मेऽपचितिर्भसत्॥ २४॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगस्सौभाग्यं पसः। जङ्घाभ्यां
 पद्भ्यां धर्मोऽस्मि। विशि राजा प्रतिष्ठितः। प्रति ख्यत्रे

प्रति॑तिष्ठामि रा॒ष्ट्रे। प्रत्य॑श्वेषु॒ प्रति॑तिष्ठामि गोषु॑। प्रत्य॑ङ्गेषु॒ प्रति॑तिष्ठाम्या॒त्मन्। प्रति॑ प्रा॒णेषु॒ प्रति॑तिष्ठामि पु॒ष्टे। प्रति॑ द्यावा॑पृथि॒व्योः। प्रति॑तिष्ठामि य॒ज्ञे॥ २५॥

त्र॒या दे॒वा एका॑दश। त्र॒यस्त्रि॑ं॒शास्सुरा॑धंसः। बृह॑स्पति॑पुरोहिताः। दे॒वस्य॑ सवि॒तुस्सवे॑। दे॒वा दे॒वैर॑वन्तु मा। प्र॒थमा द्वि॒तीयैः॑। द्वि॒तीया॑स्तृ॒तीयैः॑। तृ॒तीया॑स्सत्येन॑। स॒त्यय्य॑ज्ञेन॑। य॒ज्ञो यजु॑र्भिः॥ २६॥

यजू॑ं॒षि सा॑म॒भिः। सा॑मा॒न्यृग्भिः॑। ऋचो॑ या॒ज्याभिः॑। या॒ज्या वष॑ट्कारैः। व॒षट्का॑रा आहु॑तिभिः। आहु॑तयो मे॒ कामा॑न्थ्सम॑र्धयन्तु। भूस्स्वाहा॑। लोमा॑नि प्रय॑तिर्मम॑। त्वङ्ग॑ आन॑तिराग॑तिः। मा॒ं॒सं म॒ उप॑नतिः। वस्व॑स्थि॑। म॒ज्जा म॒ आन॑तिः॥ २७॥

पुस्त्या॑स्वा सर॑स्वत्यै भेप॑ज्येन॒ श्रीरङ्गा॑नि भुसद्य॑ज्ञे य॒ज्ञो यजु॑र्भिरुप॑नतिर्द्वे च॥ ५॥ ————— [५]

यद्दे॒वा दे॒वहे॑डनम्। दे॒वांस॑श्चकृ॒मा व॒यम्। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑देन॑सः। वि॒श्वान्मु॑ञ्च॒त्वहं॑सः। यदि॑ दि॒वा यदि॑ नक्त॑म्। एना॑ं॒सि च॑कृ॒मा व॒यम्। वा॒युर्मा॒ तस्मा॑देन॑सः। वि॒श्वान्मु॑ञ्च॒त्वहं॑सः। यदि॑ जाग्र॒द्यदि॑ स्वप्ने॑। एना॑ं॒सि च॑कृ॒मा व॒यम्॥ २८॥

सूर्यो॑ मा॒ तस्मा॑देन॑सः। वि॒श्वान्मु॑ञ्च॒त्वहं॑सः। यद्वा॒मे यद॑रण्ये। यथ्स॒भाया॒य्यदि॑न्द्रि॒ये। यच्छू॒द्रे यद॑र्ये॑। एन॑श्चकृ॒मा

व॒यम्। यदे॒क॒स्याधि॒ धर्म॑णि। तस्या॑व॒यज॑नमसि। यदापो॑
अ॒घ्निया॒ वरु॑णेति॒ शपा॑महे। ततो॑ वरुण नो मुञ्च॥ २९॥

अव॑भृथ निचङ्कु॑ण निचे॒रुर॑सि निचङ्कु॑ण। अव॑ दे॒वैर्दे॒वकृ॑तमे॒नोऽया॑ट्।
अव॑ म॒र्त्यैर्म॒र्त्यकृ॑तम्। उ॒रोरा नो॑ देव रि॒षस्पा॑हि। सु॒मित्रा न॑
आप॒ ओष॑धयस्सन्तु। दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै भूयासुः। योऽस्मान्द्वेष्टि॑।
यञ्च॑ व॒यन्दि॒ष्मः। द्रुप॒दादि॒वेन्मु॑मुचा॒नः। स्वि॒न्नस्त्रा॒त्वी
मला॑दिव॥ ३०॥

पू॒तं प॒वित्रे॑णे॒वाज्य॑म्। आप॑श्शुन्धन्तु मे॒नसः॑। उ॒द्वय॑न्तम॑स॒स्परि॑।
पश्य॑न्तो॒ ज्योति॑रुत्त॑रम्। दे॒वन्दे॒वत्रा॑ सू॒र्यम्। अ॒गन्म॑
ज्योति॑रुत्त॑मम्। प्र॒तियु॑तो॒ वरु॑णस्य॒ पाशः॑। प्र॒त्यस्तो॑
वरु॑णस्य॒ पाशः॑। एधो॑ऽस्येधि॒षीम॑हि। स॒मिद॑सि ॥ ३१॥

तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ मयि॒ धेहि॑। अ॒पो अ॒न्व॒चारि॑षम्। रसे॑न॒
सम॑सृक्ष्महि। पय॑स्वा॒ अग्र॑ आ॒गम॑म्। तं मा॒ स॒सृज॑
वर्च॑सा। प्र॒जया॑ च॒ धने॑न च। स॒माव॑वर्ति॒ पृथि॒वी। स॒मुषाः॑।
स॒मु सूर्यः॑। स॒मु वि॒श्वमि॑द॒ञ्जग॑त्। वै॒श्वान॒रज्यो॑तिर्भूयासम्।
वि॒भुङ्क्ता॑म॒व्यँश्ज॑वै। भूस्स्वाहा॑॥ ३२॥

स्वप्न एना॑सि चक्रुमा व॒यं मुञ्च॑ मला॑दिव स॒मिद॑सि जग॒न्नीणि॑ च॥ ६॥

होता॑ य॒ख्यत्स॒मिधे॑न्द्रमि॒डस्प॑दे। नाभा॑ पृथि॒व्या अधि॑।
दि॒वो वर्ष्म॑न्त्समि॒ध्यते॑। ओजि॑ष्ठश्च॒र्षणी॑ स॒हान्।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ य॒ख्यत्त॒नून॑पा॒तम्।

ऊ॒तिभि॒र्जेता॑र॒मप॑राजितम्। इन्द्र॑न्देव॑ सु॒वर्वि॑दम्।
प॒थिभि॑र्मधु॒मत्त॑मैः। नरा॒श॑सै॒न तेज॑सा॥ ३३ ॥

वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ य॒ख्यदि॑डा॒भिरिन्द्र॑मीडितम्।
आ॒जुह्वा॑न॒मम॑र्त्यम्। दे॒वो दे॒वैस्सर्वी॑र्यः। वज्र॑हस्तः पुर॒न्दरः॑।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑य॒ख्यद्व॑र॒हिषीन्द्र॑न्निषद्वरम्।
वृष॑भन्न॒र्याप॑सम्। वसु॑भीरु॒द्वैरा॑दित्यैः। स॒युग्भि॑र्ब॒रुहि॑रास॑दत्॥ ३४ ॥

वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ य॒ख्यदो॑जो न वी॒र्य॑म्। सहो
द्वार॑ इन्द्र॑मव॒र्धय॑न्। सु॒प्राय॑णा वि॒श्रय॑न्तामृता॒वृधः॑। द्वार॑
इन्द्रा॑य मी॒ढुषै॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ य॒ख्यदु॑षे
इन्द्र॑स्य धे॒नू। सु॒दुधे॑ मा॒तरौ म॒ही। सवा॑तरौ न तेज॑सी।
व॒त्समिन्द्र॑मव॒र्धता॑म्॥ ३५ ॥

वी॒तामाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ य॒ख्यद्वै॒व्या होता॑रा। भि॒षजा॑
सखा॑या। ह॒विषेन्द्र॑ भिषज्यतः। क॒वी दे॒वो प्रचै॑तसौ। इन्द्रा॑य
धत्त॑ इन्द्रि॒यम्। वी॒तामाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ य॒ख्यत्ति॑स्रो
दे॒वीः। त्रय॑स्त्रि॒धात॑वो॒पसः॑। इडा॑ सर॑स्वती भा॒रती॑॥ ३६ ॥

म॒हीन्द्र॑प॒त्नीर्ह॒विष्म॑तीः। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑
य॒ख्यत्त्व॑ष्टार॒मिन्द्र॑न्देवम्। भि॒षज॑ सु॒यज॑ङ्घ्र॒तश्रि॑यम्।
पु॒रु॒रूप॑ सु॒रेत॑सं म॒घोनि॑म्। इन्द्रा॑य त्वष्टा दध॑दिन्द्रि॒याणि॑।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ य॒ख्यद्व॑न॒स्पति॑म्। श॒मि॒तार॑
श॒तक्र॑तुम्। धि॒यो जो॒ष्टार॑मिन्द्रि॒यम्॥ ३७ ॥

मध्वा॑ सम॒ञ्जन्प॒थिभि॑स्सुगेभिः। स्वदा॑ति ह॒व्यं मधु॑ना घृतेन।
वेत्वाज्य॑स्य हो॒त॒र्यज॑। होता॑ य॒ख्यदिन्द्र॑ꣳ स्वाहाऽऽज्य॑स्य।
स्वाहा॑ मेद॑सः। स्वाहा॑ स्तो॒काना॑म्। स्वाहा॑ स्वाहा॑कृतीनाम्।
स्वाहा॑ ह॒व्यसू॑क्तीनाम्। स्वाहा॑ दे॒वाꣳ आ॑ज्य॒पान्। स्वाहेन्द्र॑ꣳ
होत्राञ्जु॑षाणाः। इन्द्र॑ आ॒ज्यस्य॑ वियन्तु। हो॒त॒र्यज॑॥ ३८॥

तेजसाऽऽसददवर्धतां भारतीन्द्रियञ्जुषाणा द्वे च (समिधेन्द्रन्तनूनपातमिडाभिर्बर्हिष्योजं उपे दैव्या
तिस्रस्त्वष्टारवृन्स्पतिमिन्द्रम् ॥ समिधेन्द्रञ्चतुर्वेत्वेकौ वियन्तु द्विर्वीतामेकौ वियन्तु द्विर्वेत्वेकौ वियन्तु
होत॒र्यज॑ ॥)॥ ७॥

[७]

समि॑द्ध इन्द्र॑ उ॒षसा॑मनी॒के। पुरो॑रुचा॑ पूर्॒वकृ॑द्वावृ॒धानः॑।
त्रि॒भिर्दे॑वैस्त्रि॒ꣳशता॑ वज्र॑बाहुः। ज॒घान॑ वृ॒त्रविं॑ दुरो॑ ववार।
नरा॑शꣳसः॒ प्रति॑शूरो॒ मिमा॑नः। तनून॑पात्प्रति॒ यज्ञ॑स्य॒
धाम॑। गोभि॑र्व॒पावा॑न्मधु॑ना सम॒ञ्जन्। हि॑र॒ण्यैश्च॒न्द्री य॑जति॒
प्रचे॑ताः। ई॒डि॒तो दे॒वैर्हरि॑वाꣳ अ॒भिष्टिः॑। आ॒जुह्वा॑नो ह॒विषा॑
शर्ध॑मानः॥ ३९॥

पुर॒न्द॒रो म॒घवा॑न् वज्र॑बाहुः। आया॑तु य॒ज्ञमु॑प॒नो
जुषा॑णः। जुषा॑णो ब॒र्हिर्हरि॑वान्न इन्द्रः॑। प्रा॒चीनꣳ
सी॒दत्प्र॑दिशा॑ पृथि॒व्याः। उ॒रुव्य॑चाः प्रथ॑मानꣳ स्यो॒नम्।
आ॒दि॒त्यैर॒क्तवृ॑सु॒भिस्स॒जोषाः॑। इन्द्र॑न्दुरः॒ कव॑ष्यो॒ धाव॑मानाः।
वृषा॑णय्यन्तु॒ जन॑यस्सु॒पत्नीः॑। द्वा॒रो दे॒वीर॒भितो॑ विश्र॑यन्ताम्।
सु॒वीरा॑ वी॒रं प्रथ॑माना॒ महो॑भिः॥ ४०॥

उ॒षासा॑नक्ता॑ बृ॒हती॑ बृ॒हन्त॑म्। प॒यस्वती॑ सु॒दुघे॑ शूर॒मिन्द्र॑म्।

पेशस्वती तन्तुना सुव्ययन्ती। दैवानाँन्देवय्यँजतः सुरुक्मे।
 दैव्या मिमाना मनसा पुरुत्रा। होतांराविन्द्रं प्रथमा सुवाचा।
 मूर्धन् यज्ञस्य मधुना दधाना। प्राचीनज्योतिर् हविषा
 वृधातः। तिस्रो देवीर् हविषा वर्धमानाः। इन्द्रञ्जुषाणा
 वृषणन्न पत्नीः॥४१॥

अच्छिन्नन्तन्तुं पयसा सरस्वती। इडा देवी भारती
 विश्वतूर्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मम्। अपाकोचिष्टुर्यशसे
 पुरूणि। वृषा यजन्वृषणं भूरिरेताः। मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु
 देवान्। वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। तमन्या समञ्जच्छमिता
 न देवः। इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं
 मधुना घृतेन। स्तोकाणामिन्दुं प्रति शूर इन्द्रः। वृषायमाणो
 वृषभस्तुराषाट्। घृतप्रुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्धन् यज्ञस्य
 जुषतां स्वाहा॥४२॥

शर्धमानो महोभिः पत्नीधृतेन चत्वारि च॥८॥

[८]

आचर्षणिप्रा विवेष यन्मा। तं सध्रीचीः। सत्यमित्तन्न
 त्वावां अन्यो अस्ति। इन्द्रं देवो न मर्त्यो ज्यायान्।
 अहन्नहिं परिशयानमर्णः। अवांसृजोऽपो अच्छा समुद्रम्।
 प्रसंसाहिषे पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरेस्तु।
 इन्द्रा भरं दख्विणेना वसूनि। पतिस्मिन्धूनामसि रेवतीनाम्।
 स शेवृधमधि धाद्युन्नमस्मे। महिं ख्वत्रञ्जनाषाडिन्द्रं तव्यम्।

रख्वां च नो म॒घोनः पा॒हि सू॒रीन्। रा॒ये च॑ नः स्वप॒त्या इ॒षे
धाः॥४३॥

रेवतीनाञ्चत्वारि च॥९॥ [९]

दे॒वं ब॒र्हि॒रिन्द्र॑ सु॒दे॒वन्दे॒वैः। वी॒रव॑त्स्ती॒र्णवै॑द्यामवर्धयत्।
वस्तो॑र्वृ॒तं प्रा॒क्तो॑र्भृ॒तम्। रा॒या ब॒र्हिष्म॑तोऽत्य॒गात्।
व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य वे॒तु य॑जं। दे॒वीर्द्वा॒र इन्द्र॑ सङ्घा॒ते।
वि॒ङ्घी॒र्याम॑न्नवर्धयन्। आ व॒त्सेन॑ तरु॒णेन॑ कुमा॒रेण॑ चमी॒विता॑
अपा॒र्वाण॑म्। रे॒णुक॑काटन्नुदन्ताम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य
विय॑न्तु॒ यज॑॥४४॥

दे॒वी उ॒षा॒सान॒क्ता। इन्द्र॑य्यँ॒जे प्र॑य॒त्यह्ने॑ताम्। दै॒वीर्वि॑शः
प्राया॑सिष्टाम्। सु॒प्री॑ते सु॒धिते॑ अभूताम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य
वी॒ताय्यँ॑जं। दे॒वी जो॑ष्टी वसु॒धिते॑। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्।
अया॑व्य॒न्याघा॑ द्वेषाँ॒सि। आ॒न्यावा॑र॒खीद्व॒सु वा॒र्याणि॑।
यज॑मानाय शि॒खिते॑॥४५॥

व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य वी॒ताय्यँ॑जं। दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒धे
सु॒दुधे॑। पय॒सेन्द्र॑मवर्धताम्। इष॒मूर्ज॑म॒न्याऽवा॑र॒खीत्।
स॒ग्धिः स॒पी॒तिम॒न्या। नवे॑न॒ पूर्वं॒न्दय॑माने। पु॒रा॒णेन॑ नव॑म्।
अधा॑तामूर्ज॑मूर्जाहु॑ती वसु॒ वा॒र्याणि॑। यज॑मानाय शि॒खिते॑।
व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य वी॒ताय्यँ॑जं॥४६॥

दे॒वा दै॒व्या॒ हो॒ता॒रा। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्। ह॒ताघ॑शँ॒सा॒वाभा॑र्ष्टाँ॒वसु॑वाय॒

यजमानाय शिखितौ। वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यजं।
देवीस्तिस्तिस्तिस्ती देवीः। पतिमिन्द्रमवर्धयन्। अस्पृख्वद्भारंती
दिवम्। रुद्रैर्यज्ञं सरस्वती। इडा वसुमती गृहान्॥४७॥

वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देव इन्द्रो नराशंसः।
त्रिवरूथस्त्रिवन्धुरः। देवमिन्द्रमवर्धयत्। शतेन शितिपृष्ठानामाहितः।
सहस्रेण प्रवर्तते। मित्रावरुणेदस्य होत्रमरुहंतः। बृहस्पतिः
स्तोत्रम्। अश्विनाऽऽध्वर्यवम्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु
यजं॥४८॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यवर्णो मधुशाखस्सुपिप्पलः।
देवमिन्द्रमवर्धयत्। दिवमग्रेणाप्रात्। आऽन्तरिख्वं
पृथिवीमदृहीत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवं
बर्हिर्वारितीनाम्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्वासस्थमिन्द्रेणासन्नम्।
अन्या बर्हीष्यभ्यभूत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवो
अग्निस्स्विष्टकृत्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्विष्टङ्कुर्वन्स्विष्टकृत्।
स्विष्टमद्य करोतु नः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं॥४९॥

वियन्तु यजं शिखिते शिखिते वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यजं गृहान् वेतु यजाभूथद्वं (देवं
बर्हिर्देवीद्वारं देवी उपासानकां देवी जोष्टीं देवी ऊर्जाहुती देवा देव्या होतांरा शिखितौ
देवीस्तिस्तिस्तिस्ती देवीदेव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः
स्विष्टकृद्देवम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयन्त्रिवर्धयतामेकोऽवर्धयश्चतुर्वर्धयत्।
वस्तोरा वृश्नेन देवीरयावीपहताऽस्पृख्वच्छुतेन दिवश् स्वासस्थश् स्विष्टश् शिखिते शिखितौ
शिखितौ ॥)॥१०॥

होतां यख्खत्समिधाऽग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्रः सरस्वतीम्।
 अजो धूम्रो न गोधूमैः क्लैर्भेषजम्। मधु शष्यैर्न तेजं
 इन्द्रियम्। पयस्सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यख्खत्तनूनपात्सरस्वती। अविर्मेषो न
 भेषजम्। पथा मधुमताभरन्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्॥५०॥

बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयस्सोमः परिस्रुता घृतं
 मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्खन्नराशः सं
 न नग्नहुम्। पतिः सुरायै भेषजम्। मेषस्सरस्वती
 मिषक्। रथो न चन्द्राश्विनोर्वपा इन्द्रस्य वीर्यम्।
 बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयस्सोमः परिस्रुता घृतं
 मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५१॥

होता यख्खदिडेडित आजुह्वानस्सरस्वतीम्। इन्द्रं बलेन
 वर्धयन्। ऋषभेण गवैन्द्रियम्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्।
 यवैः कर्कन्धुभिः। मधु लाजैर्न मासरम्। पयस्सोमः
 परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
 यख्खद्वरुहिस्सुष्टरीमोर्णम्रदाः। मिषङ्गासत्या॥५२॥

मिषजाऽश्विनाऽश्वा शिशुमती। मिषग्धेनुस्सरस्वती।
 मिषगदुह इन्द्राय भेषजम्। पयस्सोमः परिस्रुता घृतं मधु।
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्खदुरो दिशः। कवष्यो
 न व्यचस्वतीः। अश्विभ्यान्न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी

दुधे॑। दुहे कामान्त्सरस्वती॥५३॥

अ॒श्विनेन्द्रा॑य भेष॒जम्। शुक्र॑न्न ज्योति॑रिन्द्रि॒यम्। पय॑स्सोमः
परि॒स्रुता॑ घृतं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑
य॒ख्यत्सुपे॑शसोषे नक्त॑न्दिवा॑। अ॒श्विना॑ स॒ञ्जाना॑ने। सम॑ञ्जाते
सर॑स्वत्या। त्विषि॑मिन्द्रे न भेष॒जम्। श्ये॒नो न रज॑सा हृदा।
पय॑स्सोमः परि॒स्रुता॑ घृतं मधु॑॥५४॥

वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ य॒ख्यद्वैव्या॑ होता॑रा
भिष॑जाऽश्विना॑। इन्द्र॑न्न जागृ॑वी दिवा॒ नक्त॑न्न भेष॒जैः।
शूष॑ꣳ सर॑स्वती भिष॒क्। सीसे॑न दुह इन्द्रि॒यम्। पय॑स्सोमः
परि॒स्रुता॑ घृतं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑
य॒ख्यत्ति॒स्रो दे॒वीर्न भेष॑जम्। त्रय॑स्त्रिधा॒तवोऽप॑सः। रू॒पमि॑न्द्रे
हि॒रण्यय॑म्॥५५॥

अ॒श्विनेडा॑ न भा॒रती॑। वा॒चा सर॑स्वती। मह॑ इन्द्रा॑य
दधु॑रिन्द्रि॒यम्। पय॑स्सोमः परि॒स्रुता॑ घृतं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒
होत॑र्यज॑। होता॑ य॒ख्यत्त्वष्टा॑रमिन्द्र॑मश्विना॑। भिष॑जन्न
सर॑स्वतीम्। ओजो॑ न जूति॑रिन्द्रि॒यम्। वृको॑ न र॑भसो
भिष॑क्। यश॑स्सुर॑या भेष॒जम्॥५६॥

श्रि॒या न मा॑सरम्। पय॑स्सोमः परि॒स्रुता॑ घृतं मधु॑।
वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ य॒ख्यद्वन॑स्पति॑म्। श॒मि॒तार॑ꣳ
श॒तक्र॑तुम्। भी॒मन्न म॑न्युꣳ रा॒जा॒नव्या॑घ्नन्नम॑साऽश्विना॑
भा॒मम्। सर॑स्वती भिष॒क्। इन्द्रा॑य दुह इन्द्रि॒यम्। पय॑स्सोमः

परि॒सुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑॥५७॥

होता॑ य॒ख्यद॒ग्निः॑ स्वाहाऽऽज्य॑स्य॒ स्तो॒काना॑म्। स्वाहा॑
मे॒दसां॑ पृथ॒क्। स्वाहा॑ छा॒गम॒श्विभ्या॑म्। स्वाहा॑ मे॒षः
सर॑स्वत्यै। स्वाह॑र्ष॒भमिन्द्रा॑य॒ सि॒हाय॑ सह॑सेन्द्रि॒यम्।
स्वाहाऽग्नि॑न्न भै॒षज॑म्। स्वाहा॑ सोम॑मिन्द्रि॒यम्। स्वाहेन्द्रः॑
सु॒त्रामा॑णः सवि॒तार॒घ्वरु॑णं भि॒षजां॑ पति॑म्। स्वाहा॑ वन॒स्पति॑
प्रि॒यं पाथो॑ न भै॒षज॑म्। स्वाहा॑ दे॒वाः औ॒ज्यपा॑न्॥५८॥

स्वाहाऽग्निः॑ हो॒त्राञ्जु॑षा॒णो अ॒ग्निर्भै॒षज॑म्। पय॑स्सोमः परि॒सुता॑
घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ य॒ख्यद॒श्विना॑
सर॑स्वती॒मिन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑णम्। इ॒मे सोमा॑स्सु॒रामा॑णः। छा॒गेन॑
मे॒षैर्ऋ॒षभै॑स्सु॒ताः। श॒ष्यैर्न॑ तो॒कम॑भिः। ला॒जैर्मह॑स्वन्तः। मदा॑
मा॒सरे॑ण॒ परि॑ष्कृ॒ताः। शु॒क्राः पय॑स्वन्तोऽमृ॒ताः। प्र॒स्थिता॑ वो
मधु॑श्चु॒तः। तान॒श्विना॑ सर॑स्वतीन्द्र॑स्सु॒त्रामा॑ वृ॒त्रहा॑। जुष॑न्ताः
सौ॒म्यं मधु॑। पिब॑न्तु॒ मद॑न्तु॒ वि॒यन्तु॒ सोम॑म्। होत॒र्यज॑॥५९॥

वी॒र्य॒द्वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑ नास॑त्या॒ सर॑स्वती॒ मधु॑ हि॒रण्यं॑ भै॒षज॒द्वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यजा॑ज्य॒पान॑मृ॒ताः
पञ्च॑ च (स॒मिधा॑ऽग्निः॑ षट्। त॒नून॑पा॒थ्सु॑त। नरा॑शः॒समृ॑षिः। इ॒डेडि॑तो यवै॒रष्टौ॑। ब॒रहि॑स्सु॒त। दुरो॑ऽश्विना॒
नवा॑। सु॒पेश॑स॒र्षिः। दै॒व्या होता॑रा॒ सीसे॑न॒ रसः॑। ति॒स्रस्त्वष्टा॑रमु॒ष्टाव॑ष्टौ। वन॒स्पति॑मृषिः। अ॒ग्नि॒त्रयो॑दश।
अ॒श्विना॒ द्वाद॑श॒ त्रयो॑दश। स॒मिधा॑ऽग्निं ब॒दरै॑र्ब॒दरै॑र्यवै॒रश्वि॑ना॒ त्विषि॑म॒श्विना॒ न भै॒षज॑ः रू॒पम॑श्विना॒ भी॒मं
भा॒मम् ॥)॥११॥

[११]

स॒मि॒द्धो अ॒ग्निर॑श्विना॒। त॒प्तो घ॒र्मो वि॒राट्थ्सु॑तः। दु॒हे
धे॒नुस्सर॑स्वती। सोमः॑ शु॒क्रमि॑हेन्द्रि॒यम्। त॒नूपा॑ भि॒षजा॑

सुते। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती। मध्वा॒ रजा॑ःसीन्द्रियम्।
इन्द्रा॑य प॒थिभिर्व॑हान्। इन्द्रा॑येन्दुः॒ सर॑स्वती। नरा॒शः सैन॑
न॒ग्रहः॑॥६०॥

अधा॑ताम॒श्विना॒ मधु॑। भे॒षजं॑ भि॒षजां॑ सुते। आ॒जुह्वा॑ना
सर॑स्वती। इन्द्रा॑येन्द्रियाणि॑ वी॒र्य॑म्। इडा॑भिर्॒श्विनावि॑षम्।
समूर्ज॑ः स॒ र॒यिन्द॑धुः। अ॒श्विना॒ नमु॑चेस्सुतम्। सोम॑ः शु॒क्रं
प॑रि॒स्रुता॑। सर॑स्वती॒ तमाभ॑रत्। ब॒र्हिषेन्द्रा॑य॒ पात॑वे॥६१॥

क॒व॒ष्यो न॑ व्यच॑स्वतीः। अ॒श्विभ्यां॑ न दुरो दि॒शः।
इन्द्रो॑ न रोद॑सी दु॒घे। दु॒हे का॒मान्त्सर॑स्वती। उ॒षासा॑
नक्त॑म॒श्विना। दि॒वेन्द्रः॑ सा॒यमिन्द्रि॑यैः। स॒ज्जाना॑ने सु॒पेश॑सा।
सम॑ज्जाते सर॑स्वत्या। पा॒तन्नो॑ अ॒श्विना॒ दिवा॑। पा॒हि नक्त॑ः
सर॑स्वति॥६२॥

दैव्या॑ होतारा भिषजा। पा॒तमिन्द्रः॑ सचा॑ सुते। ति॒स्रस्त्रेधा॑
सर॑स्वती। अ॒श्विना॒ भार॑तीडा॑। ती॒व्रं प॑रि॒स्रुता॒ सोम॑म्। इन्द्रा॑य
सुष॑वुर्मदम्। अ॒श्विना॒ भे॒षजं॑ मधु॑। भे॒षज॑न्न॒स्सर॑स्वती।
इन्द्रे॑ त्वष्टा॒ यश॑श्चि॒र्यम्। रू॒पः रू॒पमधु॑स्सुते। ऋ॒तुथेन्द्रो॑
वन॑स्पतिः। श॒श॒मानः॑ प॑रि॒स्रुता॑। की॒लाल॑म॒श्विभ्यां॑ मधु॑। दु॒हे
धे॒नुस्सर॑स्वती। गोभि॑र्न सोम॑म॒श्विना। मा॑स॒रेण॑ परि॒ष्कृता॑।
सम॑धाता॒ः सर॑स्वत्या। स्वा॒हेन्द्रै॑ सु॒तं मधु॑॥६३॥

न॒ग्रहः॑ पात॑वे सर॑स्वत्यधु॑स्सुतेऽष्टौ च॑॥१२॥

[१२]

अ॒श्विना॑ ह॒विरिन्द्रि॑यम्। नमु॑चेर्धिया॒ सर॑स्वती। आ

शुक्रमांसुराद्वसु। मधमिन्द्राय जभिरे। यमश्विना सरस्वती।
हविषेन्द्रमवर्धयन्। स बिभेद वलं मधम्। नमुचावासुरे
सचा। तमिन्द्रं पशवस्सचा। अश्विनोभा सरस्वती॥६४॥

दधाना अभ्यनूषता। हविषा यज्ञमिन्द्रियम्। य इन्द्र
इन्द्रियन्दधुः। सविता वरुणो भगः। स सुत्रामा हविष्मतिः।
यजमानाय सश्रता। सविता वरुणोऽदधत्। यजमानाय
दाशुषे। आदत्त नमुचेर्वसु। सुत्रामा बलमिन्द्रियम्॥६५॥

वरुणः ख्यत्रमिन्द्रियम्। भगेन सविता श्रियम्। सुत्रामा
यशसा बलम्। दधाना यज्ञमाशता। अश्विना गोभिरिन्द्रियम्।
अश्वेभिर्वीर्यं बलम्। हविषेन्द्रं सरस्वती। यजमानमवर्धयन्।
ता नासत्या सुपेशसा। हिरण्यवर्तनी नरा। सरस्वती
हविष्मती। इन्द्र कर्मसु नोऽवता। ता भिषजा सुकर्मणा।
सा सुदुघा सरस्वती। स वृत्रहा शतक्रतुः। इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्॥६६॥

उभा सरस्वती बलमिन्द्रियत्रा षट्॥१३॥ [१३]

देवं बर्हिस्सरस्वती। सुदेवमिन्द्रे अश्विना। तेजो न
चख्युरक्ष्योः। बर्हिषा दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं। देवीद्वारो अश्विना। भिषजेन्द्रे सरस्वती।
प्राणन्न वीर्यन्नसि। द्वारो दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं॥६७॥

दे॒वी उ॒षासा॑व॒श्विना॑। भि॒षजे॑न्द्रे सर॑स्वती। ब॒ल॒न्न वाच॑मा॒स्ये।
 उ॒षाभ्या॑न्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑।
 दे॒वी जो॒ष्ट्री अ॒श्विना॑। सु॒त्रामे॑न्द्रे सर॑स्वती। श्रो॒त्र॒न्न
 कर्ण॑यो॒र्यशः॑। जो॒ष्ट्रीभ्या॑न्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वियन्तु॒ यज॑॥६८॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒घे सु॒दुघे॑। प॒य॒सेन्द्र॑ सर॑स्वत्य॒श्विना॑
 भि॒षजा॑वत। शु॒क्र॒न्न ज्योति॑स्तन॒योरा॑हुती ध॒त्त इन्द्रि॒यम्।
 व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वा दे॒वाना॑ भि॒षजा॑।
 हो॒ता॒रावि॑न्द्रम॒श्विना॑। व॒ष॒ट्कारै॑स्सर॑स्वती। त्वि॒षि॒न्न हृद॑ये
 म॒तिम्। हो॒तृभ्या॑न्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒
 यज॑॥६९॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। सर॑स्वत्य॒श्विना॑ भा॒रती॑डा।
 शू॒ष॒न्न मध्ये॑ नाभ्या॑म्। इन्द्रा॑य दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑
 वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शंसः॑।
 त्रि॒व॒रूथ॑स्सर॑स्वत्या॒श्विभ्या॑मीयते॒ रथः॑। रे॒तो न
 रू॒पम॑मृ॒तञ्जनि॑त्रम्। इन्द्रा॑य॒ त्वष्टा॑ दध॑दिन्द्रि॒याणि॑।
 व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑॥७०॥

दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑। हि॒र॒ण्यपर्णो॑ अ॒श्विभ्या॑म्।
 सर॑स्वत्यास्सुपिप्प॒लः। इन्द्रा॑य प॒च्यते॑ मधु॒। ओजो॑
 न जू॒तिमृ॑ष॒भो न भाम॑म्। वन॒स्पति॑र्नो दध॑दिन्द्रि॒याणि॑।
 व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यज॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रि॒तीनाम्॑।

अध्वरे स्तीर्णमश्विभ्याम्। ऊर्णम्रदास्सरस्वत्याः॥ ७१॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युः राजानं बर्हिषा
दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं।
देवो अग्निस्विष्टकृत्। देवान् यंख्यद्यथायथम्।
होताराविन्द्रमश्विना। वाचा वाचः सरस्वतीम्। अग्निः
सोमः स्विष्टकृत्। स्विष्ट इन्द्रस्सुत्रामां सविता वरुणो
भिषक्। इष्टो देवो वनस्पतिः। स्विष्टा देवा अज्यपाः। इष्टो
अग्निरग्निना। होता होत्रे स्विष्टकृत्। यशो न दधदिन्द्रियम्।
ऊर्मपचितिः स्वधाम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु
यजं॥ ७२॥

द्वारो दधुरिन्द्रियवसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं जोष्टीभ्यान्दधुरिन्द्रियवसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं
होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियवसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजंन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं सरस्वत्या
वनस्पतिष्वं (देवं बर्हिर्देवीद्वारो देवी उपासावश्विना देवी जोष्टी देवी ऊर्जाहंती देवा देवानां
भिषजां वषट्कारैर्देवीस्तिस्तिस्तिस्ति देवीर्देव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितानां देवो
अग्निस्विष्टकृद्देवान्। समिधाऽग्निदेवं बर्हिस्सरस्वत्यश्विना सर्वं वियन्तु। द्वारंस्तिस्तिस्तिस्तिर्वियन्तु। अज
इन्द्रमोजोऽग्निं परस्सरस्वतीम्। नक्तं पूर्वस्सरस्वति। अन्यत्र सरस्वती। भिषक्पूर्वन्दुह इन्द्रियम्। अन्यत्र
दधुरिन्द्रियम्। सौत्रामण्याः सुतासुती। अञ्जन्त्यय्यजमानः ॥)॥१४॥ [१४]

अग्निमद्य होतांरमवृणीत। अयः सुतासुती यजमानः।
पचन्पुक्तीः। पचन्पुरोडाशान्। गृह्णन्ग्रहान्। बध्नन्नश्विभ्याञ्छागः
सरस्वत्या इन्द्राय। बध्नन्सरस्वत्यै मेषमिन्द्राय। अश्विभ्याम्।
बध्नन्निन्द्रायर्षभमश्विभ्याः सरस्वत्यै। सूपस्था अद्य देवो

वनस्पतिरभवत्। अश्विभ्याञ्छागेन सरस्वत्या इन्द्राय॥ ७३॥

सरस्वत्यै मेषेणेन्द्रायाश्विभ्याम्। इन्द्रायर्षभेणाश्विभ्यां
सरस्वत्यै। अख्यः स्तान्मेदस्तः प्रतिपचताग्रभीषुः।
अवीवृधन्त ग्रहैः। अपातामश्विना सरस्वतीन्द्रस्सुत्रामा
वृत्रहा। सोमान्सुराम्णः। उपो उक्थामदाः श्रौद्विमदा अदन्।
अवीवृधन्ताङ्गुषैः। त्वामद्यर्ष आर्षेयर्षीणान्नपादवृणीत।
अयं सुतासुती यजमानः। बहुभ्य आ सङ्गतेभ्यः। एष मे
देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति। ता या देवा देवदानान्यदुः।
तान्यस्मा आ च शास्व। आ च गुरस्व। इषितश्च होतरसि
भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः। सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि॥ ७४॥

इन्द्राय यजमानस्सुत च॥१५॥

[१५]

उशन्तस्त्वा हवामह आ नो अग्ने सुकेतुना। त्वं सोम
महे भगन्त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा। त्वया हि नः
पितरस्सोम पूर्वं त्वं सोम पितृभिस्सर्विदानः। बर्हिषदः
पितर आऽहं पितृन्। उपहूताः पितरोऽग्निष्वात्ताः पितरः।
अग्निष्वात्तानृतुमतो हवामहे। नराशंसो सोमपीथय्य आशुः।
ते नो अर्वन्तस्सुहवा भवन्तु। शत्रो भवन्तु द्विपदे शश्वतुष्पदे।
ये अग्निष्वात्ता येऽनग्निष्वात्ताः॥ ७५॥

अहोमुचः पितरस्सोम्यासः। परेऽवरेऽमृतांसो भवन्तः।
अधि ब्रुवन्तु ते अवन्त्वस्मान्। वान्यायै दुग्धे जुषमाणाः

करम्भम्। उदीराणा अवरे परे च। अग्निष्वात्ता
 ऋतुभिस्सर्विदानाः। इन्द्रवन्तो हविरिदञ्जुषन्ताम्। यदग्ने
 कव्यवाहन त्वमग्न ईडितो जातवेदः। मातली कव्यैः।
 ये तातृपुर्देवत्रा जेहमानाः। होत्रावृधस्स्तोमंतष्टासो
 अर्कैः। आऽग्ने याहि सुविदत्रैर्भिरवाङ्। सत्यैः कव्यैः
 पितृभिर्धर्मसद्भिः। हव्यवाहमजरं पुरुप्रियम्। अग्निङ्घृतेन
 हविषा सपर्यन्। उपासदङ्कव्यवाहं पितृणाम्। स नः
 प्रजाध्वीरवन्ती५ समृण्वतु॥ ७६॥

अग्निष्वात्ता जेहमानास्सुत च॥१६॥ [१६]

होता यख्षदिडस्पदे। समिधानं महद्यशः। सुषमिद्धवैरण्यम्।
 अग्निमिन्द्रवैयोधसम्। गायत्रीञ्छन्द इन्द्रियम्। त्र्यविङ्गावैयो
 दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्षच्छुचिव्रतम्।
 तनूनपातमुद्भिदम्। यङ्गर्भमदितिर्दधे॥ ७७॥

शुचिमिन्द्रवैयोधसम्। उष्णिहञ्छन्द इन्द्रियम्। दित्यवाहङ्गावैयो
 दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्षदीडेन्यम्।
 ईडितवृत्रहन्तमम्। इडाभिरीड्य५ सहः। सोममिन्द्रवैयोधसम्।
 अनुष्टुभञ्छन्द इन्द्रियम्। त्रिविथ्सङ्गावैयो दधत्॥ ७८॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्षथ्सुबहिषदम्।
 पूषण्वन्तममर्त्यम्। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रवैयोधसम्।
 बृहतीञ्छन्द इन्द्रियम्। पश्चाविङ्गावैयो दधत्। वेत्वाज्यस्य

होत॒र्यजं॑। हो॒ताय॑र॒ख्यद्व्यच॑स्वतीः। सु॒प्राय॑णा ऋ॒तावृ॑धः॥७९॥
 द्वा॒रो दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। ब्र॒ह्माण॒ इन्द्र॑वै॒व्यो॒धस॑म्। प॒ङ्क्तिञ्छ॑न्द
 इ॒हेन्द्रि॑यम्। तु॒र्यवा॑ह॒ङ्गावै॒व्यो द॑धत्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यजं॑।
 हो॒ता य॑र॒ख्यश्मु॑पे॒शसे॑। सु॒शिल्पे॑ बृ॒हती उ॒भे। न॒क्तोषा॑सा न
 द॑र्श॒ते। वि॒श्वमिन्द्र॑वै॒व्यो॒धस॑म्। त्रि॒ष्टुभ॒ञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्॥८०॥
 प॒ष्ठवा॑ह॒ङ्गावै॒व्यो द॑धत्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यजं॑। हो॒ता
 य॑र॒ख्यत्प्रचे॑तसा। दे॒वाना॑मु॒त्तम॑य्यं॒शः। हो॒ता रा॒ दैव्या॑
 क॒वी। स॒युजेन्द्र॑वै॒व्यो॒धस॑म्। जग॑तीञ्छन्द॒ इहेन्द्रि॑यम्।
 अ॒न॒ङ्गाह॒ङ्गावै॒व्यो द॑धत्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यजं॑। हो॒ता
 य॑र॒ख्यत्पे॑शस्वतीः॥८१॥

ति॒स्रो दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। भा॒रती॑र्बृ॒हती॑र्मु॒हीः। पति॑मिन्द्र॒वै॒व्यो॒धस॑म्।
 वि॒राज॑ञ्छन्द॒ इहेन्द्रि॑यम्। धे॒नु॒ङ्गात्र॑ वयो दधत्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒
 होत॒र्यजं॑। हो॒ता य॑र॒ख्यश्मु॑रे॒तस॑म्। त्व॒ष्टारं॑ पु॒ष्टि॒वर्ध॑नम्।
 रू॒पाणि॑ बिभ्र॑तं पृथ॑क्। पु॒ष्टिमिन्द्र॑वै॒व्यो॒धस॑म्॥८२॥

द्वि॒पद॑ञ्छन्द॒ इहेन्द्रि॑यम्। उ॒र॒ख्याण॑ङ्गा॒त्र वयो॑ दधत्।
 वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यजं॑। हो॒ता य॑र॒ख्यच्छ्रु॑त॒क्र॒तुम्। हि॑र॒ण्यपर्ण॑मु॒क्थिन॑म्।
 र॒श॒नां बिभ्र॑तवै॒व्यो॒धस॑म्। भग॑मिन्द्र॒वै॒व्यो॒धस॑म्। क॒कुभ॒ञ्छन्द॑
 इ॒हेन्द्रि॑यम्। व॒शावै॑ह॒त॒ङ्गात्र॑ वयो दधत्। वे॒त्वाज्य॑स्य॒
 होत॒र्यजं॑। हो॒ता य॑र॒ख्यश्स्वाहा॑कृतीः। अ॒ग्नि॒ङ्गृह॑पतिं
 पृथ॑क्। वरु॑णं भेष॒जङ्ग॑विम्। र॒ख्यत्र॑मिन्द्र॒वै॒व्यो॒धस॑म्।
 अति॑च्छन्द॒सञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। बृ॒हदृष॑भ॒ङ्गावै॒व्यो द॑धत्।

वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं॥८३॥

दधे दधं दतावृधं इन्द्रियं पेशंस्वतीर्वयोधसं वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं सप्त च (इडस्पदेऽग्निङ्गायत्रीत्र्यविम्।
 शुचिं व्रतं शुचिं मुष्णिहं दित्वाहम्। ईडेन्यं सोमं मनुष्टुभं त्रिविधम्। सुबर्हिपदं मृतेन्द्रं बृहतीं
 पञ्चाविम्। व्यचंस्वतीस्सुप्रायणा द्वा रौ ब्रह्माणः पङ्क्तिमिह तुर्यवाहम्। सुपेशंसे विश्वमिन्द्रं त्रिष्टुभं
 पष्ठवाहम्। प्रचेतसा सयुजेन्द्रं जगतीमिहान्वाहम्। पेशंस्वतीस्तिस्त्रः पतिं विराजं मिह धेनुना। सुरेतं सन्त्वष्टारं
 पुष्टिमिन्द्रं द्विपदं मिहोख्यान्ना। शतक्रतुं भगमिन्द्रं कुक्षुभं मिह वशान्ना। स्वाहाकृतीः ख्यत्रमतिच्छन्दसं
 बृहदं पञ्चावृधं दधं इन्द्रियमृषिं वसु नवं दशेहं इन्द्रियमष्टं नव दश गान्न वयो दधं दिडस्पदे सर्वं वेतु

॥)॥१७॥ [१७]

समिद्धो अग्निस्समिधो। सुषमिद्धो वरेण्यः। गायत्री छन्दं
 इन्द्रियम्। त्र्यविर्गौर्वयो दधुः। तनूनपाच्छुचिं व्रतः। तनूपाच्च
 सरंस्वती। उष्णिक्छन्दं इन्द्रियम्। दित्वावाङ्गौर्वयो दधुः।
 इडाभिरग्निरीड्यः। सोमो देवो अमर्त्यः॥८४॥

अनुष्टुप्छन्दं इन्द्रियम्। त्रिविधसो गौर्वयो दधुः। सुबर्हिर्हिरग्निः
 पूषण्वान्। स्तीर्णबर्हिर्मर्त्यः। बृहती छन्दं इन्द्रियम्।
 पञ्चाविर्गौर्वयो दधुः। दुरो देवीर्दिशो महीः। ब्रह्मा देवो
 बृहस्पतिः। पङ्क्तिश्छन्दं इहेन्द्रियम्। तुर्यवाङ्गौर्वयो दधुः॥८५॥

उषे यही सुपेशंसा। विश्वे देवा अमर्त्याः। त्रिष्टुप्छन्दं
 इन्द्रियम्। पष्ठवाङ्गौर्वयो दधुः। दैव्या होतारा भिषजा। इन्द्रेण
 सयुजा युजा। जगती छन्दं इहेन्द्रियम्। अनुङ्गान्गौर्वयो
 दधुः। तिस्र इडा सरंस्वती। भारती मरुतो विशः॥८६॥

विराट्छन्दं इहेन्द्रियम्। धेनुर्गौर्न वयो दधुः। त्वष्टा तुरीपो

अद्भुतः। इन्द्राग्नी पुष्टिवर्धना। द्विपाच्छन्द इहेन्द्रियम्।
 उरुषा गौर्न वयो दधुः। शमिता नो वनस्पतिः। सविता
 प्रसुवन्मगम्। ककुच्छन्द इहेन्द्रियम्। वशा वेहद्रौर्न
 वयो दधुः। स्वाहा यज्ञव्रूणः। सुख्यत्रो भेषजङ्करत्।
 अतिच्छन्दाश्छन्द इन्द्रियम्। बृहदृषभो गौर्वयो दधुः॥८७॥

अमर्त्यस्तुर्यवाङ्गौर्वयो दधुर्विशो वशा वेहद्रौर्न वयो दधुश्चत्वारि च॥१८॥ [१८]

वसन्तेनर्तुना देवाः। वसवस्त्रिवृता स्तुतम्। रथन्तरेण
 तेजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। ग्रीष्मेण देवा ऋतुना। रुद्राः
 पञ्चदशे स्तुतम्। बृहता यशसा बलम्। हविरिन्द्रे वयो दधुः।
 वर्षाभिर्ऋतुनाऽऽदित्याः। स्तोमे सप्तदशे स्तुतम्॥८८॥

वैरूपेण विशौजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शारदेनर्तुना देवाः।
 एकविंश ऋभवस्स्तुतम्। वैराजेन श्रिया श्रियम्। हविरिन्द्रे
 वयो दधुः। हेमन्तेनर्तुना देवाः। मरुतस्त्रिणवे स्तुतम्। बलेन
 शक्नोरीस्सहः। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शैशिरेणर्तुना देवाः।
 त्रयस्त्रिंशोऽमृतः स्तुतम्। सत्येन रेवतीः ख्यत्रम्। हविरिन्द्रे
 वयो दधुः॥८९॥

स्तोमे सप्तदशे स्तुतः सहो हविरिन्द्रे वयो दधुश्चत्वारि च (वसन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिश्शारदेन हेमन्तेन
 शैशिरेण षट् ॥)॥१९॥ [१९]

देवं बर्हिरिन्द्रव्योधसम्। देवन्देवमवर्धयत्। गायत्रिया
 छन्दसेन्द्रियम्। तेज इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य

वेतु यजं। देवीर्द्धारो देवमिन्द्रवँयोधसम्। देवीर्देवमवर्धयन्।
उष्णिहा छन्दसेन्द्रियम्। प्राणमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥१०॥

देवी देववँयोधसम्। उपे इन्द्रमवर्धताम्। अनुष्टुभा
छन्दसेन्द्रियम्। वाचमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वीताय्यंजं। देवी जोष्टी देवमिन्द्रवँयोधसम्। देवी
देवमवर्धताम्। बृहत्या छन्दसेन्द्रियम्। श्रोत्रमिन्द्रे वयो
दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंजं॥११॥

देवी ऊर्जाहुती देवमिन्द्रवँयोधसम्। देवी देवमवर्धताम्। पङ्क्त्या
छन्दसेन्द्रियम्। शुक्रमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वीताय्यंजं। देवा दैव्या होतारा देवमिन्द्रवँयोधसम्। देवा
देवमवर्धताम्। त्रिष्टुभा छन्दसेन्द्रियम्। त्विषिमिन्द्रे वयो
दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंजं॥१२॥

देवीस्तिस्तिस्तिस्त्रो देवीर्वयोधसम्। पतिमिन्द्रमवर्धयन्।
जगत्या छन्दसेन्द्रियम्। बलमिन्द्रे वयो दधत्।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवो नराशंसो
देवमिन्द्रवँयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। विराजा
छन्दसेन्द्रियम्। रेतु इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यजं॥१३॥

देवो वनस्पतिर्देवमिन्द्रवँयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। द्विपदा

छन्दसेन्द्रियम्। भगमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
 वेतु यज। देवं बरुहिर्वारितीनान्देवमिन्द्रवैयोधसम्।
 देवन्देवमवर्धयत्। ककुभा छन्दसेन्द्रियम्। यश इन्द्रे
 वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो
 अग्निस्विष्टकृद्देवमिन्द्रवैयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्।
 अतिच्छन्दसा छन्दसेन्द्रियम्। ख्यत्रमिन्द्रे वयो दधत्।
 वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥१४॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

त्रिवृथस्तोमो भवति। ब्रह्मवर्चसवै त्रिवृत्। ब्रह्मवर्चसमेवाव
 रुन्धे। अग्निष्टोमस्सोमो भवति। ब्रह्मवर्चसवै अग्निष्टोमः।
 ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। रथन्तरं सामं भवति। ब्रह्मवर्चसवै
 रथन्तरम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। परिस्रजी होता भवति॥१॥

अरुणो मिर्मिरस्त्रिशुक्रः। एतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपम्।
 रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। बृहस्पतिरकामयत देवानां
 पुरोधाङ्गच्छेयमिति। स एतं बृहस्पतिसवमपश्यत्।
 तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स देवानां पुरोधामगच्छत्।
 यः पुरोधाकामस्स्यात्। स बृहस्पतिसवेन यजेत॥२॥

पुरोधामेव गच्छति। तस्य प्रातस्सवने सन्नेषु नाराशंसेषु।
 एकादश दखिणा नीयन्ते। एकादश माध्यन्दिने सवने सन्नेषु
 नाराशंसेषु। एकादश तृतीयसवने सन्नेषु नाराशंसेषु।

त्रयस्त्रिंशत्संपद्यन्ते। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। देवता
एवावरुन्धे। अश्वश्चतुस्त्रिंशः। प्राजापत्यो वा अश्वः॥३॥

प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशो देवतानाम्। यावतीरेव देवताः।
ता एवावरुन्धे। कृष्णाजिनैऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो
वा एतद्रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मवर्चसेनैवैनं
समर्धयति। आज्येनाभिषिञ्चति। तेजो वा आज्यम्।
तेज एवास्मिन्दधाति॥४॥

होता भवति यजेत् वा अश्वो दधाति॥१॥ [१]

यदाग्नेयो भवति। अग्निमुखा हृद्धिः। अथ यत्पौष्णः। पुष्टिर्वै
पूषा। पुष्टिर्वैश्यस्य। पुष्टिमेवावरुन्धे। प्रसवाय सावित्रः।
अथ यत्त्वाष्ट्रः। त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति। निर्वरुणत्वाय
वारुणः॥५॥

अथो य एव कश्च सन्धसूयते। स हि वारुणः। अथ
यद्वैश्वदेवः। वैश्वदेवो हि वैश्यः। अथ यन्मारुतः। मारुतो
हि वैश्यः। सप्तैतानि हवींषि भवन्ति। सप्तगणा वै
मारुतः। पृश्निः पष्ठौही मारुत्या लभ्यते। विद्वै मारुतः।
विश एवैतन्मध्यतोऽभिषिञ्च्यते। तस्माद्वा एष विशः प्रियः।
विशो हि मध्यतोऽभिषिञ्च्यते। ऋषभचर्मेऽध्यभिषिञ्चति।
स हि प्रजनयिता। दध्राऽभिषिञ्चति। ऊर्वा अन्नाद्यन्दधि।
ऊर्जैवैनमन्नाद्येन समर्धयति॥६॥

वारुणो विद्वै मारुतोऽष्टौ च॥२॥ [२]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। आ॒ग्ने॒यो वै ब्रा॑ह्म॒णः। अथ॒ यथ्सौ॑म्यः। सौ॒म्यो
हि ब्रा॑ह्म॒णः। प्र॒स॒वायै॑व सा॒वि॒त्रः। अथ॒ यद्वा॑ऋ॒स्प॒त्यः। ए॒तद्वै
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ वाक्प॒तीय॑म्। अथ॒ यद॑ग्नी॒षोमी॑यः। आ॒ग्ने॒यो वै
ब्रा॑ह्म॒णः। तौ य॒दा स॒ङ्गच्छे॑ते ॥७॥

अथ॑ वी॒र्या॑व॒त्तरो॑ भवति। अथ॒ यथ्सार॑स्व॒तः। ए॒तद्धि॑ प्र॒त्य॒ख्यं
ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ वाक्प॒तीय॑म्। निर्व॒रुण॑त्वायै॒व वा॑रु॒णः। अथो॒ य
ए॒व कश्च॑ स॒न्ध॒सूय॑ते। स हि वा॑रु॒णः। अथ॒ यद्वा॑वा॒पृथि॒व्यः।
इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्रमुद॑यच्छत्। त॒न्द्रावा॑पृथि॒वी नान्व॑म॒न्येता॑म्।
तमे॒तेनै॒व भा॑ग॒धेये॒नान्व॑म॒न्येता॑म्॥८॥

वज्र॑स्य॒ वा ए॒षोऽनु॑मा॒नाय॑। अनु॑मतवज्रस्सू॒याता॒ इति॑।
अ॒ष्टावे॒तानि॑ ह॒वीर्य॑षि॒ भव॑न्ति। अ॒ष्टाख्य॑रा गाय॒त्री। गाय॑त्री
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्। गाय॑त्रि॒यैव ब्र॑ह्मव॑र्च॒समव॑ रु॒न्धे। हि॒रण्ये॑न
घृ॒तमु॒त्पुना॑ति। तेज॑स ए॒व रु॒चे। कृ॒ष्णाजि॑ने॒ऽभिषि॑ञ्चति।
ब्र॒ह्म॑णो॒ वा ए॒तदृ॒त्साम॑यो॒ रूप॑म्। यत्कृ॒ष्णाजि॑नम्।
ब्र॒ह्म॑त्रे॒वैन॑मृ॒त्साम॑यो॒रध्य॑भिषि॑ञ्चति। घृ॒तेना॑भिषि॑ञ्चति। तथा॑
वी॒र्या॑व॒त्तरो॑ भवति॥९॥

स॒ङ्गच्छे॑ते भा॑ग॒धेये॒नान्व॑म॒न्येता॑ रूप॒श्चत्वारि॑ च॥३॥ [३]

न वै सोमे॑न॒ सोम॑स्य॒ सर्वो॑ऽस्ति। ह॒तो ह्ये॑षः। अ॒भिषु॑तो
ह्ये॑षः। न हि ह॒तस्सू॑यते। सौमी॑र्यं सू॒तव॑शा॒मा ल॑भते।
सोमो॒ वै रे॑तो॒धाः। रे॒त ए॒व तद्व॑धाति। सौ॒म्यर्चा॑ऽभिषि॑ञ्चति।
रे॒तो॒धा ह्ये॑षा। रे॒तस्सो॑मः। रे॒त ए॒वास्मि॑न्दधाति। यत्किञ्च

राजसूयमृते सोमम्। तत्सर्वं भवति। अषाढय्युँत्सु पृतनासु
पप्रिम्। सुवर्षामप्स्वावृँजनस्य गोपाम्। भरेषुजाः
सुखिषितिः सुश्रवसम्। जयन्तन्त्वामनु मदेम सोम॥१०॥

रेतस्सोमस्सप्त च॥४॥ [४]

यो वै सोमेन सूयते। स देवसवः। यः पशुना सूयते। स
देवसवः। य इष्ट्या सूयते। स मनुष्यसवः। एतवै पृथये देवाः
प्रायच्छन्। ततो वै सोऽप्यारण्यानां पशूनामसूयत। यावतीः
कियतीश्च प्रजा वाचवँदन्ति। तासां सर्वासां सूयते॥११॥

य एतेन यजते। य उँ चैनमेववँदं। नाराशः स्यर्चाऽभिषिञ्चति।
मनुष्या वै नराशः सः। निहुत्य वावैतत्। अथाभिषिञ्चति।
यत्किञ्च राजसूयमनुत्तरवेदीकम्। तत्सर्वं भवति। ये मे
पञ्चाशतन्ददुः। अश्वानां सधस्तुतिः। द्युमदग्ने महि श्रवः।
बृहत्कृधि मघोनाम्। नृवदमृत नृणाम्॥१२॥

सूयते सधस्तुतिस्त्रीणि च॥५॥ [५]

एष गौसवः। षट्त्रिंश उक्थ्यो बृहत्सामा। पवमाने
कण्वरथन्तरं भवति। यो वै वाजपेयः। स सम्राट्सवः।
यो राजसूयः। स वरुणसवः। प्रजापतिस्स्वाराज्यं परमेष्ठी।
स्वाराज्यङ्गौरेव। गौरिव भवति॥१३॥

य एतेन यजते। य उँ चैनमेववँदं। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।
तद्धि स्वाराज्यम्। अयुतन्दखिणाः। तद्धि स्वाराज्यम्।

प्रतिधुषाऽभिषिञ्चति। तद्धि स्वाराज्यम्। अनुद्धते वेद्यै
दखिणत आहवनीयस्य बृहतस्तोत्रं प्रत्यभिषिञ्चति।
इयधौव रथन्तरम्॥१४॥

असौ बृहत्। अनयोरेवैनमनन्तहितमभिषिञ्चति।
पशुस्तोमो वा एषः। तेन गोसवः। षट्त्रिंशस्सर्वः।
रेवञ्जातस्सहसा वृद्धः। ख्यत्राणाङ्घ्रिभृत्तमो वयोधाः।
महान्महित्वे तस्तभानः। ख्यत्रे राष्ट्रे च जागृहि।
प्रजापतेस्त्वा परमेष्ठिनस्स्वाराज्येनाभिषिञ्चामीत्याह।
स्वाराज्यमेवैनङ्गमयति॥१५॥

इव भवति रथन्तरमाहैकञ्च॥६॥ [६]

सिंहे व्याघ्र उत या पृदाकौ। त्विषिरग्नौ ब्राह्मणे सूर्ये या।
इन्द्रय्या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा सविदना।
या राजन्ये दुन्दुभावायतायाम्। अश्वस्य क्रन्द्ये पुरुषस्य
मायौ। इन्द्रय्या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा
सविदना। या हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्ये। त्विषिरश्वेषु
पुरुषेषु गोषु॥१६॥

इन्द्रय्या देवी सुभगा जजान। सा न आगन्वर्चसा
सविदना। रथे अख्येषु वृषभस्य वाजै। वाते पर्जन्ये
वरुणस्य शुष्मे। इन्द्रय्या देवी सुभगा जजान। सा न
आगन्वर्चसा सविदना। राडसि विराडसि। सम्राडसि

स्वराडसि। इन्द्राय त्वा तेजस्वते तेजस्वन्तः३ श्रीणामि।
इन्द्राय त्वोजस्वत ओजस्वन्तः३ श्रीणामि॥१७॥

इन्द्राय त्वा पयस्वते पयस्वन्तः३ श्रीणामि। इन्द्राय
त्वाऽऽयुष्मत आयुष्मन्तः३ श्रीणामि। तेजोऽसि। तत्ते प्र
यच्छामि। तेजस्वदस्तु मे मुखम्। तेजस्वच्छिरो अस्तु
मे। तेजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। तेजसा संपिपृग्धि मा।
ओजोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि॥१८॥

ओजस्वदस्तु मे मुखम्। ओजस्वच्छिरो अस्तु मे।
ओजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। ओजसा सं पिपृग्धि मा।
पयोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखम्।
पयस्वच्छिरो अस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। पयसा
सं पिपृग्धि मा॥१९॥

आयुरसि। तत्ते प्र यच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखम्।
आयुष्मच्छिरो अस्तु मे। आयुष्मान् विश्वतः प्रत्यङ्।
आयुषा सं पिपृग्धि मा। इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि।
प्रियं५ रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म
यच्छ। विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्॥२०॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। यतो वातो
मनोजवाः। यतः खरन्ति सिन्धवः। तासान्त्वा सर्वासा५
रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। समुद्र इवासि गृह्णन्। सोमं

इवा॒स्यदा॑भ्यः। अ॒ग्नि॒रिव॑ वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्। सूर्य॑ इव॒ ज्योति॑षा
वि॒भूः॥ २१॥

अ॒पा॒र्य्यो॑ द्रव॑णे॒ रसः॑। तम॒हम॒स्मा आ॑मु॒ष्याय॒णाय॑। तेज॑से
ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ गृ॒ह्णामि॑। अ॒पा॒र्य्यं ऊ॒र्मो रसः॑। तम॒हम॒स्मा
आ॑मु॒ष्याय॒णाय॑। ओज॑से वी॒र्याय॑ गृ॒ह्णामि॑। अ॒पा॒र्य्यो म॑ध्य॒तो
रसः॑। तम॒हम॒स्मा आ॑मु॒ष्याय॒णाय॑। पु॒ष्ट्यै प्र॒जन॑नाय गृ॒ह्णामि॑।
अ॒पा॒र्य्यो य॒ज्ञियो॒ रसः॑। तम॒हम॒स्मा आ॑मु॒ष्याय॒णाय॑। आयु॑षे
दी॒र्घायु॑त्वाय॑ गृ॒ह्णामि॑॥ २२॥

गोष्वोर्जस्वन्तः॥ श्रीणाम्योर्जोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पर्यसा संपिपृग्धि माऽसद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे च॥ ७॥

[७]

अ॒भिप्रे॑हि वी॒रय॑स्व। उ॒ग्रश्चे॑त्ता॒ सप॑त्न॒हा। आ॒तिष्ठ॑ मि॒त्रव॑र्धनः।
तुभ्य॑न्दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒ङ्गौ न्य॒ङ्काव॑भि॒त आ॒तिष्ठ॑ वृ॒त्रह॑न्नथम्।
आ॒तिष्ठ॑न्तं॒ परि॒ विश्वे॑ अ॒भूष॑न्। श्रि॒यवँ॑सा॒नश्चर॑ति॒ स्वरो॑चाः।
म॒हत्तद॑स्यासु॒रस्य॑ ना॒म। आ॒ विश्व॑रूपो अ॒मृता॑नि तस्थौ।
अनु॑ त्वेन्द्रो॑ म॒द॒त्वनु॑ बृ॒हस्प॑तिः॥ २३॥

अनु॑ सोमो॒ अन्व॑ग्नि॒रावी॑त्। अनु॑ त्वा॒ विश्वे॑ दे॒वा
अ॑वन्तु। अनु॑ सप्त॒ राजा॑नो॒ य उ॒ताभि॑षि॒क्ताः। अनु॑ त्वा
मि॒त्रावरु॑णावि॒हाव॑तम्। अनु॑ द्यावा॒पृथि॒वी वि॒श्वश॑म्भू। सूर्यो॑
अ॒होभि॑रनु॒ त्वाऽव॑तु। च॒न्द्रमा॒ नख्य॑त्रैरनु॒ त्वाऽव॑तु। द्यौश्च॑
त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शु॒क्रो बृ॒हद॑खि॒णा त्वा पि॑पर्तु।
अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ः सोमो॑ अ॒ग्निः। आऽयं॑ पृ॒णक्तु॑ रज॑सी

उपस्थम्॥२४॥

बृहस्पतिस्सोमो अग्निरैकंश्च॥८॥ [८]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत्। सोऽन्नं भूतोऽतिष्ठत्। ता
अन्यत्रान्नाद्यमवित्वा। प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त। अन्नमेवैनं
भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्तन्ते। य एतेन यजन्ते। य उ
चैनमेववैद। सर्वाण्यन्नानि भवन्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यवं रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडसि
विराडसीत्याह। स्वाराज्यमेवैनङ्गमयति। यद्विरण्यन्ददाति।
तेजस्तेनावरुन्धे। यत्तिसृधन्वम्। वीर्यन्तेन। यदष्ट्राम्॥२६॥
पुष्टिन्तेन। यत्कमण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्विरण्यमा बुध्राति।
ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै
हिरण्यम्। तेज एवात्मन्धत्ते। यदोदनं प्राश्नाति। एतदेव
सर्वमवरुध्य॥२७॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्याङ्कार्यः। यद्वाह्मण एव रोहिणी।
तस्मादेव। अथो वर्षमेवैनं समानानाङ्करोति। उद्यता सूर्येण
कार्यः। उद्यन्तुर्वा एतं सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिदृख्येण्यो
दशनीयो भवति। य एववैद। ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥२८॥

अवेत्योऽवभृथा ३ ना ३ इति। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति।
तथ्स्विदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति। त्रयं इमे

लो॒काः। ए॒भिरे॒वैन॑ल्लो॒कैः प॑वयति। अथो॑ अ॒पाव्वाँ ए॒तत्तेजो॑
व॒र्चः। यद्द॒र्भाः। यद्द॒र्भपु॒ञ्जीलैः प॑वयति। अ॒पामे॒वैन॑न्तेज॒सा
व॒र्चसा॑ऽभिषि॑ञ्चति॥ २९॥

भवन्त्यष्टांमवर्च्यं वदन्ति दर्भा यद्दर्भपुञ्जीलैः पवत्येकञ्च॥ १॥ [९]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत ब॒होर्भूया॑न्थ॒स्यामि॑ति। स ए॒तं
प॑ञ्चशा॒रदी॑यमपश्यत्। तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। ततो॑
वै स ब॒होर्भूया॑न्भवत्। यः का॒मये॑त ब॒होर्भूया॑न्थ॒स्यामि॑ति।
स प॑ञ्चशा॒रदी॑येन यजेत। ब॒होरे॒व भूया॑न्भवति। म॒रु॒थस्तो॑मो
वा ए॒षः। म॒रुतो॑ हि दे॒वानां॑ भूयि॑ष्ठाः॥ ३०॥

ब॒हुर्भव॑ति। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑चैनमे॒ववै॑दं। प॒ञ्चशा॒रदी॑यो
भव॑ति। पञ्च॑ वा ऋ॒तव॑स्सव्वँ॒थ्सुरः॑। ऋ॒तुष्वे॒व स॑व्वँ॒थ्सुरे॑
प्रति॑तिष्ठति। अथो॑ पञ्चा॒खरा॑ प॒ङ्क्तिः। पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञः। य॒ज्ञमे॒वाव॑
रु॒न्धे। स॒प्तद॑शऽस्तोमा॒ नाति॑ यन्ति। स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः।
प्र॒जाप॑ते॒रास्यै॑॥ ३१॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥ १०॥ [१०]

अ॒गस्त्यो॑ म॒रुद्भ्य॑ उ॒क्ष्णः॑ प्रौ॒ख्यत्। तानि॒न्द्र आ॑दत्त। त
ए॒न॒व्वँ॒ज्रमु॑द्यत्या॒भ्याय॑न्त। तान॒गस्त्य॑श्चै॒वेन्द्र॑श्च कयाशुभीये॑नाशमयताम्।
ताञ्छा॒न्तानु॑पा॒ह्वय॑त। यत्क॑याशुभीयं॒ भव॑न्ति शान्त्यै॑।
तस्मा॑दे॒त ऐ॑न्द्रामा॒रुता॑ उ॒ख्याण॑स्सव॒नीया॑ भवन्ति। त्रयः॑
प्रथ॑मेऽह॒न्ना ल॑भ्यन्ते। ए॒वन्द्भि॒तीये॑। ए॒वन्तृ॒तीये॑॥ ३२॥

ए॒वञ्च॑तु॒र्थे। प॒ञ्चो॑त्त॒मेऽह॑न्ना ल॒भ्यन्ते॑। व॒ष्णि॑ष्ठमि॒व
ह्ये॒तद॑हः। व॒ष्णि॑ष्ठस्समा॒नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑ यज॑ते।
य उ॑चैनमे॒ववै॑द॒। स्वा॒रा॑ज्य॒व्वाँ ए॒ष य॒ज्ञः। ए॒तेन॑ वा ए॒क॒या
वा॑ का॒न्द॒मस्स्वा॒रा॑ज्यमगच्छत्। स्वा॒रा॑ज्यङ्गच्छ॑ति। य ए॒तेन॑
यज॑ते॥ ३३॥

य उ॑ चैनमे॒ववै॑द॒। मा॒रु॒तो वा ए॒ष स्तोमः॑। ए॒तेन॑ वै म॒रु॒तो
दे॒वानां॑ भूयि॑ष्ठा अ॒भव॒न्। भूयि॑ष्ठस्समा॒नाना॑ भवति। य
ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒ववै॑द॒। प॒ञ्च॒शा॒र॒दी॒यो वा ए॒ष
य॒ज्ञः। आ प॑ञ्च॒मात्पु॑रु॒षा॒दन्न॑म॒त्ति। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनमे॒ववै॑द॒। स॒प्त॒द॒शः स्तोमा॑ ना॒ति य॒न्ति। स॒प्त॒द॒शः
प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रे॒व नै॒ति॥ ३४॥

तृतीयं गच्छति य एतेन यजतेऽति य एतेन यजते य उ चैनमेववैद त्रीणि च (अगस्त्यस्स्वाराज्यं
मारुतः पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञस्सप्तदशं प्रजापतेरेव नैति ॥)॥११॥ [११]

अ॒स्या ज॒रा॑सो द॒मा म॒रि॒त्राः। अ॒र्च॒द्धू॒मा॒सो अ॒ग्नयः॑ पा॒व॒काः।
श्वि॒ची॒चय॑श्श्वा॒त्रा॒सो भु॒र॒ण्यवः॑। व॒न॒र॒ष॒दो वा॒यवो॑ न सोमाः।
यजा॑ नो मि॒त्राव॑रुणा। यजा॑ दे॒वाः ऋ॒तं बृ॒हत्। अ॒ग्ने य॒खि
स्व॒न्दम॑म्। अ॒श्वि॒ना पि॒ब॒तः सु॒तम्। दी॒द्य॒ग्नी शु॒चि॒व्र॒ता।
ऋ॒तुना॑ य॒ज्ञवा॑हसा॥ ३५॥

द्वे विरूपे चरतस्स्वर्थे। अ॒न्याऽन्या॑ व॒त्स॒मुप॑ धा॒पये॑ते।
ह॒रि॒र॒न्यस्यां॑ भव॑ति स्व॒धा॒वान्। शु॒क्रो अ॒न्यस्या॑न्द॒दृशे॑

सुवर्चाः। पूर्वापरश्चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परि
यातो अध्वरम्। विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो
विदधञ्जायते पुनः। त्रीणि शता त्रीषहस्राण्यग्निम्। त्रिंशच्च
देवा नव चाऽसपर्यन्त॥३६॥

और्ख्यन्धृतैरास्तृणन्बर्हिरस्मै। आदिद्धोतारन्यषादयन्त।
अग्निनाऽग्निस्समिध्यते। कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ्मुह्यस्यः।
अग्निर्देवानाञ्जठरम्। पूतदंख्यः कविक्रतुः। देवो देवेभिरा
गमत्। अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव
ईमहे वयम्॥३७॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वरुषनिर्णिजः। सिंहा न
हेषक्रतवस्सुदानवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा। यद्वाऽवमे
सुभगासो दिवि ष्ठा। ततो नो रुद्रा उत वाऽन्वस्य। अग्ने
वित्ताद्धविषो यद्यजामः। ईडे अग्निः स्ववसन्नमोभिः।
इह प्रसप्तो वि च यत्कृतन्नः। रथैरिव प्रभरे वाजयद्धिः।
प्रदखिणिन्मरुताः स्तोममृद्ध्याम्॥३८॥

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिः। देवैरग्ने स्यावभिः। आसीदन्तु
बर्हिषि। मित्रो वरुणो अर्यमा। प्रातर्यावाणो अध्वरम्।
विश्वेषामदितिर्यज्ञियानाम्। विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम्।
अग्निर्देवानामव आवृणानः। सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः। त्वे
अग्ने सुमतिं भिख्यमाणाः॥३९॥

दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियांसः। नक्ता च चक्रुरुषसा
 विरूपे। कृष्णश्च वर्णमरुणश्च सन्धुः। त्वामग्न आदित्यासं
 आस्यम्। त्वाञ्जिह्वा९ शुचयश्चक्रिरे कवे। त्वा९ रातिषाचो
 अध्वरेषु सश्विरे। त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम्। नि त्वा
 यज्ञस्य साधनम्। अग्ने होता रमृत्विजम्। वनुष्वदेव धीमहि
 प्रचेतसम्। जीरन्दूतममर्त्यम्॥४०॥

यज्ञवाहसासपर्यन्वयमृद्धां भिख्यमाणाः प्रचेतसमेकञ्च॥१२॥ [१२]

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि। वायुर्न नियुतो नो
 अच्छ। पिबास्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे। इन्द्रस्स्वाहा ररिमा ते
 मदाय। कस्य वृषा सुते सचा। नियुत्वान्वृषभो रणत्। वृत्रहा
 सोमपीतये। इन्द्रवृष्यम्महाधने। इन्द्रमर्भे हवामहे। युजवृत्रेषु
 वज्रिणम्॥४१॥

द्विता यो वृत्रहन्तमः। विद इन्द्रश्शतक्रतुः। उप नो
 हरिभिस्सुतम्। स सूर आजनयञ्ज्योतिरिन्द्रम्। अया धिया
 तरणिरद्रिब्रह्माः। ऋतेन शुष्मी नवमानो अकैः। व्युस्रिधो
 अस्त्रो अद्रिर्बिभेद। उतत्यदाश्वश्वियम्। यदिन्द्र नाहुषीष्वा।
 अग्ने विख्यु प्रतीदयत्॥४२॥

भरेष्विन्द्र९ सुहव९ हवामहे। अ९ होमुच९ सुकृतन्दैव्यञ्जनम्।
 अग्निम्मित्रवृण९ सातये भगम्। द्यावापृथिवी मरुतस्स्वस्तये।
 महि ख्वेत्रं पुरुश्चन्द्रविं विद्वान्। आदिथ्सखिभ्यश्चरथ९

समैरत्। इन्द्रो नृभिरजनदीद्यानस्साकम्। सूर्यमुषसङ्गातुमग्निम्।
उरुत्रो लोकमनु नेषि विद्वान्। सुर्ववज्योतिरभयः
स्वस्ति॥४३॥

ऋष्व त इन्द्र स्थविरस्य बाहू। उपस्थेयाम शरणा बृहन्ता।
आ नो विश्वाभिरूतिभिस्सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च याहि।
वरीवृजथस्थविरेभिस्सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणः शुष्ममिन्द्र।
इन्द्राय गाव आशिरम्। दुदुहे वज्रिणे मधु। यथ्सीमुपह्वरे
विदत्। तास्ते वज्रिन्धेनवो जोजयुर्नः॥४४॥

गभस्तयो नियुतो विश्ववाराः। अहरहर्भूय इज्जोगुवानाः। पूर्णा
इन्द्र ख्षुमतो भोजनस्य। इमान्ते धियं प्र भरे महो महीम्।
अस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे। तमुत्सवे च प्रसवे च
सासहिम्। इन्द्रन्देवासश्शवसा मदन्ननु॥४५॥

वज्रिणमयथ्वस्ति जोजयुर्नस्स च॥१३॥ [१३]

प्रजापतिः पशूनसृजत। तेऽस्मात्सृष्टाः पराश्च आयन्।
तानग्निष्टोमेन नाप्रोत्। तानुक्थ्येन नाप्रोत्। तान्धोडशिना
नाप्रोत्। तान्नात्रिया नाप्रोत्। तान्धसन्धिना नाप्रोत्।
सोऽग्निमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तान्गिस्त्रिवृता स्तोमेन
नाप्रोत्॥४६॥

स इन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन
स्तोमेन नाप्रोत्। स विश्वान्देवानब्रवीत्। इमान्म ईप्सतेति।
तान् विश्वेदेवास्सप्तदशेन स्तोमेन नाप्नुवन्। स विष्णुमब्रवीत्।

इ॒मान्म ई॒प्सेति॑। तान् विष्णु॑रेकवि॒ंशेन॒ स्तोमे॑नाप्रोत्।
वा॒र॒व॒न्तीये॑नावारयत॥ ४७ ॥

इ॒द॒व्विष्णु॑र्वि च॑क्रम इति॒ व्य॑क्रमत। यस्मा॑त्प॒शवः॑ प्रप्रेव॒
भ्र॑ंशेरन्। स ए॒तेन॑ यजेत। यदाप्रो॑त्। तद॒प्तो॒र्याम॑स्याप्तो॒र्याम॑त्वम्।
ए॒तेन॒ वै दे॒वा जै॒त्वा॑नि जि॒त्वा। य॒ङ्काम॑मका॑मयन्त॒ तमा॑प्नुवन्।
य॒ङ्काम॑ङ्काम॑यते। तमे॒तेना॑प्रोति॥ ४८ ॥

स्तोमेन॒ नाप्रो॑दवारयत् नव॑ च॥ १४ ॥ [१४]

व्या॒घ्रोऽय॑म॒ग्नौ च॑रति॒ प्रवि॑ष्टः। ऋ॒षीणां॑ पु॒त्रो अ॑भि॒शस्ति॑पा
अ॒यम्। न॒म॒स्का॒रेण॑ नम॑सा ते जुहोमि। मा दे॒वाना॑म्मि॒थुया॑क॒र्म
भा॒गम्। सा॒वी॒र॒हि दे॒व प्र॑स॒वाय॑ पि॒त्रे। व॒र्ष्माण॑म॒स्मै
व॒रि॒माण॑म॒स्मै। अथा॒स्मभ्य॑ं स॒वित॑स्सर्व॒ताता॑। दि॒वेदि॑व॒
आ सु॑वा॒ भूरि॑ प॒श्वः। भू॒तो भू॑तेषु॒ चरति॑ प्रवि॑ष्टः। स
भू॒ताना॑मधि॑पति॒र्बभू॑व॥ ४९ ॥

तस्य॑ मृ॒त्यौ च॑रति॒ राज॒सूय॑म्। स राजा॑ रा॒ज्यम॑नु॒
म॒न्यता॑मि॒दम्। येभि॑श्शिल्पैः प॒प्रथा॑नामदृ॒हत्। येभि॑र्द्याम॒भ्यपि॑ श॒त्रुः
येभि॑र्वाच॒व्विश्व॑रूपां॒ सम॑व्ययत्। तेने॒मम॑ग्न इ॒ह वर्च॑सा॒
सम॑ङ्घि। येभि॑रादि॒त्यस्त॑प॒न्ति प्र॑ के॒तुभिः॑। येभि॑स्सूर्यो॑ ददृ॒शे
चि॒त्रभा॑नुः। येभि॑र्वाच॒ पुष्क॑लेभि॒रव्य॑यत्। तेने॒मम॑ग्न इ॒ह
वर्च॑सा॒ सम॑ङ्घि॥ ५० ॥

आऽयं भा॑तु शव॑सा॒ पश्च॑ कृ॒ष्टीः। इन्द्र॑ इव ज्ये॒ष्ठो

भ॑वतु प्र॒जावान्। अ॒स्मा अ॑स्तु पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नु। आ॒ऽयं
पृ॑णक्तु रज॑सी उ॒पस्थ॑म्। यत्ते शिल्प॑ङ्कश्यप रोच॑नावत्।
इन्द्रि॒यावत्पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नु। यस्मि॒न्सूर्या॑ अर्पितास्सप्त
सा॒कम्। तस्मि॒न्नाजा॑न॒मधि॑ विश्रये॒मम्। द्यौर॑सि पृथि॒व्यसि॑।
व्याघ्रो॑ वैयाघ्रेऽधि॑ ॥५१॥

विश्र॑यस्व दि॒शो म॒हीः। विश॑स्त्वा सर्वा॑ वाञ्छन्तु। मा
त्वद्रा॒ष्ट्रमधि॑ भ्रशत्। या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा संब॒भूवुः। या
अ॒न्तरि॑ख्य उ॒त पार्थि॑वीर्याः। तासा॑न्त्वा सर्वा॑सा॒ रुचा॑।
अ॒भिषि॑ञ्चामि वर्च॑सा। अ॒भि त्वा॒ वर्च॑साऽसिचन्द्रि॒व्येन॑।
पय॑सा स॒ह। यथा॑सा॒ राष्ट्र॑वर्धनः॥५२॥

तथा॑ त्वा स॒विता॑ क॑रत्। इन्द्र॑र्वि॒श्वा अ॒वीवृ॑धन्।
स॒मुद्र॑व्य॒चस॑ङ्गिरः। र॒थीत॑म॒ रथी॑नाम्। वाजा॑ना॒
सत्प॑तिं प॒तिम्। वस॑वस्त्वा पु॒रस्ता॑द॒भिषि॑ञ्चन्तु गाय॒त्रेण॑
छन्द॑सा। रु॒द्रास्त्वा द॑खि॒णतो॑ऽभिषि॑ञ्चन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा।
आ॒दि॒त्यास्त्वा प॒श्चाद॑भिषि॑ञ्चन्तु जा॒गते॑न॒ छन्द॑सा।
विश्वे॑ त्वा दे॒वा उत्तर॑तो॑ऽभिषि॑ञ्चन्त्वानु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सा।
बृह॑स्पति॑स्त्वो॒परि॑ष्टाद॒भिषि॑ञ्चतु पाङ्के॑न॒ छन्द॑सा॥५३॥

अ॒रुण॑न्त्वा वृ॒कमु॑ग्र॒ङ्गज॑ङ्करम्। रोच॑मानं म॒रुता॑म॒ग्रे अ॒र्चिषः॑।
सूर्य॑वन्तं म॒घवा॑न॒घिषा॑स॒हिम्। इन्द्र॑मु॒क्थेषु॑ नाम॒हूत॑म॒ हुवे॑म।
प्र बा॒हवा॑ सि॒सृत॑ञ्जीव॒से नः॑। आ नो॑ ग॒व्यूति॑मुख्यतद्भृ॒तेन॑।

आ नो जने॑ श्रवयतय्यु॑वाना। श्रुतं मे॑ मित्रावरुणा॒ हवे॒मा।
इन्द्र॑स्य ते वीर्य॒कृतः॑। बा॒हू उ॒पावे॑ हरामि॥५४॥

बभूवाव्ययत्तेनेममग्र इह वर्चसा समक्षि वैयाघ्रेऽधि राष्ट्रवर्धनःपाङ्केन छन्दसोपावहरामि॥१५॥—[१५]

अ॒भि प्रेहि॑ वी॒रय॑स्व। उ॒ग्रश्चेत्ता॑ सपत्न॒हा। आति॑ष्ठ वृ॒त्रह॑न्तमः।
तुभ्य॑न्दे॒वा अधि॑ब्रवन्। अ॒ङ्गौ न्य॒ङ्काव॑भितो रथ॒य्यौ।
ध्वा॒न्तर्वा॑ताग्रमनु॑ स॒श्वर॑न्तौ। दूरे॑हेतिरिन्द्रि॒यावा॑न्प॒त॒त्री। ते
नो॒ऽग्नयः॑ पप्रयः पारयन्तु। नम॑स्त ऋषे गद। अव्य॑थायै त्वा
स्व॒धायै॑ त्वा॥५५॥

मा न॑ इन्द्रा॒भित॑स्त्वदृ॒ष्वारि॑ष्टासः। ए॒वा ब्र॑ह्मन्तवेदस्तु। ति॒ष्ठा
रथे॑ अधि॒ यद्वज्र॑हस्तः। आ र॒श्मीन्दे॑व युवसे स्व॒श्वः। आ ति॑ष्ठ
वृ॒त्रह॑न्नातिष्ठन्तं परि॑। अनु॒ त्वेन्द्रो॑ मद॒त्वनु॑ त्वा मि॒त्रावरु॑णौ।
द्यौश्च॑ त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शुक्रो बृ॒ह॒द्वि॒ष्टिणा॑ त्वा पिप॑र्तु।
अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ः सोमो॑ अ॒ग्निः। अनु॑ त्वाऽवतु सवि॒ता
स॒वेन॑॥५६॥

इन्द्र॒वि॒ंश्वा॑ अवीवृधन्। स॒मु॒द्रव्य॑चस॒ङ्गिरः॑। र॒थीत॑म॒ः
रथी॑नाम्। वाजा॑ना॒ः स॒त्प॑तिं पति॑म्। परि॑मा से॒न्या
घोषाः॑। ज्याना॑वृ॒ञ्जन्तु॑ गृध्र॒वः। मे॒थि॒ष्ठाः पि॒न्व॑माना इ॒ह।
माङ्गो॑प॒तिम॑भि स॒र्वि॑शन्तु। तन्मे॒ऽनु॑मति॒रनु॑ मन्यताम्।
तन्मा॒ता पृ॑थि॒वी तत्पि॑ता द्यौः॥५७॥

तद्वावा॑णस्सोम॒सुतो॑ मयो॒भुवः॑। तद॑श्विना शृणुत॒ः

सौभगा युवम्। अव ते हेड उदुत्तमम्। एना व्याघ्रं
 परिषस्वजानाः। सि॒ह॒ हि॒न्वन्ति॑ मह॒ते सौभ॑गाय।
 समु॒द्रन्न सु॒हव॑न्तस्त्रि॒वा॒सम्। म॒र्मृज्यन्ते॑ द्वी॒पिन॑म॒प्स्वन्तः॑।
 उद॒सावे॑तु सूर्यः। उदि॒दं मा॑म॒कव॑चः। उदि॑हि देव सूर्य।
 सह॒ व॒ग्नुना॒ मम॑। अ॒हव॑चो वि॒वाच॑नम्। मयि॒ वाग॑स्तु
 धर्ण॑सिः। यन्तु॒ न॒दयो॒ व॒ष्पन्तु॒ पर्जन्याः॑। सु॒पिप्प॒ला ओष॑धयो
 भवन्तु। अन्न॑वतामोद॒नव॑तामा॒मिख॑वताम्। ए॒षा॒ राजा॑
 भूय॑साम्॥५८॥

स्वधायै त्वा सुवेन द्यौस्सूर्य सप्त च॥१६॥ [१६]

ये के॒शिनः॑ प्रथ॒मास्स॒त्रमा॑सन्त। येभि॒राभृ॑त॒य्यदि॑द्वि॒रोच॑न्ते।
 तेभ्यो॑ जुहोमि बहु॒धा घृ॑तेन। रा॒यस्पोषे॑णे॒मव॑चसा॒ स॒
 सृ॑जाथ। नर्ते ब्रह्म॑ण॒स्तप॑सो विमो॒कः। द्वि॒नाम्नी॑ दी॒ख्या
 व॒शिनी॒ ह्यु॑ग्रा। प्र केशा॑स्सुवते॒ काण्डि॑नो भवन्ति। तेषां॑
 ब्र॒ह्मेदी॑शे वप॑नस्य॒ नान्यः॑। आ रो॑ह प्रोष्ठ॒द्विष॑हस्व॒ शत्रू॑न्।
 अवा॑स्नाग्दी॒ख्या व॒शिनी॒ ह्यु॑ग्रा॥५९॥

दे॒हि द॒खि॑णां॒ प्रति॑स्वायुः। अथा॑मुच्यस्व॒ वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्।
 येनाव॑प॒थस॒विता॒ ख्यु॑रेण। सोम॑स्य॒ राज्ञो॒ वरु॑णस्य वि॒द्वान्।
 तेन॑ ब्रह्मा॒णो वप॑ते॒दम॒स्योर्जे॑मम्। र॒य्या व॑चसा॒ स॒ सृ॑जाथ।
 मा ते॒ केशा॑ननु॒ गा॒द्वर्च॑ ए॒तत्। तथा॑ धा॒ता क॑रोतु ते।
 तुभ्य॑मिन्द्रो बृह॒स्पतिः॑। स॒विता॒ वर्च॑ आद॑धात्॥६०॥

तेभ्यो॑ नि॒धानं॑ बहु॒धा व्यैच्छ॑न्। अ॒न्त॒रा द्यावा॑पृथि॒वी
अ॒प॒स्सुवः॑। द॒र्भ॒स्त॒म्बे वी॒र्य॑कृते नि॒धाय॑। पौ॒५स्ये॑नेम॒व्वर्च॑सा
स॒५ सृ॑जाथ। बल॑न्ते बाहु॒वोस्स॑वि॒ता द॑धातु। सोम॑स्त्वाऽन॒क्तु
पय॑सा घृ॒तेन॑। स्त्रीषु॑ रू॒पम॑श्विनै॒तन्नि ध॑त्तम्। पौ॒५स्ये॑नेम॒व्वर्च॑सा
स॒५ सृ॑जाथ। यथ्सी॑मन्त॒ङ्कङ्क॑तस्ते लि॒लेख॑। यद्वा॑ ख॒बुरः
प॑रि॒व॒वर्ज॑ वप॒५स्ते। स्त्रीषु॑ रू॒पम॑श्विनै॒तन्नि ध॑त्तम्।
पौ॒५स्ये॑नेम॒५ स॒५ सृ॑जाथो वी॒र्येण॑॥६१॥

अवा॑स्त्राग्दी॒क्षा व॑शिनी हुं॒ग्राऽद॑धाद्ववर्ज॑ वप॒५ स्ते द्वे च॑॥१७॥

इन्द्र॒वै स्वा॑विशो॑ म॒रुतो॑ नापा॑चायन्। सोऽन॑पचाय्यमान
ए॒तद्वि॑घ्नम॑पश्यत्। तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। तेनै॒वासा॑न्त॒५
स॒५ स्त॒म्भव्य॑हन्। यद्व्य॑हन्। तद्वि॑घ्नस्य॑ विघ्न॒त्वम्।
वि पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्य॒५ ह॑ते। य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑
चैनमे॒ववै॑द॥६२॥

य॒५ राजा॑न॒व्विंशो॑ नाप॒चाये॑युः। यो वा॑ ब्राह्म॒णस्तम॑सा
पा॒प्मना॑ प्रावृ॒तस्स्यात्। स ए॒तेन॑ यजेत। वि॒घ्नेनै॒वैन॑द्वि॒हत्य॑।
वि॒शामा॑धि॒पत्य॑ङ्गच्छति। तस्य॑ द्वे द्वा॒दशे॑ स्तो॒त्रे भ॑वतः।
द्वे च॑तुर्वि॒५शे। औद्वि॑द्यमे॒व तत्। ए॒तद्वै ख॒त्रस्यौद्वि॑द्यम्।
यद॑स्मै स्वा॑विशो॑ ब॒लि॒५ ह॑रन्ति॥६३॥

हर॑न्त्यस्मै॒ विशो॑ ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्र॒तिख्या॑तङ्गच्छति। य ए॒ववै॑द॥
प्र॒बाहु॑ग्वा अ॒ग्रे ख॒त्राण्या॑तेपुः। तेषा॑मिन्द्रः॑ ख॒त्राण्या॑दत्त। न

वा इ॒मानि॑ र॒ख्य॒त्राण्य॑भू॒वन्निति॑। तन्न॒ख्यत्रा॑णन्न॒ख्यत्र॑त्वम्। आ
श्रेय॑सो॒ भ्रातृ॑व्यस्य॒ तेज॑ इन्द्रि॒यन्द॑त्ते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॒
चैनमे॒ववै॑द॒॥६४॥

तद्यथा॑ ह॒ वै संच॑क्रिणौ॒ कप्ल॑कावुपाव॑हितौ॒ स्याता॑म्। ए॒वमे॒तौ
यु॒ग्मन्तौ॒ स्तोमौ॑। अ॒यु॒ख्यु॒ स्तोमे॑षु क्रियेते। पा॒प्मनोऽप॑हत्यै।
अप॑ पा॒प्मानं॒ भ्रातृ॑व्य॒ हते॑। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॒
चैनमे॒ववै॑द॒। तद्यथा॑ ह॒ वै सू॒तग्रा॑म॒ण्यः। ए॒वञ्छ॑न्दा॒सि।
तेष्व॒सावा॑दित्यो बृ॒हती॒रभ्यू॑ढः॒॥६५॥

स॒तोबृ॑हतीषु स्तुवते स॒तो बृ॑हन्। प्र॒जया॑ प॒शुभि॑रसा॒नीत्ये॒व।
व्यति॑षक्ताभिस्स्तुवते। व्यति॑षक्त॒वै र॒ख्यत्र॑द्वि॒ंशा। वि॒शैवैन॑ङ् र॒ख्यत्रे॑ण
व्यति॑षजति। व्यति॑षक्ताभिस्स्तुवते। व्यति॑षक्तो॒ वै
ग्रा॑म॒णीस्स॑जा॒तैः। स॒जा॒तैरे॒वैन॑व्यति॑षजति। व्यति॑षक्ताभिस्स्तुवते।
व्यति॑षक्तो॒ वै पु॒रुषः॑ पा॒प्मभिः॑। व्यति॑षक्ताभिरे॒वास्य॑ पा॒प्मनो॑
नुदते॒॥६६॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

पी॒वो॑न्ना॒ रयि॑वृ॒धस्सु॑मे॒धाः। श्वे॒तस्सि॑षक्ति॒ नियु॑ता॒मभि॑श्रीः।
ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। वि॒श्वेन्न॑र॒स्स्वप॑त्यानि॒ चक्रुः॑।
रा॒येऽनु॑ य॒ञ्जतू॑ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॑षणा॒ धाति॑ दे॒वम्।
अ॒धा वा॒यु॒न्नियु॑त॒स्सश्च॑त॒ स्वाः। उ॒त श्वे॒तवै॑सु॒धिति॑न्निरे॒के। आ
वा॒यो प्र॑ याभिः। प्र वा॒युम॑च्छा॒ बृह॑ती म॒नीषा॒॑॥१॥

बृहद्रयिष्विंश्ववारां रथप्राम्। द्युतद्यामा नियुतः
 पत्यमानः। कविः कविमियखसि प्रयज्यो। आ नो
 नियुद्विंशतिनीभिरध्वरम्। सहस्रिणीभिरुपं याहि यज्ञम्।
 वायो अस्मिन् हविषि मादयस्व। यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा
 नः। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः। विश्वा जातानि परि ता
 बभूव। यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु॥२॥

वयः स्याम पतयो रयीणाम्। रयीणां पतिय्यंजतं बृहन्तम्।
 अस्मिन्भरे नृतमव्वाँजसातौ। प्रजापतिं प्रथमजामृतस्य।
 यजाम देवमधि नो ब्रवीतु। प्रजापते त्वन्निधिपाः पुराणः।
 देवानां पिता जनिता प्रजानाम्। पतिर्विश्वस्य जगतः
 परस्पाः। हविर्नो देव विहवे जुषस्व। तवेमे लोकाः प्रदिशो
 दिशश्च॥३॥

पुरावतो निवत उद्वतश्च। प्रजापते विश्वसृज्जीवधन्य इदन्नो
 देव। प्रतिहर्य हव्यम्। प्रजापतिं प्रथमय्यंजियानाम्।
 देवानामग्रे यजतय्यंजध्वम्। स नो ददातु द्रविणं
 सुवीर्यम्। रायस्पोष्विं प्यतु नाभिस्मस्मे। यो राय ईशे
 शतदाय उक्थ्यः। यः पशूनां रखिषिता विष्ठितानाम्।
 प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य॥४॥

सहस्रधामा जुषतां हविर्नः। सोमापूषणमौ देवौ।
 सोमापूषणा रजसो विमानम्। सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम्।

विषू॒वृतं॑ मन॑सा यु॒ज्यमा॑नम्। तज्जि॑न्वथो वृष॑णा प॒ञ्चर॑श्मिम्।
 दि॒व्य॑न्यस्स॒देन॑श्च॒क्र उ॒च्चा। पृ॒थि॒व्याम॒न्यो अ॒ध्यन्त॑रि॒ख्वे।
 ताव॑स्मभ्यं॑ पु॒रु॒वारं॑ पु॒रु॒ख्बुम्। रा॒यस्पोष॑वि॒ष्यता॒न्नाभि॑म॒स्मे॥ ५॥

धि॒यं पू॒षा जि॑न्वतु वि॒श्वमि॒न्वः। र॒यि॑ꣳ सोमो॑ रयि॒पति॑र्दधातु।
 अव॑तु दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा। बृ॒हद्व॑देम वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑।
 वि॒श्वान्य॑न्यो भु॒वना॑ ज॒जान॑। वि॒श्वम॒न्यो अ॑भि॒चर॑ष्वाण
 ए॒ति। सोमा॑पूषणा॒वव॑त॒न्धि॒यं मे। यु॒वभ्या॑वि॒श्वः पृ॑त॒ना
 जये॑म। उ॒दु॒त्त॒मवै॑रु॒णास्त॑भ्रा॒द्याम्। यत्कि॑ञ्चेदङ्कि॒तवा॑सः।
 अव॑ ते हे॒ड॒स्तत्त्वा॑ यामि। आ॒दि॒त्याना॑म॒वसा॑ न द॒खि॒षणा॑।
 धा॒रय॑न्त आ॒दि॒त्यास॑स्ति॒स्रो भूमी॑र्धारयन्। य॒ज्ञो दे॒वाना॑ꣳ
 शु॒चि॑र॒पः॥ ६॥

मनी॒षाऽस्तु॑ च॒र्तस्या॑स्मे कि॒तवा॑संश्च॒त्वारि॑ च॥१॥ [१]

ते शु॒क्रास॑श्शुच॑यो रश्मि॒वन्तः॑। सीद॑न्नादि॒त्या अधि॑ ब॒रु॒हिषि॑
 प्रि॒ये। कामे॑न दे॒वास्सर॑थ॒न्दि॒वो नः॑। आ या॑न्तु य॒ज्ञमु॑प
 नो जुषा॑णाः। ते सू॒नवो॑ अ॒दितेः॑ पी॒वसा॑मिष॑म्। घृ॒तं
 पि॒न्वत्प्र॑ति॒हर्य॑न्नु॒तेजाः॑। प्र य॒ज्ञिया॑ य॒जमा॑नाय ये॒मुरे।
 आ॒दि॒त्याः कामं॑ पि॒तुम॑न्त॒मस्मे। आ नः॑ पु॒त्रा अ॑दि॒तेर्या॑न्तु
 य॒ज्ञम्। आ॒दि॒त्यासः॑ प॒थिभि॑र्दे॒व्यानैः॑ ॥ ७॥

अ॒स्मे काम॑न्दा॒शुषे॑ स॒न्नम॑न्तः। पु॒रोडा॑शङ्कृ॒तव॑न्त॒ञ्जुष॑न्ताम्।
 स्क॒भा॒यत॑ नि॒र्ऋ॒तिꣳ से॒धता॑म॒तिम्। प्र र॒श्मिभि॑र्य॒तमा॑ना

अमृ॒धाः। आदि॑त्याः काम॒ प्रय॑ता॒वृष॑दृ॒तिम्। जुष॑ध्व॒न्नो
ह॒व्यदा॑ति॒य्यंज॑त्राः। आ॒दि॒त्यान्का॒मम॑व॒से हु॒वेम। ये भू॒तानि॑
ज॒नय॑न्तो वि॒चि॒ख्युः। सीद॑न्तु पु॒त्रा अदि॑तेरु॒पस्थ॑म्। स्ती॒र्णं
ब॒र्हि॒ह्वि॒रद्या॑य दे॒वाः॥८॥

स्ती॒र्णं ब॒र्हि॒स्सी॑दता य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। ध्रा॒जास्से॑ध॒न्तो
अम॑ति॒न्दुरे॒वा॑म्। अ॒स्मभ्य॑ पु॒त्रा अदि॑तेः प्र य॑स॒ता।
आदि॑त्याः काम॑ ह॒विषो॑ जुषा॒णाः। अ॒ग्ने नय॑ सु॒पथा॑
रा॒ये अ॒स्मान्। वि॒श्वानि॑ दे॒व व॒युना॑नि वि॒द्वान्।
यु॒यो॒ध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॑णमे॒नः। भूयि॑ष्ठान्ते नम॑ उ॒क्तिर्वि॑धेम।
प्र व॑श॒शुक्रा॑य भान॒वे भर॑ध्वम्। ह॒व्यं म॒तिश्चा॒ग्नये॑ सु॒पूत॑म्॥९॥

यो दै॒व्यानि॑ मा॒नुषा॑ ज॒नू॑षि॒। अ॒न्तर्वि॑श्वानि वि॒द्वन्ना
जिगा॑ति। अ॒च्छा गि॒रो म॒तयो॑ दे॒वय॑न्तीः। अ॒ग्नि॒य्यन्ति॑
द्रवि॑णं भि॒क्षमा॑णाः। सु॒स॒न्द॒शः सु॒प्रती॑कः स्व॒श्च॑म्।
ह॒व्यवा॑ह॒मर॑तिं मा॒नुषा॑णाम्। अ॒ग्ने त्वम॑स्मद्यु॒योध्य॑मी॒वाः।
अ॒न॒ग्नि॒त्रा अ॒भ्यम॑न्त कृ॒ष्टीः। पुन॑र॒स्मभ्य॑ सु॒वि॒ताय॑ दे॒व।
ख्या॑र्वि॒श्वैर्भि॒रज॑रैर्भिर्यज॒त्र॥१०॥

अ॒ग्ने त्वं पा॑रया॒ नव्यो॑ अ॒स्मान्। स्व॒स्तिभि॑रति॒ दुर्गा॑णि
वि॒श्वानि॑। पू॒श्च पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी। भवा॑ तो॒काय॑ तन॒याय॑
श॒य्योः। प्रका॑रवो मन॒ना व॒च्यमा॑नाः। दे॒वद्री॑ची॒न्नय॑त
दे॒वय॑न्तः। द॒खि॒णावा॒ङ्गाजि॑नी प्रा॒च्येति॑। ह॒विर्भर॑न्त्य॒ग्नये॑

घृताचीं। इन्द्रन्नरो युजे रथम्। जगृग्णाते दखिणमिन्द्र
हस्तम्॥११॥

वसूयवो वसुपते वसूनाम्। विद्मा हि त्वा गोपतिः शूर
गोनाम्। अस्मभ्यश्चित्रवृषणः रयिन्दाः। तवेदद्विंश्वम्भितः
पशव्यम्। यत्पश्यसि चख्वसा सूर्यस्य। गवामसि गोपतिरेकं
इन्द्र। भख्वीमहि ते प्रयतस्य वस्वः। समिन्द्र गो मनसा
नेषि गोभिः। सः सूरिभिर्मघवन्त्सः स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा
देवकृतय्यँदस्ति॥१२॥

सन्देवानाः सुमत्या यज्ञियानाम्। आराच्छत्रुमप
बाधस्व दूरम्। उग्रो यशशम्बः पुरुहूत तेन। अस्मे
धेहि यवमद्गोमदिन्द्र। कृधीधियञ्जिरे वाजरत्नाम्। आ
वेधसः स हि शुचिः। बृहस्पतिः प्रथमज्ञायमानः। महो
ज्योतिषः परमे व्योमन्। सप्तास्यस्तुविजातो रवेण। वि
सप्तरश्मिरधमत्तमाः सि॥१३॥

बृहस्पतिस्समजयद्वसूनि। महो व्रजान्गोमतो देव एषः।
अपस्सिषासन्त्सुवरप्रतीतः। बृहस्पतिरुहन्त्यमित्रमर्कः।
बृहस्पते पर्येवा पित्रे। आ नो दिवः पार्वीरवी। इमा
जुह्वाना यस्ते स्तनः। सरस्वत्यभि नो नेषि। इयः
शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्। सानुं गिरीणान्तविषेभिरूर्मिभिः।
पारावदघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः। सरस्वतीमा विवासेम
धीतिभिः॥१४॥

दे॒व॒या॒नैर्दे॒वा॒स्सु॒पू॒त॒य्यै॒ज॒त्र॒ ह॒स्त॒म॒स्ति॒ त॒मा॒ꣳस्यु॒र्मि॒भिर्द्वे॒ च॑॥२॥ [२]

सो॒मो॑ धे॒नुꣳ सो॒मो॑ अ॒र्व॒न्त॒मा॒शुम्। सो॒मो॑ वी॒र॒ङ्क॑र्मु॒न्य॑न्ददातु।
सा॒द॒न्य॑र्वि॒द॒थ्यꣳ स॒मेय॑म्। पि॒तु॒श्श्र॑व॒ण॒य्यो॑ ददाशदस्मै।
अषा॑ढ्य्यु॒त्सु॒ त्वꣳ सो॒म॒ क्र॑तु॒भिः। या ते॒ धा॒मा॒नि
ह॒विषा॑ यज॑न्ति। त्वमि॒मा ओष॑धी॒स्सो॒म॒ वि॒श्वाः॑। त्वम॒पो
अ॒ज॒न॒य॒स्त्वङ्गाः॑। त्वमा॑त॒त॒न्थो॒र्व॒न्त॒रि॒ख्यम्। त्व॒ज्योति॑षा॒ वि
त॒मो॑ वव॑र्थ॥१५॥

या ते॒ धा॒मा॒नि दि॒वि या पृ॑थि॒व्याम्। या प॑र्व॒ते॒ष्वोष॑धी॒ष्वप्सु॑।
तेभि॑र्नो॒ वि॒श्वै॑स्सु॒मना॑ अहे॒ड॒न्न। राज॑न्थ॒सो॒म॒ प्र॒ति॒ ह॒व्या
गृ॒भाय॑। वि॒ष्णो॒र्नु॒क॒न्त॒द॒स्य॑ प्रि॒यम्। प्र त॒द्विष्णुः॑। प॒रो मा॑त्र॒या
त॒नुवा॑ वृ॒धान। न ते॒ महि॑त्वमन्व॑श्नुवन्ति। उ॒भे ते॒ वि॒द्म
रज॑सी पृथि॒व्या वि॒ष्णो॑ दे॒व॒ त्वम्। प॒र॒म॒स्य॑ वि॒त्से॑॥१६॥

विच॑क्रमे॒ त्रि॒दे॒वः। आ ते॒ म॒हो यो जा॒त ए॒व। अ॒भि
गो॒त्राणि॑। आ॒भि॒स्स्पृ॒धो मि॒थ॒ती॒र॒रि॒ष्यन्। अ॒मि॒त्र॒स्य
व्य॒थया॑ म॒न्युमि॑न्द्र। आ॒भि॒र्वि॒श्वा॑ अ॒भ्यु॒जो वि॒षू॒चीः।
आ॒र्या॑य॒ विशो॑व॒तारी॒र्दासीः॑। अ॒यꣳ शृ॑ण्वे॒ अध॑ जय॑न्नु॒त
घ्न॒न्। अ॒य॒मु॒त प्र॑ कृ॒णु॒ते यु॒धा गाः। य॒दा स॒त्यङ्कृ॑णु॒ते
म॒न्युमि॑न्द्रः॥१७॥

वि॒श्व॑न्टु॒ढं भ॑य॒त ए॒ज॑द॒स्मात्। अ॒नु॒ स्व॒धा॒म॒ख्य॒र॒न्नापो॑ अ॒स्य।
अ॒व॑र्ध॒त म॒ध्य॒ आ ना॒व्या॑नाम्। स॒ग्री॒ची॒नेन॑ म॒न॑सा॒ तमि॑न्द्र

ओजिष्ठेन। हन्मनाहन्नभिद्यन्। मरुत्वंन्तवृषभवाँवृधानम्।
 अकवारिन्दिव्यं शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनाय।
 उग्रं सहोदामिह तं हुवेम। जनिष्ठा उग्रस्सहसे
 तुराय॥१८॥

मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः। अवर्धन्निन्द्रं मरुतंश्चिदत्र।
 माता यद्वीरन्दधनद्धनिष्ठा। कस्यावो मरुतस्स्वधाऽऽसीत्।
 यन्मामेकं समर्धत्ताहिहत्यै। अहं ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान्।
 विश्वस्य शत्रोरनमव्वधस्त्रैः। वृत्रस्य त्वा श्वसथा दीषमाणाः।
 विश्वे देवा अजहुर्ये सखायः। मरुद्विरिन्द्र सख्यन्ते
 अस्तु॥१९॥

अथेमा विश्वाः पृतना जयासि। वर्धोवृत्रं मरुत इन्द्रियेण।
 स्वेन भामेन तविषो बभूवान्। अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः।
 सुगा अपश्चकर वज्रबाहुः। स यो वृषा वृष्णिंयेभिस्समोकाः।
 महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट्। सतीनसत्वा हव्यो भरेषु।
 मरुत्वाँनो भवत्विन्द्र ऊती। इन्द्रो वृत्रमंतरद्वृत्रतूर्ये॥२०॥

अनाधृष्यो मघवा शूर इन्द्रः। अन्वेनविंशो अमदन्त
 पूर्वीः। अयं राजा जगतश्चष्णीनाम्। स एव वीरस्स
 उ वीर्यावान्। स एकराजो जगतः परस्पाः। यदा
 वृत्रमंतरच्छूर इन्द्रः। अथाभवदमिताभिकृतूनाम्। इन्द्रो
 यज्ञवर्धयन्विश्ववेदाः। पुरोडाशस्य जुषतां हविर्नः।

वृत्रन्तीर्त्वा दानववृत्रबाहुः॥२१॥

दिशोऽदृ॒हदृ॒हिता दृ॒हणेन। इ॒मय्यँ॒ज्ञवँ॒धयन्वि॒श्ववे॑दाः।
पुरो॒डाशं॑ प्र॒ति गृ॒भ्णा॒त्विन्द्रः॑। य॒दा वृ॒त्रम॑त॒रच्छू॒र इन्द्रः॑।
अथै॒करा॒जो अ॑भव॒ज्जनाना॑म्। इन्द्रो॑ दे॒वाञ्छ॑म्ब॒रह॒त्य
आव॑त्। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑म॒भव॑त्पुरो॒गाः। इन्द्रो॑ य॒ज्ञे ह॒विषा॑
वावृ॒धानः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो अ॑भ॒यः श॒र्म य॑स॒त्। य॒स्सप्त॑ सि॒न्धुः
रद॑धात्पृथि॒व्याम्। य॒स्सप्त॑ लो॒कान॑कृ॒णोदि॑शश्च। इन्द्रो॑
ह॒विष्मा॒न्त्सग॑णो म॒रुद्भिः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो य॒ज्ञमि॒होप॑ यास॒त्॥२२॥

व॒वर्थ॑ वि॒थ्म इन्द्र॑स्तुरायास्तु वृ॒त्रतू॒र्ये व॒ज्र॑बाहुः पृथि॒व्याञ्जीणि॑ च॥३॥ [३]

इन्द्र॑स्तर॒स्वान॑भिमाति॒होग्रः॑। हि॒र॑ण्यवाशीरिषि॒रस्सु॑व॒र्षाः।
तस्य॑ व॒यः सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑ भ॒द्रे सौ॑म॒नसे॑ स्या॒म।
हि॒र॑ण्यव॒र्णो अ॑भ॒यङ्कृ॑णोतु। अ॒भि॒मा॒ति॒हेन्द्रः॑ पृ॒त॒नासु॑ जि॒ष्णुः।
स न॒श्शर्म॑ त्रि॒वरू॑थ॒र्विं य॑स॒त्। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभि॑स्सदा॒
नः। इन्द्र॑ः स्तु॒हि व॒ज्रिण॑ः स्तोम॑पृष्ठम्। पुरो॒डाश॑स्य
जुष॑ता॒ ह॒विर्नः॑॥२३॥

ह॒त्वाभि॑मा॒तीः पृ॒त॒ना॒स्सह॑स्वान्। अथा॑भ॒यङ्कृ॑णुहि वि॒श्वतो॑ नः।
स्तु॒हि शूर॑वँ॒ज्रिण॑मप्र॒तीत्त॑म्। अ॒भि॒मा॒ति॒हनं॑ पुरु॒हूत॑मिन्द्र॒म्। य
ए॒क इ॒च्छ॒तप॑ति॒र्जने॑षु। तस्मा॑ इन्द्रा॒य ह॒विरा॑ जु॒होत॑। इन्द्रो॑
दे॒वाना॑मधि॒पाः पुरो॑हि॒तः। दि॒शां प॑ति॒रभ॑वद्वाजिनी॒वान्।
अ॒भि॒मा॒ति॒हा त॑वि॒षस्तु॑विष्मा॒न्। अ॒स्मभ्य॑श्चि॒त्रवृ॑ष॒णः

रयिन्दात्॥२४॥

य इमे द्यावापृथिवी महित्वा। बलेनादृहदभिमातिहेन्द्रः।
स नो हविः प्रति गृभ्णातु रातये। देवानान्देवो निधिपा
नो अव्यात्। अनवस्ते रथवृष्णे यत्ते। इन्द्रस्य नु
वीर्याण्यहन्नहिम्। इन्द्रो यातोऽवसितस्य राजा। शमस्य च
शृङ्गिणो वज्रबाहुः। सेदु राजा ख्येति च ऋणीनाम्। अरान्न
नेमिः परि ता बभूव॥२५॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्। वितिग्मेन वृषभेणा
पुरोभेत्। सवृज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः। प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः।
विष्णुन्देवव्रूणमृतये भगम्। मेदसा देवा वपया यजध्वम्।
ता नो यज्ञमार्गतव्विश्वधेना। प्रजावदस्मे द्रविणेह धत्तम्।
मेदसा देवा वपया यजध्वम्। विष्णुश्च देवव्रूणश्च
रातिम्॥२६॥

ता नो अमीवा अप बाधमानौ। इमय्यंज्ञञ्जुषमाणावुपेतम्।
विष्णूवरुणा युवमध्वराय नः। विशे जनाय महि शर्म
यच्छतम्। दीर्घप्रयञ्जू हविषा वृधाना। ज्योतिषाऽरातीर्दहतन्तमांसि
ययोरोजसा स्कभिता रजांसि। वीर्येभिर्वीरतमा शविष्ठा।
याऽपत्ये ते अप्रतीत्ता सहोभिः। विष्णू अगन्वरुणा
पूर्वहूतौ॥२७॥

विष्णूवरुणावभिशस्तिपावाम्। देवा यजन्त हविषा घृतेन।

अपामी॑वाꣳ सेधतꣳ र॒ख्यसं॑श्च। अथा॑धत्त॒य्यँज॑मानाय॒
शय्योः॑। अꣳहोमु॑चा वृष॒भा सु॑प्रतू॒र्ती। दे॒वाना॑न्दे॒वत॑मा
शचि॑ष्ठा। विष्णू॑वरुणा॒ प्रति॑हर्यतन्नः। इ॒दन्न॑रा प्र॒यत॑तमू॒तये॑
ह॒विः। म॒ही नु द्यावा॑पृथि॒वी इ॒ह ज्येष्ठे॑। रु॒चा भ॑वताꣳ
शुच॑यद्वि॒रकैः॑॥ २८॥

यथ्सी॑ध्वँरि॒ष्ठे बृ॒हती वि॑मि॒न्वन्। नृ॒वद्भ्यो॑ख्या पप्र॒थाने॑भिरेवैः।
प्रपूर्व॑जे पि॒तरा॒ नव्य॑सीभिः। गी॒र्भिः कृ॑णुध्वꣳ स॒दने॑ ऋ॒तस्य॑।
आ नो॑ द्यावा॑पृथि॒वी दै॒व्येन॑। जने॑न यातं म॒हिं वा॑ध्वँरू॒थम्।
स इ॒थ्स्वपा॑ भुव॑नेष्वास। य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी ज॒जान॑। उ॒र्वी
ग॒भीरे॑ रज॑सी सु॒मेकैः॑। अ॒वꣳशे॑ धी॒रश्श॑च्या॒ समै॑रत्॥ २९॥

भूरि॑न्द्वे अच॑रन्ती चर॑न्तम्। प॒द्वन्त॒ङ्ग॒र्भम॑पदी॒दधा॑ते। नित्य॑न्न
सू॒नुं पि॒त्रोरु॑पस्थैः। तं पि॑पृतꣳ रो॒दसी॑ स॒त्यवा॑चम्।
इ॒दन्द्या॑वापृथि॒वी स॒त्यम॑स्तु। पि॒त॒र्मात॑र्यदि॒होप॑ ब्रु॒वे वा॑म्।
भू॒तन्दे॒वाना॑मव॒मे अवो॑भिः। वि॒द्यामे॑षवृँज॒नञ्जी॑र- दा॒नुम्।
उ॒र्वी पृ॒थ्वी ब॑हु॒ले दू॑रे अ॒न्ते। उप॑ ब्रु॒वे नम॑सा य॒ज्ञे अ॒स्मिन्।
दधा॑ते ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतू॒र्ती। द्यावा॑ र॒ख्यतं॑ पृथि॒वी नो
अ॒भ्वात्। या जा॒ता ओष॑धयोऽति॒ विश्वाः॑ परि॒ष्ठाः। या
ओष॑धय॒स्सोम॑रा॒जीर॑श्चाव॒तीꣳ सोम॑व॒तीम्। ओष॑धी॒रिति॑
मा॒तरो॑ऽन्या वो॑ अ॒न्याम॑वतु॥ ३०॥

हविर्नो दाद्भूव रतिं पूर्वहूतावकैरैरदस्मिन्यञ्च च॥ ४॥ [४]

शुचि॑न्नु स्तोमꣳ श॒जथ॑द्वृ॒त्रम्। उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी प्र च॑ऽणि॒भ्यः।

आ वृत्रहणा गीर्भिर्विप्रः। ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता। सूक्तस्य
बोधि तनयश्च जिन्वा। विश्वन्तद्भद्रय्यँदवन्ति देवाः। बृहद्वदेम
विदथे सुवीराः। स ई२ सत्येभिस्सखिभिश्शुचिर्द्विः।
गोधायसर्विधनसैरतर्दत्। ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैः॥ ३१॥

धर्मस्वेदेभिर्द्रविणव्याँनद। ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथावशम्।
सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः। यो गा उदाजुथ्स दिवे
वि चाभजत्। महीव रीतिश्शवसा सरत्पृथक्। इन्धानो
अग्निर्वनवद्वनुष्यतः। कृतब्रह्मा शूशुवद्रातहव्य इत्। जातेन
जातमतिस्मृत् सृ२सते। यय्यँय्यँजङ्गुते ब्रह्मणस्पतिः।
ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहो॥ ३२॥

रायस्स्याम रथ्यो विवंस्वतः। वीरेषु वीरा२ उपपृङ्क्षि नस्त्वम्।
यदीशानो ब्रह्मणा वेषि मे हवम्। स इज्जनेन स विशा स
जन्मना। स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः। देवानाय्यँः पितरमा
विवांसति। श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। यास्ते पूषन्नावो
अन्तः। शुक्रन्ते अन्यत्पूषेमा आशाः। प्रपथे पथामजनिष्ट
पूषा ॥ ३३॥

प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः। उमे अभि प्रियतमे सधस्थै।
आ च परा च चरति प्रजानन्। पूषा सुबन्धुर्दिव
आ पृथिव्याः। इडस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः। तन्देवासो
अददुस्सूर्यायै। कामेन कृतन्तवस२ स्वश्वम्। अजाऽश्वः

पशुपा वाजं बस्त्यः। धियञ्जिन्वो विश्वे भुवने अर्पितः। अष्ट्रां
पूषा शिथिरामुद्वरीवृजत्॥३४॥

सञ्चरुषाणो भुवना देव ईयते। शुची वो हव्या
मरुतश्शुचीनाम्। शुचिः॑ हिनोम्यध्वरः॑ शुचिभ्यः।
ऋतेन सत्यमृतसाप आयन्। शुचिजन्मानश्शुचयः पावकाः।
प्र चित्रमर्कङ्गुणते तुराय। मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये
सहाः॑सि सहसा सहन्ते। रेजन्ते अग्ने पृथिवी मखेभ्यः।
अः॑सेष्वा मरुतः खादयो वः॥३५॥

वरुषस्सुरुक्मा उप शिश्रियाणाः। वि विद्युतो न वृष्टिभी
रुचानाः। अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः। या वश्शर्म
शशमानाय सन्ति। त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि।
अस्मभ्यन्तानि मरुतो वियन्त। रयित्रो धत्त वृषणस्सुवीरम्।
इमे तुरं मरुतो रामयन्ति। इमे सहस्सहस आ नमन्ति।
इमे शः॑सर्व्वनुष्यतो नि पान्ति॥३६॥

गुरुद्वेषो अरुरुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहैव। प्रप्र
जायन्ते अकंवा महौभिः। पृश्नैः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः।
स्वया मत्या मरुतस्स मिमिख्युः। अनु ते दायि मह
इन्द्रियाय। सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये। अनु र्व्वत्रमनु सहो
यजत्र। इन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्ये। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते
अस्ति॥३७॥

शिख्या सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्व९ हि दृढा
मघवन्विचेताः। अपावृधि परिवृतिन्न राधः। इन्द्रो राजा
जगतश्चरणीनाम्। अधिखमि विषुरूपय्यँदस्ति। ततो
ददातु दाशुषे वसूनि। चोदद्राध उपस्तुतश्चिदवाक्। तमुष्टुहि
यो अभिभूत्योजाः। वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः। अषाढमुग्र९
सहमानमाभिः॥ ३८ ॥

गीर्भिर्वर्ध वृषभश्चरणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशे।
तमुष्टवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र
धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्र
द्युम्न९ सुवर्वद्धेह्यस्मे॥ ३९ ॥

वराहैर्विश्वहाञ्जनिष्ठ पृषोद्वरीवृजत्खादयो वः पान्त्यस्त्याभिर्नवं च॥५॥ [५]

आ देवो यातु सविता सुरत्रः। अन्तरिख्यप्रा वहमानो
अश्वैः। हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशयश्च प्रसुवश्च
भूम। अभीवृतङ्कुशनैर्विश्वरूपम्। हिरण्यशम्यय्यँजतो
बृहन्तम्। आस्थाद्रथ९ सविता चित्रभानुः। कृष्णा रजा९
सि तविषीन्दधानः। सघा नो देवस्सविता सवाय। आ
साविषद्वसुपतिर्वसूनि॥ ४० ॥

विश्रयमाणो अमतिमुरूचीम्। मूर्तभोजनमधरासतेन।
विजनाञ्छावाशिशिंतिपादो अख्यन्। रथ९ हिरण्यप्रउगवँहन्तः।
शश्वद्दिशस्सवितुर्देव्यस्य। उपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थुः।

वि सुप॒र्णो अ॒न्तरि॑ख्याण्यख्यत्। ग॒भीर॑वे॒पा अ॒सुर॑स्सुनी॒थः।
 क्ने॑दानी॒ः सूर्यः॑ कश्चि॒केत। क॒त॒मान्धा॑ः र॒श्मिर॒स्या
 त॑तान॥४१॥

भग॒न्धिय॑व्वाँजय॑न्तः पुर॑न्धिम्। नरा॒शः॑ सो ग्रा॒स्पति॑र्नो
 अव्यात्। आ ये वा॒मस्य॑ सङ्ग॒थे र॑यी॒णाम्। प्रि॒या दे॒वस्य॑
 सवि॒तुस्स्या॑म। आ नो वि॒श्वे अ॒स्क्रा॑गमन्तु दे॒वाः। मि॒त्रो
 अ॒र्य॑मा वरु॑णस्स॒जोषाः॑। भुव॑न् यथा॑ नो वि॒श्वे वृ॒धासः॑।
 कर॑न्त्सुषा॒हा वि॒थुर॑न्न शवः॑। शन्नो॑ दे॒वा वि॒श्वदे॒वा भव॑न्तु।
 शः॑ सर॑स्वती स॒ह धी॒भिर॑स्तु॥४२॥

शम॑भिषाच॒श्शमु॑ राति॒षाचः॑। शन्नो॑ दि॒व्याः पार्थि॑वा॒श्शन्नो॑
 अप्याः॑। ये स॑वि॒तुस्स॒त्यस॑वस्य वि॒श्वे। मि॒त्रस्य॑ व्र॒ते वरु॑णस्य
 दे॒वाः। ते सौ॒भगँ॑वीरव॒द्भोम॑द॒प्रः। दधा॑तन् द्रवि॑णश्चि॒त्रम॑स्मे।
 अ॒ग्ने या॒हि द॒त्यव्वाँरि॑षेण्यः। दे॒वाः अ॒च्छा ब्र॑ह्म॒कृता॑
 गु॒णेन॑। सर॑स्वतीं म॒रुतो॑ अ॒श्विना॒पः। य॒खिष॒ दे॒वान्र॑त्न॒धेया॑य
 वि॒श्वान्॑॥४३॥

द्यौः पि॑तः पृथि॑वि मा॒तर॑ध्रुक्। अ॒ग्ने भ्रा॑त॒र्वस॑वो मृ॒डता॑
 नः। वि॒श्व आ॑दि॒त्या अ॑दि॒ते स॒जोषाः॑। अ॒स्मभ्य॑ः शर्म
 बहु॑ल॒व्वि य॑न्त। वि॒श्वे दे॒वाश्शृ॑णु॒तेमः॑ हव॑ मे। ये अ॒न्तरि॑ख्ये
 य उप॒ द्यवि॑ ष्ठा। ये अ॒ग्निजि॒ह्वा उ॒त वा॒ यज॑त्राः।
 आ॒सद्या॑स्मिन्ब॒र्हिषि॑ मा॒दय॑ध्वम्। आ वा॑ मि॒त्रावरु॑णा

हव्यजुष्टिम्। नमसा देवाववसाववृत्याम्॥४४॥

अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सहा अस्माकम्। वृष्टिर्दिव्या सुपारा।
युवध्वंस्त्राणि पीवसा वसाथे। युवोरच्छिद्रा मन्तवो ह सर्गाः।
अवातिरतमनृतानि विश्वाः। ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे। तथ्सु
वा मित्रावरुणा महित्वम्। ईर्मा तस्थुषीरहभिर्दुदुहे। विश्वाः
पिन्वथ स्वसरस्य धेनाः। अनु वामेकः पविरा ववर्ति॥४५॥

यद्व॥हिष्ठन्नाति विदे सुदानू। अच्छिद्र॥ शर्म भुवनस्य
गोपा। ततो नो मित्रावरुणाववीष्टम्। सिषासन्तो
जी(जि?)गिवा॥संस्स्याम। आ नो मित्रावरुणा हव्यदातिम्।
घृतैर्गव्यूतिमुख्यतमिडाभिः। प्रति वामत्र वरमा जनाय।
पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः। प्र बाहवांसिसृतजीवसे नः।
आ नो गव्यूतिमुख्यतमद्वृतेन॥४६॥

आ नो जने श्रवयतय्युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा
हवेमा। इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः। खिप्रेषवे देवाय
स्वधाम्ने। अषाढाय सहमानाय मीढुषे। तिग्मायुधाय भरता
शृणोतन। त्वादत्तेभी रुद्र शन्तमेभिः। शत॥ हिमा अशीय
भेषजेभिः। व्यस्मद्वेषो वितरव्यै॥हः। व्यमीवा॥श्वातयस्वा
विषूचीः॥४७॥

अहन्विभग्नि मा नस्तोके। आ ते पितर्मरुता॥ सुम्रमेतु। मा
नस्सूर्यस्य सन्दृशो युयोथाः। अभि नो वीरो अर्वति ख्यमेत।

प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः। एवा बभ्रो वृषभ चेकितान।
 यथा देव न हृणीषे न हंसि। हावनश्रूनी रुद्रेह बोधि।
 बृहद्वदेम विदथे सुवीराः। परि णो रुद्रस्य हेतिस्तुहि श्रुतम्।
 मीढुष्टमाहन्विभषि। त्वमग्रे रुद्र आ वो राजानम्॥४८॥

वसूनि ततानास्तु विश्वान् ववृत्यावैवर्ति घृतेन विषूचीशश्रुतन्दे च॥६॥ [६]

सूर्यो देवीमुषसः रोचमानामर्यः। न योषामभ्येति पश्चात्।
 यत्रा नरो देवयन्तो युगानि। वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम्। भद्रा
 अश्वा हरितस्सूर्यस्य। चित्रा एदग्वा अनुमाद्यासः। नमस्यन्तो
 दिव आ पृष्ठमस्थुः। परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः। तथ्सूर्यस्य
 देवत्वन्तन्महित्वम्। मध्या कर्तोर्विततः सञ्जभार॥४९॥

यदेदयुक्त हरितस्सधस्थात्। आद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै।
 तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचख्ये। सूर्यो रूपङ्गुते द्यौरुपस्थे।
 अनन्तमन्यद्रुशदस्य पाजः। कृष्णमन्यद्धरितस्सं भरन्ति।
 अद्या देवा उदिता सूर्यस्य। निरहंसः पिपृतान्निरवद्यात्।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ताम्। अदितिस्सिन्धुः पृथिवी उत
 द्यौः॥५०॥

दिवो रुक्म उरुचख्या उदेति। दूरे अर्थस्तरणिभ्राजमानः।
 नूनञ्जनास्सूर्येण प्रसूताः। आयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि। शन्नो
 भव चख्यंसा शन्नो अह्ना। शं भानुना शं हिमा शङ्गुणेन।
 यथा शमस्मै शमसद्दुरोणे। तथ्सूर्य द्रविणन्धेहि चित्रम्।

चित्रन्देवानामुदङ्गादनीकम्। चख्बुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥५१॥

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिख्यम्। सूर्य आत्मा
जगतस्तस्थुषश्च। त्वष्टा दधत्तन्नस्तुरीपम्। त्वष्टा वीरं
पिशङ्गरूपः। दशेमन्त्वष्टुर्जनयन्त गर्भम्। अतन्द्रासो
युवतयो बिभर्त्रम्। तिग्मानीकः स्वयंशसञ्जनैषु।
विरोचमानं परिषीन्नयन्ति। आविष्ट्यो वर्धते चारुरासु।
जिह्मानामूर्ध्वस्वयंशा उपस्थे॥५२॥

उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात्। प्रतीचीं सिं॒हं प्रतिजोषयेते।
मित्रो जनान्प्र स मित्र। अयं मित्रो नमस्यस्सुशेवः। राजा
सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः। तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्य। अपि
भद्रे सौमनसे स्याम। अनुमीवास इडया मदन्तः। मितज्मवो
वरिमन्ना पृथिव्याः। आदित्यस्य व्रतमुपक्ष्यन्तः॥५३॥

वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम। मित्रन्न ई॒शं शिम्या गोषु
गव्यवत्। स्वाधियो विदथे अप्सवर्जीजनन्। अरेजयता॒
रोदसी पाजसा गिरा। प्रति प्रियय्यंजतञ्जनुषामवः। महा॒
आदित्यो नमसोपसद्यः। यातयञ्जनो गृणते सुशेवः। तस्मा
एतत्पन्यतमाय जुष्टम्। अग्नौ मित्राय हविरा जुहोत। आ
वा॒रथो रोदसी बद्धधानः॥५४॥

हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः। घृतवर्तनिः पविभीरुचानः।
इषावौढा नृपतिर्वाजिनीवान्। स पप्रथानो अभि पञ्च भूमः।

त्रिव॒न्धुरो॑ म॒न॒साया॑तु यु॒क्तः। वि॒शो॒ येन॒ गच्छ॑थो दे॒व॒यन्तीः॑।
कु॒त्रा॑ चि॒द्याम॑म॒श्विना॒ दधा॑ना। स्व॒श्वा य॒शसा॑ऽऽया॑तम॒र्वाक्।
द॒क्षा नि॒धिं म॒धुम॑न्तं पि॒बाथः। वि॒ वा॒५ रथो॑ व॒ध्वा
याद॑मानः॥५५॥

अन्ता॑न्दि॒वो बा॑धते वर्त॒निभ्या॑म्। यु॒वोश्चि॑यं परि॒ योषा॑वृणीत।
सू॒रो दु॒हिता॑ परि॒तक्मि॑यायाम्। यद्दे॒व॒यन्त॑मव॒थ॒शची॑भिः।
परि॑घ्न॒५ सवा॑ म॒नावा॑व्यो॒गाम्। यो ह॒स्यवा॑५ रथि॒राव॑स्त
उ॒स्त्राः। रथो॑ यु॒जानः॑ परि॒याति॑ वर्तिः। तेन॑ न॒शँय्यो॑रुष॒सो
व्यु॑ष्टौ। न्य॑श्विना वह॒तय्य॑ञ्जे अ॒स्मिन्। यु॒वं भु॑ज्युमव॒विद्ध॑५
समु॒द्रे॥५६॥

उद॑ह॒थुर॑र्ण॒सो अ॒स्त्रि॑धानैः। प॒त॒त्रिभि॑र॒श्रमै॑र॒व्यथि॑भिः।
द॒५ स॒नाभि॑र॒श्विना॒ पा॒रय॑न्ता। अ॒ग्नी॑षोमा॒ यो अ॒द्य वा॑म्।
इ॒दव्य॑च॒स्सप॑र्यति। तस्मै॑ ध॒त्त५ सु॒वीर्य॑म्। ग॒वां पोष॑५
स्व॒श्विय॑म्। यो अ॒ग्नी॑षोमा॒ ह॒विषा॑ स॒पर्या॑त्। दे॒व॒द्री॑चा॒ मन॑सा
यो घृ॒तेन॑। तस्य॑ व्र॒त५ र॒ख्यतं॑ पा॒तम॑५ह॒सः॥५७॥

वि॒शे ज॒नाय॑ म॒हि श॑र्म यच्छ॒तम्। अ॒ग्नी॑षोमा॒ य
आहु॑तिम्। यो वा॒न्दाशा॑द्ध॒विष्कृ॑तिम्। स प्र॒जया॑
सु॒वीर्य॑म्। वि॒श्वमा॑युर्व्य॒श्वव॑त्। अ॒ग्नी॑षोमा॒ चेति॑ तद्वी॒र्य॑वाम्।
यदमु॑ष्णीतमव॒सं प॑णिङ्गोः। अ॒वाति॑रतं प्रथ॒यस्य॑ शे॒षः।
अ॒वि॒न्दत॑ञ्ज्योति॒रेकं॑ ब॒हुभ्यः॑। अ॒ग्नी॑षोमावि॒म५ सु॒ मेऽग्नी॑षोमा

हविषः प्रस्थितस्य॥५८॥

जभारु द्यौरग्रेरुपस्थं उपक्ष्यन्तो बद्धधानो वृध्वा यादमानस्समुद्रेऽहंसः प्रस्थितस्य॥७॥ — [७]

अ॒हम॑स्मि प्रथम॒जा ऋ॒तस्य॑। पूर्व॑न्दे॒वेभ्यो॑ अ॒मृत॑स्य नाभिः।
यो मा॒ ददा॑ति स इ॒देव॑मावाः। अ॒हमन्न॑मन्नं॒दन्त॑मग्नि।
पूर्व॑मग्रेरपि दह॒त्यन्न॑म्। यत्तौ हा॑साते अहमुत्तरेषु। व्यात्त॑मस्य
प॒शव॑स्सुजम्भ॑म्। पश्य॑न्ति धीराः प्रच॑रन्ति पाकाः।
जहा॑म्यन्यन्न जहा॑म्यन्यम्। अ॒हमन्न॑वँशमिच॑रामि॥५९॥

स॒मा॒नम॑र्थं पर्ये॑मि भुञ्जत्। को मामन्नं॑ मनुष्यो दयेत। परा॑के
अन्न॑न्निहितल्लो॒क ए॒तत्। विश्वैर्दे॒वैः पि॒तृभिर्गु॑प्तमन्न॑म्। यद॒द्यते॑
लुप्य॑ते यत्परोप्य॑ते। श॒त॒त॒मी सा त॒नूर्मे॑ बभूव। म॒हान्तो॑
च॒रू संकृ॑द्गु॒धेन॑ पप्रौ। दिवं॑श्च पृ॒श्निं पृ॒थिवी॑श्च सा॒कम्।
तथ्सं॑पिबन्तो न मि॑नन्ति वे॒धसः॑। नैतद्भूयो॑ भव॑ति नो
कनी॑यः॥६०॥

अन्नं॑ प्रा॒णमन्न॑मपा॒नमा॑हुः। अन्नं॑ मृत्यु॒न्तमु॑ जी॒वातु॑माहुः।
अन्नं॑ ब्र॒ह्माणो॑ ज॒रसं॑वँदन्ति। अन्न॑माहुः प्र॒जन॑नं प्र॒जाना॑म्।
मोघ॑मन्नं वि॒न्दते॒ अप्र॑चेताः। स॒त्यं ब्र॑वीमि व॒ध इ॒त्थं तस्य॑।
नार्य॑मणं पु॒ष्यति॒ नो सखा॑यम्। केव॑लाघो भवति केवला॒दी।
अ॒हं मे॒घस्त॑नय॒न्वष॑न्नस्मि। माम॑दन्त्य॒हम॑द्व्यन्यान्॥६१॥

अ॒हं सद॑मृतो भवामि। मदा॑दित्या अधि॒ सर्वे॑ तपन्ति।
दे॒वीवँच॑मजनयन्त॒ यद्वा॑ग्वदन्ती। अ॒न॒न्ताम॑न्ता॒दधि॑ निर्मितां

म॒हीम्। यस्या॑न्दे॒वा अ॑दधु॒र्भोज॑नानि। एका॑खरान्द्वि॒पदा॒५
षट्प॑दाश्च। वाच॑न्दे॒वा उप॑ जीवन्ति॒ विश्वे॑। वाच॑न्दे॒वा उप॑
जीवन्ति॒ विश्वे॑। वाच॑ङ्गन्ध॒र्वाः प॒शवो॑ मनु॒ष्याः। वा॒चीमा विश्वा॑
भुव॑ना॒न्यर्पि॑ता॥६२॥

सा नो॑ हव॑ञ्जुषतामिन्द्र॑पत्नी। वाग॑खरं प्रथम॑जा ऋ॒तस्य॑।
वेदा॑नां मा॒ताऽमृत॑स्य॒ नाभिः॑। सा नो॑ जुषा॒णोप॑ य॒ज्ञमागा॑त्।
अव॑न्ती दे॒वी सु॒हवा॑ मे अस्तु। यामृष॑यो मन्त्र॒कृतो॑
मनी॒षिणः॑। अ॒न्वैच्छ॑न्दे॒वास्तप॑सा॒ श्रमे॑ण। ता॒न्देवी॑घ्नँच॑५
ह॒विषा॑ यजामहे। सा नो॑ दधातु सु॒कृत॑स्य॒ लोके॑। च॒त्वारि॑
वाक्प॑रिमिता प॒दानि॑॥६३॥

तानि॑ विदुर्ब्रा॒ह्मणा॑ ये म॒नीषि॑णः। गुहा॒ त्रीणि॑ निहि॒ता
नेङ्ग॑यन्ति। तुरी॑यघ्नँचो म॒नुष्या॑ वदन्ति। श्र॒द्धया॒ऽग्नि॑स्समि॒ध्यते॑।
श्र॒द्धया॑ विन्दते ह॒विः। श्र॒द्धां भग॑स्य मूर्ध॒नि। वच॑सा
वे॒दयाम॑सि। प्रि॒यः श्र॑द्धे द॒दतः॑। प्रि॒यः श्र॑द्धे दि॒दास॑तः।
प्रि॒यं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु॥६४॥

इ॒दं म॑ उ॒दित॑ङ्क॒धि। यथा॑ दे॒वा असु॑रेषु। श्र॒द्धामु॑ग्रेषु च॒क्रिरे॑।
ए॒वं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु। अ॒स्माक॑मु॒दित॑ङ्क॒धि। श्र॒द्धान्दे॑वा
यज॑मानाः। वा॒युगो॑पा॒ उपा॑सते। श्र॒द्धा५ ह॒ृदय्य॑याऽऽकू॒त्या।
श्र॒द्धया॑ हूयते ह॒विः। श्र॒द्धां प्रा॒तःह॑वामहे॥६५॥

श्र॒द्धां म॒ध्यन्दि॑नं परि। श्र॒द्धा५ सूर्य॑स्य नि॒मृचि॑। श्र॒द्धे

श्रद्धांपयेह माँ। श्रद्धा देवानधिं वस्ते। श्रद्धा विश्वमिदञ्जगत्।
 श्रद्धाङ्गामस्य मातरम्। हविषां वर्धयामसि। ब्रह्म जज्ञानं
 प्रथमं पुरस्तात्। वि सीमन्तस्सुरुचौ वेन आवः। स बुध्निया
 उप मा अस्य विष्ठाः॥६६॥

सतश्च योनिमसंतश्च विवः। पिता विराजामृषभो रयीणाम्।
 अन्तरिख्यविंश्वरूप आविवेश। तमर्कैरभ्यर्चन्ति वत्सम्।
 ब्रह्म सन्तं ब्रह्मणा वर्धयन्तः। ब्रह्म देवानजनयत्। ब्रह्म
 विश्वमिदञ्जगत्। ब्रह्मणः ख्यत्रन्निर्मितम्। ब्रह्म ब्राह्मण
 आत्मनाँ। अन्तरस्मिन्निमे लोकाः॥६७॥

अन्तर्विश्वमिदञ्जगत्। ब्रह्मैव भूतानाञ्ज्येष्ठम्। तेन कौऽऋति
 स्पर्धितुम्। ब्रह्मन्देवास्त्रयस्त्रिंशत्। ब्रह्मन्निन्द्रप्रजापती। ब्रह्मन्
 ह विश्वा भूतानि। नावीवान्तस्समाहिता। चतस्र आशाः
 प्रचरन्त्वग्नयः। इमन्नो यज्ञन्नयतु प्रजानन्। घृतं पिबन् नजरं
 सुवीरम्॥६८॥

ब्रह्म समिद्धवत्याहुतीनाम्। आ गावो अग्नन्नुत भद्रमक्रन्।
 सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे। प्रजावतीः पुरुरूपा इह स्युः।
 इन्द्राय पूर्वीरुषसो दुहानाः। इन्द्रो यज्वने पृणते च शिख्यति।
 उपेद्वदाति न स्वं मुषायति। भूयोभूयो रयमिदस्य वर्धयन्।
 अभिन्ने खिले नि दधाति देवयुम्। न ता नशन्ति न ता
 अर्वा॥६९॥

गावो॒ भगो॒ गाव॒ इन्द्रो॑ मे अ॒च्छात्। गाव॒स्सोम॑स्य प्रथ॒मस्य॑
भ॒र्खः। इ॒मा या गाव॒स्सज॑नास॒ इन्द्रः॑। इ॒च्छामी॑द्ध॒दा मन॑सा
चि॒दिन्द्र॑म्। यू॒यङ्गा॑वो मेदयथा कृ॒शञ्चित्। अ॒श्ली॒लञ्चित्कृ॑णुथा
सु॒प्रती॑कम्। भ॒द्रङ्ग॑हङ्गु॒णुथ॑ भद्रवाचः। बृ॒हद्वो॑ वयं उच्यते
स॒भासु॑। प्र॒जाव॑न्तीस्सू॒यव॑सः॒ रि॒शन्तीः॑। शु॒द्धा अ॒पस्सु॑प्रपा॒णे
पि॒बन्तीः॑। मा व॑स्स्तेन ई॒शत् माऽघ॑शः॒सः। परि॑ वो हे॒ती
रु॒द्रस्य॑ वृ॒ज्यात्। उपे॒दमु॑प॒र्चन॑म्। आ॒सु गो॑षू॒पपृ॑च्यताम्।
उप॑ञ्च॒भस्य॑ रे॒तसि॑। उपे॑न्द्र॒ तव॑ वी॒र्ये॑॥७०॥

चुरामि कनीयोऽन्यानर्पिता पदानि यज्वंसु हवामहे विष्ठा लोकास्सुवीरमर्वा पिबन्तीष्वद्र॥८॥—[८]

ता सूर्या॑चन्द्र॒मसा॑ वि॒श्वभृ॑त्त॒मा म॒हत्। तेजो॑ वसु॒मद्रा॑जतो
दि॒वि। सा॒मात्मा॑ना चरतस्सामचा॒रिणा॑। ययो॑र्व्र॒तन्न॑ म॒मे जा॑तु
दे॒वयोः॑। उ॒भाव॑न्तौ॒ परि॑ या॒तु अ॒म्या॑। दि॒वो न र॒श्मीः
स्त॑नुतो व्य॒र्णवे॑। उ॒भा भु॑व॒न्ती भु॑व॒ना क॒विक्र॑तू। सूर्या॑ न
च॒न्द्रा च॑रतो ह॒ताम॑ती। पती॑ द्यु॒मद्वि॑श्व॒विदा॑ उ॒भा दि॒वः। सूर्या॑
उ॒भा च॒न्द्रम॑सा वि॒चर॑ष्य॒णा॥७१॥

वि॒श्ववा॑रा वरि॒वोभा॑ वरै॒ण्या। ता नो॑ऽवतं मति॒मन्ता॑ म॒हि॒व्रता॑।
वि॒श्वव॑प॒री प्र॒तर॑णा तर॒न्ता। सु॒र्विदा॑ दृ॒शये॑ भूरि॒रश्मी॑। सूर्या॑
हि च॒न्द्रा वसु॑ त्वे॒षदर्श॑ता। म॒न॒स्वि॒नो॒भानु॑च॒रतो॑नु सन्दि॒वम्।
अ॒स्य श्रवो॑ न॒द्यस्स॑प्त बि॒भ्रति॑। द्या॒वा र॒ष्यामा॑ पृथि॒वी
द॒श॒तवृ॑षुः। अ॒स्मे सूर्या॑चन्द्र॒मसा॑ऽभि॒चर॑ष्ये। श्र॒द्धेक॑मिन्द्र

चरतो विचर्तुरम्॥७२॥

पूर्वापरश्चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परिं यातो
अध्वरम्। विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो
विदधञ्जायते पुनः। हिरण्यवर्णाश्शुचयः पावका यासां
राजा। यासान्देवाश्शिवेन मा चख्युषा पश्यत। आपो भद्रा
आदित्यंश्यामि। नासदासीन्नो सदासीत्तदानीम्। नासीद्रजो
नो व्योमा पुरो यत्। किमावरीवः कुह कस्य शर्मन्॥७३॥

अम्भः किमासीद्गहनङ्गभीरम्। न मृत्युरमृतन्तर्हि
न। रात्रिया अहं आसीत्प्रकेतः। आनीदवातः
स्वधया तदेकम्। तस्माद्धान्यन्न पुरः किञ्चनास। तमं
आसीत्तमसा गूढमग्रे प्रकेतम्। सलिलं सर्वमा इदम्।
तुच्छेनाभवपिहितय्यंदासीत्। तमसस्तन्महिना जायतैकम्।
कामस्तदग्रे समवर्तताधि॥७४॥

मनसो रेतः प्रथमय्यंदासीत्। सतो बन्धुमसन्ति निरविन्दन्।
हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा। तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषाम्।
अधस्स्विदासी ३ दुपरिं स्विदासी ३ त्। रेतोधा
आसन्महिमान आसन्। स्वधा अवस्तात्प्रयतिः पुरस्तात्।
को अद्धा वेद क इह प्र वोचत्। कुत आज्ञाता कुत
इयद्विसृष्टिः। अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनाय॥७५॥

अथा को वेद यत आबभूव। इयद्विसृष्टिर्यत आबभूव। यदि
वा दधे यदि वा न। यो अस्याध्यर्ख्यः परमे व्योमन्। सो

अङ्गं वेदं यदि वा न वेदं। किञ्चिद्विद्वन्ङ्क उ स वृख्ख
 आसीत्। यतो द्यावापृथिवी निष्टतरख्खुः। मनीषिणो मनसा
 पृच्छतेदुतत्। यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। ब्रह्म वनं ब्रह्म स
 वृख्ख आसीत्॥ ७६॥

यतो द्यावापृथिवी निष्टतरख्खुः। मनीषिणो मनसा विब्रवीमि
 वः। ब्रह्माध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं
 हवामहे। प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना। प्रातर्भगं पूषणं
 ब्रह्मणस्पतिम्। प्रातस्सोममुत रुद्रं हुवेम। प्रातर्जितं
 भगमुग्रं हुवेम। वयं पुत्रमदितेर्यो विधर्ता। आध्रश्चिद्यं
 मन्यमानस्तुरश्चित्॥ ७७॥

राजा चिद्यं भगं भख्खीत्याह। भग प्रणेतर्भग सत्यंराधः।
 भगेमान्धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो जनय गोभिरश्वैः। भग
 प्र नृभिर्नृवन्तस्स्याम। उतेदानीं भगवन्तस्स्याम। उत प्रपित्व
 उत मध्ये अह्वाम्। उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य। वयन्देवानां
 सुमतौ स्याम। भग एव भगवां अस्तु देवाः॥ ७८॥

तेन वयं भगवन्तः स्याम। तन्त्वां भग सर्वं इज्जोहवीमि। स
 नो भग पुरएता भवेह। समध्वरायोषसो नमन्त। दधिक्रावेव
 शुचये पदाय। अर्वाचीनवसुविदं भगन्नः। रथमिवाश्वा वाजिन
 आवहन्तु। अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासः। वीरवतीस्सदमुच्छन्तु
 भद्राः। घृतन्दुहाना विश्वतः प्रपीनाः। यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा
 नः॥ ७९॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। न॒ख्यत्र॑ न॒देवमिन्द्रि॑यम्।
 इ॒दमा॑साँ॒घ्विच॑र॒ख्यण॑म्। ह॒विरा॒सञ्जु॑होतन। यस्य॒ भान्ति॑
 र॒श्मयो॒ यस्य॑ के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भु॑व॒नानि॒ सर्वा॑। स
 कृ॒त्तिका॑भि॒रभि॒ स॒वँसा॑नः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वस्सु॑वि॒ते द॑धातु।
 प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी वे॑तु॒ पत्नी॑। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती॑ चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒वि॒ते द॑धातु। यथा॒ जीवे॑म श॒रद॑स्सर्वी॒राः।
 रोहि॒णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्र॒तिमो॑द॒माना॑।
 प्र॒जाप॑ति॒ः ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मु॒पया॑तु य॒ज्ञम्।
 सोमो॑ रा॒जा मृ॑गशी॒र्षेण॑ आ॒गन्तु॑। शि॒वन्न॑ख्यत्रं प्रि॒यम॑स्य॒
 धाम॑। आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जाय्य॑ज॒माने॑
 दधातु॥२॥

यत्ते॒ न॒ख्यत्रं॑ मृ॒गशी॒र्षम॑स्ति। प्रि॒यः रा॑जन्प्रि॒यत॑मं
 प्रि॒याणा॑म्। तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ वि॒धेम। शन्न॑ ए॒धि द्वि॑पदे
 शश्च॑तु॒ष्पदे॑। आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मान ए॒ति। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑
 पति॑र॒घ्नियाना॑म्। न॒ख्यत्र॑मस्य ह॒विषा॑ वि॒धेम। मा नः॑ प्र॒जाः
 री॑रिष॒न्मोत॑ वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृ॒णक्तु॑। आ॒र्द्रा
 न॒ख्यत्र॑ञ्जुषता॒ः ह॒विर्नः॑॥३॥

प्र॒मुञ्च॑मानौ दुरि॒तानि॒ वि॒श्वा। अ॒पा॒घश॑स॒न्नुद॑ता॒मरा॑तिम्।

पुन॑र्नो दे॒व्यदि॑तिस्स्पृ॒णोतु। पुन॑र्वसू नः पुन॑रेता॑य्यज्ञम्। पुन॑र्नो
दे॒वा अ॒भिय॑न्तु स॒र्वे। पुनः॑पुन॑र्वो ह॒विषा॑ यजामः। ए॒वा न
दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्री जग॑तः प्रति॒ष्ठा। पुन॑र्वसू
ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒यन्दे॒वाना॑मप्येतु पा॒थः॥४॥

बृ॒हस्प॑तिः प्रथ॒मञ्जा॑यमानः। ति॒ष्यन्न॑ख्यत्र॒मभिसं॑ ब॒भूव। श्रेष्ठो
दे॒वानां॑ पृ॒तना॑सु जि॒ष्णुः। दि॒शोऽनु॑ सर्वा॒ अभ॑यन्नो अस्तु।
ति॒ष्यः पु॑रस्ता॒दुत म॑ध्यतो नः। बृ॒हस्प॑तिर्नः परि॑ पातु प॒श्चात्।
बा॒धेता॑न्द्वेषो॒ अभ॑यङ्क॒णुता॑म्। सु॒वीर्य॑स्य प॒तय॑स्स्याम। इ॒दं
स॒र्पेभ्यो॑ ह॒विर॑स्तु जुष्ट॑म्। आ॒श्रेषा॑ येषा॒मनु॑यन्ति चे॒तः॥५॥

ये अ॒न्तरि॑ख्यं पृथि॒वीङ्खि॑यन्ति। ते न॑स्स॒र्पासो॑
हव॒माग॑मिष्ठाः। ये रौ॒चने॑ सूर्य॒स्यापि॑ स॒र्पाः। ये
दि॒वन्दे॒वीमनु॑ स॒श्वर॑न्ति। येषा॒माश्रे॑षा अ॒नुय॑न्ति का॒मम्।
तेभ्य॑स्स॒र्पेभ्यो॑ मधु॒मञ्जु॑होमि। उप॑हू॒ताः पि॒तरो॑ ये म॒घासु॑।
मनो॑जवसस्सुकृ॒तस्सुकृ॑त्याः। ते नो॑ न॒ख्यत्रे॑ हव॒माग॑मिष्ठाः।
स्व॒धाभि॑र्यज्ञं प्रय॑तञ्जुषन्ताम्॥६॥

ये अ॑ग्नि॒दग्धा॑ येऽन॑ग्नि॒दग्धाः। येऽमु॑ल्लो॒कं पि॒तरः॑ खि॒यन्ति॑।
याँश्च॑ वि॒द्म याँ उ॑ च न प्र॒विद्म। म॒घासु॑ य॒ज्ञं
सुकृ॑तञ्जुषन्ताम्। गवा॑ पतिः फल्गु॒नीना॑मसि॒ त्वम्।
तद॑र्यमन्वरुण मि॒त्र चारु॑। तन्त्वा॑ व॒यं स॑नि॒तारं॑
सनी॒नाम्। जी॒वा जी॑वन्त॒मुप॑ स॒द्विशे॑म। येने॒मा वि॒श्वा

भुव॑नानि सञ्जि॑ता। यस्य॑ दे॒वा अ॑नु स॒य्यन्ति॑ चे॒तः॥७॥

अ॒र्य॒मा रा॒जाऽज॒र॒स्तुवि॑ष्मान्। फल्गु॑नीनामृष॒भो रौर॑वीति।
श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ भग॒वो भगा॑सि। तत्त्वा॑ विदुः फल्गु॑नीस्तस्य॑
वि॒त्तात्। अ॒स्मभ्य॑ङ्ख॒त्रम॑ज॒रः सु॒वीर्य॑म्। गोम॒दश्व॑व॒दुप॑
सन्नु॑दे॒ह। भगो॑ ह दा॒ता भग॑ इत्प्रदा॒ता। भगो॑ दे॒वीः फल्गु॑नीरा
वि॒वेश। भग॑स्ये॒त्तं प्र॑स॒वङ्गमे॑म। यत्र॑ दे॒वैस्स॑ध॒माद॑ मदे॒म॥८॥

आया॑तु दे॒वस्स॑वि॒तोप॑यातु। हि॒र॒ण्यये॑न सु॒वृता॑ रथे॒न। वह॑न्
ह॒स्तः सु॒भगा॑द्वि॒द्वाना॑प॒सम्। प्र॒यच्छ॑न्तं प॒पु॒रिं पु॒ण्यम॑च्छ॑।
ह॒स्तः प्र॒यच्छ॑त्व॒मृत॑वृ॒त्तसी॑यः। द॒खि॒ण्येन॑ प्र॒तिगृ॑भीम ए॒नत्।
दा॒ता॒र॒म॒द्य स॑वि॒ता वि॑दे॒य। यो नो॑ ह॒स्ताय॑ प्र॒सुवा॑ति
य॒ज्ञम्। त्वष्टा॑ न॒ख॒त्रम॑भ्ये॒ति चि॒त्राम्। सु॒भ॑स॒सय्यु॑व॒तिः
रोच॑मानाम्॥९॥

नि॒वेश॑य॒न्नमृ॒तान्म॒र्त्याश्च॑। रू॒पाणि॑ पि॒श॒न्भुव॑नानि वि॒श्वानि॑।
तन्न॑स्त्वष्टा॒ तदु॑ चि॒त्रा वि॑च॒ष्टाम्। तन्न॑ख॒त्रं भूरि॑दा अ॒स्तु
म॒ह्यम्। तन्नः॑ प्र॒जावै॑र॒वती॑ः स॒नोतु॑। गोभि॑र्नो अ॒श्वैस्स॑म॒नक्तु॑
य॒ज्ञम्। वा॒युर्न॑ख॒त्रम॑भ्ये॒ति नि॒ष्ट्याम्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो वृष॒भो
रोरु॑वाणः। स॒मी॒रय॑न्भुव॑ना मा॒तरि॑श्वानि॑। अप॒ द्वेषा॑सि
नु॒दता॑म॒रातीः॥१०॥

तन्नो॑ वा॒युस्तदु॑ नि॒ष्ट्या शृ॑णोतु। तन्न॑ख॒त्रं भूरि॑दा अ॒स्तु
म॒ह्यम्। तन्नो॑ दे॒वासो॑ अ॒नु॒जान॑न्तु का॒मम्। यथा॑

तरै॑म॒ दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। दूर॑म॒स्मच्छ॑त्र॒वो य॑न्तु भी॒ताः।
तदिन्द्रा॑ग्नी कृ॒णुता॒न्तद्वि॑शा॒खे। तन्नो॑ दे॒वा अ॒नु॒मद॑न्तु य॒ज्ञम्।
प॒श्चात्पु॑र॒स्ताद॒भय॑न्नो अस्तु। न॒ख्यत्रा॑णा॒मधि॑प॒त्नी वि॑शा॒खे।
श्रेष्ठा॑विन्द्रा॒ग्नी भुव॑नस्य गो॒पौ॥११॥

विषू॑च॒श्शत्रू॑नप॒ बाध॑मानौ। अप॒ ख्यु॑ध॒न्नुद॑ता॒मरा॑तिम्। पूर्णा॑
प॒श्चादु॑त पूर्णा॑ पु॒रस्ता॑त्। उ॒न्मध्य॑तः पौ॒र्णमा॑सी जि॒गाय॑।
तस्या॑न्दे॒वा अधि॑ स॒र्वस॑न्तः। उ॒त्तमे॑ नाकं इ॒ह मा॑दयन्ताम्।
पृ॒थ्वी सु॑वर्चा यु॒वति॑स्स॒जोषा॑। पौ॒र्णमा॑स्युद॒गाच्छो॑भ॒माना॑।
आ॒प्याय॑य॒न्ती दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। उ॒रु॒न्दुहा॒य्यंज॑मानाय
य॒ज्ञम्॥१२॥

चित्रभानुर्यजमाने दधातु हविर्नः पाथश्चेतो जुषन्ताश्चेतो मदेम रोचमानामरातीर्गोपौ यज्ञम्॥१॥—[१]

ऋ॒द्ध्यास्म॑ ह॒व्यैर्न॑म॒सोप॑सद्य। मि॒त्रन्दे॒वं मि॒त्रधे॑य॒न्नो अस्तु॑।
अ॒नूरा॒धान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। श॒त॒ज्जी॑वेम श॒रद॑स्स॒र्वीराः॑।
चि॒त्रन्न॑ख्य॒त्रमु॑द॒गात्पु॑र॒स्तात्। अ॒नूरा॒धास॑ इति॒ यद्वद॑न्ति।
तन्मि॒त्र ए॑ति प॒थिभि॑र्दे॒व्यानैः॑। हि॒र॒ण्ययै॑र्वि॒ततै॑र॒न्तरि॑ख्ये।
इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठाम॒नु न॑ख्य॒त्रमे॑ति। यस्मि॑न्वृ॒त्रवृ॑त्र॒तूर्ये॑ त॒तार॑॥१३॥

तस्मि॑न्व॒यम॒मृत॑न्दुहा॒नाः। ख्यु॑ध॒न्तरे॑म॒ दुरि॑ति॒न्दुरि॑ष्टिम्।
पु॒र॒न्द्राय॑ वृष॒भाय॑ धृ॒ष्णवे॑। अषा॑ढाय॒ सह॑मानाय मी॒ढुषे॑।
इन्द्रा॑य ज्ये॒ष्ठा मधु॑म॒द्बुहा॑ना। उ॒रु॒ङ्गोतु॑ यज॒मानाय॑
लो॒कम्। मूलं॑ प्र॒जावी॑र॒वती॑र्वि॒देय॑। परा॑च्येतु॒ निर्ऋ॑तिः

परा॒चा। गोभि॒र्नख्य॑त्रं प॒शुभि॒स्सम॑क्तम्। अह॑र्भूयाद्यज॑मानाय॒
मह्य॑म्॥१४॥

अह॑र्नो अ॒द्य सु॑विते द॑धातु। मूल॒न्नख्य॑त्रमिति॒ यद्वद॑न्ति।
परा॑चीव्वा॒चा निर्ऋ॑तिन्नुदामि। शि॒वं प्र॒जायै॑ शि॒वम॑स्तु मह्य॑म्।
या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सं॒बभू॑वुः। या अ॒न्तरि॑ख्य उ॒त
पार्थि॑वीर्याः। यासा॑मषा॒ढा अ॑नुयन्ति॒ काम॑म्। ता न॒ आप॒श्शः॑
स्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॒ कूप्या॒ याश्च॑ ना॒द्या॑स्समु॒द्रियाः॑। याश्च॑
वैश॑न्तीरु॒त प्रा॑स॒चीर्याः॑॥१५॥

यासा॑मषा॒ढा मधु॑ भ॒र्खय॑न्ति। ता न॒ आप॒श्शः॑ स्यो॒ना
भ॑वन्तु। तन्नो॒ विश्वे॒ उप॑ शृण्वन्तु दे॒वाः। तद॑षा॒ढा अ॒भिस॑र्यन्तु
य॒ज्ञम्। तन्नख्य॑त्रं प्रथतां प॒शुभ्यः॑। कृषि॑र्वृष्टि॒र्यज॑मानाय
कल्प॑ताम्। शु॒भ्राः क॒न्या यु॒वत॑यस्सुपे॒शसः॑। क॒र्मक॑तस्सुकृ॒तो
वी॒र्या॑वतीः। विश्वा॑न्दे॒वान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः। अ॒षा॒ढाः काम॑मुप॒
यान्तु॒ य॒ज्ञम्॥१६॥

यस्मि॑न्ब्रह्मा॒भ्यज॑य॒त्सर्व॑मे॒तत्। अ॒मुश्च॑ लो॒कमि॑दमू॒ च
सर्व॑म्। तन्नो॒ नख्य॑त्रमभि॒जिद्वि॑जित्य। श्रिय॑न्दधा॒त्वह॑णीयमानम्।
उ॒भौ लो॒कौ ब्रह्म॑णा स॒ञ्जिते॑मौ। तन्नो॒ नख्य॑त्रमभि॒जिद्वि॑च॒ष्टाम्।
तस्मि॑न्व॒यं पृ॑त॒नास्स॑ञ्जयेम। तन्नो॒ दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु
काम॑म्। शृण्व॑न्ति श्रो॒णाम॑मृ॒तस्य॑ गो॒पाम्। पु॒ण्या॑मस्या॒
उप॑शृणोमि॒ वाच॑म्॥१७॥

म॒ही॒न्दे॒वी॒र्विष्णु॑पत्नीमजूर्याम्। प्र॒ती॒र्ची॒मे॒ना॑ ५ ह॒वि॒षा॑
 य॒जामः॑। त्रे॒धा वि॒ष्णु॑रुरुगा॒यो वि॒च॒क्र॒मे। म॒ही॒न्दि॒व॑
 पृथि॒वीम॒न्तरि॑रि॒ख्यम्। तच्छ्रो॑णैति॒ श्रव॑ इच्छ॒मा॒ना। पु॒ण्य॑ ५
 श्लो॒क॒य्य॑ज॒मा॒नाय॑ कृ॒ण्व॒ती। अ॒ष्टौ दे॒वा वस॑वस्सो॒म्यासः॑।
 चत॑स्रो दे॒वीर॒जरा॑श्श्रवि॒ष्ठाः। ते य॒ज्ञं पा॑न्तु रज॑सः पुर॒स्तात्।
 स॒व्वँ॒त्स॒री॒णम॒मृत॑ ५ स्व॒स्ति॥१८॥

य॒ज्ञन्नः॑ पा॒न्तु वस॑वः पुर॒स्तात्। द॒खि॒ण॒तोऽभि॑यन्तु श्रवि॒ष्ठाः।
 पु॒ण्य॒न्नख॑त्रम॒भि स॒र्वि॒शाम॑। मा नो अ॒रा॒ति॒र॒घ॒श॑ ५ सा॒ऽग॒न्न।
 ख॑त्रस्य॒ राजा॑ वरु॒णोऽधि॑राजः। नख॑त्राणा ५ श॒तभि॑ष॒ग्वसि॑ष्ठः।
 तौ दे॒वेभ्यः॑ कृ॒णु॒तो दी॒र्घ॒मायुः॑। श॒त॑ ५ स॒हस्रा॑ भेष॒जानि॑
 धत्तः॑। य॒ज्ञन्नो॒ राजा॑ वरु॒ण उप॑यातु। तन्नो॒ विश्वे॑ अ॒भि
 स॒य्य॑न्तु दे॒वाः॥१९॥

तन्नो॒ नख॑त्र ५ श॒तभि॑ष॒ग्वजु॑षाणम्। दी॒र्घ॒मायुः॑ प्र॒ति॒र॒द्वेष॑जानि।
 अ॒ज एक॑पा॒दुद॑गात्पुर॒स्तात्। वि॒श्वा भू॑तानि॒ प्रति॑मोद॒मानः॑।
 तस्य॑ दे॒वाः प्र॑स॒वय्य॑न्ति॒ सर्वे॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒मृत॑स्य गो॒पाः।
 वि॒भ्राज॑मानस्समिधा॒न उ॒ग्रः। आ॒ऽन्तरि॑रि॒ख्यम॒रुह॑द॒ग॒न्द्याम्।
 त॑ ५ सूर्य॑दे॒वम॒जमे॑कपादम्। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒नु॒यन्ति॑
 सर्वे॑॥२०॥

अहि॑र्बु॒ध्नियः॑ प्रथ॒मान॑ एति। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑मु॒त मा॒नु॒षा॒णाम्। तं
 ब्रा॒ह्म॒णास्सो॑म॒पास्सो॒म्यासः॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒भि र॑खन्ति॒ सर्वे॑।

चत्वार॑ एक॑म॒भिकर्म॑ दे॒वाः। प्रो॒ष्ठप॒दास॒ इति॑ या॒न् वद॑न्ति। ते
बु॒ध्रियं॑ परि॒षद्य॑ः॒ स्तुव॑न्तः। अ॒हिः॑ र॒खन्ति॑ नम॑सोप॒सद्य॑।
पू॒षा रे॒वत्य॑न्वेति॒ पन्था॑म्। पु॒ष्टिप॑तीं पशु॒पा वाज॑ब॒स्त्यौ॥ २१॥

इ॒मानि॑ ह॒व्या प्र॑य॒ता जु॑षा॒णा। सु॒गैर्नो॑ या॒नैरु॑प॒याता॒य्यँज॑म्।
र॒खुद्रा॑न्प॒शून् र॑खतु रे॒वतीं॑ नः। गा॒वो नो॑ अ॒श्वाः॑ अ॒न्वेतु॑
पू॒षा। अ॒न्नः॑ र॒खन्तौ॑ बहु॒धा वि॑रू॒पम्। वाज॑ः
स॒नुता॒य्यँज॑मानाय॒ य॒ज्ञम्। तद॒श्विना॑व॒श्वयु॑जोप॒याता॑म्।
शु॒भ॒ङ्गमि॑ष्ठौ सु॒यमे॑भि॒रश्वैः॑। स्व॒न्नर॑ख॒त्रः॑ ह॒विषा॒ यज॑न्तौ।
म॒ध्वा संपृ॑क्तौ॒ यजु॑षा॒ सम॑क्तौ॥ २२॥

यो दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑ ह॒व्यवा॒हौ। वि॒श्वस्य॑ दू॒ताव॑मृ॒तस्य॑ गो॒पौ।
तौ न॒रख॑त्रञ्जु॒षाणो॑प॒याता॑म्। नमो॑ऽश्वि॒भ्याङ्क॑णु॒मोऽश्व॑यु॒ग्भ्याम्॑।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भ॒रन्तु। तद्य॑मो रा॒जा भ॑ग॒वान् वि॑च॒ष्टाम्।
लो॒कस्य॑ रा॒जा मह॑तो म॒हान् हि। सु॒ग॒त्रः प॒न्था॒मभ॑यङ्क॒णोतु॑।
यस्मि॒न्नक्ष॑त्रे॒ यम॑ एति॒ राजा॑। यस्मि॒न्नेन॑म॒भ्यषि॑ञ्चन्त दे॒वाः।
तद॑स्य चि॒त्रः॑ ह॒विषा॑ य॒जाम। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भ॒रन्तु।
नि॒वेश॑नी॒ यत्ते॑ दे॒वा अद॑धुः॥ २३॥

तुतार॒ मह्यं॑ प्रासु॒चीर्या॑ या॒न्तु य॒ज्ञवृ॑चः॒ स्वस्ति॑ दे॒वा अनु॑यन्ति॒ सर्वे॑ वाज॑ब॒स्त्यौ सम॑क्तौ दे॒वास्त्रीणि॑

च॥ २॥

[२]

नवो॑नवो भवति॒ जाय॑मानो॒ यमा॑दि॒त्या अ॒ः शुमा॑प्या॒यय॑न्ति।
ये वि॒रूपे॑ स॒मन॑सा स॒व्यय॑न्ती। स॒मा॒नन्त॑न्तु॒ परि॑ता॒तना॑ तै॒।

वि॒भू प्र॒भू अ॒नुभू वि॒श्वतो॑ हुवे। ते नो॒ नख्ख॑त्रे हव॒माग॑मेतम्।
व॒यन्दे॑वी ब्रह्म॑णा स॒र्वि॒दानाः॑। सु॒रत्ना॑सो दे॒ववी॑ति॒न्दधा॑नाः।
अ॒होरा॑त्रे ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तः। अ॒ति पा॒प्मान॒मति॑ मु॒क्त्या ग॑मेम।
प्र॒त्यु॒वदृ॒श्याय॑ती॥ २४॥

व्यु॒च्छन्ती॑ दु॒हिता दि॒वः। अ॒पो म॒ही वृ॑णुते च॒ख्षुषा॑।
तमो॒ ज्योति॑ष्कृ॒णोति॑ सू॒नरी॑। उ॒दुस्त्रि॑या॒स्सच॑ते सूर्यः॑।
सचा॑ उ॒द्यन्न॑क्ष॒त्रम॑र्चि॒मत्। तवे॑दु॒षो व्यु॑षि सूर्य॑स्य च। सं
भ॒क्तेन॑ ग॒मेम॑हि। तन्नो॑ नक्ष॒त्रम॑र्चि॒मत्। भा॒नुम॑त्तेज॑ उ॒च्चर॑त्।
उप॑य॒ज्ञमि॒हाग॑मत्॥ २५॥

प्र न॒ख्ख॑त्राय दे॒वाय॑। इन्द्रा॑येन्दुः॑ हवामहे। स॒न॒स्सवि॑ता
सु॒वत्स॒निम्। पु॒ष्टि॒दा॒र्वा॒रव॑त्त॒मम्। उ॒दुत्य॑श्चि॒त्रम्। अ॒दि॒तिर्न॑
उरु॑ष्यतु म॒हीमू॒षु मा॒तर॑म्। इ॒द॒र्वि॒ष्णुः प्र॑तद्वि॒ष्णुः। अ॒ग्नि॒र्मूर्धा॑
भुवः॑। अ॒नु॒नोऽद्या॑नु॒मति॑र॒न्विद॑नु॒मते॑ त्वम्। ह॒व्य॒वाह॑ः
स्वि॑ष्टम्॥ २६॥

आ॒य॒त्यंग॑म॒ध्वि॒ष्टम्॥ ३॥

[३]

अ॒ग्नि॒र्वा अ॑का॒मय॑त। अ॒न्ना॒दो दे॒वाना॑ः स्या॒मिति॑। स
ए॒तम॒ग्नये॑ कृ॒त्तिका॑भ्यः पु॒रोडा॑शं॒मृष्टा॑क॒पाल॒त्रिर॑वपत्। ततो॒
वै सोऽ॒न्ना॒दो दे॒वाना॑म॒भवत्। अ॒ग्निर्वै दे॒वाना॑म॒न्नादः॑। यथा॑ ह
वा अ॒ग्निर्दे॒वाना॑म॒न्नादः॑। ए॒व॑ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्याणां॑ भवति।
य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दः। सोऽ॒त्र जु॑होति।
अ॒ग्नये॑ स्वाहा कृ॒त्तिका॑भ्य॒स्स्वाहा॑। अ॒म्बायै॑ स्वाहा॑ दु॒लायै॑

स्वाहा॥ नि॒त॒ल्यै स्वाहा॒ऽभ्रय॑न्त्यै स्वाहा॥ मे॒घय॑न्त्यै स्वाहा॥
व॒रु॒षय॑न्त्यै स्वाहा॥ चु॒पु॒णीका॑यै स्वाहेति॥२७॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः प॑रा॒चीरा॑यन्।
तासां॑ रोहि॒णीम॒भ्य॑ध्यायत्। सो॒ऽकाम॑यत। उप॒ मा व॑र्तेत।
समे॑नया गच्छे॒येति॑। स ए॒तं प्र॒जाप॑तये रोहि॒ण्यै च॒रु॒न्नि॑रवपत्।
ततो॒ वै सा त॑मुपावर्तत। समे॑नयागच्छत। उप॑ ह॒ वा ए॑नं
प्रि॒यमा॑वर्तते। सं प्रि॒येण॑ गच्छते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑चैनदेववै॑दं। सोऽ॒त्र जु॑होति। प्र॒जाप॑तये स्वाहा॒ रोहि॒ण्यै
स्वाहा॥ रोच॑मानायै स्वाहा॒ प्र॒जाभ्य॑स्स्वाहेति॥२८॥

सोमो॒ वा अ॑कामयत। ओष॑धीनां॑ रा॒ज्यम॒भिज॑येय॒मिति॑।
स ए॒तं॑ सोमा॑य मृ॒गशी॑र्षाय॒ श्यामा॑कश्च॒रुं प॑यसि॒
नि॑रवपत्। ततो॒ वै स ओष॑धीनां॑ रा॒ज्यम॒भ्य॑जयत्।
स॒माना॑नां॑ ह॒ वै रा॒ज्यम॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑चैनदेववै॑दं। सोऽ॒त्र जु॑होति। सोमा॑य स्वाहा॒
मृ॒गशी॑र्षाय स्वाहा॥ इ॒न्वका॑भ्य॒स्स्वाहा॑ष॑धीभ्य॒स्स्वाहा॥
रा॒ज्याय॑ स्वाहा॒ऽभिजि॑त्यै स्वाहेति॥२९॥

रु॒द्रो वा अ॑कामयत। प॒शुमा॑न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तं॑ रु॒द्राया॑र्द्रायै
प्रे॒य्यङ्ग॑वश्च॒रुं प॑यसि॒ नि॑रवपत्। ततो॒ वै स प॑शुमान॑भवत्।
प॒शुमा॑न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैनदेववै॑दं। सोऽ॒त्र जु॑होति। रु॒द्राय॑ स्वाहा॒ऽर्द्रायै॑ स्वाहा॥
पि॒न्वमा॑नायै स्वाहा॒ प॒शुभ्य॑स्स्वाहेति॥३०॥

ऋ॒खा वा इ॒यम॑लो॒मका॑ऽऽसीत्। साऽका॑मयत।
 ओष॑धीभिर्व॒नस्पति॑भिः प्रजा॑येयेति। सै॒तमदि॑त्यै पुन॑र्वसुभ्याश्चरु॒न्निर॑व
 ततो॒ वा इ॒यमोष॑धीभिर्व॒नस्पति॑भिः प्राजा॑यत। प्रजा॑यते ह॒ वै
 प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दं।
 सोऽत्र॑ जुहोति। अदि॑त्यै स्वाहा पुन॑र्वसुभ्याम्। स्वाहा भू॑त्यै
 स्वाहा प्रजा॑त्यै स्वाहेति॥ ३१ ॥

बृ॒हस्पति॑र्वा अ॑कामयत। ब्र॒ह्मव॑र्चसी स्या॒मिति॑। स ए॒तं
 बृ॒हस्प॑तये ति॒ष्याय॑ नैवारश्चरुं पय॑सि निर॑वपत्। ततो॒ वै स
 ब्र॒ह्मव॑र्चस्य॑भवत्। ब्र॒ह्मव॑र्चसी ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
 यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति। बृ॒हस्प॑तये स्वाहा
 ति॒ष्याय॑ स्वाहा॑। ब्र॒ह्मव॑र्चसाय॑ स्वाहेति॥ ३२ ॥

दे॒वा॒सुरा॑स्स॒स्य्यं॑त्ता आसन्। ते दे॒वास्स॑र्पेभ्य॑ आश्रे॒षाभ्य॑
 आज्ये॑ क॒र॒म्भ॒न्निर॑वपन्। ताने॒ताभि॑रे॒वदे॒वता॑भि॒रुपा॑नयन्।
 ए॒ताभि॑र्ह॒ वै दे॒वता॑भिर्द्वि॒षन्तं॑ भ्रातृ॒व्यमु॑प॒नय॑ति। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति।
 स॒र्पेभ्य॑स्स्वाहा॑ऽऽश्रे॒षाभ्य॑स्स्वाहा॑। द॒न्द्रशू॑केभ्य॑स्स्वाहेति॥ ३३ ॥

पि॒तरो॒ वा अ॑कामयन्त। पि॒तृलो॒क ऋ॑ध्रुया॒मेति॑। त ए॒तं
 पि॒तृभ्यो॑ म॒घाभ्यः॑ पु॒रोडा॑शः ष॒ट्क॑पाल॒न्निर॑वपन्। ततो॒ वै
 ते पि॑तृलो॒क आ॑र्ध्रुवन्। पि॒तृलो॒के ह॒ वा ऋ॑ध्नोति। य
 ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देव॑वै॒दं। सोऽत्र॑ जुहोति।
 पि॒तृभ्य॑स्स्वाहा॑ म॒घाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽन॒घाभ्य॑स्स्वाहा॑ऽन॒घाभ्यः॑।

स्वाहा॑ ऽरु॒न्ध॒तीभ्य॒स्स्वाहेति॑ ॥ ३४ ॥

अ॒र्य॒मा वा अ॑कामयत। प॒शु॒मा॒न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तम॑र्य॒म्णे
फ॒ल्गु॑नीभ्याश्चरु॒न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्।
प॒शु॒मा॒न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑
चै॒नदे॒ववै॑द। सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒र्य॒म्णे स्वाहा॑ फ॒ल्गु॑नीभ्या॒ः
स्वाहा॑। प॒शु॒भ्य॒स्स्वाहेति॑ ॥ ३५ ॥

भ॒गो वा अ॑कामयत। भ॒गी श्रे॑ष्ठी दे॒वाना॑ः स्या॒मिति॑। स
ए॒तं भ॒गाय॑ फ॒ल्गु॑नीभ्याश्चरु॒न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स भ॒गी श्रे॑ष्ठी
दे॒वाना॑मभवत्। भ॒गी ह॒ वै श्रे॑ष्ठी सं॒माना॑ना॒ भवति॑। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चै॒नदे॒ववै॑द। सोऽ॒त्र जु॑होति। भ॒गाय॑
स्वाहा॑ फ॒ल्गु॑नीभ्या॒ः स्वाहा॑। श्रे॒ष्ठा॒य स्वा॑हेति॑ ॥ ३६ ॥

स॒वि॒ता वा अ॑कामयत। श्र॒न्मे दे॒वा द॒धी॑रन्। स॒वि॒ता
स्या॒मिति॑। स ए॒तः स॑वि॒त्रे ह॑स्ता॒य पु॒रोडा॑श॒न्द्वाद॑शकपाल॒न्निर॑वपदाश्
ततो॒ वै तस्मै॑ श्रद्धे॒वा अ॑द॒धत। स॒वि॒ताऽभ॑वत्। श्रद्ध॒वा अ॑स्मै
मनु॒ष्या॑ दधते। स॒वि॒ता सं॒माना॑ना॒ भवति॑। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒
यज॑ते। य उ॑ चै॒नदे॒ववै॑द। सोऽ॒त्र जु॑होति। स॒वि॒त्रे स्वाहा॑
ह॑स्ता॒य। स्वाहा॑ द॒दते॑ स्वाहा॑ पृ॒णते॑। स्वाहा॑ प्र॒यच्छ॑ते स्वाहा॑
प्रति॑गृ॒भ्णते॑ स्वाहेति॑ ॥ ३७ ॥

त्व॒ष्टा वा अ॑कामयत। चि॒त्रं प्र॒जावृ॑न्दे॒येति॑। स ए॒तन्त्व॑ष्ट्रे
चि॒त्रायै॑ पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पाल॒न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स चि॒त्रं

प्र॒जाम॑विन्दत। चि॒त्रः॑ ह॒ वै प्र॒जाव्वि॑न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वव्वै॑द। सोऽ॒त्र जु॑होति। त्वष्ट्रे॑ स्वाहा॑
चि॒त्रायै॑ स्वाहा॑। चै॒त्राय॑ स्वाहा॑ प्र॒जायै॑ स्वाहेति॑॥३८॥

वा॒युर्वा अ॑कामयत। का॒मचार॑मेषु लो॒केष्व॒भिज॑येयमिति। स
ए॒तद्वा॒यवे॒ निष्पा॑यै गृ॒ष्ट्यै दु॒ग्धं पयो॑ निर॑वपत्। ततो॒ वै
स का॑मचार॑मेषु लो॒केष्व॒भ्यज॑यत्। का॒मचारः॑ ह॒ वा ए॒षु
लो॒केष्व॒भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वव्वै॑द।
सोऽ॒त्र जु॑होति। वा॒यवे॒ स्वाहा॑ निष्पा॑यै स्वाहा॑। का॒मचारा॑य
स्वाहा॑ऽभिजित्यै॒ स्वाहेति॑॥३९॥

इ॒न्द्रा॒ग्नी वा अ॑कामयेताम्। श्रै॒ष्ठ्य॑न्दे॒वाना॑म॒भिज॑येवेति॑।
तावे॒तमि॑न्द्रा॒ग्निभ्या॑व्वि॒शाखा॑भ्यां पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒न्निर॑वपताम्।
ततो॒ वै तौ श्रै॒ष्ठ्य॑न्दे॒वाना॑म॒भ्यज॑यताम्। श्रै॒ष्ठ्यः॑ ह॒
वै स॑मा॒नाना॑म॒भि ज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैनदे॒वव्वै॑द। सोऽ॒त्र जु॑होति। इ॒न्द्रा॒ग्निभ्या॑ः
स्वाहा॑ वि॒शाखा॑भ्याः॒ स्वाहा॑। श्रै॒ष्ठ्याय॑ स्वाहा॑ऽभिजित्यै॒
स्वाहेति॑॥४०॥

अथै॒तत्पौ॑र्णमा॒स्या आ॒ज्य॒न्निर्व॑पति। कामो॒ वै पौ॑र्णमा॒सी।
काम॑ आ॒ज्यम्। कामे॑नै॒व कामः॑ सम॑र्धयति। खि॒प्रमे॑न॒ः
सकाम॑ उप॑नमति। येन॑ कामे॑न॒ यज॑ते। सोऽ॒त्र जु॑होति।
पौ॒र्णमा॒स्यै स्वाहा॑ कामा॑य स्वाहा॑ऽऽग॒त्यै स्वाहेति॑॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिष्पोऽंशः सोमः एकादश रुद्रो दशर्ख्येकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नवं पितरः

एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या अष्टौ पञ्चदश ॥ ४ ॥

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयं मेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतं मित्रायानूराधेभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स मित्रधेयं मेषु लोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यस्स्वाहा। मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥ ४२ ॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यं देवानामभिजयेयमिति। स एतमिन्द्राय ज्यैष्ठ्यायै पुरोडाशमेकादशकपाल-न्निरवपन्महाव्रीहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यं देवानामभ्यजयत्। ज्यैष्ठ्यं ह वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राय स्वाहा ज्यैष्ठ्यायै स्वाहा। ज्यैष्ठ्याय स्वाहाभिजित्यै स्वाहेति॥ ४३ ॥

प्रजापतिर्वा अकामयत। मूलं प्रजाव्विन्देयेति। स एतं प्रजापतये मूलाय चरुन्निरवपत्। ततो वै स मूलं प्रजामविन्दत। मूलं ह वै प्रजाव्विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥ ४४ ॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रङ्काममभिजयेयेति। ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुन्निरवपन्। ततो वै तास्समुद्रङ्काममभ्यजयन्।

समुद्रं ह वै कामं भिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। अद्भ्यस्स्वाहा ऽषाढाभ्यस्स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय स्वाहा। अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपजय्यञ्जयेमिति। त एतद्विश्वेभ्यो देवेभ्यो ऽषाढाभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै तेऽनपजय्यमंजयत्। अनपजय्यं ह वै जयति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। विश्वेभ्यो देवेभ्यस्स्वाहा ऽषाढाभ्यस्स्वाहा। अनपजय्याय स्वाहा जित्यै स्वाहेति॥४६॥

ब्रह्म वा अकामयत्। ब्रह्मलोकं भिजयेयमिति। तदेतं ब्रह्मणेऽभिजिते चरुन्निरवपत्। ततो वै तद्ब्रह्मलोकं भ्यंजयत्। ब्रह्मलोकं ह वा अभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। ब्रह्मणे स्वाहाऽभिजिते स्वाहा। ब्रह्मलोकाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४७॥

विष्णुर्वा अकामयत्। पुण्यं श्लोकं शृण्वीय। न मां पापी कीर्तिरागच्छेदिति। स एतद्विष्णवे श्रोणायै पुरोडाशं त्रिकपालं निरवपत्। ततो वै स पुण्यं श्लोकं मशृणुत्। नैनं पापी कीर्तिरागच्छत्। पुण्यं ह वै श्लोकं शृणुते। नैनं पापी कीर्तिरागच्छति। य एतेन हविषा यजते। य उं चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा श्रोणायै स्वाहा। श्लोकाय स्वाहा श्रुताय

स्वाहेति॥४८॥

वस॑वो वा अ॑कामयन्त। अग्र॑न्दे॒वता॑नां परी॑या॒मेति॑। त ए॒तं
वसु॑भ्यश्श्रवि॑ष्ठाभ्यः पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर॑वपन्। ततो॒ वै
तेऽग्र॑न्दे॒वता॑नां पर्या॑यन्। अग्र॑ ह॒ वै स॑मा॒नानां॑ पर्ये॑ति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒ववै॑दं। सोऽत्र॑ जुहोति।
वसु॑भ्यस्स्वाहा॒ श्रवि॑ष्ठाभ्यस्स्वाहा॑। अग्रा॑य॒ स्वाहा॒ परी॑त्यै
स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो॒ वा अ॑कामयत। दृढो॑ऽशि॑थिलस्या॒मिति॑। स ए॒तं
वरु॑णाय श॒तभि॑षजे भेष॒जेभ्यः॑ पुरो॒डाश॑न्दश॒कपाल॒न्निर॑वपत्कृ॒ष्णानां॑
ततो॒ वै स दृढो॑ऽशि॑थिलोऽभवत्। दृढो॒ ह॒ वा अ॑शि॑थिलो
भव॑ति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒ववै॑दं।
सोऽत्र॑ जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहा॑ श॒तभि॑षजे॒ स्वाहा॑।
भेष॒जेभ्य॑स्स्वाहेति॥५०॥

अ॒जो वा ए॑क॒पाद॑कामयत। ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी स्या॒मिति॑।
स ए॒तम॒जायै॑क॒पदे॑ प्रोष्ठप॒देभ्य॑श्चरु॒न्निर॑वपत्। ततो॒ वै स
ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॑भवत्। ते॒ज॒स्वी ह॒ वै ब्र॑ह्मवर्च॒सी भ॑वति।
य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒ववै॑दं। सोऽत्र॑ जुहोति।
अ॒जायै॑क॒पदे॑ स्वाहा॑ प्रोष्ठप॒देभ्य॑स्स्वाहा॑। तेज॑से॒ स्वाहा॑
ब्रह्मवर्च॒साय॑ स्वाहेति॥५१॥

अहि॑र्वै बु॒ध्नियो॑ऽकामयत। इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाव्नि॑न्दे॒येति॑। स ए॒तम॒हये॑

बुध्रियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालन्निरवत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। इमां ह वै प्रतिष्ठाव्विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्रियाय स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यस्स्वाहा। प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥५२॥

पूषा वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतं पूष्णे रेवत्यै चरुन्निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। पूष्णे स्वाहा रेवत्यै स्वाहा। पशुभ्यस्स्वाहेति॥५३॥

अश्विनौ वा अकामयेताम्। श्रोत्रस्विनावबधिरो स्यावेति। तावेतमश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपाल-न्निरवपताम्। ततो वै तौ श्रोत्रस्विनावबधिरावभवताम्। श्रोत्रस्वी ह वा अबधिरो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। अश्विभ्यां स्वाहाऽश्वयुग्भ्यां स्वाहा। श्रोत्राय स्वाहा श्रुत्यै स्वाहेति॥५४॥

यमो वा अकामयत। पितृणां राज्यमभिजयेयमिति। स एतय्यमायापभरणीभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स पितृणां राज्यमभ्यजयत्। समानानां ह वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। यमाय स्वाहाऽपभरणीभ्यस्स्वाहा। राज्याय स्वाहाभिजित्यै स्वाहेति॥५५॥

अथैतदमावास्याया आज्यन्निर्वपति। कामो वा अमावास्या।
काम आज्यम्। कामेनैव कामः समर्धयति। ख्विप्रमेनः
सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति।
अमावास्यायै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥५६॥

मित्र इन्द्रः प्रजापतिर्दश दशाप एकादश विश्वे ब्रह्म दशदश विष्णुस्त्रयोदश वसव इन्द्रोऽजोऽहिर्वै
बुध्नियः पूषाऽश्विनौ यमो दश दशाथैतदमावास्याया अष्टौ पञ्चदश॥५॥ [५]

चन्द्रमा वा अकामयत। अहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्सर्व्वंत्सरमाप्त्वा
चन्द्रमसस्सायुज्यः सलोकतामाप्नुयामिति। स एतश्चन्द्रमसे
प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालन्निर्वपत्। ततो
वै सोऽहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्सर्व्वंत्सरमाप्त्वा।
चन्द्रमसस्सायुज्यः सलोकतामाप्नोत्। अहोरात्रान् ह वा
अर्धमासान्मासानृतून्सर्व्वंत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसस्सायुज्यः
सलोकतामाप्नोति। य एतेन हविषा यजते। य
उ चैनदेवर्व्वेदः। सोऽत्र जुहोति। चन्द्रमसे स्वाहा
प्रतीदृश्यायै स्वाहा। अहोरात्रेभ्यस्स्वाहाऽर्धमासेभ्यस्स्वाहा।
मासेभ्यस्स्वाहर्तुभ्यस्स्वाहा। सर्व्वंत्सराय स्वाहेति॥५७॥

अहोरात्रे वा अकामयेताम्। अत्यहोरात्रे मुच्येवहि।
न नावहोरात्रे आप्नुयातामिति। ते एतमहोरात्राभ्यां-
श्चरुन्निरवपताम्। द्वयानांर्व्वीहीणाम्। शुक्लानांश्च कृष्णानांश्च।
सवात्योर्दुग्धे। श्वेतायै च कृष्णायै च। ततो वै ते अत्यहोरात्रे
अमुच्येते। नैनै अहोरात्रे आप्नुताम्। अति ह वा अहोरात्रे

मुच्यते। नैनमहोरात्रे आप्रुतः। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। अहे स्वाहा रात्रियै स्वाहा। अतिमुक्त्यै स्वाहेति॥५८॥

उषा वा अकामयत। प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगा स्यामिति। सैतमुषसे चरुन्निरवपत्। ततो वै सा प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगाऽभवत्। प्रियो ह वै समानानां सुभगो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहा। व्युषुष्यै स्वाहा व्युच्छन्त्यै स्वाहा। व्युष्टायै स्वाहेति॥५९॥

अथैतस्मै नख्वत्राय चरुनिर्वपति। यथा त्वन्देवानामसि। एवमहं मनुष्याणां भूयासमिति। यथा ह वा एतद्देवानाम्। एव ह वा एष मनुष्याणां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। नख्वत्राय स्वाहोदेष्यते स्वाहा। उद्यते स्वाहोदिताय स्वाहा। हरसे स्वाहा भरसे स्वाहा। भ्राजसे स्वाहा तेजसे स्वाहा। तपसे स्वाहा ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥६०॥

सूर्यो वा अकामयत। नख्वत्राणां प्रतिष्ठा स्यामिति। स एत ह सूर्याय नख्वत्रेभ्यश्चरुन्निरवपत्। ततो वै स नख्वत्राणां प्रतिष्ठाऽभवत्। प्रतिष्ठा ह वै समानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेववैदं। सोऽत्र जुहोति। सूर्याय

स्वाहा नख्यत्रेभ्यस्स्वाहा॥ प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६१॥

अथैतमदित्यै चरुन्निर्वपति। इयवाँ अदितिः। अस्यामेव प्रतिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा॥ प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६२॥

अथैतद्विष्णवे चरुन्निर्वपति। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञ एवान्तः प्रतिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा॥ यज्ञाय स्वाहा॥ प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६३॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तङ्गायत्र्याऽहरत्। तस्य पूर्णमच्छिद्यत्। तत्पूर्णोऽभवत्। तत्पूर्णस्य पूर्णत्वम्। ब्रह्म वै पूर्णः। यत्पूर्णशाखया वृथ्सानपाकरोति। ब्रह्मणैवैनानपाकरोति। गायत्रो वै पूर्णः। गायत्राः पशवः॥१॥

तस्मात्त्रीणित्रीणि पूर्णस्य पलाशानि। त्रिपदा गायत्री। यत्पूर्णशाखया गाः प्रार्पयति। स्वयैवैना देवतया प्रार्पयति। यङ्कामयेतापशुस्स्यादिति। अपूर्णान्तस्मै शुष्काग्रामाहरेत्। अपशुरेव भवति। यङ्कामयेत् पशुमान्त्स्यादिति। बहुपूर्णान्तस्मै बहुशाखामाहरेत्। पशुमन्तमेवैनङ्करोति॥२॥

यत्प्राचीमा हरेत्। देवलोकमभि जयेत्। यदुदीचीं मनुष्यलोकम्। प्राचीमुदीचीमा हरति। उभयोर्लोकयोरभिजित्यै।

इषे त्वोर्जे त्वेत्याह। इषमेवोर्ज्य्यंजमाने दधाति।
वायवस्स्थेत्याह। वायुर्वा अन्तरिख्यस्याध्यख्याः।
अन्तरिख्यदेवत्याः खलु वै पशवः॥३॥

वायवं एवैनान्परि ददाति। प्र वा एनानेतदा करोति।
यदाह। वायवस्स्थेत्युपायवस्स्थेत्याह। यजमानायैव पशूनुप
ह्वयते। देवो वस्सविता प्रार्पयत्वित्याह प्रसूत्यै। श्रेष्ठतमाय
कर्मण इत्याह। यज्ञो हि श्रेष्ठतमङ्गर्म। तस्मादेवमाह।
आप्यायध्वमग्निया देवभागमित्याह॥४॥

वत्सेभ्यश्च वा एताः पुरा मनुष्येभ्यश्चाप्यायन्त। देवेभ्य एवैना
इन्द्रायाप्याययति। ऊर्जस्वतीः पयस्वतीरित्याह। ऊर्जः
हि पयस्सम्भरन्ति। प्रजावतीरनमीवा अयक्ष्मा इत्याह
प्रजात्यै। मा वस्स्तेन ईशत् माऽघशःस इत्याह गुप्त्यै।
रुद्रस्य हेतिःपरि वो वृणक्तित्याह। रुद्रादेवैनास्त्रायते। ध्रुवा
अस्मिन्गोपतौ स्यात् बह्वीरित्याह। ध्रुवा एवास्मिन्बह्वीः
करोति॥५॥

यजमानस्य पशून्पाहीत्याह। पशूनाङ्गोपीथाय। तन्मात्स्यायं
पशव उपसमावर्तन्ते। अनधस्सादयति। गर्भाणान्धृत्या
अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव
निदधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै॥६॥

पुशवः करोति पुशवो देवभागमित्याह करोति नव च॥१॥ [१]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यंश्चपुशुमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। यो वा ओषधीः
पर्वशो वेद। नैनास्स हिनस्ति। प्रजापतिर्वा ओषधीः
पर्वशो वेद। स एना न हिनस्ति। अश्वपश्वा बरुहिरच्छैति।
प्राजापत्यो वा अश्वस्सयोनित्वाय॥७॥

ओषधीनामहिंसायै। यज्ञस्य घोषदसीत्याह। यजमान एव
रयिन्दधाति। प्रत्युष्टं ररखः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह।
ररखंसामपहत्यै। प्रेयमंगाद्विषणां बरुहिरच्छेत्याह। विद्या
वै धिषणां। विद्ययैवैनदच्छैति। मनुना कृता स्वधया
वितृष्टेत्याह। मानवी हि पशुस्वधाकृता॥८॥

त आवहन्ति कवयः पुरस्तादित्याह। शुश्रुवांसो वै
कवयः। यज्ञः पुरस्तात्। मुखत एव यज्ञमा रभते। अथो
यदेतदुक्ता यतः कुतश्चा हरति। तत्प्राच्या एव दिशो भवति।
देवेभ्यो जुष्टमिह बरुहिरासद इत्याह। बर्हिषस्समृद्धौ।
कर्मणोऽनपराधाय। देवानां परिषूतमसीत्याह॥९॥

यद्वा इदङ्किञ्च। तद्देवानां परिषूतम्। अथो यथा वस्यसे
प्रतिप्रोच्याहेदङ्किरिष्यामीति। एवमेव तदध्वर्युर्देवेभ्यः

प्रतिप्रोच्य बरुहिर्दाति। आत्मनोऽहिंसायै। यावतस्स्तम्बान्परिदिशेत्

यत्तेषांमुच्छि॑ष्टं॒ प्यात्। अति॒ तद्य॒ज्ञस्य॑ रेचयेत्। एकं॑ स्त॒म्बं
परि॑दिशेत्। तं॒ सर्व॑न्दायात्॥१०॥

य॒ज्ञस्यान॑तिरेकाय। व॒रुष॑वृद्धम॒सीत्या॑ह। व॒रुष॑वृद्धा वा
ओष॑धयः। दे॒वब॑ह्नि॒रित्या॑ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति।
मा त्वा॒ऽन्व॒ङ्गा ति॒र्यगि॑त्या॒हाहि॑सायै। पर्व॑ ते
रा॒ध्यास॑मित्या॒हर्ष्यै॑। आ॒च्छे॒त्ता ते॒ मा रि॑ष॒मित्या॑ह।
नास्या॒त्मनो॑ मीयते। य ए॒ववै॑द॥११॥

दे॒वब॑ह्नि॒श्शत॑वल्॒श्शवि॑रोहेत्या॑ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः।
प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। स॒हस्र॑वल्॒शा वि व॒यं रु॑हेमेत्या॑ह।
आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते। पृ॒थि॒व्यास्संपृ॑चः पा॒हीत्या॑ह
प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒यु॒ङ्गायु॒ङ्गान्मु॑ष्टी॒ल्लु॑नोति। मि॒थुन॑त्वाय प्र॒जात्यै॑।
सु॒संभृ॑तां त्वा संभ॑रा॒मीत्या॑ह। ब्र॒ह्मणै॑वेन॒त्संभ॑रति॥१२॥

अ॒दित्यै॒ रा॒स्नाऽसी॑त्या॑ह। इ॒यवाँ अ॒दितिः॑। अ॒स्या
ए॒वैन॑द्रा॒स्नाङ्क॑रोति। इ॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह। इ॒न्द्रा॒णी वा
अ॒ग्रे दे॒वता॑ना॒ं सम॑न॒ह्यता॑ साऽऽध्नी॑त्। ऋ॒द्ध्यै स॒न्नह॑यति।
प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जाना॑मप॒रावा॑पाय। तस्मा॒त्स्नाव॑सन्तताः
प्र॒जा जा॑यन्ते॥१३॥

पू॒षा ते॑ ग॒न्धिङ्ग॑श्चा॒त्वित्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने दधाति।
स ते॒ मा॒स्था॒दित्या॑हाहि॑सायै। प॒श्चात्प्रा॑श्चमु॒पगू॑हति।
प॒श्चाद्वै प्रा॒चीन॑ रे॒तो धी॑यते। प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीन॑ रे॒तो

दधाति। इन्द्रस्य त्वा बाहुभ्यामुद्यच्छु इत्याह। इन्द्रियमेव
यजमाने दधाति। बृहस्पतेर्मूर्ध्ना हरामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां
बृहस्पतिः॥१४॥

ब्रह्मणैवैनद्धरति। उर्वन्तरिख्यमन्विहीत्याह गत्यै।
देवङ्गममसीत्याह। देवानेवैनद्मयति। अनधस्सादयति।
गर्भाणाम्भृत्या अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः।
उपरीव नि दधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

स्योन्निवार्य स्वधाकृताऽसीत्याह दायद्वेदं भरति जायन्ते बृहस्पतिस्समष्ट्यै॥२॥

पूर्वेद्युरिध्माब्रुहिः करोति। यज्ञमेवारभ्य गृहीत्वोपवसति।
प्रजापतिर्यज्ञमसृजत। तस्योखे अस्रसेताम्। यज्ञो वै
प्रजापतिः। यत्सान्नाय्योखे भवतः। यज्ञस्यैव तदुखे
उपदधात्यप्रस्रसाय। शुन्धध्वन्द्वेव्याय कर्मणे देवयज्याया
इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। मातरिश्वनो
घर्मोऽसीत्याह॥१६॥

अन्तरिख्यवै मातरिश्वनो घर्मः। एषाल्लोकानाविधृत्यै। द्यौरसि
पृथिव्यसीत्याह। दिवश्च ह्येषा पृथिव्याश्च संभृता। यदुखा।
तस्मादेवमाह। विश्वधाया असि परमेण धाम्नेत्याह। वृष्टिवै
विश्वधायाः। वृष्टिमेवावरुन्धे। दृहस्व मा हारित्याह
धृत्यै॥१७॥

वसूनां पवित्रमसीत्याह। प्राणा वै वसवः। तेषां
 एतद्भागधेयम्। यत्पवित्रम्। तेभ्य एवैनत्करोति। शतधारः
 सहस्रधारमित्याह। प्राणेष्वेवार्युदधाति सर्वत्वाय।
 त्रिवृत्पलाशशाखायान्दर्भमयं भवति। त्रिवृद्वै प्राणः।
 त्रिवृत्मेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति॥१८॥

सौम्यः पूर्णस्संयोनित्वाय। साख्यात्पवित्रन्दर्भाः।
 प्राख्सायमधिनि दधाति। तत्प्राणापानयो रूपम्। तिर्यक्प्रातः।
 तद्दर्शस्य रूपम्। दार्श्यः ह्येतदहः। अन्नं चन्द्रमाः। अन्नं
 प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयः सर्वतः पवते। हुतस्तोको हुतो द्रप्स
 इत्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतः
 स्वाहाकृतः स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य
 विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याह। नाकमेवाग्निं
 भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह।
 द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपाञ्चैवौषधीनाञ्च रसः सः सृजति।
 अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य
 वाचय्यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त
 इव हि दुहन्ति। कामधुख्य इत्याहातृतीयस्यै। त्रयं इमे
 लोकाः। इमानेव लोकान्यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नाम गृह्णाति। भद्रमेवासाङ्कर्मा विष्करोति।

सा विश्वायुस्सा विश्वव्यचास्सा विश्वकर्मत्याह। इयवै
विश्वायुः। अन्तरिख्यविश्वव्यचाः। असौ विश्वकर्मा।
इमानेवैताभिर्लोकान् यथापूर्वन्दुहे। अथो यथा प्रदात्रे
पुण्यमाशास्ते। एवमेवैना एतदुपस्तौति। तस्मात्प्रादादित्युन्नीय
वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून्दुहन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचविंसृजते। यथादेवतमेव
प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्त्यै। त्रिराह। त्रिषत्या
हि देवाः। अवाचय्यमोऽनन्वारभ्योत्तराः। अपरिमितमेवाव
रुन्धे। न दारुपात्रेण दुह्यात्। अग्निवद्वै दारुपात्रम्।
यद्दारुपात्रेण दुह्यात्॥२३॥

यातयाम्ना हविषा यजेत। अथो खल्वाहुः। पुरोडाशमुखानि
वै हवीर्षिः। नेत इतः पुरोडाशः हविषो यामोऽस्तीति।
काममेव दारुपात्रेण दुह्यात्। शूद्र एव न दुह्यात्। असतो
वा एष संभूतः। यच्छूद्रः। अहविरेव तदित्याहुः। यच्छूद्रो
दोग्धीति॥२४॥

अग्निहोत्रमेव न दुह्याच्छूद्रः। तद्धि नोत्पुनन्ति। यदा खलु वै
पवित्रमत्येति। अथ तद्धविरिति। संपृच्यध्वमृतावरीरित्याह।
अपाञ्चैवौषधीनाञ्च रसः सः सृजति। तस्मादपाञ्चौषधीनाञ्च
रसमुपजीवामः। मन्द्रा धनस्य सातय इत्याह। पुष्टिमेव
यजमाने दधाति। सोमेन त्वातन्चमीन्द्राय दधीत्याह॥२५॥

सोममेवैनत्करोति। यो वै सोमं भर्षयित्वा। सव्वँत्सरः

सोम॒न्न पिब॑ति। पु॒न॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। सोमः
खलु॒ वै सा॑न्नाय्यम्। य ए॒ववि॑द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पिब॑ति।
अ॒पु॒न॒र्भक्ष्यो॑ऽस्य सामपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॑नापि॑ दध्यात्।
यन्मृ॒न्मयो॑नापि॑दध्यात्। पि॒तृदे॒वत्य॑ऽ स्यात्॥२६॥

अ॒य॒स्पात्रे॑ण वा दारुपा॒त्रेण॒ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि सदे॑वम्।
उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आपो॒ वै र॑ख्यो॒घ्नीः। र॑ख्य॒साम॑प॒हत्यै॑।
अद॑स्तमसि॒ विष्ण॑वे॒ त्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑।
य॒ज्ञायै॑वैन॒दद॑स्तङ्क॒रोति॑। विष्णो॑ ह॒व्यः र॑ख्य॒स्वेत्या॑ह
गु॒त्यै। अन॑धस्सादयति। गर्भा॑णा॒न्धृत्या॒ अप्र॑पादाय।
तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॒पादु॑काः। उ॒परी॑व नि॒दधा॑ति। उ॒परी॑व
हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒ सम॑ष्ट्यै॥२७॥

असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजांमित्राय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादोग्धीति दधीत्याह

स्यात्सादयति पञ्च च॥३॥

[३]

कर्म॑णे॒ वान्दे॒वेभ्य॑श्शके॒यमित्या॑ह श॒क्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॒ वै
सन्त॑तिमनु॒ प्रजाः॒ प॒शवो॒ यज॑मानस्य॒ सन्ता॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॒
विच्छि॑त्तिमनु॒ प्रजाः॒ प॒शवो॒ यज॑मानस्य॒ विच्छि॑द्यन्ते। य॒ज्ञस्य॒
सन्त॑तिरसि॒ य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑त्यै स्तृणामि॒ सन्त॑त्यै त्वा
य॒ज्ञस्ये॒त्याह॑वनीया॒त्सन्त॑नोति। यज॑मानस्य॒ प्रजा॑यै॒ पशूना॑
सन्त॑त्यै। अ॒पः प्रण॑यति। श्रद्धा॒ वा आपः॑। श्रद्धा॒मे॒वारभ्य॑
प्र॒णीय॒ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। य॒ज्ञो वा आपः॑॥२८॥
य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॒ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। वज्रो॒ वा

आपः। वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहृत्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। आपो वै रंख्वोघ्नीः। रंख्वं सामपंहृत्यै। अपः प्रणयति। आपो वै देवानां प्रियन्धामं। देवानामेव प्रियन्धामं प्रणीय प्रचरति॥२९॥

अपः प्रणयति। आपो वै सर्वा देवताः। देवता एवारभ्य प्रणीय प्रचरति। वेषाय त्वेत्याह। वेषाय ह्येनदादत्ते। प्रत्युष्टं रंख्वः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रंख्वं सामपंहृत्यै। धूरसीत्याह। एष वै धुर्योऽग्निः। तय्यँदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युश्च यजमानश्च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तय्योऽस्मान्धूर्वति तन्धूर्व यव्वयन्धूर्वाम इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति। यश्चैनन्धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वन्देवानामसि सस्त्रितमं पप्रितमञ्जुष्टमं वह्नितमन्देवहूतममित्याह। यथायजुरेवैतत्॥३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ९हंस्व मा ह्वारित्याह धृत्यै। मित्रस्य त्वा चरख्युषा प्रेख्य इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा सव्विक्था मा त्वा हि९सिषमित्याहाहि९सायै। यद्वै किञ्च वातो नाभि वाति। तथ्सर्वव्वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह। अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥३२॥

अ॒श्विनौ हि दे॒वानां॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह
यत्यै॑। अ॒ग्नये॒ जुष्ट॑न्निर्व॒पामीत्या॑ह। अ॒ग्नय॑ ए॒वैना॒ञ्जुष्ट॑न्निर्व॒पति।
त्रि॒र्यजु॑षा। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षाल्लो॑काना॒माप्त्यै॑।
तू॒ष्णीश्च॑तुर्थम्। अ॒परि॑मितमे॒वावरु॑न्धे। स ए॒वमे॒वानु॑पूर्व॒ः
हवी॑ः॒षि निर्व॑पति॥ ३३॥

इ॒दन्दे॒वाना॑मि॒दमु॑ नस्स॒हेत्या॑ह॒ व्यावृ॑त्यै। स्फा॒त्यै त्वा॒
नारा॑त्या॒ इत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑। तम॑सीव॒ वा ए॒षोऽन्त॑श्चरति।
यः प॑री॒णहि॑। सु॒व॑र॒भि वि र॒ख्येष॑वै॒श्वान॒र॒ज्योति॑रित्या॒ह।
सु॒व॑रे॒वाभि वि प॑श्यति वै॒श्वान॒र॒ज्योतिः॑। द्या॒वापृ॑थि॒वी ह॒विषि॑
गृही॒त उ॑द॒वेपे॑ताम्। दृ॒ःह॑न्ता॒न्दुर्या॑ द्या॒वापृ॑थि॒व्योरित्या॑ह।
गृ॒हाणा॑न्द्या॒वापृ॑थि॒व्योर्धृत्यै॑। उ॒र्वन्त॑रि॒र॒ख्यम॑न्विहीत्या॒ह ग॒त्यै॑।
अ॒दि॒त्यास्त्वो॑प॒स्थे सा॑दया॒मीत्या॑ह। इ॒यवाँ अ॑दि॒तिः।
अ॒स्या ए॒वैन॑दुप॒स्थे सा॑दयति। अ॒ग्ने ह॒व्यः र॑र॒ख्यस्वे॒त्याह॒
गु॒प्त्यै॑॥ ३४॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रचरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हवीःषि निर्वपति गत्यै चत्वारि च॥ ४॥

[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सोऽपः॑। अ॒भ्य॑म्रियत। तासा॒र्य्यन्मे॒ध्य॒र्य्य॑ज्ञियु॒ः
सदे॒वमासी॑त्। तदपो॑द॒क्राम॑त्। ते दु॒र्भा अ॑भवन्। यद्दु॒र्भैर॑प
उ॒त्पु॑नाति। या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञिया॒स्सदे॒वा आपः॑। ताभि॑रे॒वैना॒
उ॒त्पु॑नाति। द्वाभ्या॒मुत्पु॑नाति॥ ३५॥

द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। देवो वंस्सवितोत्पुनात्वित्याह।
 सवितृप्रसूत एवैना उत्पुनाति। अच्छिद्रेण पवित्रेणेत्याह।
 असौ वा आदित्योऽच्छिद्रं पवित्रम्। तेनैवैना उत्पुनाति।
 वसोस्सूर्यस्य रश्मिभिरित्याह। प्राणा वा आपः। प्राणा
 वसवः। प्राणा रश्मयः॥३६॥

प्राणैरेव प्राणान्त्सं पृणक्ति। सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं
 मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य कर्म भवति। पृच्छो
 गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। आपो देवीरग्रेषुवो अग्रेषुव
 इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञं
 नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह। अग्र एव यज्ञं नयन्ति। अग्रे
 यज्ञपतिम्॥३७॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्ये यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य
 इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे।
 संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षितास्स्थेत्याह। तेनापः
 प्रोक्षिताः। अग्नये वो जुष्टं प्रोक्षाम्यग्नीषोमभ्यामित्याह।
 यथादेवतमेवैनान्प्रोक्षति। त्रिः प्रोक्षति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥३८॥

अथो रक्षंसामपंहत्यै। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया
 इत्याह। देवयज्याया एवैनानि शुन्धति। त्रिः प्रोक्षति।
 त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय। अवधूतं रक्षोऽवधूता
 आरातय इत्याह। रक्षंसामपंहत्यै। अदित्यास्त्वगसीत्याह।

इय॒घाँ अ॒दि॒तिः॥३९॥

अ॒स्या ए॒वैन॒त्त्वच॑ङ्क॒रोति॑। प्र॒ति त्वा पृ॒थि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह
प्र॒तिष्ठि॑त्यै। पु॒रस्ता॑त्प्र॒तीची॑न॒ग्रीव॑मु॒त्तर॑लो॒मोप॑स्तृणाति
मे॒ध्यत्वा॑य। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यञ्चः॑ प॒शवो॑ मे॒धमु॑प॒तिष्ठ॑न्ते।
तस्मा॑त्प्र॒जा मृ॒गं ग्रा॒हुकाः॑। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। कृ॒ष्णो
रूपं॑ कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒विर॑ध्यव॒हन्ति॑। य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं
प्रयु॑ङ्क्ते। ह॒विषो॑ऽस्क॒न्दाय॑॥४०॥

अ॒धिष॑व॒णम॑सि वानस्प॒त्यमि॑त्याह। अ॒धिष॑व॒णमे॒वैन॑त्करोति।
प्र॒ति त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह सय॒त्वाय॑। अ॒ग्नेस्त॑नूर॒सीत्या॑ह।
अ॒ग्नेर्वा ए॒षा त॒नूः। यदोष॑धयः। वा॒चो वि॒सर्ज॑न॒मि॒त्याह॑।
य॒दा हि प्र॒जा ओष॑धी॒नाम॑श्नन्ति। अथ॒ वाचं॑ वि॒सृज॑न्ते।
दे॒ववी॑तये त्वा गृ॒ह्णामी॑त्याह॥४१॥

दे॒वता॑भिरे॒वैन॑त्सम॒र्धय॑ति। अ॒द्रि॒रसि॑ वानस्प॒त्य इ॒त्याह॑।
ग्रा॒वा॒णमे॒वैन॑त्करोति। स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यः सु॑शमि
शमि॒ष्वेत्या॑ह शान्त्यै। ह॒विष्कृ॑दे॒हीत्या॑ह। य ए॒व दे॒वाना॑ः
ह॒विष्कृ॑तः। तान् ह॒वय॑ति। त्रि॒ह्वय॑ति। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः।
इष॑माव॒दोर्ज॑माव॒देत्या॑ह॥४२॥

इष॑मे॒वोर्जं॑ यज॑माने दधाति। द्यु॒मद्व॑दत व॒यः संघा॑तं
जे॒ष्मेत्या॑ह भ्रातृ॒व्याभि॑भूत्यै। मनो॑श्श्रद्धादे॒वस्य॑ यज॑मानस्यासुर॒घ्नी
वाक्। य॒ज्ञायु॑धेषु प्रवि॑ष्टाऽऽसीत्। तेऽसु॑रा याव॑न्तो

यज्ञायुधानामुद्वेदतामुपाशृण्वन्। ते पराभवन्। तस्मात्स्वानां
मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्वेदतामुपशृण्वन्
ते परा भवन्ति। उच्चैस्समाहन्त वा आह विजित्यै॥४३॥

वृद्धः एषामिन्द्रियवैर्यम्। श्रेष्ठं एषां भवति। वरुषवृद्धमसि
प्रति त्वा वरुषवृद्धवैत्त्वित्याह। वरुषवृद्धा वा ओषधयः।
वरुषवृद्धा इषीकास्समृद्धौ। यज्ञं रख्यांस्यनु प्राविशन्।
तान्यस्ना पशुभ्यो निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतं
रख्यः परापूता अरातय इत्याह। रख्यंसामपंहत्यै॥४४॥

रख्यंसां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रख्यांसि निरवादयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वाय। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रवै
वायुः। पुनात्येवैनान्। अन्तरिख्यादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति।
ये शूर्पात्। देवो वस्सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह
प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्त्तवा आह।
त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिय्यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या
अपंहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥५॥

[५]

अवधूतं रख्योऽवधूता अरातय इत्याह। रख्यंसामपंहत्यै।
अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयवाँ अदितिः। अस्या
एवैनत्त्वचङ्करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।
पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय।

तस्मात्पु॒रस्तात्प्र॒त्यञ्चः पु॒शवो मे॒धमुप॑तिष्ठन्ते। तस्मात्प्र॒जा
मृ॒गं ग्राह॑काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॒ निला॑यत॥४६॥

कृ॒ष्णो रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजिने ह॒विरधि॑पिनष्टि।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं प्रयु॑ङ्के। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय। द्यावा॑पृथि॒वी
स॒हास्ता॑म्। ते श॑म्यामा॒त्रमेक॑मह॒र्व्येता॑ श॒म्यामा॒त्रमेक॑महः।
दि॒वस्स्क॑म्भ॒निर॑सि प्रति॒ त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्वी॒त्यै। धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॑ त्वा
दि॒वस्स्क॑म्भ॒निर्वे॒त्त्वित्या॑ह। द्यावा॑पृथि॒व्योर्विधृ॑त्यै॥४७॥

धि॒षणा॑ऽसि पा॒र्वते॒यी प्रति॑ त्वा पर्व॒तिर्वे॒त्त्वित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृ॒त्यै। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्या॑ह
प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॑ह। अ॒श्विनो हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह यत्त्यै। अधि॑वपा॒मीत्या॑ह।
य॒थादे॒वतमे॒वैनानधि॑ वपति। धा॒न्यम॑सि धिनु॒हि दे॒वानित्या॑ह।
ए॒तस्य॒ यजु॑षो वी॒र्ये॑ण॥४८॥

याव॑देका॑ दे॒वता॑ का॒मय॑ते याव॑देका॑। ताव॑दाहु॒तिः प्रथ॑ते। न हि
तद॑स्ति। यत्ताव॑दे॒व स्यात्। याव॑ञ्जुहोति। प्रा॒णाय॑ त्वाऽपा॒नाय॑
त्वेत्या॑ह। प्रा॒णाने॒व यज॑माने दधाति। दी॒र्घाम॑नु प्र॒सि॑ति॒मायु॑षे
धा॒मित्या॑ह। आ॒युरे॒वास्मि॑न्दधाति। अ॒न्तरि॑क्षादि॒व वा ए॒तानि॑
प्रस्क॑न्दन्ति। या॒नि दृ॒षदः॑। दे॒वो व॑स्सवि॒ता हि॑र॒ण्यपा॑णिः
प्रति॑गृह्णा॒त्वित्या॑ह प्रति॑ष्ठित्यै। ह॒विषोऽस्क॑न्दाय। अस॑वँप॒न्ती
पि॒षाणू॑नि कुरु॒तादि॑त्या॑ह मे॒ध्यत्वा॑य॥४९॥

निलायत् विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥६॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्मं यच्छेत्याह धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
निष्क्रव्यादः सेधा देवयजं वहेत्याह। य एवामात्क्रव्यात्।
तमपहत्य। मध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धः
रक्षो निर्दग्धा अरातय इत्याह। रक्षाः स्येव निर्दहति।
अग्निवत्युपदधाति। अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि
वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके
ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एव
वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृष्ट्वेत्याह। पृथिवीमेवैतेन दृष्ट्वेति।
धूर्त्रमस्यन्तरिक्षं दृष्ट्वेत्याह। अन्तरिक्षमेवैतेन दृष्ट्वेति।
धरुणमसि दिवं दृष्ट्वेत्याह। दिवमेवैतेन दृष्ट्वेति॥५१॥

धर्मासि दिशो दृष्ट्वेत्याह। दिश एवैतेन दृष्ट्वेति।
इमानेवैतैर्लोकान्दृष्ट्वेत्याह। दृष्ट्वेन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया
पशुभिः। य एव वेद। त्रीण्यग्ने कपालान्युपदधाति। त्रय इमे
लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एकमग्ने कपालमुप दधाति।
एकं वा अग्ने कपालं पुरुषस्य संभवति॥५२॥

अथ द्वे। अथ त्रीणि। अथ चत्वारि। अथाष्टौ।
तस्मादष्टाकपालं पुरुषस्य शिरः। यदेवं कपालान्युपदधाति।
यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञमेव प्रजापतिः सः संस्करोति।
आत्मानमेव तत्संस्करोति। तं स संस्कृतमात्मानम्॥५३॥

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽनु॑ प॒रैति॑। यद॒ष्टावु॑प॒दधा॑ति। गा॒य॒त्रि॒या
तथ्सं॑मितम्। यन्न॑व। त्रि॒वृता॑ तत्। यद॒श। वि॒राजा॑ तत्।
यदेका॑दश। त्रि॒ष्टुभा॑ तत्। यद्वा॑दश॥५४॥

जग॑त्या॒ तत्। छन्द॑स्सं॒मितानि॑ स उ॒प॒दध॑त्क॒पाला॑नि।
इ॒माल्लो॑कान॑नुपूर्व॒न्दिशो॑ विध॑त्यै दृ॒हति॑। अथायुः
प्रा॒णान्प्र॑जां प॒शून् यज॑माने दधाति। स॒जा॒तान॑स्मा
अ॒भितो॑ बहु॒लान्क॑रोति। चित॒स्स्थेत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्।
भृ॒गूणा॑मङ्गि॒रसान्त॑प॒सा तप्य॑ध्व॒मित्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒वैना॑नि
तप॑सा तपति। तानि॒ तत॑स्स॒स्थिते॑। यानि॒ घर्मे॑
क॒पाला॑न्युपचि॒न्वन्ति॑ वे॒धस॒ इति॑ चतु॑ष्पदय॒र्चा वि मु॑ञ्चति।
चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्टात्प्रति॑ तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवमेवैतेन दृ॒हति॑ सम्भवति त॒ स॒स्कृत॑मात्मानु॒न्वा॒दश॑ स॒स्थिते॑ त्रीणि च॥७॥ [७]

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्या॑ह प्रसू॒त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॑ह।
अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह
यत्यै॑। स॒व्व॑पामीत्या॑ह। य॒थादे॒वतमे॒वैना॑नि स॒व्व॑पति।
समा॑पो अ॒द्विर॑ग्मत॒ समो॑ष॒धयो॑ रसे॒नेत्या॑ह। आपो॒ वा
ओष॑धीर्जिन्वन्ति। ओष॑धयो॒ऽपो जि॑न्वन्ति। अ॒न्या वा
ए॒तासा॑म॒न्या जि॑न्वन्ति॥५६॥

तस्मा॑दे॒वमा॑ह। स॒ रे॒वती॒र्जग॑तीभिर्मधु॑मतीर्मधु॑मतीभिस्सृ॒ज्यध्व॑मित्य
आपो॒ वै रे॒वतीः॑। प॒शवो॑ जग॑तीः। ओष॑धयो॒ मधु॑मतीः। आप॒
ओष॑धीः प॒शून्। ताने॒वास्मा॑ एक॒धा स॒सृ॒ज्य। मधु॑मतः

करोति। अद्भ्यः परि प्रजातास्थ समृद्धिः पृच्यध्वमिति
पर्याप्लावयति। यथा सुवृष्ट इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै
त्वा संयौमीत्याह। प्रजा एवैतेन दाधार। अग्नये
त्वाऽग्नीषोमाभ्यामित्याह व्यावृत्त्यै। मुखस्य शिरोऽसीत्याह।
यज्ञो वै मुखः। तस्यैतच्छिरः। यत्पुरोडाशः। तस्मादेवमाह॥५८॥

घर्मोऽसि विश्वायुरित्याह। विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। उरु
प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याह। यजमानमेव प्रजया
पशुभिः प्रथयति। त्वचं गृह्णीष्वेत्याह। सर्वमेवैनं सतनुं
करोति। अथाप आनीय परिमार्ष्टि। मांस एव तत्त्वचं
दधाति। तस्मात्त्वचा मांसं छन्नम्। घर्मो वा एषोऽशान्तः
॥५९॥

अर्धमासेऽर्धमासे प्रवृज्यते। यत्पुरोडाशः। स ईश्वरो
यजमानं शुचा प्रदहः। पर्यग्नि करोति। पशुमेवैनमकः।
शान्त्या अप्रदाहाय। त्रिः पर्यग्नि करोति। त्र्यावृद्धि यज्ञः।
अथो रक्षसामपहत्यै। अन्तरितं रक्षोऽन्तरिता अरातय
इत्याह॥६०॥

रक्षसामन्तर्हित्यै। पुरोडाशं वा अधिश्रितं रक्षांस्यजिघांसन्।
दिवि नाको नामाग्नी रक्षोहा। स एवास्माद्रक्षांस्यपाहन्।
देवस्त्वा सविता श्रपयत्वित्याह। सवितृप्रसूत एवैनं

श्रपयति। वसिष्ठे अधि नाक इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अग्निस्तै तनुवं माऽतिधागित्याहाऽनतिदाहाय। अग्ने हव्यं
रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै॥६१॥

अविदहन्तः श्रपयतेति वाचं विसृजते। यज्ञमेव
हवींष्यभिव्याहृत्य प्रतनुते। पुरोरुचमविदाहाय श्रुत्यै
करोति। मस्तिष्को वै पुरोडाशः। तय्यन्नाभिं वासयेत्।
आविर्मस्तिष्कस्स्यात्। अभिवासयति। तस्माद्ब्रुहा मस्तिष्कः।
भस्मनाऽभिवासयति। तस्मान्मासेनास्थिं छुन्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवासयति। तस्मात्केशैश्शिरश्छुन्नम्। अखलतिभावुको
भवति। य एवबैदं पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः। स
नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा यजमानस्य
पशवः प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा वै
ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः पशवः। प्राणैरेव पशून्त्संपृणक्ति। न प्रमायुका
भवन्ति। यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा पशवः पुरीषम्।
यदेवमभिघारयति। यजमानमेव प्रजयां पशुभिस्समर्धयति।
देवा वै हविर्भृत्वाऽब्रुवन्। कस्मिन्निदं म्रक्ष्यामह इति।
सोऽग्निरब्रवीत्॥६४॥

मयि तनूस्सं निधध्वम्। अहं वस्तं जनयिष्यामि।
यस्मिन्प्रक्ष्यध्व इति। ते देवा अग्नौ तनूस्संन्यदधत।
तस्मादाहुः। अग्निस्सर्वा देवता इति। सोऽङ्गारेणापः।

अभ्य॑पातयत्। तत॑ एक॒तोऽजायत। स द्वितीय॑मभ्य॑पातयत्॥६५॥
 ततो॑ द्वि॒तोऽजायत। स तृतीय॑मभ्य॑पातयत्। तत॑स्त्रि॒तोऽजायत।
 यद॒द्ध्योऽजाय॑न्त। तदा॒प्याना॑माप्य॒त्वम्। यदा॒त्मभ्योऽजाय॑न्त।
 तदा॒त्म्याना॑मात्म्य॒त्वम्। ते दे॒वा आ॒प्येष्व॑मृजत। आ॒प्या
 अ॑मृजत् सूर्या॑भ्युदिते। सूर्या॑भ्युदित॒स्सूर्या॑भिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्या॑भिनिमृक्तः कुन॒खिनि॑। कुन॒खी श्या॒वद॑ति।
 श्या॒वद॑न्नग्रदिधिषौ। अ॒ग्रदिधि॑षुः प॑रिवित्ते। प॑रिवित्तो
 वी॒र॒हणि॑। वी॒र॒हा ब्र॑ह्म॒हणि॑। तद्व॑ह्म॒हणं॑ नात्य॑च्यवत।
 अ॒न्तर्वे॑दि नि॒नय॑त्यव॒रुध्यै॑। उल्मु॑केना॒भि गृ॑ह्णाति श्रु॒तत्वाय॑।
 श्रु॒तका॑मा इव॒ हि दे॒वाः॥६७॥

अ॒न्या जि॑न्वन्त्यन् वि॒सृत्यै॒वमा॒हाशा॑न्त आह॒ गुप्त्यै॑ छु॒न्नं ब्र॑ह्मा॑ब्रवीद्वितीय॑मभ्य॑पातय॒त्सूर्या॑भिनिमृक्ते
 दे॒वाः॥८॥

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इति॑ स्फ॒ग्रमाद॑त्ते प्र॒सूत्यै॑।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
 आस्ता॑म्। पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॒ह यत्यै॑। आद॑द इन्द्र॒स्य
 बा॒हुर॑सि दक्षि॒ण इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति।
 स॒हस्र॑भृष्टि॒श्शत॑ते॒जा इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं
 व्याच॑ष्टे। वा॒युर॑सि ति॒ग्मत॑े॒जा इत्या॑ह। तेजो॒ वै वा॒युः॥६८॥
 तेज॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। वि॒षाद्वै नामा॑सुर आसीत्। सोऽबि॑भेत्।
 य॒ज्ञेन॑ मा दे॒वा अ॒भिभ॑विष्यन्तीति। स पृ॒थिवी॑मभ्य॑वमीत्।
 सा मे॒ध्याऽभ॑वत्। अथो॒ यदिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। तस्य॒

लोहितं पृथिवीमनु व्यधावत्। सा मेध्याऽभंवत्। पृथिवि
देवयजनीत्याह॥६९॥

मेध्यामेवैनां देवयजनीं करोति। ओषध्यास्ते मूलं मा
हिंसिषमित्याह। ओषधीनामहिंसायै। व्रजं गच्छ
गोस्थानमित्याह। छन्दांसि वै व्रजो गोस्थानः।
छन्दांस्येवास्मै व्रजं गोस्थानं करोति। वयं तु ते
द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। बधान देव
सवितः परमस्यां परावतीत्याह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ बंध्राति
परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुक्तये। अरुरुर्वै नामासुर
आसीत्। स पृथिव्यामुपमुतोऽशयत्। तं देवा अपंहतोऽरुरुः
पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
अपंहतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपंहन्ति। तेऽमन्यन्त। दिवद्वा अयमितः
पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवःपर्यबाधन्त।
भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति यदाह।
भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुरहरति। पृथिव्या एव
भ्रातृव्यमपंहन्ति। द्वितीयं हरति॥७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपंहन्ति। तृतीयं हरति। दिव

ए॒वैन॒मप॑हन्ति। तू॒ष्णीं च॑तु॒र्थं ह॑रति। अ॒परि॒मिता॑दे॒वैन॒मप॑हन्ति।
 अ॒सुरा॑णा॒व्वाँ इ॒यम॑ग्रं आसीत्। याव॒दासी॑नः परा॒पश्य॑ति।
 ताव॑द्दे॒वाना॑म्। ते दे॒वा अ॑ब्रुवन्। अ॒स्त्वे॒व नो॒ऽस्या॑मपीति॥ ७३ ॥
 क॒यन्नो दा॑स्य॒थेति॑। याव॑थ्स्व॒यं परि॑गृ॒ह्णी॒थेति॑। ते
 वस॑व॒स्त्वेति॑ दक्षिण॒तः पर्य॑गृ॒ह्णन्। रु॒द्रास्त्वेति॑ प॒श्चात्।
 आ॒दि॒त्यास्त्वेत्यु॑त्तर॒तः। ते॒ऽग्नि॑ना प्राश्चो॒ऽजय॑न्। वसु॑भिर्दक्षि॒णा।
 रु॒द्रैः प्र॒त्यश्चः॑। आ॒दि॒त्यैरु॑द॒श्चः। यस्यै॒वं वि॒दुषो वेदि॑
 परि॑गृ॒ह्णन्ति॥ ७४ ॥

भव॑त्या॒त्मना॑। परा॑ऽस्य भ्रातृ॒व्यो भ॑वति। दे॒वस्य॑ सवि॒तुस्स॒व
 इत्या॑ह॒ प्रसू॑त्यै। कर्म कृ॒ण्वन्ति वे॒धस॒ इत्या॑ह। इ॒षित॑
 हि कर्म क्रि॒यते॑। पृथि॒व्यै मे॒ध्यं चा॒मे॒ध्यं च॒ व्युद॑क्रामताम्।
 प्रा॒चीन॑मुदी॒चीनं॒ मे॒ध्यम्। प्र॒ती॒चीनं॑ दक्षि॒णाऽमे॒ध्यम्।
 प्रा॒ची॒मुदी॒चीं प्र॑व॒णां करो॑ति। मे॒ध्यामे॒वेना॑ दे॒वय॑जनीं
 करो॑ति॥ ७५ ॥

प्राश्चो॑ वेद्य॒सावु॑न्नयति। आ॒ह॒व॒नीय॑स्य॒ परि॑गृहीत्यै। प्र॒ती॒ची
 श्रोणी॑। गा॒र्ह॒पत्य॑स्य॒ परि॑गृहीत्यै। अथो॑ मिथुन॒त्वाय॑। उद्ध॑न्ति।
 यदे॒वास्या॑ अमे॒ध्यम्। तद॑प॑हन्ति। उद्ध॑न्ति। तस्मा॒दोष॑ध॒यः
 परा॑भवन्ति॥ ७६ ॥

मूलं॑ छि॒नन्ति॑। भ्रातृ॒व्यस्यै॒व मूलं॑ छि॒नन्ति॑। मूल॒व्वाँ
 अ॒ति॒तिष्ठ॑द्रक्षा॒स्य॒नूत्पि॑पते। यद्ध॑स्तेन छि॒न्द्यात्। कु॒न्खिनी॑ः

प्रजास्स्युः। स्फ्येन छिनत्ति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रैणैव
यज्ञाद्रक्षास्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं
खनति॥७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमिताम्। वेदिर्देवेभ्यो निलायत।
तां चतुरङ्गुलेऽन्विन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं
खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै
खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वज्रीयसीं
करोति। देवयजनस्यैव रूपमंकः॥७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवेनं
पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्या एतावत एव
भ्रातृव्यं निर्भज्यं। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि
स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वीं
चासीत्याह। उर्वीमेवेनाव्वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य
विसृपो विरष्णिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादायं पृथिवीं
जीरदानुर्यामैरयश्चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्या
अमेध्यम्। तदपहत्यं। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो

अनुदृश्यं यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
 इध्माबहिरुपसादय। सुवं च सुचंश्च संमृद्धि। पत्नी संनह्य।
 आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति। आपो
 वै रक्षोग्नीः॥८१॥

रक्षंसामपंहत्यै। स्फ्यस्य वर्त्मन्सादयति। यज्ञस्य संतत्यै।
 उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिल्लोक आप
 आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्बह्वीरासाद्याः।
 स्फ्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहाहं द्वितीयं हर्तीति परिगृह्णन्ति देवयजनीं करोति भवन्ति खनत्यकरोतकृत्वा
 रक्षोग्नीरर्पयति॥९॥ [९]

वज्रो वै स्फ्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
 पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
 दक्षिणतो रक्षास्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचंश्च प्रतीचंश्च।
 स्फ्येनोदीचश्चाधराचंश्च। स्फ्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
 भ्रातृव्यमपहत्य। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधायं वृश्चन्त्येवम्। हस्ताववं नेनित्ते। आत्मानमेव
 पवयते। स्फ्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वाय। अथो पाप्मनं एव
 भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबहिरुपसादयति युक्त्यै।
 यज्ञस्य मिथुनत्वाय। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
 कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्।

अन्यत्राहुतिपथादिध्मं

प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रुयाद्बर्हिषा
 प्रजानां प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं
 प्रतिपादयति। संप्रत्येव बर्हिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
 दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बर्हिः। आत्मा वा इध्मः।
 प्रजा बर्हिः। प्रजा ह्यात्मन उत्तरतरा तीर्थे। ततो
 मेधमुपनीय। यथादेवतमेवैनत्प्रतिष्ठापयति। प्रतितिष्ठति
 प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥८५॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
 अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय।
 सूचस्संमार्ष्टि। सुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्यस्सः श्यति
 मिथुनत्वाय। अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ
 वै जुहूः॥१॥

अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकास्सूचः।
 वृष्टिस्संमार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति।
 ते ततः क्लृप्तास्समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः
 प्रजयां पशुभिः। य एवबैद। यदि कामयेत् वर्षुकः
 पर्जन्यस्यादिति। अग्रतस्समृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्राहि वृष्टिः।
 यदि कामयेतावर्षुकस्यादिति। मूलतस्समृज्यात्।

वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्टात्संमृज्यात्।
मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥ ३॥

प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्जं
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। अधस्तात्प्रीचीम्। दण्डमुत्तमतः।
मूलैर्न मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राञ्चुपरिष्टाल्लोमानि।
प्रत्यश्च्यधस्तात्॥ ४॥

स्रग्ध्येषा। प्राणो वै स्रुवः। जुहूर्दक्षिणो हस्तः। उपभृत्स्रव्यः।
आत्मा ध्रुवा। अन्नं संमार्जनानि। मुखतो वै प्राणोऽपानो
भूत्वा। आत्मानमन्नं प्रविश्य। बाह्यतस्तनुवः शुभयति।
तस्मात्स्रुवमेवाग्रे संमार्ष्टि। मुखतो हि प्राणोऽपानो
भूत्वा। आत्मानमन्नमाविशति। तौ प्राणापानौ। अव्यर्धुकः
प्राणापानाभ्यां भवति। य एवं वेद॥ ५॥

जुहूर्मृज्याद्ववतीति प्रत्यश्च्यधस्तान्मार्ष्टि पञ्च च॥ १॥

दिवश्शिल्पमवततम्। पृथिव्याः ककुभिं श्रितम्।
तेन वयः सहस्रवल्शेन। सपत्नं नाशयामसि
स्वाहेति स्रुक्संमार्जनान्यग्नौ प्र हरति। आपो वै
दर्भाः। रूपमेवैषामेतन्महिमानं व्याचष्टे। अनुष्टुभर्चा।
आनुष्टुभः प्रजापतिः। प्राजापत्यो वेदः। वेदस्याग्रं
स्रुक्संमार्जनानि॥ ६॥

[१]

स्वेनै॒वैनानि॑ छन्द॑सा। स्वया॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। अथो॒
ऋ॒गवा॑व योषा॑। दु॒र्भो वृ॑षा। तन्मि॑थुनम्। मि॒थुनमे॒वास्य॑
तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानः।
तान्येके॑ वृ॒थैवापा॑स्यन्ति। तत्तथा॑ न का॒र्यम्। आर॑ब्धस्य
य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑ण॒स्सवि॑दोहः॥७॥

यद्ये॒नानि॑ प॒शवो॑ऽभि॒ तिष्ठे॑युः। न तत्प॒शुभ्यः॑ कम्।
अ॒द्भिर्मा॑र्जयित्वा॒त्क॒रे न्य॑स्येत्। यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णोऽन्यत्राहु॑तीभ्यस्
उ॒त्क॒रो वा॑व तस्य॑ प्र॒तिष्ठा॑। ए॒तां हि॑ तस्मै॑ प्र॒तिष्ठां
दे॒वास्स॑मभ॑रन्। यद॒द्भिर्मा॑र्जयति। तेन॑ शा॒न्तम्। यदु॑त्क॒रे
न्य॑स्यति। प्र॒तिष्ठा॑मे॒वैनानि॑ तद्ग॑मयति॥८॥

प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानः। अथो॑ स्त॒म्बस्य॑ वा
ए॒तद्रूप॑म्। यथ्श्रु॑त्सं॒मार्ज॑नानि। स्त॒म्बशो॑ वा ओष॑धयः।
तासां॑ ज॒रत्क॒क्षे प॒शवो॑ न र॑मन्ते। अप्रि॑यो ह्येषां॑ ज॒रत्क॒क्षः।
याव॑दप्रि॒यो ह॒ वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शूनाम्। ताव॑दप्रि॒यः प॑शूनां
भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒न्यत्रा॒ग्नेर्द॑धति। न॒वदा॒व्यासु॑ वा ओष॑धीषु
प॒शवो॑ रमन्ते॥९॥

न॒वदा॒वो ह्येषां॑ प्रि॒यः। याव॑त्प्रि॒यो ह॒ वै न॑वदा॒वः प॑शूनाम्।
ताव॑त्प्रि॒यः प॑शूनां भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒ग्नौ प्र॑हरेन्ति।
तस्मा॑दे॒तान्य॒ग्नावे॑व प्र॑हरेत्। य॒तर॑स्मिन्त्संमृ॒ज्यात्। प॑शूनां
धृ॒त्यै। यो भू॑ताना॒मधि॑पतिः। रु॒द्रस्त॑न्तिच॒रो वृ॑षा। प॒शून्स्मा॑कं

मा हि॑सीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॑ स्वाहेत्य॑ग्निसं॒मार्ज॑न्य॒ग्नौ
प्र॒हर॑ति। ए॒षा वा ए॒तेषां॑ योनिः॑। ए॒षा प्र॑ति॒ष्ठा। स्वामे॒वैनानि॑
योनि॑म्। स्वां प्र॑ति॒ष्ठां ग॑मयति। प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति प्र॒जया॑
प॒शुभि॑र्यज॑मानः॥१०॥

वेदस्याग्र॑ः सु॒ख्सं॒मार्जनानि॑ विदो॒हो ग॑मयति प॒शवो॑ रमन्ते हि॑सी॒ष्यद् च॑॥२॥ [२]

अयं॑ज्ञो वा ए॒षः। योऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्र॒जाये॑रन्।
प॒त्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती
स॒न्नह्ये॑त। प्रि॒यं ज्ञा॒तिरु॑न्ध्यात्। आसी॑ना स॒न्नह्य॑ते।
आसी॑ना ह्ये॒षा वी॒र्य॑ङ्करोति॥११॥

यत्प॒श्चात्प्रा॑च्यन्वासी॑त। अ॒नया॑ स॒मद॑न्दधीत। दे॒वानां॑
प॒त्न्या स॒मद॑न्दधीत। देशा॑द्व॒र्षिण॑त उदी॒च्यन्वा॑स्ते।
आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। आ॒शासा॑ना सौमन॒समि॒त्याह॑।
मे॒ध्यामे॒वैनाङ्गे॑वलीङ्क॒त्वा। आ॒शिषा॑ स॒मर्ध॑यति। अ॒ग्नेरनु॑व्रता
भू॒त्वा स॒न्नह्ये॑ सु॒कृताय॑ क॒मित्या॑ह। ए॒तद्वै प॒त्न्यै
व्रतो॑प॒नय॑नम्॥१२॥

तेनै॒वैनां॑ व्र॒तमु॑प॒नय॑ति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒ववै॑द् यश्च॒ न।
यो॒क्रमे॒व यु॑ते। यम॒न्वास्ते॑। तस्या॑मु॒ष्मिन्नो॑के भ॒वती॑ति
यो॒क्त्रेण॑। यद्यो॒क्रम्। स॒ योगः॑। यदास्ते॑। स॒ रवे॑मः॥१३॥

यो॒ग॒रवे॑मस्य॒ क्लृ॒प्त्यै। यु॒क्तङ्कि॑याता आ॒शीः का॒मे यु॒ज्याता॑
इति॑। आ॒शिष॒स्समृ॑द्धौ। ग्र॒न्थिङ्ग॑न्नाति। आ॒शिष॑ ए॒वास्यां॑

परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजया
पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नी। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलंभावाय। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपत्नीरुप
सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तन्धीयाता
इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां रस इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य तेऽक्षीयमाणस्य
निर्वपामि देवयज्याया इत्याह। आशिषमेवेतामा
शास्ते॥१५॥

करोति व्रतोपनयनं क्षेमो यजमानश्शास्ते॥३॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्।
ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति।
तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम हि। आज्येन प्रचरन्ति।
यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय।
पत्न्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति। मिथुनं
तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै।
अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्न्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि
श्रयति मेध्यत्वाय। आहवनीयमभ्युद्धवति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजस्समर्धयति।
अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिंसायै। स्फ्यस्य
वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसिं
सुभूर्देवानामित्याह। यथायजुरेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भवेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो वा आज्यम्।
प्राणापानौ पवित्रौ। यजमान एव प्राणापानौ दधाति।
पुनराहारम्। एवमिव हि प्राणापानौ संचरतः। शुक्रमसि
ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामुपः। रूपमेवासांमेतद्वर्णं दधाति। अपि वा
उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं हिरण्यं पेशलं बिभ्रंती
रूपाण्यास्ते। एवमेता एतद्गीति। आपो वै सर्वा देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मामांसा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उत्पुनीयात्।
छन्दसाऽप उत्पुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य
कर्म भवति। पच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय।
अद्विरेवौषधीस्सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्।

शुक्रं त्वां शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वा ऽर्चिषीत्याह
सर्वत्वाय। पर्यास्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आहु शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥४॥ [४]

देवासुरास्सय्यंता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यंस्यावकाशमपश्यत्।
तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य
एवं विद्वानाज्यमवेक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि
हवींष्यभिघारयति॥२२॥

अथ केनाज्यमिति। सत्येनेति ब्रूयात्। चख्षुर्वै
सत्यम्। सत्येनैवैनदभि घारयति। ईश्वरो वा एषोऽन्धो
भवेतोः। यश्चख्षुषाऽऽज्यमवेक्षते। निमील्यावैरखेत।
दाधारात्मश्चख्षुः। अभ्याज्यङ्घारयति। आज्यङ्गृह्णाति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति।
चतुर्जुह्वाङ्गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशून्वाव रुन्धे।
अष्टावुपभृति। अष्टाखरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव
पशुषु दधाति। चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुह्वाङ्गृह्णभूयो
गृहीयात्। अष्टावुपभृति गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव
भ्रातृव्यमुपस्तिङ्करोति। गौर्वै सुचः। चतुर्जुह्वाङ्गृह्णाति।

तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृतिं। तस्मादष्टाशंफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुस्तना।
गामेव तत्सः स्करोति। सास्मै सः स्फुतेषमूर्जन्दुहे।
यञ्जुहाङ्गुहातिं। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृतिं। प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्।
सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायाञ्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्धे च॥५॥ [५]

आपो देवीरग्रेषुवो अग्रेषुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानव्याचष्टे
अग्रं इमय्यंज्ञन्नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
यज्ञन्नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत
वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वँवृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं
हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रवँव्रिरे।
संज्ञामेवासांमेतत्सामानव्याचष्टे। प्रोख्वितास्थेत्याह॥२७॥
तेनापः प्रोख्विताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो
रूपङ्कत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये
त्वा स्वाहेत्याह। अग्नये एवैनञ्जुष्टङ्करोति। अथो अग्रेरेव
मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बरुहिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै
बरुहिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बरुहिरसि सुग्भ्यस्त्वा
स्वाहेत्याह। प्रजा वै बरुहिः। यजमानस्सुचः। यजमानमेव
प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै

त्वेति ब॒र्हि॒रा॒साद्य॒ प्रो॒ख्यंति॑। ए॒भ्य ए॒वैन॑ल्लो॒केभ्यः॑ प्रो॒ख्यंति॑।
अथ॒ तत॑स्स॒ह सु॒चा पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑ङ्ग॒न्धिं प्र॒त्यु॒ख्यति॑। प्र॒जा
वै ब॒र्हिः। यथा॒ सू॒त्यै का॒ल आ॒पः पु॒रस्ता॑द्यन्ति॥ २९॥

ता॒दृगे॒व तत्। स्व॒धा पि॒तृभ्य॑ इत्या॑ह। स्व॒धाका॒रो हि
पि॒तृणा॑म्। ऊ॒र्ध्वं ब॒र्हिष॑द्भ्य इति॒ दखि॑षणा॒यै श्रो॒णेरोत्तर॑स्यै
नि॒नय॑ति॒ सन्त॑त्यै। मा॒सा वै पि॒तरो॑ ब॒र्हिष॑दः। मा॒साने॒व
प्री॑णाति। मा॒सा वा ओष॑धीर्व॒र्धय॑न्ति। मा॒साः प॒चन्ति॑ समृ॒द्धौ।
अन॑ति॒स्कन्द॑न् ह प॒र्जन्यो॑ व॒र्षति॑। यत्रै॒तदे॒वङ्क्रिय॑ते॥ ३०॥

ऊ॒र्जा पृ॑थि॒वीङ्ग॑च्छ॒तेत्या॑ह। पृ॒थि॒व्यामे॒वोर्ज॑न्दधाति।
तस्मा॑त्पृथि॒व्या ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते। ग्र॒न्थि॒र्विं स्र॑स॒यति॑।
प्र॒ज॒नय॑त्ये॒व तत्। ऊ॒र्ध्वं प्रा॑श्च॒मुद्गू॑ढं प्र॒त्यश्च॒मा य॑च्छति।
तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑ः रे॒तो धी॑यते। प्र॒ती॒र्चीः प्र॒जा जा॑यन्ते।
वि॒ष्णोस्स्तू॒पोऽसी॑त्या॑ह। य॒ज्ञो वै वि॒ष्णुः॥ ३१॥

य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्तर॑ङ्ग॒ह्नाति॑। मु॒ख्यमे॒वैन॑ङ्करोति।
इ॒यन्त॑ङ्ग॒ह्नाति॑। प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमु॒खेन॑ संमि॒तम्।
इ॒यन्त॑ङ्ग॒ह्नाति॑। य॒ज्ञप॒रुषा॑ संमि॒तम्। इ॒यन्त॑ङ्ग॒ह्नाति॑।
ए॒ताव॑द्वै पु॒रुषे॑ वी॒र्य॑म्। वी॒र्य॑संमि॒तम्॥ ३२॥

अप॑रि॒मित॑ङ्ग॒ह्नाति॑। अप॑रि॒मित॑स्याव॒रुद्धौ॑। तस्मि॑न्प॒वित्रे॑
अपि॑ सृ॒जति॑। यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑।
यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति। ऊ॒र्णाम्र॑दसन्त्वा

स्तृणामीत्याह। यथायजुरेवैतत्। स्वासस्थन्देवेभ्य इत्याह।
देवेभ्य एवैनंस्वासस्थङ्करोति॥३३॥

बर्हिस्स्तृणाति। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः। प्रजा एव
पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। अनतिदृश्नः स्तृणाति। प्रजयैवैनं
पशुभिरनतिदृश्नङ्करोति। धारयन्प्रस्तरं परिधीन्परि दधाति।
यजमानो वै प्रस्तरः। यजमान एव तथ्स्वयं परिधीन्परि
दधाति। गन्धर्वोऽसि विश्वावसुरित्याह॥३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दखिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ।
प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह।
रख्यसामपहत्यै। कस्यांश्चिदभिषस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवैनं
पाति॥३५॥

वीतिहोत्रन्त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
द्युमन्तः समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
इत्याह वृद्धौ। विशो यन्त्रे स्थ इत्याह। विशाय्यत्यै।
उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूना रुद्राणामादित्यानां
सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सदाने प्रस्तरं सादयति।
जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिख्यमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव

प्रि॒यन्नाम॑। यद्धृ॒ताची॑ति। यद्धृ॒ताची॑त्याह॑। प्रि॒येणै॒वैना॒ नाम्ना॑
सा॒दय॑ति। ए॒ता अ॑स॒दन्त्सु॑कृतस्य॑ लो॒क इ॒त्याह॑। स॒त्यवै॑
सु॒कृतस्य॑ लो॒कः। स॒त्य ए॒वैनो॑स्सु॒कृतस्य॑ लो॒के सा॑दयति।
ता वि॑ष्णो पा॒हीत्या॑ह॑। य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः। य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै।
पा॒हि य॒ज्ञं पा॒हि य॒ज्ञप॑तिं पा॒हि मा॒य्यज्ञ॑निय॒मित्या॑ह॑। य॒ज्ञाय॑
यज॑मानाया॒त्मनै॑। तेभ्य॑ ए॒वाशि॑ष॒माशा॒स्तेऽना॑त्यै॑॥ ३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसमितङ्करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति षट्

च॥ ६॥

[६]

अ॒ग्निना॒ वै हो॒त्रा। दे॒वा असु॑रान॒भ्यभव॑न्। अ॒ग्नये॑
समि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्या॒ह भ्रातृ॑व्याभिभू॒त्यै। एक॑वि॒ंशति॑मिध्मदा॒रूपा
भव॑न्ति। एक॑वि॒ंशो वै पुरु॑षः। पुरु॑षस्या॒त्यै। प॒ञ्चद॑शेध्मदा॒रूपाभ्या॑
द॒धाति॑। प॒ञ्चद॑श वा अ॒र्धमा॑सस्य॒ रात्रे॑यः। अ॒र्धमा॑स॒शस्स॑वँ॒त्सर॑
आ॒प्यते॑। त्री॒न्प॑रि॒धीन्प॑रि॒ दधा॑ति॥ ३८॥

ऊ॒र्ध्वे समि॑धा॒वा द॑धाति। अ॒नूया॒जेभ्य॑स्समि॒धम॑तिं शि॒नष्टि॑।
षट्त्सं॑प॒द्यन्ते॑। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देनो॑प॒
वाज॑यति। प्रा॒जाप॑त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॑त्यः प्रा॒णः। यज॑मान
आह॑व॒नीयः॑। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति॥ ३९॥

त्रि॒रुप॑ वाजयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑प॒यत्य॑ सु॒वेण॑ प्रा॒जाप॑त्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मु॒खत॑ आर॒भते॑। अथो॑
प्र॒जाप॑ति॒स्सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।

अ॒ग्निम॑ग्नी॒त्रिस्त्रि॒स्सं मृ॑ड्ढीत्या॒ह। त्र्या॑वृ॒द्धि य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॒ रख॑साम॒पह॑त्यै। प॒रिधी॑न्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒नात्ये॑वैना॒न्।
त्रिस्त्रि॒स्सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॑वृ॒द्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्यत्वा॑य। अथो॑
ए॒ते वै दे॑वा॒श्वाः। दे॒वाश्वा॑ने॒व तथ्सं॑ मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॑घा॒रमा घा॑रयति॥४१॥

तिष्ठ॑न्न॒न्यम्। यथा॑ऽनो॒ वा रथ॑व्वाँ यु॒ज्यात्। ए॒वमे॒व
तद॑ध्व॒र्युर्य॒ज्ञय्यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भ्यूढ्यै॑।
वह॑न्त्ये॒नङ्गाम्याः॑ प॒शवः॑। य ए॒ववै॑द। भु॒व॒नम॑सि वि
प्र॑थ॒स्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै भु॑व॒नम्। य॒ज्ञ ए॒व यज॑मानं प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑ प्रथयति। अ॒ग्ने यष्टि॑रि॒दन्नम्॑ इत्या॑ह॥४२॥

अ॒ग्निर्वै दे॒वाना॒य्यँष्टा॑। य ए॒व दे॒वाना॒य्यँष्टा॑। तस्मा॑ ए॒व
नम॑स्करोति। जु॒ह्वेह्य॑ग्निस्त्वाँ ह्वयति दे॒वय॒ज्याया॑ उ॒पभृ॑देहि
दे॒वस्त्वाँ स॒विता ह्व॑यति दे॒वय॒ज्याया॑ इत्या॑ह। आ॒ग्नेयी॑ वै
जु॒हूः। सा॒वि॒त्र्यु॒पभृ॑त्। ताभ्या॑मे॒वैने॒ प्रसू॑त आद॑त्ते। अ॒ग्नाविष्णू॑
मा वा॒मव॑ क्रमिष॒मित्या॑ह। अ॒ग्निः पु॒रस्ता॑त्। विष्णु॑र्य॒ज्ञः
प॒श्चात्॥४३॥

ताभ्या॑मे॒व प्र॑ति॒प्रोच्या॒त्या क्रा॑मति। विजि॑हाथां मा
मा स॒न्ताप्त॑मित्या॒हाहि॑सायै। लो॒कं मे॑ लो॒ककृ॑तौ
कृ॒णुत॑मित्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। विष्णो॑स्स्थान॒मसी॑त्या॒ह।
य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। ए॒तत्ख॑लु वै दे॒वाना॒मप॑राजितमा॒यत॑नम्।
यद्य॒ज्ञः। दे॒वाना॑मे॒वाप॑राजित आ॒यत॑ने तिष्ठति। इ॒त इन्द्रो॑

अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अर्ध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्धैः। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवास्सुवर्गल्लोकमायन्। साख्यादेव
यजमानस्सुवर्गल्लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन
यजमानस्सुवर्गल्लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानार्त्ये।
इन्द्रावान्त्स्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा
इत्याह॥४५॥

सुवर्गो वै लोको बृहद्वाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। प्राण
आधारः। यत्संस्पर्शयत्। भ्रातृव्येऽस्य प्राणन्दध्यात्।
असंस्पर्शयन्नत्या क्रामति। यजमान एव प्राणन्दधाति।
पाहि मांऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भजेत्याह॥४६॥

अग्निर्वाव पवित्रम्। वृजिनमनृतन्दुश्चरितम्। ऋजुकर्म
सत्यं सुचरितम्। अग्निरेवैनवृजिनादनृताद्दुश्चरितात्पाति।
ऋजुकर्म सत्ये सुचरिते भजति। तस्मादेवमा शास्ते।
आत्मनो गोपीथाय। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यदाधारः।
आत्मा ध्रुवा॥४७॥

आघारमाघार्य ध्रुवां समनक्ति। आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः
प्रति दधाति। द्विस्समनक्ति। द्वौ हि प्राणापानौ। तदाहुः।

त्रिरेव समञ्ज्यात्। त्रिधातु हि शिर इति। शिर इवैतद्यज्ञस्य।
अथो त्रयो वै प्राणाः। प्राणानेवास्मिन्दधाति। मुखस्य
शिरोऽसि सञ्ज्योतिषा ज्योतिरङ्गमित्याह। ज्योतिरेवास्मा
उपरिष्ठादधाति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥४८॥

परिदधाति प्राणन्दधाति हि यजो धारयति नम इत्याह पश्चाद्वीर्याणीत्याह भा इत्याह भजेत्याह
ध्रुवैवास्मिन्दधाति त्रीणि च॥७॥

[७]

धिष्ण्या वा एते न्युप्यन्ते। यद्वह्मा। यद्धोता। यदध्वर्युः।
यदग्नीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य
प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुकस्स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य
सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति।
न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्गुसीनः। इडाया इडामा
दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः।
पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडायै वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिर्यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति
पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा
दधाति। सकृदभि धारयति। चतुस्संपद्यते। चत्वारि वै पशोः
प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। संमुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो
वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च।
उपहृतः पशुमानसानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडायै

देवता॑नामुप॒हृवे। उप॑हृतः पशु॒मान्भव॑ति। य ए॒ववै॑द॥५२॥

यावै॑ ह॒स्त्या॒मिडा॑मा॒दधा॑ति। वा॒चस्सा॑ भा॒गधेय॑म्।
यामु॑प॒हृय॑ते। प्रा॒णाना॑ ५ सा। वाच॑श्चै॒व प्रा॒णा ५श्चाव॑
रुन्धे। अथ॒ वा ए॒तर्ह्युप॑हृताया॒मिडा॑याम्। पु॒रोडा॑शस्यै॒व
ब॑र्हिषदो॑ मीमा॒ ५सा। यज॑मानन्दे॒वा अ॑ब्रुवन्। ह॒विर्नो॑
निर्व॑पेति। नाहम॑भा॒गो निर्व॑प्स्यामीत्य॑ब्रवीत्॥५३॥

न मया॑ऽभा॒गयाऽनु॑वक्ष्य॒थेति॑ वाग॑ब्रवीत्। नाहम॑भा॒गा
पु॒रोनु॑वा॒क्या भ॑विष्यामीति॑ पु॒रोनु॑वा॒क्या। नाहम॑भा॒गा या॒ज्या
भ॑विष्यामीति॑ या॒ज्या। न मया॑ऽभा॒गेन॒ वष॑ट्कारिष्य॒थेति॑
वष॑ट्कारः। यद्य॑जमानभा॒गन्नि॒धाय॑ पु॒रोडा॑शं ब॑र्हिषदङ्क॒रोति॑।
ताने॒व तद्भा॒गिनः॑ करोति। च॒तुर्धा॑ करोति। च॒तस्रो॑ दि॒शः।
दि॒क्ष्वे॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। ब॑र्हिषदङ्क॒रोति॑॥५४॥

यज॑मानो॒ वै पु॒रोडा॑शः। प्र॒जा ब॑र्हिः। यज॑मानमे॒व
प्र॒जासु॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति। तस्मा॑द॒स्त्राऽन्याः॑ प्र॒जाः
प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। मा॒ ५सेना॑न्याः। अथो॒ खल्वा॑हुः। द॒खि॒षणा॑
वा ए॒ता ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्या॒न्तर्वे॑द्यव॑ रु॒ध्यन्ते॑। यत्पु॒रोडा॑शं
ब॑र्हिषदङ्क॒रोतीति॑। च॒तुर्धा॑ करोति। च॒त्वारो॑ ह्ये॒ते
ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्य॒र्त्विजः॑॥५५॥

ब्र॒ह्मा हो॒ताऽध्व॑र्युर॒ग्रीत्। तम॑भि मृ॒शेत्। इ॒दं ब्र॑ह्मणः। इ॒दं
हो॒तुः। इ॒दम॑ध्व॒र्योः। इ॒दम॑ग्री॒ध इति॑। यथै॒वाद॑स्सौम्ये॒ऽध्वरे॑।

आदेशमृत्विग्भ्यो दखिषणा नीयन्ते। तादृगेव तत्। अग्नीधे^१
प्रथमाया दधाति॥५६॥

अग्निमुखा हृद्धिः। अग्निमुखामेवर्द्धिय्यंजमान ऋध्नोति।
सकृदुपस्तीर्य द्विरादधत्। उपस्तीर्य द्विरभि धारयति।
षट्थसंपद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। वेदेन
ब्रह्मणे^२ ब्रह्मभागं परिहरति। प्राजापत्यो वै वेदः। प्राजापत्यो
ब्रह्मा॥५७॥

सविता यज्ञस्य प्रसूत्यै। अथ काममन्येन। ततो होत्रे^३।
मध्यव्रा^४ एतद्यज्ञस्य। यद्धोता^५। मध्यत एव यज्ञं प्रीणाति।
अथाध्वर्यवे^६। प्रतिष्ठा वा एषा यज्ञस्य। यदध्वर्युः।
तस्माद्धविर्यज्ञस्यैतामेवावृतमनु॥५८॥

अन्या दखिषणा नीयन्ते। यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै। अग्निमग्नीथ्सकृत्संकृत्सं
मृड्डीत्याह। पराडिव ह्यैतर्हि यज्ञः। इषिता दैव्या होतार
इत्याह। इषितः^७ हि कर्म क्रियते^८। भद्रवाच्याय प्रेषितो
मानुषस्सूक्तवाकाय^९ सूक्ता ब्रूहीत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते। स्वगा दैव्या होतृभ्य इत्याह। यज्ञमेव तत्स्वगा
करोति। स्वस्तिर्मानुषेभ्य इत्याह। आशिषमेवैतामा
शास्ते। शय्योर्ब्रूहीत्याह। शय्युमेव बार्हस्पत्यं भागधेयेन
समर्धयति॥५९॥

चरत्यध्वर्युः प्रजातिर्हयते वेदाब्रवीद्वरहिषदङ्करोत्यृत्विजो दधाति ब्रह्माऽनुकरोति चत्वारि च॥८॥ [८]

अथ सुचावनुष्टुग्भ्याव्राजवतीभ्याव्यूहति। प्रतिष्ठा वा

अनुष्टुक्। अन्नघाँजः प्रतिष्ठित्यै। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ।
 प्राचीञ्जुहूमूहति। जातानेव भ्रातृव्यान्प्रणुदते। प्रतीचीमुपभृतम्।
 जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। सविषूच एवापोह्य सपत्नान्
 यजमानः। अस्मिल्लौके प्रतितिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्याम्। द्विप्रतिष्ठो हि। वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वाऽऽदित्येभ्यस्त्वेत्याह
 यथायजुरेवैतत्। सुख्यु प्रस्तरमनक्ति। इमे वै लोकास्सुचः।
 यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति।
 त्रय इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनल्लौकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव
 यजमानन्तेजसाऽनक्ति। अक्त९ रिहाणा इत्याह।
 तेजो वा आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव
 तेजसाऽनक्ति। वियन्तु वय इत्याह। वय एवैनङ्कृत्वा।
 सुवर्गल्लौकङ्गमयति॥६२॥

प्रजाय्यौनि मा निर्मृष्यमित्याह। प्रजायै गोपीथाय।
 आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा
 प्याययति। मरुतां पृषतयस्स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या
 ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवङ्गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह।
 वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मीयते। आयुष्पा
 अग्नेऽस्यायुर्म पाहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते। यावद्वा अध्वर्युः

प्रस्तुरं प्रहरति। तावदस्य चखुर्मयीयते। चखुष्पा अग्नेऽसि
चखुर्मै पाहीत्याह। चखुरेवात्मन्धत्ते। ध्रुवाऽसीत्याह
प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्रे देव पुणिभिर्वीयमाण इत्याह।
अग्रय एवैनञ्जुष्टङ्करोति। तन्त एतमनु जोषं भरामीत्याह।
सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नैदेष त्वदपचेतयाता
इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।
भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

सुचौ सं प्रस्त्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
भ्रातृव्यदेवत्योपभृतम्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिङ्करोति।
सऽस्त्रावभागास्स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्यास्सऽस्त्रावभागाः।
तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियवै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयवौ
अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सदने सादयति। सुम्नाय
सुम्निनी सुम्ने मा धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवस्सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यौ
पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदध्यायोऽशीततनो

इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै
 पाहि दुरिष्ठै पाहि दुरद्वन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह।
 आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुङ्कणु सुषदा
 योनिः॑ स्वाहेतीध्मसवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय
 फलीकरणहोमञ्जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसवृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
 अतिरिक्त एवातिरिक्तन्दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमास्वाऽव
 रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तावृदेनान्वविन्दन्। वेदेन
 वेदिर्विविदुः पृथिवीम्। सा पप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं
 बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
 पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिः॑ संमार्ष्ट्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
 प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ
 आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः॑
 होताऽऽहवनीयाः॑स्तृणत्रैति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात्
 तः॑ सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
 अध्वर्युस्स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।
 वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्के। देवा गातुविदो गातुर्वित्वा
 गातुमित्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयति।
 प्रति तिष्ठति प्रजया पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्वा इत्याह समिष्ट्यै भागधेयन्धत्तमित्याह वा
इध्मसुवृश्चनान्यनुवित्यै लभते यजमानः॥९॥

यो वा अयथादेवतय्यं जमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्णुमि वरुणस्य
पाशमित्याह। वरुणपाशादेवेना मुञ्चति। सवितृप्रसूतो
यथादेवतम्॥७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ
सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यङ्गम
सुकृतस्य लोकः। अग्निरेवेनान्धाता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य
लोके दधाति। स्योनं मे सह पत्या करोमीत्याह।
आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै सन्त्वाय। समायुषा सं
प्रजयेत्याह॥७३॥

आशिषमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्नियै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिन्लोके
प्रतिष्ठितानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रतिष्ठितति। अथो वाग्वा
अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै
मिथुनाद्विद्योतमानस्तनयन्वर्षति। रेतस्मिन्श्चन्॥७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा
वै तस्य विमोकः। अद्विशान्तिः। विमुक्तुवा एतर्हि
योक्त्रं ब्रह्मणा। आदायै नत्पत्नी सहाप उपगृहीते शान्त्यै।

अञ्जलौ पूर्णपात्रमा नयति। रेतं एवास्यां प्रजान्दधाति।
प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः। मुखं द्विं मृष्टे। अवभृथस्यैव
रूपङ्कत्वोत्तिष्ठति॥ ७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकञ्च॥ १०॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एवैदं विन्दते
परिवेष्टारम्। तमुत्करे। यन्देवा मनुष्येषु। उपवेषमधारयन्।
ये अस्मदपं चेतसः। तानस्मभ्यमिहा कुरु। उपवेषोपं विद्धि
नः॥ ७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नृश्वतुष्पदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति
पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चशूद्रा
अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
संशितः। योपवेषे शुक्। साऽमुमृच्छतु यन्दिष्म
इति॥ ७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुन्नुद ओकंसः। सपत्नो
यः पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि
तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जनाः अति। इहि तिस्रोऽति
रोचनायावत्। सूर्यो असद्विवि। परमान्त्वा परावतम्॥ ७८॥

इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यस्समाभ्य
इति। त्रिवृद्धा एष वज्रो ब्रह्मणा संशितः। शुचैवैनद्विधा।
एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।

हृ॒तोऽसाववधिष्मा॒मुमित्या॑ह॒ स्तृत्यै॑। यन्दि॒ष्ट्यात्तन्ध्या॑येत्।
शुचै॒वैन॑मर्पयति॥७९॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

ब्रह्म॑णे ब्राह्म॒णमाल॑भते। ख्य॒त्राय॑ राज॒न्यम्। म॒रुद्ध्यो॑ वैश्य॑म्।
तप॑से शू॒द्रम्। तम॑से तस्क॑रम्। नार॑काय वीर॒हण॑म्। पा॒प्मने॑
क्ली॒बम्। आ॒क्रयाया॑योग॒म्। कामा॑य पु॒ञ्चल॑म्। अति॑क्रु॒ष्टाय॑
माग॒धम्॥१॥

गी॒ताय॑ सू॒तम्। नृ॒त्ताय॑ शैलू॒षम्। धर्मा॑य सभाच॒रम्। न॒र्माय॑
रे॒भम्। नरि॑ष्ठायै भीम॒लम्। ह॒साय॑ कारि॑म्। आ॒न॒न्दाय॑
स्त्रीष॒खम्। प्रमु॑दे॒ कुमारी॑पु॒त्रम्। मे॒धायै॑ रथका॒रम्। धैर्या॑य
त॒ख्याण॑म्॥२॥

श्रमा॑य कौला॒लम्। मा॒यायै॑ कार्मा॒रम्। रू॒पाय॑ मणि॒का॒रम्।
शुभे॑ व॒पम्। श॒र॒व्याया॑ इषुका॒रम्। हे॒त्यै ध॑न्वका॒रम्। क॒र्मणे॑
ज्याका॒रम्। दि॒ष्टाय॑ रज्जुस॒र्गम्। मृ॒त्यवे॑ मृ॒ग॒युम्। अन्त॑काय
श्व॒नि॒तम्॥३॥

स॒न्धये॑ जा॒रम्। गे॒हायो॑प॒तिम्। नि॒र्ऋ॒त्यै परि॑वि॒त्तम्।
आ॒र्त्यै परि॑वि॒वि॒दा॒नम्। अ॒रा॒ध्यै दि॑धिषू॒पति॑म्। प॒वि॒त्राय॑
भि॒षज॑म्। प्र॒ज्ञाना॑य नख्यत्रद॒र्शम्। निष्कृ॑त्यै पेशस्का॒रीम्।
बला॑योप॒दाम्। वर्णा॑यानू॒रुध॑म्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋखीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
 दुर्मदम्। प्रयुज्य उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सराभ्यो ब्रात्यम्।
 सर्पदेवजनेभ्योऽप्रतिपदम्। अवैभ्यः कितवम्। इर्यताया
 अकितवम्। पिशाचेभ्यो बिदलकारम्। यातुधानैभ्यः
 कण्टककारम्॥ ५॥

उत्सादेभ्यः कुञ्जम्। प्रमुदे वामनम्। द्वार्यस्त्रामम्।
 स्वप्रायान्धम्। अधर्माय बधिरम्। संज्ञानाय स्मरकारीम्।
 प्रकामोद्यायोपसदम्। आशिख्यायै प्रश्जिनम्। उपशिख्याया
 अभिप्रश्जिनम्। मर्यादायै प्रश्नविवाकम्॥ ६॥

ऋत्यै स्तेनहृदयम्। वैरहत्याय पिशुनम्। विवित्यै खत्तारम्।
 औपद्रष्टाय सङ्गहीतारम्। बलायानुचरम्। भूम्ने परिष्कन्दम्।
 प्रियाय प्रियवादिनम्। अरिष्टा अश्वसादम्। मेधाय
 वासःपल्पूलीम्। प्रकामाय रजयित्रीम्॥ ७॥

भायै दार्वारम्। प्रभाया आग्नेन्धम्। नाकस्य
 पृष्ठायाभिषेक्तारम्। ब्रध्नस्य विष्टपाय पात्रनिर्णेगम्।
 देवलोकाय पेशितारम्। मनुष्यलोकाय प्रकरितारम्। सर्वभ्यो
 लोकेभ्य उपसेक्तारम्। अवत्यै वधायोपमन्थितारम्। सुवर्गाय
 लोकाय भागदुघम्। वसिष्ठाय नाकाय परिवेष्टारम्॥ ८॥

अर्मभ्यो हस्तिपम्। जवायाश्वपम्। पुष्ट्यै गोपालम्।
 तेजसेऽजपालम्। वीर्यायाविपालम्। इरायै कीनाशम्।

की॒ला॒लाय॑ सु॒राका॒रम् । भ॒द्राय॑ गृ॒हप॑म् । श्रेय॑से वि॒त्त॒धम् ।
अ॒ध्य॑र॒ख्यायानु॑र॒ख्य॒त्तार॑म् ॥ ९ ॥

म॒न्यवे॑ऽय॒स्ताप॑म् । क्रो॒धाय॑ नि॒स॒रम् । शोका॑याभि॒स॒रम् ।
उ॒त्कूल॑वि॒कूल॑भ्या॒न्नि॒स्थि॒नम् । यो॒गाय॑ यो॒त्तार॑म् । र॒ख्येमा॑य॒
विमो॑त्तार॑म् । वपु॑षे मा॒नस्कृ॑तम् । शी॒ला॒याञ्जनी॑का॒रम् ।
नि॒र॒ऋ॒त्यै को॑शका॒रीम् । य॒माया॑सू॒म् ॥ १० ॥

य॒म्यै य॑म॒सूम् । अथ॑र्व॒भ्योऽव॑तोका॒म् । स॒र्व॒थ्स॒राय॑
पर्या॑रिणी॒म् । प॒रि॒व॒थ्स॒रायावि॑जाता॒म् । इ॒दा॒व॒थ्स॒रायाप॑स्क॒द्वरी॑म् ।
इ॒द्व॒थ्स॒रायाती॑त्व॒वरी॑म् । व॒थ्स॒राय॑ विज॑र्ज॒राम् । स॒र्व॒थ्स॒राय॑
पलि॑क्री॒म् । वना॑य वन॒पम् । अ॒न्यतो॑र॒ण्याय॑ दा॒वप॑म् ॥ ११ ॥

सरो॑भ्यो धै॒व॒रम् । वेश॑न्ताभ्यो॒ दाश॑म् । उ॒प॒स्था॒व॒रीभ्यो॑
बै॒न्दम् । न॒ड्व॒लाभ्य॑श्शौष्क॒लम् । पा॒र्या॑य कै॒व॒र्तम् । अ॒वा॒र्या॑य॒
मा॒र्गा॒रम् । ती॒र्थेभ्य॑ आ॒न्दम् । विष॑मेभ्यो मैना॒लम् । स्व॒नै॒भ्यः
पर्ण॑कम् । गुहा॑भ्यः कि॒रा॒तम् । सा॒नु॒भ्यो ज॑म्भ॒कम् । पर्व॑तेभ्यः
कि॒ंपू॒रुष॑म् ॥ १२ ॥

प्र॒ति॒श्रु॒त्का॑या ऋ॒तु॒लम् । घोषा॑य भ॒षम् । अन्ता॑य बहु॒वा॒दि॒नम् ।
अ॒न॒न्ताय॑ मू॒कम् । मह॑से वीणावा॒दम् । क्रोशा॑य तू॒णव॑ध्मम् ।
आ॒क्र॒न्दाय॑ दु॒न्दु॒भ्याघा॑तम् । अ॒व॒र॒स्प॒राय॑ शङ्ख॑ध्मम् ।
ऋ॒भु॒भ्यो॑जिनसन्धा॒यम् । सा॒ध्येभ्य॑श्चर्म॒म्णम् ॥ १३ ॥

बी॒भ॒थ्सायै॑ पौल्क॒सम् । भू॒त्यै जा॑गर॒णम् । अ॒भू॒त्यै

स्वप॒नम्। तु॒लायै॑ वाणि॒जम्। वर्णा॑य हि॒रण्यका॒रम्। वि॒श्वेभ्यो॑
दे॒वेभ्य॑स्सि॒ध्मल॑म्। प॒श्चाद्दोषा॑य ग॒लाव॑म्। ऋ॒त्यै ज॑नवा॒दिन॑म्।
व्य॒द्ध्या अ॑पग॒ल्भम्। स॒ंश॒राय॑ प्र॒च्छिद॑म्॥१४॥

ह॒साय॑ पु॒श्चलू॑मा ल॑भते। वी॒णावा॑दङ्ग॒णक॑ङ्गी॒ताय॑।
याद॑से शाबु॒ल्याम्। न॒र्माय॑ भ॒द्रव॑तीम्। तू॒णव॑ध्मङ्गा॒मण्य॑
पा॒णिस॑ङ्घा॒तवृ॑त्ताय॑। मोदा॑यानु॒क्रोश॑कम्। आ॒न॒न्दाय॑
त॒लव॑म्॥१५॥

अ॒र॒ख्यरा॒जाय॑ कि॒तव॑म्। कृ॒ताय॑ स॒भावि॑नम्। त्रेता॑या
आ॒दि॒नव॑द॒र॒शम्। द्वा॒प॒राय॑ ब॒हिस्सि॑दम्। क॒लये॑
स॒भास्था॑णुम्। दु॒ष्कृ॒ताय॑ च॒रका॑चार्यम्। अध्व॑ने ब्रह्मचा॒रिण॑म्।
पि॒शा॒चेभ्य॑स्सै॒लग॑म्। पि॒पा॒सायै॑ गो॒व्यच्छ॑म्। नि॒र्ऋ॒त्यै
गो॒घा॒तम्। र॒ख्युधे॑ गो॒वि॒कर्त॑म्। र॒ख्युत्तृ॑ष्णाभ्या॒न्तम्। यो
गा॒र्वि॒कृ॒न्त॑न्तं मा॒ंसं भि॑र॒ख्यमा॑ण उ॒प॒तिष्ठ॑ते॥१६॥

भू॒म्यै पी॑ठस॒र्पि॒ण॒मा ल॑भते। अ॒ग्नये॑ऽस॒लम्। वा॒यवे॑
चा॒ण्डा॒लम्। अ॒न्तरि॑र॒ख्याय॑ व॒ंश॒न॒र्ति॑नम्। दि॒वे ख॑ल॒तिम्।
सू॒र्याय॑ ह॒र्य॒ख्यम्। च॒न्द्रम॑से मि॒र्मिर॑म्। न॒ख्यत्रे॑भ्यः कि॒लास॑म्।
अ॒ह्ने शु॒क्लं पि॑ङ्ग॒लम्। रा॒त्रियै॑ कृ॒ष्णं पि॑ङ्गा॒ख्यम्॥१७॥

वा॒चे पु॒रुष॑मा ल॑भते। प्रा॒णम॑पा॒नव्या॑नमु॒दान॑ संमा॒न॒न्तान्
वा॒यवे॑। सू॒र्याय॑ च॒र॒ख्युरा॑ ल॑भते। म॒नश्च॒न्द्रम॑से। दि॒ग्भ्यश्श्रो॑त्रम्।
प्र॒जाप॑तये॒ पुरु॑षम्॥१८॥

अथै॒तान॑रूपेभ्य॒ आल॑भते। अति॑ह॒स्वम॑तिदी॒र्घम्।
 अति॑कृ॒शम॑त्य॒सल॑म्। अति॑शु॒क्लम॑तिकृ॒ष्णम्। अति॑श्ल॒क्ष्णम॑तिलोम॒श
 अति॑कि॒रिट॑मति॒दन्तु॑रम्। अति॑मि॒र्मि॒रम॑ति॒मेमि॑षम्। आ॒शायै॑
 जा॒मिम्। प्र॒ती॒ख्यायै॑ कु॒मा॒रीम्॥११॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

स॒त्यं प्र॑पद्ये। ऋ॒तं प्र॑पद्ये। अ॒मृतं॑ प्र॑पद्ये। प्र॒जाप॑तेः
 प्रि॒यान्त॑नु॒वम॑ना॒र्ता प्र॑पद्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॑ वज्रेण। द्विष॑न्तं
 भ्रातृ॑व्य॒मव॑ क्रामामि। योऽ॒स्मान्द्वेष्टि॑। यश्च॑ व॒यन्दि॒ष्मः।
 भूर्भु॑व॒स्सुवः॑। हिम्॥१॥

स॒त्यन्द॑श॥१॥ [१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्य॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
 सु॒म॒न्युः। अ॒ग्न आ॑या॒हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
 स॒त्सि ब॒र्हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्वि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
 बृ॒हच्छो॑चा यविष्य। स नः॑ पृथु॒श्श्रवा॑य्यम्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॑वाससि। बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
 नम॑स्य॒स्तिरः॑। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒म॒ग्निरि॑ध्यते वृषा॑।
 वृषो॑ अ॒ग्निस्स॑मि॒ध्यते। अ॒श्वो न॑ दे॒ववा॑हनः। त॒ ह॒विष्म॑न्त
 ई॒डते॑। वृष॑णन्त्वा व॒यवृ॑ष॒न्। वृषा॑ण॒स्समि॑धीमहि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्य॒तं बृ॒हत्। अ॒ग्नि॒न्दूत॑वृ॒णीम॑हे। होता॑र॒वि॒श्वे॑दसम्।
 अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मि॒ध्यमा॑नो अ॒ध्वरे॑। अ॒ग्निः पा॑व॒क

ईड्यः। शोचिष्केशस्तमीमहे। समिद्धो अग्न आहुत। देवान्
यंखि स्वध्वर। त्वं हि हव्यवाडसि। आ जुहोत दुवस्यत।
अग्निं प्रयत्यध्वरे। वृणीध्वं हव्यवाहनम्। त्वध्वंरुण उत मित्रो
अग्ने। त्वाध्वंरन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः। त्वे वसु सुषणनानि सन्तु।
यूयं पात स्वस्तिभिस्सदा नः ॥४॥

श्रवाय्यमिधीमह्यसि सत चं॥२॥ [२]

अग्ने महां असि ब्राह्मण भारत। असावसौ। देवेद्धो
मन्विद्धः। ऋषिष्टुतो विप्रानुमदितः। कविशस्तो ब्रह्मसंशितो
घृताहवनः। प्रणीर्यज्ञानाम्। रथीरध्वराणाम्। अतूर्तो होता।
तूर्णीरहव्यवाट्। आस्पात्रंशुहूर्देवानाम्॥५॥

चमसो देवपानः। अरां इवाग्ने नेमिर्देवांस्त्वं परिभूरसि।
आ वह देवान् यजमानाय। अग्निमग्न आवह। सोममावह।
अग्निमावह। प्रजापतिमावह। अग्नीषोमावावह। इन्द्राग्नी
आवह। इन्द्रमावह। महेन्द्रमावह। देवां अज्यपां
आवह। अग्निं होत्रायावह। स्वं महिमानमा वह। आ चाग्ने
देवान् वह। सुयजां च यज जातवेदः॥६॥

देवानामिन्द्रमा वह षट् चं॥३॥ [३]

अग्निर् होता वेत्वग्निः। होत्रध्वंत्तु प्रावित्रम्। स्मो वयम्।
साधु ते यजमान देवता। घृतवतीमध्वर्यो सुचमास्यस्व।
देवायुवध्विंश्ववाराम्। ईडामहे देवां ईडेन्यान्। नमस्याम
नमस्यान्। यजाम यज्ञियान्॥७॥

अ॒ग्नि॒र॒हो॒ता न॒व॑॥४॥ [४]

स॒मि॒धो॑ अ॒ग्र आ॒ज्य॑स्य वियन्तु। तनून॑पा॒द॒ग्र आ॒ज्य॑स्य
वेतु। इ॒डो अ॑ग्र आ॒ज्य॑स्य वियन्तु। ब॒र्हि॒र॒ग्र आ॒ज्य॑स्य
वेतु। स्वाहा॑ऽग्निम्। स्वाहा॑ सोम॑म्। स्वाहा॑ऽग्निम्। स्वाहा॑
प्र॒जाप॑तिम्। स्वाहा॑ऽग्नी॒षोमौ॑। स्वाहे॑न्द्रा॒ग्नी। स्वाहे॑न्द्रम्।
स्वाहा॑ महेन्द्रम्। स्वाहा॑ दे॒वाः आ॑ज्य॒पान्। स्वाहा॑ऽग्निः
हो॒त्राञ्जु॑षा॒णाः। अ॒ग्र आ॒ज्य॑स्य वियन्तु॥८॥

इन्द्रा॒ग्नी प॒ञ्च॑ च॥५॥ [५]

अ॒ग्निर्वृ॒त्राणि॑ जङ्घ॑नत्। द्र॒वि॒ण॒स्युर्वि॒प॒न्यया॑। स॒मि॒द्ध॒श्शु॒क्र
आहु॑तः। जुषा॒णो अ॒ग्निरा॒ज्य॑स्य वेतु। त्व॑ सोमा॑सि
सत्प॑तिः। त्व॑ राजो॒त वृ॑त्र॒हा। त्वं भ॒द्रो अ॑सि॒ क्रतुः॑।
जुषा॒णस्सोम॑ आ॒ज्य॑स्य ह॒विषो॑ वेतु। अ॒ग्निः प्र॒त्नेन॑ जन्म॑ना।
शु॒म्भान॑स्तनुव॒ः स्वाम्। क॒विर्वि॒प्रेण॑ वावृ॒धे। जुषा॒णो
अ॒ग्निरा॒ज्य॑स्य वेतु। सोम॑ गी॒र्भि॒ष्ट्वा व॒यम्। वर्ध॑यामो
वचो॑विदः। सु॒मृ॒डी॒को न॒ आवि॑श। जुषा॒णस्सोम॑ आ॒ज्य॑स्य
ह॒विषो॑ वेतु॥९॥

स्वा॑ प॒द च॥६॥ [६]

अ॒ग्निर्मूर्धा॑ दि॒वः क॒कुत्। प॒तिः पृ॒थि॒व्या अ॒यम्। अ॒पाः
रेता॑सि जिन्वति। भुवो॑ य॒ज्ञस्य॑ रज॑सश्च ने॒ता। यत्रा॑
नि॒यु॒द्धि॒स्सच॑से शि॒वाभिः॑। दि॒वि मूर्धा॑न॒न्दधि॑षे सुव॒रु॒षाम्।
जि॒ह्वा॒म॒ग्रे च॑कृषे हव्य॒वाह॑म्। प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यः।

विश्वा॑ जा॒तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जहु॒मस्तन्नो॑
अस्तु॥१०॥

व॒यः॑ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। स वे॑द पु॒त्रः पि॒तर॒॑ः
स मा॒तरम्। स सू॒नुर्भु॑व॒त्स भु॑व॒त्पुन॑र्मघः। स
द्यामौ॑र्णो॒दन्तरि॑ख्यः॒ स सु॑वः। स विश्वा॒ भुवो॑ अभव॒त्स
आभ॑वत्। अ॒ग्नीषो॑मा सवे॑दसा। सहू॑ती वनत॒ङ्गिरः॑। सन्दे॑व॒त्रा
ब॑भूवथुः। यु॒वमे॒तानि॑ दि॒वि रो॑च॒नानि॑। अ॒ग्निश्च॑ सोम॒ स॒क्रतू॑
अध॑त्तम्॥११॥

यु॒वः॑ सिन्धू॑ः र॒भिषा॑स्तेरव॒द्यात्। अ॒ग्नीषो॑मा॒वमु॑श्चतङ्ग॒भी॒तान्।
इन्द्रा॑ग्नी रोच॒ना दि॒वः। परि॒ वाजे॑षु भूषथः। तद्वा॑ञ्चेति॒
प्रवी॑र्यम्। श॒जथ॑द्वृ॒त्रमु॑त स॒नोति॒ वाज॑म्। इन्द्रा॒ यो अ॒ग्नी
सहू॑री स॒पर्या॑त्। इ॒र॒ज्यन्ता॑ वस॒व्यस्य॑ भूरेः॑। सह॑स्तमा॒
सह॑सा वाज॒यन्ता॑। ए॒न्द्रं सा॒न॒सि॑ः र॒यिम्॥१२॥

स॒जित्वा॑नः॒ सदा॑सहम्। वर्षि॑ष्ठमू॒तये॑ भर। प्रस॑साहिषे
पुरु॑हूत॒ शत्रू॑न्। ज्येष्ठ॑स्ते शुष्म॑ इ॒ह रा॒तिर॑स्तु। इन्द्रा॒ भ॑र
द॒खि॒षेणे॒ना व॑सू॒नि। पति॑स्सिन्धू॒नाम॑सि रे॒वती॑नाम्। म॒हाः॑
इन्द्रो॒ य ओज॑सा। पु॒र्जन्यो॑ वृष्टि॒माः॑ इ॒व। स्तोमै॑र्व॒त्सस्य॑
वावृ॑धे। म॒हाः॑ इन्द्रो॒ नृ॒वदा॑च॒र्षणि॑प्राः॥१३॥

उ॒त द्वि॑ब॒र्हा अ॑मि॒नस्सहो॑भिः। अ॒स्मद्रि॒य॒ग्वावृ॑धे वी॒र्या॑य।
उ॒रुः पृ॒थुस्सु॑कृतः क॒र्तृभि॑र्भूत्। पि॒प्री॑हि दे॒वाः॑ उ॒श॒तो

यविष्ठ। विद्वां ऋतूँरुऋतुपते यजेह। ये दैव्यां
 ऋत्विजस्तेभिर्ग्रे। त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्निः
 स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरग्नेः प्रिया धामानि। अयादृत्सोमस्य
 प्रिया धामानि॥१४॥

अयाङ्ग्रेः प्रिया धामानि। अयाद्वृजापतेः प्रिया धामानि।
 अयाङ्ग्रीषोमयोः प्रिया धामानि। अयाङ्दिन्द्राग्नियोः प्रिया
 धामानि। अयाङ्दिन्द्रस्य प्रिया धामानि। अयाण्महेन्द्रस्य
 प्रिया धामानि। अयाङ्देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि।
 यख्यदग्नेरहोतुः प्रिया धामानि। यख्यथ्स्वं महिमानम्।
 आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः।
 जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक
 शोचे वेष्ट्वं हि यज्वां। ऋता यजासि महिना वियद्भूः।
 हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥१५॥

अस्त्वधत्तं रयिश्चरषणिप्रास्सोमस्य प्रिया धामानीषण्डं॥७॥ [७]

उपहूतं रथन्तरं सह पृथिव्या। उपं मा रथन्तरं सह
 पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतवामदेव्यं सहान्तरिख्येण। उपं मा
 वामदेव्यं सहान्तरिख्येण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
 उपं मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूतास्सप्त होत्राः। उपं
 मा सप्त होत्रां ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुस्सहर्षभा। उपं मा
 धेनुस्सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपहूतो भूख्यस्सखा। उपं मा भूख्यस्सखा ह्वयताम्।

उप॑हूताँ(4)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडौ। उपो॑ अ॒स्मा॑
इडौ॑ ह्यताम्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडौ। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी
मै॒त्रावरु॑णी। ब्रह्म॑ दे॒वकृ॑तमुप॑हूतम्॥१७॥

दै॒व्या अ॒ध्व॒र्यव॑ उप॑हूताः। उप॑हूता म॒नु॒ष्याः। य
इ॒म॒र्य्यँ॒जम॑वान्। ये य॒ज्ञप॑तिर्वि॒धान्। उप॑हूते द्यावा॑पृथि॒वी।
पूर्व॑जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूतोऽय॒र्य्यँ॒जमा॑नः।
उत्त॑रस्या॒न्देव॑य॒ज्याया॑मुप॑हूतः। भूय॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उप॑हूतः।
दि॒व्ये धा॑म॒न्नुप॑हूतः। इ॒दं मे॑ दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑
तस्मि॑न्नुप॑हूतः। वि॒श्वम॑स्य प्रि॒यमुप॑हूतम्। वि॒श्वस्य॑
प्रि॒यस्योप॑हूत॒स्योप॑हूतः॥१८॥

सुह॑र्षभा ह्यता॒मुप॑हूतः ह॒विष्क॑रण॒ उप॑हूतश्च॒त्वारि॑ च॥८॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो न॒रा॒शः॑ सः।
व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्नि॑स्वि॒ष्टकृ॑त्। सु॒द्रवि॑णा
म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्माय॒जी हो॑ता। हो॒तुर्हो॑तुरा॒यजी॑यान्।
अ॒ग्ने या॑न् दे॒वान॑या॒ट्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॑म॒थ्स॑त।
ता॑ स॒स॒नुषी॑ हो॒त्रा॒न्देव॑ङ्ग॒माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येम॑म्।
स्वि॒ष्टकृ॑च्चा॒ग्ने हो॑ताऽभूः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य न॒मोवा॑के
वी॒हि॑॥१९॥

अ॒पि॒प्रेः पञ्च॑ च॥९॥ [९]

इ॒द॒न्द्या॑वापृथि॒वी भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्धं सू॑क्तवा॒कम्। उ॒त
न॑मोवा॒कम्। ऋ॒ध्यास्म॑ सू॒क्तोच्य॑म॒ग्ने। त्व॑ सू॒क्तवा॑ग॒सि।

उप॑श्रितो दि॒वः पृ॑थि॒व्योः। ओम॑न्वती तेऽस्मिन् य॒ज्ञे य॑जमान्
द्यावा॑पृथि॒वी स्ता॑म्। श॒ङ्गये जी॒रदा॑न्। अत्र॑सू अ॒प्रवेदे॑।
उ॒रुग॑व्यूती अभय॒ङ्कृतौ॑॥२०॥

वृ॒ष्टिद्या॑वा री॒त्यापा॑। श॒म्भुवौ म॑यो॒भुवौ॑। ऊ॒र्जस्व॑ती च
प॒यस्व॑ती च। सू॒पच॑र॒णा च॑ स्व॒धिच॑र॒णा च॑। तयो॑रा॒विदि॑।
अ॒ग्निरि॒दꣳ ह॒विर॑जुषत। अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत।
सोम॑ इ॒दꣳ ह॒विर॑जुषत। अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत।
अ॒ग्निरि॒दꣳ ह॒विर॑जुषत॥२१॥

अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत। प्र॒जाप॑तिरि॒दꣳ ह॒विर॑जुषत।
अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत। अ॒ग्नीषो॑मा॒विदꣳ
ह॒विर॑जुषेताम्। अवी॑वृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्रा॒ग्नी
इ॒दꣳ ह॒विर॑जुषेताम्। अवी॑वृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
इन्द्र॑ इ॒दꣳ ह॒विर॑जुषत। अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत।
म॒हेन्द्र॑ इ॒दꣳ ह॒विर॑जुषत॥२२॥

अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत। दे॒वा आ॑ज्य॒पा आ॑ज्यम॒जुषन्त॑।
अवी॑वृधन्त महो ज्यायोऽकृत। अ॒ग्निर्हो॑त्रेणे॒दꣳ ह॒विर॑जुषत।
अवी॑वृधत् महो ज्यायोऽकृत। अ॒स्यामृ॑ध॒द्धोत्रा॑यान्देव॒ङ्गमा॑याम्।
आशा॑स्ते॒ऽयय्य॑ज॒मानो॑ऽसौ। आयु॑रा शा॑स्ते। सु॒प्रजा॑स्त्वमा
शा॑स्ते। स॒जात॑व॒नस्या॑मा शा॑स्ते॥२३॥

उत्तरा॑न्देव॒यज्या॑मा शा॑स्ते। भूयो॑ ह॒विष्कर॑ण॒मा शा॑स्ते।

दिव्यन्धामा शास्ते। विश्वं प्रियमा शास्ते। यदनेन
 हविषाऽऽशास्ते। तदश्यात्तदध्यात्। तदस्मै देवा रासन्ताम्।
 तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते। वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टञ्च वीतञ्च। उभे
 च नो द्यावापृथिवी अहंसस्पाताम्। इह गतिर्वामस्येदञ्च।
 नमो देवेभ्यः॥२४॥

अभ्यङ्कृतावकृताग्निर्द० हविरंजुषत महेन्द्र इद० हविरंजुषत सजातवनस्यामा शास्ते वीतञ्च त्रीणि
 च॥१०॥ [१०]

तच्छ्रुयौरा वृणीमहे। गातुय्यंज्ञाय। गातुय्यंज्ञपतये। दैवी
 स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वञ्जिगातु भेषजम्।
 शन्नो अस्तु द्विपदे। शञ्चतुष्पदे॥२५॥

तच्छ्रुयौरष्टो॥११॥ [११]

आप्यायस्व सन्तौ। इह त्वष्टारमग्नियन्तन्नस्तुरीपम्। देवानां
 पत्नीरुशतीरवन्तु नः। प्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये। याः
 पार्थिवासो या अपामपि व्रते। ता नो देवीस्सुहवाश्शर्म
 यच्छत। उत गा वियन्तु देवपत्नीः। इन्द्राण्यग्राय्यश्विनी
 राट्। आ रोदसी वरुणानी शृणोतु। वियन्तु देवीर्य
 ऋतुर्जनीनाम्॥२६॥

अग्निर्होता गृहपतिस्स राजा। विश्वा वेद जनिमा
 जातवेदाः। देवानामुत यो मर्त्यानाम्। यजिष्ठस्स प्र
 यंजतामृतावा। वयमु त्वा गृहपते जनानाम्। अग्ने अकर्म
 समिधा बृहन्तम्। अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु। तिग्मेन

न॒स्तेज॑सा॒ स॒शिश॑ाधि॥ २७ ॥

जनी॑नामृष्टौ च॥ १२ ॥

[१२]

उप॑हूत॒ः रथ॑न्त॒रः स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथ॑न्त॒रः स॒ह
पृ॑थि॒व्या ह्व॑यताम्। उप॑हूत॒र्वा॑मदे॒व्यः स॒हान्तरि॑ख्येण। उप॑ मा
वाम॑दे॒व्यः स॒हान्तरि॑ख्येण ह्व॑यताम्। उप॑हूतं बृ॒हत्स॒ह दि॒वा।
उप॑ मा बृ॒हत्स॒ह दि॒वा ह्व॑यताम्। उप॑हूतास्स॒प्त हो॒त्राः। उप॑
मा स॒प्त हो॒त्रा ह्व॑यन्ताम्। उप॑हूता धे॒नुस्स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा
धे॒नुस्स॒हर्ष॑भा ह्व॑यताम्॥ २८ ॥

उप॑हूतो भ॒र्खस्स॒खा। उप॑ मा भ॒र्खस्स॒खा ह्व॑यताम्।
उप॑हूताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। उपो अ॒स्मा॒ः
इडाँ ह्व॑यताम्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी
मै॒त्रावरु॑णी। ब्रह्म॑ दे॒वकृ॑त॒मुप॑हूतम्॥ २९ ॥

दै॒व्या अ॒ध्व॒र्यव॒ उप॑हूताः। उप॑हूता मनु॒ष्याः। य
इ॒मय्यँ॒ज्ञम॑वान्। ये य॒ज्ञप॑त्नी॒वँ॒र्धान्। उप॑हूते द्यावा॑पृथि॒वी।
पूर्व॑जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूते॒यय्यँ॒जमा॑ना।
इन्द्रा॑णीवाँ॒विध॑वा। अदि॑तिरिव सुपु॒त्रा। उत्त॑रस्या॒न्देव॑य॒ज्याया॒मुप॑हूत
भूय॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उप॑हूता। दि॒व्ये धाम॑न्नुप॑हूता। इ॒दं मे॑ दे॒वा
ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑ तस्मि॒न्नुप॑हूता। वि॒श्वम॑स्याः प्रि॒यमुप॑हूतम्।
वि॒श्वस्य॑ प्रि॒यस्योप॑हूत॒स्योप॑हूता॥ ३० ॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

अ॒ञ्जन्ति॒ त्वाम॑ध्व॒रे दे॒वय॑न्तः। वन॑स्पते॒ मधु॑ना॒ दैव्ये॑न।
यद॑र्ध्वस्ति॒ष्ठाद्वि॑णे॒ह ध॑त्तात्। यद्वा॒ क्षयो॑ मा॒तुर॒स्या
उ॒पस्थे॑। उच्छ्र॑यस्व वनस्पते। वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या अधि॑। सुमि॑ती
मी॒यमा॑नः। वर्चो॑धा य॒ज्ञवा॑हसे। समि॑द्धस्य॒ श्रय॑माणः
पु॒रस्ता॑त्। ब्रह्म॑ वन्वा॒नो अ॒जर॑ सु॒वीर॑म्॥१॥

आ॒रे अ॒स्मद॑म॒तिं बा॑ध॒मानः॑। उच्छ्र॑यस्व मह॒ते सौ॑भ॒गाय॑।
ऊ॒र्ध्व ऊ॒षुण॑ ऊ॒तये॑। ति॒ष्ठा दे॒वो न स॑वि॒ता। ऊ॒र्ध्वो वा॒जस्य॑
स॒निता॒ यद॑ञ्जिभिः। वा॒घद्वि॑र्वि॒ह्याम॑हे। ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्य ह॑सो
नि के॒तुना॑। वि॒श्व स॑म॒त्रिण॑न्दह। कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वाश्च॑ रथा॒य
जी॒वसे॑। वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुवः॑॥२॥

जा॒तो जा॑यते सुदि॒नत्वे॑ अ॒ह्नाम्। स॒मर्य॑ आ वि॒दथे॑ वर्ध॒मानः॑।
पु॒नन्ति॒ धीरा॑ अ॒पसो॑ मनी॒षा। दे॒वया॑ वि॒प्र उ॒दिय॑र्ति॒ वाच॑म्।
यु॒वा सु॒वासाः॒ परि॑वीत् आ॒गात्। स उ॒ श्रेया॑न्भवति
जा॒यमा॑नः। तन्धी॒रांसः॒ क॒वय॑ उ॒न्नय॑न्ति। स्वा॒धियो॒
मन॑सा दे॒वय॑न्तः। पृथु॒पाजा॒ अम॑र्त्यः। घृ॒तनि॑र्णि॒रख्वा॑हुतः।
अ॒ग्निर्य॑ज्ञस्य॒ हव्य॑वाद्। त॑ स॒बाधो॑ य॒तस्मृ॑चः। इ॒त्था धि॒या
य॒ज्ञव॑न्तः। आच॑क्रु॒रग्नि॑मू॒तये॑। त्व॒व्रू॑ण उ॒त मि॒त्रो अ॒ग्ने।
त्वा॒व्रू॑र्धन्ति म॒तिभि॑र्व॒सिष्ठाः॑। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑ सन्तु। यू॒यं
पा॑त स्व॒स्तिभि॑स्सदा॒ नः॑॥३॥

सुवीरन्दुवस्वाहुतोऽष्टौ च॥१॥

[१]

होता यख्बदग्निं५ समिधां सुषमिधां समिद्धं नाभां
पृथिव्यास्संङ्गथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यख्बत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य
गोपाम्। मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्बन्नराशं५ नृशस्त्रं
नृ५ः प्रणेत्रम्। गोभिर्वपावान्स्याद्वैरैश्शक्तीवान्नरैः
प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यख्बदग्निमिड ईडितो देवो देवां५ आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः।
उपेमय्यंज्ञमुपेमां देवो देवहूतिमवतु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं।
होता यख्बद्वर्हिस्सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च
प्र च प्रथतां५ स्वासस्थं देवेभ्यः। एमैनदद्य वसंवो
रुद्रा आदित्यास्संदन्तु प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं॥४॥

होता यख्बद्वरं ऋष्याः कवृष्यो कौषधावनीरुदाताभीर्जिहताविंपरख्योभि
श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे विश्रयन्तामृतावृधो
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यख्बदुषासानक्ता
बृहती सुपेशसा नृ५ः पतिभ्यो योनिङ्कुण्वाने।
संस्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं बर्हिस्सीदतावीतामाज्यस्य
होतर्यजं। होता यख्बद्वैव्या होतांरा मन्द्रा पोतांरा
कवी प्रचेतसा। स्विष्टमृद्यान्यः करदिषा स्वभिगूर्तमन्य

ऊ॒र्जा स॒त॒व॒से॒म॒य्यँ॒ज्ञं दि॒वि दे॒वेषु॑ ध॒त्तावी॑ता॒माज्य॑स्य
 हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॒ख्यत्ति॒स्रो दे॒वीर॒प॒सां॒म॒प॒स्त॒मा
 अ॒च्छि॒द्र॒म॒द्ये॒द॒म॒प॒स्त॒न्व॒ताम्। दे॒वेभ्यो॑ दे॒वीर्दे॒व॒म॒पो
 वि॒यन्त्वा॒ज्य॑स्य हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॒ख्य॒त्त्व॒ष्टार॑म॒चि॒ष्टु॒म॒पा॒क॑
 रे॒तो॒धां वि॒श्र॒व॒स॒य्यँ॒शो॒धाम्। पु॒रु॒रूप॑म॒का॒म॒क॒र्श॒न॑
 सु॒पोषः॑ पोषै॒स्स्या॒थ्सु॒वीरो॑ वी॒रैर्वे॒त्वा॒ज्य॑स्य हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता
 य॒ख्य॒द्व॒न॒स्प॒ति॒मु॒पा॒व॒स्र॒ख्य॒द्धि॒यो जो॒ष्टार॑ः श॒श॒म॒न्नरः॑।
 स्व॒दा॒थ्स॒व॒धि॒ति॒र्ऋ॒तु॒था॒द्य दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॒ङ्मे॒त्वा॒ज्य॑स्य
 हो॒त॒र्य॒जं। हो॒ता य॒ख्य॒द॒ग्नि॑ः स्वा॒हाऽऽज्य॑स्य स्वा॒हा
 मे॒द॒स॒स्वा॒हा॑ स्तो॒का॒ना॒ः स्वा॒हा स्वा॒हा॑कृ॒तीना॑ः स्वा॒हा
 ह॒व्य॒सू॒क्ती॒नाम्। स्वा॒हा दे॒वाः आ॑ज्य॒पा॒न्ध॒स्वा॒हाऽग्नि॑
 हो॒त्राञ्जु॑षा॒णा अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑ हो॒त॒र्य॒जं॥५॥

प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं सुवीरो वीरैर्वेत्वाज्यस्य होतर्यजं चत्वारि च
 (अग्निन्तनूनपातन्नराशंसमग्निमिड ईडितो बरहिर्दुर उपासानक्ता दैव्या तिस्रस्त्वष्टारवँनस्पतिमग्निम्। पञ्च
 वेत्वेको वि॒यन्तु॑ द्विर्वी॒तामे॒को वि॒यन्तु॑ द्विर्वे॒त्वे॒को वि॒यन्तु॑ हो॒त॒र्य॒जं ॥)॥२॥ [२]

समि॒द्धो अ॒द्य म॒नु॒षो दुरो॑णे। दे॒वो दे॒वान् य॑ज॒सि जा॒तवे॒दः।
 आ च॒ वह॑ मि॒त्रम॒हश्चि॒कित्वा॑न्। त्व॒न्दू॒तः क॒वि॒र॑सि॒ प्र॒चे॒ताः।
 त॒नू॒न॒पा॒त्प॒थ ऋ॒तस्य॑ या॒नान्। म॒ध्वां स॒म॒ञ्ज॒न्ध॒स्व॒दया॑ सु॒जिह्वा॑।
 म॒न्मा॑नि॒ धी॒भि॒रु॒त य॒ज्ञमृ॑न्ध॒न्। दे॒व॒त्रा च॑ कृ॒णु॒ह्यध्व॑र॒न्नः।
 न॒रा॒श॑स॒स्य म॒हि॒मा॒न॑मे॒षाम्। उ॒प॑ स्तो॒षाम॑ य॒ज्ञ॒तस्य॑
 य॒ज्ञैः॥६॥

ते सु॒क्रत॑व॒श्शुच॑यो धिय॒न्धाः। स्वद॑न्तु दे॒वा उ॒भया॑नि ह॒व्या।
 आ॒जुह्वा॑न् ई॒ड्यो व॑न्द्यश्च। आया॑ह्य॒ग्रे वसु॑भिस्स॒जोषाः॑। त्वं
 दे॒वाना॑मसि यह॒ होता॑। स ए॑नान् य॒खीषि॑तो य॒जीयान्।
 प्रा॒चीनं॑ ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। वस्तो॑र॒स्या वृ॑ज्यते
 अ॒ग्रे अ॒ह्नाम्। व्यु॑ प्रथते वि॒तर॑वँरी॒यः। दे॒वेभ्यो॑ अ॒दित॑ये
 स्यो॒नम्॥७॥

व्यच॑स्वतीरुर्वि॒या वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो न जन॑य॒श्शुम्भ॑मानाः।
 देवी॑र्द्वारो बृ॒हती॑र्वि॒श्वमि॑न्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भवथ सु॒प्राय॑णाः।
 आसु॑ष्वय॒न्ती य॒जते॑ उपा॑के। उ॒पासा॑नक्ता॑ सद॒तान्नि यो॒नौ।
 दि॒व्ये योष॑णे बृ॒हती॑ सु॒रुक्मे। अधि॑ श्रिय॑ः शु॒क्रपि॑श॒न्दधाने॑।
 दै॒व्या हो॑ता॒रा प्र॒थमा॑ सु॒वाचा॑। मिमा॑ना य॒ज्ञं मनु॑षो
 यज॑ध्यै॥८॥

प्र॒चोद॑य॒न्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीन॒ज्योतिः॑ प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑।
 आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑र॒ती तू॒यमे॑तु। इ॒डा मनु॑ष्वदि॒ह चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो
 दे॒वीर्ब॑र्हिरे॒दः स्यो॒नम्। सर॑स्वती॒ स्वप॑स॒स्सद॑न्तु। य इ॒मे
 द्यावा॑पृथि॒वी जनि॑त्री। रू॒पैरपि॑ः श॒द्भुव॑नानि वि॒श्वौ। तम॑द्य
 हो॒तरि॑षि॒तो य॒जीयान्। दे॒वन्त्व॑ष्टा॒रमि॒ह य॑खिषि वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पाव॑सृज॒त्मन्या॑ सम॒ञ्जन्। दे॒वानां॑ पाथं ऋ॒तुथा॑ ह॒वीःषि॑।
 वन॑स्पति॒श्शमि॑ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्वद॑न्तु ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑।
 स॒द्यो जा॑तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः॑।
 अ॒स्य हो॑तुः प्र॒दिश्य॑तस्य॒ वाचि॑। स्वाहा॑कृत॑ः ह॒विर॑दन्तु

देवाः॥१०॥

यज्ञैस्स्योनं यजध्वे विद्वानष्टौ च॥३॥ [३]

अ॒ग्निर्होता॑ नो अध्वरे। वा॒जी सन्परि॑णीयते। दे॒वो दे॒वेषु॑
य॒ज्ञियः॑। परि॑त्रिवि॒ष्ट्यध्व॑रम्। यात्य॒ग्नी र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॑
प्रयो॒ दध॑त्। परि॒ वाज॑पतिः क॒विः। अ॒ग्निर्ह॒व्यान्य॑क्रमीत्।
दध॒द्रत्नानि॑ दा॒शुषे॑॥११॥

अ॒ग्निर्होता॑ नो नव॑॥४॥ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॒न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑द्।
प्रा॒ञ्जोभि॑र्हिन्वा॒नः। धेना॑भिः कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑
प्रति॑रन्। उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्यः॑॥१२॥

अजै॑दष्टौ॥५॥ [५]

दैव्या॑श्शमिता॒र उ॒त म॑नुष्या॒ आर॑भध्वम्। उप॑नयत् मे॒ध्या
दुरः॑। आ॒शासा॑ना॒ मेध॑पतिभ्यां॒ मेध॑म्। प्रा॒स्मा अ॒ग्निं भ॑रत।
स्तृ॒णीत॑ ब॒र्हिः। अन्वे॑नं मा॒ता म॑न्यताम्। अनु॑ पि॒ता। अनु॑
भ्रा॒ता सग॑र्भ्यः। अनु॑ सखा॒ सयू॑थ्यः। उ॒दीची॑ना॒ अस्य॑ प॒दो
निध॑त्तात्॥१३॥

सूर्य॑श्चख॒र्गम॑यतात्। वातं॑ प्रा॒णम॑न्वव॑सृजतात्। दि॒शश्श्रो॑त्रम्।
अ॒न्तरि॑ख॒मसु॑म्। पृथि॑वी॒ शरी॑रम्। ए॒कधा॑ऽस्य
त्वच॑माच्छ॒यता॑त्। पु॒रा नाभ्या॑ अपि॒शसौ॑ व॒पामु॑त्खि॑दतात्।
अ॒न्तरे॑वोष्माण॑व्वा॒रय॑तात्। श्ये॒नम॑स्य॒ वर॑ख्यः कृणु॑तात्।
प्र॒शसा॑ बा॒हू॥१४॥

श॒ला दो॒षणी॑। क॒श्यपे॒वाः सा॑। अ॒च्छि॒द्रे श्रो॒णी॑।
 क॒वषो॒रू स्ने॒कप॑र्णा॒ष्ठीव॑न्ता॒। षड्वि॑ंशतिरस्य॒ वङ्क॑यः।
 ता अ॒नु॒ष्ठो॒च्याव॑यतात्। गात्र॑ङ्गात्रम॒स्यानू॑नङ्क॒णुता॑त्।
 ऊ॒व॒ध्य॒गो॒हं पा॒र्थिव॑ङ्घ्रनतात्। अ॒स्ना र॒ख्य॒स्सः सृ॑जतात्।
 व॒नि॒ष्ठुम॑स्य॒ मा रा॑विष्ट॥१५॥

उ॒रूकं॑ म॒न्यमा॑नाः। ने॒द्वस्तो॒के तन॑ये। रवि॑तारव॒च्छमि॑तारः।
 अ॒ग्नि॒गो श॒मी॒ध्वम्। सु॒शमि॑ श॒मी॒ध्वम्। श॒मी॒ध्वम॑ग्निगो।
 अ॒ग्नि॒गु॒श्चापा॑पश्च। उ॒भौ दे॒वाना॑ः श॒मि॒तारौ॑। तावि॑मं प॒शुः
 श्र॑पयतां प्रवि॒द्वाः सौ॑। यथा॑यथाऽस्य॒ श्रप॑ण॒न्तथा॑तथा॥१६॥

धृ॒ता॒द्वाहू॑ मा रा॑विष्ट॒ तथा॑तथा॥६॥ [६]

जु॒षस्व॑ स॒प्रथ॑स्तमम्। वचो॑ दे॒वप्स॑रस्तमम्। ह॒व्या जु॒ह्वान॑
 आ॒सनि॑। इ॒मन्नो॑ य॒ज्ञम॒मृते॑षु धेहि। इ॒मा ह॒व्या जा॑तवेदो
 जु॒षस्व। स्तो॒काना॑म॒ग्ने मे॑द॒सो घृ॑तस्य। हो॒तः प्रा॑शा॒न प्रथ॑मो
 नि॒षद्य॑। घृ॒तव॑न्तः पावक॒ ते। स्तो॒काश्चो॑तन्ति॒ मे॑द॒सः।
 स्व॒धर्म॑न्दे॒ववी॑तये॥१७॥

श्रे॒ष्ठन्नो॑ धेहि॒ वार्य॑म्। तुभ्य॑ऽस्तो॒का घृ॑त॒श्चुतः॑। अ॒ग्ने
 वि॒प्राय॑ सन्त्या। ऋ॒षि॒श्श्रे॒ष्ठस्स॑मि॒ध्यसे॑। य॒ज्ञस्य॑ प्रावि॒ता
 भ॑वा॒ तुभ्य॑ऽश्चो॒तन्त्य॑ग्निगो श॒चीवः॑। स्तो॒कासौ॑ अ॒ग्ने
 मे॑द॒सो घृ॑तस्य। क॒वि॒श॒स्तो बृ॑ह॒ता भा॒नुना॑गाः। ह॒व्या
 जु॒षस्व॑ मे॒धिरा॑ ओजि॒ष्ठन्ते॑ म॒ध्यतो॑ मे॒द उ॒द्धृत॑म्। प्र ते॑

व॒य॒न्द॒दाम॑हे। श्रोत॑न्ति ते वसो स्तो॒का अधि॑त्व॒चि। प्रति॑
तान्दे॒व॒शोर्वि॑हि॥१८॥

देवर्वातय उद्धृतश्रीणि च॥७॥ [७]

आवृ॑त्रहणा वृ॒त्रह॑भि॒श्शुष्मैः॑। इन्द्र॑ या॒तन्न॑मो॒भिर॑ग्ने अ॒र्वाक्।
यु॒व॑ रा॒धो॒भिर॑क॒वेभि॑रिन्द्र। अ॒ग्ने अ॒स्मे भ॑वतमु॒त्तमे॑भिः। होता॑
य॒ख्यदिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ व॒पाया॒ मेद॑सः। जु॒षेता॑ ह॒विः।
होत॑र्यज॑। वि॒ह्यख्य॑न्मन॑सा॒ वस्य॑ इ॒च्छन्। इन्द्रा॑ग्नी ज्ञा॒स उ॒त
वा॑ सजा॒तान्॥१९॥

नान्या यु॒व॒त्प्रम॑तिरस्ति॒ मह्य॑म्। स वा॒न्धिय॑व्वाँज॒यन्ती॑म॒तख्य॑म्।
होता॑ य॒ख्यदिन्द्रा॒ग्नी। पु॒रोडा॑शस्य जु॒षेता॑ ह॒विः। होत॑र्यज॑।
त्वा॒मीड॑ते अ॒जिर॑न्द॒त्याय॑। ह॒विष्म॑न्त॒स्सद॑मिन्मा॒नुषा॑सः।
यस्य॑ दे॒वैरा॑स॒दो ब॒र्हि॑र॒ग्ने। अहा॑न्यस्मै सु॒दिना॑ भवन्तु। होता॑
य॒ख्यद॑ग्निम्। पु॒रोडा॑शस्य जु॒षेता॑ ह॒विः। होत॑र्यज॑॥२०॥

सजातान्निन्दे च॥८॥ [८]

गी॒र्भिर्वि॑प्रः प्रम॑तिमि॒च्छमा॑नः। ईदृ॑ र॒यि॒र्य्यंश॑सं पू॒र्वभा॑जम्।
इन्द्रा॑ग्नी वृ॒त्रह॑णा सु॒वज्रा॑। प्र णो॒ नव्ये॑भि॒स्तिर॑त॒न्देष्णैः॑।
मा॒च्छेद्वा॑ र॒श्मीरि॑ति॒ नाध॑मानाः। पि॒तृणा॑ श॒क्तीर॑नु॒यच्छ॑मानाः।
इन्द्रा॑ग्नि॒भ्याङ्ग॑वृष॒णो म॑दन्ति। ता॒ह्यद्री॑ धि॒षणा॑या उ॒पस्थे॑।
अ॒ग्निर॑ सु॒दी॒तिर॑ सु॒दृश॑ङ्गु॒णन्तः॑। न॒म॒स्याम॒स्त्वेड्य॑जा॒तवे॑दः।
त्वा॒न्दूत॑म॒रति॑र॒ ह॒व्यवा॑हम्। दे॒वा अ॑कृ॒ण्वन्न॑मृ॒तस्य॑
नाभि॑म्॥२१॥

जातवेदो द्वे च॥९॥ [९]

त्व३ ह्यग्ने प्रथमो मनोता॥ अस्या धियो अभवो दस्महोता॥
त्व२ सीवृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु। सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वै।
अथा होता न्यसीदो यजीयान्। इडस्पद इषयन्नीड्यस्सन्।
तन्त्वा नरः प्रथमन्देवयन्तः। महो राये चितयन्तो
अनुगमन्। वृतेव यन्त बहुभिर्वसव्यैः। त्वे रयिजागृवा२ सो
अनुगमन्॥२२॥

रुशन्तमग्निन्दरशतम्बृहन्तम्। वपावन्तविंश्वहा दीदिवा२सम्।
पदन्देवस्य नमसा वियन्तः। श्रवस्यवश्रव आपन्नमृक्तम्।
नामानि चिद्वधिरे यज्ञियानि। भद्रायान्ते रणयन्त सन्दृष्टौ।
त्वाव्वर्धन्ति ख्वितयः पृथिव्याम्। त्व२ राय उभयासो
जनानाम्। त्वन्नाता तरणे चेत्योभूः। पिता माता
सदमिन्मानुषाणाम्॥२३॥

सपर्येण्यस्स प्रियो विक्ष्वग्निः। होता मन्द्रो निषसादा
यजीयान्। तन्त्वा वयन्दम् आ दीदिवा२सम्। उपजुबाधो
नमसा सदेम। तन्त्वा वय२ सुधियो नव्यमग्ने। सुम्रायव
ईमहे देवयन्तः। त्वविंशो अनयो दीद्यानः। दिवो
अग्ने बृहता रोचनेन। विशाङ्कुविद्विंशपति२ शश्वतीनाम्।
नितोशनवृषभश्चर्षणीनाम्॥२४॥

प्रेतीषणि मिषयन्त पावकम्। राजन्तमग्निय्यजत२
रयीणाम्। सो अग्न ईजे शशमे च मर्तः। यस्त

आन॑द॒त्स॒मिधा॑ ह॒व्यदा॑तिम्। य आहु॑तिं परि वेदा॒ नमो॑भिः।
विश्वे॑त्सवा॒मा द॑धते त्वोतः॑। अ॒स्मा उ॑ ते महि॑ म॒हे वि॑धेम।
नमो॑भिर॒ग्ने स॒मिधो॑त ह॒व्यैः। वेदी॑सूनो सहसो गी॒र्भिरु॒क्थैः।
आ ते भ॒द्राया॑ꣳ सुम॒तौ य॑तेम॥२५॥

आ यस्त॑तन्थ॒ रोद॑सी विभा॒सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्यस्तरु॑त्रः।
बृह॑द्भिर्वाजै॒स्स्थवि॑रेभिर॒स्मे। रेव॑द्भिर॒ग्ने वित॑र॒ष्ट्विं भा॑हि।
नृव॑द्व॒सो सद॑मिद्धे॒ह्यस्मे। भूरि॑तो॒काय॑ तन॒याय॑ प॒श्वः।
पूर्वी॑रिषो॑ बृह॒तीरा॑रे अ॒घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑
सन्तु। पुरु॑ण्य॒ग्ने पुरु॑धा त्वा॒या। वसू॑नि राजन्व॒सुता॑ते
अश्या॑म्। पुरु॑णि हि त्वे पुंरु॒वार॑ सन्ति। अ॒ग्ने वसु॑ विध॒ते
राज॑नित्वे॥२६॥

जा॒गृवाꣳसो॒ अनु॑ग्मन्मानु॒षाणा॑श्चर॒पणी॑नाय्यै॒तेमा॑श्या॒न्दे च॥१०॥ [१०]

आभ॑रतꣳ शिख॒तवँ॑ज्रबाहू। अ॒स्माꣳ इन्द्रा॑ग्नी अवतꣳ
शची॑भिः। इ॒मे नु ते र॒श्मय॑स्सूर्य॒स्य। येभि॑स्सपित॒त्वं पि॒तरों
न आय॑न्। होता॑ यख॒दिन्द्रा॑ग्नी। छाग॑स्य ह॒विष॑ आत्ता॑म॒द्य।
म॒ध्यतो॑ मेद् उद्ध॑तम्। पुरा॑ द्वेषो॑भ्यः। पुरा॑ पौरु॒षेय्या॑ गृ॒भः।
घस्ता॑न्नूनम्॥२७॥

घा॒से अ॑ज्राणा॒य्यैव॑सप्रथमानाम्। सु॒मत्ख॑राणाꣳ
श॒तरु॑द्रियाणाम्। अ॒ग्निष्वा॒त्तानां॑ पीवो॑पवसनानाम्। पा॒श्व॒तः
श्रो॑णि॒तश्शि॑ताम॒त उ॑त्साद॒तः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गादव॑त्तानाम्। कर॑त
ए॒वेन्द्रा॑ग्नी। जुषे॑ताꣳ ह॒विः। हो॒तर्य॑ज। दे॒वेभ्यो॑ वनस्पते

हृवींषि। हिरण्यपर्णं प्रदिवस्ते अर्थम्॥२८॥

प्रद॒खि॒णिद्र॑शनया॒ नियू॑य। ऋ॒तस्य॑ व॒खि प॒थिभी॑
रजि॑ष्ठैः। होता॑ य॒ख्यद्व॒नस्प॑तिम॒भिहि॑। पि॒ष्टत॑मया
रभि॑ष्ठया र॒शनया॑धित। यत्रे॑न्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑गस्य ह॒विषः॑
प्रि॒या धा॑मानि। यत्र॒ वन॒स्पतेः॑ प्रि॒या पा॑थांसि। यत्र॑
दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॑मानि। यत्रा॒ग्नेर्होतुः॑ प्रि॒या
धा॑मानि। तत्रै॒तं प्र॒स्तुत्ये॑वोप॒स्तुत्ये॑ वो॒पाव॑स्रखत्।
रभी॑यांसमिव कृ॒त्वी॥२९॥

कर॑दे॒वन्दे॑वो वन॒स्पतिः॑। जुष॑तांस॒ हविः॑। होत॒र्यज॑। पि॒प्री॑हि
दे॒वांस॑ उ॒शतो॑ यविष्ठ। वि॒द्वांस॑ ऋ॒तूँस्ऋ॑तुपते यजे॒ह। ये
दै॒व्या ऋ॑त्विज॒स्तेभि॑र॒ग्ने। त्वंस॑ होत॒ृणाम॒स्याय॑जिष्ठः। होता॑
य॒ख्यद॒ग्निः स्वि॑ष्टकृ॒तम्। अया॑ङ्ग्नि॒रिन्द्रा॑ग्नि॒योश्छा॑गस्य
ह॒विषः॑ प्रि॒या धा॑मानि। अया॒द्वन॒स्पतेः॑ प्रि॒या पा॑थांसि।
अया॑ङ्दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॑मानि। य॒ख्यद॒ग्नेर्होतुः॑ प्रि॒या
धा॑मानि। य॒ख्यथ॒स्वं म॑हि॒मान॑म्। आय॑जता॒मेज्या॑ इ॒षः।
कृ॒णोतु॑ सो अ॒ध्वरा॑ जा॒तवे॑दाः। जुष॑तांस॒ हविः॑। होत॒र्यज॑
॥३०॥

नूनमर्थकृत्वी पाथांसि सप्त च॥११॥ [११]

उपो॑ ह॒ यद्वि॑दथ॒वाँजिनो॑ गूः। गी॒र्भिर्वि॑प्राः प्रम॑तिमिच्छ॒मानाः॑।
अ॒र्वन्तो॑ न का॒ष्ठान्न॑ख्यमाणाः। इन्द्रा॒ग्नी जो॑हु॒वतो॑ न॒स्ते।
वन॑स्पते र॒शनया॑ऽभि॒धाय॑। पि॒ष्टत॑मया व॒युना॑नि वि॒द्वान्।

वहं देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतेषु वोचः।
अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छगस्य हविषः
प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्गनस्पतेः प्रिया पाथांसि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां
प्रिया धामानि। यख्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यख्षथ्स्व
महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा
जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य
होतः। पावक शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना
वियद्भूः। हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरकञ्च॥१२॥ [१२]

देवं बर्हिस्सुदेवन्देवैस्स्याथ्सुवीरवीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
प्रभ्रियेतात्यन्यान्नाया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यजं। देवीद्वारिस्सङ्घाते विद्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा
देवहूतौ वथ्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो
वा नवजातो मैना अर्वा रेणुककाटः पृणंगवसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन्यज्ञे
प्रयत्यहेतामपि नूनन्देवीर्विशः प्रायांसिष्टां सुप्रीते
सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंजं। देवी जोष्ट्री
वसुधिति ययोरन्याऽघाद्वेषांसि यूयवदान्यावख्षद्वसु
वार्याणि यजमानाय वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यंजं।

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती इ॒षमूर्ज॑म॒न्याव॑र्ख॒थ्सग्धि॑ꣳ स॒पीति॑म॒न्या
 नवे॑न॒ पूर्व॑न्दय॒माना॒स्स्याम॑ पुरा॒णेन॒ नव॑न्तामूर्ज॑मूर्जाहु॑ती
 ऊ॒र्जय॑माने अधा॒तावँ॑सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒ताय्यँ॑ज। दे॒वा
 दै॒व्या होता॑रा ने॒ष्टा॑रा पो॒ता॑रा ह॒ताघ॑शꣳसा॒वाभ॑र॒द्वसू॑
 वसु॒वने वसु॑धेय॒स्य वी॒ताय्यँ॑ज। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीरि॒डा
 सर॑स्वती भा॒रती॑ द्यां भा॒रत्या॑दि॒त्यैर॑स्पृ॒ख्यस॑रस्वतीमꣳ
 रु॒द्रैर्य॑ज्ञमा॒वीदि॑हैवे॒डया॑ वसु॑म॒त्या स॒धमा॑द॒ मदे॑म वसु॒वने
 वसु॑धेय॒स्य विय॑न्तु॒ यज॑। दे॒वो न॒राशꣳसं॑स्त्रि॒शीरू॑षा
 ष॒ड॒ख्यश॑तमि॒देनꣳशि॑तिपृ॒ष्ठा आ॑द॒धति॑ स॒हस्र॑मीं प्र॒वह॑न्ति
 मि॒त्राव॑रु॒णेद॑स्य हो॒त्रम॑रु॒हो बृ॒हस्प॑ति॒स्स्तो॒त्रम॑श्विनाऽऽ-
 ध्व॑र्यव॒वँसु॑वने॒वसु॑धेय॒स्य वेतु॑ यज॑। दे॒वो व॒नस्प॑ति॒र्वृष॑प्रा॒वा
 घृ॒तनि॑र्णि॒ग्द्याम॑ग्रेणास्पृ॒ख्यदा॑न्तरि॒ख्यं म॒ध्येना॑प्राः पृ॒थिवी॑मु॒परे॑णादꣳही
 वसु॑धेय॒स्य वेतु॑ यज॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रि॒तीना॑न्नि॒धेधा॑ऽसि
 प्र॒च्यु॑तीना॒मप्र॑च्यु॒तन्नि॑काम॒धरणं॑ पुरु॒स्पार्ह॑य्यँश॒स्वदे॑ना
 ब॒र्हिषा॑ऽन्या ब॒र्हीꣳष्य॑भि॒ष्याम॑ वसु॒वने वसु॑धेय॒स्य
 वेतु॑ यज॑। दे॒वो अ॒ग्निस्त्वि॑ष्ट॒कृ- थ्सु॑द्रवि॒णा म॒न्द्रः
 क॒विस्स॑त्यम॒न्माऽऽय॑जी होता होता॑रु॒होतु॑राय॒जीया॑न॒ग्रे
 या॒न्दे॒वान॑या॒ड्याꣳ अ॒पिप्रे॑र्ये ते हो॒त्रे अ॒मथ्स॑त॒ ताꣳ
 सं॒स॒नुषी॑ꣳ हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑मा॒न्दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येमꣳ
 स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॑ग्रे होताऽभू॑र्वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य नमो॒वा॒के वी॑हि
 यज॑ ॥३३॥

यजैकं॥१३॥

[१३]

दे॒वं ब॒रु॒हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वीर्द्वा॑रः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वी उ॒षा॑सा॒नक्त॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी जो॒ष्टी॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी ऊ॒र्जा॑हु॒ती। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्॥३४॥

दे॒वा दै॒व्या॒ होता॑रा। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वो न॒रा॒श॒सः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो व॒न॒स्पतिः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वं ब॒रु॒हिर्वा॑रि॒तीना॑म्। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु॥३५॥

दे॒वो अ॒ग्नि॒स्वि॒ष्ट॒कृत्। सु॒द्र॒वि॒णा म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मा॒यजी॑ होता॑। होतु॑र्होतु॒राय॑जीयान्। अ॒ग्ने या॒न्दे॒वान॑या॒द्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॒म॒थ्स॑त। ता॑ स॒नु॒षी॑ हो॒त्रा॒न्दे॒वङ्ग॑मा॒म्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येम॑म्। स्वि॒ष्ट॒कृ॒च्चा॒ग्ने होता॑ऽभूः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य नमो॒वा॒के वी॑हि॥३६॥

वीता॑र्होत्वभूरेकं॥१४॥

[१४]

अ॒ग्नि॒म॒द्य होता॑रमवृणीता॒यय्यँज॑मानः पच॑न्प॒त्तीः पच॑न्पु॒रोडा॑शं ब॒ध्नन्नि॒न्द्रा॒ग्नि॒भ्याञ्छा॑गं सूप॒स्था अ॒द्य दे॒वो व॒न॒स्पति॑रभवदिन्द्रा॒ग्नि॒भ्याञ्छा॑गे॒नाघ॑स्तान्तं मै॒दस्तः प्रति॑पच॒ताग्र॑भीष्टा॒मवी॑वृधेतां पु॒रोडा॑शेन॒ त्वाम॑द्य॒ष्य आ॒ष्येय॑

ऋषीणान्नपादवृणीतायय्यँजमानो बहुभ्य आ सङ्गतेभ्य
 एष मे देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति ता या देवा
 देवदानान्यदुस्तान्यस्मा आ च शास्वा च गुरस्वेषितश्च
 होतुरसि भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषस्सूक्तवाकाय सूक्ता
 ब्रूहि ॥३७॥

अग्निमद्यैकम् ॥१५॥

[१५]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय
 व्रतमुपैति। सयदनिष्ट्वा प्रयायात्। अकामप्रीता एनङ्कामा
 नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यस्स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यन्ता
 अङ्गिरस्तम। विश्वाःस्सुखितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर्
 इति। कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनङ्कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति।
 सन्ततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति।
 स यदुद्वायति। विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राश्नमुद्धृत्य।
 मनसोपतिष्ठेत्। मनो वै प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥
 मनसैव यज्ञः सन्तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः।
 भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
 यस्याहिताग्नेरग्निरपृख्यायति। यावच्छम्यया प्रविध्यैत्।
 यदि तावदपृख्यायैत्। तं संभरेत्। इदन्त एकं पर उत

एकम्॥३॥

तृतीयेन ज्योतिषा सविंशस्व। सवैंशनस्तनुवै चारुरेधि। प्रिये देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवैनं संभरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यदि परस्तरामपख्यायैत्। अनुप्रयायावस्येत्। सो एव ततः प्रायश्चित्तिः। ओषधीर्वा एतस्य पशून्पयः प्रविंशति। यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषां यजेत। यन्न दुह्यात्। यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्याय्यवागून्निर्वपेत्। वायुर्वै पयंसः प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायङ्गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायन्दुग्धं हविरार्तिमाच्छति। इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योप वसेत्। पयो वा ओषधयः। पय एवारभ्य गृहीत्वोप वसति। यत्प्रातस्स्यात्। तच्छृतङ्कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशस्स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति।

ये यजमानस्य सायञ्च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं हविरार्तिमार्च्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनन्निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमय्यजेत्। अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निघ्वाँ अन्वन्या देवताः। इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभर्याः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते। यस्य ब्रत्येऽह्न्यल्प्यनालम्भुका भवति। तामपुरुध्यं यजेत। सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिध्वोप ह्वयेत। अमूहमस्मि। सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्तम्। तावेहि संभवाव। सह रेतो दधावहै। पुंसे पुत्राय वेत्तवै। रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुप ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादाच्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै यदि परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयानर्धो वै ॥)॥१॥ [१]

यद्विषण्णेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानस्स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनस्स्यात्। प्राजापत्ययर्चा वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।

भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्।
अप्रजा अपशुर्यजमानस्स्यात्। यदनायतने निनयेत्।
अनायतनस्स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः
परिधि निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यदववृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्यात्मजायेत। किलासो
वास्यादशसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञविच्छिन्धात्। स
जुहुयात्। मित्रो जनान्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि
चष्टे। सत्याय हव्यङ्घृतवञ्जुहोतेति। मित्रेणैवैनत्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्वस्यामाहुत्या९ हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः
पशुभिर्यजमानो व्यध्येत। यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥१३॥

चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यध्येत। यत्र वेत्थ वनस्पते
देवानाङ्गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति वानस्पत्ययर्चा
समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्। वनस्पतिनैव
यज्ञस्यार्ताश्चानार्ताश्चाहुती वि दाधार। तत्कृत्वा। अन्यां
दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पुरा

प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गारस्स्कन्देत्। अध्वर्यवे च यजमानाय चाकं स्यात्॥१४॥

यद्विष्णिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकं स्यात्। यत्प्रत्यक्। होत्रे च पत्न्यै च यजमानाय चाकं स्यात्। यदुदङ्। अग्नीध्रे च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकं स्यात्। यदभिजुहुयात्। रुद्रोस्य पशून्धातुकस्स्यात्। यन्नाभिजुहुयात्। अशान्तः प्रहियेत॥१५॥

स्रुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते। नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः। स्तोमपृष्ठो घृतवान्धसुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा जहाम। गोपोषन्नो वीरपोषश्च यच्छेति। ब्रह्मणैवेनं प्र हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिस्थापयति प्रजानन्मभि जुहुयाथस्याद्वियेत् जहाम त्रीणि च (यद्विष्णवेण प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्याय्यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङङ्गारो यद्विष्णिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ्) ॥

)॥२॥ [२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिताग्नेरग्निर्मथ्यमानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य होतव्यम्। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र विन्देत्। अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।

अ॒ग्रावे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हु॒तं भ॑वति॥१७॥

अ॒जस्य॑ तु नाश॒जीयात्। यद॒जस्या॑श्जी॒यात्। यामे॒वाग्रा॑वाहु॒तिञ्जु॑हुयात्।
ताम॑द्यात्। तस्मा॑द॒जस्य॑ नाश॒यम्। यद्य॒जान्न॑ वि॒न्देत्।
ब्रा॒ह्मण॑स्य द॒खि॒ण्णे ह॑स्ते होत॒व्यम्। ए॒ष वा अ॒ग्निर्वै॑श्वा॒नरः।
यद्वा॑ह्म॒णः। अ॒ग्रावे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हु॒तं भ॑वति॥१८॥

ब्रा॒ह्मण॑न्तु व॑स॒त्यै नाप॑ रु॒न्ध्यात्। यद्वा॑ह्म॒णव्स॑त्या
अ॒परु॒न्ध्यात्। यस्मि॑न्ने॒वाग्रा॑वाहु॒तिञ्जु॑हुयात्। तम्भा॑ग॒धेये॑न
व्य॑र्धयेत्। तस्मा॑द्वा॒ह्मणो॑ व॑स॒त्यै नाप॑रु॒ध्यः। यदि॑
ब्रा॒ह्मण॑न्न वि॒न्देत्। द॒र्भस्त॒म्बे हो॑त॒व्यम्। अ॒ग्निवा॑न्वै
द॒र्भस्त॒म्बः। अ॒ग्रावे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हु॒तं भ॑वति। द॒र्भा ५ स्तु
ना॒ध्यासी॑त॥१९॥

यद्द॒र्भान॑ध्यासी॒त। यामे॒वाग्रा॑वाहु॒तिञ्जु॑हुयात्। ताम॑ध्यासी॒त।
तस्मा॑द्द॒र्भा ना॒ध्यासि॑त॒व्याः। यदि॑ द॒र्भान्न॑ वि॒न्देत्। अ॒प्सु
हो॑त॒व्यम्। आपो॑ वै सर्वा॑ दे॒वताः। दे॒वता॑स्वे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५
हु॒तं भ॑वति। आप॒स्तु न॑ परि॒चर॑षीत। यदापः
परि॒चर॑षीत॥२०॥

यामे॒वाप्स्वा॑हु॒तिञ्जु॑हुयात्। तां परि॒चर॑षीत। तस्मा॑दापो॒ न
परि॒चक्ष्याः॑। मे॒ध्या च॒ वा ए॒तस्या॑मे॒ध्या च॑ त॒नुवौ स॑ ५ सृ॒ज्येते।
यस्या॑हि॒ताग्नेर॒न्यैर॒ग्निभि॑र॒ग्नय॑स्स ५ सृ॒ज्यन्ते॑। अ॒ग्नये॑ वि॒विच॑ये
पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पा॒लन्निर्व॑पेत्। मे॒ध्याश्चै॒वास्या॑मे॒ध्याश्च॑ त॒नुवौ

व्यावर्तयति। अ॒ग्नये॑ व्र॒तप॑तये पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेत्।
अ॒ग्निमे॒व व्र॒तप॑तिः॒ स्व॑नं भा॒गधे॑ये॒नोप॑ धावति। स
ए॒वैन॑व्र॒तमा॑ ल॒म्भय॑ति॥ २१॥

गर्भः॑ स्र॒वन्त॑म॒गद॑म॒कः। अ॒ग्निरि॒न्द्रस्त्व॑ष्टा बृ॒हस्प॑तिः।
पृ॒थिव्या॑म॒व चु॑श्चोतै॒तत्। नाभि॑प्राप्नोति॒ निर्ऋ॑तिं प॒राचैः॑।
रेतो॑ वा ए॒तद्वाजि॑न॒माहि॑ता॒ग्नेः। यद॑ग्नि॒होत्र॑म्। तद्य॑त्स्र॒वेत्।
रेतो॑ऽस्य॒ वाजि॑नः॒ स्रवे॑त्। गर्भः॑ स्र॒वन्त॑म॒गद॑म॒करि॑त्याह।
रेत॑ ए॒वास्मि॒न्वाजि॑न॒न्दधा॑ति॥ २२॥

अ॒ग्निरि॒त्याह॑। अ॒ग्निर्वै रेतो॑धाः। रेत॑ ए॒व तद॑धाति। इन्द्र॑
इ॒त्याह॑। इन्द्रि॒यमे॒वास्मि॑न्दधाति। त्वष्टे॒त्याह॑। त्वष्टा॒ वै
प॑शूनां मि॒थुना॑नाः॒ रूप॑कृत्। रू॒पमे॒व प॑शुषु दधाति।
बृ॒हस्प॑तिरि॒त्याह॑। ब्र॒ह्म वै दे॒वानां॑ बृ॒हस्प॑तिः। ब्र॒ह्मणै॒वास्मै॑
प्र॒जाः प्र॑ ज॒नय॑ति। पृ॒थिव्या॑म॒व चु॑श्चोतै॒तदि॒त्याह॑।
अ॒स्यामे॒वैन॑त्प्रति॒ष्ठाप॑यति। नाभि॑प्राप्नोति॒ निर्ऋ॑तिं
प॒राचै॑रि॒त्याह॑। र॒ख्व॑साम॒प॑ह॒त्यै॥ २३॥

अ॒जाऽग्रा॒वेवा॑स्याग्नि॒होत्र॑ ह॒तं भ॑वति भवत्यासीत परि॒च॒ख्योत॑ ल॒म्भय॑ति दधाति दे॒वानां॑ बृ॒हस्प॑तिः

पञ्चं च (वि वै यद्यन्यमु॒जायाँ ब्राह्म॑णस्य॒ दर्भ॑स्तु॒म्बैऽप्सु॑ होत॒व्यम् ॥)॥ ३॥ [३]

याः पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्रव॑न्ति। उ॒परि॑ष्टात्स्र॒वत॑श्च॒ याः। ताभी॑
र॒श्मिप॑वि॒त्राभिः॑। श्र॒द्धायँ॑ज्ञ॒मा र॑भे। दे॒वा गा॑तुविदः।
गा॒तुयँ॑ज्ञाय॒ वि॒न्दत॑। म॒न॑स॒स्पति॑ना दे॒वेन॑। वाता॑द्य॒ज्ञः प्र॑
यु॒ज्यता॑म्। तृ॒तीय॑स्यै दि॒वः। गा॒य॒त्रि॒या सोम॑ आभृ॒तः॥ २४॥

सोमपी॒थाय॒ सन्न॑यितुम्। वक॑ल॒मन्त॑र॒मा द॑दे। आपो॑
देवी॑श्शुद्धा॒स्थः। इ॒मा पात्रा॑णि शु॒न्यत॑। उ॒पा॒त॒ङ्गाय॑
दे॒वाना॑म्। प॒र्णव॑ल्क॒मुत॑ शु॒न्यत॑। पयो॑ गृ॒हेषु॑ पयो॑ अ॒घ्निया॑सु।
पयो॑ व॒थ्सेषु॑ पय॒ इन्द्रा॑य ह॒विषे॑ ध्रियस्व। गा॒य॒त्री प॑र्णव॒ल्केन॑।
पय॒स्सोम॑ङ्करो॒त्विम॑म्॥ २५॥

अ॒ग्निङ्ग॑हामि सु॒रथ॒य्यौ म॑यो॒भूः। य उ॒द्यन्त॑मा॒रोह॑ति
सूर्य॑म॒है। आ॒दि॒त्य॒ज्योति॑षा॒ज्योति॑रु॒त्तम॑म्। श्वो य॒ज्ञाय॑
रम॑तान्दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्नु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑।
ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्ज॑
पञ्च॑दर्शी॒य्यै प्र॑वि॒ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि पूर्॒वः॥ २६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्णमा॑सः॑ ह॒विरि॑दमे॒षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः॑ ह॒विरि॑दमे॒षां मयि॑। अ॒न्तरा॑ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒वसु॑ः॒सद॑मा ग॑मन्। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निङ्ग॑हप॒तिम॑भि
सु॒वँसा॑नाः। ता ःपूर्॒व ःपरि॑ गृह्णामि॥ २७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्।
अ॒ग्निङ्ग॑हप॒तिम॑भि सु॒वँसा॑नाः। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व
आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॑ग्निः। अवा॑ङ्मु॒व्या पि॑तृ॒भ्य
आ। तं पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। अ॒विष॑न्नः पि॒तुङ्क॑रत्। अज॑स्रन्त्वाः॑
स॒भापा॒लाः॥ २८॥

विजयभा॒गः॑ समि॒न्धता॒म्। अग्रे॑ दी॒दाय॑ मे स॒भ्य।
 विजि॑त्यै श॒रद॑श्श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
 श॒रद॑श्श॒तम्। आ॒व॒स॒थे श्रियं॑ म॒न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॒ नि
 य॑च्छतु। इ॒दम॒हम॒ग्निज्यै॑ष्ठेभ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॑ब्रवीमि।
 इ॒दम॒हमिन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यः॥ २९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र॑ ब्रवीमि। इ॒दम॒हं वरु॑णज्येष्ठेभ्यः। आ॒दि॒त्येभ्यो॑
 य॒ज्ञं प्र॑ ब्रवीमि। प॒य॑स्वती॒रोष॑धयः। प॒य॑स्वद्वी॒रुधां॑ प॒यः।
 अ॒पां प॒य॑सो यत्प॒यः। तेन॑ मा॒मिन्द्र॑ स॒ सृ॑ज। अग्रे॑ व्रतपते
 व्र॒तश्च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑ रा॒ध्यता॒म्। वा॒यो व्र॑तप॒त
 आ॒दि॒त्य व्र॑तपते॥ ३०॥

व्र॒ताना॑व्र॒तप॑ते व्र॒तश्च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑ रा॒ध्यता॒म्।
 इ॒मां प्रा॒चीमु॒दीची॑म्। इ॒षमूर्ज॑म॒भि स॑स्कृ॒ताम्।
 बहु॑प॒र्णाम॑शु॒ष्काग्रा॑म्। ह॒रामि॑ प॒शुपाम॑हम्। यत्कृ॒ष्णो
 रू॒पङ्क॑त्वा। प्रा॒वि॒श॒स्त्वव॑न॒स्पती॑न्। तत्स्त्वा॒मे॒कवि॑श॒ति॒धा।
 संभ॑रामि सु॒संभृ॑ता॥ ३१॥

त्री॒न्य॒रि॒धीः॑ स्ति॒स्रस्स॑मि॒धः। य॒ज्ञायु॑रनुस॒ञ्च॒रान्। उ॒प॒वे॒षं
 मे॒ख्य॑ण॒न्धृष्टि॑म्। सं भ॑रामि सु॒संभृ॑ता॥ या जा॒ता ओष॑धयः।
 दे॒वेभ्य॑स्त्रियु॒गं पु॒रा। तासां॑ प॒र्व रा॒ध्यास॑म्। प॒रि॒स्त्र॒रमा॑हर॒न्।
 अ॒पां मे॒ध्य॒य्य॑ज्ञि॒यम्। सदे॒वः शि॒वम॑स्तु मे॥ ३२॥

आ॒च्छे॒त्ता वो॒ मा रि॑षम्। जी॒वा॒नि श॒रद॑श्श॒तम्।

अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
मा निगाङ्कतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
सुकृदाच्छिन्नं बरुहिरूणांमृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा
भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरस्सोम्याः। पितामहाः
प्रपितामहाश्चानुगैस्सह॥ ३३॥

त्रिवृत्पलाशे दुर्भः। इयान्प्रादेशसम्मितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यङ्करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥ ३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिद्विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रय्यज्ञमन्वैषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥ ३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुप सेवताम्। अप्रस्रंसाय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिस्सत्रीतं बिभृताम्।
इन्द्राय शृतन्दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां परिवेषमधारयन्।
इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवश्शग्मो भवासि नः॥ ३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्।
तिरःपवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन

सवित्रोत्पूताः। वसोस्सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे रञ्जुम्।
सर्वा पात्राणि शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्बुहानाः।
प्रजावतीर्यशसो विश्वरूपाः॥३७॥

बृहीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः।
पूषा स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया स९ सृजामि।
रायस्पोषेण बहुलाभवन्तीः। ऊर्जं पयः पिन्वमाना
घृतञ्च। जीवो जीवन्तीरुपवस्सदेयम्। द्यौश्चेमर्य्यं जं पृथिवी
च सन्दुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय
द्रविणन्दधातु॥३८॥

उथ्सन्दुहन्ति कलशश्चतुर्विलम्। इडान्देवीम्मधुमती९
सुवर्विदम्। तदिन्द्राग्नी जिन्वत९ सूनृतावत्। तद्यजमानममृतत्वे
दधातु। कामधुख्यः प्र णो ब्रूहि। इन्द्राय हविरिन्द्रियम्।
अमूर्य्यस्यान्देवानाम्। मनुष्याणां पयो हितम्। बहु
दुग्धीन्द्राय देवेभ्यः। हव्यमा प्यायतां पुनः॥३९॥

वथ्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य
सन्ततिरसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सन्तनोमि।
अदस्तमसि विष्णावे त्वा। यज्ञायार्पि दधाम्यहम्।
अद्विररिक्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते। अयं
पयस्सोमङ्कृत्वा। स्वाय्योनिमपि गच्छतु॥४०॥

पूर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यस्सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पूर्णञ्च

दर्भञ्च। देवानां हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो
हव्यं हि रक्खंसि। उभावग्री उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु
मे। अहङ्गाम्यानुप वसामि। मह्यङ्गोपतये पशून्॥४१॥

आभृत इमङ्गहामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसंभृतां मे
सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याःपुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह पशवोऽयं
पितृणामग्निः।)॥४॥

[४]

देवां देवेषु पराक्रमध्वम्। प्रथमा द्वितीयेषु। द्वितीयास्तृतीयेषु।
त्रिरेकादशा इह माऽवत। इदं शकेयय्यँदिदङ्करोमि। आत्मा
करोत्वात्मनै। इदङ्करिष्ये भेषजम्। इदम्मे विश्वभेषजा।
अश्विना प्रावतय्युवम्। इदमहं सेनाया अभीत्वयै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्य ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायताङ्कृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्क्व
त्वचमङ्क्व। सुरूपन्त्वा वसुविदम्। पशूनान्तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनन्ते सदनङ्करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवङ्कल्पयामि। तस्मिन्सीदामृते प्रतितिष्ठ।
ब्रीहीणाम्मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्रुर्भुवनस्य गोपाः।
शृत उथ्स्नाति जनिता मंतीनाम्। यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः।
देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्सोम घृतवान् हि
भूत्वा। देवानां च्छु सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्। इरा भूतिः
पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः॑ पितरः॑ पितरो देवाः। योऽहमस्मि॑ स सन् यजे।
यस्यास्मि॑ न तमन्तरैमि। स्वं मे॑ इष्टं॑ स्वन्दत्तम्। स्वं
पूर्तं॑ स्वं॑ श्रान्तम्। स्व॑ हुतम्। तस्य॑ मेऽग्निरुपद्रष्टा।
वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी॑ माता। प्रजापति॑र्बन्धुः। य एवास्मि॑ स सन् यजे। मा
भेर्मा॑ सवि॑क्था मा त्वा॑ हिंसिषम्। मा ते॒ तेजोऽप॑ क्रमीत्।
भर॑तमुद्धरे॒मनु॑ षिञ्च। अव॑दानानि ते प्र॒त्यव॑दास्यामि।
नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑ हिंसीः। यद॑वदानानि तेऽव॒द्यन्।
विलो॒माकार्ष॑मात्मनः॑॥४६॥

आज्ये॑न प्रत्य॑नज्येनत्। तत् आ॒ प्या॑यतां पुनः॑। अज्या॑यो
यवमा॒त्रात्। आ॒व्या॒धात्कृ॑त्यतामिदम्। मा रू॒रुपाम॑
य॒ज्ञस्य॑। शुद्धं॑ स्वि॒ष्टमि॑दं ह॒विः। मनु॑ना दृष्टाङ्घ्रि॑तपदीम्।
मि॒त्रावरु॑णसमीरिताम्। द॒र्षि॒णार्धा॑दसंभिन्दन्। अव॑द्याम्येक॒तोमु॑खाम्

इडे॑ भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॑ गा जिन्वा॒र्वतः॑। तस्या॑स्ते
भ॒र्षि॒वाण॑स्स्याम। सर्वा॑त्मान॒स्सर्व॑गणाः। ब्र॒ध्न पि॒न्वस्व।
दद॑तो मे॒ मा ख्या॑यि। कुर्व॑तो मे॒ मोप॑दसत्। दि॒शाङ्घ्रि॑रसि।
दिशो॑ मे कल्पन्ताम्। कल्प॑न्ताम्मे दिशः॑॥४८॥

दैवी॑श्च मानु॑षीश्च। अ॒होरा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॒सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मासा॑ मे कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे
कल्पन्ताम्। स॒व्वँ॒त्सरो॑ मे॑ कल्पताम्। कृ॒त्तिर॑सि कल्प॑तां

मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः। इदं
भूतस्याध्यखेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागोऽभक्त।
निरभागं भजामः। अपस्मिन्वा ओषधीर्जिन्वा द्विपात्पाहि।
चतुष्पादवा दिवो वृष्टिमेरय। ब्राह्मणानामिदं हविः॥५०॥

सोम्यानां सोमपीथिनाम्। निर्भक्तो ब्राह्मणः। नेहा
ब्राह्मणस्यास्ति। समङ्कां बर्हिर्हविषा घृतेन। समादित्यैर्वसुभिस्सम्
समिन्द्रेण विश्वेभिर्देवेभिरङ्गाम्। दिव्यं नभो गच्छतु यथ्स्वाहा।
इन्द्राणीवाऽविधुवा भूयासम्। अदितिरिव सुपुत्रा। अस्थूरि
त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उपनिषदे सुप्रजास्त्वायं। सं पत्नी पत्यां सुकृतेन गच्छताम्।
यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम्। संजानानौ विजहतामरांतीः।
दिवि ज्योतिरजरमा रभेताम्। दशते तनुवो यज्ञ
यज्ञियाः। ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन। नारिष्ठयोः
प्रशिषमीडमानः। देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्।
यव्वाँन्देवा अकल्पयन्॥५२॥

ऊर्जो भागं शतक्रतू। एतद्वां तेन प्रीणानि। तेन
तृप्यतमंहौ। अहन्देवानां सुकृतामस्मि लोके।
ममेदमिष्टन्न मिथुर्भवाति। अहन्नारिष्ठावनु यजामि विद्वान्।
यदाभ्यामिन्द्रो अदधाद्वागधेयम्। अदारसृद्भवत देवसोम।

अ॒स्मिन् य॒ज्ञे म॑रुतो मृ॒डता नः। मा नो॑ विदद॒भिभा॒मो
अश॑स्तिः॥५३॥

मा नो॑ विदद्वृ॒जना॒ द्वेष्ट्या॒ या। ऋ॒षभ॑व्वा॒जिन॑व्व॒यम्।
पूर्णा॑मा॒सय्य॑जामहे। स नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑
सह॑स्त्रिण॑म्। प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पूर्णा॑मा॒साय॑ स्वाहा॑।
अ॒मावा॒स्या सु॒भगा॑ सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व॒ भूय॑ आ॒प्याय॑माना।
सा नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सह॑स्त्रिण॑म्।
अ॒पा॒नाय॑ सु॒राध॑से। अ॒मावा॒स्यायै॑ स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि
परि॑ धेहि वेदि॑म्। जा॒मि॒म्मा हि॑ सीरमु॒या शया॑ना।
होतृ॑ष॒दना॒ हरि॑तास्सुव॒र्णाः। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
ब्र॒ध्रे॥५४॥

अ॒भी॒त्वै॒ करो॑मि ऋमी॒त्पिता॑ऽऽत्मन॑ एक॒तो मु॑खां मे दि॒शोऽध्या॑ख्येभ्यो ह॒विर्गार्ह॑पत्या कल्पयन्नश॑स्ति॒स्सा
नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑ सप्त च॑॥५॥

[५]

परि॑स्तृणीत॒ परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितो॒ऽग्निर्य॑ज॒मानं॑ भुनक्तु।
अ॒पा र॑स॒ ओष॑धीना॑ सु॒वर्णः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
सन्तु॑ का॒मदु॑घाः॑। अ॒मुत्रा॑मुष्मि॒ल्लोके॑। भू॒पते॑ भुव॑नपते।
म॒हतो॑ भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माण॑न्त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॒पति॑र॒हं
भुव॑नपतिः। अ॒हं म॑हतो भू॒तस्य॑ पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सू॒त आ॒र्त्विज्य॑ङ्करिष्यामि। दे॒वं स॑वि॒तरे॒तन्त्वा॑
वृण॑ते। बृ॒हस्प॑तिं दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद॒हं मन॑से प्र ब्रवीमि।

मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॒ष्टुभै॑। त्रि॒ष्टु॒जग॑त्यै। जग॑त्यनु॒ष्टुभै॑।
अ॒नु॒ष्टु॒क्प॒ङ्क्तौ॑। प॒ङ्क्तिः प्र॒जाप॑तये॥५६॥

प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा बृ॒हस्प॑तये।
बृ॒हस्प॑तिर्ब्र॒ह्मणे॑। ब्र॒ह्म भूर्भुव॑स्सुवः। बृ॒हस्प॑तिर्दे॒वानां॑ ब्र॒ह्मा।
अ॒हं म॑नु॒ष्या॑णाम्। बृ॒हस्प॑ते य॒ज्ञज्ञो॑पाय। इ॒दं तस्मै॑
ह॒र्म्यङ्क॑रोमि। यो वो॑ दे॒वाश्चर॑ति ब्र॒ह्मच॑र्यम्। मे॒धावी दि॒ख्नु
मन॑सा तप॒स्वी॥५७॥

अ॒न्तर्दू॑तश्चर॑ति॒ मानु॑षीषु। चतु॑श्शिखण्डा युव॒तिस्सु॑पेशाः।
घृ॒तप्र॑तीका॒ भुव॑नस्य॒ मध्ये॑। म॒र्मृज्य॑मा॒ना मह॑ते सौभ॒गाय॑।
मह्य॑न्धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्॑। भूमि॑र्भू॒त्वा म॑हि॒मानं॑ पु॒पोष॑।
ततो॑ दे॒वी वर्ध॑यते॒ पया॑ंसि। य॒ज्ञियां॑ य॒ज्ञिष्वि॑ च॒ यन्ति॑
शश्च॑। ओष॑धी॒राप॑ इ॒ह शक्नो॑रीश्च। यो मा॑ हृ॒दा मन॑सा॒ यश्च॑
वा॒चा॥५८॥

यो ब्र॒ह्मणा॑ कर्म॒णा द्वेष्टि॑ दे॒वाः। यश्श्रु॑तेन॒ हृद॑येनेष्ण॒ता
च॑। तस्यै॑न्द्र॒ वज्रे॑ण॒ शिर॑श्छि॒नन्नि॑। ऊ॒र्णामृ॑दु प्रथ॑मानः
स्यो॒नम्। दे॒वेभ्यो॑ जुष्टः॒ सद॑नाय ब॒र्हिः। सु॒वर्गे॑ लो॒के
यज॑मानः॒ हि धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे प॑र॒मे व्यो॑मन्।
चतु॑श्शिखण्डा युव॒तिस्सु॑पेशाः। घृ॒तप्र॑तीका व॒युना॑नि व॒स्ते।
साऽऽस्ती॑र्यमा॒णा मह॑ते सौभ॒गाय॑ ॥५९॥

सा मे॑ धु॒क्ष्व यज॑मानाय॒ कामान्॑। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॒धि।

स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्ज॑स्वती च मे प॒य॑स्वती चैधि।
 इ॒ष॒मूर्ज॑ मे पि॒न्वस्व। ब्र॒ह्म तेजो॑ मे पि॒न्वस्व। र॒ख्य॒त्रमोजो॑ मे
 पि॒न्वस्व। वि॒शं पु॒ष्टि॑ मे पि॒न्वस्व। आ॒यु॒र॒न्नाद्य॑म्मे पि॒न्वस्व।
 प्र॒जां प॒शून्मे॑ पि॒न्वस्व॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॒य इ॒न्नु मे॑। अ॒वि॒र॒ख्यो॒भाय॑ परि॒धी॒न्द॒धामि॑।
 ध॒र्ता ध॒रुणो॑ ध॒री॒यान्। अ॒ग्नि॒र्द्वेषा॑सि॒ निरि॒तो नु॑दाते।
 वि॒च्छि॒न॒न्नि वि॒धृती॑भ्या॒ स॒प॒त्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये
 च॑ ज॒नि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒न्त्राभ्या॑व्वि॒धमा॑म्येनान्। अ॒ह॒ः
 स्वा॒नामु॒त्तमो॑ऽसा॒नि दे॒वाः। वि॒शो य॒न्त्रे नु॑द॒माने॑ अ॒रा॒तिम्।
 वि॒श्वं पा॒प्मान॒मम॑ति॒न्दुर्म॑रा॒युम्॥६१॥

सी॒दन्ती॑ दे॒वी सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। ध॒र्ता स्थो॑ वि॒धृती॑
 स्व॒धृती॑। प्रा॒णान्म॒रि धा॑रयतम्। प्र॒जाम्म॒रि धा॑रयतम्।
 प॒शून्म॒रि धा॑रयतम्। अ॒यं प्र॑स्तर उ॒भय॑स्य ध॒र्ता। ध॒र्ता
 प्र॒या॒जाना॑मु॒तानू॑या॒जाना॑म्। स दा॑धार स॒मिधो॑ वि॒श्वरू॑पाः।
 तस्मि॒न्त्सु॒चो अ॒ध्या सा॑दयामि। आ रो॑ह प॒थो जु॑ह
 दे॒व॒यानान्॥६२॥

यत्र॑र्ष॒यः प्र॑थ॒मजा॑ ये पु॒रा॒णाः। हि॒र॒ण्य॒प॒ख्याऽजि॒रा
 स॒म्भृ॒ताङ्गा॑। वहा॑सि मा सु॒कृता॒य्यत्र॑ लो॒काः। अवा॑हं बा॒ध
 उ॒प॒भृता॑ स॒प॒त्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये च॑ ज॒नि॒ष्यमा॑णाः।
 दो॒है य॒ज्ञ स॒दु॒घामि॑व धे॒नुम्। अ॒हमु॒त्तरो॑ भूयासम्।

अधरे॒ मथ्स॒पत्नाः॑। यो मां वा॒चा मन॑सा दुर्म॒रायुः॑।
हृदाऽरा॑तीयाद॒भिदास॑दग्ने॥६३॥

इ॒दम॑स्य चि॒त्तम॑ध॒रन्ध्र॑वायाः। अ॒हमु॑त्त॒रो भू॒यासम्। अधरे॒
मथ्स॒पत्नाः॑। ऋष॒भोऽसि॑ शा॒क्ररः॑। घृ॒ताची॑ना॒ः सूनुः॑।
प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये स॑द॒सि सी॒द। स्यो॒नो मे॑ सी॒द सु॒षदः॑
पृ॒थि॒व्याम्। प्र॒थ॒यि प्र॒जया॑ प॒शुभि॑स्सुव॒र्गे लो॒के। दि॒वि सी॑द
पृ॒थि॒व्याम॒न्तरि॑ख्ये। अ॒हमु॑त्त॒रो भू॒यासम्॥६४॥

अधरे॒ मथ्स॒पत्नाः॑। इ॒यः॑ स्था॒ली घृ॒तस्य॑ पूर्णा।
अच्छि॑न्न॒पया॑श्शतधा॒र उत्सः॑। मा॒रु॒तेन॑ श॒र्मणा॒ दैव्ये॑न।
य॒ज्ञोऽसि॑ स॒र्वत॑श्श्रि॒तः। स॒र्वतो॒ मां भू॑तं भ॒विष्य॑च्छ्र॒यताम्।
श॒त॒म्मे स॒न्त्वा॒शिषः॑। स॒हस्र॑म्मे स॒न्तु सूनृ॑ताः। इ॒रा॒वतीः॑
प॒शुम॑तीः। प्र॒जाप॑तिरसि स॒र्वत॑श्श्रि॒तः॥६५॥

स॒र्वतो॒ मां भू॑तं भ॒विष्य॑च्छ्र॒यताम्। श॒तं मे॑ स॒न्त्वा॒शिषः॑।
स॒हस्र॑ मे स॒न्तु सूनृ॑ताः। इ॒रा॒वतीः॑ प॒शुम॑तीः।
इ॒दमि॑न्द्रि॒यम॒मृत॑र्घ्वी॒र्यम्। अ॒नेने॑न्द्रा॒य प॒शवो॑ऽचि॒किथ्स॑न्।
तेन॑ दे॒वा अव॑तोप॒ माम्। इ॒हेष॑मूर्ज॒य्यँश॑स्सह॒ ओज॑स्सने॒यम्।
श्रु॒तं मयि॑ श्रय॒ताम्। यत्पृ॑थि॒वीम॑च॒रत्तत्प्र॑विष्टम्॥६६॥

येना॒सिश्च॑द्वल॒मिन्द्रे॑ प्र॒जाप॑तिः। इ॒दन्त॑च्छु॒क्रं मधु॑ वा॒जिनी॑वत्।
येनो॒परि॑ष्टा॒दधि॑नोन्महेन्द्रम्। दधि॒ मान्धि॑नोतु। अ॒यव्वै॑दः
पृ॒थि॒वीम॒न्ववि॑न्दत्। गुहा॑ स॒तीङ्ग॑ह॒ने ग॒ह्वरे॑षु। स वि॑न्दतु

यज॑मानाय॒ लो॒कम्। अ॒च्छि॑द्र॒य्यँ॒ज्ञं भू॒रि॑कर्मा॒ करो॒तु।
अ॒य॒य्यँ॒ज्ञस्स॑म॒सद॑द्ध॒विष्म॑न्। ऋ॒चा सा॒म्रा य॒जुषा॑
दे॒वता॑भिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त्सू॒र्यव॑तो जये॒म। इन्द्र॑स्य स॒ख्यम॑मृ॒तत्व॑म॒श्याम्।
यो नः॑ क॒नीय॑ इ॒ह का॒मया॑तै। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे
यज॑मानाय॒ मह्य॑म्। अप॒ तमि॑न्द्रा॒ग्नी भु॑व॒नान्नु॑देताम्।
अ॒हं प्र॒जाव्यै॑र॒वती॑र्वि॒न्देय॑। अ॒ग्ने वा॒जजि॑त्। वा॒जन्त्वा
स॒रिष्य॑न्त॒म्। वा॒जञ्जि॑ष्यन्त॒म्। वा॒जिन॑व्यै॒ज्जि॑त॒म्॥६८॥

वा॒ज॒जि॒त्यायै॑ सं मा॒र्जि॑म्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्या॒य। उप॑हूतो॒ द्यौः
पि॒ता। उप॑ मा॒न्द्यौः पि॒ता ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॒ग्नी॒ध्रात्। आयु॑षे
व॒र्च॑से। जी॒वात्वै॑ पु॒ण्याय॑। उप॑हूता पृथि॒वी मा॒ता। उप॑ मां
मा॒ता पृथि॒वी ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॒ग्नी॒ध्रात्॥६९॥

आयु॑षे व॒र्च॑से। जी॒वात्वै॑ पु॒ण्याय॑। मनो॒ ज्योति॑र्जुषता॒माज्य॑म्।
वि॒च्छि॑न्न॒य्यँ॒ज्ञं॑ स॒मिम॑न्द॒धातु॑। बृ॒हस्प॑तिस्तनुता॒मिम॑न्नः।
वि॒श्वे दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्ते॑ अ॒ग्न आ॒वृ॒श्मि॑म्।
अ॒हव्यै॑ र्षि॒पित॑श्चरन्। प्र॒जाश्च॒ तस्य॑ मूलं॒श्च। नी॒चैर्दे॒वा नि॑
वृ॒श्चत॑॥७०॥

अ॒ग्ने यो नो॑ऽभि॒दास॑न्ति। स॒मा॒नो यश्च॑ नि॒ष्ठः। इ॒ध्मस्यै॑व
प्र॒ख्याय॑तः। मा तस्यो॒च्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मा॒न्द्वेष्टि॑ जा॒तवे॑दः।
यश्चा॒हन्द्वा॑ष्मि॒ यश्च॑ मा॒म्। सर्वा॑ः स्तान॑ग्ने स॒न्द॑ह। या॑ः

श्वाह॒न्द्वेष्मि॒ ये च॒ माम्। अ॒ग्रे वा॒जजि॑त्। वा॒जन्त्वा
ससृ॑वा॒सम्॥७१॥

वा॒जञ्जि॑गि॒वा॒सम्। वा॒जिन॑व्वाँज॒जित॑म्। वा॒जजि॑त्यायै
सम्मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। वेदि॑र्ब॒र्हिश्शृ॑त॒स्र॑ ह॒विः।
इ॒ध्मः परि॑धय॒स्सुचः॑। आ॒ज्यय्यँ॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याश्च
वष॑ट्का॒राः। सम्मे॒ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्म॒सन्न॑ह॒ने हु॑ते॥७२॥

दि॒वः खी॑लोऽव॒ततः॑। पृथि॑व्या अ॒ध्युत्थि॑तः। तेना॑
स॒हस्र॑काण्डेन। द्विष॑न्त॒स्र॑ शोचयामसि। द्विष॑न्मे ब॒हु
शो॑चतु। ओष॑धे॒ मो अ॒ह॒स्र॑ शु॒चम्। य॒ज्ञ नम॑स्ते य॒ज्ञ।
नमो॑ नम॑श्च ते य॒ज्ञ। शि॒वेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व। स्यो॒नेन॑ मे
सन्ति॑ष्ठस्व॥७३॥

सु॒भूतेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व।
य॒ज्ञस्य॑र्द्धि॒मनु॑ सन्ति॑ष्ठस्व। उप॑ ते य॒ज्ञ नमः॑। उप॑ ते नमः॑।
उप॑ ते नमः॑। त्रि॒ष्फ॒लीक्रि॑यमा॒णाना॑म्। यो न्य॒ङ्गो अ॑व॒शिष्य॑ते।
र॒ख्यसां॑ भा॒गधेय॑म्। आप॒स्तत्प्र॑ व॒हता॑दि॒तः॥७४॥

उ॒लूख॑ले॒ मुस॑ले॒ यच्च॑ शूर्पे॑। आ॒शि॒श्लेष॑ दृषदि॒ यत्क॑पाले॑।
अ॒व॒प्रुषो॑ वि॒प्रुष॑स्सय्यँ॒जामि॑। वि॒श्वे दे॒वा ह॒विरि॑दञ्जु॒षन्ता॑म्।
य॒ज्ञे या॑ वि॒प्रुष॑स्सन्ति॑ ब॒ह्वीः। अ॒ग्नौ ता॑स्सर्वा॒स्स्वि॑ष्टा॒स्सुहु॑ता
जुहो॑मि। उ॒द्यन्न॑द्यमि॒त्र महः॑। स॒पत्न्या॑न्मे अ॒नीन॑शः। दि॒वैनान्
वि॒द्युता॑ जहि। नि॒म्रोच॑न्न॒धरान्कृ॑धि॥७५॥

उ॒द्यन्न॒द्य वि नो॑ भज। पि॒ता पु॒त्रेभ्यो॑ यथा॑। दी॒र्घायु॑त्वस्य
हे॒शिषे। तस्य॑ नो दे॒हि सूर्य॑। उ॒द्यन्न॒द्य मि॒त्रमहः॑।
आ॒रोह॑न्नुत्त॒रा॒न्दि॒वम्। हृ॒द्रो॒गम्मम॑ सूर्य। हरि॒माणं॑ च नाशय।
शु॒केषु॑ मे हरि॒माणम्। रो॒प॒णाका॑सु दध्मसि ॥ ७६ ॥

अथो॑ हारि॒द्र॒वेषु॑ मे। हरि॒माण॒न्नि द॑ध्मसि। उद॑गा॒द्यमा॑दित्यः।
वि॒श्वेन॑ सह॒सा स॒ह। द्विष॑न्तं मम॑ र॒न्धय॑न्। मो अ॒हन्दि॑ष॒तो
र॑धम्। यो न॒श्शपा॑दश॒पतः॑। यश्च॑ न॒श्शप॑त॒श्शपा॑त्। उ॒षाश्च॑
तस्मै॑ नि॒मृक्कं॑। सर्वं॑ पा॒पं स॑मू॒हता॑म् ॥ ७७ ॥

यो न॑स्स॒पत्नो॑ यो रणः॑। म॒र्तोऽभि॑दास॒न्ति दे॒वाः।
इ॒ध्मस्यै॑व प्र॒ख्याय॑तः। मा तस्यो॒च्छे॑षि॒ किञ्च॑न। अ॒व॒सृष्टः॑
परा॑प॒त। श॒रो ब्र॒ह्मस॑श्शितः। गच्छा॒मित्रा॑न्प्र वि॒श।
मैषा॑ङ्कश्च॒नोच्छि॑षः ॥ ७८ ॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मै पितृस्व दुर्मरायुर्देवयानानग्नेऽन्तरिख्येऽहमुत्तरो भूयासं
प्रजापतिरसि सर्वतश्चितः प्रविष्टन्देवताभिर्वाजितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्राद्वश्चत ससृवांसं हुते
स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥६॥ [६]

स॒ख्येदं॑ प॑श्य। वि॒ध॒र्त॒रि॒दं प॑श्य। ना॒केदं॑ प॑श्य। र॒म॒तिः
प॒नि॒ष्ठा। ऋ॒तवँ॑र॒षिष्ठ॑म्। अ॒मृता॑यान्या॒हुः। सूर्यो॑ वरि॒ष्ठो
अ॒ख्यभि॑र्विभा॒ति। अनु॑ द्यावा॑पृथि॒वी दे॒वपु॑त्रे। दी॒ख्याऽसि॑
तप॑सो॒ योनिः॑। तपो॑ऽसि॒ ब्रह्म॑णो॒ योनिः॑ ॥ ७९ ॥

ब्रह्मा॑सि ख्य॒त्रस्य॑ योनिः। ख्य॒त्रम॑स्यु॒तस्य॑ योनिः। ऋ॒तम॑सि

भूरा र॑भे। श्र॒द्धां मन॑सा। दी॒र्खान्तप॑सा। वि॒श्वस्य॑
भुव॑न॒स्याधि॑पत्नीम्। सर्वे॑ कामा॒ यज॑मानस्य सन्तु। वात॑
प्रा॒णं मन॑साऽन्वा र॑भामहे। प्र॒जाप॑तिर्य्यौ भुव॑नस्य गो॒पाः।
स नो॑ मृ॒त्योस्त्राय॑तां पा॒त्व॒हंसः॑॥८०॥

ज्यो॒ग्जी॒वा ज॒राम॑शीमहि। इन्द्र॑ शा॒क्र गाय॑त्रीं प्र प॑द्ये। तान्ते॑
युन॑ज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र त्रि॒ष्टुभं॑ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युन॑ज्मि। इन्द्र॑
शा॒क्र ज॒गतीं॑ प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युन॑ज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्रानु॑ष्टुभं॑
प्र प॑द्ये। तान्ते॑ युन॑ज्मि। इन्द्र॑ शा॒क्र प॒ङ्क्तिं॑ प्रप॑द्ये॥८१॥

तान्ते॑ युन॑ज्मि। आऽह॒न्दी॒र्खाम॑रुहमृ॒तस्य॑ पत्नी॑म्। गा॒य॒त्रेण॑
छ॒न्द॑सा॒ ब्रह्म॑णा च। ऋ॒त॒स॒त्येऽधा॑यि। स॒त्यमृ॑तेऽधा॑यि।
ऋ॒तश्च॑ मे स॒त्यश्चा॑भूताम्। ज्यो॒तिर॑भूव॒सुव॑रगमम्।
सुव॑र्गलौ॒कन्ना॑कस्य पृ॒ष्ठम्। ब्र॒ध्नस्य॑ वि॒ष्टप॑मगमम्। पृ॒थि॒वी
दी॒र्खा॑॥८२॥

तया॑ऽग्निर्दी॒र्खया॑ दी॒र्खि॒तः। यया॑ऽग्निर्दी॒र्खया॑ दी॒र्खि॒तः।
तया॑ त्वा दी॒र्खया॑ दी॒र्खया॑मि। अ॒न्तरि॑र्खन्दी॒र्खा। तया॑
वा॒युर्दी॒र्खया॑ दी॒र्खि॒तः। यया॑ वा॒युर्दी॒र्खया॑ दी॒र्खि॒तः। तया॑
त्वा दी॒र्खया॑ दी॒र्खया॑मि। द्यौर्दी॒र्खा। तया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒र्खया॑
दी॒र्खि॒तः। यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒र्खया॑ दी॒र्खि॒तः॥८३॥

तया॑ त्वा दी॒र्खया॑ दी॒र्खया॑मि। दि॒शो दी॒र्खा। तया॑ च॒न्द्रमा॑
दी॒र्खया॑ दी॒र्खि॒तः। यया॑ च॒न्द्रमा॑ दी॒र्खया॑ दी॒र्खि॒तः। तया॑
त्वा दी॒र्खया॑ दी॒र्खया॑मि। आपो॑ दी॒र्खा। तया॑ वरु॑णो राजा॑

दी॒र्षया॑ दी॒र्षितः॑। यया॒ वरु॑णो॒ राजा॑ दी॒र्षया॑ दी॒र्षितः॑।
तया॑ त्वा दी॒र्षया॑ दी॒र्षयामि॑। ओष॑धयो दी॒र्षा॥८४॥

तया॒ सोमो॒ राजा॑ दी॒र्षया॑ दी॒र्षितः॑। यया॒ सोमो॒ राजा॑
दी॒र्षया॑ दी॒र्षितः॑। तया॑ त्वा दी॒र्षया॑ दी॒र्षयामि॑।
वाग्दी॒र्षा। तया॑ प्रा॒णो दी॒र्षया॑ दी॒र्षितः॑। यया॑ प्रा॒णो
दी॒र्षया॑ दी॒र्षितः॑। तया॑ त्वा दी॒र्षया॑ दी॒र्षयामि॑।
पृथि॒वी त्वा दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑ दी॒र्षताम्। अ॒न्तरि॑र्षन्त्वा
दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑ दी॒र्षताम्। द्यौस्त्वा दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑
दी॒र्षताम्॥८५॥

दिश॑स्त्वा दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑ दी॒र्षन्ताम्। आप॑स्त्वा
दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑ दी॒र्षन्ताम्। ओष॑धयस्त्वा दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑
दी॒र्षन्ताम्। वाक्का दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑ दी॒र्षताम्। ऋच॑स्त्वा
दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑ दी॒र्षन्ताम्। सामा॑नि त्वा दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑
दी॒र्षन्ताम्। यजू॑ंषि त्वा दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑ दी॒र्षन्ताम्।
अह॑श्च रात्रि॑श्च। कृषि॑श्च वृष्टि॑श्च। त्विषि॑श्चाप॑चितिश्च॥८६॥

अप॑श्चौष॑धयश्च। ऊ॒र्क् सूनृ॑तां च। तास्त्वा दी॒र्षमा॑ण॒मनु॑
दी॒र्षन्ताम्। स्वे द॑र्षे द॑र्षपि॒तेह सी॑दा दे॒वाना॑ं सु॒म्नो
म॑ह॒ते रणा॑य। स्वा॒स॒स्थस्त॑नुवा स॒द्विंश॑स्व। पि॒तेवै॑धि सून॑व
आ सु॒शेवः॑। शि॒वो मा॑ शि॒वमा वि॑श। स॒त्यम्मा॑ आ॒त्मा। श्र॒द्धा
मेऽर्षि॑तिः॥८७॥

तपो॑ मे प्र॒तिष्ठा॑। स॒वितृ॑प्र॒सूता मा॒ दिशो॑ दी॒र्षय॑न्तु।

स॒त्यम॑स्मि। अ॒हन्त्व॑द॒स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि॒
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व स॑न्वहं ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः
पि॒त्रे लो॑क॒कृज्जा॑तवेदः। आ॒जुह्वा॑नस्सुप्रती॒कः पु॑रस्ता॒त्।
अ॒ग्रे स्वा॒य्यौनि॑मा सी॒द सा॒ध्या। अ॒स्मिन्ध॑स॒धस्थे॑
अध्यु॑त्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे॑ दे॒वा य॑ज॒मानश्च॑ सी॒दत। ए॒कमि॑षे विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु।
द्वे ऊ॒र्जे वि॑ष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु। त्री॒णि व्र॑ताय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु।
च॒त्वारि॑ मा॒योभ॑वाय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। प॒ञ्च प॒शुभ्यो॑
विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। षड्रा॒यस्पोषा॑य॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। स॒प्त
स॒प्तभ्यो॑ हो॒त्राभ्यो॑ विष्णु॒स्त्वाऽन्वे॑तु। स॒खाय॑स्सप्तप॒दा
अ॒भू॒म। स॒ख्यन्ते॑ गमेयम् ॥८९॥

स॒ख्यात्ते॑ मा यो॒षम्। स॒ख्यान्मे॑ मा यो॒ष्टाः। साऽसि॑
सु॒ब्रह्म॑ण्ये। तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये।
तस्या॑स्तेऽन्तरि॑ख्यं पादः॑। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये। तस्या॑स्ते द्यौः
पादः॑। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये। तस्या॑स्ते दि॒शः पादः॑॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते प॒ञ्चमः॑ पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्ज॒न्धुक्ष्व। तेज॑
इन्द्रि॒यम्। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑न्नाद्य॑म्। वि मि॑मे त्वा॒ पय॑स्वतीम्।
दे॒वाना॑न्धे॒नुः सु॑दु॒घाम॑न॒पस्फुर॑न्तीम्। इन्द्र॑स्सोमं पिबतु।
खे॒मो अस्तु॑ नः। इ॒मान्न॑राः कृणु॒त वेदि॑मेत्या॒ वसु॑मतीः
रु॒द्रव॑तीमादित्यव॑तीम्॥९१॥

वर्ष्मन्दि॒वः। नाभा॑ पृथि॒व्याः। यथा॒ऽयय्यँज॑मानो न रिष्ये॒त्।
 दे॒वस्य॑ सवि॒तुस्स॒वे। चतु॑श्शिखण्डा युव॒तिस्सु॑पेशाः॑।
 घृत॑प्र॒तीका॒ भुवन॑स्य मध्ये॑। तस्या॑ सु॒पर्णा॒वधि॑ यो
 निवि॑ष्टौ। तयो॑र्दे॒वाना॑मधि॑ भाग॒धेय॑म्। अ॒प ज॒न्यम्भ॑यन्नु॒द।
 अप॑ च॒क्राणि॑ वर्तय। गृह॑ सोम॑स्य गच्छ॒तम्। न वा उ॑
 वे॒तन्म्रि॑यसे न रिष्य॑सि। दे॒वा इ॒देषि॑ पृथि॒भिस्सु॑गेभिः।
 यत्र॑ यन्ति॑ सु॒कृतो॒ नापि॑ दुष्कृतः॑। तत्र॑ त्वा दे॒वस्स॑वि॒ता
 द॑धातु॥ ९२॥

ब्रह्म॑णो योनि॑रहंसः पङ्क्तिं प्रप॑द्ये दी॒ख्या यया॑ऽऽदि॒त्यो दी॒ख्यया॑ दी॒ख्युत॑स्तया॑ त्वा दी॒ख्यया॑
 दी॒ख्यया॑म्योप॑धयो दी॒ख्या द्यौस्त्वा दी॒ख्यमा॑णमनु॑ दी॒ख्यता॑मप॑चिति॒श्चाखि॑तिरु॒त्तर॑स्मिन्गमे॒यन्दि॑शः पादं
 आदि॒त्यव॑न्तीव॑र्तय पञ्च॑ च॥ ७॥ [७]

यद॒स्य पा॒रे रज॑सः। शु॒क्रञ्चो॒तिर॑जायत। तन्नः॑ पर्ष॒दति॑
 द्विषः॑। अग्ने॑ वैश्वान॒र स्वाहा॑। यस्मा॑द्दी॒षाऽवा॑शिष्टाः। ततो॑
 नो॒ अभ॑यङ्कृ॒धि। प्र॒जाभ्य॑स्सर्वा॒भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑।
 यस्मा॑द्दी॒षा न्य॑षदः। ततो॑ नो॒ अभ॑यङ्कृ॒धि॥ ९३॥

प्र॒जाभ्य॑स्सर्वा॒भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑। उदु॑स्र
 तिष्ठ॒ प्रति॑तिष्ठ॒ मारि॑षः। मेमय्यँज॑य्यँज॒मानश्च॑ रीरिषः।
 सु॒वर्गे लो॒के यज॑मानः॑ हि धे॒हि। शन्न॑ एधि॒ द्विप॑दे
 शश्चतु॑ष्पदे। यस्मा॑द्दी॒षाऽवै॑पिष्टाः पु॒लायि॑ष्ठास्स॒मज्ञा॑स्थाः।
 ततो॑ नो॒ अभ॑यङ्कृ॒धि। प्र॒जाभ्य॑स्सर्वा॒भ्यो मृ॒डा। नमो॑ रु॒द्राय॑

मी॒दुषे॑॥१४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॒ नमः॑। तस्मै॒ स्वाहा॑॥ न वा उ॒वेत॑न्मि॒यसे॑।
आशा॑नान्त्वा वि॒श्वा आशाः॑। य॒ज्ञस्य॑ हि स्थ ऋ॒त्वियौ॑।
इन्द्रा॑ग्नी चे॒तन॑स्य च। हु॒ताहु॒तस्य॑ तृ॒प्यत॑म्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑
च। हु॒तस्य॑ चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ च। इन्द्रा॑ग्नी
अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं पि॑बत॒ञ्जुषे॑था॒म्। मा यज॑मान॒न्तमो॑
विद॑त्। म॒र्त्विजो॒ मो इ॒माः प्र॒जाः। मा यस्सोम॑मि॒मं पिबा॑त्।
स॒सृष्ट॑मु॒भय॑ङ्कृतम्॥१५॥

कृधि मी॒दुषे॑हु॒तस्य॑ च सप्त च॥८॥

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इन्द्रे॑ण॒ प्रेषि॑ता॒ उप॑। वा॒युष्टे॑
अ॒स्त्व॑श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्व॑श॒भूः। वरु॑णस्ते
अ॒स्त्व॑श॒भूः। अ॒पा॒ख्य॑या॒ ऋत॑स्य गर्भाः। भुव॑नस्य
गो॒पा॒श्श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानाङ्क॒कुभः॑ प्र॒युतो॑ नपा॒तारः॑।
व॒ग्नुनेन्द्र॑ ह्यय॒त। घो॒षेणा॑मी॒वा॑श्चा॒तय॑त॥१६॥

यु॒क्तास्स्थ॑ व॒ह॒त। दे॒वा ग्रा॒वाण॑ इन्द्रु॒रिन्द्र॑ इत्य॒वादि॑षुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः प॒रम॑स्याः प॒राव॑तः। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॑न्त॒रि॒खात्। आ सु॒भूत॑म॒सुष॑वुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्म॑
आसु॑षवुः। स॒म॒रे र॒ख्या॑स्यवधिषुः। अप॑ह॒तं ब्र॒ह्मज्य॑स्य।
वाक्क्र॑ त्वा म॒नश्च॑ श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपा॒नश्च॑ श्रीणीताम्। च॒खुश्च॑ त्वा श्रोत्र॑श्च
श्रीणीताम्। द॒ख्यश्च॑त्वा ब॒लश्च॑ श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा

सहश्च श्रीणीताम्। आयुश्च त्वाऽजरा च श्रीणीताम्। आत्मा
च त्वा तनूश्च श्रीणीताम्। श्रुतोऽसि श्रुतङ्कृतः। श्रुताय त्वा
श्रुतेभ्यस्त्वा। यमिन्द्रमाहुर्वरुण्य्यमाहुः। यम्मित्रमाहुर्यमुं
सत्यमाहुः॥९८॥

यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा। मयि
त्यदिन्द्रियम्महत्। मयि दख्खो मयि क्रतुः। मयि धायि
सुवीर्यम्। त्रिशुग्धर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥९९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भुख्यमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया सविद्वानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी।
एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शसिषु हरी। य ऋत्वियः प्र ते
वन्वे। वनुषो हर्यतम्मदम्। इन्द्रो नाम घृतन्नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्पसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वन्देवानामसि। अधिपतिम्माम्।
आयुष्मन्तुर्वचस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भुख्यश्चक्रतुरग्र एतम्।

तयो॒रनु॑ भ॒ख्यं भ॑ख्ययामि। वा॒ग्जु॑षाणा सोम॑स्य तृ॒प्यतु॑।
प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा। तस्य॑ मनो॑ दे॒वय्य॑ज्ञेन॑ रा॒ध्यास॑म्। अ॒र्थेगा॑
अ॒स्य ज॑हितः। अ॒व॒सान॑पतेऽव॒सान॑म्मे वि॒न्द। नमो॑ रु॒द्राय॑
वा॒स्तोष्प॑तये। आ॒यने॑ वि॒द्रव॑णे॥१०२॥

उ॒द्याने॑ यत्प॒राय॑णे। आ॒वर्त॑ने वि॒वर्त॑ने। यो गो॑पायति
त॑ हु॒वे। या॒न्य॑पा॒मित्या॑न्यप्र॒तीत्ता॑न्यस्मि॑। यम॑स्य॒ बलि॑ना
चरा॑मि। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॑तयामः। जी॒वा जी॑वेभ्यो नि
ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृणाः पर॑स्मिन्। तृती॑ये लो॒के
अ॒नृणा॑स्स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृयाणाः॥१०३॥

सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृणा आ॒ख्याये॑म। इ॒दमू॑नु श्रेयो॑ऽव॒सान॑मा ग॑न्म।
शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। गोम॑द्धन॒वद॑श्व॒वदूर्ज॑स्वत्।
सु॒वीरा॑ वी॒रैरनु॑ सञ्च॑रेम। अ॒र्कः प॒वित्र॑रज॑सो वि॒मानः॑।
पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भु॒वनानि॑ वि॒श्वा॑। द्यावा॑पृथि॒वी पय॑सा
स॒र्वि॑दाने। घृ॒तन्दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्रपी॑ने। प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो
वि॒मानः॑। पु॒नाति॑ दे॒वाना॑म्भु॒वनानि॑ वि॒श्वा॑। सु॒व॒ज्योति॑र्यशो
म॒हत्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त प्र॒तिष्ठा॑म्॥१०४॥

चात॒यत् श्री॑णीता॒र स॒त्यमा॑हु॒रशी॑महि ग॒णे कुरु॑ वि॒द्रव॑णे पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॑स्त्रीणि च॥९॥

[९]

उद॑स्तांफ॒सीत्स॑वि॒ता मि॒त्रो अ॑र्य॒मा। सर्वा॑न्मि॒त्रान॑वधी॒द्युगे॑न।
बृ॒हन्त॑म्मा॒मकर॑द्वी॒रव॑न्तम्। र॒थन्त॑रे श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ पृथि॒व्याम्।
वा॒मदे॒व्ये श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑ऽन्तरि॑ख्ये। बृ॒हति॑ श्र॑यस्व॒ स्वाहा॑

दिवि। बृहता त्वोपस्तभ्रोमि। आ त्वा ददे यशसे वीर्याय
च। अस्मास्वग्निया यूयन्दधाथेन्द्रियं पयः। यस्तै द्रप्सो यस्त
उदरुषः ॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वम्भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्टै
स्वाहा। अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा
मरुतस्सामार्कः। आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि।
अस्यै पृथिव्यै यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व।
अनुवीरैरनु राध्याम गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु
प्रजयाऽन्विन्द्रियेण ॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिख्यत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रतितिष्ठामि
भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्रितम्। दिवे
च विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरन्नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्।
अस्कानृषभो युवागाः ॥१०७॥

स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्र जनयतु।
अस्कानजनि प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्र
जनिषीमहि। ये देवा येषामिदम्भागधेयम्बभूव। येषां प्रयाजा
उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो
देवेभ्यस्स्वाहा। उत त्या नो दिवा मतिः ॥१०८॥

अदितिरूत्या गमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप

स्त्रिधः। उ॒त त्या दै॒व्या भि॒षजा॑। शन्न॑स्करतो अ॒श्विनौ॑।
यू॒याता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रिधः॑। शम॒ग्निर॒ग्निभि॑स्करत्।
शन्न॑स्तपतु सूर्यः। श॒घ्वाँतो॑ वा॒त्वर्पाः॑॥१०९॥

अप॒ स्त्रिधः॑। तदि॒त्प॒दन्न वि॒चिकेत॑ वि॒द्वान्। यन्मृतः
पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्यद्भु॑वनस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
मृत॑स्स जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि॑ वि॒दुषे॑ भर।
अ॒र॒ङ्ग॒माय॑ जग्म॑वे। अप॑श्चाद्द॒ध्वने॑ नरे॑। इ॒न्दुरि॒न्दुम॑वा॒गात्।
इ॒न्दो॒रि॒न्द्रोऽपा॑त्। तस्य॑ त इ॒न्दुवि॒न्द्रपी॑तस्य॒ मधु॑मतः।
उप॑हू॒तस्यो॑प॒हूतो॑ भ॒र्ष्यामि॑ ॥११०॥

उ॒द॒र॒ष इ॒न्द्रि॒येण॑ गा म॒तिर॑र॒पा अ॒ंगा॒त्रीणि॑ च॥१०॥ [१०]

ब्र॒ह्म॑ प्र॒ति॒ष्ठा म॑न॒सो ब्र॒ह्म॑ वा॒चः। ब्र॒ह्म॑ य॒ज्ञाना॑
ह॒विषा॑मा॒ज्यस्य॑। अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः
प॒र्वाणि॑ प्र॒ति॒र॒न्नेति॑ क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु
दे॒वान्। आ॒श्रा॒वित॑म॒त्याश्रा॑वितम्। वष॑ट्कृतम॒त्यनू॑क्तश्च य॒ज्ञे।
अति॑रि॒क्त॒ङ्कर्म॑णो॒ यच्च॑ ही॒नम्। य॒ज्ञः प॒र्वाणि॑ प्र॒ति॒र॒न्नेति॑
क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृ॒ताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्॥१११॥

यद्वो॑ दे॒वा अति॑पा॒दया॑नि। वा॒चा चि॒त्प्रय॑त॒न्देव॑हेड॒नम्। अ॒रा॒यो
अ॒स्मा॑ अ॒भिदु॑च्छु॒नाय॑ते। अ॒न्यत्रा॑स्मन्म॒रुत॑स्तन्निधे॒तन॑।
त॒तम्मा॑ आप॒स्तदु॑ ता॒यते॑ पुनः॑। स्वादि॑ष्ठा धी॒तिरु॑च॒थाय॑
श॒स्यते॑। अ॒यं स॑मु॒द्र उ॒त वि॒श्वभे॑षजः। स्वाहा॑कृतस्य

समु॑तृ॒ष्णुत॑र्भुवः। उ॒द्वय॑न्तम॑स॒स्परि॑। उ॒दुत्य॑श्चि॒त्रम्॥११२॥

इ॒म॒म॒ग्ने वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒मि। त्व॒न्नो॑ अ॒ग्ने स त्व॒न्नो॑ अ॒ग्ने।
त्व॒म॒ग्ने अ॒या॒सि प्र॒जा॑प॒ते। इ॒म॒ञ्जी॒वेभ्यः॑ परि॒धि॒न्द॑धामि।
मैषा॑न्नु॒गाद॑प॒रो अ॒र्धमे॑तम्। श॒त॒ञ्जी॒वन्तु॑ श॒रदः॑ पु॒रू॒चीः। ति॒रो
मृ॒त्यु॒न्द॑धतां प॒र्व॒तेन॑। इ॒ष्टेभ्य॑स्स्वाहा व॒ष॒डनि॑ष्टेभ्य॑स्स्वाहा॑।
भे॒ष॒ज॒न्दुरि॑ष्टे॒ स्वाहा॑ निष्कृ॒त्यै स्वाहा॑। दौ॒रा॒र्ध्यै स्वाहा॑
दै॒वी॒भ्यस्त॑नू॒भ्यस्स्वाहा॑॥११३॥

ऋ॒द्धौ स्वाहा॑ स॒मृ॒द्धौ स्वाहा॑। य॒त इ॒न्द्र भ॑या॒महे। त॒तो नो॑
अ॒भय॑ङ्कृ॒धि। म॒घ॒वञ्छृ॒ग्धि तव॑ त॒न्न ऊ॒तये॑। वि॒ द्वि॒षो वि॑
मृ॒धो॑ ज॒हि। स्व॒स्ति॒दा वि॒श॒स्पतिः॑। वृ॒त्र॒हा वि॑ मृ॒धो व॒शी।
वृ॒षेन्द्रः॑ पु॒र ए॒तु नः॑। स्व॒स्ति॒दा अ॒भय॑ङ्क॒रः। आ॒भि॒र्गी॒र्भिर्य॑द॒तो
न ऊ॒नम्॥११४॥

आ॒प्या॒यय॑ ह॒रि॒वो वर्ध॑मानः। य॒दा स्तो॒तृभ्यो॑ म॒हि गो॒त्रा
रु॒जा॒सि। भू॒यि॒ष्टभा॒जो अ॒र्धं ते॑ स्या॒म। अ॒ना॒ज्ञा॒त॒य्यँदा॑ज्ञा॒तम्।
य॒ज्ञस्य॑ क्रि॒यते॑ मि॒थु। अ॒ग्ने तद॑स्य क॒ल्पय॑। त्व॒ं हि
वे॒त्थं य॒था॒त॒थम्। पु॒रु॒षस॑मि॒तो य॒ज्ञः। य॒ज्ञः पु॒रु॒षस॑मि॒तः।
अ॒ग्ने तद॑स्य क॒ल्पय॑। त्व॒ं हि वे॒त्थं य॒था॒त॒थम्। य॒त्पा॑कृ॒त्रा
म॒न॑सा दी॒नद॑र॒खा न। य॒ज्ञस्य॑ म॒न्वते॑ म॒र्ता॒सः। अ॒ग्नि॒ष्टद्धो॑ता
क्र॒तु॒वि॒द्वि॒जान॑न्। य॒जि॒ष्ठो दे॒वा॒ं ऋ॒तु॒शो य॑जाति॥११५॥

दे॒वा॒ं श्चि॒त्रं त॑नू॒भ्यस्स्वा॒हो॒नं पु॒रु॒षस॑मि॒तोऽग्ने॑ तद॑स्य क॒ल्पय॑ प॒ञ्च च॥११॥ [११]

यद्दे॒वा दे॒वहे॒डन॑म्। दे॒वांस॑श्च॒कृमा व॒यम्। आदि॑त्या॒स्तस्मा॑न्मा
मु॒ञ्चत। ऋ॒तस्य॑र्ते॒न मामु॑त। दे॒वा जी॒वनका॑म्या यत्।
वा॒चाऽनृ॑तमूदि॒म। अ॒ग्निर्मा तस्मा॑दे॒नसः॑। गा॒र्हप॑त्यः
प्रमु॑ञ्चतु। दुरि॒ता या॒नि च॒कृम। क॒रोतु॑ माम॒नेन॑सम्॥११६॥

ऋ॒तेन॑ द्या॒वापृ॑थि॒वी। ऋ॒तेन॑ त्व॒ सं॒रस्व॑ति। ऋ॒तान्मा
मु॒ञ्चता॑ सं॒हसः॑। यद॒न्यकृ॑तमा॒रि॒म। स॒जा॒तश॑ सं॒सादु॑त वा
जा॒मिश॑ सं॒सात्। ज्या॒यस॑ सं॒सादु॑त वा क॒नीय॑सः।
अना॑ज्ञा॒तन्दे॒वकृ॑तय्य॑दे॒नः। तस्मा॑त्त्वम॒स्माञ्जा॑तवे॒दो मु॒मुग्धि॑।
यद्वा॒चा यन्म॑न॒सा। बा॒हुभ्या॑मू॒रुभ्या॑म॒ष्टीव॑द्भ्याम्॥११७॥

शि॒श्जैर्य॑द॒नृत॑श्च॒कृमा व॒यम्। अ॒ग्निर्मा तस्मा॑दे॒नसः॑।
यद्ध॑स्ता॒भ्याश्च॒कर॑ कि॒ल्बिषा॑णि। अ॒ख्याणा॑ँध्व॒गुमु॑प॒जिघ्र॑मानः।
दू॒रेप॑श्या च॒ राष्ट्र॑भृच्च। ता॒न्यप्स॑रसा॒वनु॑दत्तामृ॒णानि॑।
अदी॑व्य॒नृणय्य॑द॒हश्च॒कार॑। यद्वा॒दास्य॑न्त्सञ्ज॒गारा॑ ज॒नैभ्यः॑।
अ॒ग्निर्मा तस्मा॑दे॒नसः॑। यन्म॑यि॒ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

ए॒नश्च॑का॒र यत्पि॑ता। अ॒ग्निर्मा तस्मा॑दे॒नसः॑। यदा॑ पि॒पेष॑ मा॒तरं॑
पि॒तर॑म्। पु॒त्रः प्रमु॑दितो ध॒यन्। अहि॑ सं॒सितौ॑ पि॒तरौ॑ म॒या
तत्। तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॑। यद॒न्तरि॑ख्यं पृथि॒वीमु॑त द्याम्।
यन्मा॒तरं पि॒तर॑ँध्वं जिहि॑ सं॒सिम। अ॒ग्निर्मा तस्मा॑दे॒नसः॑।
यदा॑शसा॒ नि॒शसा॑ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नश्च॑कृ॒मा नू॒तन॑य्य॑त्पु॒राण॑म्। अ॒ग्निर्मा तस्मा॑दे॒नसः॑। अति॑

क्रामामि दुरितय्यदेनः। जहामि रिप्रं परमे सधस्थे। यत्र यन्ति
सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतान्नु लोकम्। त्रिते
देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो मा
यदि किञ्चिदानुशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। कुरोतु
मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नश्शुन्धन्तु
शुन्धनीः। यदापो नक्तन्दुरितञ्चराम। यद्वा दिवा
नूतनय्यत्पुंराणम्। हिरण्यवर्णास्तत उत्पुनीत नः। इमम्मे
वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीकञ्चा सति पराशसाऽऽनशोऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नृस्त्रीणि च (यद्देवा देवा ऋतेन
सजातशः साद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामदीव्यय्यन्मरि माता यदा पिपेप यदन्तरिख्य्यदाशसाऽति क्रामामि
त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदाप इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने
त्वमग्ने अयासि।)॥१२॥

[१२]

यत्ते ग्रावणा चिच्छिदुस्सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वर्धिता
परूषि। तथ्सन्धुस्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधमिथ्सङ्ख्येयम्। यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो
यत्ते दुदुहुर्दखिणेन। तत्त आप्यायतान्तत्ते। निष्प्रायतान्देव
सोम। यत्ते त्वचम्बिभिर्दुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो
वेनसि त्मना ॥१२२॥

त्वया॒ तत्सो॑म गु॒प्तम॑स्तु नः। सा न॑स्सन्धास॑त्पर॒मे व्यो॑मन्।
 अहा॒च्छरी॑रं पय॑सा स॒मेत्य॑। अ॒न्यो॑न्यो भवति॒ वर्णो॑ अस्य।
 तस्मि॑न्वयमुप॑हूतास्तव॒ स्मः। आ नो॑ भज॒ सद॑सि वि॒श्वरू॑पे।
 नृच॑ख्या॒स्सोम॑ उ॒त शुश्रु॑गस्तु। मा नो॒ वि हा॑सी॒द्विर॑
 आवृ॑णानः। अना॑गास्त॒नुवो॑ वावृ॒धानः॑। आ नो॑ रू॒पव॑हतु
 जाय॑मानः॥१२३॥

उप॑ खरन्ति जु॒ह्वो घृ॑तेन। प्रि॒याण्यङ्गा॑नि तव॒ वर्ध॑यन्तीः।
 तस्मै॑ ते सोम॒ नम॒ इद्व॑षद्व। उप॑ मा राजन्सुकृ॑ते ह॒यस्वा॑।
 सं प्रा॑णापा॒नाभ्या॑ꣳ स॒मु च॑ख्षुषा॒ त्वम्। सꣳ श्रो॑त्रेण
 गच्छ॑स्व सोम राजन्। यत्त॒ आस्थि॑तꣳ श॒मु तत्तै॑ अस्तु।
 जा॒नी॒तान्न॑स्सङ्ग॒मने॑ पथी॒नाम्। ए॒तज्जा॑नीतात्पर॒मे व्यो॑मन्।
 वृ॒का॑स्सध॒स्था वि॒द रू॒पम॑स्य ॥१२४॥

यदा॒गच्छा॑त्प॒थिभि॑र्दे॒वयानैः॑। इ॒ष्टापूर्ते॑ कृ॒णु॒तादा॒विर॑स्मै।
 अरि॑ष्टो राजन्नग॒दः परे॑हि। नम॑स्ते अस्तु च॒ख्षसे॑ रघू॒यते॑।
 नाक॑मारो॒ह स॒ह यज॑मानेन। सूर्य॑ङ्गच्छतात्पर॒मे व्यो॑मन्।
 अभू॑द्दे॒वस्स॑वि॒ता व॒न्द्यो॒नु नः॑। इ॒दानी॑महं उप॒वाच्यो॑ नृभिः।
 वि यो रत्ना॒ भज॑ति मान॒वेभ्यः॑। श्रेष्ठ॑न्नो अत्र॒ द्रवि॑ण॒य्यथा॑
 दध॑त्। उप॑ नो मि॒त्रावरु॑णावि॒हाव॑तम्। अ॒न्वादी॑ध्याथामि॒ह
 न॑स्सखाया। आ॒दि॒त्यानां॑ प्रसि॑तिर् हे॒तिः। उ॒ग्रा श॒तापा॑ष्ठा
 घ॒विषा॑ परि॑ णो वृणक्तु। आप्या॑यस्व॒ सन्ते॑॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पञ्च च॥१३॥ [१३]

यद्दिदी॒ख्वे मन॑सा॒ यच्च॑ वा॒चा। यद्वा॑ प्रा॒णैश्च॒ख्युषा॒ यच्च॒
श्रोत्रे॑ण। यद्रेत॑सा मिथु॒नेनाप्या॒त्मना॑। अ॒द्ध्यो लो॒का द॑धिरे॒
तेज॑ इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒ख्यायै॒ तप॑सो वि॒मोच॑नीः।
आपो॑ विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेज॑ इन्द्रि॒यम्। यदृ॒चा साम्ना॒ यजु॑षा।
प॒शूनाश्चर्म॑न् ह॒विषा॑ दिदी॒ख्वे। यच्छ॒न्दोभि॒रोष॑धीभिर्वन॒स्पतौ॑।
अ॒द्ध्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम् ॥१२६॥

शु॒क्रा दी॒ख्यायै॒ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेज॑
इन्द्रि॒यम्। येन॒ ब्रह्म॒ येन॑ ख॒षत्रम्। येनै॑न्द्रा॒ग्नी प्र॒जाप॑तिस्सोमो
वरु॑णो॒ येन॒ राजा॑। वि॒श्वे दे॒वा ऋष॑यो॒ येन॑ प्रा॒णाः। अ॒द्ध्यो
लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑ इन्द्रि॒यम्। शु॒क्रा दी॒ख्यायै॒ तप॑सो
वि॒मोच॑नीः। आपो॑ विमो॒क्त्रीर्मयि॑ तेज॑ इन्द्रि॒यम्। अ॒पां
पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑॥१२७॥

अ॒ग्नेः प्रि॒यत॑म॒ ह॒विस्स्वाहा॑। अ॒पां पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ रसः॑।
सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑। इन्द्र॑स्य प्रि॒यत॑म॒ ह॒विस्स्वाहा॑। अ॒पां
पुष्प॑म॒स्योष॑धीना॒ रसः॑। सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑। वि॒श्वेषा॑न्दे॒वाना॑
प्रि॒यत॑म॒ ह॒विस्स्वाहा॑। व॒यः सोम॑ व्र॒ते तव॑। मन॑स्त॒नूषु॒
पिप्र॑तः। प्र॒जाव॑न्तो अशीमहि॥१२८॥

दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्य॑स्स्वाहा॑। सो॒म्येभ्यः॑ पि॒तृभ्य॑स्स्वाहा॑। क॒व्येभ्यः॑
पि॒तृभ्य॑स्स्वाहा॑। दे॒वांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्। सोम्या॑स॒ इह॑
मा॑दयध्वम्। क॒व्यांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्। अ॒नन्तरि॑ताः

पि॒तर॑स्सो॒म्यास्सो॑मपी॒थात्। अपै॑तु मृ॒त्युर॒मृतं॑ न्न॒ आग॑न्।
वै॒व॒स्व॒तो नो॒ अभ॑यङ्क॒णोतु॑। पु॒र्ण॒वँ॒न॒स्पते॑रिव॥१२९॥

अ॒भि न॑श्शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तान्न॒श्शची॑पतिः। पर॑म्मृ॒त्यो
अनु॑ परै॒हि प॑न्था॒म्। यस्ते॒ स्व इ॒तरो॑ दे॒व॒याना॑त्।
च॒खुष्म॑ते शृ॒ण्वते॑ ते॒ ब्रवी॑मि। मा नः॑ प्र॒जा
री॑रिषो॒ मोत॑ वी॒रान्। इ॒दमू॒नु श्रेयो॑व॒सान्मा॒गन्म।
यद्गो॒जिद्धं॑ न॒जिदं॑ श्व॒जिद्य॑त्। पु॒र्ण॒वँ॒न॒स्पते॑रिव। अ॒भि
न॑श्शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तान्न॒श्शची॑पतिः॥१३०॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

सा॒ङ्ग॒ह॒ण्येष्ट्या॑ यज॒ते। इ॒माञ्ज॒नता॑ र॒सङ्ग॑ह्नीति॑। द्वा॒द॒शा॒र॒त्नी
र॒श॒ना भ॑वति। द्वा॒द॒श॒ मा॒सा॑स्स॒वँ॒त्सरः॑। स॒वँ॒त्सर॑मे॒वाव॑
रु॒न्धे। मौ॒ञ्जी भ॑वति। ऊ॒र्ग्वे मु॒ञ्जाः। ऊ॒र्ज॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे। चि॒त्रा
न॒ख्व॑त्र॒म्भव॑ति। चि॒त्र॒वँ॑ ए॒तत्क॑र्म॥१॥

यदं॑श्चमे॒धस्स॑मृ॒द्धौ। पु॒ण्यं॑नाम॒ दे॒व॒यज॑नम॒ध्यव॑स्यति।
पु॒ण्य॑मे॒व तेन॑ की॒र्तिम॑भि॒ जय॑ति। अप॑दाती॒नृ॒त्विज॑स्स॒माव॑ह॒न्त्या
सु॒ब्र॒ह्म॒ण्यायाः॑। सु॒व॒र्ग॒स्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। के॒श॒श्म॒श्रु व॑पते।
न॒खानि॑ नि कृ॒न्तते। द॒तो धा॑वते। स्ना॒ति। अ॒ह॒त॒वँ॑सुः
परि॑धत्ते। पा॒प्मनो॑ऽप॒हत्यै॑ वाच॑य्य॒त्वोप॑ वसति। सु॒व॒र्ग॒स्य॑
लो॒कस्य॑ गु॒प्त्यै। रा॒त्रि॒ञ्जा॒ग॒र॒यन्त॑ आ॒सते। सु॒व॒र्ग॒स्य॑ लो॒कस्य॑
स॒म॒ष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥१॥ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुश्शफो वा अश्वः
प्राजापत्यस्समृद्धौ। ता दिग्भ्यस्समाभृता भवन्ति।
दिग्बु वा आपः। अन्नघ्वाँ आपः। अद्ध्यो वा अन्नञ्जायते।
यदेवाद्ध्योऽन्नञ्जायते। तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मोदनं पंचति।
रेत एव तदधाति॥३॥

चतुश्शरावो भवति। दिक्ष्वैव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचन्दधाति। उद्धरति श्रुत्वाय।
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वार आग्नेयाः प्राश्नन्ति।
दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति।
दिशामेव ज्योतींष्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन् रशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्यं रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेतसा समर्धयति। दर्भमयीं रशना भवति। बहु वा एष
कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रवै दर्भाः॥५॥

यदर्भमयीं रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनमेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्।
स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजाम्महर्त्विक्कम्।
यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तदधाति।
अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तथ्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यन्ददाति। रेत एव

तद्दधाति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दुर्भा अभवथ्यद च॥२॥ _____ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वम्मेध्यम्बध्नाति।
आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः प्रतिप्रोच्य।
न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। यदाह।
ब्रह्मन्नश्वम्मेध्यम्बन्धस्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन
राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः
प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्वम्मेध्यम्बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह।
अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। व्यृद्ध्वौ एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामगृभ्णन्नशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य
समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या ३ त्रयोदशारत्नी ३ रिति।
ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यथ्संवँथ्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा
वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमं रत्निं
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथःषभस्य विष्टपं सःस्करोति। तादृगेव तत्। पूर्व

आयु॑षि वि॒दथै॑षु क॒व्येत्या॑ह। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति।
 तया॑ दे॒वास्सु॑तमा ब॒भूवु॑रित्या॑ह। भूति॑मे॒वोपा॑वर्तते।
 ऋ॒तस्य॑ सा॒मन्त्स॑रमा॒रप॑न्तीत्या॑ह। स॒त्यव्वाँ ऋ॒तम्।
 स॒त्येनै॒वैन॑मृ॒तेना॑र॒भते। अ॒भि॒धा अ॒सीत्या॑ह॥१०॥

तस्मा॑द॒श्वमे॑धया॒जी सर्वा॑णि भू॒तान्य॑भि भ॑वति।
 भु॒वन॑मसीत्या॑ह। भू॒मान॑मे॒वोपै॑ति। य॒न्ताऽसी॑त्या॑ह।
 य॒न्तार॑मे॒वैन॑ङ्करोति। ध॒र्तासी॑त्या॑ह। ध॒र्तार॑मे॒वैन॑ङ्करोति।
 सौ॑ऽग्नि॒वैश्वान॑रमित्या॑ह। अ॒ग्नावे॒वैन॑वैश्वान॒रे जु॑होति।
 सप्र॑थस॒मित्या॑ह ॥ 1१॥

प्र॒जयै॒वैनं॑ प॒शुभिः॑ प्रथयति। स्वाहा॑कृ॒त इत्या॑ह। होमं
 ए॒वास्यै॒षः। पृ॒थिव्या॑मित्या॑ह। अ॒स्यामे॒वैनं॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति।
 य॒न्ता रा॒ड्यन्ता॑ऽसि॒ यम॑नो ध॒र्तासि॑ ध॒रुण॑ इत्या॑ह।
 रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मान॒व्याँच॑ष्टे। कृ॒ष्यै त्वा॒ र॒ख्येमा॑य त्वा
 र॒य्यै त्वा॒ पोषा॑य त्वेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॒स्ते। स्व॒गा
 त्वा॑ दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑ऽ स्व॒गा क॑रोति। स्वाहा॑
 त्वा प्र॒जाप॑तय॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अ॑श्वः। यस्या॑ ए॒व
 दे॒वता॑या आल॒भ्यते॑। तयै॒वैन॑ऽ सम॑र्धयति॥१२॥

बु॒ध्नाति॑ समृ॒द्ध्या उ॒पाद॑धात्य॒सीत्या॑ह सप्र॑थस॒मित्या॑ह दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह प॒ञ्च च॥३॥ [३]

यः पि॒तुर॑नु॒जायाः॑ पु॒त्रः। स पु॒रस्ता॑न्नयति। यो मा॒तुर॑नु॒जायाः॑
 पु॒त्रः। स प॒श्चान्न॑यति। वि॒ष्वश्च॑मे॒वास्मा॑त्पा॒प्मान॑न्वि॒वृ॒हतः॑। यो

अर्वन्त॒ञ्जिघा॑सति॒ तम॒भ्यमी॑ति॒ वरु॑ण इति॒ श्वान॑श्चतुर॒ख्यं
प्रसौ॑ति। प॒रो म॒र्तः प॒रश्श्वे॑ति॒ शुन॑श्चतुर॒ख्यस्य॑ प्रह॑न्ति।
श्वेव॒ वै पा॒प्मा भ्रातृ॑व्यः। पा॒प्मान॑मे॒वास्य॑ भ्रातृ॑व्यः॒ हन्ति॑।
सैध्र॒कम्मु॑संलम्भवति॥१३॥

कर्म॑कर्मै॒वास्मै॑ साधयति। पौ॒ःश्च॒ले॒यो ह॑न्ति। पु॒ःश्च॒ल्वावै॑
दे॒वाश्शु॑च॒न्यद॑धुः। शु॒चैवा॑स्य॒ शुच॑ः॒ हन्ति॑। पा॒प्मा
वा ए॒तमी॑प्स॒तीत्या॑हुः। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑न्त॒ इति॑।
अश्व॑स्याध॒स्पद॑मुपा॑स्यति। व॒ज्री वा अश्वः॑ प्राजाप॒त्यः।
वज्रे॑णैव पा॒प्मान॑म्भ्रातृ॑व्यम॒व॑ क्रामति। द॒खि॒णाऽप॑
प्लावयति॥१४॥

पा॒प्मान॑मे॒वास्मा॑च्छम॒लमप॑ प्लावयति। ऐ॒षी॒क उ॑दूहो
भ॑वति। आयु॒र्वा इ॒षीकाः॑। आयु॒रे॒वास्मि॑न्दधति। अ॒मृत॑व्वाँ
इ॒षीकाः॑। अ॒मृत॑मे॒वास्मि॑न्दधति। वे॒त॒स॒शा॒खोप॑सम्बद्धा
भवति। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा अश्वः॑। अ॒प्सुजो॑ वे॒त॒सः।
स्वादे॒वैन॑य्या॒नेर्नि॑र्मिमीते। पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑म॒भ्युदू॑हति।
पु॒रस्ता॑दे॒वास्मि॑न्प्र॒तीच्य॑मृत॑न्दधाति। अ॒हश्च॒ त्वश्च॑ वृ॒त्रह॑न्निति॒
ब्र॒ह्मा यज॑मानस्य॒ हस्तं॑ङ्ग॒ह्णाति॑। ब्र॒ह्म॒ख्यत्रे॑ ए॒व स॑न्दधाति।
अ॒भि॒क्र॒त्वेन्द्र॑ भूर॒ध॒ज्मन्नि॑त्य॒ध्वर्यु॑र्यज॑मानव्वाँचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥४॥ [४]

च॒त्वार॑ ऋ॒त्विज॑स्सम॒रुख॑न्ति। आ॒भ्य ए॒वैन॑श्चत॒सृभ्यो॑

दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेन राजपुत्रैस्सहाध्वर्युः।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्घ्निष्ठम्प्रोख्यति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा वृत्रघ्न्यादिति। राज्यघ्नं अध्वर्युः। ख्यत्रं राजपुत्रः।
 राज्येनैवास्मिन्ख्यत्रन्दधाति। शतेना राजभिरुग्रैस्सह
 ब्रह्मा॥१६॥

दख्णिणत उदङ्घ्निष्ठम्प्रोख्यति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजाप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलघ्नं ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।
 बलैर्नैवास्मिन्बलन्दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिस्सह होता।
 पश्चात्प्राङ्घ्निष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बहुजाविकायै। बहुव्रीहियवायै
 बहुमाषतिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपुरुषायै
 रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति। भूमा
 वै होता। भूमा सूतग्रामण्यः। भूमैवास्मिन्भूमानन्दधाति।
 शतेन ख्यत्तसङ्ग्रहीतृभिस्सहोद्गाता। उत्तरतो दख्णिणा
 तिष्ठन्प्रोख्यति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा सर्वमायुरेत्विति। आयुर्वा
 उद्गाता। आयुः ख्यत्तसङ्ग्रहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्दधाति।
 शतं शतम्भवन्ति। शतायुः पुरुषश्शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
 प्रतितिष्ठति। चतुश्शता भवन्ति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रति

तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उख्यति दिश एकञ्च॥५॥ [५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवञ्चाँ एतदश्वस्य
स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुत्सृजन्ति। यथ्स्तोक्या अन्वाह।
सर्वहुतमेवैनङ्करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः हि तत्। यद्धुतस्य
स्कन्दति। सहस्रमन्वाह। सहस्रसम्मितस्सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितस्सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्याञ्जुहोति। इयञ्चाँ अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
वा अहमश्वमेधः सः स्थापयामि। तेन ततस्सः स्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नये एवैनञ्जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनञ्जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनञ्जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनञ्जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनञ्जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतये एवैनञ्जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह। अद्ध्य
एवैनञ्जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायवे एवैनञ्जुहोति॥२३॥

मि॒त्राय॒ स्वाहे॑त्या॒ह। मि॒त्रायै॒वैनं॑ जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहे॑त्या॒ह। वरु॑णायै॒वैनं॑ जुहोति। ए॒ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो जुहोति। दश॑दश॒ संपादं॑ जुहोति। दशा॑ख्यरा वि॒राट्। अन्न॑द्वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। प्र वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते। यः परा॑ची॒राहु॑तीर्जुहोति। पुनः॑ पुनरभ्या॒वर्तं॑ जुहोति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। ए॒ता५ ह वा॒व सोऽश्व॑मे॒धस्य॑ स३स्थि॑तिमुवा॒चास्क॑न्दाय। अस्क॑न्न॒५ हि तत्। यद्य॒ज्ञस्य॑ स३स्थि॑तस्य॒ स्कन्द॑ति॥ २४॥

अभिजित्यै वैश्वानरस्संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥६॥ [६]

प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं प्रोख्यामीति॑ पुरस्ता॑त्प्रत्यङ्गिष्ठ॒न्मोख्य॑ति। प्र॒जाप॑तिर्वै दे॒वाना॑मन्ना॒दो वी॒र्या॑वान्। अ॒न्नाद्य॑मे॒वास्मि॑न्वी॒र्य॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वः पशूनामन्ना॒दो वी॒र्या॑वत्तमः। इन्द्रा॑ग्निभ्यान्त्वेति॑ द॒र्खिण॑तः। इन्द्रा॑ग्नी वै दे॒वाना॑मोजिष्ठौ बलि॑ष्ठौ। ओज॑ ए॒वास्मि॑न्बल॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वः पशूनामोजिष्ठौ बलि॑ष्ठः। वा॒यवे॒ त्वेति॑ प॒श्चात्। वा॒युर्वै दे॒वाना॑मा॒शुस्सार॑सारि॒तमः॥ २५॥

ज॒वमे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वः पशूनामा॒शुस्सार॑सारि॒तमः। वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा दे॒वेभ्य॑ इत्युत्तर॑तः। वि॒श्वे वै दे॒वा दे॒वाना॑र्य्यंश॒स्वित॑माः। यश॑ ए॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वः पशूना॒र्य्यंश॒स्वित॑मः। दे॒वेभ्य॑स्त्वेत्यधस्ता॑त्। दे॒वा वै दे॒वाना॑मप॑चिततमाः। अप॑चितिमे॒वास्मि॑न्दधाति। तस्मा॑दश्वः

पशूनामपंचिततमः ॥ २६ ॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
पशूनान्त्विषिमान्हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिंख्याय
त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोष्यति।
सुते त्वाऽसंते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोष्यतीति। अश्वे
वै सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तय्यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
प्रोष्यति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
देवता अन्वायन्ताः ॥ २७ ॥

सारसारितमोऽपंचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च ॥ ७ ॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवञ्चा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यत्प्रोषितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
जुहोति। सर्वहुतमेवैनङ्करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्त्रः हि तत्।
यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्काराय स्वाहेङ्कृताय स्वाहेत्याह।
एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनः समर्धयति ॥ २८ ॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवद्विद्वानश्वमेधः

सऽस्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै जनयति॥ २९॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहुवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति। आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यञ्जनयति। तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥ ३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानव्यर्धयेत्। अव सुवर्गल्लोकात्पद्येत। पापीयान्स्यादिति। सकृदेव होतव्याः। न यजमानं पशुभिर्यर्धयति। अभि सुवर्गल्लोकञ्जयति। न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि जुहोति। अष्टाचत्वारिंशदखरा जगती। जागतोऽश्वः प्राजापत्यस्समृद्धौ। एकमतिरिक्तञ्जुहोति। तस्मादेकः प्रजास्वर्धुकः॥ ३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥८॥

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयवै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह। शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह। तस्मादश्वस्सर्वान्पशूनत्येति। तस्मादश्वस्सर्वेषां पशूनां

श्रैष्ठ्यंङ्गच्छति॥३२॥

प्र यशश्श्रैष्ठ्यमाप्नोति। य एवबुद्धं। नरोऽस्यर्वाऽसि
सतिरसि वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानव्याचष्टे।
ययुर्नामाऽसीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियन्नामधेयम्।
प्रियेणैवैनन्नामधेयेनाभि वंदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।
नाम्ना चेद्धयेते। मित्रमेव भवतः॥३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनङ्गमयति।
अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमाञ्जुहोति। पूर्व
एव द्विषन्तम्भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला
एतन्देवेभ्योऽश्वम्मेधाय प्रोखिषतङ्गोपायतेत्याह। शतवै तल्प्या
राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो
वा अश्वः प्रमुक्तः परा परावतङ्गन्तोः। इह धृतिस्स्वाहेह
विधृतिस्स्वाहेह रन्तिस्स्वाहेह रमन्तिस्स्वाहेति चतृषु पथ्सु
जुहोति॥३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनम्बध्नाति। तस्मादश्वः
प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनत्र
जहाति। राष्ट्रवाँ अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते।
येऽश्वम्मेध्यं ररखन्ति। तेषाय्यं उदचङ्गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते
राष्ट्रङ्गच्छन्ति। अथ य उदचन्न गच्छन्ति॥३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिंच्यते।

योऽबलोऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्।
हृन्येतास्य यज्ञः। चतुश्शता रंखन्ति। यज्ञस्याघाताय।
अथान्यमानीय प्रोख्येयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पृथु जुहोति न गच्छन्ति नवं च॥९॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत।
तस्य तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा
दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव
तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहञ्जुहोति।
अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति।
चत्वार्यौद्ग्रहणानि। सप्त संपद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः।
प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे॥३८॥

एकविंशतिवैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकाः।
द्वादश मासाः पञ्चतर्वः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य
एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वैव्यं क्षत्रम्। सा श्रीः।
तद्वध्नस्य विष्टपम्। तत्स्वाराज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिंशत्तमौद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं
विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। त्रेधा विभज्य देवता
जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां

लो॒काना॒मात्स्यै॑। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒त्यै॑। अप॒ वा ए॒तस्मात्प्रा॒णाः
क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑तिरे॒चय॑ति। स॒प्ताहं॑ प्रच॑रन्ति। स॒प्त वै शी॑ष्प्र॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्धे॑।
पू॒र्णाहु॑तिमु॒त्त॒मां जु॑होति। सर्व॑ वै पू॒र्णाहु॑तिः। सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति।
अथो॑ इ॒यं वै पू॒र्णाहु॑तिः। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्रा॒णान्दी॒क्षाम॑व॒ रुन्ध॑ उच्यते क्रा॒मन्ति ति॑ष्ठति॥१०॥ [१०]

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धम॑सृजत। त॒सृष्टं॑ न किञ्चनोद॑यच्छत्। तं
वैश्व॑दे॒वान्ये॒वोद॑यच्छन्। यद्वैश्व॑दे॒वानि जु॑होति। य॒ज्ञस्योद्य॑त्यै।
स्वाहाऽऽधि॑मा॒धी॒ताय॑ स्वाहा॑। स्वाहाऽधी॑तं॒ मन॑से॒ स्वाहा॑।
स्वाहा॑ मनः॒ प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। का॒य स्वाहा॑ कस्मै॒
स्वाहा॑ क॒तम॑स्मै॒ स्वाहे॑ति॒ प्रा॒जाप॑त्ये॒ मुख्ये॑ भवतः।
प्र॒जाप॑तिमु॒खाभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भि॒रुद्य॑च्छते॥४२॥

अदि॑त्यै॒ स्वाहाऽदि॑त्यै॒ मह्यै॑ स्वाहाऽदि॑त्यै॒ सुमृ॑डी॒कायै॑
स्वाहे॑त्या॒ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैनं॑ प्र॒तिष्ठा॑योद्य॑च्छते।
सर॑स्व॒त्यै स्वाहा॑ सर॑स्व॒त्यै बृ॒हत्यै॑ स्वाहा॑ सर॑स्व॒त्यै पा॒वका॑यै॒
स्वाहे॑त्या॒ह। वा॒ग्वै सर॑स्व॒ती। वा॒चैवैन॑मुद्य॑च्छते। पू॒ष्णे स्वाहा॑
पू॒ष्णे प्र॑प॒थ्याय॑ स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रन्धि॑षाय॒ स्वाहे॑त्या॒ह। प॒शवो॑
वै पू॒षा। प॒शुभिरे॒वैन॑मुद्य॑च्छते। त्वष्ट्रे॑ स्वाहा॑ त्वष्ट्रे॑ तु॒रीपा॑य॒
स्वाहा॑ त्वष्ट्रे॑ पु॒रुरू॑पाय॒ स्वाहे॑त्या॒ह। त्वष्ट्रा॑ वै प॑शूनां

मिथुनानां॑ रूपकृत्। रूपमेव पशुषु॑ दधाति। अथो॑
 रूपैरे॒वैनमुद्यच्छते॑। विष्णावे॑ स्वाहा॒ विष्णावे॑ निखुर्यपाय॒
 स्वाहा॒ विष्णावे॑ निभूयपाय॒ स्वाहेत्याह॑। यज्ञो॒ वै विष्णुः॑।
 यज्ञायै॒वैनमुद्यच्छते॑। पूर्णाहुतिमुत्त॒मां जुहोति॑। प्रत्युत्त॑ब्ध्यै
 सयत्वाय॑॥ ४३ ॥

यच्छते पुरुषांय स्वाहेत्याहौ च॥११॥ [११]

सावि॒त्रम॒ष्टाक॑पालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गाय॒त्रं
 प्रा॒तस्स॑व॒नम्। प्रा॒तस्स॑व॒नादे॒वैनं॑ गाय॒त्रियाश्छ॑न्द॒सोऽधि॑
 निर्मि॑मीते। अथो॑ प्रा॒तस्स॑व॒नमे॒व तेना॑प्रोति। गाय॒त्रीं छ॑न्दः।
 स॒वि॒त्रे प्र॑सवि॒त्र एका॑दशकपालं म॒ध्यन्दि॑ने। एका॑दशाक्षरा
 त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यन्दि॑न॒ः स॑व॒नम्। मा॒ध्यन्दि॑नादे॒वैन॒ः
 स॑व॒नात्रि॒ष्टुभश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते॥ ४४ ॥

अथो॑ मा॒ध्यन्दि॑नमे॒व स॑व॒नं तेना॑प्रोति। त्रि॒ष्टुभं॑ छ॑न्दः। स॒वि॒त्र
 आ॑सवि॒त्रे द्वा॑दशकपालमपरा॒ह्णे। द्वा॑दशाक्षरा जग॑ती। जा॒ग॒तं
 तृ॒तीय॑स॒व॒नम्। तृ॒तीय॑स॒व॒नादे॒वैनं॑ जग॑त्याश्छ॑न्द॒सोऽधि॑
 निर्मि॑मीते। अथो॑ तृ॒तीय॑स॒व॒नमे॒व तेना॑प्रोति। जग॑तीं
 छ॑न्दः। ई॒श्व॒रो वा अ॒श्वः प्र॑मु॒क्तः परा॑ परा॒व॒तं ग॑न्तोः। इ॒ह
 धृ॒ति॒स्स्वाहे॒ह वि॒धृ॒ति॒स्स्वाहे॒ह र॑न्ति॒स्स्वाहे॒ह र॑म॒ति॒स्स्वाहे॒ति
 च॒त॒स्र आ॑हु॒तीर्जु॑होति॥ ४५ ॥

च॒त॒स्रो दि॒शः। दि॒ग्भिरे॒वैनं॑ परि॑गृह्णाति। आ॒श्व॒त्थो

ब्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थो ब्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जूहोति नवं च॥१२॥ [१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्य जायत।
आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यं शूरो महारथो जायतामित्याह।
राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
इषव्यं शूरो महारथो जायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरजायत।
वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घेव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानं जायत।
आशुस्सतिरित्याह। अश्व एव जवं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽजायत।
पुरन्ध्रियोषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्पुत्री युवतिः
प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू
रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
पर्जन्यो वःप्रत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो

व॒ष्पति॑ । यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते । फ॒लिन्यो॑ न॒ ओष॑धयः
पच्य॑न्ता॒मित्या॑ह । फ॒लिन्यो॑ ह॒ वै तत्रौष॑धयः पच्य॑न्ते । यत्रै॒तेन॑
य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते । यो॒गक्षे॑मो नः कल्प॑ता॒मित्या॑ह । कल्प॑ते ह॒ वै
तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ यो॒गक्षे॑मः । यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ॥४९॥

अ॒न॒ङ्घ्रानित्या॑ह जायते वर्षति सप्त च॥१३॥ [१३]

प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञान्व्यादि॑शत् । स आ॒त्मन्न॑श्चमे॒धम॑धत्त ।
तं दे॒वा अ॑ब्रुवन् । ए॒ष वाव॑ य॒ज्ञः । यद॑श्चमे॒धः । अप्ये॒व
नोत्रा॑स्त्विति । तेभ्य॑ ए॒तान॑न्नहो॒मान्प्राय॑च्छत् । तान॑ जुहोत् । तैर्वै
स दे॒वान॑प्रीणात् । यद॑न्नहो॒माञ्जु॑होति ॥५०॥

दे॒वाने॒व तैर्य॑ज॒मानः॑ प्रीणाति । आ॒ज्येन॑ जुहोति । अ॒ग्नेर्वा
ए॒तद्रूप॑म् । यदा॒ज्यम् । यदा॒ज्येन॑ जुहोति । अ॒ग्निमे॒व
तत्प्री॑णाति । म॒धुना॑ जुहोति । म॒ह॒त्यै वा ए॒तद्दे॒वता॑यै रू॒पम् ।
यन्म॑धु । यन्म॑धुना जुहोति ॥५१॥

म॒ह॒तीमे॒व तद्दे॒वता॑ प्रीणाति । त॒ण्डु॒लैर्जु॑होति । वसू॑नां
वा ए॒तद्रूप॑म् । यत्त॑ण्डु॒लाः । यत्त॑ण्डु॒लैर्जु॑होति । वसू॑ने॒व
तत्प्री॑णाति । पृथु॑कैर्जुहोति । रु॒द्राणां॑ वा ए॒तद्रूप॑म् ।
यत्पृथु॑काः । यत्पृथु॑कैर्जुहोति ॥५२॥

रु॒द्राने॒व तत्प्री॑णाति । ला॒जैर्जु॑होति । आ॒दि॒त्यानां॑ वा
ए॒तद्रूप॑म् । यल्ला॒जाः । यल्ला॒जैर्जु॑होति । आ॒दि॒त्याने॒व
तत्प्री॑णाति । क॒र॒म्बैर्जु॑होति । वि॒श्वेषां॑ वा ए॒तद्दे॒वानां॑ रू॒पम् ।

यत्करम्बाः। यत्करम्बैर्जुहोति॥ ५३ ॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्।
यथ्सक्तवः। यथ्सक्तुभिर्जुहोति॥ ५४ ॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति।
सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि
समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि
संदधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुच्यै॥ ५५ ॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुकैर्जुहोति करम्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारि च
(अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः करम्बैर्धानाभिस्सक्तुभिर्मसूस्यैः प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि
द्वादश।)॥१४॥

[१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै
स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव
तैर्यजमानो रक्षांस्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपं हन्ति॥ ५६ ॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुध्यै। नक्तं जुहोति। रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति। पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। द्वाभ्यां स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति। अस्मिंश्चामुष्मिंश्च। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषश्शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह। अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षास्यपहन्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥१५॥ [१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति। अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह। प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्यां स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति। एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै

पुरुषश्शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमवरुन्धे। सहस्राय
स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवावरुन्धे। अयुताय
स्वाहा नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रय इमे लोकाः। इमानेव लोकानवरुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवावरुन्धे। न्यर्बुदाय
स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानवरुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाप्रोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्रोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्रोति। परार्धाय स्वाहेत्याह।
परार्धमेवाप्रोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह।
रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो
अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं
वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहोदेष्ट्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय
स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति।
अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहर्व्युष्टिस्सप्त च॥१६॥

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं
लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय
स्वाहेत्युद्रावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्नं सुवर्गं लोकं

गमयति। अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ सोमा॑य॒ स्वाहेति॑ पूर्व॒होमाञ्जु॑होति।
पूर्व॑ ए॒व द्विष॑न्तं॒ भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति। पृथि॒व्यै
स्वाहा॒ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्या॑ह। यथा॒य॒जुरे॒वैतत्। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॒ सोमा॑य॒ स्वाहेति॑ पूर्व॒दीक्षा॑ जु॒होति। पूर्व॑ ए॒व द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति ॥६३॥

पृथि॒व्यै स्वाहा॒ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्ये॑कवि॒ंशिनीं॑ दीक्षां
जु॒होति। एक॑वि॒ंशति॑र्वै दे॒वलो॒काः। द्वा॒दश॑ मा॒साः
पञ्च॑र्त॒वः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दि॒त्य एक॑वि॒ंशः। ए॒ष
सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य॒ लो॒कस्य॑ स॒मंष्ट्रै। भुवो॑ दे॒वानां॑
कर्म॑णेत्यृ॒तुदीक्षा॑ जु॒होति। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति। अ॒ग्नये॒
स्वाहा॑ वा॒यवे॒ स्वाहेति॑ जु॒होत्यन॑न्तरित्यै॥६४॥

अ॒र्वा॒ङ्य॒ज्ञस्संक्रा॑म॒त्वित्या॑सी॒र्जुहोति॑। सु॒वर्ग॑स्य॒ लो॒कस्या॑प्त्यै॑।
भूतं॑ भ॒व्यं भवि॑ष्यदिति॒ पर्या॑सी॒र्जुहोति॑। सु॒वर्ग॑स्य॒ लो॒कस्य॑
पर्या॑प्त्यै। आ मे॑ गृ॒हा भ॑व॒न्त्वित्या॑भू॒र्जुहोति॑। सु॒वर्ग॑स्य॒
लो॒कस्या॑भू॒त्यै। अ॒ग्निना॒ तपो॑ऽन्व॒भव॑दित्य॒नुभू॑र्जुहोति।
सु॒वर्ग॑स्य॒ लो॒कस्या॑नु॒भूत्यै॑। स्वाहा॒ऽऽधि॑मा॒धी॒ताय॑ स्वाहेति॒
सम॑स्तानि॒ वैश्व॑दे॒वानि॑ जु॒होति। स॒मंस्तमे॒व द्विष॑न्तं
भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति॥६५॥

द॒द्ध्यस्स्वाहा॒ हनू॑भ्या॒ं स्वाहेत्य॑ङ्ग॒होमाञ्जु॑होति। अ॒ङ्गे॒अङ्गे॒ वै
पुरु॑षस्य पा॒प्मोप॑श्लिष्टः। अ॒ङ्गा॒दङ्गा॑दे॒वेन॑ पा॒प्मन॒स्तेन॑ मुञ्चति।

अ॒ञ्चे॒ताय॒ स्वाहा॑ कृ॒ष्णाय॒ स्वाहा॑ श्वे॒ताय॒ स्वाहे॒त्य॑श्चरूपाणि
जुहोति। रू॒पैरे॒वैन॑ꣳ स॒मर्ध॑यति। ओष॑धीभ्य॒स्स्वाहा॒
मूले॑भ्य॒स्स्वाहे॒त्योष॑धिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओष॑धयः।
पुष्पे॑भ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूले॑भ्योऽन्याः। ता ए॒वोभयी॑रव॒
रुन्धे॥६६॥

वन॒स्पति॑भ्य॒स्स्वाहेति॑ वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आ॒र॒ण्यस्या॒न्नाद्य॒स्यावरु॑
मेष॒स्त्वा पच॑तैर॒व॒त्वित्य॑पा॒व्यानि॑ जुहोति। प्रा॒णा वै दे॒वा
अपा॑व्याः। प्रा॒णाने॒वावरु॑न्धे। कू॒प्याभ्य॒स्स्वाहा॒द्य॒स्वाहे॒त्य॒पाꣳ
होमा॑ञ्जुहोति। अ॒प्सु वा आपः॑। अ॒न्नं वा आपः॑। अ॒द्ध्यो वा
अन्नं॑ जायते। यदे॒वाद्ध्योऽन्नं॑ जायते। तद॒वरु॑न्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायत एकं च॥१७॥

[१७]

अ॒म्भाꣳसि॑ जुहोति। अ॒यं वै लो॒कोऽम्भाꣳसि॑। तस्य॒
वस॒वोऽधि॑पतयः। अ॒ग्निज्यो॑तिः। यद॒म्भाꣳसि॑ जुहोति।
इ॒ममे॒व लो॒कम॒वरु॑न्धे। वसू॑नाꣳ सायु॑ज्यं गच्छति।
अ॒ग्निं ज्यो॑तिर॒वरु॑न्धे। नभाꣳसि॑ जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं वै
नभाꣳसि॑॥६८॥

तस्य॒ रु॒द्रा अ॒धि॑पतयः। वा॒युज्यो॑तिः। यन्नभाꣳसि॑ जुहोति।
अ॒न्तरि॑क्षमे॒वावरु॑न्धे। रु॒द्राणाꣳ सायु॑ज्यं गच्छति। वा॒युं
ज्यो॑तिर॒वरु॑न्धे। महाꣳसि॑ जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को
महाꣳसि॑। तस्या॑दि॒त्या अ॒धि॑पतयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महा॑सि जुहोति॑। अ॒मुमे॒व लो॒कम॒व रुन्धे। आ॒दि॒त्याना॒ं
सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्य॑ ज्योति॒रव॑ रुन्धे। नमो॑ रा॒ज्ञे नमो॑
वरु॑णायेति॑ य॒व्यानि॑ जुहोति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुध्यै। म॒योभू॒र्वतो॑
अ॒भि वा॑त॒स्त्रा इति॑ ग॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शूना॒मव॑रुध्यै।
प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ संतति॒होमाञ्जु॑होति।
सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒ संत॑त्यै ॥ ७० ॥

सि॒ताय॒ स्वाहा॑ऽसि॒ताय॒ स्वाहेति॑ प्रमु॒क्तीर्जु॑होति। सु॒वर्ग॑स्य॒
लो॒कस्य॒ प्रमु॑क्त्यै। पृथि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहे॑त्याह।
य॒थाय॒जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॒ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॒ स्वाहेति॑
शरी॒रहो॑माञ्जु॑होति। पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒ रुन्धे।
कस्त्वा॑ यु॒नक्ति॒ स त्वा॑ यु॒नक्ति॑ति॒ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै
लो॒काः परि॑धयः। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति। सु॒वर्ग॑स्य॒
लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै ॥ ७१ ॥

यः प्रा॑ण॒तो य आ॑त्म॒दा इति॑ म॒हिमा॒नौ जु॑होति। सु॒वर्गो॑
वै लो॒को महः॑। सु॒वर्गमे॒व ताभ्या॑ लो॒कं यज॑मा॒नोऽव॒
रुन्धे। आ ब्र॑ह्म॒न्ब्राह्म॑णो ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी जा॑यता॒मिति॑ सम॑स्तानि
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सानि॑ जुहोति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒ रुन्धे।
जज्ञि॑ बीज॒मिति॑ जुहोत्य॒नन्तरि॑त्यै। अ॒ग्नये॒ सम॑न॒मत्पृथि॑व्यै
सम॑न॒मदि॑ति॒ सन्न॑ति॒होमाञ्जु॑होति। सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒
सन्न॑त्यै। भू॒ताय॒ स्वाहा॑ भवि॒ष्यते॒ स्वाहेति॑ भू॒ताभ॒व्यौ होमौ॑
जुहोति। अ॒यं वै लो॒को भू॒तम् ॥ ७२ ॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति।
 सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्यावरुध्यै। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान्
 इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै।
 सर्वमेव तेनाप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञः रक्षाःस्यजिघाःसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तः होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षाःस्यपाहन्। यन्नक्तः होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षाःस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्टे
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभसि सूर्यो ज्योतिस्सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥१८॥ [१८]

एकयूपो वैकादशिनी वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
 बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
 यूपा भवन्ति। राज्जुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तेजन्या
 अवदन्ति। अवदन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तेजनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
 पशूनामवदन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुयोनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनाववं द्यति।
 यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति।

प॒शूनां व्यावृ॑त्त्यै। आ ग्रा॒म्यान्प॒शूल्ल॑भन्ते। प्रा॒र॒ण्यान्त्सृ॑जन्ति।
पा॒प्मनोऽप॑हत्यै॥ ७६॥

अश्व॑स्य व्यावृ॑त्त्यै त्रीणि॑ च॥ १९॥ [१९]

रा॒ज्जु॑दालमग्नि॒ष्ठं मि॑नोति। भ्रू॒ण॒ह॒त्याया॒ अप॑हत्यै।
पौतु॑द्रवाव॒भितो॑ भवतः। पु॒ण्य॑स्य ग॒न्धस्याव॑रुध्यै।
भ्रू॒ण॒ह॒त्यामे॒वास्मा॑दप॒हत्यै। पु॒ण्येन॑ ग॒न्धेनो॑भयतः परि॑
गृ॒ह्णाति। षड्बै॒ल॒वा भ॑वन्ति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सस्याव॑रुध्यै। षड्वा॑दिराः।
तेज॒सोऽव॑रुध्यै॥ ७७॥

ष॒दा॒ला॒शाः। सोम॑पीथस्याव॑रुध्यै। एक॑विंशति॒स्संप॑द्यन्ते।
एक॑विंशतिर्वै दे॒वलो॑काः। द्वा॒द॒श मा॒साः पञ्च॑र्तवः। त्रय॑
इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य एक॑विंशः। ए॒ष सु॑व॒र्गो लो॒कः।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। श॒तं प॒शवो॑ भवन्ति॥ ७८॥

श॒तायुः॑ पु॒रुष॑श्शतेन्द्रि॒यः। आयु॑ष्येवेन्द्रि॒ये प्रति॑ तिष्ठति।
सर्वं॑ वा अ॒श्वमे॑ध्याप्रोति। अप॑रिमिता भवन्ति।
अप॑रिमित॒स्याव॑रुध्यै। ब्र॒ह्मवा॑दिनो वदन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्।
दक्षि॑णतोऽन्ये॒षां प॒शूनाम॑व॒द्यन्ति॑। उ॒त्तर॑तोऽश्व॒स्येति॑। वा॒रुणो॑
वा अश्वः॑॥ ७९॥

ए॒षा वै वरु॑णस्य दिक्। स्वा॒या॒मे॒वास्य॑ दि॒श्यव॑द्यति।
यदि॑तरेषां प॒शूनाम॑व॒द्यति॑। श॒तदे॒वत्य॑ तेनाव॑ रुन्धे।
चि॒तेऽग्नाव॑धि॑ वैत॒से कटे॑ऽश्वं चिनोति। अ॒प्सुयो॑नि॒र्वा

अश्वः। अ॒प्सु॒जो वे॑त॒सः। स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति।
 पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्च॑ तू॒परं चि॑नोति। प॒श्चात्प्रा॒चीनं॑ गो॒मृग॑म्॥८०॥
 प्रा॒णापा॒नावे॑वास्मिन्स॒म्यश्चौ॑ दधाति। अश्वं॑ तू॒परं
 गो॒मृग॑मिति॒ सर्व॑हुतं ए॒ताञ्जु॑होति। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।
 आ॒त्मना॒ऽभि जु॑होति। सा॒त्मान॑मे॒वैन॑ स॒तनुं॑ करोति।
 सा॒त्माऽमु॑ष्मि॒ल्लोके॑ भ॒वति॑। य ए॒वं वेद॑। अथो॒ वसो॑रे॒व
 धारां॑ ते॒नाव॑ रुन्धे। इ॒लुव॑र्दाय॒ स्वाहा॑ ब॒लि॒वर्दा॑य॒
 स्वा॑हेत्या॒ह। सं॒वत्स॑रो वा इ॒लुव॑र्दः। प॒रि॒वत्स॑रो ब॒लि॒वर्दः॑।
 सं॒वत्स॑रादे॒व प॑रि॒वत्स॑रादायु॒रव॑ रुन्धे। आ॒युरे॒वास्मि॑न्दधाति।
 तस्मा॑दश्वमे॒धया॑जी ज॒रसा॑ वि॒स्रसा॑मुं लो॒कमे॑ति॥८१॥

तेज॒सोऽव॑रुध्यै भव॒न्त्यश्वौ॑ गो॒मृग॑मि॒लुव॑र्दश्च॒त्वारि॑ च॥२०॥ [२०]

ए॒क॒वि॒ंशो॑ऽग्नि॒र्भव॑ति। ए॒क॒वि॒ंश॑स्स्तोमः। ए॒क॒वि॒ंश॑ति॒र्यूपाः॑।
 यथा॒ वा अ॑श्वा॒ व॒ष॒भा वा॑ वृ॒षाण॑स्स॒स्फुरे॑रन्। ए॒वमे॒व
 तथ॑स्तोमा॒स्स॒स्फुर॑न्ते। यदे॒क॒वि॒ंशाः॑। ते यथ॑स॒मृच्छे॑रन्।
 हु॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। द्वा॒द॒श ए॒वाग्नि॑स्या॒दित्या॑हुः। द्वा॒द॒श॑स्स्तोमः॥८२॥

ए॒का॒द॒श यू॒पाः। यद्वा॑द॒शो॑ऽग्नि॒र्भव॑ति। द्वा॒द॒श मा॑सा॒स्सं॒वत्स॑रः।
 सं॒वत्स॑रेणै॒वास्मा॑ अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑। यद्द॒श यू॒पा भ॑व॒न्ति।
 द॒शाक्ष॑रा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑म॒व॒ रुन्धे॑। य
 ए॒का॒द॒शः। स्तनं॑ ए॒वास्यै॒ सः॥८३॥

दुह॑ ए॒वैनां॑ तेन॑। तदा॑हुः। यद्वा॑द॒शो॑ऽग्नि॑स्या॒द्वा॒द॒श॑स्स्तोम॒

एकादश॑ यूपाः॑। यथा॑ स्थू॒रिणा॑ या॒यात्। तादृ॑क्तत्।
 एक॑वि॒ंश ए॒वाग्नि॑स्स्यादि॒त्याहुः॑। एक॑वि॒ंशस्स्तोमः॑।
 एक॑वि॒ंशति॑र्यूपाः॑। यथा॑ प्र॒ष्टिभि॑र्याति। तादृ॑गेव तत्॥८४॥

यो वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभो॑ वेद॑। क॒कुद्ध॑ राज्ञां॑
 भवति॑। एक॑वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति॑। एक॑वि॒ंशस्स्तोमः॑।
 एक॑वि॒ंशति॑र्यूपाः॑। ए॒ता वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभः॑। य ए॒वं
 वेद॑। क॒कुद्ध॑ राज्ञां॑ भवति॑। यो वा अ॑श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॑
 वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञां॑ भवति॑। एक॑वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति॑।
 एक॑वि॒ंशस्स्तोमः॑। एक॑वि॒ंशति॑र्यूपाः॑। ए॒तानि॑ वा अ॑श्वमे॒धे
 त्रीणि॑ शी॒र्षाणि॑। य ए॒वं वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञां॑ भवति॑॥८५॥

द्वादशस्तोमस्स एव तच्छिरो ह॒ राज्ञां॑ भवति॑ पद॑ च॥२१॥ [२१]

दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे पव॑माने। सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्राजा॑नन्। तमश्वः॑
 प्राजा॑नात्। यद॑श्वमे॒धेऽश्वे॑न॒ मेध्ये॑नोद॑श्चो बहि॑ष्पवमा॒नं
 सर्प॑न्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै। न वै म॑नुष्य॑स्सु॒व॒र्गं
 लो॒कमञ्ज॑सा वेद॑। अश्वो॑ वै सु॒व॒र्गं लो॒कमञ्ज॑सा वेद॑।
 यदु॑द्गा॒तोद्गाये॑त्। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽन्ये॒न प॒था प्र॑तिपा॒दये॑त्।
 तादृ॑क्तत्॥८६॥

उ॒द्गा॒तार॑म॒परु॑ध्य। अश्व॑मुद्गी॒थाय॑ वृणीते। यथा॑ क्षे॒त्रज्ञो॑ऽञ्ज॑सा
 नय॑ति। ए॒वमे॒वैन॑मश्व॑स्सु॒व॒र्गं लो॒कमञ्ज॑सा नयति॑। पु॒च्छं म॒न्वा
 र॑भन्ते। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। हिं क॑रोति। सा॒मैवा॒कः।

हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडं॑बा उप॑ रुन्धन्ति। मि॒थुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। अथो॒
यथो॑पगा॒तारं॑ उप॒गाय॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। उद॑गासीद॒श्वो
मेध्य॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिरुद्गीथः।
उद्गीथमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ ऋक्सा॒मयो॑रे॒व प्रति॑ तिष्ठति।
हिर॑ण्येनोपाकरोति। ज्योति॒र्वै हिर॑ण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॒खतो॑
द॑धाति। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॒ हिर॑ण्यज्योतिरे॒व
यज॑मानस्सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तथ्स उपाकरोति चत्वारि च॥२२॥ [२२]

पुरु॑षो वै य॒ज्ञः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। यदश्वे॑ प॒शून्त्रियु॑ञ्जन्ति।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। अश्वं॑ तू॒परं॑ गोमृ॒गम्। तान॑ग्निष्ठ
आल॑भते। से॒नामु॒खमे॒व तथ्स॑श्यति। तस्मा॑द्राजमुखं भीष्मं
भा॒वुक॑म्। आ॒ग्नेयं॑ कृष्ण॒ग्रीवं॑ पु॒रस्ता॑ल्ललाटे॑। पूर्वा॒ग्निमे॒व तं
कु॑रुते॥८९॥

तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्निं पु॒रस्ता॑त्स्थापयन्ति। पौ॒ष्णम॒न्वञ्च॑म्। अन्नं॑ वै
पू॒षा। तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्नावा॑हार्यमा ह॑रन्ति। ऐ॒न्द्रा॒पौष्णमु॑परिष्ठात्।
ऐ॒न्द्रो वै रा॑ज॒न्योऽन्नं॑ पू॒षा। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति।
तस्मा॑द्राज॒न्योऽन्ना॑दो भा॒वुकः॑। आ॒ग्नेयो॑ कृष्ण॒ग्रीवो॑ बाहु॒वोः।
बा॒हुवो॑रे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते॥९०॥

तस्मा॑द्राज॒न्यो बा॒हुब॒लीभा॒वुकः॑। त्वा॒ष्ट्रो लो॑मशस॒क्थौ

सु॒क्थ्योः। सु॒क्थ्योरे॒व वी॒र्यं॑ ध॒त्ते। तस्मा॑द्राज॒न्यं
 ऊ॒रुब॒लीभा॒वुकः॑। शि॒ति॒पृ॒ष्ठौ बा॒ह्मस्प॒त्यौ पृ॒ष्ठे। ब्र॒ह्मव॒र्च॒समे॒वोप॑रि॒ष्टाद्ध
 अथो॑ क॒वचे॑ ए॒वैते अ॒भितुः॑ पर्यू॒हते। तस्मा॑द्राज॒न्यंस्सन्न॑द्धो
 वी॒र्यं॑ करोति। धा॒त्रे पृ॒षोद॑रम॒धस्ता॑त्। प्र॒ति॒ष्ठा॒मे॒वैतां॑ कु॒रुते।
 अथो॑ इ॒यं वै धा॒ता। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति। सौ॒र्यं
 ब॒लक्षं॑ पु॒च्छे। उ॒थ्स॑ेधमे॒व तङ्कु॑रुते। तस्मा॑दु॒थ्स॑ेध॒म्भये॑ प्र॒जा
 अ॒भिस॑ः श्र॒यन्ति॑॥११॥

॥नवमः प्रश्नः॥

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धम॑सृजत। सो॑ऽस्मात्सृ॒ष्टोऽपा॑क्रामत्।
 तम॑ष्टाद॒शिभि॑रनु प्रायु॒ङ्क्त। तमा॑प्नोत्। तमा॒त्वाऽष्टा॑द॒शिभि॑रवा॒रुन्ध।
 यद॑ष्टाद॒शिन॑ आल॒भ्यन्ते॑। य॒ज्ञमे॒व तैरा॒त्वा यज॑मानोऽव॒रुन्धे।
 स॒व्वँ॒त्स॒रस्य॑ वा ए॒षा प्र॑ति॒मा। यद॑ष्टाद॒शिनः॑। द्वा॒द॒श मा॒साः
 प॒ञ्च॒र्त॒वः॑॥१॥

स॒व्वँ॒त्स॒रोऽष्टा॑द॒शः। यद॑ष्टाद॒शिन॑ आल॒भ्यन्ते॑। स॒व्वँ॒त्स॒रमे॒व
 तैरा॒त्वा यज॑मानोऽव॒रुन्धे। अ॒ग्नि॒ष्टेऽन्या॑न्प॒शूनु॑पाक॒रोति॑।
 इ॒तरे॑षु यूपै॒ष्वष्टा॑द॒शिनो॑ऽजा॒मित्वा॑य। न॒व॒न॒वा॒ल॒भ्यन्ते॑
 स॒वीर्य॑त्वाय॑। यदा॑र॒ण्यैस्स॑ऽ॒स्था॒पये॑त्। व्य॒व॒स्ये॒तां पि॒तापु॑त्रौ।
 व्य॒ध्वा॒नः क्रा॒मेयुः॑। वि॒दूर॑ङ्गाम॒योर्ग्रा॒मान्तौ॑ स्या॒ताम्॥२॥

ऋ॒खीकाः॑ पुरुषव्याघ्राः प॑रिमोषिण॑ आ॒व्या॒धिनी॒स्तस्क॑रा
 अ॒र॒ण्ये॒ष्वाजा॑येरन्। तदा॑हुः। अप॑शवो॒ वा ए॒ते। यदा॑र॒ण्याः।

यदा॑र॒ण्यैस्स॑ऽस्था॒पये॑त्। खि॒प्प्रे यज॑मान॒मर॑ण्यं मृ॒तः
 ह॑रेयुः। अ॒र॒ण्याय॑तना॒ ह्यार॑ण्याः प॒शव॑ इति॑। यत्प॒शूना॑ल॒भेत॑।
 अन॑वरुद्धा अस्य प॒शव॑स्स्युः। यत्पर्य॑ग्निकृतानु॒त्सृजे॑त्॥३॥
 य॒ज्ञ॒वेश॑सङ्कु॒र्यात्। यत्प॒शूना॑ल॒भते॑। तेनै॒व प॒शून॑व॒रुन्धे॑।
 यत्पर्य॑ग्निकृतानु॒त्सृज॑त्यय॒ज्ञवेश॑साय। अ॒वरुद्धा॑ अस्य प॒शवो॑
 भ॑वन्ति। न य॒ज्ञवेश॑स॒म्भव॑ति। न यज॑मान॒मर॑ण्यम्मृ॒तः
 ह॑रन्ति। ग्रा॒म्यैस्स॑ऽस्था॒पय॑ति। ए॒ते वै प॒शवः॑ खे॒मो
 ना॑म। सं पि॑तापु॒त्राव॑व॒स्यतः॑। स॒मध्वा॑नः क्रा॒मन्ति॑।
 स॒म॒न्तिक॑ङ्गाम॒योर्गामा॑न्तौ भ॑वतः। न॒ख्वीकाः॑ पुरुष॒व्याघ्राः॑
 परि॑मोषिण॑ आ॒व्याधि॑नी॒स्तस्करा॑ अ॒रण्ये॑ष्वाजा॒यन्ते॑॥४॥

ऋतव॑स्स्यातामु॒त्सृजे॑त्स्य॒तस्त्रीणि॑ च॥१॥ [१]

प्र॒जाप॑तिरका॒मय॑तो॒भौ लो॒काव॑व॒ रुन्धी॑येति॑। स
 ए॒तानु॑भया॒न्प॒शून॑पश्यत्। ग्रा॒म्याःश्चा॑र॒ण्याःश्च॑। ताना॑ल॒भत॑।
 तैर्वै स उ॒भौ लो॒काव॑वा॒रुन्ध॑। ग्रा॒म्यैरे॒व प॒शुभि॑रि॒मल्लो॑कमवा॒रुन्ध॑।
 आ॒र॒ण्यैर॒मुम्। यद्वा॒म्यान्प॒शूना॑ल॒भते॑। इ॒ममे॒व तैर्लो॑कम॒व
 रु॑न्धे। यदा॑र॒ण्यान्॥५॥

अ॒मुनैः॑। अन॑वरुद्धो वा ए॒तस्य॑ स॒वँत्स॒र इत्या॑हुः। य
 इ॒तइ॑तश्चातुर्मा॒स्यानि॑ स॒वँत्स॒रं प्र॑युङ्क्ते इति॑। ए॒तावा॑न् वै
 स॒वँत्स॒रः। यच्चा॑तुर्मा॒स्यानि॑। यदे॒ते चा॑तुर्मा॒स्याः प॒शव॑
 आल॒भ्यन्ते॑। प्र॒त्यख॑मे॒व तैस्स॑वँत्स॒रय्य॑ज॒मानो॑ऽव॒रुन्धे॑।
 वि वा ए॒ष प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्ऋ॒ध्यते॑। यस्स॑वँत्स॒रं प्र॑युङ्क्ते।

सुवँत्सुस्सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गन्तु लोकत्रापराधोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनीं।
यदेत ऐकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साखादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽवरुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्नोत्।
तामाप्त्वा दशिभिरवारुन्धे। यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

विराजमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। एकादश दशत
आलभ्यन्ते। एकादशाख्यात्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः।
पशून्नेवारुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः
पशवो भवन्ति। अश्वस्य सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति।
तस्मान्नानारूपाः पशवः। बहुरूपा भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः
पशवस्समृद्धौ॥८॥

आरण्याल्लोको दशिनं आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥२॥ [२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते।
अमुष्मा आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव
तैर्लोकमवरुन्धे। यदारण्यान्। अमुन्तैः। उभयांन्पशूनालभते।
ग्राम्याःश्चारण्याःश्च। उभयोर्लोकयोरवरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते॥९॥
ग्राम्याःश्चारण्याःश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते।
ग्राम्याःश्चारण्याःश्च। उभयेषां पशूनामवरुद्धौ। त्रयस्त्रयो
भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषाल्लोकानामाप्त्यै। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। कस्मात्सत्यात्॥१०॥

अ॒स्मि॒ल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। य॒त्स॒मा॒नी॒भ्यो
 दे॒वता॑भ्योऽन्येऽन्ये प॒शव॑ आ॒ल॒भ्यन्ते॑। अ॒स्मिन्ने॒व
 त॒ल्लो॒के का॒मा॑न्दि॒धाति॑। तस्मा॑द॒स्मि॒ल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः।
 त्र॒या॒णात्र॑याणां सह व॒पा जु॑होति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः।
 त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षा॒ल्लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ए॒षा॒ल्लो॒काना॑ङ्क॒प्त्यै।
 पर्य॑ग्निकृताना॒र॒ण्यानु॑त्सृ॒जन्त्य॑हिंसायै॥११॥

अवरुद्धा उभयान्यशूनालभते सत्यादहिंसायै॥३॥ [३]

यु॒ञ्जन्ति॑ ब्र॒ध्नमि॒त्याह॑। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो ब्र॒ध्नः।
 आ॑दि॒त्यमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। अ॒रु॒षमि॒त्याह॑। अ॒ग्नि॒र्वा अ॑रु॒षः।
 अ॒ग्निमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। च॒रन्त॑मि॒त्याह॑। वा॒युर्वै च॑रन्।
 वा॒युमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। परि॑त॒स्थुष॑ इत्याह॥१२॥

इ॒मे वै लो॒काः परि॑त॒स्थुषः॑। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति।
 रोच॑न्ते रोच॒ना दि॒वीत्या॑ह। न॒ख्य॑त्राणि वै रोच॒ना दि॒वि।
 न॒ख्य॑त्राण्ये॒वास्मै॑ रोचयति। यु॒ञ्जन्त्य॑स्य॒ काम्ये॒त्याह॑।
 का॒माने॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। ह॒री वि॑प॒ख्य॑सेत्याह। इ॒मे वै ह॒री
 वि॑प॒ख्य॑सा। इ॒मे ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑॥१३॥

शो॒णा धृ॑ष्णू नृ॒वाह॑सेत्याह। अ॒हो॒रा॒त्रे वै नृ॒वाह॑सा।
 अ॒हो॒रा॒त्रे ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। ए॒ता ए॒वास्मै॑ दे॒वता॑ यु॒नक्ति॑।
 सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। के॒तु॒ङ्ग॒ण्वन्न॑के॒तव॑ इति॑ ध्व॒जं
 प्र॒ति॒मु॒ञ्चति॑। यश॑ ए॒वैन॑ राज्ञा॑ङ्गमयति। जी॒मूत॑स्ये॒व भ॒वति॑
 प्र॒ती॒कमि॒त्याह॑। य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। ये ते प॒न्था॑न॒स्स॒वितः॑

पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानव्रौचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र वेद्या एति। एतश्स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्ताद्वधात्यावृत्यै। यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवव्रौ एतदश्वस्य स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु काचानावयन्ति। लोमान्येवास्य तथ्सम्भरन्ति॥१५॥

भूर्भुवस्सुवरिति प्राजापत्याभिरावयन्ति। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनन्देवतया समर्धयन्ति। भूरिति महिषी। भुव इति वावाता। सुवरिति परिवृत्ती। एषाल्लोकानामभिजित्यै। हिरण्ययाः काचा भवन्ति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। राष्ट्रमश्वमेधः॥१६॥

ज्योतिश्चैवास्मै राष्ट्रश्च समीचीं दधाति। सहस्रम्भवन्ति। सहस्रसंमितस्सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। अप वा एतस्मात्तेज इन्द्रियं पशवश्श्रीः क्रामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। वसवस्त्वाऽऽन्तु गायत्रेण छन्दसेति महिष्यभ्यनक्ति। तेजो वा आज्यम्। तेजो गायत्री। तेजसैवास्मै तेजोऽवरुन्धे॥१७॥

रुद्रास्त्वाऽऽन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेति वावाता। तेजो वा आज्यम्। इन्द्रियन्निष्टुप्। तेजसैवास्मा इन्द्रियमवरुन्धे। आदित्यास्त्वाऽऽन्तु जागतेन छन्दसेति परिवृत्ती। तेजो

वा आज्यम्। पशवो जगती। तेजसैवास्मै पशूनवरुन्धे।
पत्नयोऽभ्यञ्जन्ति। श्रिया वा एतद्रूपम्॥१८॥

यत्पत्नयः। श्रियमेवास्मिन्तद्धति। नास्मात्तेज इन्द्रियं
पशवश्श्रीरपं कामन्ति। लाजी ३ ज्छाची ३ न्
यशोममाँ (4) इत्यतिरिक्तमन्त्रमश्वयोपाहरन्ति।
प्रजामेवान्नादीङ्कुर्वते। एतद्देवा अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापत
इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यन्दधते। यदि नावजिघ्रैत्।
अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव हैव जिघ्रति।
आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषाल्लोकानामभिजित्यै।
समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति
सरूपत्याय॥१९॥

परितृष्ट्युष इत्याहेमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥४॥—[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यवैदतः। तेजसा चैवेन ब्रह्मवर्चसेन च
समर्धयतः। द्रिषिणतो ब्रह्मा भवति। द्रिषिणतआयतनो वै
ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य द्रिषिणतो
दधाति। तस्माद्द्रिषिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता
भवति॥२०॥

उत्तरतआयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा अग्निः।

तेजं ए॒वा॒स्यो॑त्त॒रतो॑ द॒धाति॑ । तस्मा॒दुत्त॑रोऽर्ध॒स्तेज॑स्वित॒रः ।
यूपं॑म॒भितो॑ वदतः । य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑ वै यूपः । यज॑मानमेव
तेज॑सा च ब्रह्मवर्च॒सेन॑ च॒ सम॑र्धयतः । किं॑ स्वि॒दासी॑त्पूर्वचि॒त्तिरि॒त्याह॑
द्यौर्वै वृष्टिः॑ पूर्॒वचि॑त्तिः ॥ २१ ॥

दि॒वंमे॒व वृष्टि॑म॒वाव॑रुन्धे । किं॑ स्वि॒दासी॑द्बृ॒हद्वय॑ इत्या॒ह । अ॒श्वो
वै बृ॒हद्वयः॑ । अ॒श्वमे॒वाव॑रुन्धे । किं॑ स्वि॒दासी॑त्पि॒शङ्गि॑लेत्या॒ह ।
रा॒त्रिर्वै पि॑शङ्गि॒ला । रा॒त्रिमे॒वाव॑रुन्धे । किं॑ स्वि॒दासी॑त्पि॒लिप्पि॑लेत्या॒ह ।
श्री॒र्वै पि॑लिप्पि॒ला । अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑रुन्धे ॥ २२ ॥

कस्वि॑दे॒काकी॑ च॒रती॑त्या॒ह । अ॒सौ वा आ॑दि॒त्य ए॒काकी॑
च॒रति॑ । तेजं॑ ए॒वाव॑रुन्धे । क उ॑स्वि॒ज्जाय॑ते पुन॒रि॒त्याह॑ ।
च॒न्द्रमा॑ वै जा॒यते॑ पुनः । आ॒युरे॒वाव॑रुन्धे । किं॑ स्वि॒द्धिम॑स्य॒ भेष॑जमित्या॒ह । अ॒ग्निर्वै हि॑मस्य॒ भेष॑जम् ।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑रुन्धे । किं॑ स्वि॒दाव॑प॒नं म॒हदि॑त्या॒ह ॥ २३ ॥

अ॒यवै॑ लो॒क आ॒वप॑न॒न्मह॑त् । अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति ।
पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ पर॑म॒न्तं पृ॒थि॒व्या इत्या॑ह । वेदि॑र्वै परोऽन्तः
पृ॒थि॒व्याः । वेदि॑मे॒वाव॑रुन्धे । पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ भुव॑नस्य॒ नाभि॑मित्या॒ह । य॒ज्ञो वै भुव॑नस्य॒ नाभिः॑ । य॒ज्ञमे॒वाव॑रुन्धे ।
पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ वृष्णो॑ अ॒श्वस्य॑ रे॒त इत्या॑ह । सोमो॑ वै
वृष्णो॑ अ॒श्वस्य॑ रे॒तः । सोम॑पी॒थमे॒वाव॑रुन्धे । पृ॒च्छामि॑
वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑मेत्या॒ह । ब्रह्म॑ वै वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑म ।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑रुन्धे ॥ २४ ॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिर्नाद्यमेवावर्क्ये महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि
च॥५॥

[५]

अप॒ वा ए॒तस्मात्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। योऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते।
प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहे॑ति संज्ञ॒प्यमा॑न् आहु॒तीर्जु॑होति।
प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मात्प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
अव॑न्ती॒स्स्थाव॑न्ती॒स्त्वाऽव॑न्तु। प्रि॒यन्त्वा॑ प्रि॒याणा॑म्।
वर्षि॑ष्ठमाप्या॒नाम्। नि॒धी॒नान्त्वा॑ निधि॒पतिः॑ हवामहे वसो
मुमे॒त्याह॑। अपै॒वास्मै॒ तद्धु॑वते॥२५॥

अथो॑ ध्रु॒वन्त्ये॒वैन॑म्। अथो॒ न्ये॒वास्मै॑ हुवते। त्रिः परि॑यन्ति।
त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैन॑ल्लो॒केभ्यो॑ ध्रुवते। त्रिः पुनः॑
परि॑यन्ति। षट्थ॑संपद्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वैन॑न्ध्रुवते।
अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥२६॥

ये य॒ज्ञे ध्रु॑वनन्त॒न्वते॑। न॒व॒कृ॒त्वः परि॑यन्ति। न॒व॒ वै पु॑रुषे
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वात्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति। अ॒म्बे
अ॒म्बाल्य॑म्बि॒क इति॑ पत्नी॒मुदा॑नयति। अ॒ह्वै॒तै॒वैन॑म्। सु॒भगे॑
का॒र्म्पी॒लवा॑सिनीत्याह। तप॑ ए॒वैना॒मुप॑नयति। सु॒वर्गे लो॒के
संप्रो॑र्णवा॒मि॒त्याह॑॥२७॥

सु॒वर्गमे॒वैन॑ल्लो॒कङ्ग॑मयति। आऽहम॑जानि गर्भ॒धमा
त्वम॑जाऽसि गर्भ॒धमि॒त्याह॑। प्र॒जा वै प॑शवो गर्भः। प्र॒जामे॒व
प॒शूना॑त्मन्धत्ते। दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॑वमाने। सु॒वर्गल्लो॒कं न
प्रा॒जान॑न्। तमश्च॒ प्राजा॑नात्। यथ्सू॒चीभि॑रसिप॒थान्क॒ल्पय॑न्ति।

सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यस्सूच्यो भवन्ति। अयस्मय्यो रजता
हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मय्यः। अन्तरिख्यस्य
रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मय्यः। अवान्तरदिशा
रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा
छति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

हुवते क्रामन्त्यूर्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकंश्च॥६॥ [६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गामति। योऽश्वमेधेन यजते।
ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः।
श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह।
राष्ट्रवै भारः। राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह।
श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवावरुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। खेमो वै राष्ट्रस्य
शीतो वातः। खेममेवावरुन्धे। यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विड्वै
हरिणी। राष्ट्रय्यवः। विशश्चैवास्मै राष्ट्रश्च समीचीं दधाति। न
पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजां पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रन्नाभिषिञ्चन्ते
इयय्यंका शकुन्तिकेत्याह। विड्वै शकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः।
विशश्चैवास्मै राष्ट्रश्च समीचीं दधाति। आहलमिति
सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशस्सर्पन्ति। आहतङ्गमे पस

इत्याह। विद्वै गर्भः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रविंशङ्गातुकम्।
माता च ते पिता च त इत्याह। इयवै माता। असौ पिता।
आभ्यामेवेनं परिददाति। अग्रवृखस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै
वृखस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गर्भे मुष्टिमन्तस्यदित्याह। विद्वै गर्भः।
राष्ट्रमुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रविंशङ्गातुकम्।
अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतवन्दन्ति।
दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचवन्दन्ति। प्राणा वै
सुरभयः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति।
आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्मार्जयन्ते। आपो वै सर्वा
देवताः। देवताभिरेवात्मानं पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥७॥ [७]

प्रजापतिः प्रजास्सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः
पुनस्सम्भवितुन्नाशक्रोत्। सौऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः।
यो मेतः पुनस्सम्भरदिति। तन्देवा अश्वमेधेनैव समभरन्।
ततो वै त आर्ध्रुवन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव
सम्भरत्युधोति। पुरुषमालभते॥३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
विराट्। अन्नमेवावरुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा
अश्वः। प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्।

श्रियंमेवावरुन्धे। गामालंभते॥३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालंभते। अथो अन्नवै गौः।
अन्नमेवावरुन्धे। अजावी आलंभते भूम्ने। अथो पुष्टिवै भूमा।
पुष्टिमेवावरुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषश्चारण्याः श्वोऽसृजन्त्यहिः सायै।
उभौ वा एतौ पशू आलंभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः।
तैऽस्योभयं यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
अभिहुता भवन्ति। नैनन्दद्भवं पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेववैद॥३७॥

लभते गामालंभते परमोऽष्टौ च॥८॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवस्सव्वँत्सरः।
ऋतुष्वेव सव्वँत्सरे प्रतिष्ठाय। देवता अभ्यारोहति। शक्करयः
पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
आलंभ्यन्ते॥३८॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्रव्या इति।
गव्यान्पशूनुत्तमेऽहन्नालंभते॥३९॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजित्यै

सौरीर्नवं श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत एव
 ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
 द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा एष
 व्युध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छुगलङ्कुल्माषङ्किदिदिविद्विदीगयमिति
 त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मान्९ समर्धयति।
 ऋतुभिर्वा एष व्युध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। पिशङ्गास्त्रयो
 वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मान्९ समर्धयति।
 आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन यजते। पर्यग्निकृता
 उथ्सृजन्त्यनाप्रस्काय॥ ४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥९॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादस्स्यामिति। स एतावश्वमेधे
 महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्।
 यः कामयैत महानन्नादस्स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानो
 गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्या वै वपा।
 राजा महिमा। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव
 राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये
 देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव
 मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति।
 तानेवोभयान्प्रीणाति॥ ४१॥

परियजति षट्॥१०॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तय्यत्प्राजापत्यङ्कुर्यात्। या देवता

अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यस्समदन्दध्यात्।
स्तेगान्दष्ट्राभ्याम्मण्डूकाञ्जम्यैभिरिति। आज्यमवदानं कृत्वा
प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव देवता अपिभागाः। ता
भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यस्समदन्दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशस्सवँत्सुर
आप्यते। देवासुरास्सय्यन्ता आसन्। तैर्ब्रुवन्नग्रयस्स्विष्टकृतः।
अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे। अथैतानभि भवामेति।
ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यथ्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितञ्जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै।
भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
प्रथमामाहुतिञ्जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निस्स्विष्टकृत्।
रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र
रुद्रः पशूनभिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेन द्वितीयामाहुतिञ्जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
रुद्रोऽग्निस्स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते। अयस्मयेन
कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिञ्जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
रुद्रोऽग्निस्स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवंमन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥११॥ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्।
यदश्वस्तोमीयञ्जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन
जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधन्दधाति। षट्त्रिंशतञ्जुहोति। षट्त्रिंशदखरा
बृहती॥ ४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशतञ्जुहोति। षट्त्रिंशदखरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥ ४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं
पूर्वं होतव्यां ३ द्विपदां ३ इति। अश्वो वा अश्वस्तोमीयम्।
पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति।
तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः
प्रतिष्ठायपति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिञ्जुहुयात्।
यदन्यामुत्तरामाहुतिञ्जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामश्ववेत। द्विपदा
अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ ४८॥

बृहत्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥१२॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत।

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।

तय्यँजक्रतुभिरन्वैच्छत्। तय्यँजक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
 तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।
 यथ्संवँत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
 सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयवँ सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यावँ
 तद्विन्दन्ति। न वा इमाङ्कश्चनेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति।
 यथ्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो
 वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तोः। यथ्सायन्धृतीर्जुहोति।
 अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै॥५०॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते।
 अश्वमेव तदन्विच्छति। यथ्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव
 यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः ख्वेम्या भवन्ति।
 यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। तस्माद्विवा
 नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायन्धृतीर्जुहोति।
 अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै
 योगख्वेमङ्कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकञ्च॥१३॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गमति। योऽश्वमेधेन यजते।
 ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
 श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषश्श्रियमश्नुते।
 वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम्॥५२॥

प्र॒भ्र॑ः शु॒कास्मा॒च्छ्री॒स्स्यात्। न वै ब्रा॑ह्म॒णे श्री॑ र॒मत॒ इति॑।
 ब्रा॒ह्म॒णोऽन्यो॑ गा॒येत्। रा॒ज॒न्योऽन्यः॑। ब्रह्म॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः। ख॒त्र॑ः
 रा॒ज॒न्यः। तथा॑ हा॒स्य ब्रह्म॑णा च ख॒त्रेण॑ चोभ॒यत॑श्श्रीः
 परि॑गृही॒ता भ॒वति॑। तदा॑हुः। यदु॒भौ दि॒वा गा॒येताम्।
 अपा॑स्माद्राष्ट॒ङ्गमे॒त्॥५३॥

न वै ब्रा॑ह्म॒णे रा॒ष्ट्रः र॒मत॒ इति॑। य॒दा ख॒लु वै रा॒जा
 का॒मय॑ते। अथ॑ ब्रा॒ह्म॒णञ्जि॑नाति। दि॒वा ब्रा॑ह्म॒णो गा॒येत्।
 नक्तः॑ रा॒ज॒न्यः। ब्रह्म॑णो॒ वै रू॒पम॑हः। ख॒त्रस्य॑ रा॒त्रिः। तथा॑
 हा॒स्य ब्रह्म॑णा च ख॒त्रेण॑ चोभ॒यतो॑ रा॒ष्ट्रं परि॑गृही॒तम्भ॒वति॑।
 इत्य॑ददा इत्य॑यज॒था इत्य॑पच॒ इति॑ ब्रा॒ह्म॒णो गा॒येत्।
 इ॒ष्टापूर्त॑वै ब्रा॑ह्म॒णस्य॑॥५४॥

इ॒ष्टापूर्ते॑नै॒वैनः॑ स॒ सम॑र्धयति। इत्य॑जिना इत्य॑युध्य॒था
 इत्य॑मुः स॒ङ्गाम॑म॒हन्नि॑ति रा॒ज॒न्यः। यु॒द्धवै रा॑ज॒न्यस्य॑।
 यु॒द्धेनै॒वैनः॑ स॒ सम॑र्धयति। अ॒क्लृ॒ता वा ए॒तस्य॑र्तव इत्या॑हुः।
 योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑त॒ इति॑। ति॒स्रोऽन्यो॑ गा॒यति॑ ति॒स्रोऽन्यः॑।
 षट्थ॑संप॒द्यन्ते॑। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयतः।
 ताभ्या॑ः स॒ं॒स्थाया॑म्। अ॒नो॒युक्ते॑ च॒ शते॑ च॒ ददा॑ति। श॒तायुः॑
 पु॒रुष॑श्शतेन्द्रि॒यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॒ये प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति॥५५॥

गा॒येताङ्गमे॒द्राह्म॑णस्य॑ कल्पयतश्च॒त्वारि॑ च॥१४॥

[१४]

सर्वेषु॑ वा ए॒षु लो॒केषु॑ मृ॒त्यवोऽन्वा॑य॒न्ताः। तेभ्यो॑
 यदाहु॑ती॒र्न जु॑हुयात्। लो॒केलोक॑ ए॒नं मृ॒त्युर्वि॑न्देत्।

मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति।
 लोकालोकादेव मृत्युमवयजते। नैनल्लोकेलोके मृत्युर्विन्दति।
 यदमुष्मे स्वाहाऽमुष्मे स्वाहेति जुह्वत्सश्चर्षीत। बहू
 मृत्युममित्रं कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकाञ्जुह्यात्।
 एको वा अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै
 स्वाहेत्यवभृथ आहुतिञ्जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते।
 तदाहुः। यद्भूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि
 क्रियत इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः।
 भ्रूणहत्या वाव मृत्युरिति। यद्भूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ
 आहुतिञ्जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणङ्कत्वा। भ्रूणघ्ने
 भेषजङ्करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः।
 भ्रूणहत्यायै प्रायश्चित्तिद्विंदाश्चकार। यो हास्यापि प्रजायां
 ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजङ्करोति। जुम्बकाय
 स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिञ्जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।
 अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य
 पिङ्गाख्यस्य मूर्धञ्जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
 वरुणमवयजते॥५८॥

वा॒रु॒णो वा अ॒श्वः। त॒न्दे॒वत॑या॒ व्य॑र्धयति। यत्प्रा॑जाप॒त्यङ्क॑रोति।
 नमो॑ रा॒ज्ञे नमो॑ वरु॑णायेत्याह। वा॒रु॒णो वा अ॒श्वः।
 स्वयै॑वैन॒न्दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। नमो॑ऽश्वा॒य नमः॑ प्र॒जाप॑तय॒
 इत्या॑ह। प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒श्वः। स्वयै॑वैन॒न्दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति।
 नमो॑ऽधि॑पतय॒ इत्या॑ह॥५९॥

धर्मो॑ वा अधि॑पतिः। धर्म॑मेवावरु॑न्धे। अधि॑पतिर॒स्यधि॑पति॒म्मा
 कुर्व॑धि॑पतिर॒हं प्र॒जाना॑म्भूयास॒मित्या॑ह। अधि॑पतिमे॒वैनं॑
 समा॒नाना॑ङ्करोति। मान्धे॑हि मयि॒ धेही॑त्याह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॒स्ते।
 उ॒पाकृ॑ताय॒ स्वाहे॑त्युपाकृ॑ते जुहोति। आल॑ब्धाय॒ स्वाहे॑ति
 नियु॑क्ते जुहोति। हु॒ताय॒ स्वाहे॑ति हु॒ते जु॑होति।
 ए॒षाल्लो॑काना॑मभिजित्यै॥६०॥

प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो लो॒केभ्य॑श्च्यवते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते।
 आ॒ग्नेय॑मैन्द्रा॒ग्रमा॑श्विनम्। तान्प॒शूल॑भते॒ प्रति॑ष्ठित्यै। यदा॑ग्नेयो
 भव॑ति। अ॒ग्निस्स॑र्वा दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वावरु॑न्धे। ब्र॒ह्म वा
 अ॒ग्निः। ख॒षत्र॑मिन्द्रः। यदैन्द्रा॒ग्रो भव॑ति॥६१॥

ब्र॒ह्मख॑ष॒त्रे ए॒वावरु॑न्धे। यदा॑श्विनो भव॑ति। आ॒शिषा॑मवरु॑द्धौ।
 त्रयो॑ भवन्ति। त्रयं इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्रति॑तिष्ठति।
 अ॒ग्नये॑ऽहोमु॒चेऽष्टा॑क॒पाल॒ इति॒ दश॑हविष॒मिष्टि॑न्निर्वपति।
 दशा॑ख॒षरा॒ वि॒राट्। अ॒न्नं वि॑राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मवरु॑न्धे।
 अ॒ग्नेर्म॑न्वे प्रथ॒मस्य॒ प्रचे॑तस॒ इति॑ याज्यानुवा॒क्या भव॑न्ति

सर्वत्वाय ॥६२॥

अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्नौ भवन्ति रुन्ध एकञ्च॥१६॥ [१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालन्निर्वपेत्।
सौम्यश्चरुम्। सावित्रमष्टाकपालम्। यदाग्नेयो भवति।
अग्निस्सर्वा देवताः। देवताभिरेवैनंमिषज्यति। यथ्सौम्यो
भवति। सोमो वा ओषधीनां राजा। याभ्यं एवैनं द्विन्दति॥६३॥

ताभिरेवैनंमिषज्यति। यथसावित्रो भवति। सवितृप्रसूत
एवैनंमिषज्यति। एताभिरेवैनन्देवताभिर्मिषज्यति। अगदो
हैव भवति। पौष्णश्चरुन्निर्वपेत्। यदि श्लोणस्स्यात्। पूषा
वै श्लोण्यस्य मिषक्। स एवैनंमिषज्यति। अश्लोणो हैव
भवति॥६४॥

रौद्रश्चरुन्निर्वपेत्। यदि महती देवताऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो
वा अश्वः। स्वयैवैनन्देवतया मिषज्यति। अगदो हैव भवति।
वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेन्मृगाखुरे यदि नागच्छेत्। इयवौ
अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति। आहैव
सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्यं
आज्यभागः। यजमानो वा अश्वः। अहंसा वा एष
गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय प्रोखितोऽध्येति। यदहोमुचे
निर्वपति। अहंस एव तेन मुच्यते। यजमानो वा अश्वः।

रेतसा वा एष व्युध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोखितोऽध्येति। सौर्यं रेतः। यत्सौर्यं पयो भवति। रेतसैवैनं स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः। गर्भैर्वा एष व्युध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोखितोऽध्येति। वायव्या गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते। इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्वो ह्येव भवत्यधीयाद्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥१७॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्धसंस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतो यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुं क एनय्यं जस्स्यात्। पापीयांस्तु स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः। तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै सस्थिते यज्ञे वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्धसंस्थिते निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा औदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुं क एनय्यं ज्ञो भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासास्सवँत्सरः। सवँत्सर एव प्रतितिष्ठति॥६९॥

आप्यते सवँत्सर एकश्च॥१८॥—————[१८]

एष वै विभूर्नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन

य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒भूर्नामं॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ प्र॒भु
भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वा ऊ॒र्जस्वा॒न्नामं॑ य॒ज्ञः।
सर्व॑ ह॒ वै तत्रो॒र्जस्व॑द्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै
प॒यस्वा॒न्नामं॑ य॒ज्ञः॥७०॥

सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ प॒यस्व॑द्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै
वि॒धृतो॑ नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ वि॒धृत॑म्भवति। यत्रै॒तेन॑
य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै व्या॒वृत्तो॑ नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑
व्या॒वृत्त॑म्भवति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒ति॒ष्ठितो॑
नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ प्र॒ति॒ष्ठित॑म्भवति॥७१॥

यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै ते॒जस्वी॑ नाम॑ य॒ज्ञः। सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ ते॒जस्वि॑ भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष
वै ब्र॒ह्मव॑र्चसी नाम॑ य॒ज्ञः। आ ह॒ तत्र॑ ब्रा॒ह्म॒णो ब्र॒ह्मव॑र्चसी
जा॑यते। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वा अ॒तिव्या॑धी नाम॑
य॒ज्ञः। आ ह॒ वै तत्र॑ रा॒ज॒न्योऽति॑व्याधी जा॑यते। यत्रै॒तेन॑
य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै दी॒र्घो॑ नाम॑ य॒ज्ञः। दी॒र्घायु॑षो ह॒ वै
तत्र॑ म॒नुष्या॑ भवन्ति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै क्लृ॑प्तो
नाम॑ य॒ज्ञः। क॒ल्प॑न्ते ह॒ वै तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ यो॒ग॒ख्ये॒मः। यत्रै॒तेन॑
य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते॥७२॥

प॒यस्वा॒न्नामं॑ य॒ज्ञः प्र॒ति॒ष्ठित॑म्भवति यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते षट् (ए॒ष वै वि॒भूः प्र॒भूर्ऊ॒र्जस्वा॒न्यय॑स्वान्
वि॒धृतो॑ व्या॒वृत्तः प्र॒ति॒ष्ठित॑स्तेज॒स्वी ब्र॒ह्मव॑र्चस्यतिव्याधी दी॒र्घः क्लृ॑प्तो द्वाद॑श ॥)॥१९॥ [१९]

ता॒र्प्ये॒णाश्च॑ संज्ञ॑पयन्ति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्। य॒ज्ञेनै॒वैन॑

समर्धयन्ति। या॒मेन॒ साम्ना॑ प्रस्तो॒ताऽनूप॑तिष्ठते।
य॒म॒लो॒कमे॒वैनं॑ङ्गमयति। ता॒र्प्ये च॑ कृत्यधीवा॒से चाश्व॑ꣳ
संज्ञ॑पयन्ति। ए॒तद्वै प॑शूनाꣳ रू॒पम्। रू॒पेणै॒व प॑शूनव॑रुन्धे।
हि॒र॒ण्य॒क॒शि॒पु भ॑वति। तेज॒सोऽव॑रुद्धौ॥ ७३॥

रू॒क्मो भ॑वति। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै। अश्वो॑ भवति।
प्र॒जाप॑तेरा॒प्त्यै। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पन्ता॒र्प्यम्। अ॒न्तरि॑ख्यस्य
कृत्यधीवा॒सः। दि॒वो हि॑रण्यकशिपु। आ॒दित्य॑स्य॑ रू॒क्मः।
प्र॒जाप॑तेरश्वः। इ॒ममे॒व लो॒कन्ता॒र्प्येणा॑प्तोति॥ ७४॥

अ॒न्तरि॑ख्यङ्कृत्यधीवा॒सेन॑। दि॒वꣳ हि॑रण्यकशिपुना॑।
आ॒दित्यꣳ रू॒क्मेण॑। अश्वे॑नै॒व मे॒ध्येन॑ प्र॒जाप॑तेस्सायु॑ज्यꣳ
सलो॒कता॑माप्नोति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑नाꣳ सायु॑ज्यम्।
सा॒ष्टि॒ताꣳ स॒मानलो॒कता॑माप्नोति। योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनमे॒ववै॑द॥ ७५॥

अवरुद्ध्या आप्रोत्यष्टौ च॥ २०॥

[२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॒र्गे लो॒केऽस्पर्ध॑न्त। तेऽङ्गि॑रस
आ॒दि॒त्येभ्यः॑। अ॒मुमा॑दि॒त्यमश्व॑ꣳ श्वेत॑म्भूतन्दखि॒णाम॑नयन्।
तैऽब्रु॑वन्। य॒त्रोने॑ष्ट। स व॒र्यो भू॑दिति॑। तस्मा॑दश्वꣳ
सव॑र्येत्याह्वयन्ति। तस्मा॑द्यज्ञे व॒रो दी॑यते। यत्प्र॒जाप॑तिरा॒ल॒ब्धोऽश्वोऽभ॑
तस्मा॑दश्वो॒ नाम॑॥ ७६॥

यच्छ्व॑य॒दरु॒रासी॑त्। तस्मा॑दर्वा॒ नाम॑। यथ्स॒द्यो वाजा॑न्थ्सम॒जय॑त्।

तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणाल्लोकानादत्त। तस्मादादित्यो
 नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्न्येयोनिरायतनम्।
 यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिमुपवपति। योनिमन्तमेवेनमायतनवन्तः।
 योनिमानायतनवान्भवति। य एववैदं। प्राणापानौ वा एतौ
 देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवावरुन्धे। ओजो
 बलव्वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवावरुन्धे।
 अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्न्येयोनिरायतनम्।
 यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिश्चिनोति। तावर्काश्वमेधौ।
 अर्काश्वमेधावेवावरुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव
 प्रतितिष्ठति॥७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्न्येयोनिरायतनञ्चत्वारि च॥२१॥ [२१]

प्रजापतिवै देवाः पितरम्। पशुम्भूतम्मेषायालभन्त।
 तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकव्वा
 एतद्देवानामहः। यथ्सव्वत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्ताथ्सव्वत्सर
 आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः।
 यथ्सद्यो मेधोऽभवत्॥७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुम्भवति। य एववैदं। यद्वै
 तत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः
 पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य
 एववैदं। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समेनन्देवास्तेजसे
 ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवैवँदं। एतद्वै तदेवा एतान्देवतांम्।
 पशुम्भूतम्मेषायालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त
 देवाः। कामप्रय्यंज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।
 तेऽमृतत्वमगच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनेति॥८१॥

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मारमेव गच्छति।
 एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभन्तूपरम्बहुरूपमालभते।
 सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याप्त्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव
 तेनाप्रोति। सर्वञ्जयति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ
 चैनमेवैवँदं॥८२॥

मेधोऽभ्वद्यजत एति वेदं॥२२॥

[२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेदं। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य लोमल्लोमञ्जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य
 मेध्यस्य लोमनी। यत्सायंप्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य
 लोमल्लोमञ्जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य
 मेध्यस्य लोमल्लोमञ्जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे
 वेदं। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। द्रश्शपूर्णमासौ वा
 अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यद्द्रश्शपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे
 जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनवैवँदं। अश्वस्यैव

मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः।
 स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रञ्जुहोति।
 अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह
 स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रञ्जुहोति त्रीणि च॥२३॥ [२३]

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

